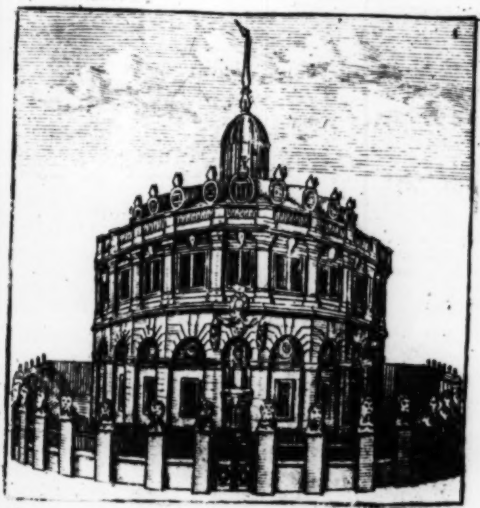
ΤΟΥ
ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΥΡΙΟΥ
ΛΟΓΟΙ.
MAXIMI TYRII
DISSERTATIONES.

OXONIÆ,

E THEATRO SHELDONIANO,
Anno Dom. 1677.

LECTORI

De Interpretatione Maximi.

LEctor candide, Maximum Tyrium Latine tibi damus: ſcriptorem ex Academia, ſapientem, amœnum, floridum, facundum, & qui ubique patrem ſuum refert.

Σωκρατικῷ Σάμιον κεράσας κριτῆ ει φρόνημα,
Κάλλιστον σεμνῆς στῆμα διχοστασίης,

ut de Platone quidam loquitur. In eo quid jam ſit præſtitum, monendum te ſine ambitione putavi. Imprimis Sphalmata quæ in textu Græco data opera relinquebantur ut in Notis tandem corrigi poſſint, omiſſis iſtis ambagibus reſtituenda protenus curavimus. Carnificem enim induit ille medicus, qui inter ſanandum moras nectit, morboque diu indulget ut majori cum pompa tandem profliget. Porro in antiquo interprete cum pauca ferri poſſe viderentur, aliquid ad inſtitutum noſtrum tamen contulit ſubinde. Codice enim uſus eſt, ſi non optimo ubique,

certe

certe qui ad veram lectionem nonnunquam viam nobis aperiret. Cætera rejecimus. Et ut candorem nostrum commendemus, non ostentationem obtrudamus aut scientiam, omnia mutare quam culpare singula ac traducere maluimus. Poteramus, ut fit hodie, notasse singula, errores omnes magnos minutos ventilasse, nostra cum illis conferre, deprimere illa, hæc extollere usitato more hujus sæculi, & in primis in his literis. Cæterum hoc & angusti & ignavi esse animi nobis videbatur, & à moribus nostris maxime alienum; qui ex omnibus, quæ hactenus egimus, nihil præter omnium utilitatem, nullius ignominiam aut contumeliam quæsitum ivimus. Qui cursu certant adversarium non lædunt sed prævertunt, & in sacro olim certamine non qui pungebat laudabatur, sed qui superior evaderet. Nunc nobilissimo viro pepercimus & ab ignominia aliena studium nostrum sejunximus. Mihi, iterum hoc libere dicam, mores quorundam in his studiis non placent, qui ex aliorum ignorantia, famam eruditionis aut scientiæ, quasi omnia directa ad laudem itinera præclusa sint, anxie & moleste quærunt. Inconsulto, ut

arbi-

arbitror, & non sine aliqua existimationis labe. Nam quemadmodum in apibus, quæ vulnerant, aculeum amittunt, & mox ipsæ cadunt: ita isti plerumque fœdo & indigno literatis certamine, famam alienam inquinant, cum suæ famæ damno: nec evadere hoc potest, etiam qui non timet. Plerumque enim fit, ut alius exoriatur, qui exemplo utitur illorum, & ambitioni suæ ipsa hac gloria quam ex aliorum reprehensione pepererunt, morbo suo & libidini velificetur. Et tamen ferrem si in re gravi operam poneremus aut industriam. Nunc quid agimus? Literam sæpe mutamus aut syllabam, vocem novam jugulamus, antiquam reponimus. Hinc illa gaudia, illæ concertationes, & nonnunquam, (pudet fateri) odia ac simultates. Infelices animæ, Quo vobis mentes? Plautus aut Petronius ætatem occupant, philosophia sordet & squallet. Plutarchum, Platonem, Aristotelem, imo vero antiquos Ecclesiæ doctores cogitate: quantum in iis mendorum adhuc residet & sordium, quam multa sunt quæ non intelliguntur. Amemus has literas, sed sapientiæ causa, cui debentur. Aristotelem sequamur, qui primus & dici voluit Criticus,

cus, & fuit. Nunc quid aliud quam in somnis movemur? Et tamen anhelamus, festinamus, currimus. Quid aliud quam operam perdimus, quam male collocamus? Medicus qui canem aut equum curat, hominem negligit, ridetur & contemnitur: quid aliud sperat, qui oratori aut historico opem fert, philosopho negat? Hoc agamus, & à vulgi contemtu artem hanc vindicemus: sine qua sapientia nunquam se tuebitur. Ego quod potui scriptori optimo dedi, sine contemtu alicujus, aut fastu. In versione, ut cum Fabio loquar, ubi ingenio non est locus, curæ testimonium promeruisse contentus. *Mentem autoris ut exprimerem dedi operam, neque facundiam, si non assecutus sum, tamen neglexi. Quod si successerit, gaudebo: sin minus, securus tamen ero. Nam aut laudem inveniam quam merui, aut veniam quam dedi.*

TOY

ΤΩΝ ΤΟΥ

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΥΡΙΟΥ

λόγων αἱ ὑποθέσεις.

ιθ΄. Τί

MAXIMI TYRII,

PHILOSOPHI PLATONICI.

19. Qui

ARGU-

MAXI-

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ Σουΐδα.

ΜΑΞΙΜΟΣ ΤΥΡΙΟΣ, ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ, ΔΙΕΤΡΙΨΕ ΔΕ ΕΝ ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΚΟΜΜΟΔΟΥ· ΕΓΡΑΨΕ ΠΕΡΙ ΟΜΗΡΟΥ, ΚΑΙ ΤΙΣ Η ΠΑΡ' ΑΥΤΩ ΑΡΧΑΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ· ΕΙ ΚΑΛΩΣ ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΟΥΚ ΑΠΕΛΟΓΗΣΑΤΟ, ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΤΙΝΑ ΦΙΛΟΣΟΦΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ.

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΥΡΙΟΥ

Πλατωνικοῦ Φιλοσόφου τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ διαλέξεων τῆς πρώτης

Ἐπιδημίας λόγοι μα΄·

ΠΕΡΙ ΤΟΥ, ΤΙ Ο Θεὸς, κατὰ Πλάτωνα, Λόγος α΄.

Περὶ μὲν δαιμόνων ἀμφισβητῶν, λόγον λόγῳ φέρω, καὶ ἀνέχομαι τὴν στάσιν· καὶ οὐδὲν δεινὸν, οὐδὲ πλημμελὲς, οὐδὲ ἔξω τρόπου ἡγοῦμαι δρᾶν τὸν ἀμφισβητοῦντα πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς ἄλλον, εἰ ἔστι τὸ δαιμόνιον, καὶ τί, καὶ ὁπόσον. καὶ γὰρ ἦν ἐνταῦθα τὸ μὲν ὄνομα δῆλον· ἡ δὲ οὐσία ἀφανὴς, ἡ δὲ δύναμις ἀμφισβητήσιμος. νῦν δὲ δὴ τίς γένωμαι, περὶ Θεοῦ λέγων; ποῖον κάλλος ῥημάτων περιβαλόμενος, ἢ ποῖον φῶς ἐξ ὀνομάτων σαφεστάτων πορισάμενος, ἢ τίνα ἁρμονίαν ᾠδῆς ἢ λόγου ἁρμοσάμενος, δείξαιμι ἂν ἐμαυτῷ καὶ ἄλλῳ τὸ νῦν ζητούμενον; ὁπότε γὰρ

QUID SIT DEUS, secundum Platonem.

DISSERT. I.

De natura Dæmonum cum disputatur, rationem rationi facile patior opponi, nec contentionem hanc reprehendo: neque enim indignum quid, aut à viri boni ratione alienum absurdumve ab eo committi existimem, qui vel secum ipse vel cum aliis de Dæmone, an sit, quid, & quantus, inquirit. Et tamen in hac quidem quæstione nomen ipsum de quo agitur manifestum est: ejus vero de quo quæritur abstrusa est essentia, & potestas controversa. Nunc autem qui sim de Deo disputans? Quo verborum ornatu, qua vocabulorum luce, qua carminis orationisve harmonia, mihi vel aliis id de quo nunc quæritur ostendam? Si enim

nim Plato, quo homine nihil unquam rerum natura, ne Homero quidem excepto, vidit facundius, ne nunc quidem omnibus, cum de Deo agit, plane satisfacit, sed non nemo reperitur qui ex alio sententiam Platonis audire se postulet; operam ludere videatur, siquis ingenij vulgaris homo, disputationi huic se parem judicet: nisi forte idem agere velimus, quod ille, qui sitienti homini, cui fluvius adest limpidus plenusque, qui & visu jucundissimus, & gustu sit suavissimus, optimeque nutriat, ex imbelli aliquo fonticulo, quique nulla ex parte cum superiori conferendus sit, potum necessarium adferat. Plane quod de noctua dicitur, quæ cum interdiu ad solem caliget, nocte lumen aliquod ab igne quærit. Si quis enim aliud dicendi genus requirit, cum in Platonica oratione versatur, aut si quis lucem illam obscuram minusque illustrem arbitratur: idem ille nec solem cum oritur, nec lunam cum fulget, nec Hesperum cum occidit, nec Luciferum cum surgit, unquam videbit. Subsiste paululum: nunc e-

τῶν οὐδὲ ὁ εὐφωνότατος ὄντων Πλάτων, εἰ καὶ πρὸς Ὅμηρον παραβάλλειν ἐθέλοις, οὔπω καὶ νῦν ἀξιόχρεως πιστεύεσθαι περὶ Θεοῦ λέγων· ἀλλ' ἑτέρωθέν τις πυθέσθω, πόθεν τὴν Πλάτωνος δόξαν, σχολῇ γ' ἄν τις ἐπιτολμήσαι τῷ λόγῳ, νῦν βραχὺν ἔχων· πλὴν εἰ μὴ καὶ ἀνδρὶ διψῶντι ποταμοῦ παρόντος καθαροῦ καὶ πολλοῦ, καὶ ἰδεῖν ἡδίστου, καὶ πιεῖν προσηνεστάτου, καὶ θρέψαι γονιμωτάτου, ἄλλοθέν ποθεν ἐκ πηγῆς ἀσθενοῦς καὶ ἧττον τοι αὐτοῦ ἀγαθῆς ἀρυσάμενοι κομίζοιμεν τῷ διψῶντι ἀναγκαῖον ποτόν. ὁποῖόν φασι τὴν γλαῦκα πάσχειν, πρὸς μὲν τὸν ἥλιον ἀμαυρουμένην, θηρεύουσαν δὲ ἐν νυκτὶ ἔκπυρον φῶς. εἰ γάρ τις ἐς τὰς Πλάτωνος φωνὰς ἐμπεσὼν, ἑτέρων δεῖται λόγων, καὶ εἶτα ἐκεῖθεν τὸ φῶς ἀμαυρὸν δοκεῖ, καὶ ἥκιστα μετέχον αὐγῆς σαφοῦς· οὗτος οὐδ' ἂν τὸν ἥλιον ἴδοι ἀνίσχοντα, οὐδὲ τὴν σελήνην λαμπρυνομένην, οὐδὲ τὸν ἕσπερον καταδυόμενον, οὐδὲ τὸν ἑωσφόρον φαινόμενον. ἔχ' ἀτρέμας· νῦν γάρ

τοι

τοι ἠρέμα ἐννοῶ, οἷον ἂν εἴη τὸ πάθος τοῦ τοιοῦδε λόγου· αἴτιον ἐκεῖνο οἷον τὸ τῶν μεταλλέων. οὗτοι γὰρ που κόπτοντες τὴν γῆν, ὀρύσσοντες τὸν χρυσὸν, οὐχ ἱκανοὶ διαγινώσκειν τὴν τοῦ χρυσοῦ φύσιν, ἀλλά ἐστιν ἔργον βασανιζόντων τὸν χρυσὸν ἐν πυρί. εἰκάζω δὴ τὴν μὲν πρώτην ὁμιλίαν τῶν Πλάτωνος λόγων, μετάλλῳ τινὶ ἀτεχνῶς χρυσοῦ· τὸ δὲ ἐπὶ τούτῳ ἑτέρας δεῖται τέχνης, ἣ τὸ ληφθὲν δοκιμάζουσα καὶ ἐκκαθαίρουσα λόγῳ, ὡς πυρὶ, χρῆσθαι ἤδη δύναται ἀκηράτῳ καὶ βεβασανισμένῳ τῷ χρυσῷ. Εἰ τοίνυν δήλη μὲν ἡ μεταλλεία τοῦ ἀληθοῦς καὶ μεγαλόδωρος καὶ ἄφθονος, δεῖ δὲ ἡμῖν τέχνης ἑτέρας πρὸς βάσανον τοῦ ληφθέντος· φέρε, παρακαλῶ μὲν τὴν τέχνην ταύτην ξυνεπιλαβέσθαι ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος λόγου, τί ποτέ ἐστι τὸ θεῖον κατὰ Πλάτωνα, σκοπουμένοις. Εἰ οὖν ἔροιτο ἡμᾶς ἡ τέχνη φωνὴν λαβοῦσα, πότερα τοίνυν οὐχ ἡγούμενοι αὐτοί τι εἶναι θεῖον ἐν τῇ φύσει,

nim propemodum quis sit dissertationis hujus usus & ratio, intelligo. Illud ipsum hic fit quod in iis qui metalla effodiunt. Qui cum terram ipsi cædant, aurum educant, ejus tamen naturam dignoscere non possunt : sed aliis hoc relinqunt, qui admoto igne explorent. Ego primam Platonis lectionem metallo similem facio ; & quidem auro mero. Quod deinde sequitur, aliam artem requirit, quæ examinare id quod habet,& rationis subsidio tanquam igne purgare possit : atque ita aurum purum exploratumque satis, ad usum suum convertere. Si nobis ergo veritatis ipsius non minus quam auri, vena manifesta est, & quidem copiosa atque opulenta, nec minus tamen alia arte opus est, quæ hoc ipsum exploret : age ejus artis in hac quæstione, in qua agitur,quid secundum Platonem sit Deus, subsidium imploremus. Fingamus ergo loqui posse hanc ipsam artem, atque ex nobis scire velle, quo animo ad hanc disputationem accedamus; an quod divinam omnino in rebus naturam esse ipsi non putemus, ac ne prima qui-

dem Dei cognitione instructi accedamus; an verò quod vel de Platonis, vel de aliis quas ipsi peculiariter habemus opinionibus, & quas cum illius non convenire arbitramur, disputemus, atque hoc fateri nos: illam instare rursus, & scire è nobis velle, quæ sint illæ, & qualem esse Deum judicemus. Quid respondebimus, o bone, aut quid Deum esse dicemus? Anne secundum illud,

Incurvis humeris, atrum, crispoque capillo? Il. T.

Risu dignum meritò ejusmodi responsum videbitur, quamvis augustiorem etiam formam Jovi tribuas, *nigra supercilia, comam auream qua cœlum moveat.* Hæc enim omnia ob imbecillitatem oculorum, sermonis penuriam, animi caliginem, sapientissimi conjecere mortalium: dum quam quisque pulchritudinis concipere speciem poterat maximam, in eam quasi mentis imaginatione sublati, Poëtæ simul & Philosophi, Deo assignant. Quod si concionem cogas, omnesque simul artes uno decreto convenire jubeas, ac de Deo ex iis quæras; putasne aliud pictorem,

οὐδὲ ἔχοντες καθάπαξ ἔννοιαν θεοῦ, ἀμφισβητοῦμεν· ἢ παρὰ Πλάτωνος, ἢ αὐτοί τινας ἔχοντες οἰκείας δόξας, ἐπεὶ ἄττα ἡγούμεθα παρὰ ταύτας δοξάζειν ἐκεῖνον· καὶ ἡμῶν φασκόντων ἔχειν, ἀξιώσειεν ἀποκρίνασθαι ὁποῖόν τινα ἡγούμεθα εἶναι τὸν θεόν. τί τοίνυν ὦ τᾶν ἀποκρινοίμεθα, ὅτι ἐστὶ Θεός;

Γυρὸς ἐν ὤμοισιν, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος;

καταγέλαστος ἡ ἀπόκρισις. κἂν εἰ μείζονας χαρακτηρίζοις τὸν Δία, κυανέας μὲν ὀφρύας, χρυσέας δὲ χαίτας, ἐλελιζόμενον δὲ ὑπ' αὐτῶν τὸν οὐρανόν. πάντα γάρ του τὰ τοιαῦτα, ἀπορίᾳ ὄψεως, καὶ ἀσθενείᾳ δηλώσεως, καὶ γνώμης ἀμβλύτητι, ἐφ' ὅσον δύνανται ἕκαστοι ἐξαιρόμενοι τῇ φαντασίᾳ περὶ τὸ κάλλιστον δοκοῦν, Ποιηταί τε καὶ Φιλόσοφοι καταμαντεύονται. Εἰ δὲ συναγαγὼν ἐκκλησίαν τῶν τεχνῶν τούτων, κελεύοις ἅπαντας ἀθρόους διὰ ψηφίσματος ἑνὸς ἀποκρίνασθαι περὶ τοῦ Θεοῦ, οἴει ἄλλο μὲν ἂν τὸν

γρα-

γραφέα εἰπεῖν, ἄλλο δὲ καὶ τὸν ἀγαλματοποιόν, καὶ τὸν ποιητὴν ἄλλο, καὶ τὸν φιλόσοφον ἄλλο; ἀλλ' οὐδὲ μὰ Δία τὸν Σκύθην, οὐδὲ τὸν Ἕλληνα, οὐδὲ τὸν Πέρσην, ἢ τὸν ὑπερβόρειον, ἀλλὰ ἴδοις ἂν ἐν μὲν τοῖς ἄλλα, ἐν δὲ τοῖς ἄλλα, καὶ οὐ ταυτὰ ψηφιζομένους τοὺς ἀνθρώπους, πάντας δὲ πᾶσι διαφερομένους. οὐ τὸ ἀγαθὸν τὸ αὐτὸ πᾶσιν, οὐ τὸ κακὸν ὅμοιον, οὐ τὸ αἰσχρὸν, οὐ τὸ καλόν. νόμος μὲν γὰρ δὴ καὶ δίκη ἄνω καὶ κάτω φέρεται διασπώμενα καὶ σπαρασσόμενα. μὴ γὰρ ὅτι γένος γένει ὁμολογεῖ ἐν τούτοις, ἀλλ' οὐδὲ πόλις πόλει, ἀλλ' οὐδὲ οἶκος οἴκῳ, οὐδὲ ἀνὴρ ἀνδρί, οὐδὲ αὐτὸς αὑτῷ.

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Ἐν τοσούτῳ δὴ πολέμῳ καὶ στάσει καὶ διαφωνίᾳ, ἕνα ἴδοις ἂν ἐν πάσῃ γῇ ὁμόφωνον νόμον καὶ λόγον, ὅτι Θεὸς εἷς πάντων βασιλεὺς καὶ πατήρ, καὶ θεοὶ πολλοὶ, θεοῦ παῖδες, συνάρχοντες θεῷ. ταῦτα δὲ

aliud statuarium, aliud poetam, aliud dictum esse Philosophum? Imò ne Scytha quidem & Græcus, & Persa, & Hyperboreus. Verùm enimverò in aliis videbis alia, nec unquam eadem statuere homines. Nec enim bonum idem omnibus, nec idem omnibus malum, nec idem turpe, aut honestum. Vt de legibus & jure taceam, quæ pro cujusque placito in omnes ita partes distrahuntur ac vellicantur, ut non modo non gens cum gente, sed nec urbs cum urbe, nec familia cum familia, nec homo cum homine, nec unus aliquis interdum secum ipse consentiat.

Talis namque animi mens est mortalibus ægris,
Qualem quoque die genitor jubet esse Deorum.

In hac tanta pugna, contentione, atque opinionum varietate, in eo leges ubique terrarum atque opiniones convenire videbis, Deum esse unum, regem omnium & patrem: huic multos additos esse Deos alios, qui supremi illius filii sint, & quasi in imperio collegæ. In eo Græcus cum Barbaro, mediterraneus cum

cum insulano, sapiens consentit cum stulto. Vt si usque ad extrema Oceani littora processeris, hic quoque Deos inventurus sis, qui non procul ab aliis oriuntur, ab aliis occidunt. Solum ergo Platonem existimas diversa ab his discernere, aut contrarias leges ferre? unum hunc à pulcherrima omnium voce abire, aut ad præsentissimam naturæ vim obbrutescere arbitraris? Quære ex oculis tuis quid videant: respondebunt esse solem. Quære ex auribus quid audiant: respondebunt esse tonitru. Quænam hæc? decora & pulchra, periodi, mutationes, & temperies aeris, animalium generationes, & frugum naturæ, Dei universa sunt opera, dicit anima. Ita & artificem amant, & ipsam confitentur artem. Quod si ab omni ævo duo aut tres extiterunt, tam abjecti homines, ut sine Deo, & sine ullo sensu aberrarent; quorum neque lucem certum oculi, neque certum sonitum aures admitterent, animo verò ac præstantiore sui parte mutili essent; irrationale, sterile atque inutile hominum genus, ut si leonem sine stoma-

ὁ Ἕλλην λέγει, καὶ ὁ βάρβαρος λέγει, καὶ ὁ ἠπειρώτης, καὶ ὁ θαλάττιος, καὶ ὁ σοφὸς, καὶ ὁ ἄσοφος· κἂν ἐπὶ τοῦ ὠκεανοῦ ἔλθῃς τὰς ἠϊόνας, κἀκεῖ θεοὶ, τοῖς μὲν, ἀνίσχοντες ἀγχοῦ μάλα, τοῖς δὲ, καταδυόμενοι. Οἴει δὴ τούτοις Πλάτωνα ἀντιχειροτονεῖν καὶ ἀντινομοθετεῖν, ἀλλ' οὐχ ὁμόφωνον εἶναι, καὶ ὁμοπαθῆ καλλίστης φωνῆς καὶ ἀληθεστάτου πάθους; τί τοῦτο; ἥλιος, ὀφθαλμὸς λέγει· τί τοῦτο; βρονταὶ, ἀκοὴ λέγει· τί ταῦτα; ὡραῖα καὶ καλὰ, καὶ περίοδοι, μεταβολαὶ, καὶ κράσεις ἀέρων, καὶ ζώων γενέσεις, καὶ καρπῶν φύσεις, θεοῦ πάντα ἔργα, ἡ ψυχὴ λέγει· καὶ τὸν τεχνίτην ποθεῖ, καὶ καταμαντεύεται τῆς τέχνης. Εἰ δὲ ἐξεγένοντο ἐν τῷ ξύμπαντι αἰῶνι δύο που καὶ τρεῖς ἄθεον καὶ ταπεινὸν καὶ ἀναισθὲς γένος, καὶ πεπλανημένον μὲν τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἐξηπατημένον δὲ ταῖς ἀκοαῖς, ἐκτετμημένον δὲ τὴν ψυχὴν, ἄλογον καὶ ἄγονον καὶ ἄκαρπον, ὡς ἄθυμος λέων,

ὡς βοῦς ἄκερως, ὡς ὄρνις ἄπτερος· καὶ παρὰ τούτου ὅμως τοῦ γένους πεύσῃ τὸ θεῖον· ἴσασι γὰρ οὐχ ἑκόντες· καὶ λέγουσιν ἄκοντες· κἂν ἀφέλῃς αὐτοῦ τὸ ἀγαθὸν, ὡς Λεύκιππος. κἂν προσθῇς τὸ ὁμοιοπαθὲς, ὡς Δημόκριτος. κἂν ὑπαλλάξῃς τὴν φύσιν, ὡς Στράτων· κἂν δῷς τὴν ἡδονὴν, ὡς Ἐπίκουρος· κἂν μὴ εἶναι φῇς, ὡς Διαγόρας· κἂν ἀγνοεῖν τί φῇς, ὡς Πρωταγόρας. Τούτους μὲν οὖν ἐῶμεν χαίρειν, μὴ δυναμένους ἐπαυρέσθαι τοῦ ἀληθοῦς ὅλου καὶ κοινοῦ, ἰόντας δὲ ἐπ' αὐτὸ ἀσαφεῖς ὁδοὺς καὶ πεπλανημένας. Αὐτοὶ δὲ δὴ τί δράσωμεν, ἢ εἴπωμεν, ἐκ τοῦ λοξοῦ τὰ ἴχνη αὐτοῦ σκεψάμενοι, οὐδὲ ὅσον εἰδώλοις ἐντυχόντες; Ἀλλ' ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς προσσχὼν τῇ ξένῃ, εἰς περιωπὴν ἀνελθὼν ἐσκέπτετο τῶν ἐχόντων τὰ ἴχνη,

Ἤρ' οἵγ' ὑβρισταί τε καὶ ἄ-
γριοι, οὐδὲ δίκαιοι,
Ἠὲ φιλόξεινοι, καί σφιν
νόος ἐστὶ θεουδής.

Ἡμεῖς δ' ἄρα οὐ τολμήσομεν,

cho, bovem sine cornibus, avem sine alis dicas: ex his nihilominus hominibus aliquid de divina natura intelliges. Nam & inviti hoc sciunt, & inviti dicunt. Manent enim semper reliquiæ aliquæ: quamvis cum Leucippo sentias, & bonum illi demas: quamvis cum Democrito, & affectibus humanis subjicias: quamvis naturam ejus mutes cum Stratone: quamvis voluptatem addas cum Epicuro: quamvis esse omnino neges cum Diagora: quamvis quid sit dubitare te dicas cum Protagora. Hos tamen mittamus potius, qui totam veritatem assequi nunquam potuerunt: quod incerta quadam fallacique via ad eam tenderent. Nos verò quid agemus aut dicemus, qui & ipsi obliqua tantum vestigia videmus, ejusque vix umbram qualis est conspeximus? Vlysses cum ignotam terram appulisset, speculam ascendit, ex qua incolarum vestigia observabat,

Agresteśne homines teneant, sine legibus ullis,
Hospitiive fidem metuant, ac numina Divum.

Nos verò an non exem-
plo

plo illius, in sublimem aliquam animi speculam rationis nostræ vim erigere conabimur, unde vestigia Dei observemus, ut sciamus ubi sint & qualia: sed contra sufficiet, si quasi per umbram ea viderimus? Vtinam ad manum oraculum aliquod esset mihi, sive Jovis, sive Apollinis, quod apertè & manifestè, non obliquè responderet. Quærerem ex Deo illo, non de Crœsi regis dementissimi aut potius infelicissimi coci, lebete: non de maris spatio, aut arenarum numero. Ne illa quidem, quæ majoris momenti videntur. Medos adventare dicunt, quo pacto evadam? Quid enim Deorum consilio opus est, cùm triremes habeam? Siciliam invadere cogito, quo pacto id succedet? Nam etiamsi Deus non obstet, magna tamen est Sicilia. Mihi vero Delphicus Apollo sine ullis ambagibus de Jove, aut ipse de se Jupiter respondeat: aut saltem aliquis ex Academia interpres Deorum, homo Atticus, divinandi non ignarus. Respondeat autem hoc modo. Animæ humanæ cum duo ad percipiendum instrumenta con-

ἀναβιβασάμενοι τὸν λογισμὸν εἰς τινα περιωπὴν ἄνω τῆς ψυχῆς, περισκέψασθαι περὶ τοῦ θεοῦ ἴχνη, τίνα χώραν ἔχει, τίνα φύσιν· ἀγαπήσομεν δὲ ἀμυδρῶς ἰδόντες; Ειθε μοι μαντεῖον ἦν ἐκ Διὸς ἢ Ἀπόλλωνος, οὐ λοξὰ χρησμῳδοῦν, οὐδὲ ἀμφίβολα· ἠρόμην ἂν τὸν θεὸν, οὐ τὸν Κροίσου λέβητα, τοῦ βασιλέων ἀνοητοτάτου καὶ μαγείρων δυστυχεστάτου· ἀλλ' οὐδὲ θαλάττης μέτρα, οὐδὲ ἀριθμὸν ψάμμου. ἠμέλησα δ' ἂν καὶ τῶν σεμνῶν τούτων ἐρωτημάτων· ἐπίασι Μῆδοι, πῶς φυλάξομαι; κἂν ὁ θεὸς μὴ συμβουλεύῃ, τριήρεις ἔχω· ἐπιθυμῶ Σικελίας, πῶς λάβω; κἂν γὰρ ὁ θεὸς μὴ κωλύῃ, ἡ Σικελία πολλή. Εμοι δὲ σαφῶς ὁ Ἀπόλλων ἐκ Δελφῶν περὶ τοῦ Διὸς ἀποκρινάσθω, ἢ ὁ Ζεὺς αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ, ἤ τις ἐξ ἀκαδημίας προφήτης τοῦ θεοῦ ἀνὴρ, ἀττικὸς, μαντικός. ἀποκρινάσθω δὲ ὧδε. τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ δύο ὀργάνων ὄντων πρὸς σύνεσιν, τοῦ μὲν, ἀ-

ἁπλοῦ, ὃν καλοῦμεν νοῦν, τοῦ δὲ, ποικίλου καὶ πολυμεροῦς καὶ πολυτρόπου, ἃς αἰσθήσεις καλοῦμεν, σύνηπται μὲν αὐτῶν ἡ ἐργασία, κεχώρισται δὲ ἡ οὐσία. ὡς δὲ ταῦτα πρὸς ἄλληλα ἔχει, οὕτω κἀκεῖνα ὧν ἐστι ταῦτα ὄργανα· καὶ διαφέρει νοητὸν αἰσθητοῦ, ὅσον νοῦς αἰσθήσεως. ἔστι δὲ τούτων, κατὰ μὲν τὴν ὁμιλίαν, θάτερον γνωριμώτερον, τὸ αἰσθητόν· τὰ δὲ νοητὰ, ἄγνωστα μὲν ταῖς ὁμιλίαις, γνωριμώτερα δὲ τῇ φύσει. ζῶα γάρ που, καὶ φυτὰ, καὶ λίθοι, καὶ φωναὶ, καὶ θυμοὶ, καὶ ὁρμαὶ, καὶ σχήματα, καὶ χροιαὶ, ὑπὸ τοῦ ἔθους ξυναγειρόμενα, καὶ τῇ καθ' ἡμέραν διαίτῃ ἀνακιρνάμενα, παρεσκεύακε τὴν ψυχὴν, καὶ ἀναπέπεικε μηδὲν ἄλλο ἡγεῖσθαι εἶναι ὅτι μὴ ταῦτα. τὸ δὲ νοητὸν ἀπηλλαγμένον τῆς τούτων ἐπαφῆς καὶ ἐπερείσεως, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ὁρᾶσθαι πέφυκεν ὑπὸ τοῦ νοῦ. ὁ δὲ τῇ πάσῃ ψυχῇ ἐμπεφυτευμένος διασπᾶται ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων, καὶ ταράττεται,

cessa sint, quorum alterum est simplex quem intellectum; alterum varium, multiplex, mutabile, quos sensus vocamus: duo hæc officio inter se conjuncta sunt, essentia & natura differunt. Iam sicut hæc ipsa inter se habent, ita & illa quorum ea instrumenta sunt. Quo fit ut & intellectus objecta tantum à sensuum objectis differant, quantum hic ab illis. Porro rursus quemadmodum objecta sensuum in communi vita notiora sunt, objecta intellectus ignota: sic objecta intellectus rursus natura notiora sunt. Nam animalia, plantæ, apides, voces, iræ, impetus externi, figuræ, colores, & similia sensuum objecta, quæ longa consuetudine colliguntur, & in quotidianam hanc vitam incurrunt, tantum apud animum nostrum effecerunt, ita in partes suas eum traxerunt, ut nihil aliud præter hæc usquam extare existimet. Contra intellectus objecta longè à contactu & accessione sensuum remota, ipsa per se seorsim intellectui occurrunt. Qui ipse cum toti animæ infusus sit, facilè à sensibus distrahitur, tur-

turbatur, impeditur, quo minus ſuis vacare poſſit objectis. Adde quod blanda quadam ac populari vi eò adducitur, ut quæcunque à ſenſibus dictantur, approbet: nec aliquid eſſe arbitretur, quod aut videri, aut audiri, aut adorari, aut guſtari, aut tangi non poſſit. Sicut ergo in convivio nidoris pleniſſimo, & in quo vinum ubique funditur, tibiæ fiſtulæque cum aſſa voce concurrunt, magna odorum vis ſpargitur; viri ſit fortiſſimi, & qui in officio continere poſſit & contrahere animum, ſenſus ad ſobrietatis temperantiæque revocare limitem: ita revera in hac contentione ſenſuum, difficillimum eſt ſobriam invenire mentem. & quæ ſuis jugitèr intenta ſit objectis. Vt taceam ſenſuum quoque ita comparatam eſſe naturam, ut cum varia ſit & è diverſis conflata rebus, mutationique perpetuæ obnoxia, ita ſui ſimilem animam noſtram efficiat, ut quoties ad intellectus objecta, eorumque naturam, quæ ſolida eſt & ſtabilis ſe accingat, toties ab hoc tumultu & his fluctibus ita agitetur, ut intueri ea firmiter non poſ-

καὶ ἀσχολίαν ἄγει, ὥστε μὴ διορᾶν τὰ αὐτοῦ θεάματα. ἤδη δὲ καὶ δημαγωγηθεὶς ἀναπείθεται, ὥστε συμφθέγγεσθαι ταῖς τῶν αἰσθήσεων φωναῖς, καὶ μηδὲν ἡγεῖσθαι ἄλλο εἶναι παρὰ τὰ ὁρατὰ καὶ ἀκουστὰ καὶ ὀσφραντὰ καὶ γευστὰ καὶ ἁπτά. ὥσπερ οὖν ἐν συμποσίῳ μεστῷ κνίσης πολλῆς, καὶ οἴνου χεομένου, καὶ αὐλῶν ἤχου, καὶ συρίγγων, καὶ ψαλμάτων, καὶ θυμιαμάτων, ἀνδρὸς ἂν εἴη καρτεροῦ καὶ συναγείραντος καὶ συστείλαντος αὐτὸν τὰς αἰσθήσεις, ἀποστρέψασθαι πρὸς τὸ νηφάλιον καὶ κόσμιον· οὕτως ἀμέλει καὶ ἐν τῇ τῶν αἰσθήσεων πολυφωνίᾳ, χαλεπὸν εὑρεῖν νήφοντα νοῦν, καὶ δυνάμενον προσβλέπειν τοῖς αὑτοῦ θεάμασι. καὶ μὲν δὴ καὶ ἡ τῶν αἰσθητῶν φύσις πολυειδής τε οὖσα καὶ συμπεφορημένη καὶ ῥέουσα, ἐν μεταβολῇ παντοίᾳ συνδιατίθησιν αὐτῇ τὴν ψυχὴν, ὥστε καὶ μεταβιβάζουσαν αὐτὴν ἐπὶ τὴν τοῦ νοητοῦ φύσιν, στάσιμόν τε οὖσαν καὶ ἑδραίαν, μὴ δύνασθαι διορᾶν ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ σάλου καὶ τοῦ παρέχου κραδαινο-

νομένων. οἷόν τι ξυμβαίνειν φιλεῖ καὶ τοῖς ἐκ νεὼς εἰς ἤπειρον ἀποβᾶσι. μόγις γὰρ οὖν καὶ τούτοις ἵσταται τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ κλύδωνι ἔθους κινούμενόν τε καὶ περιφερόμενον καὶ σειόμενον. Ἐν ποτέρᾳ δὴ τῶν φύσεων τούτων τὸν Θεὸν τακτέον; ἆρα οὐκ ἐν τῇ στασιμωτέρᾳ, καὶ ἑδραιοτέρᾳ, καὶ ἀπηλλαγμένῃ τοῦ ῥεύματος τούτου καὶ τῆς μεταβολῆς; τί γὰρ ἂν καὶ τῶν ὄντων σταίη, ὅτι μὴ τοῦ θεοῦ ἐπαφησαμένου τῆς ἐκείνου φύσεως; Εἰ δέ σοι περιθεὶς τὸ πᾶν ὥσπερ τινὸς χειραγωγίας δεῖ, ἕπου τῷ λόγῳ· ὁ δὲ ἔρχεται διαιρούμενος τὰς γνωριμωτάτας φύσεις δίχα, καὶ τὴν ἑτέραν τὴν τιμιωτέραν τέμνων ἀεί, ἔστ' ἂν ἐφίκηται τοῦ νῦν ζητουμένου. τῶν ὄντων τοίνυν τὰ μέν, ἄψυχα, τὰ δέ, ἔμψυχα. καὶ τὰ μὲν ἄψυχα, λίθοι, καὶ ξύλα, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὰ δὲ ἔμψυχα, φυτὰ καὶ ζῷα. κρεῖττον δ' ἔμψυχον ἀψύχου. τοῦ δ' ἐμψύχου, τὸ μὲν, φυτικὸν, τὸ δὲ αἰσθητικόν· τὸ αἰσθητικὸν δὲ τοῦ φυτικοῦ κρεῖττον. τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ, τὸ μὲν λογικὸν, τὸ δέ, ἀλο-

ſit. Verè quod illis accidit, qui è navi egreſſi primulum terram tangunt: nam & iis corpus à diuturno illo fluctuum motu, vi, atque impulſu, ægrè ad ſe redit & conſiſtit. Iam in utro horum Deum ponemus? Nonne in illo quod ſtabile fixumque manet, quod moveri nunquam aut mutari ſolet? cum potiſſimum in rerum natura nihil ſit, quod conſiſtere poſſit, niſi ab illo fulciatur. Quod ſi ut ad ſummum pervenias, manuductione tibi opus eſt: ſequere ea quæ dicentur. Perveniemus enim eò hac ratione, ut ſemper id quod magis notum eſt natura, bifariam dividamus: atque ex his rurſus, id quod præſtantius eſt ſecabimus, donec ad ejus perventum ſit de quo quæritur eſſentiam. Alia ergo ſine anima ſunt, alia animata. Sine anima, ut lapides, ligna, & id genus alia. Animata, ut Plantæ & animalia. Iam animatum præſtat ei quod ſine anima eſt. In animato, aliud vegetativum, aliud ſenſitivum eſt. Rurſus ſenſitivum vegetativo eſt præſtantius. In ſenſitivo aliud rationale, aliud rationis expers eſt. Rurſus

ra-

tionale id quod rationis expers est antecedit. Sed & in anima rationali, quoniam tota quasi quædam est congeries (nam & nutritivum in ea, & sensitivum, & motivum, & passivum) illud excellit quod intellectivum dicitur. Sicut ergo animatum ad illud quod animæ expers est se habet, ita intellectiva anima ad totam. Unde sequitur intellectivam præstantiorem esse ea, quæ ex omnibus conflata est. In utro ergo Deum, de quo agitur, ponemus? An in multiplici illa congerie? Ne Deus ipse siverit. Reliquum est ergo ut tanquam in arce aliqua sublimi, in principe intellectu, Deum statuamus. Sed & intellectum duplicem video. Alter enim intelligere potest, quamvis non intelligat: alter etiam intelligit. Qui tamen nondum est perfectus, nisi & semper intelligat, & omnia, neque aliàs alia. Ut ille deinum absolutissimus futurus sit, qui & semper, & omnia, & simul intelligit. Si placet, similitudine id quod dicimus illustremus. Divinum intellectum cum visu con-

γον. κρεῖττον δὲ τὸ λογικὸν τοῦ ἀλόγου. ἀλλὰ καὶ ἐν λογικῇ ψυχῇ ἐπειδήπερ ἐστὶν ἡ πᾶσα ὥσπερ ἄθροισμά τι (θρεπτικὸν, αἰσθητικὸν, κινητικὸν, παθητικὸν,) νοητικόν. ὃν οὖν ἔχει λόγον τὸ ἔμψυχον πρὸς τὸ ἄψυχον, τὸν αὐτὸν τοῦτον ἔχει καὶ ἡ ἐννοῦς ψυχὴ πρὸς τὴν ὅλην ψυχήν· καὶ δηλαδὴ ὡς κρεῖττον ἡ ἐννοῦς ψυχὴ τῆς ἐξ ἁπάντων ἠθροισμένης. Ποῦ τοίνυν τοῦτον τὸν θεὸν τάττομεν; πότερον ἐν τῷ ἀθροίσματι; ἀλλὰ εὐφημεῖν ἄξιον. λείπεται δὴ ὥσπερ εἰς ἀκρόπολιν ἀναβιβασαμένους τοῦ λόγου, τὸν θεὸν ἱδρῦσαι κατὰ τὸν νοῦν αὐτὸν ἀρχηγικώτατον. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα διφυῆ ὁρῶ· τοῦ γὰρ νοῦ, ὁ μὲν νοεῖν πέφυκεν, καὶ μὴ νοῶν· ὁ δὲ, καὶ νοεῖ, καὶ πέφυκεν. ἀλλὰ καὶ οὗτος οὔπω τέλειος, ἂν μὴ προσθῇς αὐτῷ τὸ καὶ νοεῖν ἀεὶ, καὶ πάντα νοεῖν, καὶ μὴ ἄλλοτε ἄλλα· ὥστε εἴη ἂν ἐντελέστατος, ὁ νοῶν ἀεὶ καὶ πάντα καὶ ἅμα. εἰ δὲ βούλει, εἴκαζέ μοι τὸ λεγόμενον. τὸν μὲν θεῖον νοῦν, τῷ ὁρᾷν· τὸν δὲ ἀνθρώπινον, τῷ λέγειν· ὀφ-

ὀφθαλμοῦ μὲν γὰρ βολὴ, ὀξύτατον, ἀθρόως ἅπτεται τὴν αἴσθησιν τοῦ ὁρωμένου· λόγου δὲ ἐνέργεια ἔοικε σχολαίῳ βαδίσματι. μᾶλλον δὲ ταύτῃ εἰκαζέσθω· ὁ μὲν θεῖος νοῦς, κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ ἡλίου, πάντα ἐφορᾷ τὸν ἐν τῇ γῇ τόπον ἀθρόως· ὁ δὲ ἀνθρώπινος κατὰ τὴν πορείαν αὐτοῦ, ἄλλοτε ἄλλα τὰ μέρη τοῦ ὅλου ἐπιπορευομένου. Τοῦτον μὲν δὴ ὁ ἐξ Ἀκαδημίας ἡμῖν ἄγγελος δίδωσι πατέρα καὶ γεννητὴν τοῦ ξύμπαντος. τούτου ὄνομα μὲν οὐ λέγει· οὐ γὰρ οἶδεν. οὐδὲ χρόαν λέγει· οὐ γὰρ εἶδεν. οὐδὲ μέγεθος λέγει· οὐ γὰρ ἥψατο. φύσεις αὗται, σαρκῶν καὶ ὀφθαλμῶν συνέσεις· τὸ δὲ θεῖον αὐτὸ, ἀόρατον ὀφθαλμοῖς, ἄρρητον φωνῇ, ἀναφὲς σαρκὶ, ἀπευθὲς ἀκοῇ, μόνῳ δὲ τῷ τῆς ψυχῆς καλλίστῳ, καὶ καθαρωτάτῳ, καὶ νοερωτάτῳ καὶ κουφοτάτῳ, καὶ πρεσβυτάτῳ, ὁρατὸν δι' ὁμοιότητα, καὶ ἀκουστὸν διὰ συγγένειαν, ὅλον ἀθρόον ἀθρόᾳ συνέσει παραγινόμενον.

ſer, humanum cum ſermone: nihil enim emiſſione oculi velocius eſt, quæ ſtatim eodemque momento objectum ſuum ſenſu ſuo ad ſe attrahit: at ſermonis operatio lento ſimilis eſt gradui. Vel, ut alia utamur comparatione, divinum intellectum cum obtutu Solis conferamus, qui ſimul totum terræ ſpatium perluſtrat; humanum cum motu ejus, quo alium aut alium viciſſim locum totius occupat. Talem Academicus ille vates patrem & autorem univerſi nobis dat. Illius tamen nomen non edit; non enim novit: nec colorem prodit; non enim vidit: neque magnitudinem deſcribit; non enim attigit. Hæc enim ſimileſque quibus hæc conveniunt naturæ, corpore ſentiuntur, oculis luſtrantur: at divina nec videri oculis, nec efferri voce, nec tangi corpore, nec auditu poteſt percipi: quippe quæ ſola illa parte animi, quæ pulcherrima, quæ puriſſima, quæ perſpicaciſſima atque præſtantiſſima eſt, pro ea quæ inter utrumque ſimilitudine intercedit & cognatione, cum audiri poſſit ac videri, tota atque in ſeipſam contracta, tota perſpicitur.

Nam ut ille qui videre cupit solem, auribus non utitur, ut hoc possit, & qui harmoniam vocis audire cupit, oculis non utitur, ut eam audiat, sed colores visu, auditu quæ audiri possunt, persequitur: ita intellectus quæ intelligi debent, videt, quæ intelligi debent, audit. Hoc est quod Syracusus Poeta occulte innuebat, cum diceret: *Mens videt, mens audit.* Quomodo mens videt, quomodo mens audit? Si firmo erectoque animo intemeratam illam lucem intueatur, neque hallucinetur unquam, aut in terram suam defluat. Hoc fiet, si aures claudat, oculos reliquosque sensus in se convertat: si questus omnes terrenos & gemitus, si voluptatem & gloriam, si decus & infamiam, ex animo deleat: atque his relictis duces itineris, rationem veram, amoremque solidum assumat, atque iis se committat. Quorum altera, ratio nimirum, viam ostendet: alter, jam cognitam, suada sua, & venustate leviorem reddet, omnesque itineris molestias solabitur. Ita quo huc accedemus propius,

ὥσπερ οὖν εἴ τις ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν τὸν ἥλιον, οὐχὶ ταῖς ἀκοαῖς θηρᾶται αὐτοῦ τὴν σύνεσιν· οὐδ' εἴ τις τῆς ἐν φωναῖς ἁρμονίας ἐρᾷ, τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὴν μεταδιώκει· ἀλλ' ὄψις μὲν ἐρᾷ χρωμάτων, ἀκοὴ δὲ ἀκουστῶν· οὕτω καὶ νοῦς νοητῶν ὁρᾷ, καὶ νοητῶν ἀκούει. τοῦτ' ἔστιν ἀμέλει τὸ τοῦ Συρακουσίου αἴνιγμα, νοῦς ὁρῇ καὶ νοῦς ἀκούει. πῶς οὖν ὁρᾷ νοῦς καὶ πῶς ἀκούει; ὀρθῇ τῇ ψυχῇ καὶ ἐρρωμένῃ πρὸς τὸ ἀκήρατον ἐκεῖνο φῶς ἀντιβλέπων, καὶ μὴ σκοτοδινιῶν, μηδὲ εἰς γῆν καταφερόμενος· ἀλλὰ ἀποφράττων μὲν καὶ τὰ ὦτα, ἀποστρέφων δὲ τὰς ὄψεις καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις ἔμπαλιν πρὸς ἑαυτόν, καὶ ἐκλαθόμενος μὲν τῶν κάτω οἰμωγῶν καὶ στόνων, καὶ ἡδονῶν καὶ δοξῶν, καὶ τιμῆς καὶ ἀτιμίας, ἐπιτρέψας δὲ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ λόγῳ ἀληθεῖ καὶ ἔρωτι ἐρρωμένῳ· τῷ μὲν λόγῳ, φράζοντι ᾗ χρὴ ἰέναι· τῷ δὲ ἔρωτι, ἐπισταμένῳ, καὶ τοὺς πόνους τῆς πορείας πειθοῖ καὶ χάρισιν ἐπελαφρύνοντι. ἰόντι δὲ ἐκεῖσε καὶ ἀφισταμένῳ τῶν κάτω,

ἀεὶ

ἀεὶ τὰ πρόσθεν σαφῆ καὶ εὐλαμπέστατα, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν προοιμιαζόμενα. καὶ προϊόμενος μὲν, ἀκούει τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ· ἀνελθὼν δὲ ὁρᾷ. τέλος δὲ τῆς ὁδοῦ, οὐχ ὁ οὐρανὸς, οὐδὲ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ σώματα (καλὰ μὲν γὰρ ταῦτα καὶ θεσπέσια, ἅτε ἐκείνου ἔγγονα ἀκριβῆ καὶ γνήσια, καὶ πρὸς τὸ κάλλιστον ἡρμοσμένα) ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπέκεινα ἐλθεῖν δεῖ, καὶ ὑπερκύψαι τοῦ οὐρανοῦ, ἐπὶ τὸν ἀπαθῆ τόπον καὶ τὴν ἐκεῖ γαλήνην,

Ἔνθ' οὐκ ἔστ' οὔτ' ἂρ χειμὼν
πολὺς, οὐδέ ποτ' ὄμβρος
δεύεται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
Πέπταται ἀννέφελος, λευκὴ
δ' ἐπιδέδρομεν αἴγλη·

Μηδενὸς ἐνοχλοῦντος τὴν θέαν πάθους σαρκίνου, οἷα δεῦρο ἐνοχλεῖ τὴν δειλαίαν ψυχὴν, ὅσον αὐτῇ τοῦ φρονεῖν ἔνεστιν ὑπὸ τοῦ μυκηθμοῦ καὶ τοῦ θορύβου καταβάλλοντα. Πῶς γὰρ ἄν τις ζυνίῃ θεὸν ὑπὸ πλήθους

quo à terra recedemus longius, ſemper quod ſequitur magis magiſque manifeſtè & perſpicuè ſe nobis offeret, ac divinæ quaſi naturæ præludet. De qua inter aſcendendum audiet, poſtquam aſcenderit, videbit. Porro meta ipſa itinerisnon cœlum erit, nec quæ in eo ſunt corpora (quamvis hæc quoque amœna ſint, & divinitatis plena, utpote vera ejus legitimaque progenies, & quam poteſt fieri pulcherrima compoſita & ordinata) ſed & hæc ſunt tranſcendenda, ipſumque ſupra cœlum caput proferendum, donec ad illum quem quærimus locum, in quem cadit nulla mutatio, ejuſque ſerenitatem veniamus.

Quam non fuſcat hyems, nec
multo ſemper ab imbre
Tingitur.— ſed candidus aer
Diſpellit nebulas, & lux purissima cingit.

Vbi nullus corporis hujus affectus, qui miſerrimam hanc dum in his verſatur animam exercet, & hoc omne quod in ea vacare contemplationi poteſt, fremitu ſuo tumultuque in præceps agit, contemplationi noſtræ interveniet. Quem enim quæſo tot cupiditates, tot curarum mon-

monstra, Deum ejusque naturam intelligere patiantur, ac non continuo tumultu suo inturbent? Non magis quam in statu populari, cum diversa plebs fremit & fluctuat, legis vocem intelligere potest aliquis aut Principis.

Namque virûm magno in fremitu quis verba loquentis Audiat?

Idcirco animus, cum in hunc tumultum incidit, semelque immensis hisce fluctuum vorticibus se dedit, mare hoc intranabile navigat: donec Philosophia subveniat, quæ navigantem excipit, rationemque illi suam, sicuti vittam Vlyssi Leucothoe, substernit. Ex hoc ergo mari quomodo emerges ac videre Deum poteris? Plenè quidem & perfectè, cum ab eo vocaberis: quod paulo post futurum est. Tu modo mane, & expecta, dum vocet. Iam senectus aderit, quæ eo te deducet: jam mors aderit, quam imbelles deplorant, cujus adventum tremunt: quisquis contra Deo jungi amat, cum gaudio expectat, forti animo excipit. Quod si etiam dum hic es naturam ejus vis discere, quis id

ἐπιθυμιῶν καὶ λογισμῶν ἀλλοκότων παραπτομένων; οὐ μᾶλλον ἢ ἐν δημοκρατίᾳ πολυφώνῳ καὶ συντεταραγμένῃ, συνίῃ ἄν τις νόμου καὶ ἄρχοντος.

Ἀνδρῶν δ᾽ ἐν πολλῷ ὁμάδῳ πῶς κέν τις ἀκούσαι;

Καταπεσοῦσα γὰρ ἡ ψυχὴ εἰς τουτονὶ τὸν θόρυβον, καὶ δοῦσα ἑαυτὴν ἐπ᾽ ἀμηχάνου φορεῖσθαι κύματος, νήχεται δυσέκνευστον πέλαγος· ἔστ᾽ ἂν αὐτὴ Φιλοσοφία ὑποδέξηται ὑποσχοῦσα τοὺς ἑαυτῆς λογισμοὺς, ὥσπερ τὸ κρήδεμνον τῷ Ὀδυσσεῖ ἡ Λευκοθέα. Πῶς οὖν ἂν τις ἐκνήξαιτ᾽ ἂν καὶ ἴδοι τὸν θεόν; τὸ μὲν ὅλον ὄψει τότε ἐπειδὰν [illegible]; αὐτὸν καλῇ· καλέσει δὲ οὐκ εἰς μακράν· ἀνάμεινον τὴν κλῆσιν· ἥξει σοι γῆρας, ὁδηγοῦν ἐκεῖ· καὶ θάνατος, ὃν ὁ μὲν δειλὸς ὀδύρεται, καὶ προσιόντα δέδιεν, ὁ δὲ ἐραστὴς τοῦ θεοῦ, ἐκδέχεται ἄσμενος, καὶ προσιόντος θαρσεῖ. Εἰ δὲ καὶ νῦν ἤδη μαθεῖν ἐρᾷς τὴν ἐκείνου φύσιν, πῶς τις αὐτὴν διηγή-

γήσεται; Καλὸν μὲν γὰρ εἶναι τὸν θεὸν, καὶ τῶν καλῶν τὸ φανώτατον· ἀλλ' οὐ σῶμα καλὸν, ἀλλ' ὅθεν καὶ τῷ σώματι ἐπιῤῥεῖ τὸ κάλλος· οὐδὲ λειμὼν καλὸς, ἀλλ' ὅθεν καὶ ὁ λειμὼν καλός· καὶ ποταμοῦ κάλλος, καὶ θαλάττης, καὶ οὐρανοῦ, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ θεῶν· πᾶν τὸ κάλλος τοῦτο ἐκεῖθεν ῥεῖ, ὂν ἐκ πηγῆς ἀεννάου καὶ ἀκηράτου· καθόσον αὐτοῦ μετέσχεν ἕκαστα, καλὰ καὶ ἑδραῖα καὶ σωζόμενα· καὶ καθόσον αὐτοῦ ἀπολείπεται, αἰσχρὰ καὶ διαλυόμενα καὶ φθειρόμενα. Εἰ μὲν ταῦτα ἱκανὰ, ἑώρακας τὸν θεόν· εἰ δὲ μὴ, πῶς τις αὐτὸν αἰνίξηται; ἐννόει γάρ μοι μήτε μέγεθος, μήτε χρῶμα, μήτε σχῆμα, μήτε ἄλλο τι ὕλης πάθος· ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ καὶ καλὸν ἀπεκρύπτετο πρὸς τὴν θέαν ὑπὸ ἐσθήτων πολλῶν καὶ ποικίλων, ἀπέδυσεν αὐτὸ ἐραστὴς, ἵνα εἴδῃ σαφῶς· οὕτω καὶ νῦν ἀπόδυσον καὶ ἄφελε τῷ λόγῳ τὴν περιβολὴν ταύ-

præstabit satis? Scimus quidem pulchrum esse Deum, & pulchrorum omnium pulcherrimum: non tamen corpus pulchrum, sed id unde corpori sua pulchritudo venit. Nec pratum pulchrum, sed id unde & prato sua pulchritudo est. Denique quicquid in fluvio, aut in mari, quicquid in cœlo cœlestibusque Diis pulchrum vocamus, id omne pulchrum tanquam ex perpetuo limpidissimoque fonte inde dimanat: tantumque singula, aut pulchritudinis, aut stabilitatis, aut diuturnitatis inter se habent, quantum ex eo fonte trahunt; tantumque à pulchritudine recedunt, & ad interitum suum tendunt, quantum ab eo abeunt. Si hæc sufficiunt, Deum vidisti. Si nondum, qua tandem imagine commode exprimi poterit? Cave enim vel magnitudinem, vel colorem, vel figuram, aut simile quid quod in materiam cadat, cogites. Verum id quod amator faceret, qui si pulchrum aliquod corpus esset, cujus aspectum multæ variæque vestes eriperent, primum eas detraheret, ut plene intueri possit: idem tu nunc fac. Quippe si ami-

mictum hunc & quicquid oculos moratur cogitatione detrahas, in eo quod restabit, id ipsum jam videbis quod quæris. Si vero imbecillior es quam ut rerum omnium parentem artificemque lustrare possis, sufficiat in præsenti, quod opera ejus videas, quod filios ejus venereris. Sunt autem hi plurimi, & omnis fere generis, non tantum quot Bœotius Poeta esse voluit. Nec enim triginta tantum Deorum millia, supremi illius filij & amici sunt, sed innumeri: partim in cœlo stellarum corpora, partim in æthere Dæmonum essentiæ. Sed jam id quod volo illustriore imagine proponam tibi. Finge animo magnum aliquod regnum, aut potentem principatum, in quo reliqui, omnes actiones suas ad unius regis nutum, qui dignitate & majestate antecedit ceteris, sponte dirigunt. Limes hujus imperii sit non Halis fluvius, aut Hellespontus, non Mœotis aut Oceani littora, sed cœlum supra, terra infra. Et cœlum quidem validis compagibus muri ad instar circum circa suspensum maneat, ut omnia amplexu suo continere possit: Terra

τὴν καὶ τὴν ἀσχολίαν τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τὸ καταλειπόμενον ὄψει αὐτὸ ἐκεῖνο οἷον ποθεῖς. Εἰ δὲ ἐξασθενεῖς πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς καὶ δημιουργοῦ θέαν, ἀρκεῖ σοι τὰ ἔργα ἐν τῷ παρόντι ὁρᾷν, καὶ προσκυνεῖν τὰ ἔγγονα πολλὰ καὶ παντοδαπὰ ὄντα, οὐχ ὅσα Βοιώτιος ποιητὴς λέγει· οὐ γὰρ τρισμύριοι μόνον θεοὶ θεοῦ παῖδες καὶ φίλοι, ἀλλ' ἄληπτοι ἀριθμῷ· τοῦτο μὲν κατ' οὐρανὸν αἱ ἀστέρων φύσεις· τοῦτο δ' αὖ κατ' αἰθέρα, αἱ δαιμόνων οὐσίαι. Βούλομαι δέ σοι δεῖξαι τὸ λεγόμενον σαφεστέρᾳ εἰκόνι. Ἐννόει μεγάλην ἀρχὴν καὶ βασιλείαν ἐρρωμένην πρὸς μίαν ψυχὴν βασιλέως τοῦ ἀρίστου καὶ πρεσβυτάτου συμπάντων νενευκότων ἑκόντων· ὅρον δὲ τῆς ἀρχῆς, οὐχ Ἅλυν ποταμόν, οὐδὲ Ἑλλήσποντον, οὐδὲ τὴν Μαιῶτιν, οὐδὲ τὰς ἐπὶ τῷ ὠκεανῷ ἠϊόνας, ἀλλ' οὐρανὸν καὶ γῆν· τὸν μὲν ὕψου, τὴν δὲ ἔνερθεν. οὐρανὸν μὲν, οἷον τεῖχός τι ἐληλασμένον ἐν κύκλῳ, ἄρρηκτον, πάντα χρήματα ἐν ἑαυτῷ στέγον· γῆν δὲ,

δὲ, οἷον φρουρὰν καὶ δεσμοὺς ἀλιτηρῶν σωμάτων. βασιλέα δὲ αὐτὸν δὴ τὸν μέγαν ἀτρεμοῦντα, ὥσπερ νόμον παρέχοντα τοῖς πειθομένοις, σωτηρίαν ὑπάρχουσαν αὐτῶν, καὶ κοινωνοὺς τῆς ἀρχῆς, πολλοὺς μὲν ὁρατοὺς θεοὺς, πολλοὺς δὲ ἀφανεῖς· τοὺς μὲν περὶ τὰ πρόθυρα αὐτὰ εἱλουμένους, οἷον εἰσαγγελέας τινὰς καὶ βασιλεῖ συγγενεστάτους, ὁμοτραπέζους αὐτοὺς καὶ συνεστίους· τοὺς δὲ, τούτων ὑπηρέτας· τοὺς δὲ ἔτι τούτων καταδεεστέρους. διαδοχὴν ὁρᾷς καὶ τάξιν ἀρχῆς καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ θεοῦ μέχρι γῆς.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΙ ΤΟΝ ἀδικήσαντα ἀντιαδικητέον.

Λόγος β.

ΠΟτερον δίκας τεῖχος ὕψιον, ἢ σκολιαῖς ἀπάταις ἀναβαίνειν ἐπιχθόνιον γένος ἀνθρώπων, δίχα μοι νόος ἀτρέκειαν εἰπεῖν. Σὺ μὲν, ὦ Πίνδαρε, ἀμφισβητεῖς πρὸς ἑαυτὸν περὶ ἀπάτης καὶ δίκης, παραβάλλων χρυσῷ χαλκόν. ποιητὴς γὰρ ἦσθα, καὶ δεινὸς

quasi custodia & carcer noxiorum corporum ponatur. In alto, magnus rex ille immotus sedeat, populisque suis volentibus leges, quibus sarti tecti maneant, præscribat. Regni autem consortes sint Dij multi, quorum alii videntur, alij oculis conspici non possunt. Horum nonnulli tanquam statores quidam, regique genere proximi, circa vestibula oberrent, mensæ ejusdem familiæque consortes. Alij rursus, qui his subserviant, & rursus alij qui infra hos sint. Vides catenam perpetuam regnique seriem, quæ à Deo ad teram usque descendat.

UTRUM REFERENDA sit injuria.

DISSERT. II.

U*Trum justitiæ murus sublimior sit, an vero fraudis obliquæ, ut mortale ascendat genus, in dubio, ut verum fatear, mens mea fluctuat.* Tu quidem, Pindare, tecum de justitia & fraude dubitas, nec metuis cum auro æs componere. Nec mirum, Poeta enim eras, cujus in eo laus omnis

omnis posita fuit & industria, ut odam aliquam choro componeres, regumque victorias lyra tua celebrares. Itaque de vocabulorum mensura, deque concinna versuum harmonia, & numerosa orationis forma solicitus eras. Homini verò qui chorum odasque, totamque eam quæ è carmine petitur voluptatem, eo loco habet quo crepundia sua pueri; potiusque de animi sui mensura numerisque cogitat, nec aliud curat, quam ut concinnè & decorè actiones suas totamque vitam instituat, ne in mentem quidem unquam veniet hæc quæstio: *utrum justitiæ murus sublimior, necne.* Sed contra carmen mutabit tuum, dicetque: *Est profecto justitiæ murus sublimior, quam obliquæ fraudis, ut eo mortale ascendat genus.* Planè enim inaccessa fraudi justitia est, non secus quam Aloïdis cœlum, quos nihil juvit Ossa Olympo imposita, aut Pelio Olympus, quo minus à cœlo tantum abessent, quantum à justitia fraus abest. Ergo probi justitiam sibi vindicant, improbi fraudem.

ᾠδὴν συντιθέναι χορῷ, καὶ τυράννοις ποιεῖν ἐπινίκια ᾄσματα· καί σοι ἐμέλησεν ὀνομάτων μέτρου, καὶ ἁρμονίας μελῶν, καὶ ῥυθμοῦ σχημάτων. ἀνδρὶ δὲ ὅτῳ χορὸς μὲν καὶ ᾠδὴ καὶ ἡ ἐκ μελῶν ἡδονὴ χώραν ἔχει ὅσηνπερ καὶ τοῖς παισὶ τὰ ἀθύρματα, μέλει δὲ αὐτῷ μέτρου ψυχῆς καὶ ῥυθμοῦ καὶ μέλους καὶ σχήματος τοῦ περὶ τὰς πράξεις καὶ τὸν ἄλλον βίον, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἐς νοῦν ἔλθοι τουτὶ τὸ ἀπόρημα, πότερον δίκας τεῖχος ὕψιον, ἢ μή, ἀλλ' οὑτωσὶ φαίη ἄν, μεταβαλὼν τὸ ᾆσμα τὸ σόν· ὅτι ναὶ δίκας τεῖχος ὕψιον, καὶ μὴ σκολιᾶς ἀπάτας ἀναβαίνειν ἐπιχθόνιον γένος ἀνθρώπων. ἀλλ' ἀπρόσβατόν τι χρῆμα τῇ ἀπάτῃ ἡ δίκη, ὥσπερ τοῖς Ἀλωΐδαις ὁ οὐρανός· καὶ ὤνησεν αὐτοὺς οὐδὲν ἡ Ὄσσα ἐπιτεθεῖσα τῷ Ὀλύμπῳ, καὶ ὁ Ὄλυμπος τῷ Πηλίῳ, ἀλλὰ ἀπεῖχον τοῦ οὐρανοῦ ὅσον ἀπέχει ἀπάτη δίκης. οὐκοῦν τῶν μὲν ἀγαθῶν ἡ δίκη, τῶν δὲ μοχθηρῶν ἡ ἀπάτη· καὶ δίκι-

δόκιμον μὲν ἡ δίκη, κίβδηλον δέ τι ἡ ἀπάτη· καὶ ἰσχυρὸν μὲν ἡ δίκη, ἀσθενὲς δὲ ἡ ἀπάτη· καὶ τὸ μὲν, ὠφέλιμον, τὸ δὲ οὔ. ὅτῳ δὴ μέλει δίκης, καὶ περιβέβληται τοῦτο τὸ Πινδάρου τειχίον, οὗτος ἕλοιτο ἂν ποτε ἀδικηθεὶς, ἀμύνασθαι ἐκ τῆς ἴσης; φέρ' ἴδω τί καὶ λέγω; μὴ γὰρ οὐν καὶ ἀδικεῖσθαι αὐτῷ θέμις ᾖ. Εἰ μὲν γὰρ τὸ ἀδικεῖν καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι τοιοῦτόν ἐστιν ὁποῖον τὸ τύπτειν καὶ τὸ τύπτεσθαι, καὶ τέμνειν καὶ τέμνεσθαι, οὐδὲν δεινὸν, τὸν αὐτὸν καὶ δραστικὸν ὁμοῦ εἶναι ἀδικίας καὶ παθητικόν. εἰ δὲ ἐνταῦθα ὁ αὐτὸς μὲν τῇ κοινότητι τῆς φύσεως ἐνέργειαν καὶ πάθος ἑκάτερον αὐτῶν καταδέχεται, ἔοικε δὲ τὸ ἀδικεῖν καὶ ἀδικεῖσθαι, πολὺ μᾶλλον τῷ ὁρᾶν καὶ ὁρᾶσθαι· τὸ μὲν γὰρ τὸ μετέχον ὄψεως καὶ ὁρᾶται· τὸ δὲ ὁρώμενον οὐ πάντως καὶ ὁρᾷ· μᾶλλον οὑτωσὶ λέγωμεν, ὅτι ἔοικε τὸ ἀδικεῖν καὶ τὸ ἀδικεῖσθαι, τῷ ἐλέγχειν καὶ ἐλέγχεσθαι· ἐλέγχει μὲν γὰρ ὁ τὸ ἀληθὲς εἰδὼς, ἐλέγχεται δὲ ὁ ἀγνοῶν. καὶ ὡς οὐκ ἂν εἴη οὔτε τοῦ τἀληθὲς εἰδότος, τὸ ἐλέγχεσθαι, οὔτε τοῦ ἀγνοοῦντος, τὸ ἐλέγχειν· οὕτως οὐδὲ τὸ ἀδικεῖν εἴη ἂν καὶ τὸ ἀδι-

sicut proba & germana res est justitia, adulterina fraus; illa valida, hæc debilis; illa utilis, hæc contra. Quicunque ergo justitiam colet, & illo Pindari muro munitus stabit, num optabit injuria affectus par pari referre? Quid autem dico? cum fortasse ne injuria quidem affici possit. Si enim afficere injuria & affici, ut ferire & feriri, scindere & scindi, dicitur, nihil obstat quo minus idem & faciat injuriam & patiatur. Sin contra in illis naturæ quadam communione, idem actionem simul passionemque recipit, contra injuria afficere & affici dicitur, ut videre & videri (quicquid enim videt, simul etiam videtur, non contra quicquid videtur, etiam videt) videamus annon tale sit inferre injuriam & pati, ut arguere & argui. Arguit enim qui veritatem novit, arguitur qui ignorat. Iam sicut neque ejus est argui, qui veritatem novit, neque arguere ejus qui ignorat: ita neque injuria afficere & affici

ejus-

ejuſdem eſt. Si ergo non ejuſdem eſt, ſed alterius, probus autem alter eſt ab improbo, utrum utri tribuemus? Anne improbo ut injuria afficiat, probo ut afficiatur? An vero alterum quidem dabimus, improbo nimirum eſſe injuriam inferre, de altero adhuc dubitabimus, utrius ſit pati? Quod ita videamus. Injuria eſt boni ereptio. Bonum autem quid ſit aliud quàm virtus? Atqui virtus eripi non poteſt Sequitur ergo, aut illum qui virtutem habet, affici injuria non poſſe, aut injuriam qui facit, non eripere bonum: quia nullum bonum eripi, amitti, tolli, aut ſpoliari poteſt. Ponamus ergo hoc. Ne ab improbo quidem affici injuria poteſt probus, quia nihil habet quo privari poſſit. Reſtat ergo, aut neminem injuria affici, aut improbum ab improbo tantum. Atqui nullius boni particeps eſt improbus: diximus autem boni ereptionem eſſe injuriam. Qui verò non habet quo privari poſſit, ne habet quidem quo injuriam patiatur. Niſi fortè non ex privatione ejus qui afficitur, ſed ex

κεῖσθαι τοῦ αὐτοῦ. ἐπεὶ τοίνυν οὐ τοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' ἑτέρου. ὁ δὲ χρηστὸς τῷ πονηρῷ οὐχ ὁ αὐτὸς, ποτέρῳ πότερον προσθήσομεν; ἆρα τὸ μὲν ἀδικεῖν τῷ πονηρῷ, τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι τῷ χρηστῷ; ἢ τὸ μὲν ἀδικεῖν, τοῦ μοχθηροῦ, τὸ δὲ ἀδικεῖσθαι, οὔπω δῆλον ὁποτέρου αὐτοῖν; οὑτωσὶ δὲ θεασόμεθα. ἀδικία ἐστὶν ἀφαίρεσις ἀγαθοῦ· τὸ δὲ ἀγαθὸν, τί ἂν εἴη ἄλλο ἢ ἀρετή; ἡ δὲ ἀρετὴ ἀναφαίρετον. οὐκ ἀδικηθήσεται τοίνυν ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων· ἢ οὐκ ἔστιν ἀδικία, ἀφαίρεσις ἀγαθοῦ· οὐδὲν γὰρ ἀγαθὸν ἀφαιρετὸν, οὐδὲ ἀποβλητὸν, οὐδὲ ἑλετὸν, οὐδὲ ληϊστόν. εἶεν· οὐκ ἀδικεῖται οὖν ὁ χρηστὸς οὔτε ὑπὸ τοῦ μοχθηροῦ· ἀναφαίρετος γὰρ ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ. λείπεται τοίνυν ἢ μηδένα ἀδικεῖσθαι καθάπαξ, ἢ τὸν μοχθηρὸν ὑπὸ τοῦ ὁμοίου. ἀλλὰ τῷ μοχθηρῷ οὐδενὸς μέτεστιν ἀγαθοῦ· ἡ δὲ ἀδικία ἦν ἀγαθοῦ ἀφαίρεσις· ὁ δὲ μὴ ἔχων ὅ,τι μὴ ἀφαιρεθῇ, οὐδὲ εἰς ὅ,τι ἀδικηθῇ ἔχει. μήποτε οὖν οὐ κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ πάσχοντος ἡ ἀδικία τέτακται, ἀλλὰ κατὰ τὴν

τὴν γνώμην τοῦ δράσαντος. καὶ ὁ μοχθηρὸς ὑπὸ τοῦ μοχθηροῦ ἀδικεῖται, κἂν μὴ ἔχῃ τὸ ἀγαθόν· καὶ ὁ χρηστὸς ὑπὸ τοῦ μοχθηροῦ, κἂν μὴ ἀφαιρετὸν τὸ ἀγαθόν. ἀποδέχομαι τοῦ λόγου, τῆς γνώμης τῷ ἡμαρτημένῳ προστεθέντος τὴν ἀδικίαν μᾶλλον ἢ τῷ ἐπιτυχεῖ τοῦ ἔργου. καὶ γὰρ μοιχὸν κολάζει ὁ νόμος, οὐ τὸν δράσαντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν βουληθέντα· καὶ τοιχωρύχον τὸν ἐπιχειρήσαντα, κἂν μὴ λάθῃ δράσας· καὶ προδότην τὸν μελετήσαντα, κἂν μὴ πράξῃ. Ἥκει τοίνυν ὁ σύμπας λόγος εἰς τὸ δέον. ὁ μὲν γὰρ ἀγαθὸς οὔτε ἀδικεῖ, οὔτε ἀδικεῖται. οὐκ ἀδικεῖ μὲν, διὰ τὴν βούλησιν, οὐκ ἀδικεῖται δὲ, διὰ τὴν ἀρετήν. ὁ δὲ μοχθηρὸς, ἀδικεῖ μὲν, οὐκ ἀδικεῖται δέ. ἀδικεῖ μὲν, διὰ μοχθηρίαν· οὐκ ἀδικεῖται δὲ, διὰ τὴν ἀπορίαν ἀγαθοῦ. Ἔτι τοίνυν, εἰ μὲν ἀγαθὸν ἡ ἀρετὴ μόνον καὶ οὐκ ἄλλο τι, ὁ μοχθηρὸς ἢ τὴν ἀρετὴν οὐκ ἔχων, οὐδ᾽ εἰς ὅ,τι ἀδικηθῇ ἔχει. εἰ δὲ πρὸς τῇ ἀρετῇ καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ τὰ περὶ σῶμα, καὶ

animo illius qui intulit injuriam, ipsa metienda sit injuria. Atque ita improbus injuria afficitur ab improbo, quamvis bonum non habeat; &probus ab improbo quamvis bonum eripi non possit. Accipio equidem solutionem hanc, quæ improbo instituto injuriam ascribit potius quam actionis successui. Sicut mœchum lex punit, non qui mœchatus est tantum, sed & qui voluit: & furem qui tentavit furtum, licet deprehensus fuerit: & proditorem qui animum habuit, sine eventu. Efficietur rursus id omne quod volumus : ut nec afficiat nec afficiatur injuria vir bonus. Non afficit, quia ne vult quidem : non afficitur, quia virtute est præditus. Improbus contra afficit injuria , non afficitur. Afficit, quia improbus est , non afficitur, quia bono caret. Etiam hoc accedit : quod si virtus solummodo bonum est, nec præter virtutem aliud ; improbus, quia virtute caret, non habet quo injuriam patiatur. Sin præter hanc etiam alia quæ corporis bona dicuntur , & externa & quæ fortuna suppeditat , bona sunt, tamen

men si virtus absit, etiam hæc abesse præstabit. Itaque ne sic quidem injuria afficietur improbus, si ijs privetur, quibus non recte utitur. Ergo afficiet injuria, non afficietur, siquidem ex animo metienda est injuria. Ut jam de improbo concludamus. Inferre vult injuriam improbus nec potest tamen. Porro cum velit, necesse, aut similem sui petat, aut se meliorem. * * Quid verò aget melior? An injuria certabit cum improbo? Atqui illud in quo locum habet injuria, non habet: quatenus enim bonum non habet, malus est. Ergo nec reipsa vir prudens injuriam referret improbo, quia quo injuriam patiatur, non habet: neque voluntate, quia non magis improbe agere vult cum sit probus, quam imperite inflare tibiam tibicen peritus. Præterea, si simpliciter injuriam inferre improbum est, etiam referre injuriam, huic simile est. Nec enim improbior est, qui infert injuriam, quod incipit: improbitate ei certè æquatur, qui hoc ipsum reddit.

καὶ τὴν ἐκτὸς τύχην καὶ περιβολήν, ἀρετῆς μὴ παρούσης, βέλτιον ἀπεῖναι παύπαν ἢ μή· ὥστε οὐδ' ὣς ἀδικηθείη ἂν ὁ μοχθηρὸς, ἀφαιρούμενός τι τούτων οἷς χρῆται κακῶς. οὐκοῦν ἀδικεῖ μὲν, οὐκ ἀδικεῖται δὲ, προστεθέντων ἡμῶν τῇ βουλήσει τὸ ἄδικον. οὕτως ἐρῶ πονηρῷ νῷ. βούλεται μὲν ὁ μοχθηρὸς ἀδικεῖν, οὐ μὴν δυνατός. βουλόμενος δὲ, ἢ πρὸς τὸν ὅμοιον ἀποτείνεται, ἢ πρὸς τὸν κρείττονα. * τί δὲ τῷ κρείττονι δραστέον, ἢ ἀνταδικητέον τὸν μοχθηρόν; καὶ μὴν εἰς ὅ,τι ἀδικῇ οὐκ ἀδικεῖ, ὅτι οὐκ ἔχει· ἀπουσία γὰρ ἀγαθοῦ μοχθηρός ἐστιν. οὔτ' οὖν κατὰ τὸ ἔργον ἀνταδικήσει ὁ νοῦν ἔχων τὸν μοχθηρόν· οὐ γὰρ ἔχει εἰς ὅ,τι ἀδικηθήσεται· οὔτε κατὰ τὴν βούλησιν· οὐ γὰρ ἐθέλει ἀδικεῖν, χρηστὸς ὤν· οὐ μᾶλλον ἢ αὐλητικὸς παρὰ μέλος αὐλεῖν. καθόλου δὲ, εἰ τὸ ἀδικεῖν πονηρὸν, καὶ τὸ ἀνταδικεῖν ὅμοιον. οὐ γὰρ τῷ ὑπάρξαι πλεονεκτεῖ κατὰ πονηρίαν ὁ ἀδικῶν, ἀλλὰ τῷ ἀμύνασθαι ἐξισοῦται κατὰ μοχθηρίαν ὁ ἀνταδικῶν.

καὶ

καὶ μὴν εἰ ὁ ἀδικῶν κακῶς ποιεῖ, ὁ ἀντιποιῶν κακῶς, οὐδὲν ἧττον ποιεῖ κακῶς, κἂν ἀμύνηται. ὥσπερ γὰρ ὁ ἀποδιδοὺς χάριν τῷ προϋπάρξαντι, οὐδὲν ἧττον εὖ ποιεῖ, κἂν προπεπονθὼς ᾖ· οὕτως ὁ μεταληφθεὶς τὴν ἀμοιβὴν εἰς κάκωσιν, οὐδὲν ἧττον κακῶς δρᾷ, κἂν προπεπονθὼς ᾖ. τί δὲ τοίνυν ἔσται καὶ πέρας τοῦ κακοῦ; εἰ γὰρ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνεται, ἀεὶ μεταβαίνει τὸ κακὸν ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλον, καὶ μεταπηδᾷ, καὶ διαδέξεται ἀδικία ἀδικίαν. ᾧ γὰρ δικαίῳ συγχωρεῖς τῷ παθόντι ἐπεξιέναι, τῷ αὐτῷ τούτῳ δικαίῳ ἐπαναχωρεῖ αὖθις ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸν αὐτὸν ἡ τιμωρία· τὸ γὰρ δίκαιον ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον. ὦ Ζεῦ καὶ οἷον πεποίηκας, δικαιοσύνην ἐξ ἀδικημάτων; καὶ ποῖ βαδιεῖται τὸ κακόν, καὶ ποῦ στήσεται; οὐκ οἶσθα ὅτι πηγὴν ταύτην ἀέναον κινεῖς πονηρίας; καὶ γράφεις νόμον ἀρχέκακον τῇ πάσῃ γῇ; τοῦτο γὰρ ἀμέλει ἐστὶ τὸ τῶν πάλαι κακῶν τοῖς ἀνθρώποις ἡγησά-

Et si is qui injuriam facit, malè facit: qui malum malo compensat, non minus malè facit: quamvis malum ulciscitur. Nam ut qui beneficium reddit ei à quo accepit prius, nihilominus bene facit, quamvis acceperit prius: ita qui remuneratur malum, non minus malè facit, quamvis prius malè acceptus sit. Et quis erit obsecro finis mali? Si enim perpetuo qui injuria affectus est, malum malo compensat, necesse est ab uno ad aliud transire, & quasi transilire malum: atque ita injuriam excipiet injuria. Quoniam quo jure permittis ei qui injuria affectus est, ut injuriam injuriæ autori reddat, eodem jure redit iterum ad eundem vindicta. Eadem enim juris in utroque ratio est. Vide præterea, per Jovem, quid facias, qui jus constituis ex injurijs. Quousque quæso se diffundet hoc malum? ubi desinet? Non vides quid facias? perennis improbitatis fontem excitas: legemque fers, quam primam malorum causam totum universum agnoscat. Nec est aliud profectò quod mala omnia hominibus invexit.

Hinc Græcæ primum Barbaræque classes mare transmiserunt. Hinc impetum aliæ in alterius terram facere, atque omnia vastare cœperunt: dum semper præsenti injuriæ priorem obtendunt. Phœnices Argivis regiam puellam ereptum eunt. Græci Colchis Barbaram. Phryges è Peloponneso Laconicam mulierem rapiunt. Vides seriem malorum, vides belli causas, & per ordinem scelerum cumulatum scelus. Non alia sunt quæ perdidêre Græciam, quàm injuriæ propriæ æstimatio, quæ in finitimos quoque erupit, quam furor implacabilis, ira immortalis, vindictæ cupido, juris ignorantia. Etenim si omnes, quos prius injuria invasit, hoc persuadere sibi potuissent, injuriam ipsam iis qui inferunt malum esse maximum, eamque vel bello, vel direptione murorum, vel populationibus terrarum atque incendiis, vel cujuslibet tyrannidis eversione, pœnam graviorem esse, nunquam tot tantisque calamitatibus redundasset Græcia. Potidæam Athenienses obsident: permitte hoc illis Spartane: brevi post

μένον, στόλων Βαρβαρικῶν καὶ Ἑλληνικῶν ἐπ' ἀλλήλους περαιουμένων, ἁρπαζόντων καὶ πολεμούντων καὶ ληϊζομένων, προκάλυμμα ποιουμένων τῆς παρούσης ἀδικίας, τὴν φθάσασαν. Φοίνικες ἐξ Ἄργους βασιλικὴν κόρην ἄγουσιν. Ἕλληνες ἐκ Κόλχων Βαρβαρικὴν παρθένον ἄγουσι· καὶ αὖθις Φρύγες ἐκ Πελοποννήσου Λακωνικὴν γυναῖκα. ὁρᾷς τὴν διαδοχὴν τῶν κακῶν, καὶ τὰς προφάσεις τῶν πολέμων, καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἀδικημάτων. τοῦτο καὶ τὴν Ἑλλάδα συνέτριψεν αὐτήν, ἡ περὶ ἑαυτὴν δόξα ἀδικίας διαφαίνουσα ἐπὶ τοὺς πλησίον, καὶ ἄπαυστοι θυμοί, καὶ ὀργαὶ ἀθάνατοι, καὶ τιμωρίας ἔρως, καὶ ἀμαθία δίκης. ἀλλ' εἴπερ οἱ ἀδικούμενοι ἠπίσταντο, ὅτι τοῖς ἀδικοῦσι μέγιστον κακὸν ἡ ἀδικία αὐτή, καὶ τοῦτ' εἶναι πολέμου μεῖζον καὶ τειχῶν ἀφαιρέσεως, καὶ γῆς δηώσεως καὶ τυραννίδος καταστάσεως, οὐκ ἂν ἐμπέπληστο ἡ Ἑλλὰς τοσούτων κακῶν. Ποτίδαιαν Ἀθηναῖοι πολιορκοῦσιν. ἔασον ὦ Λακεδαι-

δαιμόνιε, μεταγνώσεταί ποτε. μὴ μιμήσῃ τὸ κακὸν, μὴ μεταλάβῃς τοῦ ψόγου. ἐὰν δὲ ἀγαπᾷς μὲν τὴν πρόφασιν, καὶ ἐπὶ Πλαταιὰς ἔλθῃς, ἀπόλωλέ σοι Μῆλος νῆσος γείτων, ἀπόλωλεν Αἴγινα νῆσος φίλη, ἀπόλωλε Σικυώνη πόλις σύμμαχος. μίαν πόλιν λαβὼν, πολλὰς προήσεις. ὥσπερ γὰρ τῶν ἐπὶ χρηματισμῷ παραβαλλομένων ἐν θαλάττῃ, οἱ τόκοι μεγάλοι τῶν δανεισμάτων· οὕτω καὶ τῶν ἐπεξιόντων τοῖς θυμοῖς, οἱ τόκοι μεγάλοι τῶν συμφορῶν. καὶ πρὸς τὸν Ἀθηναῖον λέγω, Σφακτηρίαν ἔχεις, ἀπόδος τῇ Σπάρτῃ τοὺς ἄνδρας. ἕως εὐτυχεῖς, σωφρόνησον· εἰ δὲ μὴ, τοὺς μὲν ἄνδρας ἕξεις, τὰς δὲ τριήρεις οὐχ ἕξεις. Λύσανδρος περὶ Ἑλλήσποντον εὐτυχεῖ, καὶ ἡ Σπάρτη μεγάλη· ἀλλὰ ἀπέχου Θηβῶν· εἰ δὲ μὴ, δακρύσεις τὴν Λεύκτροις τύχην, καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ συμφοράν. ὢ δίκης ἀφανοῦς καὶ πλανωμένης. Διὰ τοῦτο ὁ Σωκράτης οὐκ Ἀριστοφάνει ὠργίζετο, οὐ Μελίτῳ ἐχαλέπαινεν, οὐκ Ἀ-

eos cœpti pœnitebit. Noli malum hoc imitari, noli eandem incurrere infamiam. Quia si prætextum hunc amplecteris, & Platæas petis, periit tibi Melus vicina insula, periit amœnissima insularum Ægina, periit Sicyone urbs socia. Pro una quam cepisti urbe, multas evertes. Nam ut illi qui lucri causa maris periculo se committunt, magno fœnore se obstringunt: ita qui in vindicando iræ indulgent, maximo se calamitatum fœnore involvunt. Rursus tibi, Atheniensis, dico: Sphacteriam expugnasti, captivos Spartanis redde: dum sors favet, modestiam in consilium adhibe: sin minus, homines servabis, triremes amittes. Lysander ad Hellespontum feliciter rem gerit, nec Sparta se capit. Vide ne Thebas tangas, sin minus adversam circa Leuctra fortunam lachrymabis, apud Mantineam calamitatem plorabis. O occultam instabilemque fortunæ potentiam! Hanc ob causam Aristophani non succensebat Socrates, nec indignabatur Melito, nec Anytum vin-

dicabat, ſed alta voce exclamabat, vitam eripere fortaſſe Anytus & Melitus mihi poſſunt, lædere non poſſunt. Non enim ab improbo detrimentum poteſt accipere vir bonus. Hæc ipſa juſtitiæ vox eſt: quæ ſi ab omnibus eodem modo uſurparetur, nulla tragœdia extaret, nullam ſcenæ calamitatem oſtenderent, vaſta illa ac multiplex malorum ſeges, ab humanis exularet rebus. Nam ut in corporum morbis ij maximè nocere, conſtantemque medici opem requirere ſolent, qui ulterius ſerpunt; ut quod adhuc eſt immune, ſervetur: Ita cum in familiam aut Rempublicam vel leviſſima injuſtitiæ ſcintilla incidit; cohiberi continuo debet, ut id quod ſupereſt, vindicetur. Hoc eſt quod Pelopidas evertit, quod Heraclidas ſuſtulit, quod totam Cadmi familiam, quod Perſas, quod Macedonas, quod Græcos delevit. O morbum continuum, & qui tot jam ſecula terrarum orbem fatigat! Non dubitabo equidem dicere, ſiquidem altera alterâ major ſit injuria, magis im-

νυτον ἐπιμωρεῖτο. ἀλλὰ ἐβόα μέγα, ἐμὲ δὲ Ἄνυτος καὶ Μέλιτος ἀποκτεῖναι μὲν δύνανται, βλάψαι δὲ οὐ δύνανται. οὐ γὰρ θέμις ἀγαθῷ ἀνδρὶ ὑπὸ πονηροῦ βλαβῆναι. αὕτη φωνὴ δίκης, ἣν εἴπερ ἅπαντες ταύτην ἐφθέγγοντο, οὐκ ἂν ἦσαν αἱ τραγῳδίαι, οὐδὲ τὰ ἐπὶ τῇ σκηνῇ δράματα, οὐδὲ πολλαὶ καὶ παντοδαπαὶ συμφοραί. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν τοῦ σώματος νοσημάτων, χαλεπὰ τὰ ἑρπυστικά, καὶ δεῖ τούτοις ἐπικουρίας συντόμου, ἵνα τὸ περιλειφθὲν σωθῇ· οὕτως ἐπειδὰν ἐμπέσῃ οἴκῳ ἢ πόλει ἀδικίας ἀρχή, στῆναι δεῖ τὸ κακόν, εἰ μέλλει τὸ περιλειφθὲν σωθήσεσθαι. τοῦτο Πελοπίδας ἐξέτριψε, τοῦτο Ἡρακλείδας ἠφάνισε, τοῦτο τὴν Κάδμου οἰκίαν, τοῦτο Πέρσας ἀπώλεσε, τοῦτο Μακεδόνας, τοῦτο Ἕλληνας. ὢ νοσήματος διηνεκοῦς, καὶ ἐπὶ πολλὰς περιόδους χρόνων καταλαμβάνοντος τὴν γῆν. ἐπιτολμήσαιμι δ' ἂν ἔγωγε εἰπεῖν, ὅτι εἴπερ ἐστὶν ἀδικίας πέρας; ἀδικίαν ὑπερβολή, ὁ τιμω-

μωρῶν τοῦ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος. ὁ μὲν γὰρ ὑπὸ ἀμαθίας ἐπὶ τὸ ἀδικεῖν ἐλθὼν, ἔχει τὴν δίκην ἐκ τοῦ ψόγου. ὁ δὲ ἐπεξιὼν, προσλαβὼν ἐκ τοῦ ὁμοίου τὸ ἄδικον, ἀφῄρηκεν ἐκείνου τὸ ἐπίψογον. ὥσπερ γὰρ τῷ μορέλλης ἐμπεπλησμένῳ τὸν συμπεπλακέντα ἀνάγκη καὶ αὐτὸν συναισχῦναι τὸ σῶμα· οὕτω καὶ ὅς τις ἀδίκῳ ἀνδρὶ συμπλέκεσθαι καὶ συγκυλινδεῖσθαι ἀξιοῖ, ἀνάγκη τοῦτον συναπολαύειν καὶ τοῦ κακοῦ καὶ συναναπίμπλασθαι τῆς μορέλλης. ἀθλητὴν μὲν οὖν ἀνδρὸς προσφερομένου ἀθλητοῦ ἐκ τῆς ἴσης ἀγωνίας καὶ φιλοτιμίας ἀποδέχομαι. ὁρῶ γὰρ αὐτοῖς ὁμοίαν μὲν τὴν φύσιν, παραπλησίαν δὲ τὴν μελέτην, ἰσότιμον δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νικᾷν· ὅταν δὲ ἀγαθὸς ἀνὴρ πονηρῷ συμπέσῃ, οὐκ ἐκ τῆς αὐτῆς παλαίστρας προσεληλυθὼς ἑκάτερος, οὐδὲ ὑπὸ τῷ αὐτῷ παιδοτρίβῃ ἀσκηθεὶς, οὐδὲ τὴν αὐτὴν τέχνην ἐκμαθὼν, οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς παλαίσμασιν ἐντεθραμμένος, οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ στεφάνου ἐρῶν, οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ κηρύγματος, οἰκτείρω τὴν μάχην, ἄνισος ἡ

probum esse eum, qui illatam ulciscitur, quam qui infert. Qui enim ex ignorantia juris injurius est, delicti sui præmium in infamia habet: at qui injuriam reddit, cum non minus injurius sit, infamiam illam in se derivat. Nam ut qui fuligine imbutum tractat, aut cum eo luctatur, necesse est corpus inficiat: ita qui cum improbo congreditur, & quasi volutatur, necessario mali fit particeps, eadem imbuitur fuligine. Ego athletam qui cum athleta ex æquo concurrit, ferre possum, neque studium utriusque reprehendo. Video enim parem indolem, parem curam, parem in utroque victoriæ ardorem. At verò quoties cum improbo probus concurrit, non ex eadem palæstra; neque sub eodem ad luctam edoctus, nec eadem arte instructus, nec iisdem luctationibus innutritus, nec ejusdem coronæ competitor aut præconii, infelix hæc meo judicio pugna est, & congressus

impar. Quid enim obſtet, quo minus ſuperior in hoc ſtadio evadat improbus, ubi & ſceleſti ſpectatores, & iniqui ſunt judices? Hic enim vir bonus & ab arte deſtituitur, & à ſcientia: neque diffidentia aut ſutelis aut dolis aliiſque inſtructus accedit artibus, quibus confirmatur ac robur aſſumit improbitas. Vt nihil aliud quam riſum excitaturus ſit, qui cum improbo manum conferat, nec ingenio, nec arte, nec exercitatione par. Sed hac ipſa de cauſa ſupplantatur vir bonus, dicet aliquis, calumniis ſycophantiiſque differtur, facultatibus exuitur, in vincula conjicitur, relegatur, infamia notatur, morbis addicitur. Quid tum poſtea? Quid ſi pueri alibi pro tribunali ſederent, ac leges ferrent: atque ex earum legum præſcripto hominem aliquem in judicium vocarent, quem peccaſſe dicerent: & mox inter pueros ſuos infamem eſſe juberent, ejuſque crepundia aliquot, ut puta talos, & ſi quæ ejuſmodi eſſent, haſtæ ſubjicerent, quid facturum hunc hominem putas? Anne a-

ἀγωνίᾳ. ἀνάγκη τὸν πονηρὸν κρατεῖν ἀγωνιζόμενον ἐν τοιούτῳ σταδίῳ, οὗ πονηροὶ μὲν θεαταὶ, ἄδικοι δὲ οἱ ἀθλοθέται. ὁ δὲ ἀγαθὸς ἐν τούτοις ἄτεχνος καὶ ἀμαθὴς, καὶ ἄπορος ἀπιστίας καὶ πανουργίας καὶ ἀπάτης, καὶ τῶν ἄλλων παλαισμάτων, ὑφ' ὧν μοχθηρία κρατύνεται καὶ ἰσχυρίζεται. ὥστε καὶ καταγέλαστος ἂν γίγνοιτο ἀντεπιχειρῶν ἀδικεῖν ὁ μὴ πεφυκὼς τὸ ἄδικον καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ τέχνῃ καὶ τῷ ἔθει. ἀλλὰ διὰ τοῦτο, φαίη ἄν τις, ὁ δίκαιος ἀνὴρ προπηλακίζεται καὶ συκοφαντεῖται καὶ διώκεται, καὶ χρήματα ἀφαιρεῖται, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβάλλεται, καὶ φεύγει καὶ ἀτιμοῦται καὶ ἀποθνήσκει. τί οὖν; εἰ παῖδες νόμους περὶ ἀλλήλους θέμενοι, καθίσαντες δικαστήριον ἑαυτῶν, ὑπάγοιεν ἄνδρα κατὰ τοὺς αὐτῶν νόμους, κᾆτα, εἰ δόξαι ἀδικεῖν, ψηφίζοντο αὐτὸν ἄτιμον εἶναι ἐν τῷ τῶν παίδων δήμῳ, δημεύοιεν δὲ αὐτοῦ τὰ παιδικὰ χρήματα, τοὺς ἀστραγάλους, καὶ τὰ παίγνια. τί εἰκὸς πρᾶξαι τὸν ἄνδρα;

ἄνδρα; ἢ οὐ καταγελάσεσθαι τοιούτου δικαστηρίου αὐταῖς ψήφοις καὶ καταδίκαις αὐταῖς; οὕτω καὶ ὁ Σωκράτης Ἀθηναίων κατεγέλα, ὡς παιδαρίων ψηφιζομένων, καὶ κελευόντων ἀποθνήσκειν ἄνδρα θνητόν. καὶ ἄλλος ὅστις ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ δίκαιος, καταγελάσεται γέλωτα ἀκραιφνῆ, ὁρῶν τοὺς ἀδίκους ἐπ' αὐτὸν ὡρμημένους σπουδῇ, οἰομένους τι δρᾷν, δρῶντας δὲ οὐδέν. ἀλλὰ καὶ ἀτιμαζόντων ἐκείνων, βοήσεται τὸ τοῦ Ἀχιλλέως,

--φρονέω δὲ τετιμῆσθαι Διὸς αἴσῃ.

Καὶ ἀφαιρουμένων τὰ χρήματα, περιόψεται ὡς παίγνια καὶ ἀστραγάλους ἀφαιρουμένους, καὶ ἀποθανεῖται ὡς ὑπὸ πυρετοῦ ἢ λίθου· οὐδὲν ἀγανακτῶν πρὸς τοὺς ἀποκτείναντας.

liud quam ut ſuaviter rideat, ipſoſque judices cum calculis ſuis & ſuffragiis cachinno explodat ? Ita Athenienſes ridebat Socrates, non aliter quam pueros, qui ſuffragio ſuo hominem mori juberent, quem natura jam ante juſſerat mori. Neque aliud facturus eſt quilibet bonus probuſque vir, quam ut riſum rideat ſuaviſſimum, quoties improbos ſerio ad ſe ire videbit, quaſi rem geſturos maximam, cum tamen nihil poſſint. Sed & in media eorum contumelia illud Achillis exclamabit :

--haud regi ſuperum contemtus abibo.

Quod ſi facultates quoque ejus auferre parent: eas ille non ſecus quam ſi crepundia eripiant aut talos, dimiſſurus eſt. Nec aliter, ſi res ferat, morietur, quam ſi morbo aliquo, febri puta aut calculo, moriendum eſſet. neque mortis autoribus ſuccenſebit.

UTRUM MANENTE divinatione aliquid ſit in noſtra poteſtate.

DISSERT. III.

CUm Medorum exercitus Græciam invaderet, ad oraculum Athenienſes confugerunt, ut ex Deo intelligerent, quid adverſus tantam claſſis Barbaricæ vim faciendum ſibi eſſet. Videbant equitatum Medorum, currus Perſarum, clypeos Ægyptiorum: ſequebantur & funditores è Caria, & ſagittarij è Paphlagonia, & velites è Thracia, & cataphracti è Macedonia, & equites rurſus è Theſſalia. Quæſiverunt ergo ex oraculo illi, quidnam potiſſimum tanto in malo ſibi faciendum eſſet. Deus oraculum dat illis, urbem ligneo ut muro cingerent. Videri ſibi Themiſtocles ait ligneo muro triremes deſignari. Res Athenienſibus placuit, relictaque urbe ſua muros, quos oraculum juſſerat, conſcenderunt. Si ergo, hoc in diſcrimine, nihil oraculi voce ſibi opus eſſe Athenienſes putaſſent, ſed prudentis potius viri, qui è re nata, tum proprias vires, tum

ΠΕΡΙ ΤΟΥ, ΕΙ μαντικῆς οὔσης, ἔστι τι ἐφ' ἡμῖν.

Λόγος γ.

ΟΤε οἱ Μῆδοι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐστρατεύοντο, ἐχρῶντο οἱ Ἀθηναῖοι τῷ θεῷ τί χρὴ δρᾷν, ἐπιόντος αὐτοῖς βαρβαρικοῦ στόλου, ἵππου Μηδικῆς, ἁρμάτων Περσικῶν, ἀσπίδων Αἰγυπτίων· εἵποντο δὲ καὶ σφενδονῆται Κᾶρες, καὶ ἀκοντισταὶ Παφλαγόνες, καὶ πελτασταὶ Θρᾷκες, καὶ ὁπλῖται Μακεδόνες, καὶ Θετταλικὸν ἱππικόν. ἐχρῶντο οὖν τῷ θεῷ οἱ Ἀθηναῖοι, τί χρὴ δρᾷν ἐπιόντος ταῖς Ἀθήναις τοσούτου κακοῦ. ὁ δὲ αὐτοῖς χρᾷ, φράττεσθαι τὸ ἄστυ ξυλίνῳ τείχει. Θεμιστοκλῆς λέγει ὅτι οἱ δοκεῖ τὸ ξύλινον τεῖχος αἱ τριήρεις εἶναι. συνεδόκει ταῦτα τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ ἀναστάντες ἐκ τοῦ ἄστεος, ἐς τὸ τεῖχος τοῦ θεοῦ μετῳκίσθησαν. εἰ οὖν οἱ Ἀθηναῖοι τότε τῷ μὲν θεῷ συμβουλεῦσαι περὶ τούτων οὐκ ἤθελον, νῦν δὲ ἔχοντι ἀνδρὶ καὶ δυναμένῳ ἐκλο-

ἐκλογίζεσθαι καὶ τὴν παροῦσαν δύναμιν, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν παρασκευὴν, καὶ τὸν μέλλοντα κίνδυνον, καὶ τὴν ὑποφαινομένην ἀσφάλειαν, τί εἰκὸς συμβουλεῦσαι ἂν τὸν ἄνδρα τοῦτον, καταδεέστερον τῆς χρησμῳδίας τοῦ θεοῦ; ἐγὼ μὲν οἶμαι, οὐδὲ αἰνίγματος ἂν ἐδεήθη περὶ αὐτοὺς, οὐδὲ τείχους ἀμφισβητησίμου· ἀλλ' εἶπεν ἂν ὧδέ πως, ὦ Ἀθηναῖοι, τῶν μὲν λίθων καὶ τῶν οἰκοδομημάτων ἐξίστασθε τῷ Βαρβάρῳ, αὐτοὶ δὲ πανοικησίᾳ, αὐτοῖς παισὶν, ἐλευθερίᾳ, καὶ νόμοις, ἴτε ἐπὶ τὴν θάλατταν. ὑποδέξονται δὲ ὑμᾶς τριήρεις, ἱκαναὶ καὶ σώζειν φέρεσθαι καὶ νικᾶν μαχόμεναι. τί δή ποτ' οὖν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τὰ μαντεῖα παραγίγνονται, ἀμελήσαντες τῆς παρὰ τοῦ ὁμοίου συμβουλῆς; ἢ διότι γνώμη μὲν ἀνθρώπου ἐπισφαλὲς καὶ ἄπιστον καὶ ἐπίφθονον, καὶ κίβδηλον, καὶ οὐκ ἀεὶ ὅμοιον, καὶ οὐκ ἐν παντὶ εὔστοχον· τὸ δὲ θεῖον, κατὰ μὲν τὴν ὑπεροχὴν πιστὸν, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν δόκιμον, κατὰ δὲ τὴν

hostiles recte perpendere, nec minus de periculo, quam de fiducia, si quam in virtute sua repositam habebant, recte judicare potuisset: minusne sapienter eum hominem responsurum fuisse putamus quam oraculum? Meo judicio nec obscure loqui opus fuisset, nec de ambiguo muro egisset: sed hoc potius modo sententiam suam proposuisset: Me autore, hos lapides Athenienses quos videtis, & hos muros, Barbaro relinquetis: ipsi vero cum tota familia vestra, vestrisque liberis, libertate item ac legibus, ad mare ibitis. Hic vos triremes excipient, quæ & capere vos, & servare, & pugnare pro vobis, & victoriam vobis parere poterunt. Cur ergo ad oracula confugiunt homines, nec potius ab hominibus consilium petunt? An quia consilium humanum, ut tutum minus minusque certum, ita invidiæ obnoxium est: nec probum usquequaque, aut sui simile esse, & ad finem suum pervenire solet? Divinum contra, & præstantia sua fidem sibi, & veritate authoritatem conciliat. nec unquam à scopo suo aberrat qui eo utitur,

&

& invidiam humanam majestate sua excedit. Imo præscientia divina, & mens humana, (quamvis enim audacia sit in verbo, dicetur tamen) res cognatæ sunt. Ut si quid aliud usquam nihil sit similius quam virtus hominis, & consilium Dei. Noli ergo dubitare posthac, aut quomodo homo cum liberi arbitrii sit, divinatione utatur, aut quomodo salva divinationis veritate, aliquid humana servet prudentia, quod in potestate sua sit positum. Simillima enim sunt de quibus agis. Idem est quod quæris, quod in dubium vocas, quod volvis & revolvis toties: cum sine ulla molestia totum, ut oportet, possis distinguere. Nec enim omnia ad finem suum divina dirigit potentia, nec ubique à fine suo aberrat homo. Et de humana quidem mente aliàs. Nunc illud audire ex te velim, utrumne scire omnia divinam mentem existimes: turpia & honesta, digna atque indigna. Equidem pudet me referre singula, ne minus dignè de Deo loqui videar. Res enim videlicet præclara est, scire omnia, arenarum numerum, maris spatium,

πεῖραν εὔστοχον, κτ̀ δὲ τὴν τιμὴν ἀνεπίφθονον. Θεοῦ δὲ μαντεία, καὶ ἀνθρώπων νοῦς (τολμηρὸν μὲν εἰπεῖν, φράσω δὲ ὅμως) χρῆμα συγγενὲς, καὶ εἴπερ τι ἄλλο ἄλλῳ ὅμοιον, οὐδὲν ἂν εἴη ἐμφερέστερον ἀρετῆς ἀνθρωπίνης γνώμῃ θεοῦ. μὴ τοίνυν ἀπόρει μήθ' ὄντινα τρόπον τὸ αὐτεξούσιον τῆς ἀνθρωπίνης γνώμης χρῆται μαντικῇ, μήθ' ὅπως ἀληθευούσης τῆς μαντικῆς, δύναταί τι καὶ ἀνθρώπου γνώμη. περὶ γὰρ ὁμοίου πράγματος σκοπεῖς· τὸ γὰρ αὐτὸ ἐρωτᾷς καὶ ἀπορεῖς καὶ ἀναστρέφεις, ἐξὸν τὸ πᾶν διελέσθαι ὡς δεῖ. οὔτε τὸ θεῖον πάντων εὔστοχον, οὔτε τὸ ἀνθρώπινον πάντων ἄστοχον· καὶ περὶ μὲν τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, καὶ αὖθις ῥητέον· τὸ δὲ θεῖον δοκεῖ σοι γινώσκειν πάντα ἑξῆς καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ αἰσχρὰ, καὶ τὰ τίμια καὶ τὰ ἄτιμα; φείδομαι τῶν ῥημάτων, καὶ αἰδώς με τοῦ θεοῦ ἔχει. Σεμνὸν γάρ τι τὸ πάντα εἰδέναι, καὶ ἀριθμὸν ψάμμων καὶ θαλάττης μέτρα,

καὶ

καὶ ξυνιέναι ἀτόπου* λέβητος ἑψομένου ἐν Λυδοῖς. καὶ δηλαδὴ πᾶσι τοῖς δεομένοις θεσπίζει ὁ θεὸς τὸ ἀληθὲς μαθεῖν· καὶ συμφέρει, κἂν μέλλῃ ὁ μαθὼν, ἄδικος ὢν, πλεονεκτήσειν, δεινῶς τινα πολυπράγμονα ἡγῇ τὸν θεὸν καὶ περίεργον καὶ εὐήθη, καὶ μηδὲν τῶν ἐν τοῖς κύκλοις ἀγειρόντων διαφέροντα, οἳ δυοῖν ὀβολοῖν τῷ προστυχόντι ἀποθεσπίζουσιν. ἐγὼ δὲ μὴ ὅτι θεὸν, ἀλλ' οὐδὲ ἄνδρα ἀγαθὸν ἀξιῶ ἐπιπηδᾷν τῷ ἀληθεῖ. οὐδὲν γὰρ σεμνὸν τὸ τἀληθῆ λέγειν, εἰ μὴ γίγνοιτο ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ μαθόντος. οὕτω καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναύτας. καὶ δεινὸν οὐδέν· ἀλλὰ ἤδη καὶ ψεῦδος ὤνησεν ἀνθρώπους, καὶ τἀληθὲς ἔβλαψεν. εἰ μὲν οὖν ἄλλο τι ἡγῇ εἶναι τὴν μαντικὴν, ἢ νοῦν θεῖον, διαφέροντα νοῦ ἀνθρώπου, ἀκριβείᾳ καὶ βεβαιότητι, νόμιζε πολεμεῖν λόγῳ λόγον· εἰ δέ ἐστιν οὐδὲν ἀλλοιότερον, ἢ ὅσον τὸ

* Vid. Herod. lib. 1.

tum ſi quis fortè abſurdus in Lydia lebes coquitur. Nihil enim, ut illi volunt, quærere aliquis poſſit, de quo non verum ipſum reſpondere poſſit Deus: ſive id è re futurum ſit ejus qui quærit, ſeu contra. Nec refert an injuſtus aliquis oraculum accedat, ut præter fas aliena invadat. Equidem ardelionem potius mihi narras quam Deum, mireque curioſum ac vanum: ſimilem mendicis illis, qui in triviis ſtipem colligunt, & duobus obolis obvio cuique ventura prædicunt. Ego verò non Deo tantum, ſed & viro bono indignum eſſe puto, ut occaſione qualibet verum dicere occupet. Nec enim res per ſe præclara eſt verum dicere, niſi id cum utilitate fiat ejus, qui audit. Ita ſæpe medicus ægros, dux exercitum, gubernator fallit nautas: nec hoc in iis reprehenditur. Quid quod mendacia ſæpe proſunt hominibus, nocet contra veritas? Quare ſi aliud divinationem eſſe exiſtimas, quam mentem divinam, quæ accurata ſtabilique ſcientia differt ab humana, eadem opera exiſtimare potes rationem cum ratione pugnare. Sin contra fateris, non aliter differre

differre hæc duo quam ſolis lumen à lumine ignis noſtri, cum utrumque ſit lumen : per me licet ut id quod magis lucet, præferas, dummodo ne id quod minus lucet, in diviſione tua excludas. Quin potius ſic ſtatue : univerſum hoc, harmoniam eſſe quandam inſtrumenti muſici, cujus artifex ſit Deus. Eam autem harmoniam incipere à Deo, à Deo per aërem, per terram, per mare, per animalia omnia tranſire & plantas. Quia autem ſimul ac digreſſa eſt à Deo, diverſas diſſimileſque naturas invenit, iis ſe miſcet, diverſitatemque quæ in illis eſt conciliat ac componit : non aliter quam ſuprema harmonia diverſitatem quæ in toto choro eſt moderatur ac temperat. Et modum quidem quo divina hæc ars procedit, verbis exprimere non poſſum, delineare tamen qualicunque ſimilitudine poſſum. Vidiſtine unquam naves in terram ſubduci, aut ingentes ſaxorum moles impelli ? quod variis inſtrumentorum motibus converſionibuſque fieri ſolet, quorum ſingula ſingulis vim addunt aliquam, atque invicem ita moventur, ut univerſum pondus promo-

ἐξ ἡλίου φῶς τοῦ ἐκ πυρός, φῶς δὲ ἑκάτερον, ἀγάπα μὲν τὸ λαμπρότερον, μὴ ἀτίμαζε δὲ τῇ διαιρέσει τὸ ἀμαυρότερον. ἀλλ' ἡγοῦ τὸ πᾶν τοῦτο, ἁρμονίαν τινὰ εἶναι ὀργάνου μουσικοῦ, καὶ τεχνίτην μὲν τὸν θεόν, τὴν δὲ ἁρμονίαν αὐτὴν δεξαμένην παρ' αὐτοῦ, δὶ ἀέρος ἰοῦσαν καὶ γῆς, καὶ θαλάττης, καὶ ζώων, καὶ φυτῶν, ἐμπεσοῦσαν μετὰ τοῦτο εἰς πολλὰς καὶ ἀνομοίους φύσεις, συντάττειν τὸν ἐν αὐταῖς πόλεμον, ὡς κορυφαία ἁρμονία, ἐμπεσοῦσα εἰς πολυφωνίαν χοροῦ, συντάττει τὸν ἐν αὐτῇ θόρυβον. τίς δὲ ὁ τρόπος τῆς θείας τέχνης, ὀνόματι μὲν εἰπεῖν οὐκ ἔχω, εἴσῃ δὲ αὐτῆς τὴν δύναμιν ἐξ εἰκόνος, οἵας δήποτε. Ἐθεάσω νεῶν ἐρύσεις ἐκ θαλάττης ἄνω, καὶ λίθων ἀγωγὰς ὑπερφυῶν κατὰ μέγεθος, παντοδαποῖς ἑλιγμοῖς καὶ ἀναστροφαῖς ὀργάνων, ὧν ἕκαστον πρὸς τὸ πλησίον τὴν ῥώμην νεμόμενον, ἕτερον ἐξ ἑτέρου διαδεχόμενον τὴν ἀγωγήν, κινεῖ τὸ πᾶν·

καὶ

καὶ τὸ μὲν ὅλον ἔχει τὴν αἰτίαν τοῦ ἔργου, συνεπιλαμβάνει δέ τι αὐτῷ καὶ τὰ μέρη. Καλεῖ τοίνυν τεχνίτην μὲν τὸν θεόν, ὄργανα δὲ τοὺς λογισμοὺς τοὺς ἀνθρωπίνους, τέχνην δὲ τὴν ἀνθρωπίνην ἄγουσαν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀγωγὴν τῆς εἱμαρμένης. Εἰ δέ σοι καὶ σαφεστέρας εἰκόνος δεῖ, νόει μοι στρατηγὸν μὲν τὸν θεόν, στρατείαν δὲ τὴν ζωήν, ὁπλίτην δὲ τὸν ἄνθρωπον, σύνθημα δὲ τὴν εἱμαρμένην, ὅπλα δὲ τὰς εὐπορίας, πολεμίους δὲ τὰς συμφοράς, σύμμαχον δὲ τὸν λογισμόν, ἀριστείαν δὲ τὴν ἀρετήν, ἧτταν δὲ μοχθηρίαν, μαντικὴν δὲ τὴν τέχνην αὐτὴν τὴν ἐκ τῆς παρασκευῆς ἐπισταμένην τὸ μέλλον. καὶ γὰρ κυβερνήτης ναῦν ἔχων, καὶ εἰδὼς τὰ ὄργανα, καὶ τὴν θάλατταν ὁρῶν, καὶ αἰσθανόμενος τῶν πνευμάτων, οἶδε τὸ ἀποβησόμενον. καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον ἔχων, καὶ τὰ ὅπλα εἰδώς, καὶ τῆς παρασκευῆς μεμνημένος, καὶ τῶν πολεμίων αἰσθανόμενος, οἶδε τὸ ἀποβησόμενον. καὶ ἰατρὸς τὸν κάμνοντα ἰδών, καὶ τῆς νόσου ξυνείς, καὶ τῆς τέχνης αἰσθανόμενος,

veant. Hic enim cùm tota instrumentorum compago id facere dicatur, aliquid tamen partes conferunt. Ita statuatur ipsum artificem esse Deum, machinas rationes humanas, humanam rursus artem quæ nos ad fatale decretum trahit. Quod si magis etiam perspicuam similitudinem requiris, finge Deum esse ducem, militiam vitam nostram, militem hominem, tesseram fatum, arma facultates homini concessas, inimicos calamitates, socios belli rationem, victoriam virtutem, cladem improbitatem, divinationem verò esse eam artem, quæ ex apparatu præsenti futura conjiciat. Gubernator enim si navem habeat, & instrumenta norit quæ requiruntur, si mare inspiciat, ventos observet, quid futurum sit novit. Dux si exercitum habeat, & arma sua sciverit, & de necessario apparatu cogitaverit, & hostium adventum præviderit, exitum novit. Et Medicus si ægrum videat, & morbum intelligat, & artis suæ sibi sit conscius, quid fu-

futurum sit non nescit. Vides quanta sit hariolorum copia, quam certa, quam artificiosa, quam prudens. Si igitur quod in potestate nostra est, ex seipso tantum penderet, non opus esset divinatione. Cum verò id ipsum cum toto cohæreat, tanquam pars quædam & ipsa fati; id quod necessitati subjicitur, divinationem statuat, quod vel certitudinem vel incertitudinem rei futuræ respicit, consultationi subjiciatur. Quid quod de necessariis quoque, & humana mens, & divina judicat scientia? Quomodo, dices, utraque? Sane siccitates, pluviarum penuria, & terræ motus, & eruptiones ignium, & ventorum impetus, & mutationes aëris, non Deus prævidet tantum, sed & divini ingenii viri. Ita terræ motum Pherecydes Samiis, & imminentem pestem Thessalis Hippocrates; & defectum Solis Clazomeniis Timesias, aliusque aliud prædixit. Quomodo contra quæ in potestate nostra sunt prædicit Deus?

Ne liberis incumbito invito Deo,

ait Deus,

οἶδε τὸ ἀποβησόμενον. Ὁρᾷς τὸ πλῆθος τῶν μάντεων, ὡς σαφὲς, ὡς τεχνικὸν, ὡς εὔστοχον. Εἰ μὲν οὖν τὸ ἐφ' ἡμῖν αὐτὸ ἦν καθ' αὐτὸ, ἀπήλλακτο δὲ εἱμαρμένης, οὐδὲν ἔδει μαντικῆς. εἰ δὲ ἀνακέκραται τὸ ἐφ' ἡμῖν τοῖς ὅλοις, μέρος ὂν καὶ τοῦτο τῆς εἱμαρμένης, κατὰ μὲν τὸ ἀναγκαῖον ἡ μαντικὴ στήσεται, κατὰ δὲ τὸ δῆλον ἢ μὴ, βουλὴ ἔσεται. ἤδη δὲ καὶ τοῦ ἀναγκαίου γνώμη καὶ ἡ μαντικὴ δηλωτική. πῶς καὶ τίνα τρόπον ἑκατέρα; αὐχμοὺς μὲν καὶ ἀνομβρίας, καὶ σεισμοὺς γῆς, καὶ πυρὸς ἐκβολὰς, καὶ πνευμάτων ἐμβολὰς, καὶ ἀέρων μεταβολὰς οὐ θεὸς οἶδε μόνος, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων ὅσοι δαιμόνιοι. οὕτω καὶ Φερεκύδης σεισμὸν Σαμίοις προεμήνυσε, καὶ Ἱπποκράτης Θετταλοῖς προσιόντα λοιμὸν, καὶ Τιμησίας Κλαζομενίοις ἐκλείποντα ἥλιον, καὶ ἄλλος ἄλλο τι. πῶς δὲ δὴ καὶ θεὸς τὰ ὄντα ἐφ' ἡμῖν καταμαντεύεται;

Μὴ σπεῖρε τέκνων ἄλοκα, δαιμόνων ἀτερ·

ὁ Θεὸς λέγει·

Εἰ

Εἰ γὰρ φυτεύσεις παῖδ', ἀποκτενεῖ σ' ὁ φύς·

Ταῦτα λέγει μὲν, ἀλλὰ οἶδεν ἀνδρὶ συμβουλεύων ἀκολάστῳ καὶ ἀκρατεῖ μέθης, καὶ διὰ τοῦτο προλέγει τὴν συμφοράν· ἧς παρέσχε μὲν τὴν ἀρχὴν ὁ Λάϊος, ἐγνώρισε δὲ τὴν αἰτίαν ὁ θεός.

Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει.

Ὅτι μὲν διαβήσεται οὐ λέγει, τί δὲ πείσεται διαβὰς λέγει. εἰ δὲ ἀπαλλάξεις τῆς συμπλοκῆς, καὶ διασχίσεις μαντικὴν θεοῦ, καὶ ἀνθρώπου νοῦν, διέλυσας ἁρμονίαν τὴν μουσικωτάτην. οἶκος οὗτος εἷς θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οὐρανὸς καὶ γῆ· δυοῖν ἑστίαι καὶ ὀχήματα τὰ ἀθάνατα· ἂν τὸν μὲν νέμονται θεοὶ, καὶ θεῶν παῖδες· τὴν δὲ ὑποφῆται θεῶν ἄνθρωποι, οὐ χαμαιεῦναι, καθ' Ὅμηρον, οὐδὲ ἀνιπτόποδες, ἀλλὰ ἄνω εἰς τὸν οὐρανὸν ὁρῶντες, ὀρθοὶ τῇ ψυχῇ, καὶ ἀνηρτημένοι τῇ γνώμῃ πρὸς τὸν Δία. διέλαχον δὲ αὐτῶν τοὺς βίους ἐπιστάται θεοί. γῆν τε γὰρ θεοὶ ἐπιστρωφῶνται, σώζοντες τὰ τῆς γῆς ἔκγονα, οὐχ ὁρώμενοι, οὐδὲ τοξεύοντες, ἢ τιτρωσκόμενοι.

Natus parentem namque mactabit suum.

Hæc dicit quidem, non ignorat tamen intemperanti & vinoſo homini conſilium ſe dare, ideoque futuram calamitatem prædicit. Cujus cauſam Laïus præbuit, Deus prædixit.

Crœſus Halyn penetrans magnam pervertet opum vim.

Tranſiturum eum eſſe non dicit, ſed quid poſt tranſitum eventurum ei ſit, dicit. Quod ſi oraculum divinum mentemque humanam diſtrahas & diſtinguas, harmoniam conjunctiſſimam diſſolvis. Non aliam domum habent præter hanc quam vides Dii hominesque; cœlum dico & terram. Duo illa genera duos hos lares, duo hæc ædificia incolunt: alterum Dii Deorumque liberi, alterum Deorum incolunt interpretes. Non illi quidem Humicubæ, ut ab Homero vocantur, aut Illotipedes, ſed qui oculos ſimul mentemque in cœlum erigant, & à Deo toto animo dependeant. Horum vitæ Dii præſident: qui ipſi quoque terram pererrant, ejuſque progeniem conſervant. Ceterum nec videntur, nec in bello, ut Homerus vult, jaculantur, ac vulnerantur.

Nec Cererem tractant, nec rubri munera Bacchi.

Homines vero sublatis in cœlum oculis, qua licet, splendidam Jovis domum intuentur: quæ non, ut illa Poetæ, auro adornata est, *nec pueris qui ardentes manu tædas ferunt*, sed sole lunaque, reliquorumque qui hos comitantur, illustri fulgentem igne. Exercitum ex optimis ducibus necessariisque militibus vides. Hæc inter se conjuncta maneant, videbis quid sit divinatio, videbis virtutem utriusque, utriusque officium, & quid commune habeant. Vides humanam vitam esse quasi rempublicam quandam, non instabilem, nec in continenti constitutam, sed quæ parva navicula immensum mare trajicit. Hanc non gubernatoris tantum ars conservat, sed & ventorum commoditas, & ministerium singulorum, & instrumentorum agilitas, & natura maris. Cum instrumentis ergo & ministerio confer rationem animi; cum mari & ventis rerum humanarum incertitudinem; cum prudentia guberna-

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσ', οὐ πίνουσ' αἴθοπα οἶνον.

Ἄνθρωποι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν ὁρῶσι, ᾗ θέμις ὁρᾶν, τὸν τοῦ Διὸς πυριλαμπῆ οἶκον, οὐ χρυσοῖς καθ' Ὅμηρον κόσμοις καὶ κούροις δᾷδας μετὰ χεῖρας φέρουσι λαμπομένων, ἀλλὰ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ τῶν τούτοις συντεταγμένων ἀκμαίῳ πυρὶ καταφεγγόμενον. στρατὸν ὁρᾷς ἡγεμόνων ἀγαθῶν, καὶ θεραπόντων ἀναγκαίων. τοῦτό μοι φυλαττέτε τὸ σύνθημα, καὶ ὄψει μὲν τὴν μαντικήν, συνήσεις δὲ τὴν ἀρετήν, γνωριεῖς δὲ τὴν ἑκατέρου ἐπιμέλειαν καὶ κοινωνίαν. Πολιτείαν ὁρᾷς τὸν ἀνθρώπινον βίον, οὐχ ἑδραῖον, οὐδὲ ἠπειρωτικόν, ἀλλὰ διὰ νεὼς ὁλκάδος ἐν πελάγει πλατεῖ περαιουμένην. σώζει δὲ αὐτὴν οὐ μόνον κυβερνήτου τέχνη, ἀλλὰ καὶ πνευμάτων καιροί, καὶ ὑπηρεσία αὐτῶν, καὶ εὐκολία ὀργάνων, καὶ θαλάττης φύσις. τάττε δέ μοι κατὰ μὲν τὰ ὄργανα καὶ τὰς ὑπηρεσίας, τοὺς λογισμοὺς τῆς ψυχῆς· κατὰ δὲ θάλατταν καὶ τὰ πνεύματα, τὸ ἄδηλον τῶν ἀνθρωπίνων· κατὰ δὲ τὸ προορατικὸν τῆς κυβερνητικῆς τέχνης,

χνης, τὸ εὔστοχον τῆς μαντικῆς. Εἰ δὲ σου ἀντιπίπτει τῷ λογισμῷ τῆς πολιτείας κρᾶσις, ἀκούσῃ Πλάτωνος ὡδί λέγοντος, ὡς θεὸς μὲν πάντα, καὶ μετὰ θεὸν τύχη καὶ καιρὸς τὰ ἀνθρώπινα κυβερνῶσι τὰ ξύμπαντα· ἡμερώτερον γε μὴν τρίτον ἐπὶ τούτοις προσθεῖναι δεῖν ἕπεσθαι τὴν τέχνην. καιρῷ γὰρ χειμῶνος συλλαβέσθαι κυβερνητικὴν ἢ μὴ, μέγα πλεονέκτημα ἔγωγ' ἂν θείην. Ταῦτά μου τὰ μαντεύματα τὴν ψυχὴν ταράττει, καὶ οὔτε καθαρῶς εἰς ὑπεροψίαν ἄγει τῆς μαντικῆς, οὔτε καθαρῶς τοῖς λογισμοῖς διαπιστεύει· ἀλλ' ὥσπερ τῶν ἀμφιβίων ζώων οἱ ὄρνιθες κοινωνοῦσι τοῦ ἐν ἀέρι δρόμου τοῖς μεταρσίοις, τοιαύτην ὁρῶ καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὴν διαγωγὴν τοῦ βίου, ἀμφίβιον, καὶ κεκραμένην ὁμοῦ ἐξουσίᾳ καὶ ἀνάγκῃ, οἷα γένοιτ' ἂν καὶ δεσμώτῃ ἀνδρὶ ἐξουσία ἑπομένῳ αὐθαιρέτως τοῖς ἄγουσιν. ὥστε ἐγὼ ὑποπτεύω μὲν ἀνάγκην, ὀνομάσαι δὲ αὐτὴν εὐπόρως οὐκ ἔχω. κἂν γὰρ πεπρωμένην φῶ, ὄνομα λέγω πλανώμενον ἀνθρώπων

toris, divinationis certitudinem. Quod si absurdum Reipublicæ hujus temperamentum animo videatur tuo, Platonem audies qui ita scribit : *Deus & cum Deo fortuna opportunitasque humana gubernant omnia : ut autem mitius agamus, præstabit tertiam his adjicere artem. Quoties namque tempestas oritur, multum interesse existimo, sitne peritus gubernator : necne.* Hæc Platonis oracula animum perturbant meum, neque permittunt, ut vel planè divinationem contemnam, aut firmiter illi adhæream. Sed sicut aves quæ ancipitis naturæ sunt, cum reliquis hoc commune habent, quod in aere volent, talem video vitam esse nostram quam ducimus, ancipitem, mixtamque necessitate simul & libertate. Ea autem libertas talis est, qualis in homine vincto, qui sponte sequitur lictores. Itaque necessitatem illam videre mihi videor, apte tamen exprimere non possum. Si enim Parcam dicam, voce utar, in qua hominum opiniones lu-

dunt Quid enim est Parca? cujus naturæ? quæ ejus est essentia?

Si Dea sis, cœlique habitas sublimia templa,

Minimè reprehendi debet, quod à te fit; neque Parcæ humanæ miseriæ causa (quia nulli Deo adscribi illa debet) tribuenda est.

Sin hominum quisquam, tellurisque incola nostra,

Mentitur Elpenor cum dicit,

-- Læsit me mala sæva Dei.

Mentitur & Agamemnon, cum dicit,

--mei nihil criminis hic est,
Sed Jovis & Parcæ, quæque aëra lustrat Erinnys.

Quæ nomina nihil aliud sunt, quam humanæ improbitatis speciosus prætextus, quæ culpam suam in Deos, in Parcas, in Erinnyas conferre solet. Quæ in tragœdiis, ut locum habeant, per me licet (nec enim cum poetis de nominibus contendo) in vitæ autem scena vide ne ineptiæ sint. Nam & Erinnyas, & malas sævas, & vis Deorum, & si quæ alia vitiositatem exprimunt vocabula, ea in animo nostro circumgesta-

δέξαις. τίς γὰρ ἡ πεπρωμένη; ποίας φύσεως; τίνος οὐσίας;

Εἰ μέν τις θεός ἐστι τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,

Οὐδὲν τῶν δεινῶν σὸν ἔργον. οὐδὲ καθ' εἱμαρμένην ἀνθρωπίνας συμφοράς (οὐ γὰρ θέμις ἀνάπτειν θεῷ αἰτίαν κακοῦ.)

Εἰ δέ τις ἐστὶ βροτῶν τοὶ ἐπὶ χθονὶ ναιετάουσι·

Ψεύδεται μὲν ὁ Ἐλπήνωρ, λέγων,

-- Ἆσέ με δαίμονος αἶσα κακή·

Ψεύδεται δὲ ὁ Ἀγαμέμνων, λέγων,

--ἐγὼ δ' οὐκ αἴτιός εἰμι,
Ἀλλὰ Ζεὺς καὶ Μοῖρα, καὶ ἠεροφοῖτις Ἐριννύς.

Ἔοικε δὲ καὶ ταυτὶ τὰ ὀνόματα εἶναι μοχθηρίας ἀνθρωπίνης εὔφημοι ἀποστροφαί, αὐθέντων αὐτῆς τὴν αἰτίαν τῷ δαιμονίῳ καὶ ταῖς μοίραις καὶ ταῖς Ἐριννύσιν. οἱ δὲ ἐν μὲν τραγῳδίαις ἐχέτωσαν χώραν (οὐ νεμεσῶ τοῖς ποιηταῖς τῶν ὀνομάτων) ἐν δὲ τῷ βίου δράματι μήποτε ταῦτα κενά. Ἡ δὲ Ἐριννύς, καὶ ἡ αἶσα, καὶ οἱ δαίμονες, καὶ ὅσα ἄλλα διανοίας ἡμαρτημένης ὀνόματα, ἔνδον ἐν τῇ ψυχῇ κα-

κατειργμένα. Ταῦτα καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα ἐνοχλεῖ, ὅτ' ἄριστον Ἀχαιῶν οὐδὲν ἔτισε· Ταῦτα καὶ τὸν Ἐλπήνορα εἰς μέθην ἄγει· ταῦτα καὶ τὸν Θυέστην ὠθεῖ ἐπὶ τὸν τοῦ ἀδελφοῦ γάμον· ταῦτα δὲ τὸν Οἰδίποδα ἐπὶ τὸν τοῦ πατρὸς φόνον. Ταῦτα καὶ τὸν συκοφάντην ἐπὶ τὰ δικαστήρια, καὶ τὸν λῃστὴν ἐπὶ τὴν θάλατταν, καὶ τὸν ἀνδροφόνον ἐπὶ τὸ ξίφος, καὶ τὸν ἀκόλαστον ἐφ' ἡδονάς. Αὗται πηγαὶ συμφορῶν ἀνθρωπίνων· ἐντεῦθεν ῥεῖ τὸ τῶν κακῶν πλῆθος, ὡς ἀπὸ τῆς Αἴτνης τὸ πῦρ ῥεῖ, ὥσπερ ἐξ Αἰθιοπίας ὁ λοιμὸς ῥεῖ. Καὶ τὸ μὲν πῦρ ἐπὶ γῆν ῥεῖ, καὶ ὁ λοιμὸς μέχρι τῶν Ἀθηνῶν προελθὼν ἔστη· οἱ δὲ ὀχετοὶ τῆς μοχθηρίας, πολλοὶ καὶ ἀέναοι, καὶ δεόμενοι μαντειῶν πολλῶν καὶ χρησμῶν μυρίων. τίς ἂν οὖν ἁμάρτοι μαντευόμενος τί τέλος μοχθηρίας, τί τέλος ἀπιστίας, τί τέλος ἀκολασίας. Ταῦτα καὶ Σωκράτης προὔλεγεν, οὐχ ὁ Ἀπόλλων μόνον. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόλλων ἐπῄνει Σωκράτην, ὅτι ἦν ὁμότεχνος αὐτῷ.

mus. Hæc ſunt quæ Agamemnonem turbant, cùm præſtantiſſimum Græcorum contumelia afficit; ea ſunt quæ in ebrietatem Elpenora, in fratris nuptias Thyeſtem, Oedipum in patris cædem impellunt. Ea ſunt quæ ſycophantam in judicium, piratam in mare, homicidam in ferrum, intemperantem in voluptates trahunt. Hi ſunt calamitatum humanarum fontes, è quibus non aliter quam ex Ætna ignis, ex Æthiopia peſtis, mala illa defluunt. Hoc intereſt tamen, quòd ignis in terram fertur, peſtis cum Athenas uſque pervenit, ſubſtitit: ſcelerum torrentes & innumeri ſunt, & perennes, ideoque plurimis reſponſis, plurimis opus eſt oraculis. Nemo ergo, meo judicio, errabit, qui ex oraculo quærat aliquo, quis improbitatis, quis perfidiæ, quis intemperantiæ finis futurus ſit. De his verò Socrates non minus olim reſpondebat, quàm Apollo. Et propterea Socratem, tanquam collegam ſuum laudabat Apollo.

QUO-

QUOMODO AB adulatore amicus debeat distingui.

DISSERT. IV.

FAbulam quandam conscripsit Prodicus, in qua Herculem jam puberem, virilesque gerentem animos, duplici in via statuit: utrique huic viæ Virtutem Voluptatemque tanquam duces præficit: quarum altera arrogans procaxque: altera formoso vultu, modesto incessu, venusta voce, aspectu mansueto, veste solutiori ab eo inducitur: altera rursus lasciva, fucata, veste florida, vultu impudentissimo, incomposito gradu, voce inconcinna. Hæc animadvertit ipse etiam Hercules, ut qui & Jovis esset filius, & indolis præclaræ. Quare voluptati res suas sibi habere jubet, ducemque sequitur Virtutem. Hoc exemplo & nos fabulam fingamus, viamque itidem statuamus duplicem, & una virum bonum. Hujus viæ duces pro Virtute amicum,, pro Voluptate adulatorem ponamus. Sed & hi habitu,

ΤΙΣΙ ΧΩΡΙΣΤΕΟΝ τὸν κόλακα τοῦ φίλου λόγος.

Λόγος δ'.

ΠΡόδικος μὲν Ἡρακλέα ἄγει ἐν τῷ μύθῳ ἄρτι ἡβάσκοντα, καὶ ἀνδριζόμενον ἐπὶ διττὰς ὁδοὺς, ἀρετὴν καὶ ἡδονὴν ἐπιστήσας ἡγεμόνας ἑκατέρᾳ τῇ ὁδῷ· ἡ μὲν αὐτῶν σοβαρὰ τῶν ἡγεμόνων, ἡ δ' εὐσχήμων ἰδεῖν, βαδίζουσα ἠρέμα, φθεγγομένη μουσικῶς, βλέμμα πρᾶον, ἀμπεχόνη ἄνετος· ἡ δὲ δευτέρα, θρυπτική, ἐπίχριστος, χλανιδίοις ἐξηνθισμένη, βλέμμα ἰταμὸν, βάδισμα ἄτακτον, φωνὴ ἄμουσος. Ταῦτα ὁρᾷ καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ἅτε Διὸς παῖς, ἀγαθὸς τὴν φύσιν· καὶ χαίρειν τῇ ἡδονῇ φράσας, ἐπιτρέπει ἑαυτὸν τῇ ἀρετῇ ἄγειν. Φέρε καὶ ἡμεῖς πλάττωμεν μῦθον· διττὰς ὁδοὺς, καὶ ἄνδρα ἀγαθόν· ἡγεμόνας ταῖν ὁδοῖν, ἀντὶ μὲν τῆς ἀρετῆς, τὸν φίλον· ἀντὶ δὲ τῆς ἡδονῆς, τὸν κόλακα. οὐκοῦν καὶ τούτω διαφερέτων σχήματι,

καὶ

καὶ βλέμματι, καὶ ἀμπεχόνῃ, καὶ φωνῇ, καὶ βαδίσματι· ὁ μὲν ὡς ἥδιστος ἰδεῖν· ὁ δὲ, ὡς ἀληθέστατος. καὶ ὁ μὲν σεσηρὼς ὀρέγων δεξιὰν, παρακαλείτω τὸν ἄνδρα ἕπεσθαι αὐτῷ, ἐπαινῶν. καὶ κυλινδείνων, καὶ ἀντιβολῶν, καὶ δεόμενος, καὶ διηγούμενος ἐκπρεπεῖς τινὰς ἡδονὰς, ἢ λαβὼν αὐτὸν ἄγειν εἰς λειμῶνας ἀνθοῦντας, καὶ ποταμοὺς ῥέοντας, καὶ ὄρνιθας ᾄδοντας, καὶ αὔρας προσηνεῖς, καὶ δένδρα ἀμφιλαφῆ, καὶ λείας ὁδοὺς, καὶ δρόμους εὐπετεῖς· καὶ κήπους εὐθαλεῖς, ὄγχνας ἐπ' ὄγχναις, καὶ μῆλα ἐπὶ μήλοις, καὶ σταφυλὴν σταφυλῇ ἐπιφυομένην. Ὁ δὲ ἕτερος τῶν ἡγεμόνων λέγῃ μὲν ὀλίγα, τὰ δὲ ἀληθῆ αὐτά· ὅτι πολλὴ μὲν τῆς ὁδοῦ ἡ τραχεῖα, ὀλίγη δὲ εὐπετής· καὶ χρὴ τὸν ἀγαθὸν ὁδοιπόρον ἥκειν παρεσκευασμένον, ἵνα δεῖ πόνου, μοχθήσοντα, τὴν δὲ ῥᾳστώνην ἐκ περιουσίας ληψόμενον. Ταῦτά τοι λεγόντων, ποτέρῳ πείσεται, καὶ ποίαν ἄπεισιν; Ἀποκρινώμεθα τῷ ποιητῇ τοῦ μύθου, ὅτι εἰ μὲν Ἀσσύριος

vultu, veste item, voce atque incessu differant. Ut alter quam jucundissimus appareat, alter nihil præter id quod est præ se ferat. Alter renidens dextera protensa, crebris laudibus, blanditiis, precibus, obsecrationibusque ad se invitet hominem, mirasque ad quas se duce perventurus sit voluptates describat: Locum videlicet, ubi prata floribus rideant, labantur fluvii, volucres canant, auræ spirent leniter, arbores plurimis amictæ foliis terram vestiant, planæ semitæ, latissima sint curricula. Sed & horti floridissimi, ubi pyra pyris (ut apud Homerum est) mala malis, uvæ subnascantur uvis. Alter contra dux pauca dicat, sed vera. Maximam nimirum viæ partem esse salebrosam, minimam facilem: necesse est itaque, ut vir bonus, qui committere se illi postulet, ita se comparet, ut cum opus sit, laborem ferre possit: si quid planum expeditumque occurrat, id in lucro reponat. Hæc uterque si dicat: utri credet, utram viam inibit? Respondeamus fabulæ autori, si quidem homo ille aliquis ex corrupto Assy-

riorum grege futurus est, aut Phœnicius Strato, aut Cyprius Nicocles, aut qualis fuit Sybarita ille, alterum è ductoribus pessime etiam oderit, nec aliud quam agrestem, austerum, atque invenustum putabit esse: alterum contra elegantem, suavem, mireque humanum judicabit. Demus ergo à præclaro illo, si Diis placet, ductore deduci hunc hominem; dubium non est, quin in ignem cum Assyrio, aut in paupertatem cum Phœnice, aut in vincula cum Cyprio, eum deducturus sit: aut in aliud denique verum malum, ad quod falsa perducere voluptas solet. Sin aliquis similis Herculi futurus est, verum certe ductorem, id est amicum, præferet, sicut Hercules virtutem. Et hic quidem finis sit fabulæ. Qua seposita sermo noster ad se redeat, pergatque videre, quomodo ab amico discerni adulator possit. Et aurum quidem admotum sibi index lapis distinguit: amicitiam vero ab adulatione quid tandem separabit? An finis utriusque? Atqui si finem expectabimus, aliud malum præveniet, priusquam verum

τις οὗτος εἴη κακοδαίμων ἀνήρ, ἢ Φοῖνιξ Στράτων, ἢ Νικοκλῆς ὁ Κύπριος, ἢ ὁ Συβαρίτης ἐκεῖνος· τὸν μὲν καὶ μισήσει τῶν ἡγεμόνων, καὶ ἡγήσεται τινὰ εἶναι ἄξενον καὶ ἀειδῆ καὶ ἄμουσον· τὸν δὲ ἕτερον χαρίεντα καὶ προσηνῆ καὶ φιλάνθρωπον δεινῶς. Ἀγέτω δὲ λαβὼν τὸν ἄνδρα τοῦτον ὁ καλὸς ἡγεμών· οὐκοῦν ἄξει τελευτῶν ἢ εἰς πῦρ, ὡς τὸν Ἀσσύριον· ἢ ἐπὶ πενίαν, ὡς τὸν Φοίνικα· ἢ ἐπὶ δεσμὰ, ὡς τὸν Κύπριον, ἢ ἐπί τι ἄλλο, ἀλλὰ ψευδοῦς ἡδονῆς, ἀληθὲς κακόν. Εἰ δὲ εἴη κατὰ τὸν Ἡρακλέα, αἱρήσεται τὸν ἀληθῆ τῶν ἡγεμόνων, τὸν φίλον, ὥσπερ ἐκεῖνος τὴν ἀρετήν. Καὶ ὁ μὲν μῦθος ὧδι τελευτάτω. Μεταβαλὼν δὲ ὁ λόγος, περὶ αὐτὸν σκοπείτω πῶς ἄν τις διακρίναι τὸν κόλακα τοῦ φίλου. Τὸν μὲν γὰρ χρυσὸν βασανίζει λίθος προστριβόμενος αὐτῇ, φιλίας δὲ δὴ καὶ κολακείας τίς ἔσται βάσανος; ἆρα τὸ ἐξ ἑκατέρου τέλος; ἀλλ᾽ εἰ ἀναμενοῦμεν τὸ τέλος, ἄλλη βλάβη φθήσεται τὴν γνῶσιν.

σιν. δεῖ δὲ κρῖναι πρὶν ἄρξασθαι χρῆσθαι. ἐὰν δὲ ὑστερῇ τῆς χρήσεως ἡ κρίσις, ὁ χρησάμενος φθάσας καὶ μεταγνοὺς, εἰς οὐδὲν δέον τὴν κρίσιν κατατίθεται. βούλει τοίνυν ἡδονῇ καὶ λύπῃ κρίνωμεν τὸν φίλον καὶ τὸν κόλακα; καὶ μὴν καὶ ὁ κόλαξ ὑπερβολὴν λαβὼν, ἀνιαρότατον καὶ ἐπαχθέστατον, καὶ ὁ φίλος ἥδιστον, εὐτυχίαν προσλαβών. μήποτε οὖν βλάβῃ καὶ ὠφελείᾳ τοὺς ἄνδρας κριτέον. ἀμφισβητήσιμον καὶ τοῦτο λέγεις. ὁ μὲν γὰρ κόλαξ, κἂν βλάψῃ, ἢ εἰς χρήματα ἐζημίωσεν, ἢ εἰς ἡδονὴν ἐξέχεεν· ὧν τὸ μὲν εἰς χρήματα, κουφότατον, τὸ δὲ εἰς ἡδονὴν, τερπνότατον. διὰ δὲ φιλίας πολλοὶ ἤδη καὶ φυγῆς ἐκοινώνησαν, καὶ ἀτιμίας συναπέλαυσαν, καὶ θανάτῳ περιέπεσον. τῷ οὖν διακρινοῦμεν τὸν κόλακα τοῦ φίλου, εἰ μήτε τῷ τέλει, μήτε ἡδονῇ, μήτε βλάβῃ; φέρε χωρὶς ἑκάτερον θεασώμεθα. ἆρά γε ὁ πρὸς ἡδονὴν ὁμιλῶν, φίλος; καὶ πάνυ εἰκός. καὶ μὴν εἰ ἐχθρὸς, ὁ λύπης παρασκευαστικὸς, φίλος

dignoſcamus. Judicare enim oportet priuſquam utamur: nam ſi judicium præcedat uſus, cum uſum pœnitentia excipit, nihil prodeſt adhibuiſſe judicium. Vis ergo dolore potius ac voluptate eos diſtinguamus? At verò & adulator, ſi modum excedat, moleſtiſſimus eſſe ſolet, & graviſſimus: amicus contra, ſi ſecunda fortuna accedat, jucundiſſimus. Videamus ergo ne utilitate & damno diſtinguendi ſint. Sed & hic ſcrupulus occurrit. Adulator enim aut opes ejus conſumit cui nocet, aut in voluptatem eum præcipitat: quorum alterum leviſſimum, alterum etiam cum voluptate conjunctum eſt. Amicitiæ vero gratia multi ſæpe & in exilio amicos comitati ſunt, & infamiam cum illis ſubierunt, & mortem eorum cauſa pertulerunt. Quid igitur reſtat quo ab amico adulatorem ſeparabimus, ſi nec finis ſufficit, nec voluptas, nec damnum? Age ſeorſim, utrumque inſpiciamus. Nonne is qui ſuaviſſime nobiſcum agit, & leniſſime, amicus eſt? Omnino ſic videtur eſſe: ſi enim inimicus is eſt, qui doloris nobis cauſa eſt, is

qui

qui præcipue nobis voluptatis causa est, amicus erit. Et tamen aliter se res habet. Medicus quippe qui consultum maximè vult homini, maximi subinde doloris illi causa est: eodem modo & imperator prudentissimus, & gubernator peritissimus. Amant & liberos patres, & discipulos præceptores. Quid tamen molestius sæpe est, quàm filio pater, & discipulo præceptor? Quis dubitat quin & Ulysses socios amaret suos, qui tam multa dictu aspera, perpessu gravia pertulit,

Dum sibi dum sociis reditum
pariterque salutem
Apparat.—

Ubi tamen cum populo libidini voluptatique dedito, qui pecudum instar *Lotum gustarent mellitam* (ita namque voluptatem Homerus vocat) rem sibi esse videt, non dubitat socios suos, quos jam illorum luxuries afflaverat, quos jam loti illius portentosa ceperat suavitas, invitos flentesque ad navem trahere. Talis non est inter procos Eurymachus, sed alterius illius generis, quos adulatores dicimus, qui comitibus suis permittere non dubitat, ut

ἂν εἴη ὁ ἡδονῆς παρασκευαστικώτατος. τὸ δὲ οὐκ οὕτως ἔχει. καὶ γὰρ ἰατρῶν ὁ φιλανθρωπότατος, λυπηρότατος, καὶ στρατηγῶν ὁ ἀκριβέστατος, καὶ κυβερνητῶν ὁ ἀσφαλέστατος. φιλοῦσι δέ που καὶ παῖδας πατέρες, καὶ διδάσκαλοι μαθητάς· καὶ τί ἂν εἴη ἀνιορότερον ἢ παιδὶ πατὴρ, καὶ μαθητῇ διδάσκαλος; ἐπεὶ καὶ Ὀδυσσεὺς ἐφίλει δήπου τοὺς ἑαυτοῦ ἑταίρους, ὃς πολλὰ καὶ δεινὰ ἀνέτλη,

Ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν
καὶ νόστον ἑταίρων·

Ἀλλ' ἐντυχὼν ἀνδρῶν γένει ἀκολάστῳ καὶ φιληδόνῳ, οἳ διῆγον κατὰ τὰ θρέμματα, Λωτὸν ἐρεπτόμενοι μελιηδέα (οὕτω γάρ που τὴν ἡδονὴν ὀνομάζει Ὅμηρος) ἀναμιχθέντας αὐτοῦ τοὺς ἑταίρους τῇ τούτων τρυφῇ καὶ γευσαμένους τῆς ἀτοπίας τοῦ λωτοῦ, ἄκοντάς τε καὶ δακρύοντας λαβὼν, ἐπὶ ναῦν ἄγει. ἀλλ' οὐχ ὁ Εὐρύμαχος τοῖς μνηστῆρσι τοιοῦτος, ἀλλὰ τοῦ ἑτέρου γένους τοῦ κολακευτικοῦ, οἷου σιάλους σῦς

ἢ αἶγας δὲ τρέφουσι συγκατακόπτειν αὐτοῖς, καὶ τοῦ οἴνου ἄδην συνεκροφεῖν, καὶ συγκυλινδεῖσθαι ἐπὶ τῆς νυκτὸς θεραπαινιδίοις, καὶ κείρειν οἶκον ἀνδρὸς βασιλέως, καὶ δὴ ἐπιβουλεύειν τῷ γάμῳ. βούλει δὴ συνελὼν, τὸν μὲν κόλακα, μετὰ τὴν μοχθηρίαν τάξαι· τὸν δὲ φίλον, μετὰ τὴν ἀρετὴν, λύπην τε καὶ ἡδονὴν χαίρειν ἐῶν; οὔτε γὰρ τὸ φιλεῖν ἡδονῆς ἀτυχὲς, οὔτε τὸ κολακεύειν λύπης ἄμοιρον, ἀλλ' ἑκάτερον ἐν ἑκατέρῳ φύρεται, καὶ ἡδονὴ ἐν φιλίᾳ, καὶ λύπη ἐν κολακείᾳ· ἐπεὶ καὶ αἱ μητέρες καὶ αἱ τίτθαι φιλοῦσι τὰ βρέφη, καὶ πρὸς ἡδονὴν αὐτὰ θεραπεύουσι· καὶ οὐκ ἀφαιρήσεις αὐτῶν τὸ φιλεῖν διὰ τὴν ἡδονήν. ὁ Ἀγαμέμνων τῷ Μενελάῳ παραινεῖ,

Πάντας κυδαίνειν, μηδὲ μεγαλίζεο θυμῷ·

Ἢ οἴει κολακείαν αὐτῷ ὑποτίθεσθαι; ὁ Ὀδυσσεὺς, ἐκνηξάμενος τῆς θαλάττης εἰς τὴν Φαιάκων γῆν, γυμνὸς διαναστὰς ἐκ τῆς εὐνῆς, ἐντυχὼν παιζούσαις κόραις, τὴν βασιλίδα γνωρίσας, Ἀρτέμιδι εἰκάζει αὐτὴν, καὶ αὖθις φυτῷ καλῷ·

pinguissimos sues capras que mactent, vinum assidue exhauriant, noctu cum ancillis volutentur, regis tanti domum evacuent, ejus denique connubio insidias struant. Vis ergo, ut paucis rem absolvamus, dolore & voluptate relicta, cum improbitate adulatorem, cum virtute amicum jungamus? Quia nec voluptate amicitia caret, nec dolore adulatio, sed utrumque utrique, & amicitiæ voluptas, & adulationi dolor est admixtus. Nam & matres & nutriculæ liberos suos diligunt, & & in eorum educatione voluptatem adhibent, nec propterea eos amare negabis. Suadet Menelao Agamemnon,

Vt fastu posito, cuivis persolvat honorem.

Censen' hoc velle eum, ut aduletur? Ulysses postquam è mari in Phæacum terram emersisset, nudusque è strato suo, ubi delituerat, consurgeret, inter reliquas quas ibi ludentes invenit puellas, reginam agnoscit, quam nunc cum Diana, nunc cum pulchra planta confert: nec quisquam ta-

men propterea adulari dicit Ulyssem. Ex proposito enim, usuque & instituto animi, ab amico adulator distinguitur. Sicut uterque & qui virtutis studio, & qui mercedis causa militat, armis utitur: nec tamen de operibus eorum ab externa quisquam actione judicat, cum pro instituti ratione usum utriusque potius distinguat. Alter enim servare amicum solet, quia est amicus, alter se mercede cuilibet addicit. Alter in eo quod agit, suæ spontis est, alter venalis. Alter iis fidem servat, cum quibus fœdus contraxit, alter ne iis quidem cum quibus amicitiam. Eodem adulatorem ab amico differre puta. Ambobus enim sæpius accidit, ut eodem modo agant, eodem modo cum amicis vivant, cum tamen alter ab altero vel ex usu, vel ex fine, vel ex animi proposito sit discernendus. Amicus enim id quod bonum putat, sive id dolorem postea sive voluptatem adferat, cum amico communicat, & ex æquo fruitur: adulator ex præscripto libidinis suæ, quicquid cum amico agit, ad

καὶ οὐδεὶς ἂν διὰ ταῦτα κόλακα εἴποι τὸν Ὀδυσσέα. προθέσει γὰρ καὶ χρείᾳ καὶ διαθέσει ψυχῆς ὁ κόλαξ διακρίνεται τοῦ φίλου. καὶ γὰρ ὁ ἀριστεὺς ὅπλοις χρῆται, καὶ ὁ μισθοφόρος· καὶ οὐδεὶς αὐτῶν εἰκάζει τὰ ἔργα κατὰ τὴν χειρουργίαν, ἀλλὰ χωρίζει τὴν ἑκατέρου χρείαν κατὰ τὴν πρόθεσιν· ὁ μὲν γὰρ διασωστικὸς διὰ τὴν φιλίαν, ὁ δὲ μισθαρνικὸς τῶν βουλομένων· καὶ ὁ μὲν αὐθαίρετος, ὁ δὲ ὤνιος· καὶ ὁ μὲν τοῖς ἐνσπόνδοις πιστός, ὁ δὲ καὶ τοῖς φίλοις ἄπιστος. ταύτῃ νόμιζε καὶ τὸν κόλακα διαφέρειν τοῦ φίλου, καὶ συμπίπτειν μὲν ἑκάτερον ἑκατέρῳ πολλάκις εἰς τὰς αὐτὰς πράξεις καὶ τὰς ὁμιλίας, διαφέρειν δὲ ἑκάτερον ἑκατέρου τῇ χρείᾳ, καὶ τῷ τέλει, καὶ τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς. ὁ μὲν γὰρ φίλος τὸ φαινόμενον αὐτῷ ἀγαθὸν εἰς κοινὸν κατατιθέμενος τῷ φίλῳ, ἐάν τε λυπηρὸν τοῦτο ᾖ, ἐάν τε ἡδύ, συναπολαύει αὐτῷ ἐκ τῆς ἴσης· ὁ δὲ κόλαξ, ἐπικελεύων τῇ αὐτοῦ ὀρέξει, οἰκονομεῖ τὴν ὁμιλίαν πρὸς τὸ ἴδιον

πλε-

πλεονέκτημα. καὶ ὁ μὲν φίλος ὀρέγεται τοῦ ἴσου, ὁ δὲ κόλαξ τοῦ ἰδίου. καὶ ὁ μὲν, ἰσοτιμίας κατὰ τὴν ἀρετὴν, ὁ δὲ, πλεονεξίας κατὰ τὴν ἡδονήν. καὶ ὁ μὲν, ἰσηγορίας κατὰ τὴν ὁμιλίαν, ὁ δὲ, ταπεινότητος κατὰ τὴν θεραπείαν. ὁ μὲν, ἀληθείας ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὁ δὲ, ἀπάτης· καὶ ὁ μὲν, ὠφελείας τῆς εἰς τὸ μέλλον, ὁ δὲ, χάριτος τῆς ἐν τῷ παρόντι· ὁ μὲν δεῖται μνήμης ὧν ἔπραξεν· ὁ δὲ λήθης ὧν ἐπανούργησεν· ὁ μὲν ὡς κοινῶν κήδεται, ὁ δὲ ὡς ἀλλοτρίων λυμαίνεται. ὁ μὲν φίλος, καὶ εὐτυχίας κοινωνὸς κουφότατος, καὶ συμφορῶν κοινωνὸς ἰσότατος· ὁ δὲ κόλαξ, εὐτυχίας μὲν κοινωνὸς ἀπληστότατος, ἐν δὲ ταῖς συμφοραῖς ἀμιξότατος. φιλία μὲν ἐπαινετὸν, κολακεία δὲ ἐπονείδιστον. φιλία γὰρ ἑκατέρου πρὸς ἑκάτερον ἴσην ἔχει τὴν ἀντίδοσιν· ἡ δὲ κολακεία χωλεύει. ὁ γὰρ τοῦ ἐνδεὴς, θεραπεύων τὸν ἔχοντα κατὰ τὴν χρείαν, καθόσον οὐκ ἀντιθεραπεύεται, ἐλέγχει τὸ ἄνισον. ὁ φίλος, λανθάνων δυστυχεῖ, ὁ κόλαξ, μὴ λανθάνων. φιλία βασανιζο-

lucrum suum dirigit. Amicus æqualitatem, proprium bonum spectat adulator. Alter æqualitatem in virtute, alter lucrum in voluptate. Alter paritatem in congressu, alter humilitatem in cultu. Alter veritatem in familiaritate, alter fraudem. Alter emolumentum in posterum, alter in præsens delectationem. Alterius beneficia memorari gaudent, alterius fraus sepeliri postulat. Alter quæ amici sunt, ut communia curat, alter ut aliena consumit. Amici & in secundis rebus familiaritas gratissima est, & in adversis sortem ex æquo fert: adulator neque secundis rebus expleri potest, neque in adversis usquam apparet. Amicitia laude, vituperio digna est adulatio. Amicitia par pari rependit utrinque, adulatio claudicat. Qui enim egestate adductus, ut id consequatur quod deesse sibi videt, alterum colit, inæqualem se fateatur necesse est, quatenus non vicissim ab illo colitur. Amicus si ignoretur, adulator nisi ignoretur, miser est. Amicitia si ex-

ploretur confirmatur, adulatio si exploretur perit. Amicitia tempore crescit, adulationem tempus convincit. Amicitia nullius unquam eget, alicujus semper adulatio. Quod si aliquid hominibus cum Deo commune est, homo pius, amicus Dei est, superstitiosus adulator Dei. Et beatus quidem vir pius, qui amicus Dei est, miser, superstitiosus. Quemadmodum autem alter virtute sua fretus sine metu accedit ad Deos, alter improbitatis suæ conscientia dejectus multo cum timore sine ulla fiducia venit, nec aliter Deos quam tyrannos timet: eodem, ut arbitror, modo coram hominibus spei plena, plena fiduciæ est amicitia, sine spe & fiducia est adulatio. Amicum nullum tyrannus, adulatorem nullum rex habet: regnum autem propius ad Deum, quam tyrannis accedit. Quod si amicitia morum est æqualitas, improbus vero nec sibi nec ipsi bono æqualis est, vir bonus viro bono amicus est, quia est æqualis: adulator contra viri boni quomodo adulator esse possit, cum latere virum

μένη κρατύνεται, κολακεία δὲ ἐλεγχομένη θραύεται. Φιλία χρόνῳ αὔξεται, κολακεία χρόνῳ ἐλέγχεται. Φιλία χρείας ἀνενδεής, κολακεία χρείας ἐνδεής. Εἰ δέ ἐστι καὶ ἀνθρώποις πρὸς θεοὺς ἐπιμιξία, ὁ μὲν εὐσεβής, φίλος θεῷ, ὁ δὲ δεισιδαίμων, κόλαξ θεοῦ· καὶ μακάριος εὐσεβής, ὁ φίλος θεοῦ, δυστυχὴς δὲ ὁ δεισιδαίμων. ὃν περ οὖν τρόπον ὁ μὲν θαρσῶν τῇ ἀρετῇ, πρόσεισι τοῖς θεοῖς ἄνευ δέους, ὁ δὲ ταπεινὸς διὰ μοχθηρίαν, μετὰ πολλοῦ δέους, δύσελπις καὶ δεδιὼς τοὺς θεοὺς ὥσπερ τοὺς τυράννους· τοῦτον οἶμαι τὸν τρόπον καὶ πρὸς ἀνθρώπους εὔελπι μὲν καὶ θαρσαλέον, φιλία, δύσελπι δὲ καὶ ἐπτηχὸς, ἡ κολακεία. τυράννῳ οὐδεὶς φίλος, βασιλεῖ δὲ οὐδεὶς κόλαξ· βασιλεία δὲ τυραννίδος θειότερον. Εἰ δὲ ἐστιν ἡ φιλία ἰσότης τρόπου, τὸ δὲ μοχθηρὸν, οὔτε αὐτὸ αὐτῷ, οὔτε χρηστῷ ἴσον· ὁ μὲν ἀγαθὸς τῷ ἀγαθῷ φίλος· ἴσος γάρ· ὁ δὲ κόλαξ τοῦ μὲν ἀγαθοῦ πῶς ἂν εἴη κόλαξ; οὐ γὰρ

ἂν

αὖ λάθοι. ὁ δὲ μοχθηρὸς κόλαξ ὤν, εἰ μὲν εἴη ἴσος ἐκείνῳ, οὐκ ἂν εἴη κόλαξ, οὐδὲ ἀνέχεται κολακεία ἰσηγορίας· εἰ δὲ οὐκ εἴη ἴσος, οὐκ αὖ εἴη φίλος. Ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτειῶν, ἡ μὲν ἀριστοκρατία, φιλίας μεστή· δημοκρατία δὲ, κολακείας ἀνάπλεως. κρείττων δὲ ἀριστοκρατία δημοκρατίας. Οὐδεὶς ἐν Λακεδαίμονι Κλέων ἦν, οὐδὲ Ὑπέρβολος, κόλακες πονηροὶ τρυφῶντος δήμου. Ἀλλὰ Καλλίαν μὲν ἐν Διονυσίοις ἐκωμῴδει Εὔπολις, ἰδιώτην ἄνδρα ἐν συμποσίοις κολακευόμενον, ὅπου τῆς κολακείας τὸ ἆθλον ἦν, κύλικες καὶ ἑταῖραι, καὶ ἄλλαι ταπειναὶ καὶ ἀνδραποδώδεις ἡδοναί· τὸν δὲ δῆμον αὐτὸν τὸν τῆς Εὐπόλιδος στωμυλίας θεατὴν ποῦ τις ἐλθὼν κωμῳδήσει; ἐν ποίῳ θεάτρῳ; ποίοις Διονυσίοις; καὶ τοὺς πολλοὺς ἐκείνους κόλακας, οἷς τὰ ἆθλα ἦν οὐ ταπεινά, οὐδὲ μέχρι γαστρὸς καὶ ἀφροδισίων ἥκοντα, ἀλλὰ αἱ τῆς Ἑλλάδος συμφοραί. Εἰ δὲ ἤθελον Ἀθηναῖοι, παρωσάμενοι

bonum non possit adulator? improbi vero ut sit adulator, si æqualis illi fuerit, non amplius adulator erit, nec enim pares admittit adulatio: quod si æqualis non erit, ne amicus quidem erit. Sic & inter Reipublicæ formas, ea quæ optimatum dicitur, plena est amicitiæ, popularis contra status plenus adulationis est. Melior autem optimatum quam popularis status est. Nullus apud Lacedæmonios Cleon erat, aut Hyperbolus, luxuriosi populi adulatores improbi; Calliam vero privatum hominem, qui in conviviis adulatores habebat plurimos, ubi adulationis præmia calices, & meretrices, ceteræque hoc genus sordidæ servilesque voluptates erant, in Dionysiis comœdia perstringit Eupolis: sed ipsum populum qui dicacitatis Eupolidis spectator erat, in qua comœdia, in quo theatro, quibus Dionysiis perstringemus? Ubi adulatores illos plurimos, quibus non vulgaria præmia, & quæ ventris Venerisque voluptates non excederent proposita fuerunt, verum ipsa Græciæ calamitas. Quos si rejicere, Niciæque

que ac Pericli morem gerere Atheniensium voluisset populus, non adulatores, sed amicos habuisset magistratus suos. Jam ad monarchias si eas, Xerxen Mardonius, barbarus barbarum, demens dementem, luxuriosum dominum adulatur servus imbellis. Cujus adulationis vide quis sit finis. Evertitur Asia, mare flagellatur, Hellespontus jungitur, Athos perfoditur. Et postremo, ne quid desit, omnes hos labores consequitur, adulatoris ipsius debellatio, fuga, & mors. Adulantur & Alexandrum Macedones, cujus adulationis effectus sunt, braccæ Persicæ, adoratio Barbarica, Herculis ac Philippi, totiusque Argeadarum familiæ oblivio. Nam tyrannides quid recensere opus est? ubi enim timor atque herilis potentia subditos premit, necesse est adulationem florere, amicitiam sepultam esse. Atqui non ibi tantum, sed in studiis artibusque adulatores sunt, qui in speciem eodem modo artes tractant, re ipsa tamen longe absunt. Ita musica spuria adulatione sua homines infecit, cum Dores relicta patria illa sua

τοῖς κόλαξι; πείθεσθαι Περικλεῖ καὶ Νικίᾳ, εἶχον ἂν δημαγωγοὺς ἀντὶ κολάκων φίλους. ἂν καὶ ἐπὶ τὰς μοναρχίας ἔλθῃς, κολακεύει καὶ Ξέρξην Μαρδόνιος, βάρβαρος βάρβαρον, ἀνόητος ἀνόητον, δοῦλος οἰκέτης δεσπότην τρυφῶντα. τὰ δὲ τῆς κολακείας τέλη, ἀνίσταται ἡ Ἀσία, μαστιγοῦται ἡ θάλαττα, Ἑλλήσποντος ζεύγνυται, Ἄθως ὀρύττεται. τέλος δὲ τῆς σπουδῆς, ἧττα καὶ φυγὴ, καὶ θάνατος αὐτοῦ κόλακος. Κολακεύουσι καὶ Ἀλέξανδρον Μακεδόνες· τὰ δὲ κολακείας τὰ ἔργα, ἀναξυρίδες Περσικαὶ καὶ προσκυνήσεις βαρβαρικαὶ, καὶ λήθη τοῦ Ἡρακλέους καὶ Φιλίππου καὶ τῆς Ἀργεαδῶν ἑστίας. Τὰς δὲ τυραννίδας τί χρὴ λέγειν; ὅπου γὰρ δέος καὶ ἐξουσία δεσποτικὴ τὸ ἀρχόμενον ἄγχει, ἀνάγκη δεῦρο κολακείαν μὲν ἀνθεῖν, φιλίαν δὲ κατορωρύχθαι. Ἔστι δὲ καὶ ἐν ἐπιτηδεύμασι καὶ τέχναις κόλακας ἰδεῖν, ὁμοίους μὲν ταῖς τέχναις κατὰ τὸ σχῆμα, ἀνομοίους δὲ κατὰ τὰ ἔργα. ἐκολάκευσεν ἀνθρώπους καὶ μουσικὴ νόθος, ὅτε Δωριεῖς τὴν

πα-

πάτριον ἐκείνην καὶ ὄρθιον μουσικὴν καταλιπόντες, ᾖσαν ἐπ' ἀγέλαις καὶ ποίμναις, ἤχων αὐλημάτων καὶ ὀρχημάτων ἐρασταὶ γενόμενοι, συνεθόλωσαν ὁμοῦ τῇ μουσικῇ καὶ τὴν ἀρετήν. Ἐκολάκευσεν ἀνθρώπους καὶ ἰατρικὴ νόθος, ὅτε τὴν Ἀσκληπιοῦ καὶ τὴν Ἀσκληπιαδῶν ἴασιν καταλιπόντες, οὐδὲν διαφέρουσαν ἀπέφηναν τὴν τέχνην ὀψοποιικῆς, πονηρὸν κόλακα πονηρῶν σωμάτων. κολακεύει καὶ συκοφάντης ῥήτορα, λόγον λόγῳ ἐπανιστὰς, καὶ ἐπιτειχίζων τὸ ἄδικον τῷ δικαίῳ, καὶ τὸ αἰσχρὸν τῷ καλῷ. κολακεύει καὶ σοφιστὴς φιλόσοφον. οὗτος μὲν κολάκων ἀκροτέστατος.

musa agresti, quam inter greges suos pecudesque canebant, novas vices, tibias, & tripudia amare cœperunt, atque ita una cum musica etiam adulterarunt virtutem. Quin eodem quoque modo medicina spuria adulatione sua infecit mortales, cum relicta Asclepii Asclepiadarumque medendi disciplina, homines novam ex ea artem effecerunt, quæ culinariæ similior est, corporum pessimorum adulatricem pessimam. Etiam sycophanta adulatione sua oratorem inficit, cum rationem rationi opponit, justoque injustum, & honesto id quod turpe est superstruit. Inficit & philosophum adulatione sua sophista. Et hic quidem adulatores antecedit reliquos.

ΟΤΙ Ο ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ βίος ἀμείνων τοῦ θεωρητικοῦ.

Λόγος ε΄.

Χαλεπὸν εὑρεῖν ἀκριβῆ βίον, ὥσπερ καὶ ἄνδρα, ἀλλὰ παντὶ ἀνακέκραται ἔνδειά τις πρὸς τὸ ἄκρως καλὸν, καὶ πλεονεκτεῖ ἑτε-

VITAM ACTIVAM contemplativæ præferendam esse.

DISSERT. V.

Difficile est invenire vitam undequaque perfectam, sicut & hominem. Nullam enim facile dixeris, cui non desit aliquid ad perfectionem summam, semperque ea potior dicenda

da eſt reliquis, cui quam minimum deeſt. Sic urbanorum felicitatem prædicat agricola, quòd jucundam hilaremque vitam agant. Contra qui in concionibus & judiciis verſantur, magnaque in iis autoritate pollent, ſortem deplorant ſuam, neque aliud quam cum raſtris, parvoque rem habere ruſculo optant. Militem audies vitam pacificam laudibus in cœlum efferre: cum contra qui non eſt expertus bellum, militarem admirari. Quod ſi Deus aliquis ſingulis vitam quam agunt, præſentiſque conditionis habitum, (ut in ſcena fieri ſolet) exuat, quæque nunc aliorum ſunt, pro iis inducat, nihilominus ipſi illi priora optabunt iterum, præſentia contra deplorabunt. Ita nihil eſt quod facile probent homines, quin contra queruli ſemper & moroſi vitam tranſigunt, nec quæ propria illis ſors eſſe voluit amplectuntur. Et vulgi quidem vota ac faſtidia nihil neceſſe eſt referre (non magis quam pecudum aut brutorum mehercule) ipſos vero philoſophos merito accuſes ac infelices judices,

ρον ἕτερον, ὅτῳ ἂν ἐλάττω τὰ ἐνδέοντα ᾖ. καὶ ἴδοις ἂν τοὺς μὲν γεωργικοὺς μακαρίζοντας τοὺς ἀστικοὺς, ὡς συνόντας βίῳ χαρίεντι καὶ ἀνθηρῷ· τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν δικαστηρίων καὶ τοὺς πάνυ ἐν αὐτοῖς εὐδοκίμους, ὀδυρομένους τὰ αὑτῶν, καὶ εὐχομένους ἐπὶ σκαπάνῃ βιῶναι καὶ γηδίῳ σμικρῷ. Ἀκούσῃ δὲ τοῦ μὲν στρατιωτικοῦ τὸν εἰρηνικὸν εὐδαιμονίζοντος· τοῦ δὲ ἐν εἰρήνῃ τὸ στρατιωτικὸν τεθηπότος. καὶ εἴ τις θεῶν, ὥσπερ ἐν δράμασι τοὺς ὑποκριτὰς, ἀποδύσας ἕκαστον τοῦ παρόντος βίου καὶ σχήματος, μεταμφιέσαι τὰ τοῦ πλησίον, αὖθις αὖ οἱ αὐτοὶ ἐκεῖνοι ποθήσουσι μὲν τὰ πρότερα, ὀδυροῦνται δὲ τὰ παρόντα. Οὕτω δυσάρεστόν τι ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος κομιδῇ καὶ φιλαίτιον καὶ δεινῶς δύσκολον, καὶ οὐδὲν τῶν αὑτοῦ ἀσπάζεται. καὶ τὰς μὲν τῶν πολλῶν ὀρέξεις τε καὶ δυσαρεστήσεις τί χρὴ σκοπεῖν; (οὐ μᾶλλον ἢ τὰς τῶν θρεμμάτων) τοὺς δὲ ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ πάνυ ἄν τις ἢ μέμψαιτο ἢ οἰκτείραι,

οἱ

οἱ κάμνοντες ἐπὶ φρονήσει καὶ τέχνῃ βίου, καὶ ἐπιστήμῃ λόγου, οὔπω γε νῦν παύονται στασιάζοντες πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀμφισβητοῦντες ποίῳ σχήματι βίου φέροντες αὐτοὺς ἐγχειρίσωσιν. Ἀλλὰ ἀτεχνῶς ἐοίκασι κυβερνήταις παρεσκευασμένοις μὲν πρὸς πλοῦν, καλῷ μεγέθει ὁλκάδος, καὶ κατασκευῇ ὑγιεῖ, καὶ πλήθει ὀργάνων, καὶ ὑπηρεσίας ἀκριβείᾳ, καὶ τέχνης ἀσφαλείᾳ, καὶ ἕρματος συμμετρίᾳ, ἐν δὲ τῇ τοῦ πλοῦ χρείᾳ πλανωμένοις καὶ ἀποροῦσι πῇ τράπωνται, πολλῶν μὲν ὑποφαινομένων λιμένων, πάντων δὲ ἀπιστουμένων. Τοὺς μὲν οὖν ἄλλους ἐῶμεν χαίρειν αὐτοῖς βίοις, τὸν μὲν ἐν ἡδονῇ τηκόμενον, τὸν δὲ ἐν γῇ πονούμενον, τὸν δὲ ἐν θαλάττῃ πλανώμενον, τὸν δὲ ἐν ὅπλοις μισθοφοροῦντα, τὸν δὲ ἐν ἐκκλησίαις βοῶντα, τὸν δὲ ἐν δικαστηρίοις φυρόμενον. Ὥσπερ δὲ ἐν ἀγῶνι σωμάτων, οἱ μὲν ἀσθενεῖς καὶ παρὰ τὸ εἰκὸς ἐπιτολμήσαντες τῇ τοῦ νικᾷν ἐλπίδι, ταχὺ ἀπεῖπον,

qui cum nihil aliud jactent, quam prudentiam, recteque vivendi modum, usumque rationis, nondum tamen sibi temperare possunt, quin secum partim, partim cum aliis rixentur, ac de vitæ genere quam ingressuri sint, contendant. Qui idem mihi agere videntur quod gubernatores solent, qui cum omnia quæ ad navigationem pertinent, diligenter præparaverint, navem maximam, apparatum firmissimum, instrumentorum copiam, nautarum obsequium, accuratam artis peritiam, aptumque saburræ onus, in ipsa tamen navigatione errant, nec satis quo eundum sit inveniunt; cum multos quidem portus videant, nullum tamen certum. Reliquos igitur cum sua vivendi ratione prætermittamus: quales sunt qui in mediis voluptatibus liquescunt, qui terram colunt, qui in mari errant, qui stipendia merent, qui in concionibus clamant, qui in judiciis volutantur. Quemadmodum in corporum certaminibus homines infirmi, & qui sola victoriæ spe plus audent, quam oportet, cito deficiunt;

at qui virtute freti in certamen descendunt, constanter perdurant, ac de victoria contendunt: ita in hoc vitæ certamine reliquos omnes ejectos esse à nobis, & succubuisse putemus: solaque interea Contemplativa inter se vita & Activa, tanquam æmuli duo, & qui de victoria contendere debeant, rationis armis in præsentia concurrant. Vtra ergo prior in hoc judicio nostro causam suam aget? Certe Activa, me judice: vel quod præsentis animi sit, & confidentior, vel quod versari cum populo, meliusque vivere consuerit. Quam ita causam suam agere fingamus. SI QUIS ubi primum vitam hanc ingredimur singuli mortalium, quasi imperator urbis aut conditor, nascentes exciperet, qui pedem inferre portis non permitteret, priusquam quod vel opus vel quam in commune Reipublicæ bonum utilitatem conferre possint singuli, audisset è nobis; eos qui domos ædificant, responsuros arbitror, suum esse, lapides componere, atque ex iis munimenta, quibus ab injuria æstus frigorisque tuti esse possint homines, exstruere. Textores,

οἱ δὲ ἐφάμιλλοι ἀρετῇ, μένουσι καὶ καρτεροῦσι, καὶ διαγωνίζονται περὶ τῆς νίκης· οὕτω κἂν τῇ τῶν βίων ἀγωνίᾳ, οἱ μὲν ἄλλοι ἡμῖν ἐκκηρυχθέντες τε καὶ ἀπαγορεύσαντες οἰχέσθωσαν· ὁ δὲ θεωρητικὸς καὶ ὁ πρακτικὸς ἐφαμίλλω ὄντε καὶ ἀμφισβητησίμω, δεῦρο ἰόντων ἀγωνιουμένω τανῦν τῷ λόγῳ. πότερος τοίνυν πρότερος ἡμῖν τοῖς δικασταῖς τὰ αὐτοῦ δίεισιν; ἐγὼ μὲν οἶμαι ὅτι ὁ πρακτικός· θαρσαλέος γὰρ καὶ ἰταμώτερος, καὶ ἐθὰς ὁμιλεῖν τοῖς πολλοῖς. λέγοι δ' ἂν ὧδε, ΕΙ ΤΙΣ ἡμᾶς παρελθόντας εἰς τὸν βίον, ὥσπερ ἄρχων πόλεως ἢ οἰκιστής, οὐκ εἴα βαδίζειν εἴσω πυλῶν, πρὶν πυθέσθαι τὸ ἑκάστου ἔργον, καὶ τίνα ἕκαστος ἥκει χρείαν εἰς κοινὸν φέρων τῇ πόλει, οἶμαι ἂν εἰπεῖν τὸν μὲν οἰκοδόμον, ὅτι λίθους ἐν τάξει διὰ τέχνης ἁρμόσας, περί τε χειμῶνα καὶ θάλπος ἀπειργῶντα μηχανήσεται τοῖς οἰκοῦσιν ἐρύματα· τὸν δὲ ὑφαντὴν, ὅτι μίτοις καὶ στημο-

μονίοις σὺν ὕφει ἐσθήματα ἐργασάμενος, σκέπην ὁμοῦ ποριεῖ καὶ εὐσχημοσύνην τοῖς σώμασι· τέκτων δὲ, ἄροτρον φήσει ἢ σκίμποδα, ἢ τι ἄλλο τῶν ὅσα ἡ τέχνη παρέχει, ξυνεισφέρειν· καὶ ὁ χαλκεὺς, ὅσα χαλκοῦ ἢ σιδήρου δεῖται πολεμιστήριά τε καὶ εἰρηναῖα τῆς τέχνης ἔργα. καὶ ὅσα πρὸς ἡδονὴν δημιουργεῖται, καὶ ταῦτα, ὡς τὸ εἰκὸς, εἰσδέξεται· γραφέας μὲν καὶ δημιουργοὺς ἀγαλμάτων, ἐπὶ εὐφροσύνῃ ὀφθαλμῶν· μυροπώλας δὲ καὶ ὀψοποιοὺς, χυμῶν καὶ ὀδμῶν δημιουργοὺς γενναίους, καὶ ὅσοι δι' αὐλημάτων ἢ δι' ᾠδῆς ἢ ψαλμάτων ἢ χορῶν τὸ τερπνὸν μηχανῶνται τῇ ἀκοῇ. ἤδη δέ τις καὶ ἐπὶ γελοίου χρείᾳ παρακαλεύσεται, καὶ ἄλλος ἐπὶ θαυμάτων, καὶ ἄλλος λόγων. Ὁμήρῳ δὲ καὶ τοῦ Νηρέως κάλλος ὥραν ἔσχε, καὶ ταῦτα ἐν στρατοπέδῳ. ἀσύμβολος δὲ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, παρέρχεται οὐδεὶς εἰς τὸν βίον· ἀλλ' ὁ μὲν χρείαν τινὰ παρεχόμενος, ὁ δὲ τέχνην, ὁ δὲ ἡδονήν. Εἶεν· εἰς τί τούτων τὸ τοῦ φιλοσόφου ἔργον καταστησόμεθα; ὅτι μὲν

licio & subtemine vestes contexere, quæ simul tegunt & exornent corpora. Faber lignarius aratrum se afferre dicet, aut grabatum, & siquid præterea ab arte illius expectatur. Ferrarius, quæcunque ex ære aut ferro tam belli quam pacis tempore solent fieri. Etiam illa quæ voluptatis tantum causa fiunt, ut verisimile est, admittentur. Quo in genere pictores statuariosque pono, quorum ars oculos oblectat. Quibus unguentarios adde coquosque, qui odores venditant ac succos, tum quotquot vel tibiis vel cantu vel tripudiis aurium student voluptati. Sed & aliquis ut morionem, aliquis ut mirionem agat advocabitur, alius ut verbis delectet & sermonibus. Sicut Homerus in mediis quoque castris Nerei formæ locum dedit. Adeo ut nemo sine ulla, quod dici solet, symbola in vitam hanc veniat: quin aut usum aliquem, aut artem præbeat, aut voluptatem. Esto. In quo horum opus philosophi ponemus? Neque enim solum hunc sine

sine utilitate ulla tanquam fucum intrasse, sed ut sociale animal, & qui ad communem vitam aliquid conferre possit, non minus quam reliqui, omnibus notum est. Quam ergo dicemus in hac societate adferri à philosopho symbolam, aut quo in ordine hunc virum ponemus? An inter operarios cum Tuchio, aut coquos cum Mithæco, aut miriones cum Phrynione, aut ridiculos cum Philippo, aut populi principes cum Cleone? An vero solus hic sine tribu lareque, quod dici solet, vagabitur? Habet certe & ille opus suum, quanquam quodnam id sit ignoramus. Si ex ipso quæras: otium dicet ago, solusque mecum rerum naturam contemplor, multaque veritate me pasco. Næ tu beatus es cum hoc otio tuo, o noster: siquidem si navem conscendisses, quantum intelligo, non tantum non gubernatoris, sed ne remigis quidem fungi velles munere: imo nec juvare eos qui discurrunt, & aliquid ad salutem navis conferunt, nec saltem agiles vectores imitari, qui quamvis nautæ non sint, interdum tamen aut rudentem tangunt, aut si magna sit tranquillitas, remum in manus sumunt; verum

γὰρ οὐκ ἀργεῖος. ἡμῖν οὐδὲ κηφῆνα παρέχεται, ἄνθρωπος δὲ ἂν ξύννομος καὶ ξυνεργάτης κοινοῦ νόμου, παντὶ δῆλον. Τί δὲ ἐστί ποτ᾽ αὐτὸ τὸ τῆς κοινωνίας συμβόλαιον; καὶ ποῦ τάττομεν τὸν ἄνδρα; εἰς τοὺς δημιουργοὺς, ὡς τὸν Τυχέιον; εἰς τοὺς ὀψοποιοὺς, ὡς Μιθαικον; εἰς τοὺς εὐφραίνοντας, ὡς Φρυνίωνα; εἰς τοὺς γελωτοποιοὺς, ὡς Φίλιππον; εἰς τοὺς δημαγωγοὺς, ὡς Κλέωνα; ἢ ἄφυλος καὶ ἀνέστιος ἡμῖν ἀνὴρ πλανήσεται; Ἀλλ᾽ ἔστι μὲν τι αὐτοῦ ἔργον· ὅ, τι δέ ἐστι τοῦτο, οὐκ ἴσμεν. ἡσυχίαν ἄγω, φησὶ, καὶ ἀνασκοπῶ πρὸς ἐμαυτὸν τὰ ὄντα, καὶ ἀληθείας ἐμπίπλαμαι. μακάριος τῆς πολλῆς σχολῆς σύ μοι δοκεῖς· καὶ νεὼς ἐπιβὰς, μὴ ὅτι κυβερνήτης γενέσθαι, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐρέτης, οὐδέ τι τῶν διαθεόντων καὶ ξυνεπιλαμβανόντων τῆς σωτηρίας τῆς νεὼς, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐπιβάτης εὐκίνητος, οἷος ἢ καλωδίου ἐπιλαβέσθαι, ἢ προσάψασθαι κώπης ἐν γαλήνῃ· ἀλλά τις

τῶν

τῶν εἰκῆ κειμένων καὶ φερομένων, αὐτὸ τοῦτο, ἄχθος νεώς. ἢ οἴει ἧττόν τι δεῖσθαι πόλιν τῶν συλληψομένων αὐτῇ ἐν γῇ πρὸς τὴν σωτηρίαν, ἢ ναῦν ἐν θαλάττῃ; καὶ πολύ γε οἶμαι μᾶλλον ἐν γῇ· εἰ μὲν ὀλίγον τὸ ἐνεργὸν, ὁ δὲ φόρτος, πολύς. πόλις δέ ἐστι πρᾶγμα ἀνακεκραμένον ἐκ πάντων συνεργούντων, καθάπερ καὶ ἡ τοῦ σώματος χρεία, πολυμερής τε οὖσα καὶ πολυδεής, σώζεται τῇ συντελείᾳ τῶν μερῶν πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὅλου. φέρουσι πόδες, ἐργάζονται χεῖρες, ὁρῶσιν ὀφθαλμοὶ, ἀκούουσιν ἀκοαὶ, καὶ τἆλλα, ἵνα μὴ διατρίβω λέγων. εἰ δὲ θελήσαι λογοποιὸς Φρὺξ μῦθον πλάττειν, οἷα ἄρα δυσχεράνας ὁ ποὺς τοῖς ἄλλοις σώμασι, καὶ ἀπαγορεύσας πρὸς τὸν κάματον, φέρων καὶ αἰωρῶν μετέωρον τοσοῦτον ἄχθος, σχολὴν ἄγειν καὶ ἡσυχίαν ἐπανείλετο· ἢ αὖ τὼ γομφίω ὡς ἀλοῦντε καὶ ἐργαζομένω τροφὴν τοσούτῳ ὄχλῳ ἀρκοῦσαν· κᾆτα ἕλοιντο ἀπειπαμένω τὸ ἔργον τὸ αὐτῶν σκοπεῖν· εἰ ταῦτα ἅμα γί-

ex eorum numero, qui ſine ullo uſu jacent & vehuntur, nihil aliud quam pondus, quod dici ſolet, navis. Niſi fortè exiſtimes, minus auxilio egere urbem in terra, ut tueri ſe poſſit, quam navem in mari. Multo magis illa in terra, ut arbitror; in qua pauci ſunt qui aliquid agunt, cum ſarcina ſit maxima. Adde, quod urbs quiddam è diverſorum ſubſidiis compoſitum eſt & conflatum: ſicut corporis ratio diverſas habet partes, neque paucis eget, quæ dum ſingulæ aliquid ad obſequium totius conferunt, totum ſervatur. Suſtinent pedes, operantur manus, vident oculi, audiunt aures, atque ita deinceps, ne ſim prolixior. Iam ponamus à Phrygio illo fabulatore fingi fabulam, in qua pes introducatur, qui reliquis corporis partibus ſuccenſeat, negetque ſe labori amplius ſuppeditare poſſe, tantoque oneri ferendo eſſe diutius, ideoque otiari in poſterum velle; Dentes viciſſim molares cibum, qui tantæ ſufficiat turbæ, molere ſe & præparare poſſe; Atque ita ſingulæ incipiant neglecto opere ſuo, contemplationi va-

care: quem alium fabulæ finem expectas, quam ut homo moriatur? Eodem modo in communi hoc Reipublicæ corpore agitur: in quo si singuli, tædio laboris, nihil reliquis suppeditent, sed abrupta societate quisque otiari incipiat; quid obstabit, quo minus totum pereat ac dissolvatur corpus? An arbitraris firma ædificia, quamdiu inter se cohærent lapides, vincta manere & consistere, sin minimum è tota compage tollas, tota dissolvi: universæ vero vitæ salutem non ex apta inter se partium commissione pendere? Præterea si alii cessare incipiant, nemo adhuc sentit: sicut Thersites discessu suo è castris Græcos non turbasset: Achilles contra dum irascitur, dum in tentorio suo quiescit, dum otio, dum cithara & cantu animum oblectat suum, plurimis exercitum implevit malis. Cujus enim juvare potest præsentia, illius nocere necessario debet absentia. Quis autem ille est, quem contemplari, quem veritati operam dare, quem otiari debe-

γένοιτο, τί ἄλλο ἢ φθαρήσεται ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ μύθῳ; τοιοῦτο ἀμέλει ἐστὶ τὸ περὶ τὴν κοινωνίαν τὴν πολιτικὴν γιγνόμενον. εἰ γὰρ ἐθελήσειεν ἕκαστος ὄκνῳ τοῦ πονεῖν ἀφέμενος τοῦ παρέχειν, ἐπαναχωρεῖν ἐκ τῆς κοινωνίας πρὸς τὴν αὐτοῦ σχολήν, τί κωλύοι διαλυθῆναι τὸ πᾶν καὶ φθαρῆναι; Ἢ τὰ μὲν ἰσχυρὰ τῶν οἰκοδομημάτων τῇ πρὸς ἄλληλα ξυνόδῳ τῶν ἐν αὐτοῖς λίθων ξυνδέδεται καὶ ἕστηκε καὶ μένει, εἰ δὲ ἐξέλοις ὁπουοῦν τῆς ἁρμονίας, διαλύσεις τὸ πᾶν· τὸν δὲ ξύμπαντα βίον οὐχ ἡγῇ τὴν σωτηρίαν ἔχειν ἐκ τῆς πρὸς ἑαυτὰ ξυννεύσεως τῶν ἐν αὐτῷ μερῶν; Καὶ τῶν μὲν ἄλλων τοῦ πράττειν ἐξισταμένων οὐδεὶς λόγος· οὐδὲ γὰρ ὁ Θερσίτης λιποτακτῶν ἐλύπησεν ἂν τὸ Ἑλληνικόν· ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς ὁ μηνίσας, καὶ ἐπὶ σκηνῆς ἀναπαυόμενος, καὶ δοὺς αὑτὸν σχολῇ καὶ κιθάρᾳ καὶ ᾠδῇ, ἀνέπλησε τὸ στρατόπεδον πολλῶν κακῶν· οὗ γὰρ παρόντος ὠφέλεια ὑπάρχει, ἀπόντος τούτου βλάβη ἀνάγκη. Καὶ τίς νῦν ὁ θεωρίαν καὶ ἀλήθειαν καὶ σχολὴν ἀσπα-

ἀσπαζόμενος, τίς ἂν εἴη ἄλλος ἢ ὁ φρόνιμος καὶ νοῦν ἔχων; ἀλλὰ τί οὖν; μὴ ὁ κυβερνητικώτατος ἐξίσταται τῆς αὐτοῦ ἕδρας τοῖς ἀτεχνοτάτοις, καὶ ὁ στρατηγὸς ἐξίσταται τῆς ἀρχῆς τοῖς ἀναρχοτάτοις; Τί δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν σεμνὸν τὸ τἀληθῆ εἰδέναι, καὶ τεταμιεῦσθαι ἐν τῇ ψυχῇ θησαυρὸν ἄγονον καὶ ἀργὸν καὶ ἄκαρπον, μηδὲν αὐτοῦ ὀνήσασθαι μέλλοντα, μὴ δὲ ὠφελήσειν ἑτέρους· πλὴν εἰ μὴ καὶ ἀκοὴ καλὸν, ἵνα ἔχωμεν, οὐχ ἵνα ἁρμονίας καὶ φωνῆς συνιῶμεν· καὶ ὄψις καλὸν, ἵνα ἔχωμεν, οὐχ ἵνα ἴδωμεν τὸ τοῦ ἡλίου φῶς· καὶ ὁ πλοῦτος καλὸν, κἂν ἔχῃ τις αὐτὸν κατορύξας ἐν γῇ, θησαυρὸν ἀργόν. Συνελόντα δ' εἰπεῖν, τίς ὄνησις τοῦ εἰδέναι μὴ ποιοῦντα εἰς ἅπερ συντελεῖ τὸ εἰδέναι; τίς χρεία ἰατρῷ τῆς τέχνης, μὴ ὑγιάζοντι κατὰ τὴν τέχνην; τίς χρεία Φειδίᾳ τῆς τέχνης, μὴ προσθέντι αὐτὴν τῷ ἐλέφαντι καὶ τῷ χρυσῷ; Σοφὸς ἦν δήπου καὶ ὁ Νέστωρ· ἀλλὰ ὁρῶ τὰ τῆς σοφίας ἔργα,

re dicis, nisi vir prudens & sapiens? Quid ergo? Num in navi qui optime gubernat, locum suum aliis cedit qui minime possunt? aut imperator exercitus imperium suum tradit iis qui imperare nesciunt? Præterea, non possum videre, quid omnino minus cum gloria ac dignitate sit conjunctum, quam ut veritatem aliquis cognoscat, sterilemque in animo suo thesaurum, inertem, atque infœcundum colligat, qui neque ipsi, neque alii cuiquam prodesse possit. Nisi forte auditus pulcher videtur tibi, ut habeas tantum, non ut concentum aliquem percipias aut vocem: aut visus, ut habeas tantum, non ut solis lumen aspicias: aut divitiæ, licet apud aliquem sine ullo usu in terra jaceant defossæ. Eodem modo scientiæ, ne singula commemorem, quis usus esse potest, nisi ea agamus, in quibus prodest scientia? Quid enim medico cum scientia, nisi ex præscripto ejus recte valeat? Quid Phidiæ cum arte sua, nisi ebori eam admoveat & auro? Sapiens introducitur ab Homero Nestor; video tamen effectum illius sapientiæ:

Conservationem, dico, exercitus, pacem Reipublicæ, liberorum obsequium, populi virtutem. Sapiens erat Vlysses: sed opera ejus video terra marique gesta,

Multorum mores populorum vidit & urbes,
Ipse suam servans animam, redituque suorum.

Sapiens & Hercules erat; non sibi tamen: sed ut per terras omnes omnia & maria sapientiam diffunderet suam. Hic enim ille est, qui tot feras sustulit, tyrannos in officio continuit, servientibus libertatem peperit, liberis leges tulit, justitiam confirmavit, statuta sanciit: qui denique veritatem in verbis, in agendo regiam secutus est viam. Quod si procul à societate hominum vitam ducere, si otiari, si otiosam sequi maluisset Hercules sapientiam, pro Hercule revera sophista fuisset, nec quisquam eum Jovis filium dicere ausus esset. Quia nec ipse Jupiter otiatur. Nam cum eo & moveri cœlum, & nutrire terra, & fluere fluvii, & aquæ in mare labi, & vices

σωτηρίαν στρατοπέδου, εἰρήνην πόλεως, παίδων πειθὼ, δήμου ἀρετήν. Σοφὸς ἦν ὁ Ὀδυσσεὺς, ἀλλ' ὁρῶ τὰ ἔργα, τοῦτο μὲν ἐν γῇ, τοῦτο δὲ ἐν θαλάττῃ,

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,
Ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἑταίρων.

Καὶ πῶς; οὕτως εἶχεν· ἦν σοφὸς ὁ Ἡρακλῆς, ἀλλ' οὐχ αὑτῷ σοφὸς, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσαν γῆν καὶ θάλατταν τὴν σοφίαν ἔτεινεν. οὗτος ὁ θηρίων καθαρτὴς, οὗτος ὁ τυράννων σωφρονιστὴς, ὁ δουλείας ἐλευθερωτὴς, ὁ ἐλευθερίας νομοθέτης, ὁ δικαιοσύνης βεβαιωτὴς, εὑρετὴς νόμων, ἀληθευτὴς λόγων, κατορθωτὴς ἔργων. εἰ δὲ ἤθελεν ὁ Ἡρακλῆς ἐπαναχωρήσας καθ' ἡσυχίαν βιοῦν, καὶ σχολὴν ἄγειν, καὶ διώκειν σοφίαν ἀπράγμονα, ἦν ἂν δήπου ἀνθ' Ἡρακλέους, σοφιστὴς, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐτόλμησεν εἰπεῖν παῖδα Διός· οὐδὲ γὰρ ὁ Ζεὺς σχολὴν ἄγει. ἢ γὰρ ἂν ἐπαύσατο καὶ οὐρανὸς περιφερόμενος, καὶ γῆ τρέφουσα, καὶ ποταμοὶ ῥέοντες, καὶ δεχομένη θάλαττα, καὶ ὧραι ἀμείβουσαι

suas

βῶσι, καὶ μοῖραι διαλαγχάνουσι, καὶ μοῦσαι ᾄδουσι· ἐπαύσαντο δ' ἂν καὶ αἱ ἀνθρώπων ἀρεταὶ, καὶ ζώων συνέχεια, καὶ καρπῶν γενέσεις· καὶ τὸ πᾶν τοῦτο αὖθις ἂν περὶ αὑτῷ σφαλλόμενον συνεχύθη καὶ συνεταράχθη· ἀλλ' ἡ Διὸς πραγματεία ἄτρυτός ἐστι καὶ διηνεκὴς καὶ ἀκοίμητος, καὶ μηδέποτε ἀπαγορεύουσα μηδὲ ἐπαναχωροῦσα τοῦ ἑαυτῆς ἔργου, ἀέναον χορηγεῖ τὴν σωτηρίαν τοῖς οὖσιν. οὕτω πως καὶ βασιλέων τοῖς ἀγαθοῖς καὶ Διῒ ὁμοίοις παραινεῖ δι' ὀνειράτων Ζεύς,

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,
Ὧι λαοί τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλε.

Πρὸς ταῦτα ἐπιδὼν ὁ φιλόσοφος, μὴ τὸν Δία μιμείσθω, μὴ τὸν Ἡρακλέα, μὴ τοὺς ἀγαθοὺς βασιλεῖς, μὴ τοὺς ἄρχοντας· ἀλλὰ βιούτω βίον ἀνδρὸς ἐν ἐρημίᾳ γεννηθέντος, μονώτην οἷον οὐκ ἀγελαστικὸν, Κυκλώπειον βίον οὐκ ἀνθρώπινον. ἀλλὰ καὶ τούτοις ἔφερε μὲν ἡ γῆ πυροὺς καὶ κριθὰς,

ſuas mutare anni tempeſtates deſinerent: nec Parcæ denique munus ſortiri ſuum, nec Muſæ canere pergerent. Ceſſaret & virtus hominum, & vita reliquorum animalium, & fructuum fœcunditas. Totum denique univer[illegible] hoc in ſe abire denu[illegible] confundi inciperet. Nunc vero adminiſtra[illegible]io Jovis, indefeſſa, perpetua, ac vigilantiſſima cum ſit, nec unquam deficiat, aut ab opere ſuo recedat, perpetuæ quoque conſervationis rebus creatis cauſa eſt. Hoc eſt cur bonos reges Jovique quam ſimillimos, moneat in ſomnis Jupiter,

Turpe viro totam prudenti ſtertere noctem,
Cui populi commiſſa ſalus, & munera tanta.

Hæc cum videat Philoſophus, nec Jovem tamen, nec Herculem, nec reges bonos imitabitur, ſed vitam potius hominis in ſolitudine nati, deſertam, à ſocietate alienam, ducet; vitam Cyclopum non hominum. His tamen ipſis, cum terra, ut poëta ait, triticum ferret hordeumque,

Cum nemo sereret, curvoque instaret aratro,

Nihilominus singuli uxoribus suis & liberis leges dictabant, nec nihil erat quod agerent. Nihil enim omnino agere, cui conveniat, nisi mortuo? Quod si actio cum virtute conjuncta non esset, præstaret virtutem sequi, actionem omittere: at si contra virtus non in verbis, sed in opere atque in actione quæ societatem respicit humanam & in civilis usu vitæ consistit, hæc potissimum sequenda sunt cum quibus ipsa quoque virtus haberi possit.

Nam cuivis homini vitium sese oggeret ultro,

Ut Bœotius poeta ait. At

Virtutem posuere Dii sudore parandam.

Nisi quis athletam laudet, qui ante sudorem coronam postulet. Atqui, dices, eum qui in Reipublicæ administratione versatur, periculum sequitur, damna, insidiæ, invidia, exilium, mors, & infamia. Quid si cogitare eodem modo gubernator incipiat, infidam esse plenamque periculorum navigationem & laborum:

Οὔτε φυτεύουσι χερσὶ φυτὸν, οὔτ' ἀρόωσιν·

Ἀλλὰ θεμιστεύει ἕκαστος ὅμως καὶ παίδων, καὶ γυναικῶν, καὶ οὐ παντάπασιν ἀπράγμων ἦν. τὸ δὲ ὅλον, ἀπραγμοσύνη τίνος ἂν ἄλλου εἴη πλὴν νεκροῦ; εἰ μὲν οὖν τὸ πράττειν, ἔρημον ἦν ἀρετῆς, καλῶς εἶχε, διώκοντας τὴν ἀρετὴν, ἀπολείπεσθαι αὐτοῦ· εἰ δ' ἐστὶν ἀνθρώπου ἀρετὴ, οὐ λόγος, ἀλλ' ἔργον, καὶ πρᾶξις ἐν κοινωνίᾳ, καὶ χρῆσις βίου πολιτική, διωκτέον ταῦτα μεθ' ὧν ἄν τις καὶ τὴν ἀρετὴν λάβοι.

Τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐστὶν ἑλέσθαι,

Ὁ Βοιώτιος ποιητὴς λέγει.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν.

Καλός γε ὁ ἀγωνιστὴς ἡμῖν ἀνιδρωτὶ στεφανοῦσθαι ἐθέλων. Ἀλλὰ τῷ προσαπτομένῳ πραγμάτων, κίνδυνος ἕπεται καὶ ζημία καὶ ἐπιβουλαὶ καὶ φθόνοι καὶ φυγαὶ καὶ θάνατοι καὶ ἀτιμίαι. φέρε οὖν, εἰ καὶ τῷ κυβερνήτῃ ὁ λογισμὸς οὗτος ἦν; ὅτι τὸ πλεῖν ἐπισφαλὲς, κινδύνων μεστὸν καὶ πόνων, καὶ πολλοῦ τοῦ ἀδήλου

ἀδήλου καὶ χειμώνων καὶ πνευμάτων. φέρε, εἰ καὶ τῷ στρατηγῷ τοιοῦτος λογισμὸς ἦν, ὅτι ἄδηλοι μὲν αἱ τοῦ πολέμου τύχαι, τὸ δὲ σφαλερὸν ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον, ἐν ποσὶ δὴ ὁ κίνδυνος, καὶ ὁ θάνατος πλησίον· τί τοίνυν ἐκώλυεν, ἐκ τούτων τῶν λογισμῶν, ἄπλουν μὲν εἶναι τὴν θάλατταν, ἐλευθερίας δὲ οὐδὲ ὄναρ μετέχειν τοὺς πολλοὺς, ἀπορίᾳ στρατηγῶν· τὸν δὲ ξύμπαντα βίον εἶναι μηδὲν σκωλήκων διαφέροντα, δειλὸν καὶ ἀργὸν καὶ ἐπτηχότα; Σαρδαναπάλου μοι βίον λέγεις, Ἐπικούρου μοι βίον λέγεις· ἀντιθῶμεν αὐτοῖς, Κῦρον μὲν Σαρδαναπάλῳ, τὸν Πέρσην τῷ Ἀσσυρίῳ, ὃς ἐξὸν αὐτῷ σχολὴν ἄγειν, καὶ καθ' ἡσυχίαν βιοῦν, εἵλετο ἐλευθεροῦν τὸ Περσῶν γένος, πονῶν, καὶ στρατευόμενος, καὶ διψῶν καὶ λιμώττων, καὶ μὴ ἀνεὶς τὸν κάματον μήτε νύκτωρ μήτε μεθ' ἡμέραν. ἀντίθες καὶ Ἐπικούρῳ πολλοὺς, Ἕλλησι Ἕλληνας· ἐπὶ μὲν ἀκαδημίας, Πλάτωνα· ἐκ δὲ στρατοπέδου, Ξενοφῶντα· ἐκ δὲ τοῦ πόντου, Διογένην. ἐκεῖνος ὁ μὲν ὑπὲρ ἀνδρὸς φίλου φυγάδος καὶ πένητος,

multa esse incerta in ea tempestatem undique imminere & ventos. Quid si cogitare idem imperator incipiat, ambiguos esse belli exitus, periculum æquum utrique, discrimina maxima esse in proximo, vicinam mortem: hæc si illi cogitent, quicquamne obstabit, quo minus nemo in mari naviget, libertatem suam, ne per somnium quidem imperatorum penuria, vulgus tueatur: omnes denique vitam lumbricis similem, timidam inertemque inter metus transigant? Sardanapali vitam dicis, Epicuri vitam narras. Opponamus his alios, Sardanapalo quidem Cyrum, Persam Assyrio: qui cum otiose posset tranquilleque vivere, laborare tamen maluit, expeditiones suscipere, sitire sæpe, sæpe esurire: nec ullis aut noctu aut interdiu abstinere molestiis. Oppone & Epicuro alios multos, Græco Græcos. Ex Academia Platonem, è castris Xenophontem, è Ponto Diogenem. Plato unius amici pauperis causa, qui in exilium conjectus erat,

cum

cum tanta tyranni congressus est potentia, terram nullam, nullum mare peragrare dubitavit; non iram tyranni, aut exilium, non pericula ulla metuit: ut vel tantillum præter Philosophi officium faceret: cum tamen in Academia sua contemplari, & veritatis studio sese explere posset. Xenophontem ex longo otio, rerumque contemplatione, ad militiam munusque imperatorium, & conservanda tot Græcorum millia, vocat Proxenus, emittit Apollo, & cum Apolline Socrates. Nam de instituto Diogenis quid necesse est dicere, qui relicto otio suo vicinas gentes adiit, non segnis, mehercule, aut ignavus morum inspector. Verum qualis Vlysses ille,

Qualemcunque virum regum de stirpe videret,
Lenibus hunc verbis adstans retinebat euntem:
Quem vero è populo clamantem, & vana moventem,
Hunc sceptro percussit.—

Adeo ut nec ipse sibi parceret, verum à se ipse pœnas cum necesse esset exigeret, multasque ipse sibi exhiberet molestias,

μεγάλῃ καὶ ἰσχυρᾷ τυραννίδι ἀντετάξατο, γῆν πολλὴν βαδίζων καὶ πελάγη περαιούμενος, καὶ ἀπεχθανόμενος τῷ τυράννῳ, καὶ ἐκπίπτων καὶ κινδυνεύων, ἵνα μὴ προδῷ τὸ φιλοσοφίας ἦθος, ἐξὸν δήπου αὐτῷ ἐν Ἀκαδημίᾳ θεωρεῖν καὶ ἀληθείας ἐμπίπλασθαι. Ξενοφῶντα δὲ καλεῖ μὲν Πρόξενος, παραπέμπει δὲ Ἀπόλλων, συνεκπέμπει δὲ ὁ Σωκράτης ἐκ τῆς πολλῆς σχολῆς καὶ θεωρίας ἐπὶ στρατείαν καὶ στρατηγίαν, καὶ σωτηρίαν Ἑλλήνων μυριάδων. τί δὲ Διογένους τί χρὴ λέγειν; ὃς ἀφέμενος τῆς αὐτοῦ σχολῆς περιῄει ἐπισκοπῶν τὰ τῶν πλησίον· οὐκ ἀργὸς οὐδὲ ἠμελημένος ἐπιστάτης, ἀλλὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσέα ἐκεῖνον,

Ὅντινα μὲν βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα κιχείη,
Τὸν δ' ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρετύσασκε παραστάς·
Ὃν δ' αὖ δήμου τ' ἄνδρα ἴδοι βοόωντά τ' ἐφεύροι,
Τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν·

Ἀλλ' οὐδὲ αὐτοῦ ἀπείχετο, ἀλλ' ἐκόλαζε καὶ παρεῖχεν αὐτῷ πράγματα,

Αὐτὸν

Αὐτόν μιν πληγῇσιν ἀεικελίῃσι δαμάσσας,
Σπεῖρα κακ' ἀμφ' ὤμοισι βαλών---

Ἐῶ λέγειν ὅτι μὲν ἀγαθὸς ἀνὴρ παραμένων, καὶ μὴ ἐπαναχωρῶν μηδὲ ἐξιστάμενος τοῖς μοχθηροῖς, ἑαυτὸν ἂν σώζοι, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὸ βέλτιον τρέποι· ἐπαναχωρῶν δὲ καὶ δεικνὺς τὰ νῶτα, θρασύτητος μὲν καὶ ἀπονοίας καὶ τόλμης τὸ μοχθηρὸν πᾶν ἀνέπλησε, τὸ δὲ ἑαυτοῦ προΐεται.

Ποῖ φεύγεις μετὰ νῶτα βαλὼν κακὸς ὡς ἐν ὁμίλῳ;

Μένε καὶ ἵστασο, καὶ ἀνέχου τῶν βλημάτων, καὶ μηδὲν ἐκπλαγῇς. δειλὸν τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον, κενὰ τὰ βλήματα, ἐπιόντα σε οὐδεὶς δέξεται, φεύγοντα πάντες βαλοῦσιν, ὡς τὸν Αἴαντα οἱ Τρῶες, ὡς τὸν Σωκράτην οἱ Ἀθηναῖοι ἔβαλλον, καὶ οὐκ ἀπέσχοντο αὐτοῦ πρὶν κατέβαλον. πῶς ἂν οὖν τις βιῴη ἀσφαλῶς ἐν μέσοις ὢν τοῖς πολεμίοις; οὐδὲν γὰρ πολεμιώτερον ἀνδρὸς ἀρετῇ μοχθηρίας ἀμφιλαφοῦς· συνυποστελλεῖς, φησὶν ὁ Σωκράτης, ὑπὸ τὸ τειχίον, τοὺς ἄλλους

Sese etiam crebro percussit verbere multo,
Injecitque humeris pannosum fortis amictum.

Ut illud prætermittam, posse virum bonum, si in agendo perseveret, nec retro eat, aut improbis cedat, & salutis sibi autorem esse, & alios quoque in meliorem viam reducere: contra si cedat tergumque ostendat, temeritatem insolentiamque, atque audaciam improbis addi, propriam vero salutem prodi.

Converso quonam tergo fugis, improbe rerum?

Mane, consiste, perfer ictus, timere cave. Imbellis est hostium exercitus, ictus irriti. Ultro si hostem petas, nemo impetum sustinebit tuum, si fugias, omnes unum hoc petent caput. Sicut Ajacem Trojani, sicut Socratem Athenienses: qui non prius desierunt, quam solo viro allisissent. Quomodo ergo secure aliquis in medio vivet hostium? Cum præsertim nihil sit infestius virtuti hominum, quam improbitatis undique circumfusæ copia? In arcem me recepi, ait Socrates: unde re-

liquo:

liquos jactari, & palantes ire video. Ostende nobis arcem aliquam tutam, O Socrates, in qua ictus possimus adversariorum contemnere. Nam si qualis ea est, in quam temet ipse recepisti, talem mihi quoque ostendas, video unde peti possim. Video Anytos multos, multos Melitos. Expugnari potest hoc munimentum.

VITAM CONTEMPLATIVAM Activæ præferendam esse.

DISSERT. VI.

SI coram judice nos accusaret aliquis, graviter ferremus, si non ex æquo utrique nostrum agendi potestatem judex faceret: sed tyrannum imitaretur potius. Cum autem calculi judiciorum & fortunæ, longe à philosophica ratione absint, hoc tamen conveniat, quod & hic ratio rationi, amicus amico, veritatis inquirendæ studio, adversetur: atque illud cum judiciorum ratione hæc inquirendæ veritatis ratio cum commune habeat, concedamus hodie defensionem parti alteri, alterique homini, quem contemplativa delectat vita, qui non a-

ὁρῶ ζάλην καὶ ἀμηχανίᾳ κυκωμένους· δεῖξον ὦ Σώκρατες ἀσφαλὲς τεῖχος, ἔνθα στὰς ὑπερόψομαι τῶν βλημάτων· ἐὰν δέ μοι τοιοῦτον τεῖχος λέγῃς ᾧ καὶ σὺ ὑπεστάλης, ὁρῶ τὰ βλήματα, Ἀνύτους πολλοὺς, Μελίτους πολλούς· ἁλώσιμον τὸ τεῖχος.

ΟΤΙ Ο ΘΕΟΡΗτικὸς βίος ἀμείνων τοῦ πρακτικοῦ.

Λόγος ς'.

ΑΛλ' εἰ μὲν δίκην ἐφεύγομεν, ἠχθόμεθα ἂν τῷ δικαστῇ μὴ παρέχοντι ἑκατέρῳ ἐκ τῆς ἴσης τὴν ἀπολογίαν, ἀλλ' ἐοικότι τυράννῳ μᾶλλον ἢ δικαστῇ· ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν ἐν δικαστηρίοις ψῆφος καὶ τύχη ἔξω τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν ἤθους καὶ τρόπου, κατήγορος δὲ ὁ λόγος λόγου, φίλος φίλου, ἐπὶ θήρᾳ τοῦ ἀληθοῦς γίνεται γοῦν, καὶ δικαστηρίῳ ἔοικεν ἡ τοιαύτη βάσανος, φέρε δῶμεν τήμερον τὴν ἀπολογίαν τῷ ἑτέρῳ τῶν λόγων, καὶ τῶν ἀνδρῶν τῷ θεωρητικῷ, ἀτεχνῶς ὥσπερ ἐπὶ δι-

δικαστῶν καθιστάμενα, καὶ ἀποτεινόμενα πρὸς τὴν γραφήν. καὶ ἡ μὲν γραφὴ τοιάδε τις ἔστω, ἢ ὅτι ἐγγύτατα. Ἀδικεῖ Ἀναξαγόρας, γεγονὼς μὲν ἐν τῇ Κλαζομενίων γῇ καὶ πόλει, καὶ μετασχὼν ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ νόμων καὶ τροφῆς καὶ τῶν ἄλλων ὧν καὶ οἱ λοιποὶ Κλαζομένιοι, ἐπαναχωρῶν δὲ ὥσπερ ἐκ θηρίων, καὶ μήτε ταῖς ἐκκλησίαις ἀναμιγνύμενος, μήτε εἰς Διονύσια ἀπαντῶν, μήτε εἰς δικαστήρια, μήτε ἄλλοσι Κλαζομενίοις. ἀλλ' αὐτῷ ἡ μὲν γῆ μηλόβοτος, ἡ δὲ ἑστία ἄοικος, διατελεῖ δὲ καθ' αὑτὸν τὴν θαυμαστὴν σοφίαν ἄνω καὶ κάτω στρέφων καὶ διερευνώμενος. ἡ μὲν δὴ γραφὴ ταύτη ἐχέτω· ἀπολογείσθω δὲ Ἀναξαγόρας ὧδέ πως, Ὅτι μὲν πολλοῦ δέω ἀδικεῖν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Κλαζομένιοι, εὖ τοῦτο οἶδα. οὔτε γὰρ εἰς χρημάτων λόγον ἐπλημμελεῖσθέ τι ὑπ' ἐμοῦ, οὔτε τὸ ἐμαυτοῦ μέρος ἀδοξοτέραν ὑμῖν τὴν πόλιν ἐν τοῖς Ἕλλησι παρασκευάζω· ἐν τ' αὖ

liter quam si coram judice agendum esset, magna vi animi accusationem à se demoliatur. Sit autem hæc aut similis accusatio. Improbissimè agit Anaxagoras, qui cum in Clazomeniorum urbe terraque vivat, iisdem sacris, ceremoniis, legibus, nutrimento, ceterisque omnibus quibus Clazomenii, utatur, tamen ab iis sicut ferum animal se subducit: nec in concionibus, neque in festis Liberi, neque in judiciis, aut ullo in loco cum civibus conspicitur. Sed & agros suos domumque desertam relinquit: solusque secum præclaram illam, si diis placet, philosophiam sursum deorsumque ventilat, & scrutatur. Atque hæc quidem sit accusatio: cui hunc in modum Anaxagoras respondeat. Equidem nihil minus objici mihi posse, o Clazomenii, quàm ut ulla in re injuriam vobis faciam, id vero certe scio. Nec enim fortunas unquam vestras præter jus & æquum imminui, tum vero ne obscurior per me inter Græcos vestra esset Respublica id vero serio operam dedi. In negotiis porro & ea quæ cum sin-

ſingulis intercedit ſocietate, neque moleſtum me vobis exhibui, neque alium quam decet. Adde quod & leges, eamque cujus ex præſcripto vivimus Reipublicæ formam, non eſt qui minus me contemnat. Supereſt ergo, ſi neque quotidiana hac mea conſuetudine, neque vitæ inſtitutæ ratione vos lædo, & tamen judicio falli videor, ut ab hoc ſaltem crimine, quo publicè in urbem veſtram injurius eſſe dicor, abſolvar: nec accuſatores, ſed præceptores potius, qui privatim vitæ meæ conſulant, à vobis impetrem. Quare ſtatui nihil in tota cauſa mea vos celare: quamvis non dubitem vix ſine riſu inſtitutum meum vos audituros eſſe. Ego certè quanta res ſit, præeſſe civitati, cum omnibus verſari, luci hominum actiones ſuas conſecrare, rerum uſum ſubire, probè perſpectum habeo. Sed nec illud ignoro, quod hæc ipſa quæ tam præclara ſunt, ſi virtus accedat, & probitas, ſicut multum ei proſunt qui præditus ſit iis: ita, ſi ſecus, deprimunt contra & dejiciunt, neque hoc ipſum, ut improbitatem

τοῖς πρὸς ἕκαστον ὑμῶν συμβολαίοις ἀλυπότατον ἐμαυτὸν παρέχειν οἶμαι καὶ μέτριον· τῶν τε νόμων τῶν κειμένων, καὶ τῆς πολιτείας ὑφ' ἧς κοσμούμεθα, οὐκ ἔστιν ὅτου ἐλάττω ἔχω λόγον· λείπεται δὴ, εἰ μηδὲν ἀδικῶν ὑμᾶς ἐγὼ ἐν τοῖς καθ' ἡμέραν ἐμαυτοῦ διαιτήμασι καὶ τῷ τοῦ βίου σχήματι, γνώμῃ ἔτι ἁμαρτάνω, τοῦ μὲν ἔχειν αἰτίαν ὡς ἀδικῶ δημοσίᾳ τὴν πόλιν, ἀφεῖναί με, τυχεῖν δὲ εἰς τὰ ἐμαυτοῦ ἴδια, διδασκάλων, ἀλλ' οὐ κατηγόρων. Φράσω δὴ πρὸς ὑμᾶς οἷον τοὐμὸν πρᾶγμά ἐστιν, οὐδὲν ὑποστειλάμενος· εἰ καὶ μέλλει γέλωτα ὀφλισκάνειν τὸ ἐνθύμημα τοὐμὸν ῥηθέν. ἐγὼ γὰρ ὅτι μὲν ἐστὶ πολλοῦ ἄξιον δύναμις ἐν πόλει, καὶ κοινωνία βίου, καὶ ἔργων ἐπιφάνεια, καὶ χρῆσις πραγμάτων, σαφῶς οἶδα· εὖ γε μὴν ἐπίσταμαι ταυτὶ τὰ πολλοῦ ἄξια, μετὰ μὲν τρόπου ἀρετῆς καὶ καλοκαγαθίας, μέγα πάνυ συντελοῦντα τῷ σχόντι, εἰ δὲ μὴ, εἰς τοὐναντίον κατασμικρύνοντα καὶ καταβάλλοντα, καὶ μηδὲ τὸ λαθεῖν τοῖς ἔχουσι μοχθηροῖς

ροῖς οὖσι παρεχόμενα. ἐκλαμπρύνουσι γὰρ αἱ δυνάμεις τοὺς ἄνδρας· καθ' ὅσον δ' ἄν τις ἁμάρτῃ τοῦ καλοῦ, κατὰ τοσοῦτον αὐτοὺς ἐξήλεγξαν. εἰ μὲν δή τις γνώμης ἔχοι καλῶς, τὴν ἐπιφάνειαν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ κα[illegible]ας ποιούμενος, τῆς δυνάμεως ὤνατο· εἰ δὲ ταύτῃ ἐνδέων, ἐπιθοῖτο οἷς αὕτη χρῆται, ἀνάγκη πολλῇ ἀμαθίᾳ τέχνης καὶ ἀπορίᾳ ὀργάνων, σφαλῆναι τὸν χρώμενον. ταῦτά τοι ἐννοῶν, ἡγούμην δὴ φροντιστέον εἶναί μοι μᾶλλον ἄλλου, μὴ λάθω, προσιὼν παρὰ δύναμιν τοῖς κοινοῖς, παίων περὶ αὐτὰ καὶ σφαλλόμενος. οὐδὲ γὰρ εἰ ἐν χορῷ ξυνᾴδειν ὑφ' ὑμῶν ἐταττόμην, ἠδίκουν ἄν, πρὶν ἔχειν φωνῆς ἐμμελῶς, οὐκ ἐθέλων ἐγκαταμιγνύναι τῷ χορῷ. διά τοι ταῦτα τῆς μὲν γῆς, ὅπως μοι ἕξει καλῶς, ὀλίγα ἐφρόντιζον, κατεθέμην δὲ ἐμαυτὸν φέρων εἰς τοῦτον τὸν βίον, ἐξ οὗ τὸ εἰδέναι τῇ ψυχῇ παραγινόμενον, ὥσπερ φῶς ὀφθαλμοῖς, τὴν ἀσφάλειαν τῇ λοιπῇ πορείᾳ παρασκευάσει. τοῦτό γε μὴν τὸ φῶς κτητόν ἐστιν

ſuam velare poſſit, permittunt. In aperto namque hominem conſtituit dignitas: quo fit ut quantum à boni viri officio aliquis recedit, in tantum ejus crimina omnium oculis exponat. At ſi quis conſilii dexteritate actionum ſuarum ſplendorem in tutum recepit, huic multum prodeſt civilis poteſtas; qui vero mentis conſiliique inops, quæ in ea requiruntur aggreditur, eum neceſſe eſt profunda quadam ignorantia, & inſtrumentorum inopia decipi, nec rectè ea poteſtate uti. Hæc cum cogitarem, aliud mihi prius curandum putavi, ne videlicet ſi imparatus ad Rempub. accederem, in adminiſtratione ejus lapſarem ſemper, & impingerem. Neque enim ſi in choro à vobis conſtitutus eſſem, ut cum reliquis canerem, injuriam cuiquam facerem, ſi priuſquam vocem exercuiſſem ſatis, ab eo abſtinerem. Propterea de agris meis, quo pacto eos rectè colerem, non admodum ſolicitus fui, ſed hanc amplexus ſum vitam, ex qua ſcientia animo ſicut lux oculis accederet, & quicquid reli-

quum est itineris, tutum præstaret. Quæ certe lux non comparatur illis quæ vulgo vocamus Panathenaicis: neque viæ quæ ad eam ducunt, nugæ sunt & ineptiæ: qualis agricultura est, aut forenses curæ, aut popularia commercia: sed veritatis amor, naturæ contemplatio, & similia studia. Cum hac mihi eundum putarem, solam rationem quæ eo duceret, secutus sum, quæque in via adhuc vestigia prisca restabant, diligenter observavi. Et hæc quidem quod ad institutum meum. Restat ut ostendam hoc ipsum non modo non nocere, sed & plurimum prodesse. Scitis enim salutem in eo Reipub. verti, non ut muri vestri optime ac scitissime ædificati sint, nec ut porticus, ut luci, ut gymnasia, ut fana, ut vasa sacra sint integra (hæc enim ut ab hostibus, ut ab igne, aliaque simili calamitate tuta sint, tamen ætas consumet) sed ut ipsa apte temperata, bene sit constituta. Idem ego sentio. Hoc autem bonæ leges efficiunt: bonas vero leges virtus civium conservat, virtutem parit eruditio, eruditionem exercitatio, exer-

οὐχ οἷς γε λέγομεν Παναθηναίοις· καὶ αἱ ὁδοὶ αἱ ἐπ' αὐτὴν τετμημέναι, οὐ λῆροι, οὐδὲ φλυαρίαι, οὐδ' ἐπιμέλειαι γεωργικαί, οὐδὲ ἀγοραῖοι σπουδαί, οὐδὲ δημώδεις κοινωνίαι· ἀλλ' ἀληθείας ἔρως, καὶ ἡ τῶν ὄντων θέα, καὶ ἡ περὶ ταῦτα φιλοτιμία. ταύτῃ νομίσας ἰέναι δεῖν, ἑπόμην τοῖς ἄγουσι λόγοις, καὶ τὰ ἴχνη τῆς ὁδοῦ διεσκόπουν. καὶ τὰ μὲν ἐμὰ ταύτῃ ἔχει. ὅτι δὲ καὶ περὶ ὑμᾶς τὰ ἄριστα καὶ τὰ δικαιότατα βουλεύομαι ταύτῃ ἰών, νῦν ἐρῶ. τὰ γὰρ κοινὰ σώζεσθαι φιλεῖ, οὐκ ἐὰν τὰ τείχη ὑμῶν ἀραρότα ᾖ, οὐδὲ νεώσοικοι σωζόμενοι, οὐδὲ νῆες αὐταὶ πλέουσαι, οὐδέ γε στοαὶ καὶ ἄλση καὶ γυμνάσια καὶ τεμένη καὶ πομπεῖα (ταῦτα γὰρ δὴ εἰ καὶ μὴ οἱ πολέμιοι, μηδὲ πῦρ, μηδὲ ἄλλη τις συμφορά, ἀλλ' ὅγε χρόνος λαβὼν οἰχήσεται) τὸ δὲ σῶζον τὰς πόλεις, ἡ ἁρμονία καὶ ὁ τῆς πολιτείας κόσμος· φημὶ κἀγώ. ταῦτα δὲ ὑπὸ τῆς εὐνομίας γίγνεται· τὴν δὲ εὐνομίαν ἡ τῶν χρωμένων ἀρετὴ φυλάττει· τὴν δὲ ἀρετὴν διδό-

διδόασιν οἱ λόγοι, τοὺς δὲ λόγους ἡ ἄσκησις, τὴν δὲ ἄσκησιν ἡ ἀλήθεια, τὴν δὲ ἀλήθειαν ἡ περὶ αὐτὴν σχολή. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἄλλο ὄργανον ᾧ κτητὸν ἀρετή, πλὴν ἀληθὴς λόγος· ὑφ' οὗ παροξύνεται ἡ ψυχὴ καὶ ζωπυρεῖται. καὶ οὐκ εἰδυῖα μὲν μανθάνει· μαθοῦσα δὲ φυλάττει ἃ ἔμαθεν· φυλάττουσα δὲ, χρῆται· χρωμένη δὲ, οὐ σφάλλεται. τοῦτο ἡ διατριβή, τοῦτο ἡ σχολή, ἀληθείας μελέτη, καὶ τέχνη λόγου, καὶ ῥώμη βίου, καὶ παρασκευὴ ψυχῆς, καὶ ἄσκησις καλοκἀγαθίας. εἰ μὲν οὖν ταῦτα ἐπ' οὐδὲν συντελεῖ τῶν καλῶν, ἢ συντελοῦντά γε, οὐ δεδίδακται οὐδὲ ἤσκηται, ἀλλ' εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε παραγιγνόμενα, ἀπηνὲς τὸ χρῆμα, εἰσαγγελίας ἄξιον φῄς. εἰ δὲ τοῦτο μὲν οὐδεὶς φήσει (οὐχ οὕτω μέμηνεν) ἀλήθειάν γε καὶ ὑγιῆ λόγον καὶ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν νόμου καὶ δίκης οὐκ ἔστιν ἑτέρως λαβεῖν ἢ περὶ αὐτὰ πραγματευόμενον· οὐ μᾶλλον ἢ τὰ σκυτοτομικὰ, μὴ περὶ αὐτὰ ἀργίας σχολήν· ἢ τὰ χαλκευτικὰ, μὴ περὶ; καὶ βαύνῳ

citationem veritas, veritatem ſtudium in ejus inveſtigatione collocatum. Nec enim eſt profecto aliud quo virtus paretur inſtrumentum, quam vera ratio: à qua exacuitur animus & accenditur. Ita quæ ignorat diſcit, quæ didicit conſervat, quæ conſervat ad uſum confert, in uſu non fallitur. Hæc eſt illa meditatio, hoc illud quod accuſatis otium; veritatis ſtudium, ars rationis, vitæ robur, animæ præparatio, probitatis exercitatio. Hæc ſi cuncta nihil ad virtutem honeſtamque conferunt vitam, aut ſi conferunt, non tamen inſtitutione ad ea conſequenda aut exercitatione opus eſt, ſi quidem temere & fortuito nobis contingunt; rem atrocem affers, & quæ merito in judicium vocanda ſit. Quod ſi nemo tam inſanus eſt ut hoc dicat, nemo qui non fateatur, veritatem veramque rationem & virtutem, legum præterea juſtitiæque ſcientiam, non aliter quam multo ſtudio comparari poſſe (ſicut nullus ſutor eſſe poteſt, qui non prius arti ſuæ vacavit; ferrarius faber, qui non diu prius circa caminum &

ignem hæsit; gubernator, qui nunquam navigavit, nunquam tractavit mare) nos quoque in neminem injurii sumus dum hæc agimus. Contra si hæc negligerentur à nobis, nostrumque animum pro deserto jacere ac sterili pateremur, merito accusandi, merito deferendi in jus essemus. Et ego quidem quæ vera simul & æqua esse existimo vobis respondi, viri Clazomenii: à vobis autem peto, ne in præsenti quicquam statuatis, sed tantisper judicium differatis, dum eadem hæc studia mecum insistis: è quibus si quam ad vos utilitatem redundare ipsa re experiemini, me ut absolvatis: sin minus, vos quidem quod videbitur judicabitis, ego vero ne sic quidem bono consilio ea in re destituar. Orationem hanc defensionemque, ut verisimile est, ridebunt Clazomenii: nec enim magis credendendus esse videbitur quam accusatores. Si quis vero judex sit, quem non faba creavit, sed scientia, quæ sola est legitima judicis creatio; apud hunc

καὶ τοῦ πυρὶ διημερεύοντας· ἢ τὰ κυβερνητικὰ, μὴ θαλαττουργοῦντας καὶ ναυτιλλομένους. πράττοντες μὲν ταῦτα ἀδικοῦμεν οὐδέν. ἀπολειπόμενοι δὲ αὐτῶν, καὶ μηλόβοτον ἐῶντες τὴν ψυχὴν καὶ ἄγονον, εἴημεν ἂν γραφῆς ἄξιοι καὶ εἰσαγγελίας. ἐγὼ μὲν ἃ νομίζω καὶ δίκαια ἅμα καὶ ἀληθῆ εἶναι, ἀπελογισάμην πρὸς ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Κλαζομένιοι· ἀξιῶ δὲ ὑμᾶς μὴ αὐτόθεν διενέγκαι τὴν ψῆφον, ἀλλ' ἐπισχεῖν τὸ νῦν ἔχον, αὐτίκα δὲ καὶ θεατὰς γενομένους τῶν αὐτῶν ἐμοί. εἰ μέν τι χρηστὸν παραγίγνεται, δόξατε διδαχθέντες ἔργῳ, ἀφεῖναι τῆς γραφῆς· εἰ δὲ μὴ, τότε ὑμεῖς μὲν ψηφιεῖσθε τὰ ὑμῖν δοκοῦντα, ἡμεῖς δὲ καὶ ὡς περὶ αὐτῶν καλῶς βουλευσόμεθα. ταῦτα λέγοντος καὶ ἀπολογιζομένου τοῦ Αναξαγόρου, γελάσονται, ὡς τὸ εἰκὸς, οἱ Κλαζομένιοι. οὐ γὰρ δὴ πιθανώτερός γε δόξει εἶναι τῆς γραφῆς· ἀληθῆ δὲ οὐδὲν ἧττον αὐτῷ λελέξεται, κἂν ἐκεῖνοι καταψηφίσωνται. εἰ δέ που τις εἴη δικαστὴς χώραν ἔχων μὴ κυάμῳ λαχόντος, ἀλλ'

(ἥπερ

(ἥπερ δὴ χειροτονίας δικαστοῦ μόνη) αὐτῷ τῷ εἰδέναι, περὶ· τοῦτον οὐχ ὡς ἀδικῶν, οὐδ᾽ ὡς φεύγων γραφὴν, ἀπολογεῖται, εἴτε Ἀναξαγόρας ἐν Κλαζομεναῖς, εἴτε ἐν Ἐφέσῳ Ἡράκλειτος, εἴτε ἐν Σάμῳ Πυθαγόρας, εἴτε ἐν Ἀβδήροις Δημόκριτος, εἴτε ἐν Κολοφῶνι Ξενοφάνης, εἴτε ἐν Ἐλέᾳ Παρμενίδης, εἴτε ἐν Ἀπολλωνίᾳ Διογένης, εἴτε τις ἄλλος τῶν δαιμονίων ἐκείνων ἀνδρῶν· ἀλλ᾽ ἐξ ἰσοτιμίας οὑτωσὶ πείθων καὶ διαλεγόμενος, ξυνετὰ ξυνετοῖς λέγων, καὶ πιστὰ πιστοῖς, καὶ ἔνθεα ἐνθέοις· Ὅτι τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ ἔνειμε θεὸς δυνάμεις τρεῖς καὶ χώρας καὶ φύσεις, ὥσπερ τινὰ ἀθροίζων ξυνοίκησιν πόλεως· ἧς τὸ μὲν ἄρχον καὶ προβουλευόμενον εἰς ἀκρόπολιν ἀναγαγὼν, ἱδρύσας αὐτοῦ, πλέον οὐδὲν αὐτῷ προσέταξε λογισμοῦ· τὸ δ᾽ ἀκμάζον, καὶ πράττειν δεινὸν, καὶ τελεσιουργεῖν ἱκανὸν τὰ βουλευθέντα, συνῆψέ τε καὶ συνεκέρασε δι᾽ ὑπηρεσίας προστεταγμένων τῷ βουλευτικῷ. τρίτον δ᾽ αὖ τὸ ἀργὸν τοῦτο πλῆθος καὶ ἀ-

vel idem ille Anaxagoras Clazomenis, vel Ephesi Heraclitus, vel in Samo Pythagoras, vel Abderis Democritus, vel Colophone Xenophanes, vel Eleæ Parmenides, vel Apolloniæ Diogenes, aliusve aliquis ex divinis illis viris, non sicut noxii solent aut rei, causam suam aget: sed ex æquo sapientibus rationibus apud sapientem, veris apud verum, divinis apud divinum judicem utetur. His nimirum. Triplicem animæ humanæ facultatem Deus immortalis tribuit, triplicemque sedem & naturam: non aliter quam si una in urbe diversos congregasset homines. Quarum primam, cui imperium, cui prudentiam tribuit, in ipsa arce locavit ac constituit, neque illi aliud præter munus assignavit rationis. Alteram, cui vigorem quendam externum concessit & efficaciam, quæ in actione eorum quæ jam deliberata sunt versatur, ut promtius priori illi quæ deliberat, morem gereret, cum ea conjunxit & quasi connexuit. Tertiam vero, quæ nihil aliud est,

quam iners quædam, intemperans, illiberalis multitudo, quæ cupiditatibus, amoribus, petulantia, voluptate non una diffluit, tertio loco conſtituit: quam vere poſſis ſegnem, multivocam, mutabilem, inſanamque plebeculam dicere. Tot modis in conſtitutione humana cum ſeſe habeat anima; non aliter quam in urbe, oriri ſolet ſeditio. Jam urbs quæ beatiſſima eſt, regio paret imperio, reliquaque pars hominum ex præſcripto divino ei cedit, qui & imperare poteſt, & in hoc natus eſt. Si quæ vero minus beata eſt, ea imperium ſummorum aliquot penes quos præcipue eſt poteſtas, Ariſtocratiam vocat: quæ ut regno cedit, ita populari ſtatu melius eſt conſtituta; potens rebuſque gerendis idonea: qualis aut Laconicæ, aut Creticæ, aut Mantinicæ, aut Pellenicæ, aut Theſſalicæ eſt conſtitutio Reipub. Ceterum ambitioſa nimis, turbida, ſeditioſa: ſed & multorum ſatagit, & temerarie multa agit & audacter. Tertia forma eſt, cui ſpecioſum fecere no-

κόλαστον καὶ βάναυσον, καὶ μεστὸν μὲν ἐπιθυμιῶν, μεστὸν δὲ ἐρώτων, μεστὸν δὲ ὕβρεως, μεστὸν δὲ ἡδονῶν παντοδαπῶν, τρίτην ἔχειν μοῖραν· οἷον δῆμόν τινα ἀργὸν καὶ πολύφωνον καὶ πολυπαθῆ καὶ ἔμπληκτον. ταύτῃ δὲ νενεμημένης τῆς ψυχῆς τὴν οἰκονομίαν τῆς τοῦ ἀνθρώπου συντάξεως, στάσις ἐγγίγνεσθαι φιλεῖ, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἐν πόλει πάθος· ὧν ἡ μὲν εὐδαίμων πόλις βασιλεύεται, τῶν ἄλλων μερῶν εἰκόντων κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον, τῷ δυναμένῳ καὶ πεφυκότι ἐξηγεῖσθαι. ἡ δὲ ταύτης ἐλλιπεστέρα κατ' εὐδαιμονίαν πόλις, ἀριστοκρατίαν ὀνομάζουσα τὴν τῶν ἐν δυνάμει ξυνεληλυθότων ἀρχὴν, ἐλάττων μὲν βασιλευομένης, κρείττων δὲ δημοκρατουμένης, ἰσχυρὰ μὲν τις καὶ πρακτικὴ, κατὰ τὴν Λακωνικὴν ἢ Κρητικὴν ἢ Μαντινικὴν ἢ Πελληνικὴν ἢ Θετταλικὴν πολιτείαν ἱσταμένη, φιλότιμος δὲ ἄγαν καὶ φιλόνεικος καὶ δύσερις καὶ πολυπράγμων καὶ ἰταμὴ καὶ θρασεῖα. τρίτον δ' αὖ πολιτείας εἶδος, ᾧ ὄνομα μὲν εὔφημον δημοκρατία,

πία, τὸ δὲ ἀληθὲς ὀχλοκρατία, κατὰ τὴν Ἀττικὴν ἢ Συρακουσίαν ἢ Μιλησίαν ἢ τινὸς ἄλλου πλῆθος ἰσχὺν, πολύφωνόν τε καὶ ἀκόλαστον καὶ παντοδαπόν. τριῶν δὴ πολιτειῶν τρία αὖ μιμήματα βίων ἴδοις ἂν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ· κατὰ μὲν τὸ βουλευτικὸν καὶ ἀρχικὸν καὶ ἐκποδὼν τῇ πράξει τε καὶ χειρουργίᾳ, τὸ θεωρητικὸν ψυχῆς γένος. τὸ δὲ πρακτικὸν, δεύτερον, δευτέρως τιμώμενόν τε καὶ δοκιμαζόμενον. τὴν τε ἐν ἀνδρὶ δημοκρατίαν οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. πολὺ γὰρ τὸ τῆς πολιτείας τοῦτο γένος ἐπινέμεται πᾶσαν ψυχὴν καὶ τοῦτο μὲν ἐατέον, καὶ ἀποχειροτονητέον γε τῆς ἔριδος. θεωρίαν δὲ πρᾶξιν παραβαλλομένην, ἑκατέραν τυγχάνουσαν τοῦ καλοῦ, τὴν μὲν θεωρίαν κατὰ τὴν γνῶσιν, τὴν δὲ πρᾶξιν κατὰ τὴν ἀρετήν· ποτέραν προτιμητέον; ἀποκρίνεται ὁ λόγος, ὅτι εἰ μὲν κατὰ τὴν χρείαν αὐτὴν ἱστάμεθα, τιμητέον τὴν πρᾶξιν· εἰ δὲ κατὰ τὴν αἰτίαν τοῦ γινομένους καλῶς, προτιμητέον τὴν θεωρίαν. ὥστε καὶ σπουδαῖς ἑκα-

men Democratiam, cum revera nihil ſit quam ſumma plebis infimæ poteſtas, qualis vel Attica, vel Syracuſia, vel Mileſia, aut ſi quod aliud diviſum, intemperans, inconſtanſque eſt populi imperium. Tribus his Reipub. formis, tria in animo noſtro reſpondent vivendi genera. Parti primæ illi unde conſilia proficiſci diximus, & qua imperamus, quæ ab actione externa ac operatione eſt remota, contemplativum. Secundum genus tam hic quam ibi, cui ſecundus honos tribuitur, activum eſt. At vero Democratiam invenire in homine nullo negotio poſſumus. Plurima enim hujus Reipub. formæ veſtigia per totam animam diffuſa ſunt. Quod lubenter in præſentia prætermittemus, quandoquidem de primo loco in certamen venire nequit. Satis eſt ſi activam cum contemplativa conferamus, cum utraque bonum conſequatur; altera, ſcientia; altera, virtute. Utram ergo præferemus? Reſpondet ipſa ratio, ſi uſum ſpectemus, actionem præferendam eſſe: ſi cauſam rei bene gerendæ, contemplativam. Quare melius

lius alteram alteri conciliabimus, & tam ipsius animæ potentias, quam vivendi genera hominibus, vel pro natura singulorum, vel pro ætate, vel pro fortuna distinguemus. Primo enim non una aut eadem omnium hominum natura est. Alius enim infirmus, actionique impar, ad contemplandum promtam expeditamque habet animam. Alius contemplando cito defatigatur: actioni contra sufficit. Secundo, ætas quoque non una eademque, homines distinguit. Juventuti enim convenit actio, quod Homerus voluit, cui assentior, cum dixit:

—decet quodcunque juventam.

Philosophus ergo dum juventus patitur, agat, dicat, Remp. administret, militet, imperet. Nam & crebri illi Platonis in Siciliam discursus, crebrique labores, & quicquid Dionis causa egit, in ipso ætatis flore acciderunt. Senectutem contra Academia, profundum otium, pulcherrimæ disciplinæ, atq; inoffensa excepit contemplatio: in multo denique atque ingenti veritatis studio, extremum

τέρᾳ ἀπεισάμενοι, νέμωμεν τὰς δυνάμεις καὶ τὸ σχῆμα τοῦ βίου τοῖς ἀνθρώποις, ἢ κατὰ φύσιν, ἢ καθ' ἡλικίαν, ἢ κατὰ τύχην. καὶ γὰρ φύσει διαφέρει ἕτερος ἑτέρου, ὁ μὲν, ἐν πράξει ἐξασθενῶν, εὐχερὴς δέ τις ὢν κατὰ τὴν ψυχὴν, πρὸς θεωρίαν· ὁ δὲ ἐν μὲν θεωρίᾳ καματηρὸς ὢν, πράττειν δὲ ἐῤῥωμένος. διΐστησι δὲ καὶ ἡλικία τοὺς ἄνδρας. νεότητος μὲν γὰρ ἡ πρᾶξις. Ὅμηρος λέγει, κἀγὼ πείθομαι,

--νέῳ δέ τε πάντ' ἐπέοικεν.

Νέος μὲν γὰρ ὢν ὁ φιλόσοφος πραττέτω, λεγέτω, πολιτευέσθω, στρατευέσθω, ἀρχέτω. καὶ γὰρ οἱ Πλάτωνος ἐπὶ Σικελίαν δρόμοι καὶ πόνοι καὶ περὶ Δίωνα σπουδὴ, κατὰ τὴν ἀκμὴν ἐγίγνοντο τῆς ἡλικίας· γηράσαντα δ' αὐτὸν ὑπεδέξατο ἀκαδημία, καὶ βαθεῖα σχολὴ, καὶ λόγοι καλοὶ, καὶ θεωρία ἄπταιστος, ἐν πολλῇ καὶ ἀμφιλαφεῖ ἀληθείᾳ καταπιθέμενον

πεποιημένον τὸ τοῦ βίου τέλος. καὶ Ξενοφῶντα νεανιευόμενον μὲν ἐν τοῖς ἔργοις φιλῶ, γηράσκοντα δὲ ἐν τοῖς λόγοις ἐπαινῶ. διίστησι δὲ ἤδη καὶ τύχη. τὸν μὲν γὰρ δυνάμει καὶ πράξει περιέβαλε· τὸν δὲ σχολῇ καὶ ἡσυχίᾳ προσῴκισεν. ὧν τὸν μὲν ἐπαινῶ, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις ἀνδριζόμενον, τὸν δὲ καὶ μακαρίζω καὶ ἐπαινῶ. μακαρίζω μὲν τῆς σχολῆς, ἐπαινῶ δὲ τῆς ἱστορίας. ἀλλὰ τὸν μὲν ἐκ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν πλέοντα, ἵνα ἴδῃ τὴν Αἰγυπτίων γῆν, καὶ τοῦ Νείλου τὰς ἐκβολὰς, ἢ πυραμίδας ὑψηλὰς, ἢ ὄρνεις ξένους, ἢ βοῦν, ἢ τράγον, μακαρίζομεν τῆς θέας. κᾂν ἐπὶ τὸν Ἴστρον τις ἔλθῃ, κᾂν τὴν Γάγγην ἴδῃ, κᾂν τις αὐτόπτης γένηται Βαβυλῶνος κειμένης, ἢ τῶν ἐν Σάρδεσι ποταμῶν, ἢ τῶν ἐν Ἰλίῳ τάφων, ἢ τῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ τόπων. καὶ τῆς Ἀσίας ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα περαιοῦνται στόλοι, ἢ ἐπὶ τὰς Ἀθήνησι τέχνας, ἢ ἐπὶ τοὺς Θήβησι μύθους, ἢ ἐπὶ τοὺς ἐν Ἄργει τόπους. Ὁμήρῳ δὲ καὶ Ὀδυσσεὺς σοφὸς διὰ πολλὴν πλάνην·

vitæ finem posuit. Ita Xenophontem laudo, qui in actione juventutem, in sapientiæ contemplatione senectutem egit. Postremo nec fortuna una eademque. Alii enim potentiam, magnamque actionum præbuit materiem, alii quietem otiumque lene indulsit. Quorum alterum laudo: quod ubi necesse est virum se probet: alterum & laudo & beatum judico. Beatum otii causa judico, laudo scientiæ. Etenim si quis modo ex Europa in Asiam trajicit, ut Ægypti situm, aut Nili ostia, aut altissimam Pyramidum molem, aut aves peregrinas, aut bovem videat aut hircum, beatum propterea eum judicamus. Ut omittam quam multi Istrum aut Gangem spectatum abeant, quam multi Babylonis rudera, Sardianos amnes, sepulchra Trojana, aut oram Hellesponti propriis usurpare oculis gestiant. Quam multæ ex Asia classes in Græciam, vel ad artes Atticas, vel ad fabulas Thebanas, vel ad Argivorum regionem perlustrandam quotidie veniant. Ut Homerum prætereant, qui longi erroris causa Ulyssem sapientem vocat, quod *Mul-*

Multorumq; hominum mores lustrarat & urbes.

Et tamen quid Ulysses, præter Thracas, Barbarosque Ciconas, aut obscuros Cimmerios, aut mactatorem hominum Cyclopa, aut veneficam, infernasque imagines, aut Scyllam Charybdimque, aut hortos Alcinoi, aut Eumæi stabulum lustrarat; quæ momentanea, caduca, fabulosa sunt omnia? Hominis verò Philosophi spectacula cui comparabo? Somnio, mehercules, evidentissimo, in quo ubique circumferri nobis videmur. In quod quidem corpus eundem servat locum, animus totam circuit terram, è terra in cœlum fertur: mare universum circuit, universam humum pervagatur, universum aerem pervolitat: ubi cum sole & luna circumfertur, cum cetero astrorum populo consistit, & propemodum cum Jove universa regit & ordinat. O peregrinationem beatam! O spectacula pulchra! O somnia verissima.

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.

Τὰ δὲ Ὀδυσσέως θεάματα, ἢ Θρᾷκες ἦσαν, ἢ Κίκονες οἱ ἄγριοι, ἢ Κιμμέριοι οἱ ἀνήλιοι, ἢ Κύκλωπες οἱ ξενοκτόνοι, ἢ γυνὴ φαρμακὶς, ἢ τὰ ἐν ᾅδου θεάματα, ἢ σκύλλα, ἢ χάρυβδις, ἢ Ἀλκινόου κῆπος, ἢ ἡ Εὐμαίου αὐλή· πάντα θνητὰ, πάντα ἐφήμερα, πάντα ἄπιστα. τὰ δὲ τοῦ φιλοσόφου ἀνδρὸς θεάματα τῷ εἰκάσω; ὀνείρῳ νὴ Δία ἐναργεῖ, καὶ πανταχοῦ περιφερομένῳ. οὗ τὸ μὲν σῶμα οὐδαμοῦ στέλλεται, ἡ δὲ ψυχὴ περίεισι πᾶσαν γῆν, ἐκ γῆς ἐπ' οὐρανὸν, πᾶσαν μὲν περαιουμένη θάλατταν, πᾶσαν δὲ διερχομένη γῆν, πάντα δὲ ἀέρα ἀνιπταμένη, συνθέουσα ἡλίῳ, συμπεριφερομένη σελήνῃ, συνδεδεμένη τῷ τῶν ἄλλων ἄστρων χορῷ, καὶ μονονουχὶ τῷ Διὶ συνοικονομοῦσα τὰ ὄντα καὶ συντάττουσα. ὢ στόλου μακαρίου, καὶ θεαμάτων καλῶν, καὶ ὀνείρων ἀληθινῶν.

ΕΙ ΚΑΛΩΣ Ο ΠΛΑΤΩΝ Ομηρον τῆς πολιτείας παρῃτήσατο.

Λόγος ζ'.

Ηλθεν εἰς Σπάρτην Συρακούσιος σοφιστὴς οὐ κατὰ τὴν τοῦ Προδίκου καλλιλογίαν, οὐδὲ κατὰ τὴν Ἱππίου κενεολογίαν, οὐδὲ κατὰ τὴν Γοργίου ῥητορείαν, οὐδὲ κατὰ τὴν Θρασυμάχου ἀδικίαν, οὐδὲ κατ' ἄλλην πραγματείαν λόγου παρεσκευασμένος, ἀλλ' ἦν τῷ Συρακουσίῳ σοφιστῇ ἡ τέχνη, αὐτὸ ἔργον κεκραμένον ὁμοῦ χρείᾳ καὶ ἡδονῇ. τὰ γὰρ ὄψα καὶ τὰ σιτία ἡδυσμάτων συμμετρίαις καὶ κράσεσι καὶ ποικιλίαις, καὶ τῇ διὰ πυρὸς ὁμιλίᾳ, αὐτὰ ἑαυτῶν προσφορώτερα εἶναι παρεσκεύαζε. καὶ ἦν πολὺ τὸ Μιθαίκου καὶ ὄνομα ἐν τοῖς Ἕλλησι κατὰ ὀψοποιίαν, ὥσπερ τὸ Φειδίου κατὰ ἀγαλματουργίαν. ἧκε δὴ καὶ ἐς τὴν Σπάρτην οὗτος ὁ ἀνήρ, δυναστεύουσαν τότε ἐν ἀρχούσῃ τῇ πόλει καὶ δύναμιν γενναίαν

UTRUM RECTE Homerum è Repub. ſua dimiſerit Plato.

DISSERT. VII.

SPartam olim veniebat Syracuſanus quidam ſophiſta, qui neque elegantiam dicendi cum Prodico, neque inanem garrulitatem cum Hippia, neque artificium orationis cum Gorgia, neque injuſtitiæ patrocinium profitebatur, cum Thraſymacho, nec in ulla denique liberalium diſciplinarum parte verſabatur. Contra vero tota Syracuſi hujus ſophiſtæ ars in ipſa actione, & quidem tali, quæ cum uſu pariter quotidiano ac voluptate, eſſet conjuncta, ponebatur. Obſonia quippe ciboſque eleganter præparabat, variiſque condimentis apte concinneq; compoſitis igni admotos, gratiores, quam per ſe erant, efficiebat. Ut propemodum non minus jam eſſet apud Græcos celebre in hac arte Mithæci nomen quam in ſtatuaria Phidiæ. Spartam ergo ſe contulit bonus ille vir, quo tempore, reliquis adhuc imperabat urbibus, nobilemq; illam

illam ſuam integram ſervabat potentiam; idque artis ſuæ fiducia, quam gratiſſimam illis futuram judicabat. Quæ ſpes eum vehementer fruſtrata eſt. Magiſtratus namque Lacedæmonius ſtatim ad ſe vocavit hominem, juſſitque finibus ſuis excederet, aliamque in terram, populumque eum, cui & voluptatem artis ſuæ & uſum commendare poſſet, ſe conferret. Se enim ſtatuiſſe, ſi quo condimento cives egerent, non aliunde id quam à labore mutuari: ideoque neceſſario tantum cibo, non artificioſo ſibi opus eſſe, quippe cum in nutriendis corporibus nullis illecebris, ſed potius ſimplicitate quadam victus uterentur; quæ non magis quam leonum corpora, egere condimentis exiſtimabant. Ita Mithæcus cum arte ſua Sparta exceſſit Nec tamen minus propterea reliquis acceptus fuit Græcis, quorum pro voluptatis ſuæ ſtudio ſinguli amplexi ſunt eum, non pro contemtu Lacedæmoniorum rejecerunt. Quod ſi & ab aliis videtur artibus, non paulo quam hæc Mithæci fuit, honeſtioribus exempla eſſe deſumenda; ſci-

περιβεβλημένη, εὔελπις ὢν εὐδόκιμον αὐτοῖς φανεῖσθαι τὴν τέχνην. τὸ δὲ ἦν ἄρα οὐ τοιοῦτον. ἀλλὰ τῶν Λακεδαιμονίων τὰ τέλη ἀνακαλεσάμενοι τὸν ἄνδρα, ἐκέλευον αὐτὸν ἐξιέναι τῆς Σπάρτης αὐτίκα μάλ' εἰς ἄλλην γῆν καὶ ἀνθρώπους ἄλλους (ἐφίεμεν γὰρ ὑπὸ τοῦ πονεῖν δεῖσθαι τροφῆς ἀναγκαίας μᾶλλον ἢ τεχνικῆς, καὶ τὰ σώματα ἔχειν ἀκολάκευτα καὶ ἁπλᾶ, καὶ μηδὲν ὀψοποιοῦ δεόμενα, οὐ μᾶλλον ἢ τὰ τῶν λεόντων) ἀπεῖναι δὲ ἐκεῖσε ἔνθα καὶ εἰκὸς τιμηθήσεσθαι αὐτοῦ τὴν τέχνην, δι' ἡδονῆς καὶ χρείας τοὺς δημιουργοὺς αὐτῆς ἀσπαζομένων. οὕτω Μίθαικος ἐξῆλθε Σπάρτης αὐτῇ τέχνῃ· παρεδέξαντο δὲ αὐτὸν οὐχ ἧττον οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἡδονὴν ἀσπαζόμενοι, οὐ κατὰ τὴν παρὰ Λακεδαιμονίοις ἀτιμίαν, ὑπεριδόντες. εἰ δὲ δεῖ καὶ ἄλλας παρακαλέσαι εἰκόνας τῷ παρόντι λόγῳ σεμνοτέρας τῆς Μιθαίκου τέχνης· Θηβαῖοι,

αὐλη-

αὐλητικὴν ἐπιτηδεύουσι, καὶ ἔστιν ἡ δι' αὐλῶν μοῦσα ἐπιχώριος τοῖς Βοιωτοῖς. Ἀθηναῖοι λέγειν, καὶ ἔστιν ἡ περὶ τοὺς λόγους σπουδὴ, τέχνη ἀττική. ἐπιτηδεύματα Κρητικὰ, θῆραι, ὀρειβασίαι, τοξεῖαι, δρόμοι· τὰ Θετταλὰ, ἱππική. τὰ Κυρηναϊκὰ, διφρεῖαι· τὰ Αἰτωλικὰ, λῃστεία. ἀκοντίζουσιν Ἀκαρνᾶνες, πελτάζουσι Θρᾷκες, νησιῶται πλέουσιν. ἐὰν δὲ μεταθῇς τὰ ἐπιτηδεύματα ἄλλων πρὸς ἄλλους, νοθεύσεις τὰς τέχνας. τί γὰρ δεῖ ἠπειρώταις νεῶν, ἢ ἀμούσοις αὐλῶν, ἢ ὀρείοις ἵππων, ἢ πεδιάδα οἰκοῦσι δρόμων, ἢ ὁπλίταις τόξων, ἢ τοξόταις ἀσπίδων; ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα διεκληρώσαντο τὰς τέχνας οἱ τόποι, ἢ αἱ φύσεις τῶν χρωμένων, ἢ αἱ φιλίαι τῶν ἀπ' ἀρχῆς ἐπιτηδευθέντων, καὶ οὔτ' αὐτῶν ἕκαστον, οὔτε πᾶσι τίμιον, διότι ἐνίοις, οὔτε ἄτιμον πᾶσιν, ὅτι τισίν· ἀλλὰ εὐδοκιμεῖ ἕκαστον κατὰ τὴν χρείαν τῶν λαμβανόντων· τί κωλύει τοὺς τῆς καλῆς ταύτης πολιτείας, οὓς Πλάτων θρεψάμενος τῷ

mus Thebanos tibiarum cantu delectari, & hanc musam quasi vernaculam esse Bœotis. Athenienses eloquentiæ operam dant, ut verè oratorium studium dici possit ars Attica. Disciplina Cretensium est, venari, montes superare, sagittare, currere. Thessalorum equitare, Cyrenensium aurigari, Ætolorum prædari. Jaculo Acarnanes, pelta valent Thraces, insulani navigant. Quod si aliorum studia ad alios transferas, perit natura atque usus singulorum. Quid enim navibus mediterraneo opus est, aut tibiis qui inflare eas nescit, aut equo qui in montibus, aut curriculis qui in campestri terra habitat, aut arcu cataphracto, aut sagittario clypeo? Sicut igitur in illis diversas artes diversa loci populique ingenia, aut diversa consuetudo amorque consuetudinis distinguit, neque singulæ illarum aut omnibus gratæ, quia quibusdam sunt, aut invisæ omnibus, quia nonnullis sunt; sed pro usu hominum laudatur unaquæque: quid vetat eos qui tam præclaræ Reip. cives futuri sunt, quos ex rationis præscripto Plato, sub novis

legibus & quæ nihil cum vulgaribus commune habent, eduxit, rursus ex ejusdem rationis præscripto consuetudines quasdam & instituta servare, quibus à teneris innutriti sunt ipsi? Fieri enim potest, ut hæc illi amplectantur, quia ex usu suo esse sciunt: alii vero non item, quibus non conveniunt. Si enim urbem unam cum altera, aut cum Rep. Remp. aut leges cum legibus, aut cum legislatore legislatorem, aut cum educatione educationem conferre nobis esset propositum, non sine ratione institui posset hæc comparatio: cum scire vellemus quid deesset singulis. At vero si quis partem totius segregatam sumat, eamque seorsim intueatur, deque ea ex hominibus qui vel usi ea vel non usi sunt inquirat, ita fortasse fieri posset, ut omnia quibus utuntur homines, æque ab honore & infamia distarent, nec facile judicari posset, utrum alteri præferendum esset. Quippe & educationes, & remedia, & vivendi rationes, aliaque quæ in quotidiano hominum versantur usu, non omnibus eadem sunt prorsus, sed unum sæpe idemque huic

λόγῳ, ὑπὸ νόμοις ξένοις καὶ οὐ καθωμιλημένοις τοῖς τῶν πολλῶν ἔθεσι κατῴκισεν, αὖθις σὺν λόγῳ ἔχειν καὶ τούτους ἐπιχώρια ἄττα αὐτῶν νόμιμά τε καὶ ἐπιτηδεύματα, συμπεφυκότα τῇ ἐκ παίδων τροφῇ, τιμώμενα μὲν αὐτοῖς, κατὰ τὴν χρείαν αὐτῶν ἐκείνων, ἀτιμαζόμενα δὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις, ἐπεὶ μὴ κἀκείνοις ἥρμοσεν; εἰ μὲν γὰρ πόλιν πόλει παραβάλλοιμεν, καὶ πολιτείαν πολιτείᾳ, καὶ νόμους νόμοις, καὶ νομοθέτην νομοθέτῃ, καὶ τροφὴν τροφῇ, ἔχοι ἄν τινα ἡμῖν λόγον ἡ ἐξέτασις τοιάδε, διερευνωμένοις τὸ παρ' ἑκάστοις ἐνδέον. εἰ δέ τις μέρος τοῦ ὅλου ἀποτεμόμενος καθ' αὐτὸ, σκοπεῖ διαμαρτύρων τῶν χρωμένων τούτῳ ἢ μή, οὕτω γ' ἂν καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσοις ἄνθρωποι χρῶνται κατ' ἴσον ἂν τύχοι τιμῆς καὶ ἀτιμίας, καὶ διατελοῖ ἐν ἀμφισβητησίμῳ κρίσει πλανώμενα. καὶ γὰρ αἱ τροφαὶ καὶ τὰ φάρμακα καὶ τὰ διαιτήματα, καὶ τἄλλα ὅσα τῇ τῶν ἀνθρώπων χρείᾳ ἀνακέκραται, οὐ πᾶσιν ἑξῆς ὅμοια

ὅμοια πάντα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἤδη, τὸ μὲν ἔβλαψε, τὸ δὲ ὤνησε, καὶ τὸ μὲν εὔφρανε, τὸν δὲ ἠνίασεν. ἕκαστον γὰρ τούτων ἡ χρεία καὶ ὁ καιρὸς καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ βίου ἕτερα ἑτέρῳ φαίνεσθαι ποιεῖ. οὕτω τοίνυν ἐχόντων τούτων, μεταβάντες αὖ περὶ Ὁμήρου σκοπῶμεν ἀδεκάστως· μάλα· οὔθ' ὅς τις Πλάτωνι χαίρει, ἀτιμάζων Ὅμηρον· οὔθ' ὅς τις Ὅμηρον θαυμάζει, μεμφόμενος Πλάτωνι. οὐ γὰρ διακεκλήρωται οὐδὲ ἀπέσχισται ἑκάτερον θατέρου, ἀλλ' ἔξεστί τι καὶ τὰ τοῦ Πλάτωνος τιμᾶν, καὶ θαυμάζειν Ὅμηρον. ἔξεστι δὲ ὧδε· πόλιν οἰκίζει Πλάτων τῷ λόγῳ, οὐ Κρητικὴν, οὐδὲ Δωρικὴν, οὐδὲ Πελοποννησίαν, οὐδὲ Σικελικὴν, οὐδὲ μὰ Δί' Ἀττικήν. (ἦ γὰρ ἂν τοιαύτην οἰκίζων πόλιν, μὴ ὅτι Ὁμήρου ἂν ἐδεήθη μόνου, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ὁμήρῳ Ἡσιόδου καὶ Ὀρφέως, καὶ εἴ τις ἄλλη παλαιὰ μοῦσα ποιητικὴ κατεπᾴδειν ἱκανὴ τὰς τῶν νέων ψυχὰς καὶ δημαγωγεῖν, καὶ ἡδονῇ συνήθει ἀνακιρνᾶναι πρὸς ἀληθεῖς λόγους)

conducit, illi nocet: huic jucundum, illi molestum est. Facile enim aut usus, aut occasio, aut vitæ institutum efficit, ut unumquodque horum aliud alii esse videatur. Quæ cum ita sint, ad Homerum transeamus, ac de eo judicemus quam æquissime. Ut nec eorum testimonio utamur, qui Platonem amant, rejiciunt Homerum, aut qui Homerum mirantur, Platonem non ferunt. Non enim alterum ab altero divisum est & quasi separatum, cum simul & Platonis scripta colere & mirari Homerum liceat. Id autem fiet hoc modo. Civitatem, sola contemplatione instituit Plato; non Creticam hercules; neque quam aut Dores, aut Peloponnesii, aut Siculi, aut Athenienses incolerent. Id quippe si spectasset, non Homero tantum, sed cum hoc & Hesiodo & Orpheo, & si quæ præterea antiqua Musa est, quæ juventutis animos suaviter mulcere ac delinire, & cum voluptate molliter miscere veritatem posset, opus esset. Sed, ut dixi, exemplum tantum civitatis, exemplum tantum

Reip. ostendit; magis accuratum quam usui accommodatum. Idem quod statuarii nostri faciunt, qui cum è singulis corporibus, quæ in iis pulchra sunt, mira arte colligant, & ex tam diversis unam imaginem efficiant, hæc ipsa tam apte inter se confundunt & miscent, ut unam quoque eamque concinnam & veram exprimant pulchritudinem. Cum qua tamen nulla naturalis pulchritudo corporis tam est accurata, ut venire in certamen possit. Artes quippe absolute pulchrum aliquid desiderant, cum quotidianus usus longe minus accuratus sit. Quod si quis hoc concederet hominibus, ut humanum corpus fabricare possent, dubium non est, ut ego arbitror, quin terræ ignisque qualitates, cum aliis quæ apte conjunctæ inter se & temperatæ humanum corpus constituunt, ita absolute miscerent novi illi artifices, ut nec remediis ullis, nec lenociniis, nec præscriptionibus medicis in victu illis opus esset. Jam si aliquis ex his artificibus unum audiret qui leges præscriberet homini, quem fecisse eum fingi_

ἀλλ᾽ ἔστιν αὐτῷ ξυνοίκησις καὶ ἡ πολιτεία γιγνομένη λόγῳ, κατὰ τὸ ἀκριβέστατον μᾶλλον ἢ χρειωδέστατον. ὅνπερ τρόπον καὶ τοῖς τὰ ἀγάλματα τούτοις διαπλάττουσιν, οἱ πᾶν τὸ παρ᾽ ἑκάστοις καλὸν συναγαγόντες, κατὰ τὴν τέχνην ἐκ διαφόρων σωμάτων ἀθροίσαντες εἰς μίμησιν μίαν, κάλλος ἓν ὑγιὲς καὶ ἄρτιον καὶ ἡρμοσμένον αὐτὸ αὑτῷ ἐξειργάσαντο. καὶ οὐκ ἂν εὕροις σῶμα ἀκριβὲς κατ᾽ ἀλήθειαν ἀγάλματι ὅμοιον. ὀρέγονται μὲν γὰρ αἱ τέχναι τοῦ καλλίστου, αἱ δὲ ἐν ποσὶν ὁμιλίαι καὶ χρεῖαι ἀπολείπονται τῶν τεχνῶν. οἶμαι δὲ εἰ καί τις ἦν ἐν ἀνθρώποις δύναμις πλαστικὴ σωμάτων σαρκίνων, ξυμφορήσαντες ἂν οἱ δημιουργοὶ τὰς δυνάμεις ξυμμέτρως γῆς καὶ πυρὸς, καὶ τῶν ὅσα τούτοις ἁρμοσθέντα τε καὶ ὁμολογήσαντα, συνίστησι τὴν σωμάτων φύσιν, ἀπέφηναν ἄν, ὡς εἰκὸς, σῶμα ἀνενδεὲς φαρμάκων καὶ μαγγανευμάτων καὶ διαιτημάτων ἰατρικῶν. εἰ οὖν τις ἐκείνων τινὸς τῶν δημιουργικῶν ἀκούσας νομοθετοῦντος

θετοῦντος τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πλασθεῖσι τῷ λόγῳ, ὅτι ἄρα δεήσονται οὐδὲ Ἱπποκράτους ἰατροῦ σφᾶς, ἀλλὰ χρὴ στέψαντας ἐρίῳ τὸν ἄνδρα καὶ χρίσαντας μύρῳ ἀποπέμπειν παρ' ἄλλους, εὐδοκιμήσοντας ἐκεῖ ὅπου τὴν τέχνην παραγγέλλει ἡ νόσος· κἆτα ἀγανακτοίη περὶ αὐτὸν ὡς ἀτιμάζοντας τὴν Ασκληπιοῦ καὶ τὴν Ασκληπιαδῶν τέχνην· ἆρα οὐ καταγέλαστος ἂν γίγνοιτο αἰτίαν περιφέρων τοῦ μὴ κατ' ἀτιμίαν παραιτουμένου ἰατρικὴν, ἀλλὰ μήτε κατὰ χρείαν δεομένου αὐτῆς, μήτε καθ' ἡδονὴν ἀπεχομένου; δύο γὰρ ὄντων τούτων ὑφ' ὧν Ομηρος καὶ Ησίοδος, καὶ ὅστις ἄλλος, ἐν ἁρμονίᾳ ποιητικῇ εὐδόκιμοι ἦσαν, χρείας καὶ ἡδονῆς, κατ' οὐδέτερον αὐτοῖν ἐπιτήδεια τὰ ἔπη τῇ Πλάτωνος πολιτείᾳ, οὔτε κατὰ τὴν χρείαν, οὔτε κατὰ τὴν ἡδονήν· ἥτε γὰρ χρεία συνείληπται αὐτοῖς εἰς τροφὴν ἀκριβῆ καὶ ἀκούσματα ἀναγκαῖα, οὐδὲν αὐθαίρετον, οὐδὲ αὐτεξούσιον, οὐδὲ οἷον ἂν δέξαιντο παρὰ μητέρων παῖδες ὑπὸ

mus, & inter cetera hoc quoque, Nihil illi medicina Hippocratis opus fore. Quare hominem lana coronatum, quod de Homero Plato dicit, unguentoque delibutum, ad alios mitteret: ibi enim locum habituram illius artem, ubi locum habet morbus. Si hæc, dico, audiret aliquis, nec æquo ferret animo, quod Asclepii, quod Asclepiadarum artem contemneret, nonne oppido ridicule eum accusare videretur, qui artem rejiceret, non quam contemneret, sed quam neque usui sibi nec voluptati esse posse sciret? Cum enim sint duo à quibus Homerus Hesiodusque, & si qui alii à poëtica celebrari solent harmonia, utilitas nimirum & voluptas; neutro horum ad Rem pub. Platonis, conferre eorum quicquam possunt carmina: nec utilitate, dico, nec voluptate. Nam utilitatem si spectes, tota ea in educatione accurata & salubribus ibi monitis consistit. Quare neque ullam dicendi audiendique quæ velis libertatem aut licentiam admittit: nec ullam ibi fabulam ex ma-

tribus suis pueri hauriunt, quam ipsæ prius à rumore vano hauserunt. Nullum enim dictum, nulla disciplina, nulla delectatio, temere & sine certa ratione eam intrat Remp. Ne ibi necessario Homerum requiri putes, qui conceptas de Diis opiniones cum quadam numerorum elegantia in majus tollit: humilesque & demissas vulgi cogitationes admirari & stupere cogit. Hæc enim propria poëtica sermonis vis est, ut male institutorum hominum aures ita suo strepitu detineat, occupetque, ne temere ineptis cum vulgo opinionibus accedant: sed ante omnia, id quod res est cogitent, poëtam omnem obscure scribere, atque ea ipsa, sicut in rebus divinis, aliter intelligenda esse. At vero in ea urbe in qua nihil plebeium, nulli negligentiæ locus est, quid hoc remedio est opus? Græcus quidam ex Anacharside illo celeberrimo, quæsisse dicitur, essentne tibiæ in Scythia; ille, Nec vites, inquiebat. Voluptas enim alia aliam trahit, alia cum alia cohæret: quæ cum semel fluere cœpit, nunquam

φήμης ἀλόγου πλασθέντα μῦθον. οὐδὲν γὰρ εἰκῆ οὐδὲ ἐκ τοῦ προστυχόντος οὔτε ἄκουσμα οὔτε παίδευμα οὔτε ἄθυρμα παρέλθοι ἂν εἰς τοιαύτην πόλιν, ὥστε καὶ δεηθῆναι Ὁμήρου, τὰς οὔσας περὶ θεῶν δόξας ἐμμελῶς μεγαλύνοντος, καὶ τρέποντος τὰς τῶν πολλῶν ψυχὰς ἐκ ταπεινῆς φαντασίας εἰς ἔκπληξιν. τοῦτο γάρ τοι δύναται ποιητοῦ λόγος ἐμπεσὼν ἀκοαῖς τεθραμμέναις κακῶς, περιβομβεῖν αὐτὰς, καὶ μὴ παρέχειν σχολὴν διαπιστεύειν τοῖς εἰκῆ θρυλλουμένοις λόγοις· ἀλλ' εἰδέναι μὲν ὅτι ποιητικὴ πᾶσα αἰνίττεται, καταμαντεύεσθαι δὲ τῶν αἰνιγμάτων μεγαλοπρεπῶς, κατὰ τὴν θεῶν δίκην. ὁπόθεν δὲ ἐξελήλαται τὸ ταπεινὸν πᾶν καὶ τὸ ἠμελημένον, τί δεῖ ἐνταῦθα τοιούτου φαρμάκου; τὸν Ἀνάχαρσιν ἐκεῖνον ἤρετο Ἑλλὴν ἀνὴρ, εἰ ἔστιν αὐλητικὴ ἐν Σκύθαις· ὁ δὲ, οὐδὲ ἄμπελοι, ἔφη. ἄλλη γὰρ ἄλλην παρακαλεῖ ἡδονὴν, καὶ ἔστι ξυμφυὲς τὸ χρῆμα, καὶ ἄπαυστον καὶ ἀέννaον,

ἀέναον, ἐπειδὰν ἄρξηται ῥεῖν· καὶ μία μηχανὴ πρὸς σωτηρίαν, στῆσαι τὰς πηγὰς, καὶ ἀποφράξαι τὴν ἡδονῶν γένεσιν. ἡ δὲ τοιαύτη πόλις ἣν συνεστήσατο ὁ Πλάτων, ἄβατος ἡδονῇ καὶ θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων. ὥστε οὔτε εἰ ποιητικὴ παρασκευαστικὸν ἡδονῆς, εἰσδέξαιτο ἂν αὐτὴν, καὶ πολὺ μᾶλλον κατὰ τὴν χρείαν, ἐῶ λέγειν ὅτι καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις γενομένων οὐ λόγῳ μόνον πλαττομένων πόλεις, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ γενόμεναι πολλαὶ καὶ πολιτευθεῖσαι ὑγιῶς, καὶ ξυνοικισθεῖσαι νομίμως, ἀγνοοῦσι τὸν Ὅμηρον. ὀψὲ μὲν γὰρ ἡ Σπάρτη ῥαψῳδεῖ, ὀψὲ δὲ καὶ ἡ Κρήτη, ὀψὲ δὲ καὶ τὸ Δωρικὸν ἐν Λιβύῃ γένος. ἐπαινοῦνται δὲ οὐκ ὀψὲ, ἀλλ' ἐκ παλαιᾶς ἀρετῆς. τὰ δὲ τῶν βαρβάρων τί χρὴ λέγειν; σχολῇ γὰρ ἂν ἐκεῖνοι τὰ Ὁμήρου μάθοιεν· ἀλλ' εὕροις ἂν ὅμως καὶ ἐν βαρβάροις ἀρετὴν ἀπισχοῦσιν, στερομένην τῶν Ὁμήρου ἐπῶν. ἢ γὰρ ἂν καὶ τὸ τῶν ῥαψῳδῶν γένος τὸ ἀνοητότατον, εὐδαιμονέστατον κατὰ τὴν συνουσίαν τῆς τέχνης.

desinit, nunquam inhiberi potest. Nec aliud ad salutem restat remedium, quam fontem ipsum sistere, ortum voluptatis impedire. Qualis cum sit Platonis Resp. nullam oculorum auriumve delectationem admittit. Ex quo sequitur; nec poeticen, si voluptatem parit, in hanc Rempublicam admissam iri: cum ob utilitatem potius admitti poterat. Ut omittam multas extitisse inter homines non imaginarias, sed veras Resp. quæ & optimè essent constitutæ, optimisque uterentur legibus, quæ tamen Homerum ignorarent. Nuper enim Sparta recitare versus ejus cœpit, nuper Cretes, nuper qui in Libya sunt Dores, qui tamen omnes non nuper, sed antiquitus à virtute commendati fuerunt. Nec enim de Barbaris necesse est dicere: quos non vereor ne versus Homeri didicisse putes. Et tamen virtutem apud Barbaros invenies, quam Homericæ poesi non debent. Quod nisi ita se haberet, beatissimi rhapsodi essent: quos omnium hominum constat esse dementissimos. Atqui longè

gè

gè aliter se res habet. Pulchra sunt fateor Homeri poëmata, longeque omnium pulcherrima, maximeque illustria, & revera digna quæ à Musis canantur. Non tamen omnibus pulchra, nec pulchra semper. Nec enim in musicis modulationibus unus tonus est, nec unum tempus idoneum omnibus. Pulchrum in bello, id quod Orthion vocant: pulchrum in convivio, quod Parœnion dicitur. Pulchrum apud Lacedæmonios, quod Embaterion: pulchrum apud Athenienses, quod Cyclion appellant. Pulchrum ei qui hostem insequitur, quod Enceleusticon, pulchrum illi qui fugit, quod Anacleticon vocant. Jucunda est omnis ars musica, sed non idem omnium usus. Quod si in commemoranda heroum virtute, nil præter voluptatem spectasse Homerum existimas, vide ne examen ingens lascivorum nobis furiosorumque admittas poetarum, qui in hac quidem parte Homero sunt præferendi: atque ita suffragio tuo ne jucunditatis quidem ei palmam relinquas. Jucundus, fateor, jucundus est, sed longe major ejus pulchritudo: quæ lectori non permittit

τὸ δ' οὐχ οὕτως ἔχει. καλὰ μὲν γὰρ τὰ Ὁμήρου ἔπη, καὶ ἐπῶν τὰ κάλλιστα καὶ φανότατα, καὶ ᾄδεσθαι Μούσαις πρέποντα· ἀλλ' οὐ πᾶσι καλὰ, οὐδὲ ἀεὶ καλά. οὐδὲ γὰρ τῶν ἐν μουσικῇ μελῶν εἷς νόμος, οὐδὲ εἷς χρόνος. καλὸν μὲν ἐν πολέμῳ τὸ ὄρθιον, καλὸν δὲ ἐν συμποσίῳ τὸ παροίνιον. καὶ καλὸν μὲν Λακεδαιμονίοις τὸ ἐμβατήριον, καλὸν δὲ Ἀθηναίοις τὸ κύκλιον· καὶ καλὸν μὲν ἐν διώξει τὸ ἐγκελευστικὸν, καλὸν δὲ ἐν φυγῇ τὸ ἀνακλητικόν. ἡδεῖα μὲν πᾶσα μοῦσα, ἀλλὰ τὸ τῆς χρείας οὐχ ὅμοιον πᾶσιν. ἂν τοίνυν καθ' ἡδονὴν κρίνῃς Ὅμηρον ᾄδειν ἄνδρας, εἰσκυκλεῖς ποιητῶν χορὸν ἀκόλαστον καὶ βακχεύοντα, κρατοῦντα ἡδονῇ τῆς Ὁμήρου ᾠδῆς, ἀποχειροτονεῖς τῆς ἡδονῆς τὸν ἄνδρα. ἡδὺς μὲν γὰρ, ἡδύς, ἀλλὰ τὸ καλὸν ἀκμαιότερον τῆς ἡδονῆς, καὶ μὴ παίζειν σχολὴν εὐφραίνεσθαι, ἀλλ' ἐπαι-

νεῖν. ἀλλ' ἔπαινον, σὺν ἡδονῇ μὲν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸ ἡδονή. εἰ δὲ καθ' ἡδονὴν τὰ Ὁμήρου ἀσπαζόμεθα, ὡς αὐλήματα, ὡς κιθαρίσματα, ἐξελαύνεις Ὅμηρον οὐκ ἐκ τῶν Πλάτωνος τροφίμων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν Λυκούργου καὶ ἐκ τῶν Κρητικῶν, καὶ παντὸς χωρίου, καὶ πάσης πόλεως ὅπου μετ' ἀρετῆς εὐδοκιμοῦσιν οἱ πόνοι.

ut delectetur, sed ut laudet tantum. Laus autem ut cum voluptate conjuncta est, ita non est ipsa voluptas. Nam si non aliud in Homeri scriptis quam voluptatem amamus, ut in tibiæ alicujus aut citharæ cantibus, jam non ex Platonis tantum alumnis, sed & ex Lycurgi, & Cretensium, omnique regione & civitate Homerum exigis, ubi cum virtute labos laudatur.

ΤΙΣ Η ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ἐρωτική.

Λόγος η.

Κορινθίῳ ἀνδρὶ ὄνομα Αἰσχύλῳ, παῖς ἦν Ἀκταίων, μειράκιον Δωρικὸν, ὥρᾳ διαφέρον. ἐρᾷ Ἀκταίωνος νεανίας Κορίνθιος, γένους τῶν Βακχιαδῶν (Βακχιάδαι δὲ Κορίνθου ἐδυνάστευον) ὡς δὲ ἐσωφρόνει τὸ μειράκιον καὶ ὑπερεφρόνει ὑβριστοῦ ἐραστοῦ, κωμάζει εἰς Ἀκταίωνος ὁ ἐραστὴς, ὁμοῦ τοῖς Βακχιάδαις νεανίσκοις. οἱ δὲ θερμοὶ ὄντες μέθῃ καὶ τυραννίδι καὶ ἔρωτι,

DE AMATORIA Socratis.

DISSERT. VIII.

Homini cuidam Corinthio, nomine Æschylo, filius erat, Doricus adolescens, admodum formosus. Hunc Actæonem (nam id adolescenti erat nomen) deperire forte juvenis Corinthius cœpit, è Bacchiadarum genere, qui tum temporis Corinthi imperabant. Cum autem castus adolescens esset, amantemque libidinosum negligeret, nocte quadam, cum aliquot ejusdem familiæ juvenibus, in domum Actæonis procatum venit: ubi vel ebrietatis

ſuæ vel regiæ poteſtatis vel amoris fiducia, abducere adoleſcentem conatur, propinquis eum retinentibus. Donec utrinque in diverſa diſtractus, miſer adoleſcentulus in manibus eorum expiraret. Quod Corinthiorum facinus cum altero illo cœpit conferri, quod in Bœotia accidit: non alia credo de cauſa quam quod idem utrique adoleſcenti nomen eſſet, cum alter in venatione à canibus, alter in vino diſcerptus eſſet ab amantibus. Periander Ambraciotarum tyrannus, civis cujuſdam filium in deliciis habebat, quo cum præter jus faſque abuteretur, fœda potius libido, quam amor dici debebat. Ergo Periander tempore quodam fretus poteſtate ſua, contumelioſe admodum adoleſcentem tractat: quæ res libidini ejus finem attulit, ſimulque adoleſcentem ex catamito tyrannicidam fecit. Talis plerunque pœna improbum amorem excipit. Viſne viciſſim alterius amoris, qui legitimus eſt, unum & alterum tibi adferam exemplum? Adoleſcens quidam Atticus, amatores habebat duos, privatum hominem, & ty-

εἰσπεσόντες εἰς τὸ δωμάτιον, οἱ μὲν ἐπειρῶντο ἀπάγειν, οἱ δὲ οἰκεῖοι, κατέχειν. σπώμενον τὸ μειράκιον ὑπ' ἀμφοῖν, βίᾳ διαφθείρεται ἐν χερσὶν αὐτῶν. καὶ εἰκάσθη τὸ ἐν Κορίνθῳ τοῦτο πάθος τῷ Βοιωτίῳ, διὰ τὴν ὁμωνυμίαν τῶν μειρακίων ἀπολομένων ἑκατέρου, τοῦ μὲν, ὑπὸ κυνῶν ἐν θήρᾳ, τοῦ δὲ ὑπὸ ἐραστῶν ἐν μέθῃ. Περιάνδρῳ τῷ Ἀμπρακιώτῃ τυράννῳ παιδικὰ ἦν μειράκιον πολιτικόν. ἅτε δὲ οὐ σὺν δίκῃ τὴν ὁμιλίαν συστησαμένῳ, ὕβρις ἦν τὸ χρῆμα, οὐκ ἔρως. θαρσῶν δὲ ὁ Περίανδρος τῇ ἐξουσίᾳ, παροινεῖ εἰς τὸ μειράκιον. ἡ δὲ παροινία αὕτη Περίανδρον μὲν ἔπαυσεν ὑβρίζοντα, τὸ δὲ μειράκιον ἐποίησεν ἐξ ἐρωμένου τυραννοκτόνον. αὕτη δίκη ἀδίκων ἐρώτων. βούλει σοι λέγω καὶ τοῦ ἑτέρου τρόπου τῶν ἐρώτων τοῦ δικαίου μίαν γέ τινα ἢ δευτέραν εἰκόνα; μειρακίῳ Ἀττικῷ δύο ἦσαν ἐρασταί, ἰδιώτης καὶ τύραννος· ὁ μὲν, δίκαιος ἦν, διὰ ἰσοτιμίαν.

τιμίαν· ὁ δὲ ἄδικος, δι' ἐξουσίαν. ἀλλὰ τό γε μειράκιον ὄντως ἦν καλὸν καὶ ἐρᾶσθαι ἄξιον, ὥστε ὑπεριδὼν τοῦ τυράννου, τὸν ἰδιώτην ἠσπάζετο. ὁ δὲ, ὑπ' ὀργῆς, ἅμα τε ἀμφοτέρους περιϋπηλάκισε, καὶ ἀδελφὴν Ἁρμοδίου Παναθηναίοις ἥκουσαν ἐπὶ τὴν πομπὴν κανηφοροῦσαν ἐξήλασεν ἐπ' ἀτιμίᾳ. διδόασι δίκην ἐκ τούτου Πεισιστρατίδαι, καὶ ἦρξεν ἐλευθερίας Ἀθηναίοις ὕβρις τυράννου, καὶ μειρακίου θάρσος, καὶ ἔρως δίκαιος, καὶ ἐραστοῦ ἀρετή. ἐλευθεροῖ τὰς Θήβας Ἐπαμινώνδας ἀπὸ Λακεδαιμονίων, στρατηγήματι ἐρωτικῷ. μειρακίων πολλῶν καλῶν ἐρασταὶ ἦσαν Θήβησι πολλοὶ νεανίαι. ὅπλα δοὺς Ἐπαμινώνδας τοῖς ἐρασταῖς καὶ τοῖς ἐρωμένοις, ξυνέταξε λόχον ἱερὸν τοῦ ἔρωτος, δεινὸν καὶ ἄμαχον, καὶ συνασπίζοντα ἀκριβῶς, καὶ ἄρρηκτον· οἷον οὔτε ὁ Νέστωρ περὶ τὸ Ἴλιον συνεστήσατο ὁ δεινότατος τῶν στρατηγῶν. οὔτε Ἡρα-

rannum: quorum alter vir probus erat, conditionis ſuæ memor: alter improbus, potentiæ fiducia. Sed & adoleſcens verè pulcher erat, & amore non indignus: quo facilius tyrannum contemſit, privatum hominem amplexus eſt. Quare ſuccenſus ille, præter alias injurias, queis utrunque affecit, ſororem Harmodii, quæ Panathenæorum feſto ad gerendum caniſtrum veniebat, cum ignominia ejecit. Hujus facinoris pœnam ſtatim Piſiſtratidæ dedere, cauſaque Athenienſibus libertatis fuit, contumelioſa tyranni libido, adoleſcentis audacia, probuſque amor & amatoris virtus. Epaminondas amatorio ſtratagemate Thebas in libertatem à Lacedæmoniis vindicavit. Erant Thebis multi pulchri adoleſcentuli qui amabantur, multi pulchri juvenes qui amabant. Utriſque arma in manum Epaminondas dat, ex utriſque cohortem inſtruit amatoriam, quæ miræ virtutis planeque inexpugnabilis cum eſſet, conferto ſimul agmine facile hoſtium impetum ſuſtinuit. Qualem neque imperatorum ſolertiſſimus Neſtor, in Trojano agro, neque in Peloponneſiaco Heraclidæ,

neque

neque in Attico instruxere Peloponnesii. Necesse enim fuit amatores singulos, vel existimationis suæ causa, quod in oculis adolescentulorum pugnarent, vel necessitatis, quod singuli amicissimum defenderent, strenue rem gerere. Vehemens rursus æmulatio adolescentulos pungebat, ut cum amatoribus sibi suis paria facerent: sicut in venatione catuli, qui majores canes sequuntur. Quæ ergo causa est, cur Epaminondam adducam & Harmodium, cur de contrario amore agam? Ut intelligas rem duplicem, quarum altera cum virtute, altera cum improbitate conjuncta est, uno nomine amorem ab hominibus dici. Eadem enim voce & Deum mortales significant: & morbum. Quo fit ut improbi amatores se efferant, quasi aliquid cum Deo commune habeant, nomen videlicet; non credantur contra boni, quia ambiguitas imponit. Quare quod faceremus, si duo nobis explorandi essent argentarii; alterum namque qui probo nummo præferret eum qui videretur tantum, procul à scientia abesse diceremus: alterum contra, qui

κλεῖδαι περὶ Πελοπόννησον, οὔτε Πελοποννήσιοι περὶ τὴν Ἀττικήν. ἔδει γὰρ ἕκαστον τῶν ἐραστῶν ἀριστεύειν, καὶ διὰ φιλοτιμίαν ἐν ὄψει τῶν παιδικῶν μαχόμενον, καὶ δι' ἀνάγκην ὑπερμαχοῦντα τῶν φιλτάτων. ἦν δὲ καὶ τὰ μειράκια ἐφάμιλλα τοῖς ἐρασταῖς, ὥσπερ ἐν θήρᾳ σκύλακες συμπαραθέοντες τοῖς πρεσβυτέροις τῶν κυνῶν. τί δή μοι βούλεται ὁ Ἐπαμινώνδας καὶ ὁ Ἁρμόδιος, καὶ οἱ περὶ τοῦ ἀδίκου ἔρωτος λόγοι; ὅτι πρᾶγμα διττὸν, τὸ μὲν ἀρετῆς ἐπήβολον, τὸ δὲ μοχθηρίᾳ συμπεφυκὸς, φωνῇ μιᾷ οἱ ἄνθρωποι ἐπονομάζοντες ἔρωτα, οὑτωσὶ καλοῦντες καὶ τὸν θεὸν καὶ τὴν νόσον. καλλωπίζονται μὲν οἱ μοχθηροὶ ἐρασταὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν ὁμωνυμίαν, ἀπιστοῦνται δὲ οἱ χρηστοὶ διὰ τὸ ἀμφίβολον τοῦ πάθους· ἀλλ' ὥσπερ εἰ τοὺς ἀργυρογνώμονας ἐξετάζειν ἔδει, ὁ πότερος αὐτῶν γνωριστικὸς τοῦ δοκίμου καὶ μή, τὸν μὲν περὶ τοῦ δοκίμου τὸ φαινόμενον ἀσπαζόμενον, πόρρω πάνυ ἐτίθεμεν τῆς τέχνης, τὸν δὲ

τἀληθῆ

πέλληθῆ αὐτὰ γνωρίζοντα, τοῦτον καὶ συνιέναι αὐτῆς· ταύτῃ καὶ τὴν ἐρωτικὴν παραθῶμεν φέροντες, ὥσπερ τινὶ νομίσματι τῇ τοῦ καλοῦ φύσει. ἐὰν γὰρ τούτου τὸ μὲν ᾖ φαινόμενον καλὸν, οὐχ οὕτως ἔχον, τὸ δὲ, καλὸν καὶ ὂν καὶ φαινόμενον, ἀνάγκη τοὺς μὲν τοῦ φαινομένου καλοῦ καὶ μὴ ὄντος γλιχομένους, νόθους τινὰς εἶναι καὶ κιβδήλους ἐραστάς· τοὺς δὲ τοῦ καὶ ὄντος καὶ φαινομένου, γνησίους ἐραστὰς καλοῦ ἀληθινοῦ. εἶεν· ἐπεὶ ταύτῃ βασανιστέον τε καὶ ἀθρητέον τὸν ἐρωτικὸν καὶ λόγον καὶ ἄνδρα, ἐπιτολμητέον τι καὶ Σωκράτους ἐκλογίσασθαι, τί ἦν αὐτῷ ταυτὶ τὰ θρυλλούμενα ἐν τοῖς λόγοις, ὁποῖα ἄττα φησὶ περὶ αὐτοῦ ἐκεῖνος, ὅτι ἐστὶ θεράπων τοῦ ἔρωτος, καὶ λευκὴ στάθμη περὶ τοὺς καλοὺς, καὶ τὴν τέχνην δεινός. ἀλλὰ καὶ διδασκάλους ἐπιγράφεται τῆς τέχνης, Ἀσπασίαν τὴν Μιλησίαν, καὶ Διοτίμαν τὴν Μαντινικὴν· καὶ μαθητὰς λαμβάνει τῆς τέχνης, Ἀλκιβιάδην τὸν γαυρότατον, καὶ Κριτόβουλον τὸν

veritatem intelligeret, peritum esse concederemus. Eodem modo scientiam amandi in ipsius pulchri natura, tanquam in nummo quodam explorando, versari dicamus. Si enim pulchrum duplex est: quorum alterum videtur esse, nec est, alterum videtur & est; necesse est eos qui pulchrum illud ambiunt, quod videtur, nec est; spurios & adulterinos amatores esse: contra, qui illud quod videtur & est, veros amatores & esse, & verum pulchrum amare. Esto. Cum ergo una hæc sit explorandi ratio, qua & de homine & sermone amatorio sit judicandum: audeamus & in quædam Socratis verba inquirere, ut sciamus quid illa sibi velint, quæ toties in disputationibus ipsius occurrunt, cum de amore loquitur. Ut cum dicis gratia, *amoris famulum se vocat*, cum *albam formosi corporis amussim*, cum artis hujus sibi vindicat scientiam. Etiam cum magistras hujus disciplinæ agnoscit, Aspasiam Milesiam, & Diotimam Mantinicen: cum discipulos ejusdem assumit, generosissimum Alcibiadem, venustissimum Critobulum,

& lepidissimum Agathona, & divinum illud, ut vocat, caput, Phædrum, & adolescentulum Lysin, & formosum illum Charmidem. Nullam enim amatoriam aut actionem aut affectum dissimulat, sed libere omnia ordine effundit. Quid quod amore Charmidis *palpitare sibi cor dicit, percelli & furere non secus quam Bacchæ solent, amore Alcibiadis: ad Autolycum non aliter quam noctu ad lumen aliquod se convertere oculos?* Rursus in sua quam ex optimis civibus constituit Rep. cum de præmiis virtutis sancit leges, non coronas aut statuas, reliquasque Græcorum nænias dat illis: sed ut præstantissimo liceat pulchrum amare adolescentulum, quem ipse voluerit. O præmium admirabile! Jam in fabula quam de Amore finxit ipse, quomodo descripsit eum? Turpem videlicet aspectu, pauperem, ejusdem fere fortunæ cujus ipse esset, discalceatum, humicubum, insidiatorem, qui semper venaretur aliquid, veneficum, sophistam, præstigiatorem denique. Et quicquid ipsi Socrati Dionysiis objicere solebant comici. Et hæc

ὡραιότατον, καὶ Ἀγάθωνα τὸν ἁβρότατον, καὶ Φαῖδρον τὴν θείαν κεφαλὴν, καὶ Λύσιν τὸ μειράκιον, καὶ Χαρμίδην τὸν καλόν. ἀποκρύπτεται δὲ οὐδὲν τῶν τοῦ ἔρωτος, οὔτε ἔργον, οὔτε πάθος, ἀλλὰ ἔοικε πάντα ἐξῆς παῤῥησιαζομένῳ. πηδᾷν μὲν αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐπὶ Χαρμίδῃ καὶ οἰδεῖν τὸ σῶμα, ἐπτοῆσθαι δὲ καὶ ἐνθουσιᾷν, καθάπερ τὰς Βάκχας, ἐπὶ Ἀλκιβιάδῃ, ἐπιστρέφεσθαι δὲ ἐπ' Αὐτόλυκον τὰ ὄμματα, ὥσπερ ἐν νυκτὶ ἐπὶ φέγγος. πόλιν δὲ οἰκίζων ἀγαθῶν ἀνδρῶν, τιθεὶς νόμους τοῖς ἀριστεύουσιν, οὐ στέφανον, οὐδὲ εἰκόνας, τὰς Ἑλληνικὰς φλυαρίας, δωρεῖται, ἀλλ' ἐξεῖναι φιλεῖν τῷ ἀρίστῳ εἰ δήτινα ἂν θέλῃ τῶν καλῶν. ὢ τοῦ θαυμαστοῦ γέρως. αὐτὸς δὲ δὴ τὸν ἔρωτα, ἀναπλάττων ἐπ' αὐτοῦ μῦθον, οἷον καὶ εἶναι λέγει; αἰσχρὸν ἰδεῖν, καὶ πένητα, ἐγγυτάτω τῆς ἑαυτοῦ τύχης, ἀνυπόδητον, χαμαιεύνην, ἐπίβουλον, θηρευτικὸν, φαρμακέα, σοφιστὴν, γόητα ἀτεχνῶς. οἷα εἰς αὐτὸν Σωκράτην

τὴν

τὴν ἔσκωπτον ἐν Διονυσίοις οἱ κωμῳδοί. ἔλεγε δὲ ταῦτα μονονοὐκ ἐν μέσοις τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλὰ καὶ οἴκοι καὶ δημοσίᾳ, ἐν συμποσίοις, ἐν ἀκαδημίᾳ, ἐν πειραιεῖ, ἐν ὁδῷ, ὑπὸ πλατάνῳ, ἐν λυκείῳ. καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα ἀποποιεῖται εἰδέναι, καὶ τοὺς περὶ ἀρετῆς λόγους, καὶ τὰς περὶ θεῶν δόξας, καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἐφ' οἷς οἱ σοφισταὶ ἐκόμων. τὴν δὲ ἐρωτικὴν τέχνην ὑποδὺς, ταύτης καὶ ἐπιστήμων εἶναι, καὶ πραγματεύεσθαι περὶ αὐτὴν ἔλεγε. τί βούλεται τῷ Σωκράτει ταυτὶ τὰ κομψὰ, εἴτε αἰνίγματα, εἴτε εἰρωνεύματα; ἀποκρινάσθω ἡμῖν ὑπὲρ τοῦ Σωκράτους Πλάτων, ἢ Ξενοφῶν, ἢ Αἰσχίνης, ἤ τις ἄλλος τῶν ὁμοφώνων αὐτῷ. ἐγὼ μὲν γὰρ θαυμάζω καὶ ἐκπλήττομαι ὅπως τὰ μὲν Ὁμήρου ἔπη τῆς θαυμαστῆς πολιτείας καὶ τροφῆς τῶν νέων ἀπεπέμψατο αὐτῷ Ὁμήρῳ, στεφανώσας τὸν ποιητὴν καὶ χρίσας μύρῳ, αἰτιασάμενος τὴν παῤῥησίαν τῶν ἐπῶν, ὅτι ὁ Ζεὺς πεποίηται αὐτῷ τῇ Ἥρᾳ μισγόμενος ἐν τῇ Ἴδῃ, νεφέλης κατὰ τὰς

quidem propemodum in medio Græcorum omnium, sed & privatim, & publice; in conviviis, in Academia, in Piræeo, in via sub platano dicebat sua, & in Lyceo. Adde quod reliquarum rerum negat se scire quicquam, nec quæ de virtute, nec quæ de Diis traduntur, neque quicquam denique eorum quæ cum fastu profitebantur sophistæ. Solum tamen amatoriæ scientiæ nomen artemque sibi vindicat: in ea quotidie occupari se fatetur. Quid sibi volunt isti tam verniles, sive lusus, sive ænigmata, ô noster Socrates? Respondeat nobis pro Socrate, vel Plato, vel Xenophon, vel Æschines, ejusve familiarium alius quivis. Ego certe miror & obstupesco cum cogito, Socratem ex admirabili illa sua Rep. procul ab educatione juvenum, cum corona & unguento, ut ipse loquitur, ablegasse Homerum, non aliam ob causam, quam licentiam illam, qua in poësi sua usus est. Ut cum Jovem inducit, qui sub immortali nebula Junonem suam amplectitur, in Ida monte. Ut

cum

cum Martis Venerisque congressum & Vulcani describit vincula. Dum Deorum compotationes, & effusos risus, quod Apollo fugiat, Achilles sequatur,

Mortali de stirpe, Deum —

quod Dii lamententur:

Hei mihi Sarpedon animi lux unica nostri
Occidit,

ait Juppiter. Et rursus,

Hei mihi cui natus pariter præstansque miserque
Contigit!

Thetis dicit. Et cetera quæ ab Homero alia mente dicuntur, reprehenduntur à Socrate. Ipse tamen Socrates, ille philosophiæ amator, paupertatis contemptor, hostis voluptatis, amicus veritatis, lubricos adeo periculososque disputationibus suis miscuit sermones, ut merito excusari fabulæ Homericæ possint si cum illis conferantur. Statim enim quicunque ejusmodi, vel de Jove, vel de Apolline, vel de Thetide, vel Vulcano audit, non aliter quam in oraculo, aliud verba dicere, aliud significare intelligit. Itaque auribus voluptatem indulget, animo vero cum poeta certat, & imagina-

καλυπτοῦσης ἀθανάτου, καὶ Ἄρεως καὶ Ἀφροδίτης συνουσίας, καὶ Ἡφαίστου δεσμοί, καὶ θεοὶ πίνοντες, καὶ γελῶντες θεοὶ ἄσβεστον γέλωτα, καὶ Ἀπόλλων φεύγων, καὶ Ἀχιλλεὺς διώκων,

Αὐτὸς θνητὸς ἐὼν, θεὸν ἄμβροτον· καὶ ὀδυρόμενοι θεοί.

Ὤ μοι ἐγὼν, ὅτε μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν,

ὁ Ζεὺς λέγει. καὶ αὖθις αὖ,

Ὤ μοι ἐγὼ δειλὴ, ὤ μοι δυσαριστοτόκεια,

ἡ Θέτις λέγει. καὶ ὅσα ἄλλα ἐπὶ τούτοις Ὅμηρος μὲν ᾐνίξατο, Σωκράτης δὲ ἐμέμψατο. αὐτὸς δὲ δὴ Σωκράτης ὁ ἐραστὴς μὲν τῆς σοφίας, πενίας δὲ κρείττων, ἡδονῆς δὲ ἐχθρὸς, ἀληθείας δὲ φίλος, οὕτω σφαλεροὺς καὶ κινδυνώδεις λόγους ταῖς αὐτοῦ ὁμιλίαις ἀνεκέρασεν, ὥστε τὰ Ὁμήρου αἰνίγματα πόῤῥω πάνυ εἶναι τῆς αἰτίας, τοῖς ἐκείνου παραβαλλόμενα. αὐτίκα καὶ ὁ μὲν περὶ τοῦ Διὸς τοιαῦτα ἀκούσας καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Θέτιδος καὶ τοῦ Ἡφαίστου, καταμαντεύεται τοῦ λόγου, ὥς φησι μὲν ταῦτα, ἕτερα δὲ αἰνίττεται, καὶ παρεὶς τῇ ἀκοῇ τὸ

τερπνὸν,

τερπνὸν, συναγωνίζεται τῇ ποιήσει, καὶ συνεξαίρεται τῇ φαντασίᾳ, καὶ συναναπλάττει τὸν λόγον, ἀπιστῶν ὁμοῦ καὶ χαίρων τῇ τῆς μυθολογίας ἐξουσίᾳ. ὁ δὲ Σωκράτης ἡμῖν ἐπ' ἀληθείᾳ διατεθρυλλημένος, ἐπισφαλέστερος ἐν οἷς αἰνίττεται, καὶ διὰ τὸ ἀξιόπιστον μὲν ἐν τοῖς λόγοις, δυνατὸν δὲ τῇ μιμήσει, ἀνόμοιον δ' ἐν τοῖς ἔργοις. οὐδὲν γὰρ αὐτὸς αὐτῷ ὅμοιος ὁ Σωκράτης, ἐρῶν τοῦ σωφρονεῖν, καὶ ὁ ἐκπληττόμενος τοὺς καλοὺς, τῷ ἐλέγχειν τοὺς ἄφρονας· ὁ Λυσίου τῶν ἐρωτικῶν ἀντίτεχνος, ὁ Κριτοβούλου ἁπτόμενος, ὁ ἀπὸ κυνηγεσίου τῆς Ἀλκιβιάδου ὥρας παραγινόμενος, ὁ Χαρμίδην τεθηπώς. πῶς γὰρ ὅμοια ταῦτα φιλοσόφου βίῳ; οὐ τῇ περὶ τὸν δῆμον παρρησίᾳ, οὐδὲ τῇ περὶ τοὺς τυράννους ἐλευθερίᾳ, οὐδὲ τῇ ἐπὶ Δηλίῳ ἀριστείᾳ, οὐδὲ τῇ πρὸς τοὺς δικαστὰς ὑπεροψίᾳ, οὐδὲ τῇ ἐπὶ τὸ δεσμωτήριον ὁδῷ, οὐδὲ τῇ πρὸς τὸν θάνατον παρασκευῇ. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. εἰ

tionem ſuam altius attollit, & ipſe quoque quaſi adjuvat figmentum: commoditatem denique fabulæ ac jucunditatem amplectitur, nec licentiam admittit tamen animo ac credit. At vero Socrates qui ubiq; à veritatis commendatur ſtudio, magis periculoſas fingit fabulas, vel propter ſummam autoritatem viri, vel vim imitationis ſingularem, vel quod re ipſa abhorrere ab amore videatur. Quid enim diſſimilius Socrate, cum de amore & de temperantia loquitur? cum ad pulchrorum percuſſus quaſi deficit aſpectum, libidinoſos reprehendit? Cum amatoriam Lyſiæ orationem refutat, cum Critobulum reprehendit: cum ab Alcibiadis venatione redit, cum Charmidem obſtupeſcit? Quid enim hæc ad ſapientis vitam, ad præſentiam animi, qua populum, libertatem, qua reges tangit, virtutem, qua ad Delium de hoſtibus, magnitudinem animi, qua in judicio adverſarios contemnit: quid ad ſupremum illud iter cum carcerem intrat, aut denique ilia quibus ſe ad mortem parat? Nihil hercules.

Nam si hæc simpliciter dicit, ut cogitat, taceo, ne quid gravius dicam: sin oratione turpi honesta designat; nec laudari potest hoc, nec periculo caret. Neque enim honestum turpi velare, & ea quæ prosunt sub iis quæ nocere possunt abscondere, videtur ejus esse, qui prodesse vult (quippe quod prodesse potest non apparet) sed qui nocere mavult: quod factu est facillimum. Hæc, nisi fallor, Callias diceret, aut Polus, aut si quis præterea Socraticæ philosophiæ fuit adversarius. Age ergo illis, ne ulterius nugemur, sic respondeamus: quamvis longe supra vires nostras sit voluntas: cum voluntas parum possit nisi facultas adsit. Et tamen ita conabimur, ut quo securius nostra procedat defensio, id quod rei solent, faciamus, imminente periculo: nec enim ad crimen tantum quod objicitur respondent, sed occulte in alios, quorum major est autoritas culpam derivant; ut facinus à se commissum ita elevent, si tales in societatem ejus venire ostendant. Sic nos, rectene an contra hæc fecerit Socrates, inquirere, aliquan-

μὲν γὰρ ἀληθῆ ταῦτα, εὐφημεῖν ἄξιον· εἰ δὲ αἰνίττεται δι' αἰσχρῶν ῥημάτων πράξεις καλὰς, δεινὸν καὶ σφαλερὸν τὸ χρῆμα. τὸ γὰρ ὑποβάλλειν αἰσχρῷ καλὸν, καὶ τὰ ὠφελοῦντα διὰ τῶν βλαπτόντων ἐπιδείκνυσθαι, οὐκ ὠφελεῖν βουλομένου ἔργον (τὸ γὰρ ὠφελοῦν ἀφανὲς) ἀλλὰ βλάπτειν· προχειρότερον γὰρ τοῦτο. ταῦτα οἶμαι Θρασύμαχον ἂν εἰπεῖν ἢ Καλλίαν ἢ Πῶλον, ἢ ὅστις ἄλλος τῇ Σωκράτους φιλοσοφίᾳ ἐπολέμει. φέρ' ἐπαμυνώμεθα τῷ λόγῳ, μὴ ἱκανὰ φλυαρῶμεν. καὶ δή μοι δοκῶ βούλεσθαι μὲν ταῦτα, δύνασθαι δὲ ἧττον. χρὴ δὲ ὅμως τοῦ βούλεσθαι, καὶ δύνασθαι. ὧδε τοίνυν δράσωμεν περὶ ῥᾳστώνην τοιαύτην τῶν λόγων, οἵαν καὶ εἰς τὰ δικαστήρια εἰσαγγελλόμενοι, ἢ κινδυνεύοντες, οὐ περὶ τοῦ πράγματος ἀπολογοῦνται μόνον ὑπὲρ ὅτου ἡ εἰσαγγελία ἐγένετο, ἀλλ' ἠρέμα εἰς ἄλλους ἀξιοχρεωτέρους τρέπουσι τὴν αἰτίαν, τῇ πρὸς ἐκείνους κοινωνίᾳ κατασμικρύνοντες τὰ αὐτῶν. οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς περὶ Σωκράτους, εἰ

μὲν

μὲν ὀρθῶς ταῦτα ἔδρα, ἢ μή, σκοπεῖν ἀναθησόμεθα σμικρὸν, ὅσον τὸ νῦν ἔχον· λέγωμεν δὲ ὡδὶ πρὸς τοὺς δεινοὺς κατηγόρους· ὅτι ἡμῖν δοκεῖτε, ὦ ἄνδρες, ἀτοπώτεροι εἶναι συκοφάνται Ἀνύτου καὶ Μελίτου. ἐκεῖνοι μέν γε ἀδικεῖν γραψάμενοι Σωκράτην, καὶ τοὺς νέους διαφθείρειν, καὶ ὅτι μὲν Κριτίας ἐτυράννευσε τοῦτο ἀδικεῖν ἔλεγον τὸν Σωκράτην, καὶ ὅτι Ἀλκιβιάδην ἐξύβριζε, καὶ ὅτι τὸν ἥττω λόγον κρείττω ποιεῖ, καὶ ὀμνύει τὴν πλάτανον καὶ τὸν κύνα. τῶν δὲ ἐρωτικῶν τῶν Σωκράτους ἀπέσχοντο καὶ οἱ δεινοὶ οὗτοι συκοφάνται. ἀλλ' οὐδὲ Ἀριστοφάνης τὰ Σωκράτους ἐν Διονυσίοις κωμῳδῶν, ὁ δεινότατος τῶν κατηγόρων, ἐλοιδορήσατο τῷ ἔρωτι τοῦ Σωκράτους· καίτοι πένητα εἰπὼν, καὶ ἀδολέσχην, καὶ σοφιστὴν, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ κακῶς ἐρῶντα. οὐ γὰρ ἦν, ὡς ἔοικε, τὸ πρᾶγμα οὔτε τοῖς συκοφάνταις, οὔτε τοῖς κωμῳδοῖς ἐπιλήψιμον. διὸ δὴ τὸ μὲν Ἀθηναίων θέατρον καὶ τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο δι-

tum in præsenti differamus: quin hoc potius modo violentis illis accusatoribus respondeamus. Videmini mihi, viri optimi, ineptius calumniari Socratem, quam aut Anytus aut Melitus. Illi quippe crimina nonnulla cum Socrati objicerent, & quod juventutem corrumperet, & quod Critias tyrannum ageret, Alcibiabes contumeliose ageret: quod ex inferiore ratione superiorem faceret: quod postremo per Canem juraret, & Platanum. Amatoriam vero Socratis nemo è tantis calumniatoribus accusare fuit ausus. Sed nec asperrimus accusatorum ejus Aristophanes, cum Dionysiis omnia Socratis traduceret, in amorem tamen ejus ullum vibravit dicterium. Cum tamen pauperem eum vocaret, & inepte garrulum, & sophisten: quidvis denique potius quam ut male amare eum diceret. Videtur enim hoc supra calumniatorum omnium & comicorum fuisse reprehensionem. Quare cum & theatrum Atheniensium & judicium illius temporis hæc accusatio effugere potuerit;

in

in præſentia nobis cum ævi hujus calumniatoribus, qui nihil cedunt prioribus, ita agendum erit, ut primo oſtendamus iis, non fuiſſe hoc inventum Socratis, ſed longe antiquius. Hujus rei teſtem ipſum laudare poſſumus Socratem, qui cum admiretur artem & commendet, tamen ab aliis inventam à ſe propagari tantum dicit. Cum enim Phædrus ille Myrrinuſius amatoriam Lyſiæ Cephali filii orationem legiſſet; negat ſe mirari talia, cum ipſe, non ſecus quam dolium aliquod, aliorum liquoribus plenum habeat pectus. Ut puta pulchræ illius Sapphus (quam à carminum pulchritudine ita vocat, cum exigua eſſet alias & fuſca) aut ſapientiſſimi, inquit, Anacreontis. Rurſus encomium amoris, quod in Sympoſio recitat, Mantinicæ cuidam feminæ acceptum fert. Verum ſive Mantinica ea fuerit, ſive Lesbia, certum eſt non primo de amore diſputaſſe Socratem. Quod ut appareat, ab Homero initium faciamus. Quo cum nemo majore

ἀπέφηνε, πρὸς τούτους δὲ τοὺς νυνὶ κατηγόρους, (οὐ γάρ εἰσιν ἐκείνων ἀμαχώτεροι) διαγωνιζώμεθα τὸ πρῶτον τῇδε· ὡς οὐκ ἴδιον Σωκράτους τὸ ἐρωτικὸν ἐπιτήδευμα, ἀλλὰ μακρῷ πρεσβύτερον. μάρτυρα δὲ αὐτὸν Σωκράτην παραστησώμεθα, ἐπαινοῦντα μὲν τὸ ἔργον καὶ θαυμάζοντα, αὐξανόμενον δὲ αὐτοῦ τὴν εὕρεσιν. ἐπιδειξαμένου γὰρ αὐτῷ τοῦ Μυρρινουσίου Φαίδρου λόγον ὑπὸ Λυσίου τοῦ Κεφάλου συγγεγραμμένον ἐρωτικὸν, οὐκ ἔφη θαυμάζειν, πλῆρες τὸ στῆθος ἔχων, ὥσπερ ἀγγεῖον, ἀλλοτρίων ναμάτων, ἤτοι Σαπφοῦς τῆς καλῆς (οὕτω γὰρ αὐτὴν ὀνομάζων χαίρει διὰ τὴν ὥραν τῶν μελῶν, καίτοι μικρὰν οὖσαν καὶ μέλαιναν) ἢ Ἀνακρέοντος, φησὶ, τοῦ σοφοῦ. τὴν δὲ ἐν τῷ Συμποσίῳ λόγον τὸν εἰς ἔρωτα ἔπαινον Μαντινικῇ γυναικὶ ἀνατίθησιν. ἀλλ᾽ εἴτε Μαντινικὴ, εἴτε καὶ Λεσβία τις ἦν ἡ τοῦ λόγου μήτηρ, πάντως γε οὐκ ἴδιοι τοῦ Σωκράτους οἱ ἐρωτικοὶ λόγοι οὐδὲ πρώτου. θεασώμεθα γὰρ οὕτως ἀπὸ Ὁμήρου ἀρξάμενοι. οὗτος γάρ μοι δοκεῖ, πολυφωνότατος

τατος

τατος ὢν καὶ δεινὸς ὁμοῦ τοῖς καλοῖς τὰ αἰσχρὰ ἱστορεῖν, τὰ μὲν ὅπως ἑλώμεθα, τὰ δὲ ὅπως φύγωμεν, τὰ μὲν ἄλλα εὐήθως πάνυ καὶ ἀρχαίως ἐκδιδάσκειν, ἰᾶσθαι καὶ ἡνιοχεῖν καὶ τάττειν στράτευμα· ἐν νόσῳ μὲν παραινῶν ἐγχριμφθῆναι τῇ ἐπὶ λαιᾷ ἵππον· κυκεῶ δὲ πραμνίου διδοὺς τοῖς κάμνουσι· τοὺς δὲ κακοὺς ἐν μέσῳ τάττων τῶν ἀγαθῶν καὶ τοὺς ἱππεῖς διακρίνων τῶν πεζῶν (ἦ γὰρ ἂν γέλωτα ὄφλοι τὰ σοφὰ ταῦτα τοῖς νῦν τακτικοῖς καὶ ἰατροῖς καὶ ἡνιόχοις) τὰ δὲ τοῦ ἔρωτος πάντα ἑξῆς δίεισι, καὶ ἔργα, καὶ ἡλικίας, καὶ εἴδη, καὶ πάθη, τὰ καλὰ καὶ τὰ αἰσχρά· τὸν σώφρονα ἔρωτα, τὸν ἀκόλαστον· τὸν δίκαιον, τὸν ὑβριστήν· τὸν ἐπιμανῆ, τὸν πρᾷον. καὶ ἔστι τοῖς τοιούτοις οὐκέτι ἀρχαῖος, ἀλλὰ τεχνίτης δεινὸς, Οἷοι νῦν βροτοί εἰσιν. αὐτίκα ἐν πρώτῳ λόγῳ ἐπὶ αἰχμαλώτῳ ἐρασταὶ δύο, ὁ μὲν, θρασὺς καὶ ἐπιμανής, ὁ δὲ, ἥμερος καὶ ἐμπαθής· ὁ μὲν ἀποφλέγεται τὰ ὄμματα, καὶ λοιδορεῖται πᾶσι καὶ ἀπειλεῖ·

copia & arte, honesta quæ sequenda, turpia quæ vitanda sunt, proposuisse videatur: invenies tamen admodum simpliciter & antiqua ruditate in disciplinis versari reliquis. Sicut cum de medicina, de aurigandi arte, de instruenda acie agit. Sic equum sinistrum vetat metæ impingere: sic potiunculam e vino Pramnio ægris propinat: sic imbelles in medio aliorum locat, equitesque à peditibus distinguit. Hæc tam præclara, si Diis placet, nostri temporis imperatores, medici, aurigæ, risu exciperent. At cum de amore agit, nihil est quod non ordine describat: effectus, ætatem idoneam, species, affectiones, tum honestas tum turpes. Amorem castum, amorem impudicum, amorem libidinosum, amorem furiosum, amorem sedatum. Ut in ejusmodi non amplius antiquitatem redoleat, sed artifex sit singularis,

Quales nunc homines. —

Et ecce statim in principio operis amatores introducit duos, qui de captiva una inter se certant, quorum alter audax est & furiosus: alter lenior quidem, hujus tamen pertur-

bationis

bationis haud immunis. Alter ex oculis flammam jacit, omnibusque maledicit & minatur ordine: alter tacitè recedit, humi lacrymans procumbit, & anxius oberrat, discessurum denique se ait, cum maneat. Alia est impudici amoris imago, quam in Paride habes, qui prælio se subducit, thalamum intrat, & ubique mœcho est similis. Invenies & castum amorem, qui utrinque mutuo respondet; quem in Hectore habes & Andromache: quæ viro suo & amatori Hectori, patris fratrisque, & si quæ præterea amicissima sunt tribuit nomina. Ille vicissim, ne de matre quidem sua se tam sollicitum esse ait, quam de illa. Habes & Venereum in concubitu Junonis & Jovis. Et libidinosum, in procis illecebrosum in Calypsone, veneficum in Circe, virilem in Patroclo: qui labore mutuo accenditur, & ad mortem usque constans manet. Quorum uterque juvenis, uterque pulcher, uterque castus est. Alter instruit, alter instruitur, alter dolet, solatur alter, alter canit, auscultat alter. Affectum amatorium & hoc exprimit, quod cum

ὁ δὲ ἀναχωρεῖ ἐφ' ἡσυχίας, καὶ δακρύει κείμενος, καὶ ἀλύει, καὶ ἀπελεύσεσθαί φησι, καὶ οὐκ ἄπεισιν. ἄλλη εἰκὼν ακολαστου ἔρωτος. τοιοῦτος αὐτῷ Ἀλέξανδρος, οἷος ἐκ μάχης ἐπανιέναι εἰς τὸν θάλαμον, καὶ ἀεὶ μοιχῷ ἐοικέναι. ἔστιν αὐτῷ καὶ δίκαιος ἔρως παρ' ἀμφοῖν ἴσος, οιον τῆς Ανδρομάχης καὶ τοῦ Εκτορος. ἡ μὲν πατέρα καὶ ἀδελφὸν καλεῖ τὸν ἄνδρα καὶ ἐραστὴν, καὶ πάντα δὴ τὰ φίλτατα ὀνόματα. ὁ δὲ οὔτε μητρὸς τοσουτονὶ αὐτῷ μέλειν ὅσον ἐκείνης λέγει. ἔδειξε καὶ τὸν χαμαιεύνην ἔρωτα ἐπὶ τῆς Ηρας καὶ τοῦ Διός· καὶ τὸν ὑβριστὴν, ἐπι τῶν μνηστήρων· καὶ τὸν γόητα, ἐπὶ τῆς Καλυψοῦς· καὶ τὸν φαρμακέα, ἐπι τῆς Κίρκης· καὶ τὸν ἀνδρεῖον, ἐπὶ τοῦ Πατρόκλου, τὸν πονακτηλὸν, καὶ χρόνῳ μέχρι θανάτου προερχόμενον· νεων καὶ καλῶν ἀμφοτερων, καὶ σωφρονων· τοῦ μὲν παιδεύοντος, τοῦ δὲ παιδευομένου. ὁ μὲν ἄχθεται, ὁ δὲ παραμυθεῖ· ὁ μὲν ᾄδει, ὁ δὲ ἀκροᾶται.

ἐρωτικὸν

ἐρωτικὸν δὲ καὶ τὸ τυχεῖν ἐθέλοντα ἐξουσίας πρὸς μάχην, δακρῦσαι ὡς οὐκ ἀνεξομένου τοῦ ἐραστοῦ. ὁ δὲ ἐφίησι, καὶ τοῖς αὐτοῦ ὅπλοις κοσμεῖ, καὶ βραδύνοντος περιδεῶς ἔχει, καὶ ἀποθανόντος ἀποθανεῖν ἐρᾷ, καὶ τὴν ὀργὴν καταπίθεται. ἐρωτικὰ δὲ καὶ τὰ ἐνύπνια, καὶ τὰ ὀνείρατα, καὶ τὰ δάκρυα, καὶ τὸ τελευταῖον δῶρον ἤδη καταθαπτομένῳ ἡ κόμη. ταῦτα μὲν τὰ Ὁμήρου ἐρωτικά. Ἡσιόδῳ δὲ ἀείδουσιν αἱ Μοῦσαι, τί ἄλλο ἢ γυναικῶν ἔρωτας καὶ ἀνδρῶν, καὶ ποταμῶν ἔρωτας καὶ βασιλέων καὶ φυτῶν; τὸν δὲ Ἀρχιλόχου ἔρωτα (ὑβριστὴς γὰρ) χαίρειν ἐῶ. ὁ δὲ τῆς Λεσβίας (εἴ τοι χρὴ πρεσβύτερα τοῖς νέοις εἰκάσαι) τί ἂν εἴη ἄλλο ἢ ἡ Σωκράτους τέχνη ἐρωτική; δοκοῦσι γάρ μοι τὴν κατὰ ταὐτὸ ἑκάτερος φιλίαν, ἡ μὲν γυναικῶν, ὁ δὲ ἀρρένων, ἐπιτηδεῦσαι. καὶ γὰρ πολλῶν ἐρᾶν ἔλεγον, καὶ ὑπὸ πάντων ἁλίσκεσθαι τῶν καλῶν. ὅ,τι γὰρ ἐκείνῳ Ἀλκιβιάδης καὶ Χαρμίδης καὶ Φαῖδρος, τοῦτο τῇ Λεσβίᾳ Γύριννα καὶ Ἀτθὶς καὶ Ἀνακτορία. καὶ ὅ,τι περ Σωκρά-

pugnæ potestatem sibi fieri optet Patroclus, lacrymetur tanquam non impetraturus hoc ab amante. Qui tamen & veniam illi concedit, & arma sua. Sed & cunctante eo metuit, & jam mortuo mori quoque optat, iramque suam deponit. Amatoriæ sunt & nocturnæ visiones, & somnia, & lacrymæ illæ: donum postremo ultimum quod sepulcro impendit, capillus. Hæc sunt amatoria Homeri. Jam apud Hesiodum quid aliud Musæ canunt, quam virorum mulierumque amores, amores fluviorum, plantarum, ac regum? Nam Archilochi amorem, quod sit impudicus, facile prætereo. Sapphus vero (si quidem antiquiora cum recentioribus conferre fas est) quid est aliud quam amatoria ars Socratis? Videntur enim mihi idem spectare uterque; hic cum virorum, illa cum mulierum celebrat amorem. Uterque plurimos se amore fatetur, & ab omnibus formosis facillime capi. Quod enim Alcibiades illi & Charmides, & Phædrus, hoc Sapphoni Lesbiæ Gyrinna, Atthis, & Anactoria: &

quod Socrati æmuli illi Prodicus, Gorgias, Thrasymachus, & Protagoras, hoc Sapphoni Gorgo & Andromeda. Interdum nanque increpat illas, interdum arguit, tum ubique urbana illa Socratis elucet dissimulatio. *Jovem salvere jubeo*, ait Socrates. *Plurimum salvere Polyanactis filium jubeo*, ait Sappho. Negat se Alcibiadem quem diu ante amarat, priusquam è colloquiis suis fructum haurire posset, accedere voluisse Socrates. *Parva mihi puella videre, nec adhuc matura*, ait Sappho. Ille habitum alibi & discubitum sophistæ perstringit: illa alibi canit, *Quædam rustica tunica induta.* Amorem ait Diotima apud Socratem, non filium, sed pedissequum esse Veneris & famulum. Venus alibi apud Sapphonem in oda quadam ait, *Et tu pulcherrime famule amor.* Rursus Diotima ait, florere amorem cum abundat, mori cum eget. Illa utrumque conjungit: cum *Amorem dulceamarum* vocat, & *dona ait dare, sed molesta.* Socrates Amorem *sophistam* vocat, Sappho

Σωκράτει οἱ ἀντίτεχνοι, Πρόδικος καὶ Γοργίας καὶ Θρασύμαχος καὶ Πρωταγόρας, τοῦτο τῇ Σαπφοῖ Γοργὼ καὶ Ἀνδρομέδα. νῦν μὲν ἐπιτιμᾷ ταύταις, νῦν δὲ ἐλέγχει, καὶ εἰρωνεύεται αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ Σωκράτους. τὸν Ἴωνα χαίρειν φησὶν ὁ Σωκράτης· πολλά μοι τὴν Πολυάνακτος παῖδα χαίρειν, Σαπφὼ λέγει. οὐ προσιέναι φησὶν ὁ Σωκράτης Ἀλκιβιάδῃ ἐκ πολλοῦ ἐρῶν, πρὶν ἡγήσατο ἱκανὸν εἶναι πρὸς λόγους. σμικρά μοι παῖς ἔτι φαίνεο κἀχάρις, Σαπφὼ λέγει. κωμῳδεῖ σχῆμά του καὶ κατάκλισιν σοφιστοῦ· καὶ αὐτή, τίς δὲ ἀγροιῶτιν ἐπιμμένα στολήν. τὸν ἔρωτά φησιν ἡ Διοτίμα τῷ Σωκράτει, οὐ παῖδα ἀλλὰ ἀκόλουθον τῆς Ἀφροδίτης καὶ θεράποντα εἶναι. λέγει του καὶ Σαπφοῖ ἡ Ἀφροδίτη ἐν ᾄσματι, σύ τε καλὸς θεράπων Ἔρως. καὶ Διοτίμα λέγει, ὅτι θάλλει μὲν ἔρως εὐπορῶν, ἀποθνήσκει δὲ ἀπορῶν· τοῦτο ἐκείνη ξυλλαβοῦσα εἶπε γλυκύπικρον καὶ ἀλγεσίδωρον. τὸν ἔρωτα Σωκράτης σοφιστὴν λέγει, Σαπφὼ,

μυθοπλόκον· ἐκβακχεύεται ἐπὶ Φαίδρῳ ὑπὸ τοῦ ἔρωτος. τῇ δὲ ὁ ἔρως ἐτίναξε τὰς φρένας, ὡς ἄνεμος κατ' ὄρος δρυσὶν ἐμπεσών. ἀνθάπτεται τῇ Ξανθίππῃ ὀδυρομένῃ ὅτι ἀπέθνησκεν· ἡ δὲ τῇ θυγατρί, οὐ γὰρ θέμις ἐν μουσοπόλων οἰκίᾳ θρῆνον εἶναι, οὐκ ἄμμι πρέποι τάδε. ἡ δὲ τοῦ Τηΐου σοφιστοῦ τέχνη, τοῦ αὐτοῦ ἤθους καὶ τρόπου. καὶ γὰρ πάντων ἐρᾷ τῶν καλῶν, καὶ ἐπαινεῖ πάντας· μεστὰ δὲ αὐτοῦ τὰ ᾄσματα τῆς Σμέρδιος κόμης, καὶ τῶν Κλεοβούλου ὀφθαλμῶν, καὶ τῆς Βαθύλλου ὥρας. ἀλλὰ κἀν τούτοις τὴν σωφροσύνην ὁρᾷ· ἔραμαί τοι συνηβᾶν, φησί· χαρίεν γὰρ ἔχεις ἦθος. καὶ αὖθις, καλὸν εἶναι τῷ ἔρωτι τὰ δίκαια, φησί. ἤδη δέ που καὶ τὴν τέχνην ἀπεκαλύψατο, ἐμὲ γὰρ λόγων εἵνεκα παῖδες ἂν φιλοῖεν. χαρίεντα μὲν γὰρ ᾄδω, χαρίεντα δ' οἶδα λέξαι. τοῦτο καὶ περὶ Σωκράτους Ἀλκιβιάδης ἔλεγεν, εἰκάζων αὐτοῦ τὴν χάριν τοῖς Ὀλύμπου καὶ Μαρσύου αὐλήμασι. τίς ἂν ὦ θεοὶ μέμψαιτο ἐραστὴν τοιοῦτον πλὴν Τιμάρχου;

verborum architectum. Phædri amore *tanquam Bacchico furore concitari* se ait Socrates. Illa vero, *Amor mihi mentem*, inquit, *impulit, venti instar qui montanis incidit arboribus.* Socrates Xanthippen perstringit, cum mortem ejus dolet: illa filiæ suæ scribit, *Nefas in poetica domo luctum esse; neque id nobis sit dignum.* Sed & Teii sophistæ ars ejusdem indolis ejusdemq; modi est. Nam & formosos omnes amat, & laudat omnes. Nihil enim fere odæ illius canunt, quam Smerdiæ capillum, & Cleobuli oculos, & florem Bathylli. Sed & in illis castitatem vide. *Lubet deliciari tecum*, inquit, *mire enim venustulus es.* Et rursus, *Pulchrum in amore est, quod justum est.* Sed & alibi artem suam detexit, *Me*, inquit, *pueri verborum meorum causa diligant, venusta enim iis tribuo, venusta possum dicere.* Idem de Socrate Alcibiades dicebat, cum venustatem ejus cum Olympi Marsiæque tibiis & cantu confert. Quis o Dii, amorem talem reprehendere possit, præter Timarchum?

DE EODEM AMORE.

DISSERT. IX.

RESumamus iterum eandem de amore diſputationem, tanquam magni itineris principium, interpoſita quiete, donec ad finem perveniamus. Quod ut fieri poſſit, duces viæ nobis aſſumamus, facundiæ præſidem Mercurium, Suadam, Gratias, ipſumque Amorem. Nec enim parvum eſt certamen, aut de re levi inſtitutum: quandoquidem uſitatam orationis viam, quæ de amore agere ſolet, præcipitium comitatur profundiſſimum. Ut alterum neceſſe ſit, vel ut recte ames, tutoque viam hanc abſolvas, aut ut de via deflectens, ſecus ames, & in præceps feraris. Quod cum timeret noſter Socrates, videretque morbum hunc cum in aliis Græciæ partibus, tum præcipuè Athenis dominari, plenaq; eſſe omnia amatoribus qui deciperent, adoleſcentibus qui deciperentur, miſeratus eſt in utriſq; miſerum hunc affectum: cumque rem tam impudicam lege vindicare non poſſet (neque enim Ly-

ΕΤΙ ΠΕΡΙ ΕΡΩΤΟΣ.

Λόγος θ'.

ΑΝακαλοῦντες αὖθις αὐτοὺς τοὺς περὶ ἔρωτος λόγους, ὥσπερ ἀρχὴν μακρᾶς ὁδοῦ, μετ' ἀνάπαυλαν, βαδίζωμεν ἐπὶ τέλος, ἡγεμόνας παρακαλέσαντες τῆς ὁδοῦ Ἑρμῆν τὸν λόγιον καὶ Πειθὼ καὶ Χάριτας καὶ τὸν Ἔρωτα αὐτόν. οὐ γάρ τοι σμικρὸν οὐδ' ὑπὲρ τῶν τυχόντων τὸ κινδύνευμα. παραθεῖ μὲν γὰρ τῇ λεωφόρῳ τοῦ περὶ ἔρωτος λόγου κρημνὸς βαθύς. καὶ χρὴ δυοῖν θάτερον, ἢ καλῶς ἐρῶντας ἰέναι ἀσφαλῶς, ἢ ἐκτραπομένους τῆς ὁδοῦ, κακῶς ἐρᾶν καὶ ἐνεχθῆναι κατὰ τοῦ κρημνοῦ. τοῦτό τοι δείσας καὶ Σωκράτης ἐκεῖνος, εὑρὼν τὸ πάθος ἐνακμάζον τῇ τε ἄλλῃ Ἑλλάδι καὶ πολὺ μάλιστα ταῖς Ἀθήναις, καὶ μεστὰ πάντα ἀδίκων ἐραστῶν καὶ μειρακίων ἐξηπατημένων, οἰκτείρας τοῦ πάθους ἑκατέρων τὴν ἀγέλην, καὶ μήτε παῦσαι δυνάμενος τὴν ὕβριν νόμῳ (οὐ γὰρ ἦν Λυκοῦργος.

οὐδὲ Σόλων, οὐδὲ Κλεισθένης, οὐδέ τις ἄλλος τῶν δύναμιν ἀρχικὴν πιστευομένων ἐν τοῖς Ελλησι) μήτε δι' ἐξουσίας βιάσασθαι περὶ τὰ κρείττω (Ηρακλέους γὰρ αὐτοῖς περὶ τοῦτο ἔδει, ἢ Θησέως, ἢ τινος ἄλλου σωφρονιστοῦ ἰσχυροῦ) μήτε πεῖσαι λόγῳ (ἀπειθὲς γὰρ χρῆμα ἐπιθυμία προσλαβοῦσα οἶστρον, καὶ προσελθοῦσα ἐγγύτατα μανίας) οὕτω δὴ ὁ Σωκράτης τὸ μὲν ὑπεριδεῖν παντάπασι τῶν νεανίσκων καὶ τῶν μειρακίων οὐκ ἠνέσχετο, οὐδὲ περὶ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐξέκαμεν, ἐξεῦρε δὲ μηχανὴν ἑκουσίου ἀγωγῆς τοιάνδε τινά. Φράσω δὲ αὐτὴν, κατὰ τοὺς τοῦ Φρυγὸς λόγους μεθ' ἣν πλάττων· ποιμὴν ἀνὴρ καὶ μάγειρος ἐβάδιζον ἄμφω κοινὴν ὁδόν· ἰδόντες δὲ ἐκ ποιμνῆς ἄρνα διατραφῆ πλανώμενον, ἀπολειφθέντα τῆς συννομίας, ὥρμηντο ἐπ' αὐτὸν ἄμφω (ἦν ἄρα τότε ὁμόφωνα καὶ τὰ θηρία τοῖς ἀνθρώποις) ἐρωτᾷ ὁ ἀμνός, τίς ἂν ἑκάτερος ἐθέλει αὐτὸν μεταχειρίσασθαι καὶ ἄγειν· ὡς δὲ ἐπύθετο τἀληθῆ αὐτὰ καὶ ἀμφοῖν τὴν

curgus erat, aut Solon, aut Clisthenes, aut alius aliquis eorum è numero, qui apud Græcos imperarunt) neq; vi eos ad officium cogere posset (hoc enim vel Herculis fuisset vel Thesei, aut si quis alius robustus fuit morum castigator) neque rationibus persuadere, quia nihil est quod difficilius persuaderi potest quam libido, præsertim si furiis quibusdam agitata, quam proxime ad furorem accedat: negligendos sibi neque hos neque illos putavit, aut de salute eorum desperandum esse. Excogitavit ergo artem ejusmodi, qua eorum animos duceret: quam ut commode ostendere possim, Æsopico more fabellam proponam. Pastor quidam & lanio simul incedebant. Inter eundum evenit ut agnum pinguissimum seorsim à grege suo viderent aberrare. Accurrit uterque. Agnus ergo ut sciret cui se committeret (nam tum temporis humano more bruta loquebantur) quis uterque eorum esset, exquirit. Ubi quod res erat cognovit, artemque

 utri-

utriusque satis percepit, pastori se tradit, lanioni contra, tu, inquit, carnifex es gregisque nostri crudelis mactator, huic vero gens non invisa sumus. Confer si placet, ex præscripto hujus fabulæ, amatores illos cum multis lanionibus, Socratem cum pastore uno: adolescentulos Atticos cum pecoribus, quæ à grege suo aberrant: nam & hi eodem more inter se loquuntur; revera tamen neque pro fabularum licentia. Quid ergo facturus est, cum carnifices hos formæ insidiari adolescentulorum videbit hic pastor, magnoque impetu accurrere? Permittet hoc tacitusque adstabit? Ita ipsis crudelior tortoribus esset. Imo curret ut illi, insequetur eodem modo, sed alio fine. Et tamen imperitus aliquis, qui artem quam uterque profitetur ignorat, aut qui causam currendi nescit, currere utrunque in perniciem putabit agni; donec finem videbit: tum enim cursum laudabit, imitari conabitur diligentiam, mirabitur hunc venatorem, beatam judicabit ipsam prædam. Quare amare se profitebatur

τέχνην, φέρων ἑαυτὸν ἐπιτρέπει τῷ ποιμένι, λέγων πρὸς τὸν μάγειρον, σὺ μὲν γὰρ δήμιός τις εἶ καὶ μιαιφόνος τῆς ἀρνῶν ποίμνης· τούτῳ δὲ ἐξαρκέσειν καλῶς τὰ ἡμέτερα ἔθη. εἴκαζε, εἰ βούλει, κατὰ τὸν μῦθον, τοὺς μὲν ἐραστὰς ἐκείνους μαγείροις πολλοῖς, τὸν δὲ Σωκράτην ποιμένι ἑνί, τὰ δὲ μειράκια τὰ Ἀττικὰ θρέμμασι πλανωμένοις ὁμοφώνοις ἀληθῶς, οὐ κατὰ τὴν ἐν τοῖς μύθοις ἐξουσίαν. τί ἂν οὖν δράσειεν ὁ ποιμὴν οὗτος ὁρῶν τοὺς δημίους τῆς τῶν μειρακίων ὥρας ἐφιεμένους, καὶ δρόμῳ ἐπ' αὐτὴν ὠθουμένους; ἆρα ἀνέξεται, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἄγων στήσεται; οὕτω μὲν εἴη ἂν μιαιφονώτερος αὐτῶν τῶν δημίων. οὐκοῦν θεύσεται, καὶ κοινωνήσει τοῦ δρόμου, καὶ διώξεται σὺν αὐτοῖς οὐκ ἐπὶ τῇ ἴσῃ· καί τις ἰδὼν τῶν ἀπείρων τῆς τέχνης καὶ τῆς αἰτίας τοῦ δρόμου, αὐτὸ ἐκεῖνο οἰήσεται, ἐπ' ὀλέθρῳ καὶ τοῦτον θεῖν· ἐὰν δὲ ἀναμείνῃ τὸ τέλος, ἐπαινέσεται τὸν δρόμον, καὶ μιμήσεται τὴν σπουδήν, καὶ θαυμάσει τὸν θηρευτήν, καὶ μακαριεῖ τὴν ἄγραν. διὰ

τοῦτο

τοῦτο καὶ ὁ Σωκράτης ἐρᾶν ἔλεγε καὶ πάντων ἐρᾶν, καὶ ἐκοινώνει τοῦ δρόμου, καὶ ἐδίωκε τοὺς καλοὺς, καὶ τοὺς συνεραστὰς ἔφθανε, καὶ τοὺς δημίους ὑπετέμνετο. καὶ γὰρ ἦν αὐτῶν καὶ πονεῖν ἱκανώτερος, καὶ ἐρᾶν δεινότερος, καὶ λαμβάνειν εὐστοχώτερος. καὶ πάνυ εἰκότως· τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ὁ ἔρως ἦν ὄνομα ἐπιθυμίας ἐν ἡδοναῖς πλανώμενον, ἀρχὴ δὲ αὐτοῦ, ἄνθος σώματος ἐρχόμενον εἰς ὀφθαλμοὺς, καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ τὴν ψυχὴν ῥέον (ὁδοὶ γὰρ κάλλους οἱ ὀφθαλμοί.) τῷ δὲ Σωκράτει ὁ ἔρως ἦν κατὰ μὲν τὴν σπουδὴν τοῖς ἄλλοις ὅμοιος, κατὰ δὲ τὴν ἐπιθυμίαν διαφέρων, κατὰ δὲ τὴν ἡδονὴν σωφρονέστερος, κατὰ δὲ τὴν ἀρετὴν εὐστοχώτερος· ἀρχὴ δὲ αὐτοῦ, ψυχῆς ἄνθος ἐν σώματι διαφαινόμενον, οἷον εἰ ξυνείης ποταμοῦ κάλλος λειμῶνι ἐπιῤῥέον· καλὰ μὲν τὰ ὑπ' αὐτῷ ἄνθη, λαμπρυνόμενα δὲ ὑπὸ τοῦ ὕδατος πρὸς τὴν ὄψιν· τοῦτο δύναται καὶ ψυχῆς ἄνθος ἐμπεφυτευμένον σώματι καλῷ ἐκλαμπρύνεται ὑπ' αὐτοῦ καὶ

Socrates, & amare quidem omnes; currebat etiam cum aliis, sequebatur formosos, rivales suos prævertebat, omnesque carnificum præcidebat conatus. Nam & laboris erat patientior, & amoris peritior, & ad capiendum dexterior. Nec sine causa. Aliis enim amor libidinis nomen erat, quod in mediis sine certa sede errat voluptatibus: cujus fons & origo est flos corporis, qui oculos intrat, ex oculis in animum dilabitur. Prima enim via qua pulchritudo sese insinuat sunt oculi. At vero amor Socratis, diligentia studioque consequendi similis erat reliquis, libidine differebat. Si voluptatem spectes, temperantior, si virtutem, solertior, cujus fons & origo erat pulchritudo animi, quæ è corpore elucebat. Ut si pulchrum cogites fluvium, qui pratulum irrigat: flores enim quamvis pulchri sint, qui sub aqua sunt, pulchriores tamen aquæ causa videntur. Idem potest flos animæ, pulchro innatus corpori: illustratur ab eo, elucet, splendorem

suum transfundit. Ut nihil aliud sit pulchritudo corporis, quam futuræ flos virtutis, & majoris quasi pulchritudinis præludium. Sicut enim solis exortum fulgor quidem in summitate montium præcedit, quo vehementer delectantur oculi, quia aliud exspectant: ita animæ splendorem splendor aliquis in extremis corporis partibus præcedit, quo plurimum delectantur Philosophi, quia aliud mox venturum vident. Nam si Thessalus equi pullum, Ægyptius vitulum, Spartiata catulum amat; cur qui hominem amat, qui hoc animal deperit, ab Ægyptio agricola, aut equite Thessalo, aut venatore Laconico superabitur? Longe enim alia illorum cultura est, quæ ad laborem tantum animalia illa præparat, quibus postea utatur: cum amator hominis, qui adolescentem colit, nihil aliud quam communionem virtutis habeat propositam. Quod ut fieri possit, eligit ex omnibus maxime idoneos. Idonei maxime ad virtutem consequendam sunt, qui maxime sunt pulchri.

ἐκλάμπει, καὶ διαφαίνεται. καὶ ἔστι σωμάτων ὥρα οὐδὲν ἄλλο, ἢ μελλούσης ἀρετῆς ἄνθος, καὶ οἱονεὶ προοίμιον κάλλους ὡραιοτέρου. ὥσπερ γὰρ τοῦ ἡλίου προανίσχει τὶς αὐγὴ ὑπὲρ ἄκρων ὀρῶν, ἀγαπητὸν ὀφθαλμοῖς θέαμα διὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος. οὕτω καὶ τῆς λαμπρᾶς ψυχῆς προανίσχει τὶς ὥρα ὑπὲρ ἄκρων τῶν σωμάτων, ἀγαπητὸν φιλοσόφοις θέαμα, διὰ τὴν προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος. ἀλλὰ Θετταλὸς μὲν ἀγαπήσει πῶλον, καὶ Αἰγύπτιος πόρτιν, καὶ Σπαρτιάτης σκύλακα· φιλάνθρωπος δ' ἀνὴρ καὶ φιλοθρέμμων τοῦ ζώου τούτου, οὐ κατὰ γεωργὸν Αἰγύπτιον, οὐδὲ κατὰ ἱππικὸν Θετταλόν, οὐδὲ κατὰ κυνηγέτην Λακωνικόν; τούτοις μὲν γὰρ ἡ θεραπεία, προοίμιά γε τοῖς ζώοις πονοῦσι· ὁ δὲ ἐραστὴς ὁ φιλάνθρωπος θεραπεύει τὰ παιδικὰ ἐπὶ κοινωνίᾳ τῆς ἀρετῆς· θεραπεύει δὲ ἐπιλεξάμενος τὰ ἐπιτηδειότατα. ἐπιτήδεια δὲ εἰς προσδοκίαν ἀρετῆς τὰ κάλλιστα. τὸ δὲ κάλλος τὸ αὐτὸ ὄν, ἀλλοιότερον μὲν φαίνεται

ταῖς μοχθηροῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλοιότερον δὲ ἐρασταῖς νομίμοις. καὶ γὰρ τὸ ξίφος τὸ αὐτὸ ὂν, ἀλλοιότερον μὲν φαίνεται τῷ ἀριστεῖ, ἀλλοιότερον δὲ τῷ δημίῳ. καὶ τὴν Πηνελόπην ἄλλως Ὀδυσσεὺς ὁρᾷ, ἄλλως ὁ Εὐρύμαχος. καὶ τὸν ἥλιον ἄλλως μὲν ὁρᾷ Πυθαγόρας, ἄλλως δὲ Ἀναξαγόρας· Πυθαγόρας μὲν ὡς θεὸν, Ἀναξαγόρας δὲ, ὡς λίθον. καὶ τὴν ἀρετὴν ἄλλως μὲν διώκει Σωκράτης, ἄλλως δὲ Ἐπίκουρος· Σωκράτης μὲν, ὡς εὐδαιμονίας ἐραστής· Ἐπίκουρος δὲ, ἡδονῆς· οὕτω καὶ καλὸν σῶμα ἄλλως μὲν διώκει Σωκράτης, ἄλλως δὲ Κλεισθένης· Σωκράτης μὲν, ὡς ἀρετῆς ἐραστής. Κλεισθένης δὲ ὡς ἡδονῆς. ὁπόταν τοίνυν ἀκούσῃς ἐρῶντα μὲν τὸν φιλόσοφον, ἐρῶντα δὲ καὶ τὸν μοχθηρὸν ἄνδρα, μὴ συγχέῃς τὸ γιγνόμενον ὀνόματι ἑνί. ὁ μὲν ἐφ' ἡδονὴν οἰστρεῖ, ὁ δὲ καλοῦ ἐρᾷ· ὁ μὲν ἄκων νοσεῖ, ὁ δὲ ἑκὼν ἐρᾷ· ὁ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐρᾷ τοῦ ἐρωμένου, ὁ δὲ ἐπ' ὀλέθρῳ ἀμφοῖν. ἐκείνου τοῦ ἔρωτος ἀρετὴ ἔργον, τοῦδε τοῦ ἔρωτος ἔργον ὕβρις.

Jam pulchritudo cum sit eadem, alia tamen videtur oculis improbis, alia legitimis amatoribus: sicut ensis cum idem sit, alius tamen videtur viro forti, alius carnifici. Sicut Penelopen aliter Ulysses videt, aliter Eurymachus: sicut solem aliter videt Pythagoras, aliter Anaxagoras. Pythagoras ut Deum, Anaxagoras ut lapidem. Sicut virtutem aliter sequitur Socrates, aliter Epicurus. Socrates enim beatitudinem amat, voluptatem Epicurus. Eodem modo pulchrum corpus aliter sequitur Socrates, aliter Clisthenes. Socrates enim ut virtutis, ut voluptatis amator Clisthenes. Cum ergo audies amare Philosophum, audies amare hominem improbum, cave utrunque eodem dicas nomine. Quia alter in libidinem fertur, alter pulchritudinem amat. Alter invitus æger est, alter amat libenter. Alter bona illius spectat, quem amat: alter cum pernicie amat utriusque. Illius amoris virtus, hujus opus est voluptas.

Illius

Illius amoris finis est amicitia, hujus simultas. Ille amor gratuitus, hic mercenarius est. Ille encomio, hic vituperio dignus est. Ille Græcus, hic Barbarus est. Ille virilis, hic effœminatus est. Ille stat, hic volat, nec unquam diuturnus est. Qui illo amore captus est, Deo carus, carus legi, plenus pudoris, plenus libertatis est. Ille etiam interdiu amasium complectitur, & se oblectat: cum eo in gymnasio luctatur, in stadio currit, in venatione laboris comitem, in bello virtutis socium se præbet: si felix sit, felicitatis consors est, si moriendum est, una moritur. Deniq; ad congressum nec nocte opus habet nec solitudine. Alter contra, Diis inimicus: libenter enim peccat. Inimicus legis legem enim transgreditur: diffidens, expes, impudens. Solitudinem noctem, loca tenebrosa captat: nunquam luce palam cum amasio versari audet. Solem fugit, noctem sequitur & caliginem,

-Quam non pastor amat,

ἐκείνου τοῦ ἔρωτος φιλία τέλος, τούτου τοῦ ἔρωτος ἔχθρα τέλος· ἄμισθος ὁ ἔρως ἐκεῖνος, μισθοφόρος ὁ ἔρως οὗτος· ἐκεῖνος ὁ ἔρως ἐπαινετὸς, ἐπονείδιστος οὗτος· ἐκεῖνος Ἑλληνικὸς, βαρβαρικὸς οὗτος· ἐκεῖνος ἄῤῥην, ἁπαλὸς οὗτος· ἐκεῖνος ἑστὼς, πλανὸς οὗτος, ἀβέβαιος· ἐκεῖνον τὸν ἔρωτα ἐρῶν ἀνὴρ, φίλος θεῷ, φίλος νόμῳ, μεστὸς αἰδοῦς, μεστὸς παῤῥησίας· ἐκεῖνος καὶ μεθ' ἡμέραν τὸν ἐρώμενον περιέπει, καὶ ἀγάλλεται τῷ ἔρωτι, καὶ ἐν γυμνασίῳ συμπλέκεται, καὶ ἐν δρόμῳ συνθεῖ, καὶ ἐν θήρᾳ συγκυνηγετεῖ, καὶ ἐν πολέμῳ συναριστεύει, καὶ ἐν εὐτυχίαις συνευτυχεῖ, καὶ ἀποθνήσκοντι συναποθνήσκει, καὶ οὐδὲν αὐτῷ δεῖ πρὸς τὴν συνουσίαν, οὐ νυκτὸς, οὐκ ἐρημίας· ὁ δὲ ἕτερος ἐραστὴς, θεοῖς μὲν ἐχθρὸς (πλημμελὴς γὰρ) ἐχθρὸς δὲ καὶ νόμῳ (παράνομος γὰρ) ἀθαρσὴς, δύσελπις, αἰδοῦς ἄπορος, ἐρημίας φίλος καὶ νυκτὶ καὶ φωλεοῖς, μηδαμοῦ ἂν ἐθέλων ὀφθῆναι συνδιημερεύων τοῖς παιδικοῖς, φεύγων ἥλιον, διώκων νύκτα καὶ ὁμίχλην,

Ποιμέσιν οὔ τι φίλην,

κλέπτῃ

Κλέπτῃ δὲ ἀγαθήν. ὁ μὲν ποιμένι ἔοικεν, ὁ δὲ κλέπτῃ ἔοικεν, καὶ λανθάνειν εὔχεται· οἶδε γὰρ τὸ κακὸν ὃ δρᾷ· ἀλλὰ εἰδὼς, ὑφ' ἡδονῆς ἕλκεται. καὶ γὰρ ἐν τοῖς εὐκάρποις φυτοῖς, ὁ μὲν γεωργὸς τημελῶς πρόσεισιν, ὁ δὲ κλέπτης ἐμπεσὼν δρέπει καὶ λυμαίνεται καὶ σπαράττει. καλὸν σῶμα ὁρᾷς ἀνθοῦν καὶ ἔγκαρπον, μὴ χράνῃς, μὴ μιάνῃς, μὴ προσψαύσῃ τοῦ ἄνθους· ἐπαίνεσον ὡς ὁδοιπόρος φυτόν ποτε,

--τοῖον Ἀπόλλωνος παρὰ βωμῷ
Φοίνικος νέον ἔρνος ἀνερχόμενον ἐνόησα.

Φεῖσαι τοῦ φυτοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Διὸς, ἀνάμενον τοὺς καρποὺς, καὶ ἐρασθήσῃ δικαιότερον. οὐ χαλεπὸν τὸ ἔργον. οὐ γὰρ Σωκράτους μόνον, οὐδὲ φιλοσόφου μόνον· ἤδη καὶ Σπαρτιάτης ἀνὴρ οὐκ ἐν Λυκείῳ τραφεὶς, οὐδὲ ἐν Ἀκαδημίᾳ γυμνασάμενος, οὐδὲ ἐν φιλοσοφίᾳ πεπαιδευμένος, ἐντυχὼν μειρακίῳ βαρβαρικῷ μὲν ἀλλ' ἄκρως καλῷ καὶ ἀνθοῦντι ἄρτι, ἠράσθη μὲν αὐτοῦ (πῶς δ' οὐκ ἔμελλεν;) ἀλλ' οὐ πε-

Sed fur diligit. Alter enim paſtori, alter furi ſimilis eſt : amat enim latebras. Malum namque quod agit non neſcit, & cum non neſciat, tamen à voluptate trahitur. Sic ad fructiferas arbores caute accedit agricola, fur violenter carpit, læditque plantas, ac frangit. Si pulchri corporis florem fructumque videas, cave polluas, cave temeres, cave florem tangas. Lauda potius, ut viator plantam ſolet,

--Sic propter Apollinis aram,
Germen adhuc teneræ conſpexi ſurgere palmæ.

Parce Apollinis Joviſque plantæ, exſpecta fructus, rectius amabis. Non admodum moleſtum hoc eſt. Nec enim Socrates tantum hoc potuit, nec ſolius eſt philoſophi. Scimus Spartiatam quendam, qui nec in Lyceo enutritus, nec in Academia inſtitutus, nec in Philoſophia eruditus eſſet, occurriſſe adoleſcentulo, quamvis Barbaro, tamen formoſo admodum, & qui in ipſo ætatis flore eſſet : quem amavit quidem (quidni enim amaret ?) nunquam tamen

tamen ultra oculos & aspectum quicquam ejus delibavit. Ego plures hanc Agesilai fortitudinem facio, quam quæ in bello præclare gessit Leonides. Magis namque inexpugnabilis amor erat Barbari illius: tum Amoris tela magis penetrant, quam Cadusia aut Medica. Quare Xerxes mortuum calcavit Leonidem, Pylasque ingressus est. At Agesilao cum ad oculos tantum usque processisset amor, in ipsis animi foribus hæsit ac remansit: quod majoris virtutis est. Ego certe præmium trado. Ego hæc in rebus Agesilai magis laudo, quam cum Tissaphernem insequitur, Thebanos superat, flagra perfert. Illa namque ad corporis educationem institutionemque pertinebant: hæc contra, vere exercitati animi multisq; flagris subacti signa fuerunt.

ϛαιτέρω τ͂ ὀφθαλμῶν. ἐπαινῶ τῆς ἀρετείας τ Ἀγησίλαον μᾶλλον, ἢ τὸν Λεωνίδην, μαχόμενον. ἀμαχώτερος γὰρ ὁ ἔρως ἦν τ͂ βαρβάρου, καὶ τὰ τοῦ ἔρωτος βλήματα πιτρώσκει μᾶλλον, ἢ τὰ Καδούσια ἢ τὰ Μηδικά. τοιγαροῦν ὁ Ξέρξης μὲν ἐπέβη Λεωνίδου κειμένου, καὶ παρῆλθεν ἔσω πυλῶν· Ἀγησιλάῳ δὲ μέχρι τ͂ ὀφθαλμῶν προσελθὼν ὁ ἔρως, αὐτοῦ ἔστη ἐπὶ θύραις τῆς ψυχῆς. μεῖζον τὸ ἔργον· δίδωμι τὰ ἀριστεῖα. ταῦτα δρῶντα ἐπαινῶ τὸν Ἀγησίλαον μᾶλλον ἢ Τισσαφέρνην διώκοντα, ἢ Θηβαίων κρατοῦντα, ἢ τὰς μάστιγας καρτεροῦντα. ἐκεῖνα μὲν γὰρ, ἦν τ͂ τ͂ σωμάτων τροφῆς καὶ παιδαγωγίας· ταῦτα δὲ, ἔργα ψυχῆς τῷ ὄντι ἠσκημένης καὶ μεμαστιγωμένης.

DE EADEM SOCRATIS AMATORIA.

DISSERT. X.

ΕΤΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ Σωκράτους ἐρωτικῆς.

Λόγος ι.

SMerdies natione Thrix, formæ elegantissimæ planeque regiæ puer, do-

ΣΜερδίης Θρᾷξ ὑπὸ Ἐλλήνων, κάλλους μειράκιον βασιλικοῦ, ὀφθῆναι γαῦρον

ρον, ἐκομίσθη δῶρον τυράννῳ Ἴωνι Πολυκράτει τῷ Σαμίῳ. ὁ δὲ ἥσθη τῷ δώρῳ, καὶ ἐρᾷ Πολυκράτης Σμερδίου, καὶ αὐτῷ συνερᾷ ὁ Τήιος ποιητὴς Ἀνακρέων. καὶ Σμερδίης παρὰ μὲν Πολυκράτους ἔλαβε χρυσὸν καὶ ἄργυρον, καὶ ὅσα εἰκὸς ἦν μειράκιον καλὸν παρὰ τυράννου ἐρῶντος. παρὰ δὲ Ἀνακρέοντος ᾠδὰς καὶ ἐπαίνους, καὶ ὅσα εἰκὸς ἦν παρὰ ποιητοῦ ἐραστοῦ. εἰ δή τις παραβάλλοι ἔρωτα ἔρωτι, τυραννικὸν ποιητικῷ, πότερος ἂν αὐτοῖν φανείη ἐνθεώτερος καὶ οὐράνιος, καὶ ἄξιος Ἀφροδίτης ἐπονομάζεσθαι καὶ ἔργον εἶναι ὅσιον; ἐγὼ μὲν οἶμαι κρατεῖν ἂν τὸν Μούσαις καὶ Χάρισιν ἀνακεκραμένον μᾶλλον, ἢ τὸν ἀνάγκῃ καὶ δέει. ὁ μὲν γὰρ αἰχμαλώτῳ ἔοικεν ἢ μισθοφόρῳ οὐ πάνυ τι εὐτυχεῖ· ὁ δὲ ἐλευθέρῳ καὶ Ἕλληνι. διόπερ μοι δοκεῖ οὐδὲ ἐν τοῖς Βαρβάροις πάνυ τι ἐπιχωριάσαι τὰ τοῦ ἔρωτος. ὅπου γὰρ τὸ μὲν πλῆθος δοῦλον, τὸ δὲ ἄρχον δεσπόζει, τὸ δὲ διὰ μέσου ἐνθένδε ἐξήρτηται, τὸ ἰσήγορον τε καὶ

no à Græcis quibusdam, regi Ionico, Polycrati nimirum Samio, donatus est. Quo munere in tantum rex delectatus est, ut puerum vehementer amaret: in quo rivalem habuit poëtam Teium, Anacreontem. Et à Polycrate quidem aurum argentumque dono accepit Smerdies, aliaque ejusmodi quæ puerum formosum à rege amatore accipere æquum est. Ab Anacreonte contra carmina ac laudes, & quæcumque ab amatore poëta æquum est. Si quis jam utrumque amorem, regium dico poëticumque inter se componere velit, utrum eorum divinum magis cœlestemque, utrum magis Venere dignum, magisque sanctum visum iri existimas? Ego illum magis arbitor, quem Musæ Gratiæque temperant, quam quem necessitas & metus. Alter enim homini captivo aut infelici similis est mercenario, alter libero & Græco. Quam esse causam arbitror, cur vix apud Barbaros amor inveniri soleat. Ubi enim populus servit, rex imperat; ibi totum illud medium, quod auctoritate, quod dignitate,

dignitate, ac societate lege inter se par est, penitus sublatum est. Nihil autem amori magis inimicum est, quam metus & necessitas. Est enim generosum quid amor ac ingenuum, ipsaque Sparta magis liberum. Solus enim omnium quæ hominibus adesse solent, cui pure ac sine labe ulla hæserit, nec opes admiratur, nec reges metuit, nec regiam stupet, nec judicium horret, aut mortem vitat. Non bellua ulla, non ignis, non præceps locus, non mare, non ensis, non laqueus, illi metum incutit. Sed & invia penetrat, & periculosa superat, & quæ alii metuunt, facile contemnit, & quæ aliis difficilia videntur, facile efficit. Fluvios facile tranat, tempestate facile navigat, in montibus facile currit. Ubique præsenti est animo, omnia despicit, omnia in potestate habet. Res minime contemnenda est amor, quoties talis est. Ut arbitrer, optaturum esse sapientem virum, ne unquam ab eo amor recedat, si quidem una cum illo libertatem, securitatem, animique firmitatem consecuturus sit. Ve-

ἰσοτίμων καὶ ξυννόμων. ὁ δὲ ἔρως οὐδενὶ οὕτως πολεμεῖ ὡς ἀνάγκη. καὶ ἔστι χρῆμα γαῦρον, καὶ δεινῶς ἐλεύθερον, καὶ τῆς Σπάρτης αὐτῆς ἐλευθερώτερον. μόνον γάρ τοι τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔρως, ἐπειδὰν τῷ καθαρῶς ξυγγένηται, οὐ πλοῦτον τέθηπεν, οὐ τύραννον δέδιεν, οὐ βασίλεια ἐκπλήττεται, οὐ δικαστήριον φυλάττεται, οὐ φεύγει θάνατον· οὐ θηρίον αὐτῷ δεινὸν, οὐ πῦρ, οὐ κρημνὸς, οὐ θάλαττα, οὐ ξίφος, οὐ βρόχος· ἀλλὰ καὶ τὰ ἄπορα αὐτῷ εὐπορώτατα, καὶ τὰ δεινὰ εὐμαχώτατα, καὶ τὰ φοβερὰ εὐπετέστατα, καὶ τὰ χαλεπὰ εὐκολώτατα. ποταμοὶ πάντες περάσιμοι, χειμῶνες πλωϊμώτατοι, ὄρη εὐδρομώτατα· πανταχοῦ θαρσεῖ, πάντων ὑπερορᾷ, πάντων κρατεῖ. πολλοῦ γε ἄξιον τὸ ἐρᾶν, τοιοῦτον ὄν. ἐγὼ μὲν οἶμαι καὶ εὔξασθαι τινα νοῦν ἔχοντα, μηδαμοῦ ἀπαλλαγῆναι αὐτοῦ, εἰ μέλλει ὁμοῦ ἐρῶν ἐλεύθερός τε εἶναι καὶ ἀδεὴς καὶ ἄπταιστος. δέδια δὲ μὴ οὐ τοιοῦτον ᾖ πᾶ-

σιν

συνέξεως, ἀλλά τις ὁμοιότης ἐπιτηδεύματι αἰσχροῦ ὑποδῦσα ἔργον καλὸν, τῇ περὶ αὐτὸ εἰκασίᾳ καλλωπιζομένη, τυγχάνει μὲν τῆς φαντασίας ὁμοίας, τοῦ δὲ τέλους ἀστοχῆ· μιμεῖται τε καὶ φαρμακοπώλης ἰατρὸν, καὶ συκοφάντης ῥήτορα, καὶ σοφιστὴς φιλόσοφον. καὶ πανταχοῦ εὕροις ἂν ξυμφυὲς ἀγαθῷ κακὸν, πολλῷ τῷ ὁμοίῳ ἀνακεκραμένον. ἢ προαιρέσει χωριζόμενον, ὡς ὁ ῥήτωρ τοῦ συκοφάντου· ἢ τέλει, ὡς ἰατρὸς τοῦ φαρμακέως· ἢ ἀρετῇ, ὡς φιλόσοφος τοῦ σοφιστοῦ. προαίρεσις δὲ καὶ ἀρετὴ καὶ τέλος, ὀλίγοις γνώριμα. ὅταν οὖν ἐν ἐπιτηδεύμασι διπλοῖς καὶ ἀμφιβόλοις τὰ μὲν ὅμοια οὐκ ἀπῇ, τὰ δ' ἀνόμοια προσῇ, ἀνάγκη κατὰ τὸ ἀγνοούμενον οὐ δυναμένους χωρίζειν τὰς τέχνας, κατὰ τὸ εἰκαζόμενον αὐτὰς συνάπτειν. μή ποτ' οὖν καὶ περὶ ἔρωτος ταύτῃ κριτέον, καὶ ἡγητέον αὐτὸν εἶναι ὄνομα κοινὸν ἐν μεταιχμίῳ ἀρετῆς καὶ κακίας τεταγμένον, ὑπ' ἀμφοῖν μὲν δημαγωγούμενον, σχηματ-

reor tamen ne in omnibus talis ſit, ſed potius res fœda, quæ pulcherrimæ habitum ſibi vendicet, ſolaque ſimilitudine ſe efferat: ut ipſam quidem conſequatur imaginem, multum tamen abſit à fine. Sicut agyrta imitatur medicum, ſycophanta oratorem, ſophiſta philoſophum. Ita ubique invenies malum bono adhærere, & ob ſimilitudinem quam habet, cum eo coaleſcere. Cum tamen vel propoſito diſtinctum ſit, ut orator à ſycophanta, vel fine, ut medicus ab agyrta, vel virtute, ut philoſophus à ſophiſta. Pauci enim vel propoſitum, vel finem, vel virtutem intelligunt. Cum ergo duæ artes ambiguæ concurrunt, in quibus & ſimilitudo quædam & diſſimilitudo concurrit, neceſſe eſt eos, qui ſecundum diſſimilitudinem ſeparare artes non poſſunt, ex eo quod ſimile eſt, conjungant. Videamus ergo an eodem modo de amore ſit judicandum, nomen nimirum eſſe medium, quod virtutem inter improbitatemq; conſiſtit. Ut tam ab hac quam ab illa ſuaviter alliciatur, utriuſque for-

mam, utr usque nomen, prout alteri earum adhæret, sibi adsumat. Cum autem duæ sint, ut Plato docet, partes animæ; quarum altera ratio, altera affectus dicitur: necesse est amorem si quidem sit vitium, affectum esse sine ratione; sin virtus, è duobus alterum: ut vel ad rationem referatur, & ab affectu planè separetur, aut ad affectum referatur, qui rationi sit conjunctus. Quod si amor nihil est aliud quam amicitiæ quidam impetus atque appetitus, quo simile natura sua ad simile pertrahitur, ut cum simili misceatur simile, affectus erit non ratio. Quare necesse erit, ut huic affectui præficiatur ratio, ut virtus fiat non morbus. Sicut in corporum nostrorum temperamentis fieri videmus, ubi sanitas nihil est, quam dispositio quædam, quæ ex humido & sicco, frigido & calido, vel naturæ vel artis beneficio apte composito constat: quod si vel tantillum naturæ demas vel artis, dispositionem illam turbas, ipsam sanitatem evertis. Eodem modo, amor

πιζόμενον δὲ πρὸς ἑκατέραν, ὁποτέρᾳ ξυγγένοιτο, τῷ τῆς ἐπικρατουμένης πάθει προσονομάζεσθαι. καὶ μὴν τῆς ψυχῆς δίχα νενεμημένης, ὡς Πλάτωνός φησι λόγος· ἧς τῷ μὲν τῶν μερῶν ὄνομα λόγος, τῷ δὲ πάθος· ἀνάγκη τὸν ἔρωτα, εἰ μὲν κακία εἴη, πάθος τι εἶναι ἔρημον λόγου· εἰ δέ τι τῶν καλῶν, δυοῖν θάτερον, ἢ κατὰ τὸν λόγον τετάχθαι, πάθους ἀπηλλαγμένον, ἢ κατὰ τὸ πάθος, λόγῳ συμπεπλεγμένον. καὶ εἰ μὲν ὁ ἔρως φιλίας ἐστὶν ὁρμή, καὶ ὄρεξις τοῦ ὁμοίου πρὸς τὸ ὅμοιον ἀπιόντος φύσει, καὶ ἀνακραθῆναι αὐτῷ ὀρεγομένου, πάθος ἂν εἴη τοῦτο, οὐ λόγος· καὶ δεῖ προστεθῆναι τῷ πάθει τούτῳ ἐπιστάτην λόγον, ἵνα ἀρετὴ γένηται καὶ μὴ νόσος. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τῶν σωμάτων κράσεως, καὶ ἡ ὑγεία πάθος τί ἐστιν ὑγρῶν καὶ ξηρῶν, καὶ ψυχρῶν καὶ θερμῶν δυνάμεων, ἢ ὑπὸ τέχνης συγκραθεισῶν καλῶς, ἢ ὑπὸ φύσεως ἁρμοσθεισῶν τεχνικῶς. ἂν δὲ ἀφέλῃς τῆς φύσεως ἢ τῆς τέχνης, τὸ μὲν πάθος συνετάραξας, τὴν δὲ ὑγείαν ἐξήλασας· οὕτως ἀμέλει καὶ ἐπὶ

τοῦ

τοῦ ἔρωτος, ὁ πόθος μὲν ὅμως ἐστὶν, κἂν ἔχῃ λόγον· ἐὰν δὲ ἀφέλῃς τὸν λόγον, ἐπιταράξας αὐτοῦ τὴν συμμετρίαν, καὶ νόσον ἐποίησας τὸ πᾶν. ἔστω δὴ ὁ ἔρως, ὄρεξίς τις ψυχῆς, ἀλλὰ τῇ ὀρέξει ταύτῃ χαλινοῦ δεῖ, καθάπερ ἵππου θυμικοῦ. ἐὰν δὲ ἐπιτρέψῃς τῇ ψυχῇ φέρεσθαι, αὐτὸ ἐκεῖνο, κατὰ τὴν Ὁμηρικὴν εἰκόνα, ἵππον ἀνῆκας ἀδηφάγον διὰ πεδίου κροαίνειν καὶ ὑβρίζειν, οὐκ ἐπὶ λουτρὰ νόμιμα, οὐδὲ ἐπὶ δρόμους τεχνικοὺς θέοντα. ἀχάλινον, ἀδέσποτον. ἀλλὰ αἰσχρὸν μὲν θέαμα, ἵππος ἄφετος, αἰσχρὸν δὲ ἄκουσμα, ὑβριστὴς ἔρως. οὗτός ἐστιν ὁ ἔρως ὁ τοὺς κρημνοὺς πηδῶν· οὗτος ὁ ποταμοὺς περῶν, ὁ ξίφος λαμβάνων, ὁ ἀνάπτων βρόχον, ὁ μητρυιᾷ ἐπιτιθέμενος, ὁ προγόνοις ἐπιβουλεύων, ὁ παράνομος, ὁ ἔμπληκτος, ὁ ἄδωρος. οὗτος ὁ ἐν σκηναῖς τραγῳδούμενος, ὁ ἐν μύθοις μισούμενος, μεστὸς ἐριννύων, μεστὸς δακρύων, οἰμώζων βοῶν καὶ στένων, ὀλίγα μὲν εὐτυχῶν, ἐπαιρόμενος δὲ πα-

quamvis accedat ratio, effectus esse non desinit: sin rationem tollas, temperamentum illud aptum confundis, nihilque aliud quam morbum efficis. Sit igitur appetitus quidam animæ, ipse amor, qui fræno indiget, non minus quam equus generosus. Nam si quocunque volet, animum abire permittes, non aliud agis, ut Homerica imagine utar, quam si equum adultum in campo exultare ac ferocire sinas: ut, nec lavacra petat quæ debet, non cursus à domitore præscriptos exerceat: sed sine habenis, sine ullo passim feratur inspectore. Atqui ut ingratum est, videre equum solutum, ita fœdum audire libidinosum amorem. Hic ille amor est, qui rupes transilit, fluvios tranat, gladios arripit, laqueos nectit, novercam invadit, insidiatur privigno; exlex, furiosus, intempestivus. Hic est, quem tragœdiæ in scenis depingunt, qui in fabulis accusatur, furiarum plenissimus, plenissimus lacrymarum. Hic est qui lamentatur, qui gemit: qui raro felix est, qui præter æquum bonumque effer-

tur, mutationi cuilibet est obnoxius: qui subito impetu in voluptates corporis rapitur, qui corpus corpori miscere ardet, qui neque honestum, neque legitimum, neque amatorium verè petit complexum. Quia enim nomen audit pulchritudinis, impellitur: quia veram ignorat pulchritudinem, decipitur. Huic alter qui contrarius est, sola spe fœtus, juste ac legitime, naturalique inflammatus cupidine, cum solo fœcundo sexu coit, ut simile producat: gentemque muliebrem à nostro separat. Hæc est lex, quam Nuptiales, quam Gentilici, quam Natalicii constituere divi: toti animalium naturæ communis. Quorum alia sponte sua, cum ad justam pervenere ætatem, proprii amoris stimulo, congrediuntur: alii arte junguntur, quod à pastoribus, caprariis, bubulcis, equisonibus fieri videmus: quorum nemo est qui non pro naturæ ratione, pecudes suas vel committat, vel rursus segreget: ne in petulantiam res abeat.

περὶ τὴν ἀξίαν, καὶ τρεπόμενος παντοδαπὰς τροπάς, καὶ αἰφνιδίως ἐπὶ σαρκῶν ἡδονὰς συντεταγμένος, καὶ φλεγμαίνων σῶμα σώματι ἀναμιγνύειν, καὶ προσφυόμενος, οὔτε τινὰ εὐσχήμονα, οὔτε νόμιμον, οὔτε ἐρωτικὴν τῷ ὄντι ξυνουσίαν· ἐπισπᾶται δὲ αὐτὸν κάλλους φήμη οἰστρούμενον, ὑπὸ δὲ τῆς ἀγνοίας πλανώμενον. ὁ δὲ τούτῳ ἐναντίος, μόνῳ τῷ τίκτοντι εἰς γένεσιν τοῦ ὁμοίου ἀπὸ ὀρέξεως ἐμφύτου μετὰ δικαιοσύνης ξυνών, καὶ διορίζων τὸ θῆλυ· οὗτος θεῶν γαμηλίων τε καὶ ὁμογνίων καὶ γενεθλίων θεσμός, ἐπὶ πάσῃ ζώων φύσει τεταγμένος, τῶν μὲν αὐτομάτων εἰς τὴν κοινωνίαν, ὑπὸ οἰκείου ἔρωτος ἐν ὥρᾳ τοῦ γενέσθαι ἰόντων, τῶν δὲ καὶ διὰ τέχνης ἐπιστάτου ποιμενικῆς τε καὶ αἰπολικῆς καὶ συφορβοῦ καὶ ἱππικῆς, ξυζυγνύντων ἑκάστων κατὰ φύσιν τὰ αὐτῶν θρέμματα καὶ διακρινόντων αὖθις διὰ ὕβρεως,

χωρὶς

χωρὶς μὲν πρόγονοι, χωρὶς δὲ μέτασσαι,
χωρὶς δ' αὖθ' ἕρσαι.

Ἡ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἀγελαιοτρόφος ἐπιστήμη βασιλικὴ καὶ ποιμενικὴ τέχνη, οὐδεμίαν ἐξεύροι ἂν ἄλλην ὕβρεως ἀρωγὸν μηχανὴν, πρὶν ἄν τις εἴκων τῷ λόγῳ, καὶ τὴν ψυχὴν παραδῷ ποιμαίνειν αἰδοῖ καὶ σωφροσύνῃ. ὥσπερ γὰρ ἄλλο ἄλλῳ ζώῳ ἀλέξημα ἥκει παρὰ τῆς φύσεως εἰς τὸν αὐτοῦ βίον, ὑφ' οὗ σώζεται, λέουσιν ἀλκὴ, ἐλάφοις δρόμοι, θῆραι κυσίν· καὶ τῷ μὲν διερῷ γένει αἱ νήξεις· τῷ δὲ μεταρσίῳ αἱ πτήσεις· τῷ δὲ ἰλυσπωμένῳ οἱ φωλεοί· ὡς δὲ καὶ τοῖς ἀνθρώποις, τὰ ἄλλα ἐλαττουμένοις τῶν ἀπάντων. καὶ γὰρ ἀλκὴν ἀσθενέστατοι, καὶ θεῖν βραδύτατοι, καὶ ἀνίπτασθαι ἀδύνατοι, καὶ νήχειν ἀσθενεῖς. καὶ φωλεύειν ἀμήχανοι. λόγον δὲ αὐτοῖς θεὸς ἔδωκε περὶ τὰς ἁπάντων εὐπορίας ἀντίῤῥοπον, ὑποβάλλων αὐτῷ τὴν ἐρωτικὴν ὄρεξιν, ὡς χαλινὸν ἵππον, ὡς τοξότῃ τόξον, ὡς οἰακινοῦν καὶ τεχνίτῃ ὄργανον· ὅ,τε οὖν λόγος αὐ-

-- *Ibantque seorsim*
Jam nata, mediaque, suis
à matribus, agna.

Illa vero quæ humano generi præest, regia ac pastoralis ars, nullum nostræ proterviæ remedium habet, nisi prius rationi homo cedat, animumque ipse suum verecundiæ temperantiæque, tanquam pastoribus duobus, tradat pascendum. Nam ut reliqua animalia aliud vitæ suæ à natura præsidium habent, à quo conservantur; sicut robur leones, cursum cervi, venandi artem canes, quæ in aqua vivunt, natant, quæ in aëre, volant, quæ repunt, lustra incolunt: Ita & hominibus, qui reliquis omnibus ab aliis vincuntur: (nam & viribus infirmissimi, & cursu sunt tardissimi; volare non possunt, natare vix queunt, lustra sibi non fodiunt) rationem solam, quæ pro ceteris omnibus est commoditatibus, Deus concessit: cui appetitum amoris subjecit: sicut equus frænis, sagittario arcus, navis gubernaculo, artifici deniq; instrumentum subjicitur. Nam & ratio magna sui parte imbecil-

lior est, nisi amor accedat, & amor furiosior, nisi rationi obsequatur. Est autem obsequium nihil aliud quam amoris simul rationisque conjugium, quæ una simulque ad pulchrum feruntur ingentique cursu contendunt. Jam qui id in corpore sepultum esse putant, voluptatem, in quo falluntur, pro pulchro sequuntur. Malum enim plenum blanditiarum, ac quod quidvis facile persuadet, est voluptas. Hoc est quod Trojanum adolescentulum, qui semper in Ida oberraverat bubulcus, quia voluptates concoquere domesticas non poterat, cum monte suo mare permutare jussit, navique impositum in Peloponnesum transvexit; prædonem verius quam amatorem. Nec enim aliud, si Diis placet, pulchrum corpus in tota reperiri Asia poterat; non Troicum, non Dardanicum, non Hellesponticum aut Lydium, quod cum lingua amatoris, cum moribus atq; educatione conveniret. Spartam ergo Eurotamque petit, transmarinus grassator, & qui ex somnio amare didice-

τὸς αὐτοῦ ἀμόλυντος, ἀνέραστος ὤν· ὅ, τε ἔρως αὐτὸς αὑτοῦ ἐμπληκτότατος, ἀπειθέστατος ὢν τῷ λόγῳ. ἔστι δὲ ἡ πειθὼ συζυγία ἔρωτος καὶ λόγου περὶ τὸ καλὸν ὁρμωμένων, καὶ λαμπρυνομένων ἐπ' αὐτὸ πολλῷ δρόμῳ· ὁ δὲ οἰόμενος ἐν τῇ σαρκῶν φύσει κατορωρύχθαι τὸ καλὸν, ἡδονὴν καλοῦς ἀλλάττεται, καὶ ἐξαπατᾶται ὑπ' αὐτῆς. πιθανὸν, γὰρ κακὸν ἡδονὴ, καὶ κολακείας ἀνάπλεων. τοῦτο καὶ μειράκιον Τρωϊκὸν βουκολοῦντέ πως καὶ περὶ τὴν Ἴδην πλανώμενον, οὐκ ἀνασχόμενον τὰς οἴκοι ἡδονὰς, ἐπὶ θάλατταν ἐκ τῶν ὀρῶν καταβιβασάμενον, εἰς ναῦν ἐνθέμενον, ἐπὶ Πελοποννήσου ἐπεραίωσε, λῃστὴν ἐραστήν. οὐ γὰρ τὴν περὶ τὴν Ἀσίαν σῶμα ἄλλο καλὸν, οὐ Τρωϊκὸν, οὐ Δαρδανικὸν, οὐχ Ἑλλησπόντιον, οὐ Λύδιον, ὁμόφωνον τῷ ἐραστῇ, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἤθεσί τε καὶ νομίμοις τεθραμμένον· ἀλλ' ἐπὶ τὴν Σπάρτην καὶ τὸν Εὐρώταν ἔρχεται κωμαστὴς διαπόντιος, ἐξ ὀνείρων ἐραστής· καὶ ἀδικεῖ τὸν ὑποδεξάμενον

μθμον ϗ ἀνθίςησι, ϗ διαλύει γάμον Ἑλληνικόν. ὦ λίχνου ἔρωτος, ϗ ἀδίκων ἐνυπνίων, ϗ ὀφθαλμῶν πονηρῶν, ϗ ἡδονῆς ἡγεμόνος πολλῶν κακῶν. οὕτω ϗ Ξέρξην τὸν μέγαν ἐκεῖνον τὸν ἐν Σαλαμῖνι ϗ Πλαταιαῖς τοῖς Ἕλλησι παραταξάμενον, τοσούτων σωμάτων θεατὴν ϗ δεσπότην γενόμενον, οὐκ ἐπηγάγετο εἰς ἔρωτα οὐκ Ἰνδικὴ κόρη ὑψηλὴ, οὐδὲ Μηδικὴ παροφόρος, οὐδὲ Μαρδονικὴ μιτροφόρος, οὐδὲ Καρικὴ ὡπλισμένη, οὐδὲ Λυδία ᾄδουσα, οὐκ Ἰωνικὴ, οὐχ Ἑλλησποντία. ἀλλ' ἐπὶ Ἄμηστριν ἧξεν τὴν τοῦ παιδὸς γαμετήν. ὦ κακίστου ἔρωτος, ὃς παραλιπὼν τὰ ἐδώδιμα, ἐπὶ τὰ πικρὰ ἦλθε ϗ ἄβρωτα, ἵν' ἀκολάστου ἐξουσίας εἰς τὴν τοῦ φιλεῖν δύναμιν ὑβριζούσης. ὅταν γὰρ ψυχῆς ἀφέλῃς μὲν τὸ εἰδέναι, παράσχῃς δὲ τὸ δύνασθαι, δίδως τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐπιβολὴν ϗ ἐξουσίαν ϗ δρόμον. ἄφελε Ἀλεξάνδρου μὲν τὴν Πριάμου δύναμιν ϗ τὸ ἐκεῖ

rat. Hic hoſpitem ſuum lædit, hoſpes ut hoſtis agit, Græcum ſolvit connubium. O amorem delicatum, ô ſomnium improbum, ô ſceleſtos oculos, multorumq; ſemper malorum cauſam voluptatem! Sic etiam magnum illum Xerxem, qui ad Salaminem Platæaſq; cum Græcis congreſſus eſt, qui tot pulchra quotidie ſpectabat & in poteſtate habebat corpora, movere non potuit aut in amorem ſui pertrahere, femina ulla Indica, cum proceritate ſua, neque Medica cum tiara, neque Mardonica cum mitra, neque Carica cum armis, neque Lydia cum cantu ſuo; non Ionica denique ulla aut Helleſpontica: ſed Ameſtrin filii ſui conjugem petit. O improbiſſimum amorem, qui neglectis cibis gratiſſimis, amatores adverſoſque guſtui requirit: ique nimiæ licentiæ vitio, quæ amore male uſa eſt. Quoties enim ſcientiam demis, potentiam tribuis animo, ſimul flagitiis acceſſum licentiamque concedis, ac viam quaſi paras. Demas Paridi potentiam Priami, fiduciamque ex eo, boves ſuos paſcen-

ſcet, de Helena ne ſomniabit quidem. Deme Xerxi licentiam, Ameſtris & deformis & plebeiæ inſtar erit feminæ. Effert ſeſe regia poteſtas, ſi ratio abſit, oculi laſciviant. Quibus licentiam ſi demas, neque Euthydemo affricari Cleobulus, neque Agathoni volet Pauſanias, neque alius alii. Hoc eſt cur legem Cretenſium laudem, Eleorum damnem. Cretenſes neceſſitatis cauſa laudo, Eleorum reprehendo licentiam. Juveni Cretenſi turpe habetur, non amare: juveni Cretenſi turpe habetur amore pueri ſeſe inquinare. O legem caſtitate ſimul & amore pulchre temperatam! De Eleis nihil dico, de Lacedæmoniis loquor. Amat Spartiata puerum Laconicum, ſed non ſecus quam pulchram imaginem. Amant unum multi, unus multos. Voluptas libidinoſa quippe ſocietatem non admittit: amor qui ex aſpectu venit, vere ſocialis eſt, ſeſeque ad omnia quæ amari poſſunt, extendit. Quid ipſo ſole

θύρσος, καὶ μὲν βουκόλων, καὶ τὴν Ἑλένην οὐκ ὀνειρώττει. ἄφελε Ξέρξου τὴν ἐξουσίαν, καὶ Ἄμηστρις ὡς αἰσχρὰ ἐστὶ, καὶ ἐν ἰδιώταις. τυραννὶς ἀκόλαστος, ὅταν ἀπῇ μὲν ὁ λόγος, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ λιχνεύωσιν. ὧν ἐὰν ἀφέλῃς τὴν ἐξουσίαν, οὔτε Κλεόβουλος Εὐθυδήμῳ προσκνήσασθαι ἐρᾷ, οὔτε Αὐτολύκῳ Καλλίας, οὔτη Ἀγάθωνι Παυσανίας, οὔτε ἄλλος ἄλλῳ. διὰ τοῦτο ἐγὼ ἐπαινῶ τὸν Κρητῶν νόμον, καὶ τὸν Ἠλείων μέμφομαι· τὸν μὲν Κρητικὸν ἐπαινῶ τῆς ἀνάγκης, τὸν δὲ Ἠλείων μέμφομαι τῆς ἐξουσίας. Κρητικῷ μειρακίῳ αἰσχρὸν ἐραστὴν εἶναι, Κρητικῷ νεανίσκῳ αἰσχρὸν προσέψασθαι παιδικῶν. ὦ νόμου κεκραμένου καλῶς σωφροσύνῃ καὶ ἐρωτικῇ. τὰ δὲ Ἠλείων οὐ λέγω. τὰ δὲ Λακεδαιμονίων λέγω. ἐρᾷ Σπαρτιάτης ἀνὴρ μειρακίου Λακωνικοῦ, ἀλλ' ἐρᾷ μόνον ὡς ἀγάλματος καλοῦ· καὶ ἑνὸς πολλοὶ, καὶ εἷς πολλῶν. ἡ μὲν γὰρ ἐξ ὕβρεως ἡδονὴ, ἀκοινώνητος πρὸς ἀλλήλους· ὁ δὲ ἐξ ὀφθαλμῶν ἔρως, κοινωνικὸς μόνον, καὶ ἐπὶ πάσας ἐξικνούμενος φύσεις ἐρωτικάς. τί γὰρ ἂν εἴη ὡραιότερον

περον τοῦ ἡλίου, καὶ ἐρασταῖς πολλοῖς ἀρκέστερον; ἀλλ' ὅμως ἐρῶσιν ἡλίου οἱ πάντων ὀφθαλμοί. ἐν Λοκροῖς τοῖς Ἰταλιώταις ἔφηβος ἦν καλὸς, καὶ νόμος καλὸς, καὶ ἐρασταὶ πονηροί· ἐρᾶν μὲν ἠναγκάζοντο ὑπὸ τοῦ κάλλους, εἴργοντο δὲ ὑπὸ τοῦ νόμου κακῶς ἐρᾶν· οἰστρούμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ πάθους πρὸς τὴν ὕβριν, τὸν μὲν ἔφηβον οὐκ ἔπεισαν (νόμιμος γὰρ ἦν) ᾖξαν δὲ οἱ δυστυχεῖς ἐπὶ βρόχον πάντες ἑξῆς· ἄξιοι μὲν θανάτου· τί γὰρ δεῖ ζῆν ἄνδρα μηδὲ ὀφθαλμῶν ἀνεχόμενον; ἄγαλμα μέν τις ἰδὼν καὶ ἐπαινέσας τὸ κάλλος, οὐκ ἐδεήθη βρόχου· ἀλλὰ κἂν ἵππον ἴδῃ ἱππικὸς ἀνὴρ καὶ τοῦ κάλλους ἐπαινέσῃ, καὶ κτήσασθαι μὴ δυνηθῇ, οὐ δεῖται βρόχου. ἐξαρκεῖ δὲ καὶ τῷ γεωργῷ κἂν ἐν γειτόνων ἴδῃ φυτὸν καλὸν, ἡ ὄψις αὐτή· ἐξαρκεῖ δὲ καὶ τῷ θηρευτῇ κἂν παρ' ἄλλῳ ἴδῃ σκύλακα ὡραῖον, ἡ ὄψις αὐτή, καὶ οὐδεὶς τούτων θανατᾷ δι' ἀπορίαν. τῶν κτημάτων ἐρῶσι καὶ οἱ φιλοχρήματοι χρυσοῦ μᾶλλον ἢ οἱ ἐρασταὶ σωμάτων,

pulchrius ? quid pluribus ſufficit amatoribus ? Et tamen ſolem diligunt omnium oculi. Locris, Italiæ urbe, pulcher erat puer, pulchra lex, amatores improbi : quos forma pueri in amorem pertrahebat, inhoneſte contra amare lex vetabat. Cumq; impulſu amoris ad explendam ſtimularentur libidinem, nec quod volebant à puero impetrare poſſent (honeſtus enim erat) ſuſpendio omnes vitam finierunt. Digni hac morte me hercule : cur enim vivat homo, cui male cum ſuis ſibi oculis convenit ? Qui ſtatuam videt, ejuſque laudat pulchritudinem, non recurrit ad laqueum. Et eques qui equum videt, & à forma laudat, nec tamen conſequi poteſt, non remedium à reſte petit. Sufficit agricolæ, ſi in agro vicini ſui pulchram plantam videat, aſpectus ipſe. Sufficit venatori, ſi apud alium pulchrum catulum videt, hoc ipſum quod videt. Nec quiſquam horum eſt, qui mortem optet, ſi conſequi quod videt non poſſit. Amant vehementius aurum avari, quam amatores corpora : mallent

ſepeliri

ſepeliri una cum auro avari, quam cum corporibus amantes. Nec tamen quiſquam avarus à morte remedium petit, ſi non conſequatur aurum. Sicut nec ipſe Perſarum rex, quo nullus negotiator unquam magis inexplebilis fuit, aut furioſe avarus, laqueum paravit ſibi. Qui cum tot terris imperaret, tot in voluptatibus, quot explendæ luxurioſiſſimi cujuſque regis cupidini ſufficere debebant, volutaret ſeſe, mortui hominis tumulo inſidiatus eſt. Aurum enim audierat cum mortuo ſepultum eſſe. Atque ita magnus rex, cum tiara ſua ſibi, ſepulchrorum perfoſſor factus eſt. Et aurum quidem non invenit, ſed inſcriptionem ejuſmodi ex perſona mortui: *Male tibi ſit mortalium avariſſime, qui propter auri amorem mortuum tangere auſus es.* Idem merito dicat Græcus Græco homini, qui pulchritudinis cauſa, quam in corpore ſepultam eſſe putat, ad explendam inſatiabilem animi libidinem ertur: Quid vis tibi, hominum dementiſſime, qui mortuum effodias? Neque

καὶ συγκαταρύττεσθαι ἐθέλουσι τῷ χρυσῷ μᾶλλον, ἢ τοῖς σώμασιν οἱ ἐρασταί· ἀλλ' οὐδεὶς θανατᾷ τούτων, ἐὰν μὴ τύχῃ χρυσοῦ. οὐδὲ γὰρ ὁ Περσῶν βασιλεὺς ἧψε βρόχον, ἀτυχήσας χρυσίου, ὁ πάντων χρηματιστῶν ἀκορεστότατος καὶ ἐπιμανέστατος· ὃς ἄρχων αὐτῆς γῆς, καὶ ἐν τοσαύταις ἡδοναῖς φυρόμενος, ὅσαις πληροῦσι βασιλέως ἀκολάστου ὀρέξεις, ἐπεβούλευσε νεκροῦ τάφῳ. φήμη δὲ αὐτὸν ἐπεσπάσατο χρυσοῦ κατορωρυγμένου σὺν τῷ νεκρῷ, καὶ ἐτυμβώρυχει ὁ μέγας βασιλεὺς τὴν τιάραν ἔχων. καὶ τὸν μὲν χρυσὸν οὐχ εὗρεν, ἐπίγραμμα δὲ ἔνδοθεν ἐπὶ τῷ τάφῳ ὁ νεκρὸς λέγει, ὦ πάντων ἀνθρώπων ἀπληστότατε, ὃς ἔτλης νεκροῦ θιγεῖν, δι' ἔρωτα χρυσοῦ. τοῦτο εἴποι ἂν καὶ Ἑλλὴν λόγος πρὸς Ἕλληνα ἄνδρα ἐπὶ ὕβριν σαρκῶν ὑπ' ἀκορέστου ἐπιθυμίας ὁρμηθέντα, ὅταν αὐτὴν ἐπισπάσηται φήμη κάλλους κατορωρυγμένου ἐν σώματι· ὦ πάντων ἀνθρώπων ἀνοητότατε, νεκρὸν ἀνορύττεις· οὐ γὰρ ἂν ἔτλης θιγεῖν

θήγειν σαρκὸς ἄρρενος, ἀθίκτου χρήματος σαρκὶ ἄρρενι. ἄδικος ἡ μίξις, ἄγονος ἡ συνουσία. ἐπὶ πετρῶν σπείρεις, ψάμμους ἀροῖς· μετένεγκε τὰς εὐφροσύνας ἐπὶ τὴν φύσιν· τρέψον ἐπὶ τὴν γεωργίαν τοὺς ὀφθαλμούς. ἐγκάρποις ἥσθητι ἡδοναῖς.

Ὥς κε μὴ ἄσπερμος γενεὴ μετόπισθεν ὄληται.

enim aliter corpus viri tangere auderes, quod à viro tangi nefas eſt. Sceleſtus eſt iſte coitus, infœcundus complexus. In ſaxis ſeris, arenam aras. Ad ea quæ natura præſcribit, voluptatem converte tuam : ad veram agriculturam oculos converte. Voluptas te delectat, ſed non ſterilis :

Ne ſtirps intereat poſthac ſine ſemine nobis.

ΕΤΙ ΠΕΡΙ ΕΡΩΤΟΣ.

Λόγος ιά.

Οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος, λέγει που τῶν αὑτοῦ ᾀσμάτων ὁ Ἱμεραῖος ποιητής, ἐξομνύμενος τὴν ἔμπροσθεν ᾠδήν, ἐν ᾗ περὶ τῆς Ἑλένης εἰπεῖν φησιν οὐκ ἀληθεῖς λόγους· ἀντιμάχεται οὖν ἐπαίνῳ τῷ ἔμπροσθεν ψόγῳ. δοκῶ δή μοι, κατὰ τὸν ποιητὴν ἐκεῖνον, δεήσεσθαι καὶ αὐτὸς παλινῳδίας ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἔρωτος λόγοις. θεὸς γὰρ καὶ οὗτος, οὐχ ἧττον ἐπιτεθεῖναι δίκην τοῖς πλημμελοῦσιν ἐς αὐτὸν ἐρρωμενέστατος. τί δ' οὖν ἐστι τὸ πλημμέλημα ὅπερ με ἀντιμαχέσασθαι λίαν φημὶ ἥ-

DE EODEM AMORE.

DISSERT. XI.

Non eſt verus ſermo ille, alibi in odis ſuis poëta Himeræus ait, ubi priorem, in qua falſa de Helena ſcripſiſſe ſe fatetur, revocat. Quare novo præconio prius illud vituperium evertit. Ego vero exemplo illius poëtæ, in his de amore diſputationibus, retractanda mihi quædam video. Nec enim minus hic Deus nominis ſui contemptum ulciſci poteſt. Quod ergo eſt delictum illud, quod tantopere à nobis retractandum dixi ? Grave, me hercule,

hercule, nec vulgare, & in quo, eximio vel poeta sit opus, vel sacerdote, ut integerrimo Deorum satisfieri possit penitus. Non, ut apud Homerum, tripodibus septem, aut talentis auri decem, aut Lesbicis mulieribus, aut Trojanis equis: sed probo potius veroque sermone, quo priorem illum improbum falsumq; evertamus. Quales quoque pœnas Teium Anacreontem dedisse amori aiunt. Nutrix quædam in Panionio, quod Ionum forum est, infantem gestabat: occurrit illi ebrius cum corona Anacreon, qui, inter vacillandum, una cum infante nutricem inscius protrudit: & quasi hoc satis non esset, in puerum quoque ipsum, convitium aliquod torquet. Nutrix sine alia offensionis nota precatur, ut homo tam insolens, pluribus aliquando verbis puerum laudaret, quam jam vituperasset. Votum perfecit Deus. Idem namq; puer adolescit, fitque pulcherrimus ille Cleobulus, cui Anacreon quam plurimis laudibus pro exiguo convitio dedit pœnas.

μοῦς; δεινὸν καὶ μέγα τὸ δεόμενον ἀγῶνος ποιητοῦ καὶ τελεστοῦ, εἰ μέλλοι τις ἱκανῶς ἐξευμενιεῖσθαι ἀδέκαστον δαίμονα, οὐ τρίποδας ἑπτὰ δούς, οὐδὲ χρυσοῦ τάλαντα δέκα, οὐδὲ γυναῖκας Λεσβιάδας, οὐδὲ ἵππους Τρωϊκούς· ἀλλὰ λόγον λόγῳ, πονηρὸν χρηστῷ, καὶ ψευδῆ ἀληθεῖ ἐξαλείψας. τοιαύτην φασὶ καὶ τὸν Ἀνακρέοντα ἐκεῖνον τὸν Τήϊον ποιητὴν δοῦναι δίκην τῷ ἔρωτι. ἐν τῇ τῶν Ἰώνων ἀγορᾷ ἐν Πανιωνίῳ ἐκόμιζε τίτθη βρέφος· ὁ δὲ Ἀνακρέων βαδίζων, μεθύων, ἄκων ἐστεφανωμένος, σφαλλόμενος, ὠθεῖ τὴν τίτθην σὺν τῷ βρέφει, καί τι καὶ εἰς τὸ παιδίον ἀπέρριψε βλάσφημον ἔπος. ἡ δὲ γυνὴ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐχαλέπηνε τῷ Ἀνακρέοντι, ἐπεύξατο δὲ, τὸν αὐτὸν τοῦτον ὑβριστὴν ἄνθρωπον, τοσαῦτα καὶ ἔτι πλείω ἐπαινέσαι ποτὲ τὸ παιδίον ὅσα νῦν ἐπηράσατο. τελεῖ ταῦτα ὁ θεός. τὸ γὰρ παιδίον ἐκεῖνο δὴ αὐξηθὲν γίνεται Κλεόβουλος ὁ ὡραιότατος, καὶ ἀντὶ μικρᾶς ἀρᾶς ἔδωκεν ὁ Ἀνακρέων Κλεοβούλῳ δίκην δι' ἐπαίνων πολλῶν.

τί κωλύει καὶ ἡμᾶς τήμερον, κατὰ τὸν Ἀνακρέοντα ἐκεῖνον, δοῦναι δίκην τῷ ἔρωτι αὐτοὺς ἑκόντας γλώττης ἀδίκου; τοῦτο γὰρ φάναι ὅτι ὁ ἔρως ἐπὶ μοιχείαν ἀνάπτει, ὥσπερ τὸν Ἀλέξανδρον· ἢ ἐπὶ παρανομίαν, ὡς τὸν Ξέρξην· ἢ ἐπὶ ὕβριν, ὡς Κριτόβουλον· καὶ ἀναθεῖναι θεῷ πρᾶγμα ἄθεον, πῶς οὐ πλημμελές; οὑτωσὶ δὲ αὐτὸ θεασώμεθα· ὁ ἔρως, ἄλλου τοῦ ἔρως ἢ κάλλους ἐστίν; οὐδαμῶς, σχολῇ γὰρ ἂν εἴη ἔρως, εἰ μὴ κάλλους εἴη. ὁπότ' οὖν λέγομεν ἐρᾶν χρημάτων Δαρεῖον, ἢ Ξέρξην τῆς Ἑλλήνων γῆς, ἢ Κλέαρχον πολέμου, ἢ Ἀγησίλαον τιμῆς, ἢ Κριτίαν τυραννίδος, ἢ Ἀλκιβιάδην Σικελίας, καὶ Γύλιππον χρυσίου, ἆρα κάλλος τι ὁρῶντες ἐμφαινόμενον, τὴν πρὸς αὐτὸ ἐπιζυγίαν ἔρωτα ἐπονομάζοντες, ἑκάστου τούτων ἐρᾶν φαμὲν, τὸν μὲν, τοῦδε, τὸν δὲ, τοῦδε, καὶ ἄλλον ἄλλου; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. ἢ γὰρ ἂν τὰ αἴσχιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις πραγμάτων τῷ μὴ προσήκοντι ὀνόματι ἐπικοσμοῦντες,

Quid vetat, & nos hodie Anacreontis illius exemplo non invitos improbissimæ linguæ pœnas dare? Probare enim velle Amorem causam esse adulterii, ut in Paride, vel flagitii, ut in Xerxe, vel libidinis, ut in Critobulo, atque ita quicquid impium est Deo illi adscribere, quis neget summæ improbitatis esse? Quod ut appareat, hoc modo agamus. Putasne alterius rei amorem quam pulchritudinis amorem esse? Minime vero: nihil minus enim quam amor esset, nisi circa ipsum pulchrum versaretur. Scire ergo velim, cum Darium amare pecunias dicimus, aut Xerxen Græcorum terram; aut Clearchum bellum, aut honorem Agesilaum, aut Critiam tyrannidem, aut Alcibiadem Siciliam, aut Gylippum aurum, manifestamne aliquam pulchritudinem videamus, cujus spe atque illecebris, qui amor à nobis dicitur, singuli impellantur: ut alium hoc, alium aliud amare dicamus? Absit vero. Eo enim modo, quæcunque apud homines turpissima sunt, necesse

esset alieno exornare nomine: atque ipsi vim inferre veritati. Quis enim pulchrum aut honestum, vel in divitiis, omnium pessima re, vel in bello omnium incertissima, vel in tyrannide, omnium crudelissima, vel in auro, omnium superbissima, ponet? Quod si his Siciliæ amorem addas, aut Græciæ, spem quidem voluptatem dicis, nondum tamen ipsum pulchrum invenisti. Ne si ipsam mihi Ægyptum cum ingentibus pyramidibus, magnoq; suo flumine commemores, aut Babylonem, quæ à rerum omnium abundantia, aut Mediam, quæ ab equis, aut Phrygiam, quæ à pascuis, aut Sardes, quæ ab auro commendantur. Hæc enim omnia esse debent eatenus pulchra, quatenus jucunda: magis jucunda ei qui voluptatem ex illis haurit, quam pulchra illi cui non prosunt. Nihil enim pulchrum dici potest, quod cum damno aut periculo conjunctum est, quod flagitia patrat, quod in miseriam, quod in calamitatem hominem deducit, quod in pœnitentia desinit. Esto.

πλημμελοῖμεν ἂν εἰς τὸ ἀληθὲς αὐτό. πῶς γὰρ ἢ ἐν χρήμασι κάλλος, τῷ πάντων πραγμάτων κακίστῳ; ἢ ἐν πολέμῳ τῷ πάντων ἀβεβαιοτάτῳ, ἢ ἐν τυραννίδι, τῷ πάντων ἀγριωτάτῳ; ἢ ἐν χρυσῷ, τῷ πάντων γαυροτάτῳ; Σικελίαν δὲ εἴ μοι λέγοις ἢ τὴν Ἑλλήνων γῆν, ἐλπίδας λέγεις ἡδονῶν, κάλλος δὲ οὐδαμοῦ. οὐδέ μοι ἢ τὴν Αἰγυπτίων γῆν λέγοις τὴν τὰς πυραμίδας ἔχουσαν τὰς μεγάλας, καὶ τὸν πολὺν ποταμόν, οὐδὲ Βαβυλῶνα αὐτὴν τὴν εὐτυχεστάτην, οὐδὲ Μηδίαν τὴν εὐιπποτάτην, οὐδὲ τὴν Φρυγῶν γῆν τὴν εὐβοτωτάτην, οὐδὲ Σάρδεις τὰς εὐχρυσοτάτας. ἕκαστον γὰρ τούτων τοσοῦτον δεῖ εἶναι καλόν, ὅσονπερ καὶ ἡδύ. μᾶλλον μὲν ἡδὺ τῷ δυναμένῳ πορίσασθαι ἐξ αὐτοῦ ἡδονήν, ἢ καλὸν τῷ μὴ δυναμένῳ ἐξ αὐτοῦ ὀνάσθαι. οὐδὲν γὰρ καλὸν ἐπιλαβές, οὐδὲ εἰς σφαλερόν, οὐδὲ εἰς μοχθηρίαν συντελοῦν, οὐδὲ εἰς δυστυχίαν ἄγον, οὐδὲ εἰς συμφορὰν χειραγωγοῦν, οὐδὲ εἰς μετάγνωσιν τελευτῶν. εἶεν.

ὁ ἔρως,

ὁ ἔρως, ἡμῖν κάλλους ὢν ἔρως· ὁ δὲ ἐρῶν ἄλλου τοῦ καὶ μὴ κάλλους, ἡδονῆς ἐρᾷ. ἀφαιρῶμεν δὲ, εἰ βούλει, τὸ ὄνομα, καὶ ἐπιθυμεῖν λέγωμεν τοῦτον, ἀλλ' οὐκ ἐρᾷν, ἵνα μὴ τῇ περὶ τὴν φωνὴν παρανομίᾳ, πρᾶγμα ὑπαλλάξαντες λάθωμεν, ἀλλ' οὐκ τοὔνομα μόνον. ἔστω τοίνυν ἔρως μὲν, κάλλους, ἐπιθυμία δὲ, ἡδονῆς. ὁ τοίνυν κάλλους ἐρῶν, ἆρα οὐκ ἐπιθυμεῖ αὐτοῦ; καὶ μάλα. σχολῇ γὰρ ἂν εἴη τι ἄλλο ὁ ἔρως εἰ μὴ ὄρεξίς τις. παραιτοῦμαι δὲ τοὺς σοφοὺς τῶν ὀνομάτων θήρας, εἰ τὸ αὐτὸ νῦν μὲν ὄρεξιν, νῦν δὲ ἐπιθυμίαν καλῶ. ἐγὼ γὰρ τά τε ἄλλα καὶ τῇ τῶν ὀνομάτων ἐλευθερίᾳ, πείθομαι Πλάτωνι. ἔστι γὰρ, εἰ βούλονται, ὄρεξις καὶ μὴ ἐπιθυμία ὁ ἔρως. διῃρήσθω δὲ τῇδε· ἐὰν μὲν ἐπὶ τὸ καλὸν φαινόμενον ἡ ψυχὴ ἄξῃ, ἔρως καλείσθω τοῦτο, οὐκ ἐπιθυμία· ἐὰν δὲ μὴ, ἐπιθυμία καλείσθω τοῦτο, οὐκ ἔρως. τί οὖν εἰ ἀκόλαστος ὁ σοφιστὴς τοῦ φαινομένου προσθήκῃ χρώμενος περὶ τὸ

Diximus amorem ipſius pulchri amorem eſſe: ut qui aliud amet quam pulchrum, neceſſario amet voluptatem. Mutemus, ſi placet, verbum unum, eoſque qui voluptatem ſequuntur, non amare, ſed concupiſcere dicamus: ne voce forte ambigua, non verba tantum, ſed rem ipſam mutemus. Amor igitur pulchrum ſpectet, voluptatem ſpectet concupiſcentia. Quid ergo? qui quod pulchrum eſt amat, an non concupiſcit quoque idem? ſiquidem nihil aliud amor eſt, quam rei alicujus appetitus. Veniam autem ab iis petam, qui verba anxie rimari ſolent: ſi rem eandem nunc appetitum, nunc concupiſcentiam dico. Nam cum in aliis, tum in libertate verborum, aſſentior Platoni. Sit enim, hoc ſi volent, appetitus non concupiſcentia amor. Diſtinguatur interim hoc modo. Quoties ad id quod bonum videtur nos impellit animus, amor id dicatur non concupiſcentia: ſin contra, concupiſcentia dicatur, non amor. Quid ergo, ſi intemperans aliquis ſophiſta ſpeciem voluptati

addat, ſibique illud aut illud pulchrum videri dicat, an & hunc amare concedemus? Aut contra, ſi quis aliquem ex illis videat, quos vere amare dicimus, qui nihil præter ipſum pulchrum habeat propoſitum, & interim ipſam intueatur voluptatem. quæ in appetitu pulchri conſiſtit, an hujus voluptatis cauſa, concupiſcere hunc dicet non amare? aut quo tandem modo hæc duo diſtinguemus? Nam ſi & ea quæ jucunda ſunt, pulchra videntur, & quæ pulchra ſunt, cum voluptate cohærent, metuo ne cum amore confundere concupiſcentiam cogamur. Vis igitur ut pulchro demamus ſpeciem, ne ſub habitu ipſius nos decipiat voluptas, voluptati vero ſuam relinquamus? Quod enim pulchrum eſt, cum natura ſua honore dignum ſit, pulchrum eſſe oportet, ut & jucundum ſit. Voluptati ſatis eſt videri, licet non ſit. Illa enim cum in opinione hominis qui ea fruitur non ipſa per ſe ſubſiſtat, ſufficit ſi videatur eſſe, nec ſit tamen. Quod dico tale eſt (ſatis enim jejune hanc mihi

ἡδὺ, τοῦτο φησὶ φαντάζεσθαι αὐτῷ καλὸν, ἐρᾶν καὶ τοῦτον συγχωρήσομεν; καὶ πάλιν αὖ εἴ τις ἀποβλέψας εἰς τοὺς τῷ ὄντι ἐραστὰς τοὺς πρὸς τὸ καλὸν ὡρμημένους, καὶ θεασάμενος τὸ ἐν τῇ ὀρέξει τοῦ κάλλους ἡδὺ διὰ τὴν ἐπιμιξίαν τῆς ἡδονῆς, ἐπιθυμεῖν καὶ τούτους φησὶν, ἀλλ' οὐκ ἐρᾶν; πῇ ἂν ταῦτα ἡμῖν διακριθείη; εἰ γὰρ πάντα ἡδέα φαντάζεται καλὰ, πάντα καλὰ ἀνακέκραται ἡδοναῖς, κίνδυνος οὕτω καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῷ ἔρωτι ἐπιμιχθῆναι. βούλει τοίνυν, τοῦ μὲν καλοῦ ἀφαιρῶμεν τὸ φαινόμενον, ἵνα μή ποτε λάθῃ σχηματισαμένη πρὸς αὐτὸ ἡ ἡδονὴ, τῆς δὲ ἡδονῆς, οὐκ ἔτι; τὸ μὲν γὰρ καλὸν, τίμιον ὂν κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, εἶναι δεῖ καλὸν, ἵνα καὶ ἐράσμιον ᾖ. τῇ δὲ ἡδονῇ, ἀπόχρη φαίνεσθαι, κἂν μὴ οὔσῃ. τῇ γὰρ τοῦ πεπονθότος εὐφροσύνῃ λαμβανούσῃ τὴν σύστασιν, οὐ τῇ αὐτῆς φύσει, ἱκανῶς ἔξεστιν ἐὰν τὸ δοκεῖν ὑπάρχῃ αὐτῇ κἂν μὴ οὔσῃ. οἷον τὸ τοιόνδε λέγω (αἰσθάνομαι γάρ τοι ἐμαυτοῦ γλίσχρως τὸ

πρᾶγμα

πρᾶγμα διελόμενος, καὶ δεόμενος εἰκόνος) σῶμά τοι τραφῆναι ἀδύνατον, εἰ μὴ σιτίων προσφορᾷ, καὶ ἐργασίᾳ ὀδόντων, καὶ σπλάγχνων ὑποδοχῇ, καὶ τῇ ἔνδον οἰκονομίᾳ, προσγινομένης αὐτῷ τῆς ὑποτροφῆς. ἦσαν δέ τοι κατὰ τὸν Ἐπικούρου, φασὶ, βίον, αἱ τροφαὶ τοῖς ἀνθρώποις φηγοὶ καὶ ὄχναι· καὶ διὰ τοῦτο ἐπεφημίσθη φέρειν ἡ γῆ τοὺς καρποὺς αὐτομάτους, ὅτι αὐτοῖς οὐδὲν ἔδει γεωπονίας, ἐξ αὐτοφυοῦς τροφῆς βιοτεύουσιν. ἐὰν τοίνυν προσθῇς ὀψοποιὸν καὶ ἡδύσματα, καὶ τροφὴν ποικίλην, ἄλλα ἄλλην καρυκείαν, Σικελικὴν καὶ Συβαριτικὴν χλιδὴν, καὶ Περσικὴν τρυφὴν, πάντα ταῦτα ἐρεῖς ἡδονῆς ὄνομα· καὶ κοινὸν μὲν πᾶσι τὴν τροφὴν ἐρεῖς, ἰδίαν δὲ ἑκάστῳ τὴν ἡδονήν. καὶ κατὰ φύσιν μὲν τροφὴν, κατὰ τέχνην δὲ τὴν ἡδονήν. κἂν μεταθῇς τραπέζας, τὴν Σικελικὴν τοῖς Πέρσαις καὶ τὴν Περσικὴν Σικελιώταις, τροφὴ μὲν ὁμοίως ἑκατέροις ἑκατέρα, τὸ δὲ τῆς ἡδονῆς ὑπαλλαχθὲν δι' ἀήθειαν, εἰς

rem dividere videor, & exemplo egere.) Corpus nostrum nutriri non potest, nisi admoveatur cibus: cibum conficiunt dentes, confectum recipiunt intestina, receptus digeritur, ac per totum corpus distribuitur. Jam tempore, ut aiunt, Saturni, homines fagi pyrique alebant. Unde manavit, ut terra fruges sua sponte proferre diceretur, quod nihil opus agricultura esset, sed quicquid per se produceret, eo vitam suam sustinerent homines. Pro his pone coquos, pone condimenta, pone diversas ciboborum delicias, ac singulis jus suum: & quicquid Siculorum aut Sybaritarum luxuries, quicquid Persarum excogitavit mollities: hæc omnia uno nomine voluptatem dices. Et cibos quidem omnibus communiter, peculiarem singulis voluptatem dabis, & naturæ cibum, artem adscribes voluptati. Nam si apparatum mutaveris, ut Persis Siculum, Siculis apponas Persicum, nutrimentum utrisque utrunque relinques, voluptatem vero, quia cum eorum id pugnat consue-

tudine, in molestiam mutabis. Quippe cum respectu substantiæ ejus quod nutrire potest fit nutrimentum: voluptas vero prout afficitur ille qui hoc aut illo delectari consuevit. Consuetudo autem alia est alii. Exempli gratia, Græci, Persæ, Lydi, Phœnices gentesq; similes, vites serere easque colere, è vitibus uvam carpere, ex uva vinum exprimere didicerunt; potum, si usum respicias non necessarium, si voluptatem, præstantissimum. Scytharum plerique lacte utuntur, ut alii vino: quibusdam apiculæ quæ è rupibus aut arboribus alveolos suos suspendunt, potum condiunt. Sunt qui Nympharum rivos laticesque aquarum non inficiunt, sed ut natura suppeditavit eas, ita adhibent. Est & unum quoddam, nisi fallor, peculiare Scytharum genus, qui aquam quidem bibunt, quotiescunq; tamen voluptatis causa inebriari volunt, pyram struunt maximam, in qua herbas urunt odoriferas. Hanc pyram in orbem circumsident, eoque odo-

λύπην μετέβαλεν. γίνεται τοίνυν ἡ μὲν τροφὴ, κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ τρέφειν δυναμένου· ἡ δὲ ἡδονὴ, κατὰ τὸ πάθος τοῦ ἥδεσθαι ἐθισμένου. τὸ δὲ ἔθος ἄλλο ἄλλῳ· αὐτίκα Ἕλληνες μὲν καὶ Πέρσαι καὶ Λυδοὶ καὶ Φοίνικες, καὶ εἴ τι δὲ ἄλλο γένος, φυτευσάμενοι ἀμπέλους, πονηθέντες περὶ αὐτὰς, ἐξελόμενοι τὸν βότρυν, εὐτρεπίσαντες τὸν οἶνον, παρεσκευάσαντο ποτὸν, κατὰ μὲν τὴν χρείαν, οὐκ ἀναγκαῖον, κατὰ δὲ τὴν ἡδονὴν, ἀκμαιότατον. Σκυθῶν δὲ οἱ μὲν πολλοὶ γάλακτι βιοτεύουσιν ὡς οἱ ἄλλοι ἐπὶ οἴνῳ, τοῖς δὲ αἱ μέλιτται καθηδύνουσι τὸ πόμα, ἐπὶ πετρῶν καὶ δρυῶν διαπλάττουσαι τοὺς σίμβλους· εἰσὶ δὲ οἳ τῇ παρὰ τῶν νυμφῶν ὀχετείᾳ καὶ ἐπιρροῇ οὐδὲν λυμαίνονται, ἀλλ' αὐτοφυεῖ προσχρῶνται ποτῷ ὕδατι. ἓν δέ τι οἶμαι Σκυθῶν γένος πίνουσι μὲν ὕδωρ, ἐπειδὰν δὲ αὐτοῖς δέῃ τῆς κατὰ μέθην ἡδονῆς, νήσαντες πυρὰν, καίοντες εὐώδεις βοτάνας, περικαθίσαντες ἐν κύκλῳ τῇ πυρᾷ, ὥσπερ κρατῆρος, εὐωχοῦνται τῆς ὀδμῆς,

ὀδμῆς, καθάπερ οἱ ἄλλοι τοῦ ποτοῦ· καὶ μεθύσκονταί γε ὑπ' αὐτῆς, καὶ ἀναπηδῶσι, καὶ ᾄδουσι, καὶ ὀρχοῦνται. τί δή μοι βούλεται ἡ περίοδος τοῦ λόγου; ἐνδεῖξασθαι ὑμῖν διαφορὰν καλοῦ καὶ ἡδονῆς. τίθει γάρ μοι κατὰ τὸ ἀναγκαῖον καὶ τὸ αὐτοφυὲς τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ποτοῦ, τὸ καλὸν αὐτὸ, ὅπερ εἶναι δεῖ καὶ μὴ δοκεῖν μόνον· κατὰ δὲ τὸ ποικίλον καὶ ἐπίκτητον τῶν ἄλλων ἄλλους ἄλλως εὐφραινόντων, τὴν ἡδονήν· δοκεῖν γὰρ καὶ οὐκ εἶναι δεῖ ταύτην μόνην. οὕτω δὴ τούτων ἐχόντων, γίνεται ὁ μὲν ἔρως, λόγος καὶ ἀρετὴ καὶ τέχνη· λόγος μὲν κατὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀρετὴ δὲ κατὰ τὴν διάθεσιν, τέχνη δὲ κατὰ τὴν εὐστοχίαν τοῦ καλοῦ. ἐπιθυμίαι δὲ ἡδονῶν, ἄλογοι ἀλόγων. ἐπεὶ τοίνυν τὸ καλὸν εἶναι δεῖ καλὸν, ἵν' ἔρωτα ποιῇ, ποῖόν τι εἶναι αὐτὸ φῶμεν, καὶ πῶς ποιοῦν; βούλει σοι λέγω κατὰ τὴν Σωκράτους μαντείαν, ὡς τὸ καλὸν αὐτὸ ἄρρητον ὂν καὶ ὀφθαλ-

re non ſecus quam alii vini cyathis aliquot ſe invitant. Donec probe ebrii, ſaltare, canere, tripudiare incipiunt. Sed quo tam longa oratio? Ut diſcrimen inter pulchrum oſtendam & jucundum. Refer ergo cibos illos, de quibus diximus, neceſſarios ſponteq; natos, ad id quod honeſtum dicimus, quod eſſe debet non videri tantum. Varietatem contra ceterorum, quibus aliter afficiuntur alii, ad voluptatem: quæ ſatis eſt ſi videatur tantum, nec ſit revera. Quæ cum ita ſe habeant, videbis amorem idem eſſe quod eſt ratio, quod virtus, quod ars. Ratio quod ad veritatem ejus, virtus quod ad naturam, ars quatenus honeſtum & ſpectat & conſequitur. Cupiditates vero voluptatem, cum ipſæ, tum quæ in iis ſpectantur, procul à ratione abſunt. Cum ergo pulchrum oporteat eſſe pulchrum, ut amorem excitet; quale illud dicemus eſſe, aut quo pacto excitare amorem? Viſne ex oraculis Socraticis tibi reſpondeam? Ipſum pulchrum, quod nec humana voce exprimi, nec oculis conſpici poteſt, vidiſſe olim

animam

animam nostram, atque inde in hac vita, non secus quam in somnio aliquo, exiguam ejus conservasse memoriam, cum vix quasi per rimam illud nunc intueatur; vel quod loco, vel quod conditione longe ab eo remota sit, & à pulcherrimo illo procul distracta spectaculo, depressa in terram, variis diversisque inquinata sordibus, à quibus turbatur: vel quod in hac colluvie vitæq; confusione ambigua hæreat, in qua nihil præter tumultus assiduos improbitatesque intuetur. At vero ipsius pulchri natura inde principium ducit, inde huc defertur, paulatimque descendens, minus semper minusque apparet, veramque illam vim suam amittit. Non aliter quam fluvii nobilissimi, cum in mare se exonerant, primo gustum aquæ suæ sine ulla amaritudine retinent, nautisq; venientibus purum præbent potum. Postquam vero in profundum aliquod pervenerint mare, aquamque suam ventis, fluctibus, marinoque æstui ferendam dederint, antiquum gustum suum

μᾶν κρεῖττον ἡ ψυχὴ τεθεαμένη πάλαι, καὶ ὀνειρώττουσα αὐτοῦ τὴν μνήμην, ἐν τῇ δεῦρο συνουσίᾳ, οὐ πάντη ἐναργῶς ὁρᾷ, ἅτε ἀπολελειμμένη αὐτοῦ καὶ τῇ χώρᾳ καὶ τῇ τύχῃ, καὶ ἀπεξενωμένη ἐκείνων τῶν θεαμάτων, εἰς τὸν ἐν γῇ τόπον, καὶ περιβεβλημένη πολλὴν καὶ παντοδαπὴν ὕλην, ὑφ' ἧς ταράττεται. συνδεδεμένη ἀσαφεῖ βίῳ καὶ συγκεχυμένη, καὶ μεστῷ ταράχου καὶ πλημμελείας πολλῆς. ἡ δέ γε τοῦ καλοῦ φύσις ἀρξαμένη ἐκεῖθεν, κάτεισι δεῦρο, πρόσω ἰοῦσα ἠρέμα, καὶ ἀμβλυνομένη μᾶλλον, καὶ ἀπολείπουσα τὴν ἀρχαίαν ἀκμήν. καθάπερ τῶν ποταμῶν οἱ γενναιότατοι, ἐξιόντες ἐπὶ τὴν θάλατταν, κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐκβολὴν σώζουσι τὸ ῥεῦμα ἀμιγὲς ἄλλῃ φύσει πικροτέρᾳ καὶ τοῖς ναύταις θαλαττίοις προσπλέουσιν ἀκραιφνὲς ποτόν· προελθόντες δὲ οἱ ποταμοὶ πόῤῥω, καὶ εἰσπεσόντες εἰς πέλαγος πλατὺ, καὶ παραδόντες τὸ ῥεῦμα ἀνέμοις καὶ κύμασι καὶ ζάλῃ καὶ κλύδωνι, ἠφάνισαν δι'

ἐπιμιξίαν τὴν ἀρχαίαν φύσιν· οὕτω καὶ τὸ κάλλος τὸ ἄρρητον καὶ ἀθάνατον ἔρχεται μὲν πρῶτον δι' οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ σωμάτων, καὶ εἰσπεσὸν ἐκεῖ, ἀκραιφνὲς μένει καὶ ἀμιγὲς ὁλόκληρον· ἐπειδὰν δὲ ὑπεκκύψῃ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸν δεῦρο τόπον, ἀμβλύνεται καὶ ἀμαυροῦται· καὶ μόλις ἂν αὐτοῦ γνωρίσαι τὴν ἐπιῤῥοὴν ναύτης θαλάττιος ὁρῶν αὐτὴν ἀμυδρὰν ἐν γῇ πλανωμένην καὶ ἀνακεκραμένην ἀλλοτρίᾳ φύσει. ὁ δὲ συνήθης τῷ ποταμῷ διὰ μνήμης ἔχων τὴν ἐκείνου φύσιν, ἐπειδὰν ἐντύχῃ καὶ γνωρίσῃ, καὶ ἴχνος αὐτοῦ φανῇ, ὥσπερ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποθρώσκοντα καπνὸν νοήσας, σκιρτᾷ καὶ φλογοῦται καὶ φαιδρύνεται καὶ ἐρᾷ. τοῦ δὲ κάλλους τούτου ἔλθοι μὲν ἄν τις μοῖρα καὶ ἐπὶ ποταμὸν εὐροώτατον, καὶ ἐπὶ φυτὸν εὐβλαστότατον, καὶ ἐπὶ ἵππον γενναιότατον· εἰ δέ τις ἐστὶν αὐτοῦ ἐπιφοιτῶσα φύσις τὴν γῆν, ἴδοις ἂν ταύτην οὐκ ἄλλοθι ἢ ἐν ἀν-

in confuſione ea amittunt. Eodem modo pulchrum illud ineffabile, illud immortale pulchrum, primum per cœlum cœleſtiaque corpora deſcendit, in quibus adhuc integrum manet, purum putumque & nulla ſui parte minus. Cum vero cœlo relicto hæc loca verſus incipit deſcendere, perit paulatim & extinguitur. Itaque ſicut fluvium vix amplius agnoſcit in mari nauta marinus, ita pulchri ipſius influxum vix ullus homo, cum tenuiſſima ejus in terra veſtigia appareant, eaque aliis immiſta rebus. At vero qui fluvium diu prius cognovit, totamque ejus naturam animo impreſſit, ſimul ac occurrit illi, ſimul ac vel minimum ejus ſignum videt, non aliter quam Ulyſſes,

-- de patriis fumum cum conſpicit oris,

Exultat, gaudio accenditur, exhilaratur, amatque. Hujus pulchritudinis partem aliquam exiguam fluvius purus, planta florida, equus generoſus, ſibi vindicare poſſunt. Si quæ tamen ejus ad terram uſque perveniant reliquiæ, non facile alibi eas quam in homine, qui forma

forma & ratione inter omnia mortalia excellit corpora, qui anima præditus est, quam merito pulchri illius cognatam dixeris, invenias. Propterea qui sapit, statuam cum videt, laudat in ea artem, non tamen amat statuam. Et plantam qui videt, laudat in ea fructum, non tamen amat plantam. Et in fluvio aquæ tranquillitatem laudat, non tamen amat fluvium. In homine vero cum videt pulchritudinem, vivam, mente præditam, virtutis futuræ prænunciam, continuo memoriam suscitat: neque illud quod videt, sed revera veriorem longe amat pulchritudinem. Hæc causa est cur tam diligenter inspiceret pulchra corpora Socrates, tam cito pulchritudinem animadverteret: cur nulla sive ea in palæstris versaretur, sive in Academia oberraret, sive in conviviis comessaretur, pulchritudo eum præteriret. Non secus quippe quam venator accuratus, per humana corpora in memoriam veræ illius pulchritudinis redibat.

θρώπῳ τῷ καλλίστῳ καὶ νοερωτάτῳ γηΐνων σωμάτων, καὶ τῷ ψυχῆς μεμοιραμένῳ συγγενοῦς αὐτοῦ τοῦ καλοῦ. καὶ διὰ τοῦτο νοῦν ἔχων, ἄγαλμα μὲν ἰδὼν, ἐπαινεῖ τὴν τέχνην, ἀλλ' οὐκ ἐρᾷ τοῦ ἀγάλματος. καὶ φυτὸν ἰδὼν, ἐπαινεῖ τοῦ καρποῦ, ἀλλ' οὐκ ἐρᾷ τοῦ φυτοῦ· καὶ ποταμὸν ἐπαινεῖ τῆς πρᾳότητος, ἀλλ' οὐκ ἐρᾷ τοῦ ποταμοῦ· ἐν δὲ ἀνθρώπῳ ἐπειδὰν ἴδῃ κάλλος ἔμπνουν καὶ νοερὸν καὶ ἀρετὴν προοιμιαζόμενον, καὶ τὴν μνήμην ἐγείρει, καὶ ἐρᾷν οὔ φησι μὲν τοῦ ὁρωμένου, τὸ δὲ ἀληθὲς, ἐρᾷ κάλλους ἀληθεστέρου. διὰ ταῦτα καὶ Σωκράτης ἑώρα τὰ καλὰ τῶν σωμάτων, καὶ ταχέως ἔβλεπεν, οὐκ ἐλάνθανε δὲ αὐτὸν κάλλος οὐκ ἐν παλαίστραις καταδεδυκὸς, οὐκ ἐν Ἀκαδημίᾳ πλανώμενον, οὐκ ἐν συμποσίοις βακχευόμενον, ἀλλ' οἷα θηρευτὴς δεινὸς, διὰ σωμάτων ἀνθρωπίνων διετέλει μεμνημένος κάλλους ἀληθινοῦ.

ΟΤΙ ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ διὰ λόγων εὐφροσύνης, ἡ διὰ φιλοσόφων λόγων ἀμείνων.

Λόγος ιβ'.

ΔΙηγεῖται Ὅμηρος περὶ Ὀδυσσέως, ὅτι χήτει νεώς, ἐπὶ σχεδίας πλέων, χειμῶνος ἐπιγενομένου, σκεδασθείσης τῆς σχεδίας, νηχόμενος ὑποβαλλούσης αὐτῷ κρήδεμνον τῆς Λευκοθέας, ἐμπεσὼν εἰς τὴν Φαιάκων γῆν, ἱκετεύσας βασιλικὴν παρθένον, κομισθεὶς ὑπ' αὐτῆς εἰς τὸ ἄστυ, τυχὼν αἰδοῦς παρ' Ἀλκινόου, κοινωνεῖ τῆς ἑστίας τοῖς Φαιάκων ἀρίστοις, καὶ μετὰ τοῦτο, ἐνάρχεται τῶν πρὸς τὸν Ἀλκίνουν λόγων ὡδί πως, Ἀλκίνοε βασιλεῦ, καλὸν μὲν ἀκούειν ἀοιδοῦ ἀγαθοῦ, οἷος οὗτος, τὴν τέχνην θεῖος· τί γὰρ εἴη χαριέστερον τέλος δήμου εὐθυμουμένου, καὶ δαιτυμόνων οἴκοι ᾠδῆς ἀκροωμένων, καθημένων ἑξῆς, καὶ τραπέζης ἀφθόνου, καὶ κρατῆρος με-

OMNI SERMONUM voluptate majorem esse eam quæ ex philosophia percipitur.

DISSERT. XII.

REfert Homerus Ulyssem, cum navem non haberet, ratem sibi extemporaneam qua navigaret, confecisse: quæ cum vi subito exortæ tempestatis dissiparetur, accepisse à Leucothoe vittam, qua innixus navigare cœpit, donec tandem Phæacum terram appulit. Ubi regis filiam invenit, à qua precibus suis hoc impetravit, ut ab ea in urbem deduceretur, Alcinoum regem sibi propitium haberet, contubernio ab eo juxta ac Phæacum primates exciperetur. Tandemque orationem ad regem habet, cujus hoc fere est initium. Equidem res pulcherrima est, rex Alcinoe, præstantem, qualis est, audire citharœdum. Quid enim sperari in vita possit beatius, quam summam populi hilaritatem, longumque domi spectare convivarum ordinem, quos omn es cantus delectat: quam mensam probe instructam, ple-

plenos vini calices? Mihi ita libeat interrogare Ulyssem: Equidem scire ex te velim, vir sapientissime, quid voluptatem voces? mensamne carnibus ciboque plenam, plenum calicem, magnam vini copiam, & ne quid desit, citharœdum, qui eodem quo illo modo,

Et Laertiadæ magni & certamen Achillis,

Aut equum concavum canat, quo in urbem deferuntur Græcorum principes, quam vino sepultam, invadunt,

Hoccine præ cunctis adeo tibi dulce videtur?

Næ tu, sapientissime Laertiade, laudibus miris voluptatem commendas nobis plane trivialem, qualemque Barbarus aliquis qui recens Babylone rediret, commendaret, ubi sumtuosas epulas, vini copiam, & vulgares ejusmodi cantiunculas mirari didicisset. Tu inquam, qui aliis in locis, ut narrare soles, Loti suavitatem, cantum Sirenum potuisti contemnere. Quare cave ne aliud innuere Homerus velit, quam quod prima fronte indicare ipsi versus videntur.

σοῦ; ἐρωτῶ δὴ τὸν Ὀδυσσέα. τί ἡγήσαι εἶναι τὴν εὐφροσύνην, ὦ σοφώτατε ἀνδρῶν; τράπεζαν μεστὴν κρεῶν καὶ σίτου, καὶ κρατῆρα πλήρη, καὶ οἶνον διαχεόμενον· καὶ ἐπὶ τούτοις ᾄδοντα ἀοιδὸν οἵας ἐκεῖνος ᾠδὰς ᾖδεν;

Νεῖκος Ὀδυσσῆος καὶ Πηλείδεω Ἀχιλῆος;

Ἢ αὖ κοῖλον ἵππον, ἔνθα εἰσδύντες οἱ ἄριστοι τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸ ἄστυ εἰσενεχθέντες, περιχυθέντες δὲ τοῦ ἵππου, μεθύουσιν ἐπιθέμενοι, εἷλον τὸ ἄστυ;

Τοῦτό τι σοὶ κάλλιστον ἐνὶ φρεσὶν εἴδεται εἶναι;

Δεινός τις εἶ, ὦ σοφώτατε Ὀδυσσεῦ, ἐπαινέτης εὐφροσύνης δημωδεστάτου, οἵαν καὶ βάρβαρος ἀνὴρ ἐπαινέσαι, καὶ ἄρτι ἐκ Βαβυλῶνος ἥκων, συνήθης πολυτελεῖ τραπέζῃ καὶ οἴνῳ χεομένῳ πολλῷ, καὶ ᾠδῇ αὐτοσχεδίῳ· καὶ ταῦτα, ὡς φῄς, ὑπεριδὼν παρ' ἄλλοις τοῦ μελιηδέος λωτοῦ καὶ τῶν σειρήνων ᾠδῆς. μήποτε οὖν ἔοικέν τι Ὅμηρος αἰνίττεσθαι ἄλλο κρεῖττον ἢ ὁποῖον τὰ ἔπη λέγει τῷ οὑτωσὶ ἀκούσαντι

σαντι ἐσθύς. τὸ γάρ τοι κο-
σμεῖν σιτίων ἀμφιλαφῶν,
καὶ οἴνου πολλοῦ, ταῦτα
μὲν ἐπιθεῖναι ταῖς τραπέ-
ζαις, καὶ τὸν οἶνον τῷ κρα-
τῆρι ἐγχέαι, ἐπαινεῖν δὲ
τοὺς δαιτυμόνας ἐν τοσαύ-
ταις ἡδοναῖς ἀκροωμένους
τοῦ ἀοιδοῦ, αὐτοῦ δὴ εὐσχήμονά
τινα ἔοικεν εὐωχίαν διη-
γεῖσθαι ἡμῖν, οἵαν μιμήσαιτ'
ἄν τις νοῦν ἔχων, μεταθεὶς
τὰς ἡδονὰς ἀπὸ τῶν αἰσχίστων
ἐπὶ τὰ κοσμιώτατα· ἀπὸ τῆς
γαστρὸς ἐπὶ τὰς ἀκοάς. ἢ οὐδὲ
τοῦτο ἀπόχρη, εὐωχῶν τὰς
ἀκοὰς εἰκῇ καὶ ἀνέδην αὐλῶν
συρίγγων τ' ἐνοπῇ, καὶ ἀν-
θρώπων ὁμάδῳ, ἀλλὰ
κἀνταῦθα τέχνης δεῖ κα-
τακοσμούσης τὴν ἀκοῆς
εὐωχίαν ἁρμονίᾳ δεξιᾷ.
καὶ τίς ἂν ἡμῖν ἡ τοι-
αύτη ἁρμονία γένοιτο; ἀ-
γαπῶ μὲν γὰρ ἔγωγε τὴν
τῶν μελῶν ἡδονὴν προσιοῦσαν
ταῖς ἀκοαῖς, ἢ δι' αὐλῶν
ἐμπνεομένων, ἢ διὰ λύρας
κρουομένης, ἢ δι' ἄλλου τοῦ
μουσικοῦ ὀργάνου δυναμένου
χορηγεῖν καὶ ἐπιπέμπειν ἡμῖν
προσηνὲς μέλος. δέδια
δὲ μὴ ταυτὶ τὰ μέλη ἡδο-
νὴν μέν τινα ἔχῃ κεκρα-

Et mihi quidem videtur, qui mensas omni ciborum genere refertas, qui calices vini plenos, qui inter has omnes voluptates, convivas etiam inducit, qui suavissimo cantu delectentur, honestiorem aliquam nobis voluptatem proponere voluisse, quam imitari debet vir sapiens, ut voluptates à minus honestis partibus ad magis decora transferat: à ventre ad aures videlicet. Nisi fortasse ne hoc quidem sufficere arbitreris, ut temere aliquis & sine modo, tibiarum fistularumq; cantu, ut apud poëtam est, hominumq; strepitu aures detineat, sed hic ars requiratur aliqua, quæ certa quadam harmoniæ ratione id agat. Verum enimvero cujusmodi ea futura est? Nec enim negare possum, quin & ipse summa cum voluptate audiam hæc omnia, sive tibiam inflet, sive lyram pulset aliquis, aut si quod aliud musicum instrumentum suavi modulatione homines oblectet. Vereor tamen ne hæc modulatio voluptatem quidem aliquam ab ipsa arte mutuetur: quia

tamen sine significatione ulla, sine verbis est & vocibus, nihil dignum animæ delectatione adferat. Si quis enim eam quæ ex sola modulatione constat voluptatem, cum altera illa quæ ex oratione verbisq; hauritur, velit conferre: hanc cibo, illam odori similem videbit. Quorum illi quidem validissime nutriunt, odor vero & qua odor est, res est vilissima, & ad nutriendum nihil confert, aut parum. At vero ita aures nostræ oblectandæ sunt, ut simul pascantur: quod fiet si una odorem harmoniæ cibumq; verborum illis largiamur. Cum ergo nulla re alia quam sermone præstantes convivas oblectari posse sit certum, restat ut quo sermonum genere excipiendi sint, id quoque sciamus. Sunt enim nonnulli qui judiciorum lites, artesque fori contentiosas & velitationes imitantur, qui injusta fulciunt, inhonesta adornant, vera adulterant: nihil denique sanum aut sincerum adferunt, nihil ex naturæ præscripto loquuntur. Plane ut mancipiorum mangones so-

μέλη ὑπὸ τῆς τέχνης καλῶς, ἄσημα δὲ ὄντα καὶ ἄλογα καὶ ἄφωνα, μηδὲν μέγα τῇ ψυχῇ εἰς εὐφροσύνην συντελῇ. εἰ γάρ τις ἐθέλοι παραβάλλειν τὴν ἐκ μελῶν ἡδονὴν τῇ τῶν λόγων, ἐοίκοι ἂν ὁ μὲν λόγος σιτίοις, τὸ δὲ μέλος ὀδμαῖς· ὧν τὰ μὲν, εἰς ὑποτροφὴν προσφορώτατα, ὀδμὴ δὲ, καὶ ἡ ὀδμὴ, κιβδηλότατόν ἐστι χρῆμα, καὶ ἐν τροφῇ ἀσθενέστατον. διωκητέον οὖν τὰς ἀκοὰς τρέφοντας, ὁμοῦ τὰς μὲν ὀδμαῖς ταύτας τὰς ἐκ τῶν μελῶν παραπεμπομένους, τὰ δὲ ἐκ λόγων σιτία προσάγοντας αὐταῖς. ἐπεὶ τοίνυν λόγῳ καὶ οὐκ ἄλλῳ τῷ χαίρειν εἰκὸς δαιτυμόνας δεξιοὺς, τίνας καὶ λόγους αὐτοῖς παραθήσομεν φέροντες ἄρα; οἱ μὲν, μιμοῦνται τὰς ἐν δικαστηρίοις ἔριδας· καὶ φιλονεικίας ἐπιτεχνήσεις καὶ μάχας, κρατύνοντες μὲν τὰ ἄδικα, ἐπικοσμοῦντες δὲ τὰ αἰσχρὰ, κιβδηλεύοντες δὲ τἀληθῆ· ὑγιὲς δὲ οὐδὲν οὐδὲ ἄδολον, οὐδὲ ἐν τῷ τῆς φύσεως ἐπιχωρίῳ μένειν ἐῶντες, ἀλλ' αὐτὸ ἐκεῖνο οἷόν περ οἱ τῶν ἀνδραπόδων κάπηλοι· οἳ σώματα παραλαβόντες

βόντες ἁπαλὰ ὑφ' ἡλίῳ καθαρῷ καὶ ἀέρι ἐλευθέρῳ τεθραμμένα, σκιατροφοῦντες ταῦτα καὶ λεαίνοντες, λυμαίνονται αὐτῶν τὴν ἀπ' ἀρχῆς δημιουργίαν, ἣν ἡ φύσις αὐτοῖς περιέβαλε κρείττονα τέχνης. τοιοῦτον γάρ τι ἀμέλει καὶ οἱ περὶ τὰς δίκας εἰλουμένοι δρῶσιν. ἀλλὰ τά γε τούτων μιμήματα, πρὸς τῷ κίβδηλα εἶναι καὶ σκυθρωπὰ κομιδῆ, καὶ διωχλημέναις ψυχαῖς οὐ πάνυ τι ἀκούειν ἐπιτήδεια. ὡς ἐγὼ οὐδὲ τὰ Αἰνιάνων θεάματα ἐπαινῶ, ὅσα ἐν πότῳ εὐφραίνονται Αἰνειᾶνες, οἱ μὲν, δρῶντες, οἱ δὲ, ὁρῶντες. ἄνδρες δύο μιμοῦνται μάχην, ὑπαυλοῦντος ἄλλου. ὁ μὲν αὐτοῖν, γεωργός τε ἐστὶ καὶ ἀροῖ· ὁ δὲ λῃστής, καὶ ὅπλα ἔχει. κεῖται δὲ καὶ τῷ γεωργῷ τὰ ὅπλα ἀγχοῦ· ἐπειδὰν δὲ ὁ λῃστὴς ἔλθῃ, ἀφέμενος ὁ γεωργὸς τοῦ ζεύγους, δραμὼν ἐπὶ τὰ ὅπλα, συμπεσόντες μάχονται, παίοντες τὰς ὄψεις, καὶ μιμούμενοι τὰ τραύματα καὶ πτώματα· θεάματα οὐ συμποτικά. ἐπαινῶ περὶ τούτων τὸν Περσικὸν νόμον τὸν ἀρχαῖον, δι' ὃν Πέρσαι τὴν ἐλευ-

lent, qui si genuina corpora, sub puro sole liberoque nutrita aëre acceperint, in umbra educant ea & depilant: donec totam illis formam eripiant, quam à natura, quæ omni arte est præstantior, acceperunt. Plane idem agunt forenses illi rabulæ. Hæc vero & ejusmodi, præterquam quod inepta sint admodum & molesta, indigna sunt quibus oblectetur animus. Itaque nec Æneanum laudare possum spectacula, quibus in conviviis, alii agendo, alii spectando, oblectare se solent. Duo viri, ad tibiæ modos pugnæ simulachra cient. Alter eorum agricolam imitatur, & arat: alter prædonem, & armatus est. Habet & agricola in promtu arma sua, qui simul ac prædo appropinquare incipit, relicto aratro suo arma in manum sumit, cum prædone concurrit: ibi faciem alterius ferit alter; hic vulnerat, ille vulneratur, hic sternit, ille cadit. Minime dignum convivio spectaculum. Cui ego longe antiquam Persarum legem prætulerim, qua libertatem

ſuam conſecuti ſunt. Deliberare in conviviis Perſæ, ſicut in concionibus Athenienſes, ſolebant. Cum enim per legem inebriari nefas eſſet, modicus vini uſus, non aliter quam oleum igni infuſum, animos eorum excitabat, ut nec ardorem eorum penitus reſtingueret, nec ultra tamen, quam neceſſe eſſet, accenderet. Oratores vero noſtri, cum nulla apud nos lex nimiam illam verborum reprimat licentiam, quovis temulento homine liberius in concionibus inſaniunt. Sed Perſas jam Athenienſeſque relinquamus, rurſus ad noſtra redeamus. Sermonibus ergo paſcendi ſunt honeſti animi; non forenſibus tamen. Quibus ergo? Qui ad ſuperiorum cogitationem temporum eos revocent, reſque jam olim geſtas ſpectandas proponant. Nihil eſt jucundius, quam in hiſtoria verſari, quam ſine labore ullo paſſim divagari, omnes ſimul locos intueri: omnibus bellis ſine periculo intereſſe, infinitum temporis ſpa-

θερείας ἐπελάβοντο. ἀνέκειντο τοῖς Πέρσαις αἱ βουλαὶ εἰς τὰς εὐωχίας, ὥσπερ τοῖς Ἀθηναίοις εἰς τὰς ἐκκλησίας Ἀττικάς. ἐκεῖ μὲν γὰρ νόμος κολάζων τὴν μέθην ἐπήγειρεν αὐτῶν τὰς ἀρετὰς τῇ εὐωχίᾳ, καθάπερ ἔλαιον πυρὶ, ἐπιχέων τῇ ψυχῇ συμμέτρως· μὴ τελέως σβεννὺς αὐτῆς τὸ φιλότιμον, μήτε ἐξάπτων τῆς χρείας περαιτέρω. ἐνταῦθα δὲ οἱ νήφοντες οὗτοι δημαγωγοὶ, μηδενὸς αὐτοῖς ἐφεστῶτος νόμου κολάζοντος τὴν ἐξουσίαν τῶν λόγων, ἐξορχοῦνται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, πάσης μέθης ἀκολαστότερον. τὰ μὲν οὖν τῶν Περσῶν καὶ τὰ Ἀττικὰ ἐῶμεν. ἐπανάγωμεν δὲ αὖθις ἐπὶ τὰ ἡμέτερα. λόγοις τοιγαροῦν εὐωχητέον τὰς ἀγαθὰς ψυχὰς, καὶ οὐ δικανικοῖς λόγοις. τίσι μὴν ἄρα; οἳ τὰς ψυχὰς ἐπὶ τὸν πρόσθεν χρόνον ἀναβιβαζόμενοι, παρέχουσιν αὐταῖς τὴν θέαν τῶν γενομένων πάλαι. προσηνὲς γὰρ ἡ ἱστορία καὶ τὸ μηδὲν κάμνοντα πανταχοῦ περιπολεῖν, πάντα μὲν χωρία ἐποπτεύοντα, πᾶσι δὲ πολέμοις ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς παραγινόμενον,

γινόμενον, μῆκος δὲ ἀμήχανον χρόνου ἐν βραχεῖ ἀναλεγόμενον, πλῆθος δὲ ἄπειρον πραγμάτων ἐν ὀλίγῳ μανθάνοντα, τὰ Ἀσσύρια, τὰ Αἰγύπτια, τὰ Περσικὰ, τὰ Μηδικὰ, τὰ Ἑλληνικά· νῦν μὲν πολεμοῦσιν ἐν γῇ παραγινόμενον, νῦν δὲ ἐν θαλάττῃ ναυμαχοῦσιν, νῦν δὲ ἐν ἐκκλησίαις βουλευομένοις· μετὰ Θεμιστοκλέους ναυμαχοῦντα, μετὰ Λεωνίδου πεττόμενον, καὶ μετὰ Ἀγησιλάου διαβαίνοντα, καὶ μετὰ Ξενοφῶντος σωζόμενον· ξυνερῶντα Πανθείᾳ, συνθηρῶντα Κύρῳ, συμβασιλεύοντα Κυαξάρῃ. εἰ δὲ καὶ Ὀδυσσεὺς σοφὸς, ὅτι πολύτροπος ἦν, καὶ

Πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,
Ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἑταίρων,

Πολύ που σοφώτερος ὁ τῶν μὲν κινδύνων ἐξιστάμενος, τῆς δὲ ἱστορίας ἐμπιπλάμενος. Κάρυβδιν ὄψεται, ἀλλ' οὐκ ἐν ναυαγίῳ· Σειρήνων ἀκούσεται, ἀλλ' οὐ δεδεμένος· Κύκλωπι ἐντεύξεται, ἀλλ' εἰρηνικῷ. εἰ δὲ καὶ Περσεὺς εὐδαίμων, ὅτι πτηνὸς

tium contrahere, infinitas res gestas simul cognoscere: quæ ab Assyriis, quæ ab Ægyptiis, quæ à Persis, quæ à Medis, quæ à Græcis facta sunt. Bello nunc terrestri, nunc marino, nunc concionis mediæ videri interesse consiliis. Cum Themistocle in mari, cum Leonide in terra pugnare, cum Agesilao trajicere, cum Xenophonte incolumem redire: amare cum Panthea, venari cum Cyro, regnare cum Gyaxari. Quod si sapiens ea de causa Ulysses dicitur, quod vafer esset, et

Multorumq; hominum mores lustrasset & urbes,
Dum sibi dum sociis reditum pariterque salutem
Apparat,

Multo sapientior est, qui extra periculum, historiæ lectione sese explet. Charybdin videbit, sed sine naufragio. Sirenas audiet, sed sine vinculis. Cum Cyclope aget, sed miti & pacato. Et si eo nomine felix fuisse Perseus judicatur, quod passim alarum vagaretu

beneficio, totam terræ naturam, omnia intueretur loca: multo & levior certe & sublimior, his Persei alis habenda est historia; quæ passim animum circumfert nostrum, nec nudas ei simplicesque res ostendit; sed & hominum & fluviorum origines. Quale est illud:

Crœsus Lydus erat genere, Alyattis filius, rex vero populorum, qui, &c. Et,

A Jove nam primum deduxit Dardanus ortum.

Et urbis. *Epidamnus urbs est, ad dextram sita Ionium sinum petentibus, cui finitimi sunt Taulantii, gens Barbara.*

Urbs Ephyre posita est Argi anterioribus oris.

Sed & fluvii. *Qui à meridianis partibus Septentrionem versus fluens, in pontum sese exonerat, quem Euxinum vocant.* Et,

Quem Xanthum Divi dicunt hominesq; Scamandrum.

Sola harum rerum narratio est, quæ genus mortale, cui nihil æque caducum est, nihil quod pereat, quod deficiat citius, memoriæ beneficio æternitati æquat: quod

ἦν, καὶ περιεφέρετο ἐν τῷ αἰθέρι πάντα ἐποπτεύων τὰ ἐν γῇ παθήματα καὶ χωρία· πολὺ τῶν Περσέως πτερῶν ἡ ἱστορία κουφότερον καὶ μετεωρότερον, ἣ λαβοῦσα τὴν ψυχὴν περιφέρει πανταχοῦ, οὐκ ἀργῶς οὐδὲ ἠμελημένως δεικνύουσα· ἀλλὰ καὶ ἄνδρας γενεαλογεῖ, καὶ ποταμόν.

Κροῖσος ἦν Λυδὸς μὲν γένος, παῖς δὲ Ἀλυάττεω, τύραννος δὲ ἐθνέων.

Δάρδανον αὖ πρῶτον τέκετο νεφεληγερέτα Ζεύς.

Γενεαλογεῖ καὶ πόλιν.

Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον. περιοικοῦσι δ' αὐτὴν Ταυλάντιοι Βάρβαροι.

Ἔστι πόλις Ἐφύρη μυχῷ Ἄργεος ἱπποβότοιο.

Γενεαλογεῖ δὲ καὶ ποταμόν. ὃς ῥέων ἐκ μεσημβρίας πρὸς βορέαν ἄνεμον, ἐς τὸν Εὔξεινον πόντον καλεόμενον ἐκδιδοῖ.

Ὃν Ξάνθον καλέουσι θεοί, ἄνδρες δὲ Σκάμανδρον.

Τοῦτο τὸ ἄκουσμα, ἐφήμερον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ φθειρόμενον ταχὺ καὶ ἀπολλύμενον καὶ ἀπορρέον, τῇ μνήμῃ σώζει, καὶ τὰς ἀρε-

τὰς

τὰς φυλάττει, καὶ τὰς πράξεις ταῖς δόξαις ἀθανάτους ποιεῖ. διὰ τοῦτο ὁ Λεωνίδης ᾄδεται οὐχ ὑπὸ Λακεδαιμονίων μόνον τῶν τότε, καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπαινεῖται οὐχ ὑπὸ Ἀθηναίων ἐκείνων· μένει δὲ καὶ ἡ Περικλέους στρατηγία καὶ νῦν ἔτι, καὶ ἡ Ἀριστείδου δικαιοσύνη· δίδωσι Κριτίας καὶ νῦν δίκην, φεύγει δὲ νῦν Ἀλκιβιάδης. συνελόντι δὲ εἰπεῖν, οἱ καθ' ἱστορίαν λόγοι τῷ μὲν ἀνηκόῳ τερπνότατον καθ' ἡδονὴν, τῷ δὲ εἰδότι ἐπαγωγότατον κατὰ ἀνάμνησιν. τίς ἂν οὖν γένοιτο ψυχαῖς εὐωχία λόγων ταύτης προσηνεστέρα; χαλεπὸν μὲν εἰπεῖν καὶ ἀντιτάξασθαι πολλοῖς καὶ γενναίοις λογοποιοῖς, ῥητέον δὲ ὅμως, ὅτι καλὴ μὲν ὑμῶν ἡ ἁρμονία καὶ ᾄδεσθαι προσηνὴς, ἄλλο δὲ ποθεῖ ἡ ἐπιεικὴς ψυχὴ, καὶ οὐχ οἷον παρέχεσθε ὑμεῖς. τί γὰρ σεμνὸν ἡ μνήμη τῶν πάλαι κακῶν, τῷ μήπω μαθόντι ὅπως ταῦτα φυλακτέον; ἢ πλέον Ἀθηναίοις ἐγένετο διὰ τὴν ἱστορίαν τὴν Ἀττικήν; ἢ τί πλέον Ἁλικαρνασσεῦσι διὰ τὴν

virtutes ejus conservat, immortali gloria actiones ejus compensat. Hoc est cur Leonides non à Lacedæmoniis illius ævi tantum celebretur, nec tantum ab Atheniensibus, quos ætas illa tulit, Themistocles laudetur. Manet etiam nunc Periclis imperium, manet justitia Aristidis. Critias adhuc pœnas luit, Alcibiades adhuc in exilium abit. Et ut verbo absolvam, narratio historica & eos qui primo legunt, mirifica voluptate oblectat, & eos qui jam legerunt jucundissima cogitatione reficit. Quæ igitur è sermone ullo peti voluptas possit, magis grata animo? Certe quamvis difficile sit multis præclarisque se opponere historicis, dicendum tamen est. Equidem licet pulcherrima sit, & quam maxime ad poëtarum jucunditatem, ô historici, orationis vestræ accedat compositio, alia est tamen quam quæ à vobis peti possit, animi honesti voluptas. Quid enim præteritorum malorum juvat recordatio, nisi prius quo pacto vitanda ea sint, cognoscas? Aut quid commodi Athenienses ex Attica, aut ex Ionica Halicarnassenses hauserunt historia?

ria? Quæ felicitas ex hiſtoria Chiis acceſſit? Si enim honeſta poſſent ab improbis diſtinguere, aut prætermittere hæc, illa deſcribere, non minus fortaſſe rerum geſtarum animum juvaret imitatio, quam oculos juvat imitatio pictoris. Nunc promiſcue in hiſtoriam infarciuntur omnia, major pars in deterioribus moratur, vincunt turpia. Ubique fere in hiſtoria rapaces, tyrannos, injuſtos hoſtes, temere partas felicitates, facinora ſceleſta, calamitates indignas, tragicos caſus invenies. Quorum imitatio periculoſa, memoria damnoſa, æterna eſt miſeria. Ego ut plenam voluptatem conſequar, ſanis paſci volo ſermonibus, ſanum requiro cibum, quali Socrates, aut Plato, aut Xenophon, aut Æſchines in curanda valetudine ſunt uſi. Libidine, metu, mœrore, invidia, variiſque aliis ac diverſis anima humana torquetur affectibus. Vides contentionem duram, contentionem implacabilem. Tale bellum mihi deſcribe, Medicum

ἱστορίαν τὴν Ἰωνικήν; ἢ τί Χῖοι διὰ ταύτην εὐδαιμονέστεροι; εἰ μὲν ἀποκρίναντες τὰ καλὰ τῶν αἰσχρῶν, τὰ μὲν ἀπέκρυπτον, τὰ δὲ ἱστόρουν, ἦν ἄν που τῇ ψυχῇ ὄνησις κατὰ μίμησιν τῶν ἱστορημένων, καθάπερ ὀφθαλμοῖς κατὰ μίμησιν γραφῆς. νῦν δὲ ἀναμὶξ εἰσφύρεται πάντα ἐν τοῖς λόγοις, καὶ πλεονάζει τὰ χείρω, καὶ κρατεῖ τὰ αἰσχρά· καὶ τὸ πολὺ τῆς ἱστορίας, πλεονέκται, τύραννοι, καὶ πολέμιοι ἄδικοι, καὶ εὐτυχίαι ἄλογοι, καὶ πράξεις πονηραί, καὶ συμφοραὶ ἀγνώμονες, καὶ περιστάσεις τραγικαί. ὧν σφαλερὰ μὲν ἡ μίμησις, βλαβερὰ δὲ ἡ μνήμη, ἀθάνατος δὲ ἡ δυστυχία. ἐγὼ δὲ ποθῶ πρὸς τὴν εὐωχίαν, προσφιλῶ λόγων ὑγιεινῶν, καὶ ἀνόσου τινὸς δέομαι σιτίου, ἀφ' οὗ ὁ Σωκράτης ὑγίαινε, καὶ Πλάτων, καὶ Ξενοφῶν, καὶ Αἰσχίνης. ἐπιθυμεῖ ἡ ἀνθρώπου ψυχή, καὶ δέδιε, καὶ λυπεῖται, καὶ φθονεῖ, καὶ ἄλλοις συνέχεται παντοδαποῖς καὶ ἀλλοκότοις παθήμασι. στάσιν ὁρᾷς πικρὰν καὶ ἀκήρυκτον. τοιοῦτόν μοι διηγοῦ τὸν πόλεμον, τὸν δὲ Μηδι-

κὸν

κἂν ἔα· τούτων μοι διηγοῦ τὴν νόσον, τὸν δὲ λοιμὸν ἔα. εἰπὲ, τίνι ἐπιτρέψω τὴν στρατηγίαν καὶ τὴν ἴασιν; Ἱπποκράτην δὲ ἔα τοῖς σώμασι, καὶ Θεμιστοκλέα τῇ θαλάττῃ· λέγε τὸν ψυχῆς ἰατρὸν, λέγε τὸν στρατηγόν. κἂν ἀπορῇς ἀνδρῶν, ἐπὶ τοὺς θεοὺς ἴθι. ἔρου μὴ περὶ γῆς δηουμένης, μηδὲ περὶ θαλάττης λῃστευομένης, μηδὲ τειχῶν πολιορκουμένων, μηδὲ περὶ σωμάτων φθειρομένων. σμικρὰ ταῦτα, ἐφήμερα ταῦτα. Τμηθήσεται λήιον, κἂν Πελοποννήσιοι ἀπέχωνται· λῃστευθήσεται θάλαττα, κἂν Ἀθηναῖοι μὴ ναυμαχῶσι· καταβαλεῖ τὰ τείχη, καὶ εἰ μὴ Φίλιππος, ἀλλ' ὁ χρόνος· φθαρήσεται τὰ σώματα, κἂν ἀπέλθῃ ὁ λοιμός.

Ἀνδρὸς δὲ ἀρετὴ πάλιν ἐλθεῖν, οὔτε λῃϊστὴ, οὔθ' ἑλετή.

Περὶ ταύτης ἔρου δὴ, ὅτε ψυχὴ τέμνεται, λῃστεύεται, πολιορκεῖται, νοσεῖ. χρησμοῦ σοι δεῖ, μαντείας σοι δεῖ, εὔξαι τῷ θεῷ, κλῦθι ὦ Ἄπολλον, καὶ Ζεῦ,

vero relinque. Talem mihi morbum narra, pestem vero prætermitte. Quem hujus belli ducem quæram, quem morbi hujus inveniam medicum? Hippocratem corporibus relinque, marinis præliis Themistoclem. Dic aliquem animi medicum; dic aliquem ducem. Si inter homines non invenias, inter Deos quære. Ne tamen vel de agro tuo quod vastatus sit, vel de mari, quod à piratis infestetur, aut obsideatur urbs ab hostibus, aut plurimi morbo intereant, instituе querelam. Pusilla hæc sunt, caduca hæc sunt. Vastari enim seges tua poterit, quamvis Peloponnesii abstineant: à piratis infestabitur mare, quamvis in mari classem non habeant Athenienses, mœnia tua si Philippus non evertit, evertet certe tempus; interibunt homines, quamvis pestis remittat.

At virtus hominis nunquam reparabilis ulli est.

De hac Deos consule, quoties invadi, spoliari, oppugnari animam videbis, aut à morbo tentari. Hic oraculo Deorum, hic responso opus habes: hic Deum precare. Audias precor Apollo & Jupiter

piter, aut si quis prætereà Deus es, qui morbos animi curare soles,

Si quando haud uno templum tibi munere cinxi,
Pinguiaq; in mediis adolevi viscera flammis.

Citius has preces, quam Chrysæ Apollo audiet. Nec enim petes ut pestem immittat, ut sagittas lethales emittat, ut canes, ut aves, ut homines exstinguat. Quæ minime illo Deo, quem Musicæ, quem sapientiæ, quem divinationi præesse voluerunt, digna sunt. Homerus autem qui hoc illi tribuit, nihil aliud in animo habuit, quam solares radios, qui quavis sagitta velocius per aërem feruntur, quavis durissima corporis constitutione simpliciores sunt. Mihi vero vel Homerus vel Hesiodus, vel si quis alius poeta divinus est, Deum canat, qui mederi possit morbis animi. Hæc Apolline digna sunt, hæc digna sunt Jove.

καὶ εἴ τις ἄλλος Θεὸς ἰατρικὸς ψυχῆς νοσούσης,

--εἴ ποτέ τοι χαρίεντ' ἐπὶ νηὸν ἔρεψα,
Η εἰ δήποτέ τοι κατὰ πίονα μηρί' ἔκηα.

Ἀκούσεται ὁ Ἀπόλλων τοιαῦτα εὐχομένου, θᾶττον ἢ τοῦ Χρύσου. οὐ γὰρ ἐπὶ λοιμὸν παρακαλεῖς τὸν θεὸν, οὐδὲ ἐπὶ τοξείαν οἰστῶν θανατηφόρων, οὐδὲ ἐπὶ φθορὰν κυνῶν καὶ ἀνδρῶν καὶ ὀρνέων· οὐ γὰρ ταῦτα ἔργα μουσικοῦ θεοῦ καὶ σοφοῦ καὶ μαντικοῦ. Ὅμηρος δὲ αὐτῷ προσέθηκε τὴν φήμην, αἰνιττόμενος τὴν ἡλίου ἀκτῖνα δι' ἀέρος χωροῦσαν οἰστοῦ θᾶττον, ἀκρατοτέραν τῆς τῶν σωμάτων συμμετρίας. ἐμοὶ δὲ ᾀδέτω εἴτε καὶ Ὅμηρος, εἴτε Ἡσίοδος, εἴτε τις ἄλλος ποιητὴς δαιμόνιος, Θεὸν παιᾶνα ψυχῆς παθημάτων. ἄξια ταῦτα τοῦ Ἀπόλλωνος, ἄξια τοῦ Διός.

ΤΙΝΕΣ ΛΥΣΙΤΕΛΕΣτεροι πόλει, οἱ προπολεμοῦντες, ἢ οἱ γεωργοῦντες. ὅτι οἱ προπολεμοῦντες.

Λόγος ιγ'.

Ἔχεις εἰπεῖν τίνας ὀνομάζει Ὅμηρος ἐν τοῖς ἔπεσι διογενεῖς, καὶ θεοῖς εἰκέλους, καὶ λαῶν ποιμένας, καὶ ἄλλα ὅσα ποιητὴν εἰκὸς ἀποσεμνύνοντα τοῖς ὀνόμασιν ἀρετὴν ἀνδρός; ἆρα τοὺς ἐπὶ σκαπάνῃ καὶ αὔλακι περὶ τὴν γῆν διαπονουμένους, δεινοὺς ἀροῦν, ἀγαθοὺς φυτεύειν, ἐν ἀμήτῳ δεξιοὺς, ἐν ὀρχάτῳ φιλοπόνους; ἢ τούτων μὲν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἠξίωσεν καταμῖξαι τὰ ἔργα τῇ αὐτοῦ ᾠδῇ, ὅτι μὴ νησιώτῃ γέροντι ἀναθεὶς αὐτὰ, ἐκπεπτωκότι τῆς ἀρχῆς ὑπὸ ὑβριστῶν νέων, ἐν γουνῷ οἰνοπέδου ἀλωῆς, ἐπὶ φύλλων χαμαὶ βεβλημένων, ὥρα θέρους ἀναπαυομένῳ. οἱ δὲ μακάριοι αὐτῶν ἄνδρες, οὓς ἐκεῖνος ἐπαινῶν χαίρει, ἕτεροί εἰσιν ἐξ ἑτέρων ἐπι-

UTRI IN REP. Utiliores sint, milites, an agricolæ: & primo pro militibus.

DISSERT. XIII.

POssisne dicere, qui sint quos Homerus in poësi sua, Jove genitos, Diis similes, pastoresque populorum vocat, ut alia omittam nomina, quibus in extollenda alicujus virtute uti solent poetæ? Eosne qui terram stiva & ligone exercent, qui arare, qui plantare, qui messem colligere, vitem ordinare eleganter possunt? An potius has similesque curas, ne leviter quidem in libris suis attingere dignatus est, nisi quatenus insulanum senem, qui à contumeliosis aliquot juvenibus regno suo ejectus erat, introducit, quem

-vitiferæ procul ubere terra,

humi in frondibus decumbere, æstivoque tempore quiescere fecit. At vero quos beatos putat, quos commendare solet Homerus, alii certe sunt: alia sunt eorum opera, alia

alia studia. Qualis Achilles est, cum hostem insequitur, aut Ajax cum singulari certamine congreditur: Teucer cum sagittis, Diomedes cum animi virtute excellit: aut si quis alius, qui strenue rem gerit. Nihil enim in toto ejus opere audis, quam magnos clypeos, splendidas galeas, longas hastas, pulchros currus, equos currentes: &, ut verbo absolvam, viros fortes qui mactant, timidos qui mactantur. Quid quod ipsum Agamemnonem, communem omnium Græcorum principem, laudare non potuerit aliter, quam ut bellatorem simul eum regemque dicat: quasi hoc maxime dignum sit imperio: Utrunque enim facit Agamemnonem,

-fortem regemq; ducemque.

Nam & Menelaus rex non minus erat, quam Agamemnon, verum remissior in bello, quæ causa est cur tam parcus in exornandis poetarum more ejus laudibus fuerit Homerus. Illum vero de quo loquimur Agamemnonem, putasne gloria & existimatione nominis reliquis antestare potuisse, si Argis manere, ubi opti-

τῆς δ᾽ οὐμμάτων καὶ ἔργων· ἢ Ἀχιλλεὺς διώκων, ἢ Αἴας μονομαχῶν, ἢ Τεῦκρος τοξεύων, ἢ Διομήδης ἀριστεύων, ἤ τις ἄλλος τῶν δεινῶν τὰ ἀριστευτικά. μεστὰ δὲ αὐτῷ τὰ ἔπη ἀσπίδων μεγάλων, καὶ κορύθων φαεινῶν, καὶ δοράτων μακρῶν, καὶ ἁρμάτων καλῶν, καὶ ἵππων θεόντων, καὶ ἀγαθῶν κτεινόντων καὶ δειλῶν κτεινομένων. τὸν μὲν γὰρ Ἀγαμέμνονα αὐτὸν τὸν τῶν πανελλήνων βασιλέα οὐκ ἔσχεν ἑτέρως ἐπαινέσαι, ἢ τὸν αἰχμητὴν προσθεὶς τῷ βασιλεῖ, ὡς μόνον δὴ τοῦτο ἔργον ἀρχικώτατον. καί φησιν ὅτι ἦν Ἀγαμέμνων ἀμφότερον, βασιλεὺς καὶ αἰχμητὴς ἀγαθός· ἐπεὶ καὶ ὁ Μενέλαος, βασιλεὺς μὲν ἦν οὐχ ἧττον ἢ ὁ Ἀγαμέμνων, μαλθακὸς δὲ αἰχμὴν, καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγον αὐτῷ μετέδωκε ποιητικῆς εὐφημίας Ὅμηρος, ὁ γε μὴν Ἀγαμέμνων οὗτος, τί ἦν ἂν ἐπικλεέστερος τῶν ἄλλων, εἰ κατὰ τὸ Ἄργος μένων, γῆν ἀγαθὴν ἔχων, γεωργῶν τὴν γῆν, ἀπέφηνεν αὐτὴν εὔκαρπο-

καρπο-

καρποτέραν τῆς Αἰγυπτίας; τοῦ μὲν γὰρ Ὀδυσσέως ἀκούεις αὐτοῦ σεμνολογουμένου περὶ τῆς Ἰθάκης· Τρηχεῖ', ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος, φησίν. οἶδε γάρ που ἅτε σοφὸς ἂν, ὅσον διαφέρει ὁ τῆς ἀνδρείας καρπὸς οὗτος, πυρῶν καὶ κριθῶν, καὶ εἴ τις ἄλλη ὑποτροφὴ γῆς. Ὅμηρον ἐῶ· τάχα γὰρ καὶ δυσχεράναις ἂν τῷ λόγῳ προσφερομένῳ σοι μάρτυρα φιλοπόλεμον. βούλει σοι τὰ δεύτερα ἐπ' ἐκείνῳ λέγω, τὰ Λακωνικὰ, ἢ τὰ Ἀττικὰ, ἢ τὰ Κρητικὰ, ἢ τὰ Περσικά; τὴν Σπάρτην ἐπαινεῖς ὡς εὐνομωτάτην· ὁ δὲ Λυκοῦργος οὐ σοῦ δήπου ἐπαινέτου δεήσεται· ὁ γὰρ Ἀπόλλων φθάνει λέγων πρὸς αὐτὸν,

Δίζω ἤ σε Θεὸν μαντεύσομαι, ἢ ἄνθρωπον.

Ὁ τοίνυν Λυκοῦργος οὗτος, ὃν ὁ Θεὸς εἴκαζε θεῷ, τιθεὶς τῇ Σπάρτῃ νόμους, συμβουλευσάμενος τῷ Ἀπόλλωνι, ποῖόν τι πολιτείας ἦθος καταστήσαιτο τοῖς αὐτοῦ θρέμμασιν· ἆρα γεωρ-

mam habebat terram, eam colere, & Ægyptiis quam habent fœcunditatis laudem præripere maluisset? Cum audias ipsum Ulyssem, qui his verbis Itachen suam prædicat,

--Aspera, sed nutrix hominum bona.

Minime enim fugit eum, utpote sapientem, longe majores esse fortitudinis fructus, quam aut triticum aut hordeum, aut si quis alius terræ cibus est. Homerum relinquam: metuo enim ne parum gratum sit tibi, si testimonio utar hominis, qui plus quam par est fortasse bello delectetur. Vis potius post Homerum, Laconum, Atticorum, Cretensium aut Persarum consideremus Rempub. Præclaras videlicet Spartæ leges laudas. Atqui ne eget quidem præconio tuo Lycurgus, quem prius his verbis Apollo in colloquio cum eo commendaverat,

Quæro, tene Deum compellem, hominemve, Lycurge.

Ille ergo Lycurgus, quem Deo similem Deus ipse pronunciat, postquam leges civibus suis tulit, oraculum Apollinis adiit, ut cognosceret ex eo, quam Reip. potissimum formam

O popu'o

populo suo proponeret. An illam quæ magna ex parte ex agricolis constaret, quæ parcam, humilem, restrictamque amplectitur vitam, quæ in minutis & abjectis illis actionibus versatur. An potius hæc & similia Helotis serviliq; hominum turbæ, Lacedæmoniorumque finitimis relinqueret: veros autem legitimosque Spartæ incolas, liberos ab omni nexu, intrepidam erectique animi gentem, solamque ad libertatem natos, flagris verberibusque exerceret, venationibus, montanis itineribus, aliisque infinitis laboribus virtuti præpararet. Donec satis jam tolerantiæ assuefacti, cum hasta clypeoque, non alium ducem quam legem secuti, pro libertate pugnarent, Lycurgo auxilium ferrent, Deo morem gererent. Quod si agricolæ fuissent Spartani omnes, quis unquam ad Thermopylas Leonides pro iis in acie stetisset? quis unquam Othriades ad Thyream virtutis suæ specimen dedisset? Sed nec agricola erat Brasides, nec qui Syracusas servavit, recens ex arvorum cultu Gylippus veniebat, nec à vitibus suis

γικὸν, καὶ παμμιδυπικὸν, ταπεινὸν καὶ γλίσχρον, καὶ ἐργαστικὸν, τὰ σμικρὰ ταῦτα· ἢ ταῦτα μὲν οἱ εἵλωτες αὐτοῦ ἔχουσι, καὶ ὁ ἀνδραποδώδης ὅμιλος, καὶ οἱ περίοικοι Λακεδαιμονίων· τὸ δὲ καθαρῶς Σπαρτιατικὸν, ἄφετον ἐγήσον καὶ ὄρθιον, καὶ πρὸς ἐλευθερίαν τετραμμένον, μαστιγούμενον καὶ τυπτόμενον. καὶ ἐν θήραις καὶ ὀρειβασίαις καὶ ἄλλοις παντοδαποῖς πόνοις παιδευόμενον· ἐπειδὰν ἱκανῶς τοῦ καρτερεῖν ἔχῃ, ἐπὶ αἰχμῇ καὶ ἀσπίδι τεταγμένον, ὑπὸ στρατηγῷ τῷ νόμῳ προμαχεῖν τῆς ἐλευθερίας,. καὶ τὴν Σπάρτην σώζειν, καὶ τῷ Λυκούργῳ συναγωνίζεσθαι καὶ πείθεσθαι τῷ θεῷ. εἰ δὲ ἐγεώργουν Λακεδαιμόνιοι, τίς ἂν ὑπὲρ αὐτῶν Λεωνίδας ἐν Θερμοπύλαις παρετάξατο; τίς ἂν Ὀθρυάδας ἐν Θυρέᾳ ἠρίστευσεν; ἀλλ' οὐδὲ ὁ Βρασίδας γεωργὸς ἦν, οὐδ' ὁ Γύλιππος ἐκ ληΐου ὁρμηθεὶς Συρακουσίους ἔσωζεν, οὐδὲ Αγησί-

λαῷ ἐξ ἀμπέλων ὁρμηθεὶς, Τισσαφέρνης ἐκράτει, καὶ τὴν βασιλέως γῆν ἔτεμνεν, καὶ Ἴωνας καὶ Ἑλλήσποντον ἠλευθέρου, οὐκ ἀπὸ σμινύης ὁ Καλλικρατίδας, οὐκ ἀπὸ σκαπάνης ὁ Λύσανδρος, οὐκ ἀπὸ ἀρότρου ὁ Δερκυλλίδας. θητικὰ ταῦτα, Εἱλωτικὰ ταῦτα· ὑπὸ ἀσπίδων σώζεσθαι, ὧν τὰ δόρατα ὑπερμαχεῖ, ταῦτα δουλεύει τοῖς κρατοῦσιν. αὕτη ἡ ἐν ὅπλοις ἀρετὴ καὶ τὴν Ἀθηναίων γῆν ἔτεμνεν, καὶ τὴν τῶν Ἀργείων ἐδῄου, καὶ Μεσσηνίους ἐλάμβανεν. ἐπεὶ δ' ἐξέκαμεν αὕτη τοῖς Σπαρτιάταις, τὰ μὲν ὅπλα ἀπέθεντο, ἐγίνοντο δὲ ἐξ ἐλευθέρων γεωργοί. ἐλεύθεροι Κρῆτες πότε; ὅτε ὅπλα εἶχον, ὅτε ἐτόξευον, ὅτε ἐθήρων· δοῦλοι πότε; ὅτε καὶ γεωργοί. ἐλεύθεροι Ἀθηναῖοι πότε; ὅτε Καδμείοις ἐπολέμουν, ὅτε καὶ Ἴωνας ἐξέπεμπον, ὅτε καὶ Ἡρακλείδας ὑπεδέχοντο, ὅτε Πελασγοὺς ἐξέβαλλον· δοῦλοι πότε, ὅτε Πεισιστρατίδαι τὸν δῆμον ἐξοπλίσαντες, γεωργεῖν ἠνάγκαζον. αὖθις δὲ ὑπελθόντος αὐτοῖς στόλου Μηδικοῦ,

Agesilaus, ille inquam qui Tissaphernem domuit, terram que regiam populatus est, qui Ionas ipsumque Hellespontum vindicavit. Non à bidente Callicratides, non à ligone Lysander, non ab aratro Dercyllides. Servi sunt, Ilotæ sunt, quos clypei tegunt, pro quibus arma pugnant: qui serviunt victoribus. Hæc est illa militaris virtus, quæ agrum Atticum toties vastavit, Argivorum terram diripuit, Messenios subegit. Qua virtute simul ac destitui cœperunt Spartani, armis suis depositis, ex liberis hominibus agricolæ facti sunt. Cretenses quando liberi fuerunt? cum arma gererent, cum sagittare gauderent, cum venari. Servi quando? cum agriculturæ operam darent. Quando liberi fuerunt Athenienses? cum Cadmeos oppugnarunt, Ionas in colonias miserunt, Heraclidas exceperunt, ejecerunt Pelasgos. Servi quando? cum ereptis armis Pisistratidæ agriculturæ incumbere populum coëgerunt. Qui rursus, cum Medorum

adven-

adventaret classis, neglecta terra sua, arma in manum sumpserunt, armis libertatem suam vindicarunt. Agricola non fuit Cynægirus, qui Athenas liberavit, neque rusticus Callimachus, qui Medos ejecit, neque agricolis præfuit Miltiades. Ab armatis præclara facinora eduntur: pugna victoriam, victoria parit libertatem. Ubi rursus mare vocabat, terram hostibus, domos igni remisere, servatisque solum armis, in triremes migrarunt. Totæ Athenæ navigabant, gens mediterranea in mari erat: ubi & navigando pugnavit, & navali pugna vicit, & vincendo terram suam, suum rursus vindicavit mare. Laudo & Periclem in armis, qui agricolis neglectis cum vastari cerneret Acharnas, solis libertatem conservabat Atheniensibus Salva enim libertate, salva terra, salvæ plantæ, salvæ sunt segetes. Relinque Græcos, & ad Barbaros transi. Agricolæ sunt Ægyptii, milites Scythæ; fortes Scythæ, meticulosi Ægyptii Agri-

τῆς μὲν γῆς ἐπελάθοντο, ἐπὶ δὲ τὰ ὅπλα ἔδραμον, καὶ μετ' αὐτῶν τὴν ἐλευθερίαν ἀνελάμβανον. οὐ γεωργῶν Κυναίγειρος τὰς Ἀθήνας ἠλευθέρου, οὐκ ἐν ἀμήτῳ Καλλίμαχος τοὺς Μήδους ἐξέβαλλεν, οὐκ ἐν γεωργοῖς ἐστρατήγει Μιλτιάδης. ὁπλιτῶν τὰ ἔργα, μαχομένων τὸ κράτος, νικώντων ἡ ἐλευθερία. ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς θαλάττης ἔδει, χαίρειν τῇ γῇ φράσαντες, καὶ παραδόντες πυρὶ τὴν ἐκεῖ ἑστίαν, καὶ μόνα ὑπολαβόμενοι τὰ ὅπλα, εἰς τὰς τριήρεις μετῳκίσθησαν. ἔπλεε πόλις Ἀττική, καὶ ἠπειρώτης δῆμος, καὶ πλέων ὁμοῦ ἐναυμάχει, καὶ ναυμαχῶν ἐκράτει, καὶ κρατῶν εἶχε καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλατταν. ἐπαινῶ καὶ Περικλέα τῆς στρατηγίας, ὃς ἀμελήσας τῶν γεωργῶν, καὶ ὁρῶν τεμνομένας τὰς Ἀχαρνάς, ἐφύλαττε τὰς Ἀθήνας ἐλευθέρας. μενούσης γὰρ τῆς ἐλευθερίας, ἡ γῆ μένει, τὰ φυτὰ μένει, τὰ λήια. ἔα μοι τὰ Ἑλληνικά, ἴθι ἐπὶ τοὺς Βαρβάρους. γεωργοῦσιν Αἰγύπτιοι, πολεμοῦσι Σκύθαι· ἀνδρεῖον τὸ Σκυθικόν, δειλὸν τὸ Αἰγύπτιον. ἐλεύ-

θερον

θερον τὸ Σκυθικὸν, δοῦλον τὸ Αἰγύπτιον. γεωργοῦσιν Ἀσσύριοι, πολεμοῦσι Πέρσαι· δουλεύουσιν Ἀσσύριοι, βασιλεύουσι Πέρσαι. ἐπολέμουν Λυδοὶ πρότερον, ἐγεώργουν αὖθις Λυδοί. ἐλεύθεροι μὲν ὄντες, ἐπολέμουν, δουλεύσαντες δὲ, ἐπὶ γεωργίαν ἐτράποντο. μέτιθι ἐπὶ τὰ ζῶα. καὶ γὰρ ἐνταῦθα ὄψει ἐλευθερίαν καὶ δουλείαν, καὶ βίον ἐξ ἀρετῆς καὶ ἕξης. βοῦς ἀροῖ, ἵππος ἀθλεύει· ἐὰν δὲ μεταθῇς τὰ ἔργα, παρανομεῖς περὶ τὴν φύσιν. τὰ δειλὰ, ποιηφάγα, τὰ ἰσχυρὰ, ἀγρευτικά. ἔλαφος ποιηφαγεῖ, λέων ἀγρεύει· σπερμολογεῖ κολοιὸς, ἀγρεύουσιν ἀετοί. δοῦλα μὲν τὰ σπερμολόγα καὶ ποιηφάγα, ἐλεύθερα δὲ τὰ ἀγρευτικά. εἰ δὲ καὶ τοὺς περὶ θεῶν μύθους παραδεκτέον, οὐ γεωργὸς ὁ Ζεὺς, οὐδὲ Ἀθηνᾶ, οὐδὲ ὁ Ἀπόλλων, οὐδὲ ὁ ἐνυάλιος, οἵπερ βασιλεύτατοι τῶν θεῶν. ἀλλ' ὀψὲ μὲν Δημήτηρ γεωργεῖ, μετὰ πολλὴν πλάνην. ὀψὲ δὲ Διόνυσος μετὰ τὸν Κάδμον καὶ τὸν Πενθέα· ὀψὲ ὁ Τριπτόλεμος, μετὰ

colæ ſunt Aſſyrii, milites Perſæ: Serviunt Aſſyrii, imperant Perſæ. Lydi olim milites erant, poſtea agricolæ fuerunt. Quamdiu liberi fuerunt, militarunt, cum ſervire potuerunt, ad agriculturæ ſtudium iverunt. Perge ad animalia. Nam & in iis libertatem invenies & ſervitutem, vitamque in qua virtus libera locum habet, & vinculum. Bos arat, equus certat; quod ſi eorum opera mutes, naturæ injuriam facis. Quæ timidiſſima ſunt, vitam herbis ſuſtentant, quæ fortiſſima, venantur. Herbis cervus vivit, venatur leo: fruges legunt graculi, aquilæ venantur; quæ fruges legunt, ſerviunt, ſerviunt quæ herbis paſcuntur: libera ſunt quæ venantur. Quod ſi & fabulis Deorum credendum eſt, neque Jupiter, neque Minerva, aut Apollo, aut Mars, qui inter omnes Deos maxime regales ſunt, agricolarum more vivunt. Sed ſero multoſque poſt errores terram colere Ceres incepit, ſero Bacchus, poſt Cadmum & Pentheum, ſero Triptole-

mus, post Erichthonium, post Cecropem. Quod si Saturni regnum videamus, quis usus ibi artis illius? quanquam ne nunc quidem eo opus esse video. Nec enim plane terra spontaneos ferre fructus desiit. Quin & hodie cibum profert, fagos pyrosque: quin & hodie potum genuinum præbet, Nilum, Istrumque, Acheloum & Mæandrum; aliosque crateras perennes, qui purum nobis sobriumque suppeditant humorem. Agricola qui hæc coluit, non est senex Icarius, nec Bœotius ille aut Thessalus, sed sol ipse, sed lunæ tepor, sed imbres vitales, venti suspirantes, tempestatum vicissitudines, terræ fœcunditas. Hi sunt immortales agricolæ, hi sunt qui fructus arboresque nobis sine ulla hominum arte suppeditant. Hanc agriculturam nec fames, nec pestis, nec bellum ipsum inhibet,

Quæ sine seminibus curvoque hæc præbet aratro.

Nam si lotum Libycam, aut triticum Ægyptium, aut Atticam olivam, aut vitem Lesbicam, desideras, non artem, sed

τὸν Ἐριχθόνιον καὶ τὸν Κέκροπα. εἰ δὲ καὶ τῆς Κρόνου ἀρχῆς ἐπιλαβόμεθα, τίς ἂν ἡμῖν γεωργίας λόγος; ἀλλ' οὐδὲ νῦν δεῖ γεωργίας. οὐ γὰρ ἐξέλιπεν ἡ γῆ τοὺς καρποὺς αὐτομάτους φέρουσα. φέρει μὲν τροφὴν, φηγοὺς καὶ ὄχνας, φέρει δὲ ποτὸν αὐτοφυὲς, Νεῖλον καὶ Ἴστρον καὶ Ἀχελῷον καὶ Μαίανδρον, καὶ ἄλλους κρατῆρας ἀεννάους ναμάτων καθαρῶν καὶ νηφαλίων. ὁ γεωργήσας ταῦτα οὐ πρεσβύτης Ἰκάριος, οὐδὲ Βοιώτιος ἀνὴρ ἢ Θετταλικὸς, ἀλλ' ἥλιος αὐτὸς καὶ σελήνη θάλπουσαι, καὶ ὄμβροι τρέφοντες, καὶ ἄνεμοι διαπνέοντες, καὶ ὧραι ἀμείβουσαι, καὶ γῆ βλαστάνουσα. οὗτοι γεωργοὶ ἀθάνατοι, ἐγκάρπων σιτίων καὶ δένδρων μηδὲν ἀνθρωπίνης τέχνης προσδεομένων. ταύτην τὴν γεωργίαν οὐδεὶς παύει, οὐ λοιμὸς, οὐ λιμὸς, οὐ πόλεμος. Ἀλλὰ τάγ' ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται. ἐὰν δὲ ἐπιθυμῇς Λιβυκοῦ λωτοῦ, καὶ Αἰγυπτίων πυρῶν, καὶ ἐλαίας Ἀττικῆς, ἢ ἀμπέλου Λεσβίας, μεταπέμπῃς τὴν τέχνην

τέχνην εἰς διαγωγίαν ἡδονῆς· τὸ δ' ὅλον παραβάλλεις πόνους ἐλευθέρους ἀναγκαίοις πόνοις, ἐλευθέραν ἀρετὴν ἀναγκαίᾳ γεωργίᾳ· οὐ γὰρ εἰρήνην παραβάλλεις πολέμῳ. εἰ γὰρ τοιοῦτόν ἐστιν ἡ γεωργία, ἄφελε τοὺς πολέμους, γεωργῶμεν πάντες. ῥίψας τις δόρυ, ἐπὶ σμινύην ἴτω, ἀριστευέτω ἐν γῇ, κρατείτω ἐν γεωργοῖς· κηρύττωμεν τὸν ἄνδρα τῆς εὐκαρπίας,

οὗτος ἐν ἀνθρώποις νικηφόρος, οὗτος ἄριστος.

Νῦν δὲ μεστὰ πάντα πολέμου καὶ ἀδικίας· αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι· καὶ πάντα μεστὰ στρατοπέδων ἐπὶ τὴν ἀλλοτρίαν ἰόντων. κάλλος ᾄδεται γυναικὸς Πελοποννησίας, πλεῖ Βάρβαρος ἀνὴρ ἐπ' αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἴδης, οὐ γεωργὸς, ἀλλὰ γεωργοῦ ἡμερώτερος, καὶ σχολαίτερος καὶ εἰρηνικώτερος, ποιμὴν καὶ βουκόλος. ἐπιθυμεῖ Καμβύσης τῆς Αἰγυπτίων γῆς, πόλεμον ἡ ἐπιθυμία διανέστησεν. ἐπιθυμεῖ Δαρεῖος τῆς Σκυ-

voluptatis studium nobis dicis. Nunc denique labores ingenuos cum servilibus, ingenuam fortitudinem cum servili confers agricultura. Nec enim pacem confers cum bello. Nam si talis est agricultura, tollatur bellum, terram colamus omnes. Hastam qui volet abjiciat, & ligonem sumat: virtutem in terram convertat, excellat inter agricolas. Præconium illi fœcunditatis tribuamus;

Hic homines inter victor, dux maximus hic est.

Nunc bello omnia, omnia injustitiæ plena sunt. Ubique enim cupiditates oberrant, ubique immoderatum habendi appetitum excitant, ubique exercitus qui alienam terram invadunt. Celebratur mulieris cujusdam ex Peloponneso forma? continuo Barbarus homo ab Ida usque adnavigat: non agricola tantum, sed qui mitiores agricolis esse solent, magisque otio & quieti addicti, magis pacis studiosi, pastor, bubulcus. Terram Ægyptiorum Cambyses concupiscit; bellum excitat illa cupiditas. Terram Scytharum

Darius

Darius petit: oppugnantur Scythæ. Transit Athenis Eretriam cupiditas, & una cum cupiditate classis Eretria obsidetur, classe invaditur Marathon. Lacænas Argivasque & Atticas ancillas uxor Xerxis desiderat: hujus cupiditatis causa transmarina classis instruitur. Deseritur Asia, turbatur Europa. Siciliam Athenienses petunt, quoniam Lacedæmonii, imperium Thebani. O noxias vehementer Græciæ cupiditates! quem dabis locum, ubi secure agricultura exerceri possit? Aut ubi aureum tandem pacis vultum invenies? Quæ pars terræ non ab aliquo petitur?

--*Ascra æstate gravis, hyeme est infesta.*

At populis abundat Bœotia: eatur ergo Ascram. Lybia remota est, sed pasturæ pecudum idonea. Remotissima est Indorum regio: nec minus amatorem suum invenit, Macedonem illum, qui post multas alias gentes, post multa bella, eo tandem pervenit. Quo abire vis, ubi securam tutamq; agriculturam invenias? O-

θῶν γῆς, πολεμοῦνται Σκύθαι. μεταβαίνει ἡ ἐπιθυμία ἐπ' Ἐρετρίαν καὶ Ἀθήνας, καὶ μετὰ τῆς ἐπιθυμίας οἱ στόλοι· Ἐρετρία σαγηνεύεται, ἐπιπλεῖται Μαραθών. ἐπιθυμεῖ ἡ Ξέρξου γυνὴ θεραπαινίδων Λακωνίδων καὶ Ἀτθίδων καὶ Ἀργειάδων, καὶ δι' ἐπιθυμίαν γυναικὸς, ἐξαρτύονται στόλοι διαπόντιοι· ἡ Ἀσία ἐξοικίζεται, ἡ Εὐρώπη ἀνίσταται. ἐπιθυμοῦσιν Ἀθηναῖοι Σικελίας, ἐπιθυμοῦσι Λακεδαιμόνιοι Ἰωνίας, ἐπιθυμοῦσι Θηβαῖοι ἡγεμονίας. ὦ ἐρώτων πικροτάτων τῇ Ἑλλάδι· ποῦ τις ἐλθὼν μετ' ἀσφαλείας γεωργῇ; ποῦ δὲ εὕρῃ τὸ χρύσεον εἰρήνης πρόσωπον; ποῖον γῆς μέρος ἐραστὰς οὐκ ἔχει;

Ἄσκρη χεῖμα κακὴ, θέρος ἀργαλέη·

ἀλλ' αἰχμοφόρος ἡ Βοιωτία, ἴωμεν ἐπὶ τὴν Ἄσκρην. Λιβύη πόρρω μὲν, ἀλλὰ εὔβοτος. ὑπερόριος ἡ Ἰνδῶν γῆ, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐξεῦρε Μακεδόνα ἐραστὴν, διὰ πολλῶν ἐθνῶν καὶ πολέμων βαδίζοντα ἐπ' αὐτήν. ποῖ τις τράπηται, ποῦ τις εὕρῃ γεωργίαν ἀσφαλῆ;

πάντα

πάντα μεστὰ πολέμων, πάντα ὅπλων. τοιγαροῦν,

Εὖ μέν τις δόρυ θηξάσθω, εὖ δ' ἀσπίδα θέσθω,
Εὖ δέ τις ἵπποισιν δεῖπνον δότω ὠκυπόδεσσιν.

Καλὸν ἡ γεωργία· καλὸν, ἐὰν μένειν δυνηθῇ, ἐὰν σχολῆς τύχῃ, ἐὰν φυλακὴν ἔχῃ. δέδια δὲ τὸ μὴ τοιοῦτον ᾖ τὸ καλὸν, τὸ τοὺς πολέμους κινοῦν καὶ τὰς στάσεις. λέγει τις παλαιὸς ἀνὴρ, μάλιστα γοῦν τῆς γῆς, φησιν, ἡ ἀρίστη ἀεὶ τὰς μεταβολὰς τῶν οἰκητόρων ἐλάμβανε· τὴν γοῦν Αττικὴν, διὰ τὸ λεπτόγεων εἶναι, ἀστασίαστον οὖσαν, ἄνθρωποι ᾤκουν οἱ αὐτοὶ ἀεί. ἀκήκοας πῶς πόλεμος γίνεται· μὴ γεώργει ἄνθρωπε, ἔα τὴν γῆν ἀγεώργητον, αὐχμώσαν· στάσιν κινεῖς, πόλεμον κινεῖς.

omnia bellis, omnia armis plena sunt. Quamobrem,

Hastam quisq; sibi clypeumq; in bella parato,
Cornipedisq; tui pastu præsepia comple.

Res præclara est agricultura: præclara fateor; si manere possit, si otium impetret, si ab alio custodiatur. Nunc metuo ne hæc ipsa res tam præclara sit, quæ ubique bella, quæ seditiones excitat. Ait antiquus quidam scriptor: terram uberrimam maxime incolarum vicissitudini esse obnoxiam: Atticam contra quod sterilis esset, sine ullo motu ab iisdem hominibus habitatam esse. Audisti quo pacto bella oriri soleant. Cave agrum tuum colas, quisquis es, mi homo: desertam incultamque terram relinque tuam. Nisi velis contentioni ansam dare: nisi velis excitare bellum.

AGRICO-

AGRICOLAS utiliores eſſe militibus in Republica.

DISSERT. XIV.

AGedum agricolis auxilium feramus: quandoquidem non armis, ſed verbis tantum hoc certamen cernitur. Quamvis nec agricolam dubitemus, ſi ad arma veniendum ſit, minus quam militem tueri partes ſuas poſſe. De quo alias videbitur. Nunc verbis, dico, non armis litem hanc dijudicemus. Nec enim Homeri teſtimonio, aut ſi quis illo etiam facundior ſit, magnopere ſtandum putamus. Nam ſi eo opus ſit, poſſumus & nos è medio Helicone adducere poëtam, non minoris certe quam Homerus ſit auctoritatis, qui hoc ſeculum accuſet,

Qui primi manibus gladios fecere, viarum
Inſidias, primique ſuos edere juvencos.

Nam ejuſmodi qui laude digna judicet, homo ſit oportet, vitæ humanæ, non minus quam ipſum bellum eſt, infeſtus: cui

ΟΤΙ ΓΕΩΡΓΟΙ ΤΩΝ προπολεμούντων λυσιτελέστεροι.

Λόγος ιδ'.

ΕΠαμύνωμεν τῷ δήμῳ τῶν γεωργῶν, ἐπείπερ λόγῳ τανῦν γίγνεται ἡ δίαιτα, καὶ οὐκ ὅπλοις. εἰ δὲ καὶ τῶν ὅπλων δέοι, τάχα που φανεῖται καὶ ὁ γεωργὸς οὐδὲν τοῦ ὁπλίτου ἀσθενέστερος. ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ αὖθις σκεψόμεθα· λόγῳ δὲ δὴ τανῦν καὶ οὐχ ὅπλοις κριτέον τοὺς ἄνδρας, καὶ οὐκ εὐλαβητέον οὔτε Ὅμηρον μαρτυροῦντα, οὔτε ὅστις Ὁμήρου εὐφωνότερος. εἰ δέ τι καὶ τούτου δέοι, καὶ αὐτοὶ ἀναβιβασόμεθα ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος ποιητὴν ἄλλον οὐδὲν ἀδοξότερον τοῦ Ὁμήρου, μεμφόμενον τῷ νῦν γένει,

Οἳ πρῶτοι κακοεργὸν ἐτεκτήναντο μάχαιραν,
Εἰνοδίην, πρῶτοι δὲ βοῶν ἐπάσαντ' ἀροτήρων.

Τὸ γάρ τοι τὰ τοιαῦτα ἐπαινεῖν, ἀνδρὸς ἂν εἴη δυσχερεστέρου τῷ βίῳ τῆς τοῦ πολεμεῖν χρείας· ἧς κἂν ἀφέλῃς τὸ ἀδι-

ἄδικον, ἔλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον. ὅτωσὶ δὲ θεασώμεθα· τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν δίκαιοι, οἱ δὲ ἄδικοί εἰσιν· πολεμοῦσι δὲ ἄρα οἱ δίκαιοι τοῖς δικαίοις οὐδαμῶς· ἴσοι γὰρ ταῖς γνώμαις ὄντες, τί ἂν καὶ τοῦ πολεμεῖν δέοιντο; πολεμοῦσιν οὖν οἱ ἄδικοι ἢ τοῖς δικαίοις ἢ τοῖς ὁμοίοις· ἄνισοι γὰρ καὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ πρὸς τοὺς δικαίους. πολεμοῦσι δὲ καὶ ἀσθενεῖς, ὀρεγόμενοι τοῦ ἴσου· οἱ δὲ ἰσχυροί, τοῦ πλείονος. εἶεν· τρία ταυτὶ συστήματα ἡμῖν πεφώρακεν ὁ λόγος· ὧν τὸ μὲν ἐκεχειρίαν ἀεὶ πρὸς ἑαυτὸ καὶ σπονδὰς ἄγει, τὸ δίκαιον· τοῖν δὲ ἄλλοιν πολεμεῖ ἑκάτερον, τὸ μὲν αὐτὸ αὐτῷ, τὸ δὲ τῷ δικαίῳ. φαίνεται τοίνυν ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὤν, τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκούσιος. καὶ περὶ μὲν τῶν ἀδίκων τί χρὴ σκοπεῖν; (οὐ γὰρ δέος μήτις αὐτοῖς προσθῇ ἐπαίνου μοῖραν.) ἐπεὶ δὲ οἱ δίκαιοι οὐ βουλήσει πολεμοῦσιν, ἀλλ' ἀνάγκῃ, σωφρονίζοντες τὸ

si demas omne quod injustum est, necessitatem tamen relinquis miserandam. Quod hoc modo apparebit. Hominum alii probi, alii improbi sunt Probi autem cum improbis nequaquam pugnant. Quomodo enim qui idem sentiunt, inter se pugnare possunt? Restat ergo, ut vel cum probis, vel sui similibus pugnent improbi: quia neque secum illis, nec cum justis convenit. Rursus pugnant illi qui inferiores sunt, ut iis qui plus habent, adæquentur: & qui plus possunt, ut plus consequantur. Esto. Sequitur ergo ex iis quæ diximus, tria esse hominum genera. Quorum prius inducias ac pacem semper agit secum, neq; bellum novit: quos probos dicimus. Duo reliqua pugnant semper, alterum secum, alterum cum probis. Unde concluditur, bellum probis necessitate imponi, sponte suscipi ab improbis. Jam de improbis quid opus est agere? cum non sit verendum, ne quis eos laudet. Probi vero cum non ex instituto bellum gerant, sed coacti (aut enim ut in officio quicquid usquam improborum est

est contineant, quod ab Hercule est factum, bellum suscipiunt, aut ut impetum hostilem propulsent, quod in Medos factum est à Græcis) utrum malle eos existimas: an ut una cum belli necessitate, virtute quoque bellica careant, aut ut cum invito ejus usu necessitatem retineant servitutis? Ego prius illud arbitror. Quis enim dubitat quin medicus qui probus sit, sit etiam misericors, unaq; cum morbis artem suam velit periisse? Jam videamus an eodem modo & agricolæ se habeat labor. Terræ colendæ homines se dedunt, vel cum justitia vel sine ea: cum ea qui fructuum utilitatem spectant, sine ea, qui lucrum habent propositum. Hoc tantum observetur, non hic de omni agriculturæ studio agi. Cum enim agricultura non minus quam bellum utrique generi, probis dico improbisque, communis sit, videndum est ne decipiamur, neque cum agricultura bellum, sed cum injustitia justitiam conferamus. Primo igitur hoc præsupponen-

ἄδικον τινῶν, ὥσπερ ὁ Ἡρακλῆς, ἢ ἐπιόντας ἀμυνόμενοι, ὡς τοὺς Μήδους οἱ Ἕλληνες· πότερα δέξοιντο ἂν οἱ αὐτοὶ οὗτοι, ἀπηλλαγμένοι τῆς τοῦ πολεμεῖν ἀνάγκης, ἀφῃρῆσθαι καὶ τὴν ἐν ὅπλοις ἀρετήν· ἢ σὺν τῷ ἀβουλήτῳ τῆς χρείας, τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἀρετῆς ἔχειν; ἐγὼ μὲν οἶμαι θάτερον, τὸ πρότερον· καὶ γὰρ οἱ ἰατροί, εἴπερ δίκαιοι εἶεν καὶ φιλάνθρωποι, εὔξαιντο ἂν ἀπολωλέναι τὴν τέχνην σὺν ταῖς νόσοις. φέρε καὶ ἐπὶ γεωργίας θεασώμεθα, εἰ τοῦτον αὐτοῖς ἔχει τὸν τρόπον, ὄντως καὶ ἐν τῷ πολεμεῖν χειρουργία. ἅπτονται ἄνθρωποι γῆς, οἱ μὲν σὺν δίκῃ, οἱ δὲ ἄνευ δίκης. σὺν δίκῃ μὲν, κατὰ χρείαν καρποῦ, δίκης δὲ ἄνευ, ἐπὶ χρηματισμῷ. εἴη ἂν κἀνταῦθα ἡ δίαιτα, οὐ ξυλλήβδην περὶ πάσης γεωργίας· ἀλλὰ ἐπεὶ καὶ τοῦτο κοινὸν δικαίων καὶ μή, κοινὸν δ' ἦν καὶ τὸ πολεμεῖν ἑκατέρῳ τῷ γένει, δέος μὴ λάθῃ ἐξαπατήσας ἡμᾶς ὁ λόγος οὗτος, οὐ γεωργικῷ τὸ πολεμικόν, ἀλλὰ τῷ δικαίῳ τὸ ἄδικον παραβαλεῖν ἐθέλων. δικαίους οὖν

ἄμφω

ἄμφω ὑποθέμενοι, καὶ τὸν πολεμικὸν καὶ τὸν γεωργικόν, τὸν μὲν ὑπ' ἀνάγκης ἐπὶ τὸ πολεμεῖν ἰόντα, τὸν δὲ ὑπὸ χρείας γεωργεῖν ἠναγκασμένον. οὕτως σκοπῶμεν περὶ ἑκατέρου. καίτοι τί ταῦτα λέγω; εἰ γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν τὸ δίκαιον ἴσον, καὶ τὸ καλὸν ἴσον· καὶ ὁ ἔπαινος ἴσος, καὶ ἀπίασιν ἡμῖν ἄμφω νικηφόροι. βούλει τοίνυν, ἀφελὼν τὸ δίκαιον ἑκατέρου, τὸ ἄδικον προσθεὶς, οὕτω σκοπεῖν; ἀλλὰ κἀνταῦθα ἐπ' ἀμφοῖν ἡ κακία ἐπεξισουμένη, τὸν ἔπαινον ἐξ ἀμφοῖν ἀφαιρεῖ. πῶς ἂν οὖν τις κρίνῃ τὸ λεγόμενον; βούλει σοι φράσω; καὶ δὴ λέγω. μαντεύεταί μοι ἡ ψυχὴ, κατὰ τοὺς Πλάτωνος λόγους, εἶναί τι ἀνθρώπων γένος, μήτε ἀρετῆς κομιδῇ ἐπήβολον, μήτ' εἰς κακίαν ἐσχάτην παντάπασιν ἐκκεκυλισμένον, βιοτεῦον δὲ ἐν δόξαις ὀρθαῖς, τροφῇ καὶ παιδείᾳ ὑπὸ νόμῳ σώφρονι πολιτευόμενον. τοῦτο τοίνυν τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος διελόντες δίχα, τὸ μὲν παραδόντες τῇ γῇ, τὸ δὲ εἰς τὰ ὅπλα ἀποπέμ-

dum eſt, juſtum utrunque eſſe, & qui bellum gerit, & qui terram colit: quorum alter coactus bellum gerit, alter coactus, ſed egeſtate, terram colit. Atque ita utrumque conferamus. Verum quid dico? Nam ſi utrumque æque juſtum, æque honeſtum eſt, æquam uterq; laudem merebitur, atque ita victor erit uterque. Vis ergo ut pro juſtitia utrique injuſtitiam reponamus? Sed & hoc modo, ſi improbitatem utrique parem tribuamus, utrique laudem quoque adimemus. Quomodo ergo hæc controverſia recte dijudicabitur? Viſne ut oſtendam tibi? Fiet. Dictat mihi animus, ut apud Platonem eſt, quoddam eſſe genus hominum, quod nec virtute excellit, nec improbitati penitus ſe aſtrinxit, quatenus à rectis opinionibus non adverſum eſt penitus, ſed ſub bona lege bene inſtitutum educatumque eſt. Hoc hominum genus, tanquam ambiguum, tanquam in medio virtutis vitiique conſtitutum, bifariam dividamus: ut alios ter-

ræ relinquamus, alios in castra mittamus. In hoc genere utriusque studium spectemus : utrum magis ad virtutem, utrum magis ad improbitatem, vel hunc vel illum, impellat. Videamus autem hoc modo. Maximum homini malum est cupiditas. Utrum cupiditatem facilius generat, bellum an agricultura? Atqui alterum insatiabile esse constat, frugale alterum. Insatiabile est bellum, frugalis est agricultura. Maxima belli est varietas, simplex est terræ studium. Alterius ambigua, alterius certissima est ratio. Quid enim belli fortuna minus certum est ? terræ vero cultus semper est sui similis. Fausto belli successu efferuntur animi : fructuum ubertas moderatiorem efficit agricolam. Quod si bilis & iracundia, res molestæ difficilesque, & quæ ægre in officio contineri possunt, semper comitantur homi[illegible]n, quis major iracundiæ fomes est, quam bellum & arma? Quid contra agricultura mitius? Jam ad virtutes utrunque ita se habet : ac

ψαντες, ἅτε ἀμφίβολον ὂν καὶ ἐν μεταιχμίῳ ἀρετῆς καὶ κακίας καθωρμισμένον, θεασώμεθα ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἑκάτερον· ὑπὸ ἑκατέρου πότερον ἐφ᾽ ὁπότερον ἄγεται θᾶττον. θεασώμεθα δὲ οὑτωσί. μέγιστον ἀνθρώπῳ κακὸν ἐπιθυμία. πότερον ἐπιθυμίας ἐργαστικώτερον, πόλεμος ἢ γεωργία; ἔστι μὴν τὸ μὲν, ἀκόρεστον· τὸ δὲ, φειδωλόν· ἀκόρεστον μὲν ὁ πόλεμος, φειδωλὸν δὲ ἡ γεωργία. καὶ τὸ μὲν παντοδαπὸν, ὁ πόλεμος· ἁπλοῦν, ἡ γεωργία. καὶ τὸ μὲν, ἄδηλον, τὸ δὲ, ὡμολογημένον. τί γὰρ ἂν εἴη ἀδηλότερον τῆς ἐν πολέμῳ τύχης; βέβαιος δὲ ὁ ἐν γῇ πόνος. πόλεμος ὑπ᾽ εὐτυχίας μάλιστα θρασύνεται· ἡ δὲ γεωργία ὑπ᾽ εὐκαρπίας σωφρονίζεται. εἰ δὲ καὶ ὁ θυμὸς ἀνθρώπῳ σύνοικος, χαλεπὸς, καὶ δεόμενος πολλῆς παιδαγωγίας, τί ἂν ἦ θυμοῦ παρασκευαστικώτερον πολέμου καὶ ὅπλων; τί δὲ γεωργίας ἠπιώτερον; πρὸς γε μὴν τὰς ἀρετὰς αὐτὰς οὕτως ἔχει ἑκάτερον. καὶ πρῶτόν γε πρὸς

σωφροσύνην. ὅπλα ἔχων ἀνὴρ, ὁ μὲν ἰσχυρὸς, ἰταμώτερος· ὁ δὲ δειλὸς, σφαλερώτερος. καὶ ὁ μὲν θρασὺς, ἰταμώτερος· ὁ δὲ ἀσθενὴς, θρασύτερος· ὁ δὲ φιλήδονος, ἀκολαστότερος· γεωργῶν ἀνὴρ, ὁ μὲν ἰσχυρὸς, εὐκαρπότερος· ὁ δὲ ἀσθενέστερος, ὑγιεινότερος. ὁ δὲ δειλὸς, ἀσφαλέστερος· ὁ δὲ φιλήδονος, σωφρονέστερος. εἰ δὲ καὶ πρὸς δικαιοσύνην ἐξετάζεις, πόλεμος μὲν, διδάσκαλος ἀδικίας, γεωργία δὲ δικαιοσύνης. ὁ μὲν γὰρ, πλεονέκτης τέ ἐστι καὶ ἐπὶ τὰ ἀλλότρια ἄγει, καὶ αὐτὸς αὑτοῦ κράτιστα ἔχει, ἐπειδὰν τὰ μέγιστα ἀδικῇ· καὶ ἀδικῶν εὐστοχεῖ. παρὰ δὲ γεωργίας ἴση μὲν ἡ ἀντίδοσις, δικαία δὲ ἡ ὁμιλία. θεραπεύεις φυτὸν, τὸ δὲ ἀντιδίδωσι καρπούς· θεραπεύεις λήϊον, τὸ δὲ εὐτροφεῖ· τημελεῖς ἄμπελον, ἡ δὲ εὐοινεῖ· τημελεῖς ἐλαίαν, ἡ δὲ εὐανθεῖ. φοβερὸς γεωργὸς οὐδενὶ, πολέμιος οὐδενὶ, φίλος πᾶσιν. ἄπειρος

primo ad temperantiam. Qui arma tractat, si vir fortis est, fit temerarius: si imbellis, periculo se exponit. Non enim minus qui jam audax est, fit temerarius, quam qui imbellis est, fit audacior; qui voluptates ante amavit, fit dissolutior. In agricultura contra, qui fortis est, frugibus abundat: qui infirmior, valetudini suæ consulit: qui meticulosus est, prudentius agit; qui voluptati addictus fuit, fit continentior. Si justitiam spectes, bellum injustitiæ magister est, agricultura justitiæ. Bellum cum alterius injuria plura semper quærit, alterius bonis semper imminet: ac tum demum finem suum consequi putatur, cum maximam intulit injuriam, cum per nefas voti sui potuit potiri. Agricola tantundem dat & accipit: justissimeq; munus exercet suum. Si plantam colit, planta fructum reddit: si segetem colit, seges fœcunditate sua par pari rependit: si vitem curat, vitis magnam vini copiam persolvit: si oleam educat, floret olea feliciter. Nemini metum incutit agricola, nulli hostis est, amicus

omnibus, sanguinis expers, expers cædis. Sacer devotusque Diis frugum, Diis vindemiarum, Diis areæ, arationis inspectoribus Diis. Jam in populari Rep. omnibus æqualis est agricola: quia nihil æque ac paucorum imperium tyrannidemq; odit agricola. Neque enim agriculturæ alumni, Dionysius aut Phalaris sunt, sed utrunque arma produxerunt. Jam vero in festis, in sacris, in solenni conventu, utri tibi præstare videntur? An non miles inelegans festi celebrator est, aptissimus agricola: miles à sacris alienissimus, natus ad ea agricola? miles in conventu solenni metuendus, contra pacem præ se fert agricola? Ut existimem primos omnium festa deorum & mysteria solos celebrasse agricolas. Hi primi tripudia ad torcularia instituerunt Bacchica, primi in areis sacra Cereris, primi de oleæ inventione gratias Minervæ egerunt, primi Diis terræ frugum suarum primitias, à quibus acceperunt, consecrarunt. Quæ gratiora fuisse Diis certum est, quam decimæ, quas aut Pausa-

αἵματος, ἄπειρος σφαγῆς, ἱερὸς καὶ παναγὴς θεῶν ἐπικαρπίων καὶ ἐπιληναίων καὶ ἁλώων καὶ προηροσίων. ἴσος μὲν ἐν δημοκρατίᾳ. ὀλιγαρχίαν δὲ καὶ τυραννίδα πάντων μάλιστα μισεῖ γεωργία. οὐ γὰρ ταύτης θρέμματα ὁ Διονύσιος, οὐδὲ ὁ Φάλαρις, ἀλλ' ἑκάτερος ἀπὸ τῶν ὅπλων. ἑορταῖς γε μὴν καὶ μυστηρίοις καὶ πανηγύρεσι ποῖον πλῆθος ἐπιτηδειότερον; οὐχ ὁ μὲν ὁπλίτης, ἑορταστὴς ἄμουσος, ὁ δὲ γεωργὸς, ἐμμελέστατος; καὶ ὁ μὲν μυστηρίοις ἀλλότριος, ὁ δὲ οἰκειότατος; καὶ ὁ μὲν ἐν πανηγύρει φοβερώτατος, ὁ δὲ εἰρηναιότατος; δοκοῦσι δέ μοι μηδὲ τὴν ἀρχὴν συστήσασθαι ἑορτὰς καὶ τελετὰς θεῶν ἄλλοι τινὲς ἢ γεωργοί. πρῶτοι μὲν ἐπὶ ληνῷ στησάμενοι Διονύσου χορούς, πρῶτοι δὲ ἐπὶ ἅλω Δημήτερι ὄργια, πρῶτοι δὲ τὴν ἐλαίας γένεσιν τῇ Ἀθηνᾷ ἐπιφημίσαντες, πρῶτοι δὲ τῶν ἐκ γῆς καρπῶν τοῖς δεδωκόσι θεοῖς ἀπαρξάμενοι. οἷς εἰκὸς χαίρειν τοὺς θεοὺς μᾶλλον, ἢ Παυσανίᾳ τὴν

δεκάτην

δεκάτην ἀποθύοντι, ἢ Λυσάνδρῳ τὴν δεκάτην ἀνατιθέντι· ἐκ πολέμων αἱ ἀπαρχαὶ, ἐκ συμφορῶν αἱ εὐσέβειαι. γεωργῶν δὲ φιλάνθρωποι μὲν αἱ εὐχαὶ, εὔφημοι δὲ αἱ θυσίαι ἀπ᾽ οἰκείων πόνων, ἄμοιροι συμφορῶν, ἄμοιροι κακῶν. εἰ δὲ δὴ καὶ πρὸς σοφίαν ἀντεξεταστέον τοὺς ἄνδρας, ὁρώμεθα ἑκάτερον. οὐκοῦν ὁ μὲν ἐν πολέμῳ σοφὸς, κοσμῆσαι δεινὸς ἵππους καὶ ἀνέρας ἀσπιδιώτας, τὸ ἀκοσμότατον τῶν ἐν ἀνθρώποις πραγμάτων καὶ σκυθρωπότατον; ὁ δὲ ἐν γεωργίᾳ σοφὸς,

Πληϊάδων Ἀτλαγενέων
ἐπιτελλομενάων,
ἀμήτου ἄρχεται,

Ἀροτοῖο, δυσομενάων. Μέλει δὲ αὐτῷ καὶ ἐνιαυτοῦ ὡρῶν, καὶ σελήνης δρόμου, καὶ ἄστρων ἐπιτολῆς, καὶ ὄμβρου μέτρων, καὶ πνευμάτων καιροῦ. εἰ δὲ καὶ σωμάτων ἀρετῇ τοὺς ἄνδρας κριτέον, καὶ ἀνδρείᾳ πόνων, ὀλίγοι μὲν τῷ στρατιώτῃ οἱ καιροὶ τοῦ πονεῖν, τῷ δὲ γεωργῷ διηνεκεῖς. ὑπαίθριος ἀεὶ, ἡλίῳ φίλος,

nias, aut Lysander obtulit: quorum è bello primitiæ, quorum pietas, ex aliorum miseriis processit. Contra agricolarum mitissima sunt vota, religiosissimæ victimæ, è proprio labore depromtæ, sine calamitate ullius, sine ullius malo. Quod si & sapientiæ utriusq; habenda est ratio: videamus & hic utrunque. Nonne alterius in bello, ut equitatum instruat,

--Ut clypeis armatorum agmina jungat,

quo in humanis rebus nihil est aut tristius, aut jucundum minus: alterius circa terræ studium occupatur industria?

Pleiades quoties Atlantis pignora surgunt,

Messem incipit,

--cum cedunt, sumit aratrum.

Spectat & anni tempestates, & Lunæ cursum, & astrorum ortum, & imbres & ventos. Sin & corporis virtus & in subeundis laboribus utriusque inspicienda est patientia, minimum quo opus exerceat, militi relictum est tempus: nullum non sibi vindicat agricola. Semper sub dio versatur, soli amicus, ni-

vibus assuetus, bene compacto corpore, pedibus nudis, operis sui administrator ipse, insomnis: velox, cum currendum; robustus, cum aliquid ferendum est. Quod si bellum forte vocet, videbis militem non umbraticis exercitum laboribus: qualem ad Marathonem expertus est Darius. Milites enim tum temporis Athenienses habebant, non qui cum cataphractis in acie stetissent, aut sagittam emittere didicissent: nec qui in mari, aut ex equis pugnassent. Verum ipsi populi tributim divisi, meri agricolæ, appellente Marathonem classe Barbarorum, passim accurrerunt, milites qui iras alerent non contemnendas. Quorum hic ligone armatus erat, alter vomere pugnabat, tertius falce in hostem ferebatur. O pulchrum, nativumq; exercitum! O ingenuos viros! O pulchri præstantesque terræ atque agriculturæ alumni, quam virtutes vestras admiror, quam arma vestra laudo, quibus pro terra vestra pugnastis, pro vinetis, quæ coluistis, pro olivetis, quæ plantastis! Post pugnam rursus ad terram ve-

συνήθης νιφετῶν, εὐπηγὴς, νήλιπους, αὐτουργὸς, ἄϋπνος, ὀξὺς δραμεῖν, ἰσχυρὸς φέρειν. εἰ δέ που καὶ δεήσοι μάχης, ὄψει στρατιώτην ἠσκημένον πόνοις ἀληθινοῖς, οἵαν ἐπειράθη Δαρεῖος ἐπὶ Μαραθῶνα ἐλθών. ἦν γὰρ τότε Ἀθηναίοις στρατιωτικὸν, οὐχ ὁπλιτικὸν, οὐ τοξικὸν, οὐ ναυτικὸν, οὐχ ἱππικὸν, ἀλλὰ κατὰ δήμους νενεμημένον, οἳ καὶ γεωργοῦντες, ἐπιπλεύσαντος αὐτοῖς βαρβαρικοῦ στόλου ἐπὶ Μαραθῶνα, ἐκ τῶν ἀγρῶν ἔδραμον στρατιῶται ὀργιζόμενοι· ὁ μὲν σμινύην ἔχων, ὁ δὲ ὕννῃ μαχόμενος, ὁ δὲ θεριστηρίῳ ἀμυνόμενος. ὢ στρατοπέδου καλοῦ καὶ αὐτουργοῦ καὶ μεστοῦ ἐλευθερίας· ὢ γῆς καὶ γεωργίας καλὰ καὶ γενναῖα θρέμματα, ὡς ὑμῖν ἐπαινῶ μὲν τὰς ἀρετὰς, ἐπαινῶ δὲ καὶ τὰ ὅπλα, οἷς ὑπὲρ τῆς οἰκείας γῆς ἐμαχέσασθε, ὑπὲρ ἀμπέλων ἐκάμετε, ὑπὲρ ἐλαιῶν ἐφυτεύσασθε. ἀπὸ τοιούτων πάλιν ἐπὶ τὴν γῆν ἤλθετε, ἐκ πολέμων γεωρ-

γοὶ, ἐκ γεωργῶν ἀριστεῖς. ὢ τῆς καλῆς ἀντιδόσεως. ἀλλὰ Πέρσαις μὲν αἱ παλλακίδες ἕπονται, ἵνα μάχωνται καλῶς ὑπὲρ τῶν φιλτάτων· γεωργὸς δὲ ἀνὴρ οὐκ ἀμυνεῖται καλῶς ὑπὲρ τῶν φιλτάτων, ὑπὲρ ἀμπέλου τεμνομένης, ὑπὲρ ἐλαίας κοπτομένης, ὑπὲρ λήϊου δηουμένου; ἐὰν δὲ σὺ παραβάλῃς τῷ στρατιωτικῷ τούτῳ τὰ ὕστερα, εὑρήσεις μὲν πλείους, ἀλλ' οὐ νικηφόρους· ὁπλίτας, ἀλλὰ μισθοφόρους· ὁπλίτας ἐσκιατροφημένους, ὁπλίτας ὑβριστὰς, ἐν Σικελίᾳ ἡττωμένους, ἐν Ἑλλησπόντῳ λαμβανομένους. τὰ δὲ Περσικὰ εἰ λέγοις, στρατιωτικόν μοι καὶ τοῦτο λέγεις ἐκ γεωργίας. πότε γὰρ, πότε Μῆδοι μὲν ἡττῶνται, κρατοῦσι δὲ Πέρσαι; ὅτε Πέρσαι μὲν ἐγεώργουν ἔτι, Μῆδοι δ' ἐπολέμουν, τότε ἦλθεν αὐτοῖς ἄγων Κῦρος στρατιωτικὸν ἐν Πασαργάδαις ἠσκημένον γῇ τραχείᾳ, ἐπ' αὐτουργίᾳ στρατιώτας διαπεπονημένους. ἀλλ' ἐπεὶ γεωργοῦντες ἐπαύσαντο οἱ Πέρσαι, καὶ τῆς γῆς ἐπελάθοντο, καὶ τῶν ἀρό-

ſtram rediiſtis, ex militibus agricolæ, ex agricolis milites fortiſſimi. O mutationem pulchram! Nam ſi Perſas in exercitu ſequuntur ſuæ pellices, ut pro chariſſimis corporibus fortiter pugnent: minuſne agricola ſtrenue à chariſſimis ſuis, à vite ſcilicet ſi abſcindatur, olea ſi eruatur, ſegete ſi incendatur, calamitatem ac vaſtitiem avertet? Si cum hoc exercitu poſteriores conferas, plures invenies milites, pauciores victores, plures armatos, ſed mercede conductos. Milites umbraticos, milites petulantes, qui vincuntur in Sicilia, capiuntur in Helleſponto. Quod ſi ad Perſas venias: etiam hos agricultura dedit. Quando enim vincuntur Medi, vincunt Perſæ? Cum adhuc agros ſuos colebant Perſæ, Medi militabant, venit Cyrus, qui Paſargadis exercitum, quem ibidem in aſpera exercuerat terra, adducit: milites qui manu propria laborem quemlibet didicerant perferre. At cum ruſticari deſierunt Perſæ, cum terram neglexerunt,

cum

cum aratra sua, cum falces: tum cum armis suis pariter ipsam quoq; abjecerunt virtutem.

SOLOS SERMONES qui operibus respondent, esse optimos.

DISSERT. XV.

VEnit in Græciam olim è Scythia Barbarus quidam, quales terra illa habet, qui sapientiam profiteretur, verbosam minime aut loquacem; sed cujus non alius finis esset, quam accurata vitæ ratio, mens sana, sermo brevis, sed acutus: planeque similis non peltatis illis qui sine ordine in exercitu discurrunt, sed cataphractæ, qui & lente, & provide incedit. Athenas contra cum venisset, nullum id generis invenit, multos alterius. Quorum discursus tumultusq; nullo modo probare Anacharsis poterat. Quare relicta urbe, totam statuit lustrare Græciam: ut videret, sicubi stabilem fixamque inveniret sapientiam. Quod an alibi potuerit nescio, in ignobili certe parvoque oppi-

τρων καὶ τῶν ἀμητηρίων, τότε ἀπέβαλον καὶ τὰς ἀρετὰς ὁμοῦ τοῖς ὀργάνοις.

ΟΤΙ ΟΙ ΣΥΜΦΩΝΟΙ τοῖς ἔργοις λόγοι, ἄριστοι.

Λόγος ιε.

ΗΛθεν εἰς Ἕλληνας ἐκ τῆς Σκυθῶν γῆς τῶν ἐκεῖ βαρβάρων ἀνὴρ σοφὸς σοφίαν οὐ πολυρρήμονα, οὐδὲ λάλον· ἀλλ' ἦν αὐτῆς τὸ κεφάλαιον, βίος ἀκριβὴς, καὶ γνώμη ὑγιὴς, καὶ λόγος βραχὺς, εὔστοχος, ἐοικὼς οὐ πελταστῇ μισθοφόρῳ ἀτάκτως θέοντι, ἀλλ' ὁπλίτῃ βάδην ἰόντι, καὶ κινουμένῳ ἀσφαλῶς. ἐλθὼν δὲ Ἀθήναζε, ἐντυγχάνει αὐτόθι ὁπλίτῃ μὲν οὐδενὶ, πελτασταῖς δὲ πολλοῖς· καὶ τὸν μὲν τούτων δρόμον καὶ τὴν πλάνην οὐ πάντως ἐδέησεν ὁ Ἀνάχαρσις ἐπαινέσαι. περιήει δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐν κύκλῳ, ποθῶν ἰδεῖν σοφίαν στάσιμον καὶ ἑδραίαν· καὶ εἰ μὲν που καὶ ἄλλοθι ἐξεῦρεν, εἰπεῖν οὐκ ἔχω· εὗρε δ' οὖν ἐν Χηναῖς,

σ μικρᾷ

σμικρῷ καὶ ἀσθενεῖ πολίσματι, ἄνδρα ἀγαθὸν· ὄνομα ἦν αὐτῷ Μύσων. ἀγαθὸς δὲ ἦν ἄρα ὁ Μύσων οἶκον οἰκῆσαι καλῶς, καὶ γῆν ἐπιμελῆσαι δεξιῶς, καὶ γάμου προστῆναι σωφρόνως, καὶ παῖδας ἐκθρέψαι γενναίως. καὶ ἐξήρκεσε τῷ Σκύθῃ ξένῳ μηκέτι σοφίαν ζητεῖν λαλιστέραν, παρόντων ἔργων· ἃ τότε ἀκριβῶς ἅπαντα διεσκόπει. ἐπεὶ δὲ ἱκανῶς εἶχε τῆς θέας, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Χηνεὺς Μύσων, Διὰ ταῦτά τοι ὦ Ἀνάχαρσι, καὶ σοφοὶ δοκοῦμεν, οὐκ οἶδα ὅπως, τοῖς ἀνθρώποις εἶναι. εἰ δὲ ἐγὼ σοφὸς, ταῦτα ἐπιτηδεύων, ποῖ ποτε οἰχήσεται φερόμενον τὸ μὴ σοφόν; ἠγάσθη μάλα τοῦ Ἕλληνος ξένου ὁ Ἀνάχαρσις τὴν ἀφθονίαν τῶν ἔργων καὶ τὴν φειδὼ τῶν λόγων. ἦσαν δέ που καὶ οἱ Πυθαγόρου λόγοι, ἐοικότες τοῖς νόμοις, βραχεῖς καὶ ἐπίτομοι, τὰ δὲ ἔργα, μακρὰ καὶ διηνεκῆ, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν μηδαμοῦ τὴν ψυχὴν ἀνιέντα, μηδὲ εἰς ῥαθυμίαν χαλῶντα.

dulo (Chenem dicebant,) virum bonum invenit: cui nomen erat Muſon. Hic Muſon nihil aliud noverat, quam familiam recte adminiſtrare, terram perite colere, conjugium pudice tueri, educare liberos ingenue. Suffecit hoc Scythæ hoſpiti, neque ſapientiam ſibi verboſam quærendam putavit, cum inveniſſet ipſa opera: in quorum contemplatione aliquandiu defixus hæſit. Cumque jam ſatis perſpexiſſet ſingula, dixit illi Chenenſis iſte Myſon: Hæc ſunt mi Anacharſi, quorum cauſa, neſcio ſane quam vere, ſapientes nos vocant homines. Quod ſi his nomen ſapientis mereor, non video quid non ſapiens dici debeat. Utrunq; vehementer miratus eſt Anacharſis in Græco homine, & operum abundantiam & paucitatem verborum. Sic & Pythagoræ verba plane legibus ſimilia erant, brevia nimirum & conciſa: actiones contra prolixæ ac perpetuæ: ut quæ nec noctu nec interdiu animum remitterent, aut otioſum eſſe ſinerent. Sicut autem in concentu

ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς τῶν μελῶν ἁρμονίαις τὸ παρα-

Muſico,

Musico, si vel minimum prætermittis, tota solvitur cantus ratio: sic in hoc vitæ concentu (nisi plane inconcinnum esse velis, & inutilem) necesse est verbis actiones ipsas respondere. Ne forte & illæ penitus lateant, & hæc non secus quam si ex inani fundantur dolio, longe post se actiones relinquant. Sed ut utraque utrisque conveniant: utraquè ejusdem mensuræ, æque plena sint utraque. Putasne ergo eum, qui hoc delectetur concentu, qui ipsa vult audiri opera, admodum de verborum ornatu futurum anxium? Minime me hercules. Nemo enim cum pavones videt, qui ex omnibus tamen avibus intuentium maxime oblectant oculos, præcipue in iis pulchritudinem miratur, cum nihil ad volandum illis conferat: quæ sola avium vis est & robur. Rursus lusciniæ cantum singulari cum voluptate audimus: & tamen quod nos delectat, nihil illis ad conservationem sui confert. Contra clangore aquilæ ac leonis rugitu, quamvis offendantur aures nostræ; ex hoc ipso tamen

λειφθὲν, κἂν σμικρὸν ᾖ, διαλύει τὸν κόσμον τοῦ μέλους· οὕτω κἂν τῇ τοῦ βίου ἁρμονίᾳ, εἴπερ μὴ ἐκμελὴς ἡμῖν ἔσται, μηδὲ εἰκῇ διαπεφωνημένος, ὁμολογίαν εἶναι δεῖ ἔργου καὶ λόγου· καὶ μήτε τὰ ἔργα εἰς ἀφάνειαν κομιδῆ ξυνεληλάσθαι, μήτε τοὺς λόγους ὑπὲρ τὰ ἔργα χωρεῖν, ὥσπερ ἐξ ἀγγείου κενοῦ ἀποχεομένους· ἀλλ' ἑκάτερα ἑκατέροις συντεταγμένοις ἰσομέτρητά τε καὶ ἰσοχειλῆ εἶναι. ὅστις οὖν τῆς ἁρμονίας ταύτης ἐρᾷ, καὶ ἐθέλει ἠχεῖν τὸν τῶν ἔργων φθόγγον, οὗτος ἂν πότε ἐπ' εὐγλωττίᾳ σεμνύνοιτο; πολλοῦ μοι δοκεῖ δεῖν. οὐδὲ γὰρ τοὺς ταὼς ἡδίστους ὄντας ὀρνίθων ἰδεῖν, μακαρίσαι ἄν τις τοῦ κάλλους, οὐδὲν αὐτοῖς εἰς δύναμιν συντελοῦντος, ἥπερ ἐστὶν ὀρνίθων ῥώμη. καὶ τῆς ἀηδόνων τῆς ᾠδῆς, ὅσα μὲν ἐς ἡδονὴν ἀκοῆς, ἀποδεχόμεθα· τὸ δὲ ἡμῖν τερπνὸν, ἀσύμβολον ἐκείναις εἰς σωτηρίαν. αἰετοῦ κλάγξαντος, ἢ λέοντος βρυχησαμένου, γνωρίσαιτ' ἂν τις τὴν λυπηρὰν τῆς

ἀκοῆς

ἀκοῆς τὴν ῥώμην τοῦ φθεγγομένου. εἰ δὲ μὴ φαυλότερον ἦχος ἀνδρὸς, μηδὲ ἀσθενέστερον ἐλέγξαι τὸν ἄνδρα, τοῦ βρυχηθμοῦ τοῦ λέοντος καὶ αἰετῶν κλαγγῆς, ἆρα οὐκ ἄξιον ἐκπετάσαι τῇ ἀκοῇ πότερον ἀηδὼν τὸ φθεγγόμενον, γλῶττα δειλὴ καὶ ᾠδὴ ἐφήμερος, ἢ αἰετὸς, ἤ τι ἄλλο ζῶον ἄρρεν καὶ θυμοῦ μεστόν; ἀλλ' ὁ μὲν Ζώπυρος ἐκεῖνος δεινὸς ἦν, τῇ προσβολῇ τῶν ὀφθαλμῶν τοῖς τοῦ σώματος τόποις ἐντυγχάνων, γνωρίζειν τὸ ἦθος, καὶ καταμαντεύεσθαι τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ὁρωμένων μαντείαν ἀσαφῆ. τίς γὰρ ἐπιμιξία πρὸς ὁμοιότητα ψυχῆς καὶ σώματος; εἰ δ' ἔστι μαντεῖαι ἐπὶ ψυχῇ θέας οὐ διὰ ἀμυδρῶν οὐδὲ ἀσθενῶν συμβόλων, τοῖς μὲν ὀφθαλμοῖς παραχωρητέον τὴν χρωμάτων τε καὶ σχημάτων καὶ τῶν ἐν τούτοις ἡδονῆς καὶ ἀηδίας ὁμιλίαν· τῇ δὲ ἀκοῇ ἐξιχνευτέον τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος, οὐ κατὰ τοὺς τῶν πολλῶν λογισμούς· οἷς ἀπόχρη πρὸς ἔπαινον λόγου, γλῶττα εὔστοχος, ἢ ὀνομάτων δρόμος, ἢ ῥήματα

de robore eorum judicamus. Quod ſi non minus certo aut efficaciter, quam aut aquilæ clangor, aut rugitus leonis, hominum prodit oratio: nonne operæpretium videtur, diligenter in conſilium adhibere aures, ut ſciamus an luſcinia ſit quæ loquitur, lingua nimirum imbellis, & quæ ſola ſuavitate delectat, an vero aquila aliudve animal, maſculum, ſpirituſque plenum? Aiunt quendam Zopyrum fuiſſe, qui intuitu ſolo, ex interioribus corporis notis, de moribus judicaret: & ex eo quod oculi vident, quæ tamen parum certa eſſe ſolent indicia (quid enim cum anima commune habet corpus?) de tota animæ conſtitutione judicabat: Quod ſi ſigna ſunt aliqua, neque infirma neque incerta quæ explorare poſſint animam, relinquendum eſt oculis, ut de coloribus, de figuris, prout vel delectantur iis vel offenduntur, judicent; ſolis vero auribus, de indole animæ eſt judicandum. Non ut vulgus ſolet: qui in oratione nihil amplius quam linguam promptam, dictionem

ctionem volubilem, voces Atticas, periodos rotundas, mollem compositionem laudare solent. Quæ omnia nihil aliud sunt secundum comicum, quam *Inutiles racemuli, & loquacitas, Hirundinum Musæa, dedecus Styli.* Quid ergo in oratione laudatur, dicat aliquis? Nondum, mi homo, id ex me quære. Ipse enim videbis, cum videre poteris. Nec enim solis pulchritudinem Cimmeriis, aut maris naturam mediterraneis, aut Epicuro Dei essentiam facile est describere. Quia nunquam nuda narratione harum rerum intellectus infunditur, sed scientiam adferre secum aliquam oportet. Quare quamdiu nondum sat instructus tibi videris, falli quoque & errare judicium tuum est necesse. Ita cuncta quæ è terra nascuntur, intuetur obiter viator: rectum de iis fert judicium agricola. Alius enim florem plantæ, alius magnitudinem, alius umbram laudat aut colorem: solus agricola ab usu eam commendat. Si ergo aliquis viatoris more, qui leviter

Ἀττικὰ, ἢ περίοδοι εὐκαμπεῖς, ἢ ἁρμονία ὑγρά. τὰ δ' ἔστι πάντα κατὰ τὸν ἐν Διονύσου ποιητὴν, ἐπιφυλλίδες καὶ στωμύλματα, χελιδόνων μουσεῖα, λωβηταὶ τέχνης. ποῖον οὖν ἐστὶ τὸ ἐν λόγοις καλόν; φαίη ἄν τις. μήπω με ὦ τὰν, ἐρῇ· ὄψει γὰρ αὐτὸν ἐπειδὰν ἰδεῖν δυνηθῇς. οὐδὲ γὰρ τοῖς Κιμμερίοις διηγήσασθαι δύναταί τις τὸ τοῦ ἡλίου κάλλος, οὐδὲ τοῖς ἠπειρώταις τὴν θάλατταν, οὐδ' Ἐπικούρῳ τὸν θεόν. οὐ γὰρ δι' ἀγγέλων ἡ ἱστορία ἔρχεται, ἀλλ' ἐπιστήμης δεῖ; ταῦτα δεῖ. μέχρι δὲ ἀπιστεῖς τὸ εἰδέναι, ἀνάγκη πλανᾶσθαι καὶ τὰς κρίσεις. καὶ γὰρ τῶν ἐκ γῆς φυομένων παντοδαπὸς μὲν θεατὴς ὁδοιπόρος, ὁ δὲ γεωργὸς κριτὴς ὑγιής. ὁ μὲν ἄνθος ἐπαινεῖ φυτῶν, ὁ δὲ μέγεθος ἢ σκιὰν, ὁ δὲ χρόαν· τῷ δὲ γεωργῷ ὁ καρπὸς τὸν ἔπαινον μετὰ τῆς χρείας ἔχει. εἰ μὲν δή τις, καθ' ὁδοιπόρον παρατρέχοντα, ἐπαινῶν πλησιάζει

transit, degustare obiter sermonem & laudare velit, vo-

τοῦ λόγου, οὐ νεμεσῶ τῆς ἡδονῆς· εἰ δὲ κατὰ τοὺς γεωργοὺς πέπλεται, οὐκ ἀνέχομαι τοῦ ἐπαίνου, πρὶν ἄν μοι καὶ τὴν χρείαν τοῦ ἐπαινουμένου φράσῃ. λέγε τίνας εἶδες καρποὺς ἐν τῷ λόγῳ, τίνας ἔλαβες, πῶς ἔχοντας; ἐπειράθης, ἐξήτασας εἰ τελεσιουργοὶ καὶ γόνιμοι ἑτέρων καρπῶν; ἐξέφυσέ τι σοὶ ἡ ψυχὴ ἀπ' αὐτῶν χρηστὸν καὶ ἔγκαρπον; ἢ ὄχνη μὲν ἐπὶ ὄχνῃ γηράσκει, καὶ ἐπὶ μήλῳ μῆλον, καὶ σταφυλὴ σταφυλῇ ἐπιφύεται, καὶ σῦκον σύκῳ· λόγου δὲ ἄρα ἐφήμερος μὲν ἡ γένεσις, ἄσπερμος δὲ ὁ καρπὸς, καὶ οὐ τρόφιμος, οὐδὲ ἀνακιρνάμενος τῇ ψυχῇ;

Ἀλλά τε μὲν καθύπερθεν
ἐπιῤῥέει ἠΰτ' ἔλαιον.

Ταύτην μοι διήγησαι τὴν γεωργίαν, τοὺς δὲ ἐπαίνους ἔα. ἐὰν γὰρ ἀφέλῃς αὐτῶν τὴν χρείαν, ὑποπτεύω τὴν αἰτίαν, καὶ τὸν ἐπαινέτην ἐλεῶ, καὶ τὸν ἔπαινον μέμφομαι. τοῦτον τὸν ἔπαινον φθέγγεται μὲν τὰ μέλη τῆς ψυχῆς τὰ ἀκόλαστα, τὰ

luptatem hanc illi libenter concedo. Sin agricola sit, laudem non admittam, nisi usum eorum quæ commendat, protinus adjungat. Responde, quos fructus aut videris in oratione aut perceperis, qui sint qualesque. Satisne eos explorasti? Satisne maturi tibi, satisne fœcundi videntur, ut alios ex iis expectare possis? Num animus tibi bonum quid fructuosumque ab iis peperit? Quam enim absurdum est, quod pyrum, ut Homerus ait, non senescat, nisi novum adveniat, nec malum nisi aliud succedat; uva uvæ succrescat, ficus ficui; sermo vero solus simul nascatur & pereat: fructusque orationis nec semen ullum habeat, nec vim nutriendi, neque interiora animæ penetret?

Sed tantum leviter supra natet, instar olivi.

Hanc mihi agriculturam expone, laudes vero tuas tibi serva. Si enim de utilitate eorum nihil dicas, vitium suspicari incipio, laudatoris me miseret, laudem non agnosco. Id generis enim laudes proferre intempe-

rantes animæ partes solent, quæ nec recte judicare pos-

ſunt, & facillime decipiuntur.

Haud equidem indignum eſt, Phrygios forteſq; Pelaſgos
Conjuge pro tali diuturnos ferre labores.

Vides hujus laudis improbitatem, quæ mulierculam ejuſque voluptatem omnibus Græcorum Trojanorumque opponit moleſtiis Ejuſmodi laudatores etiam in vita noſtra invenies, ſi orationem audiamus laſcivam, cujus nec perſpicere fraudem, nec jucunditatem non amare poſſumus, cum ab ipſis paulatim voluptatibus abripiamur, neque ſentiamus tamen. Sicut illi qui vento ſecundo in navigatione recta non utuntur, ſed ſola maris tranquillitate freti, placido ſerenoq; delapſi æquore, in deſertum littus aliquod aut ſcopulum impingunt: ita hic paulo poſt in imperitiam impingit, ac deinde à voluptate in loca omni littore deſertiora, omni caute difficiliora impingit. Utrunque enim concurrit, ut & errorem ſuum amet, & jucunditate delectetur. Plane ut ii qui febricitant, cibis & potu,

κρίνειν ἀσθενῆ, τὰ ἀπατῶσαν πεφυκότα,

Οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς
Τοιῇ δ᾽ ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν.

Ὁρᾷς τοῦ ἐπαίνου τὴν μοχθηρίαν, ἀντικαταλλάσσοντος μὲν γύναιον μὲν καὶ τὴν ἀπ᾽ αὐτοῦ ἡδονὴν, Ἑλληνικῶν καὶ Τρωϊκῶν κακῶν. ἔστι κἀνταῦθα ἐπαινέτης τοιοῦτος, ἐπειδὰν τις ἐντυχὼν ἀκολάστῳ λόγῳ, τὸ μὲν ἀπατηλὸν αὐτοῦ μὴ γνωρίσῃ, τὸ δὲ ἡδὺ στέρξῃ, κατὰ βραχὺ ὑποφερόμενος ταῖς καθ᾽ ἡμέραν ἡδοναῖς ἀψοφητί. ὥσπερ τῶν πλεόντων οἱ πνεύματι μὲν ἐξ οὐρίας πρὸς τὸν ἀληθῆ δρόμον οὐ τυχόντες, ῥεύματι δὲ γαλήνῃ δι᾽ ἀκυμάντου τῆς θαλάττης εἰς ἠϊόνας ἐρήμους ἢ ῥαχίας δυσχερεῖς ἐκπεπλωκότες· μετὰ τοῦτο προσηνέχθη λαθὼν ἀμαθίᾳ, καὶ μετὰ τοῦτο ὑπὸ φιληδονίας, πάσης ἠϊόνος ἐρημοτέροις χωρίοις καὶ πάσης ῥαχίας δυσχερεστέροις, ἀγαπῶν τὴν πλάνην καὶ χαίρων τῇ ψυχαγωγίᾳ· ὥσπερ οἱ πυρέττοντες, ἐμπιπλάμε-

νοι ποτῷ καὶ σιτίων παρὰ τοὺς τῆς τέχνης νόμους· παρατιθέντες γὰρ κακὸν κακῷ, νόσῳ πόνους, αἱροῦνται ἡδόμενοι νοσεῖν μᾶλλον ἢ πονοῦντες ὑγιασθῆναι. καί τις ἤδη ἰατρὸς εὐμήχανος ἀνεκέρασε βραχεῖαν ἡδονὴν τῷ ἀλγεινῷ τῆς ἰάσεως· ποριστὴς δὲ ἡδονῆς, καὶ παντοίας ἡδονῆς, οὔτε ὁ Ἀσκληπιὸς, οὔτε οἱ Ἀσκληπιάδαι, ἀλλ᾽ ὀψοποιῶν τὸ ἔργον. οὐδὲν δὲ σεμνότερον ἀκόλαστος λόγος τῶν τῆς γαστρὸς κολακευμάτων. ἐὰν γὰρ τούτου ἀφέλῃς μὲν τὸ ὠφελοῦν, τερπνὸν δὲ προσθῇς, ἰταμὸν καὶ ἄκρατον ἰσοτιμίαν καὶ ἰσηγορίαν χειροτονεῖς λόγῳ πρὸς τὰ αἰσχρὰ πάντα, ὅσα δι᾽ αἰσθήσεων ἐπὶ ψυχὴν ἔρχεται, ὑφ᾽ ἡδονῆς παραπεμπόμενα. ἀλλὰ τοὺς μὲν ὀψοποιοὺς τούτους τοῖς συμποσίοις ἐῶμεν, καὶ γαστρὸς καὶ ἀκοῆς ὑπηρέτας πονηρούς. ἡμῖν δὲ δεῖ λόγου ὀρθοῦ καὶ διανεστηκότος, μέγα βοῶντος, καὶ τὰς ψυχὰς αὐτοῦ συνεπαίροντος ὑπὲρ γῆν ἄνω, καὶ ὅσα περὶ γῆν παθήματα ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμημάτων, καὶ φιλοτιμιῶν καὶ ἐρώτων, καὶ ὀργῆς

contra præſcriptum medicorum ſæpe ſe diſtendunt: quamvis enim malo malum morbo addunt labores, ægrotare tamen cum voluptate malunt, quam cum labore convaleſcere. Et tamen peritus medicus aliquid interdum voluptatis cum remediorum miſcet moleſtiis: ſolam vero illius aut maximam habere rationem, nec Aſclepius nec Aſclepiadæ, ſed coci ſolent potius. Neque enim quicquam ab illis ventris lenociniis, differt ſuavis, ſed vitiosa oratio. Cui ſi utilitatem demas, jucunditatem addas, improbam plane atque impotentem concedes poteſtatem: nec aliam quam inhoneſtis omnibus, quæ per exteriores ſenſus ad animam irrepunt. Quare comeſſationibus potius ejuſmodi coquos relinquamus; peſſimos & ventri & auribus miniſtros. Nos orationem altam erectamque quæramus, quæ maſculam edat vocem, animoſque ſecum noſtros longe ſupra terram omneſque totius terræ voluptates cupidineſ-

que,

que, qualis est ira, luctus, ebrietas, extollat. His omnibus superiorem esse oportet verum philosophici sermonis rhetorem: non ignavum, dissolutum, vel fucatum: neque ut artis quadam tantum se commendet specie. Ut non controversiunculis tantum in judicio & ambiguis causis operam suam addicere possit, sed ubique & quovis loco experimentum sui dare. Prudens in concionibus consilium, justum in judiciis patrocinium, in publicis hominum conventibus orationem modestam, in aliis instituendis exactam adhibere queat scientiam. Non ut quædam de Themistocle, qui jam diu abiit, adferre possit, aut apud seculi illius Athenienses loqui, aut ducem aliquem qui nusquam reperitur, commendare: multo minus in scortatores, scortator ipse, aut de contumelioso contumeliosus ipse declamet. Sed ut prius his vitiis careat, quam verus vitiorum accusator esse possit. Talem esse oportet qui in illa sapientiæ palæstra certare velit: qui probus haberi cupiat luctator; ut omni adula-

καὶ λύπης καὶ μέθης ἐχόμενα· ὧν συμπάντων κρείττονα χρὴ γενέσθαι τὸν τῶν φιλοσόφων λόγων συνιστάμενον ῥήτορα ἀληθῆ, οὐκ ἀργὸν, οὐδὲ ἐκλελυμένον, οὐδ' ἐπίχειρον κατὰ τὴν τέχνην. οὐδὲ ἐν δικαστηρίῳ μόνον ἐν ἀμφιβόλῳ ἐπιχειρίᾳ πραγμάτων ἀλλὰ πανταχοῦ καὶ ἐν ἅπαντι ἐξεταζόμενον· ἐν μὲν ἐκκλησίαις, σύμβουλον φρόνιμον· ἐν δὲ δικαστηρίοις, ἀγωνιστὴν δίκαιον· ἐν δὲ πανηγύρεσιν, ἀγωνιστὴν σώφρονα· ἐν δὲ παιδείᾳ, διδάσκαλον ἐπιστήμονα. οὐ περὶ Θεμιστοκλέους μόνον τοῦ μηκέτι ὄντος, οὐδ' ἐν Ἀθηναίοις τοῖς τότε, οὐδ' ὑπὲρ ἀριστέως τοῦ μηδαμοῦ, οὐδὲ κατὰ μοιχοῦ λέγοντα, μοιχὸν ὄντα, οὐδὲ κατὰ ὑβριστοῦ, ὑβριστὴν ὄντα· ἀλλ' ἀπηλλαγμένον τῶν παθῶν τούτων, ἵνα γένηται κατήγορος ἀδικημάτων ἀληθής. τοιοῦτος ἐξ ἀγαθῆς παλαίστρας ἀγωνιστὴς γίνεται, λόγων μεστὸς ἀκολακεύτων, καὶ ἠσκημένων ὑγιῶς, καὶ δυναμένων ἄγειν πειθοῖ καὶ βίᾳ ἐκπληκτικῇ τὸ πλησιάζον πᾶν. εἰ δὲ

καὶ

καὶ ἡδονῆς περὶ, τὴν ἀγωγὴν ταύτην δεησόμεθα, κἂν Τυῤῥηνοῦ, δότω μοι τὶς ἡδονὴν, οἵα καὶ ἐστὶ σάλπιγγος ἁρμονία ἐν μέσοις τοῖς ὁπλίταις πεπαγμένη, καὶ ἐξορμῶσα τὰς ψυχὰς τῷ μέλει· τοιαύτης δέομαι ἡδονῆς λόγου, ἣ φυλάξει μὲν αὐτοῦ τὸ μέγεθος, οὐ προσθήσει δὲ τὴν αἰσχύνην· τοιαύτης δέομαι ἡδονῆς, ἣν οὐκ ἀπαξιώσει ἡ ἀρετὴ ὀπαδὸν αὐτῇ γίνεσθαι. ἀνάγκη γὰρ παντὶ τῷ φύσει καλῷ συνπεπλέχθαι χάριτας καὶ ὥραν καὶ πόθον καὶ εὐφροσύνην, καὶ πάντα δὲ τὰ τερπνὰ ὀνόματα. οὕτω καὶ ὁ οὐρανὸς, οὐ καλὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἥδιστον θεαμάτων, καὶ θάλαττα πλεομένη, καὶ λήϊα καρποτρόφα, καὶ ὄρη δενδροφόρα, καὶ λειμῶνες ἀνθοῦντες, καὶ νάματα ῥέοντα. ἥδιστον ἦν θέαμα ὁ Ἀχιλλεύς· πῶς δὲ οὐκ ἔμελλεν; οὐ διὰ τὴν ξανθὴν κόμην. καὶ γὰρ ὁ Εὔφορβος εὐκόμης ἦν. τῷ δὲ Ἀχιλλεῖ τὸ καλὸν ἥδιστον ἦν ὑπὸ

tione sermo ejus careat, ut probe prius exercitatus sit: ut violenta quadam suada proximum quemq; in sententiam suam possit pertrahere. Quod si in ejusmodi suada voluptatem aliquis reliqui putet aliquam: Tyrrhenicam mihi det, qualis est tubæ clangor, qui in mediis militibus adhibetur, eorumque animos concentu suo impellit, & excitat. Talem in oratione requiro voluptatem, quæ magnitudinem ejus conservet, nec opprobrium addat. Talem requiro voluptatem, quam pedissequam suam esse non dedignetur virtus. Necesse enim est, ut omnia quæ natura pulchra sunt, suas gratias, suam venustatem habeant; leporem suum & delectationem, & si quæ præterea sunt jucunda nomina. Ita cælum non modo pulchrum, sed omnium spectaculorum est jucundissimum. Sic mare navigationi idoneum, segetes fructiferæ, montes arboribus vestiti, prata florida, liquidi aquarum cursus, nobis placent. Jucundissimus visu Achilles erat (quidni enim esset?) non tamen ob flavam cæsariem, nam & Euphorbum commendabat coma; verum pulchritudinem Achillis, vir-

tutis illustrabat splendor. Jucundissimus visu inter fluvios Nilus est, non ob aquæ copiam tamen: nam & hoc ei cum Istro commune est: verum minus fœcundus Ister est, fœcundissimus Nilus. Nec tamen Nilum esse visu jucundissimum nego; quamquam voluptatem quam virtutem potius tam divino ascribere non ausim fluvio. Ego & in Phidiæ statuis voluptatem video, artem tamen laudo. Et in Homeri carmine voluptatem video: majora tamen sunt quæ in eo admiror. Ego ne ipsum quidem Herculem sine voluptatibus vixisse puto: nec enim omnino assentiri possum Prodico. Nam & masculæ sunt voluptates, quæ virtutis molestias solari solent: non quæ in corpore sentiuntur, nec quæ in sensus influunt externos: sed quæ nobiscum nascuntur, quæ in interioribus animæ partibus exultant: quoties illa honestis sive actionibus, sive studiis, sive sermonibus assuevit. Ita & Hercules gaudebat, cum ignem adiret: ita Socrates gaudebat, cum in carcere esse, cum ex legis

τῆς ἀρετῆς ἐλλαμπόμενον. ἥδιστον μὲν ποταμοῖς θέαμα ὁ Νεῖλος, ἀλλ' οὐ δι' ἀφθονίαν ὕδατος· καὶ γὰρ ὁ Ἴστρος εὐπορεῖ· ἀλλὰ ὁ Ἴστρος οὐ γόνιμος, ὁ δὲ Νεῖλος γόνιμος. ἥδιστον θέαμα ὁ Νεῖλος. ἀλλ' οὐ τολμῶ, παραπεμψάμενος τὴν ἀρετὴν τοῦ θεοῦ, ἡδονὴν αὐτῷ ἐπιφημίσαι. ἐγὼ καὶ τῶν Φειδίου ἀγαλμάτων αἰσθάνομαι μὲν τῆς ἡδονῆς, ἐπαινῶ δὲ τὴν τέχνην· καὶ τῆς Ὁμήρου ᾠδῆς συνίημι μὲν τῆς ἡδονῆς, ἀλλ' ἐκ τῶν σεμνοτέρων αὐτὴν ἐπαινῶ. ἀλλ' οὐδὲ τὸν Ἡρακλέα ἔγωγε ἡγοῦμαι ἄγευστον καὶ ἀμέτοχον ἡδονῆς διαβιῶναι. οὐ πείθομαι παντάπασι τῷ Προδίκῳ. ἀλλ' εἰσὶ γὰρ καὶ ἀνδρὸς ἡδοναὶ παραμυθούμεναι τοὺς δι' ἀρετῆς πόνους, οὐ διασπαρκῶν, οὐδέ γε δι' αἰσθήσεων ἐπίρρυτοι, ἀλλ' αὐτοφυεῖς τινες, καὶ ἔνδοθεν διανιστάμεναι, ἐπιζομένης τῆς ψυχῆς χαίρειν τοῖς καλοῖς καὶ ἔργοις καὶ ἐπιτηδεύμασι καὶ λόγοις. οὕτω καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἔχαιρεν ἐπὶ τὸ πῦρ ἰών, καὶ Σωκράτης ἔχαιρεν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ μένων,

ἐ

καὶ πειθόμενος τῷ νόμῳ. παραβάλλωμεν τὴν Σωκράτους κύλικα ἐκείνην τῇ Ἀλκιβιάδου. πότερος αὐτῶν ἔπινεν ἀλυπότερον; Ἀλκιβιάδης τὸν οἶνον, ἢ τὸ φάρμακον Σωκράτης;

ΕΙ ΕΣΤΙ ΚΑΘ' Ὅμηρον αἵρεσις.

Λόγος ιϛ'.

Βούλομαι καθ' Ὅμηρον αὐτὸν, παρακαλέσαι ἐπὶ τὸν λόγον τινὰ μέντοι θεῶν, ἢ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τὴν Καλλιόπην.

Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
Πλάγχθη.

Οὐ γῆν ἄξενον ἐπιπορευόμενος, οὐδὲ θάλατταν χαλεπὴν περαιούμενος, οὐδὲ ἀνθρώποις ἀγρίοις συμφερόμενος· ἀλλὰ ταῦτα μὲν αὐτῷ οἱ μῦθοι ἔχουσιν, αὐτὸς δὲ τῇ ψυχῇ, κουφοτάτῳ χρήματι πολυπλανεστέρῳ τῶν σωμάτων, πανταχοῦ περιεφέρετο, πάντα ἐπεσκόπει, ὅσα οὐρανοῦ κινήματα, ὅσα γῆς παθήματα·

præſcripto mortem oppeteret. Conferamus illum Socratis calicem, cum Alcibiadis. Uter eorum bibit ſecurius? Alcibiadeſne vinum, an venenum Socrates?

AN SIT SECUNdum Homerum definita in Philoſophia opinio.

DISSERT. XVI.

Libet Homeri exemplo ad hanc diſſertationem Deorum advocare aliquem: & fortaſſe non alium, quam eandem quam ille ſolet Calliopen.

Dic mihi Muſa virum ſapientem, quique vagatus,
Plurima conſpexit.

Non quod inhoſpitalem terram peragraverit, aut infeſtum mare tranſmiſerit, aut cum feris agreſtibuſque vixerit hominibus. Hæc enim in fabulis tantum ſuis referre ille ſolet de quo loquor. Ipſe vero animo, qui leviſſimus eſt, faciliuſque quam corpus locum loco commutat, ubique vagatus eſt, perluſtravit omnia. Ille quæ in cœlo moventur, quæ in terra mutantur; ille

Deorum

Deorum consilia, hominum naturas, solis lumen, siderum choros, generationem animalium, refluum maris gremium, fluviorum ostia, aëris diversitatem perspexit. Ut omittam politica, œconomica, quæ ad bellum, quæ ad pacem pertinent; nuptialia, rustica, equestria, nautica; artes quascunque, diversissima vocabula, diversas rerum species; lamentantes, gaudentes, lugentes, ridentes, bellantes, irascentes, epulantes, navigantes. Ut ego quoties in Homericam incidi eloquentiam, fateri habeam necesse, ejus me laudibus per me parem esse non posse: quare tutius videtur ab ipso versus mutuari aliquot, ne soluta hac oratione laudes ejus videar deterere.

-præ quovis hominum mihi magnus Homere es,

Seu te Calliope docuit, seu flavus Apollo.

Musarum vero & Apollinis disciplinam abiit ut aliam putemus esse, quam qua in ordinem suum animus redigitur. Ea autem quid est aliud quam philosophia? Philosophi-

θεῶν βουλὰς, ἀνθρώπων φύσεις, ἡλίου φῶς, ἄστρων χορὸν, γενέσεις ζώων· ἀναχύσεις θαλάττης, ποταμῶν ἐκβολὰς, ἀέρων μεταβολάς· τὰ οἰκονομικὰ, τὰ πολεμικὰ, τὰ εἰρηνικά· τὰ γαμήλια, τὰ γεωργικὰ, τὰ ἱππικὰ, τὰ ναυτικά· τέχνας παντοίας, φωνὰς ποικίλας, εἴδη παντοδαπά· ὀλοφυρομένους, ἡδομένους, πενθοῦντας, γελῶντας, πολεμοῦντας, ὀργιζομένους, εὐωχουμένους, πλέοντας. ὥστε ἔγωγε εἰς τὰς Ὁμήρου φωνὰς ἐμπεσὼν οὐκ ἔχω παρ' ἐμαυτοῦ τὸν ἄνδρα ἐπαινέσαι, ἀλλὰ κἀνταῦθα δεήσομαι αὐτοῦ ἐπιδοῦναί μοι τῶν ἐπῶν, ἵνα μὴ διαφθείρω τὸν ἔπαινον ψιλῷ λόγῳ.

Ἔξοχα δή σε βροτῶν, ὦ Ὅμηρ' αἰνίζομ' ἁπάντων·

Ἢ σέ γε μοῦσα δίδαξε Διὸς παῖς, ἢ σέ γ' Ἀπόλλων.

Τὰ δὲ Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος διδάγματα, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν θέμις ἄλλο τι ὑπολαβεῖν, ἢ ἀφ' ὧν ψυχὴ εἰς κόσμον καθίσταται, τοῦτο δὲ, τί ἂν εἴη ἄλλο ἢ φιλοσοφία; ταύτην

ἢ τί ἄλλο ὑποληψόμεθα, ἢ ἐπιστήμην [ἀκριβοῦς θείων τε πέρι καὶ ἀνθρωπίνων; χορηγὸν ἀρετῆς, καὶ λογισμῶν καλῶν, καὶ ἁρμονίας βίου, καὶ ἐπιτηδευμάτων δεξιῶν; τῆς δὲ ἐπιστήμης ταύτης τὸ κεφάλαιον, πῶς μὲν παντοδαποῖς περιβεβλημένον σχήμασι μετεχείριζετο τὰς τῶν ἐντυγχανόντων ψυχὰς διδασκαλείοις ἀλύποις, τῶν μὲν τελετὰς καὶ ὀργιασμούς τινας ἐπιφημισάντων τοῖς αὐτοῦ λόγοις, τῶν δὲ μύθους, τῶν δὲ μουσικὴν, τῶν δὲ καὶ μαντικήν· καὶ κοινὸν μὲν ἦν ἅπασι τὸ ὠφελεῖν, ἴδιον δὲ τὸ σχῆμα τοῦ λόγου. χρόνῳ δὲ ὕστερον ὑπὸ σοφίας οἱ ἄνθρωποι νεανιευόμενοι, ἀποκαλύψαντες τουτὶ τὰ τοῦ λόγου περικαλύμματα, ἀπέφηναν φιλοσοφίαν γυμνὴν καὶ ἐξωνειδισμένην καὶ πάγκοινον καὶ πρόχειρον εἰς συνουσίαν παντὶ, καὶ ὄνομα μόνον ἔργου καλοῦ πλανώμενον ἐν δυστήνοις σοφίσμασι. τοιγαροῦν τὰ μὲν Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου ἔπη, καὶ πᾶσα ἡ παλαιὰ Μοῦσα

am quid aliud quam accuratam divinarum humanarumque rerum scientiam putemus esse? Quæ virtutem, quæ præclaras rationes, quæ aptam vitæ concinnitatem, moresque inducit temperatos. Hujus scientiæ professio & scopus variis olim sub figuris latebat: quibus sine ulla austeritate animos sibi commissos tractabat simul docebatque. Cum alii mysteria, alii occulta sacra disciplinam suam appellarent: alii fabularum, alii musices, alii postremo divinationis nomine eam induerent. Ita cum utilitatem omnes spectarent unam, non una tamen dicendi utebantur figura. Postea vero nimia sapientiæ copia cum lascivire inciperent homines, cœperunt & velum hoc sapientiæ detrahere: ita philosophiam amictu suo spoliarunt, Philosophiam in contemtum adduxerunt, cuivis eam objecerunt, cuivis tanquam scortum prostituerunt. Neque aliud quam solum rei nomen reliquerunt: quod ipsum ineptæ quædam cavillationes occuparunt. Eo igitur deventum est, ut Homeri Hesiodiq; carmina, totaq; antiqua illa & divina

vina Musa, pro fabulis habeantur: nec aliud in iis quam narrationes nudas, quam numerorum suavitatem, quam harmoniæ elegantiam, sicut in tibia aliqua aut cithara, miramur. Quod vero solum in iis admiratione est dignum, negligimus, nec virtutis nomine dignum censemus. Ita Homerus è Philosophorum numero ejicitur, Philosophorum princeps. Ex quo enim sophisticæ illæ ex Thracia Ciliciaque invasere Græciam ineptiæ; Epicuri atomi, ignis Heracliti, aqua Thaletis, Anaximenis spiritus, discordia Empedoclis, Diogenis dolium, aliaque infinita, Philosophorum quæ inter se pugnant semper & concurrunt agmina, omnia verborum plena cœperunt esse. Nihil præter sibilos sophistarum inter se contendentium ubiq; audis: actio vero ipsa virtutis pro deserta jacet. Et tamen nusquam illud, quod omnes in ore habent, de quo tota concertat Græcia, ipsum dico bonum, invenies. Cum antiqua illa, quæ plane adhuc redolet Homerum, sapi-

ἐκείνη καὶ ἦθος, μύθου χώραν ἔχει, καὶ ἀγαπᾶται αὐτῶν ἡ ἱστορία μόνον. καὶ τὸ περισηνὲς τῶν ἐπῶν, καὶ τὸ εὐανθὲς τῆς ἁρμονίας, ὡς αὐλήματα, ὡς κιθαρίσματα· παρορᾶται δὲ τὸ ἐν αὐτοῖς καλὸν καὶ ἀποχειροτονεῖται τῆς ἀρετῆς. καὶ Ὅμηρος μὲν ἀποκηρύττεται φιλοσοφίας, ὁ ἡγεμὼν τοῦ γένους· ἀφ' οὗ δὲ τὰ ἐκ Θρᾴκης καὶ Κιλικίας σοφίσματα τὴν Ἑλλάδα παρέδυ, καὶ ἡ Ἐπικούρου ἄτομος, καὶ τὸ Ἡρακλείτου πῦρ, καὶ τὸ Θαλοῦ ὕδωρ, καὶ τὸ Ἀναξιμένους πνεῦμα, καὶ τὸ Ἐμπεδοκλέους νεῖκος, καὶ ὁ Διογένους πίθος, καὶ τὰ πολλὰ τῶν φιλοσόφων στρατόπεδα ἀντιπεταγμένα ἀλλήλοις καὶ ἀντιπαιωνίζοντα, λόγων μὲν πάντα μεστὰ καὶ ψιθυρισμάτων σοφιστῶν σοφισταῖς συμπιπτόντων, ἔργου δὲ ἐρημία δεινή, καὶ τὸ θρυλλούμενον τοῦτο τὸ ἀγαθὸν ὑπὲρ οὗ διέστηκε καὶ διεστασίασται τὸ Ἑλληνικὸν, οὐδεὶς ὁρᾷ. καὶ μὴν τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα ἐν οἷς ἔτι ἡ Ὁμήρου ᾠδὴ δυναστεύει, γενναῖα καὶ ἀληθῆ

θῆ

θῆ καὶ γνήσια φιλοσοφίας θρέμματα ἐπαίδευσέν τε καὶ ἐξέθρεψεν. ἐκείνης τῆς ᾠδῆς θρέμμα ἦν Πλάτων. κἂν γὰρ ἐξομόσηται τόνδε διδάσκαλον, ὁρῶ τὰ γνωρίσματα, καὶ συνίημι τῶν σπερμάτων.

Κείνου τοι τοιοίδε πόδες,
τοιαίδε τε χεῖρες,
Ὀφθαλμῶν τε βολαί, κεφαλή τ' ἐφύπερθέ τε χαῖται.

Ὥστε καὶ ἐπιτολμήσαιμι ἂν εἰπεῖν ἔγωγε, ἐμφερέστερον εἶναι Πλάτωνα Ὁμήρῳ μᾶλλον ἢ Σωκράτει· κἂν τὸν Ὅμηρον φεύγῃ, κἂν διώκῃ τὸν Σωκράτην. μή με οἰηθῇς τὰς Πλάτωνος φωνὰς εἰκάζειν Ὁμήρῳ, καὶ τὰ ὀνόματα, καὶ τὰ ῥήματα· ἔστι μὲν γὰρ καὶ ταῦτα ἐκεῖθεν, ἐκείνης τῆς ἁρμονίας ἀπόρροή, ὡς ἐξ Ὠκεανοῦ ἡ Μαιῶτις, ὡς ἐκ τῆς Μαιώτιδος ὁ Πόντος, ὡς ἐκ τοῦ Πόντου ὁ Ἑλλήσποντος, ὡς ἐξ Ἑλλησπόντου ἡ θάλασσα. ἀλλὰ τὴν γνώμην τῇ γνώμῃ παραστήσω, καὶ τὴν συγγένειαν ὁρῶ. καὶ τοῦτο μέν σοι καὶ αὖθις παρ' ἐμοῦ λελέξεται. ἐπαναγάγωμεν δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τὴν Ὁμήρου γνώμην, διεξιόντες περὶ αὐτῆς τὰ εἰκότα. δοκεῖ μοι Ὁμη-

entiæ ratio, generosos, verosq; ac genuinos Philosophiæ protulerit eduxeritque alumnos. Illius Musæ alumnus erat Plato Licet enim præceptorem hunc ejeret, vestigia apparent tamen, semen illius disciplinæ se prodit.

Sic gressum, sic ille manus,
sic ora ferebat,
Talis cæsaries, & pulchri
luminis ardor.

Ut dicere non dubitem, nulli quam Homero magis similem Platonem esse, quamvis Homerum fugere, Socratem sequi videatur velle. Nec existima me dictionem Platonicam cum Homerica, verba cum verbis, nomina cum nominibus conferre, tametsi & hæc ex eodem illo fonte Musico, sicut ex Oceano Mæotis, ex Mæotide Pontus, ex Ponto Hellespontus, ex Hellesponto mare defluxerunt: sed ex mente utriusque & sententiis affinitatem noto. Qua de re alias commodius. Nunc de Homeri instituto, quæ par est dicamus. Videtur mihi Homerus cum & divina naturæ indole, & judicio

exqui-

exquisitissimo, & singulari rerum omnium esset præditus experientia, hoc consilio Philosophiæ se dedisse, ut sub illa quæ tum temporis placebat ratione metrica, cum omnibus eam communicaret. Illa autem erat poëtice. Hanc ita proposuit, ut nec Ionicam, nec Doricam omnino esse vellet aut Atticam, sed quæ toti esset communis Græciæ. Quippe cum omnibus loqueretur, omnes quoque Græciæ totius linguas in unam aliquam poëseos formam simul & contulit, & miscuit: quo quidem illud est consecutus, ut & accepta essent omnibus quæ scriberet & perspicua, singulis vero jucunda. Rursus cum in toto genere humano paucissimos esse sciret qui bene judicarent, maximam vero partem populariter duci malle; nec in horum nec in illorum peculiariter gratiam poësin divisit suam: quod ab Hesiodo est factum. Qui primum in opere peculiari heroum familias & genera recensuit: initioque à mulieribus facto, quo è genere, quibus è matribus, oriundi essent singuli, demonstrat. Rursus

ρος, φύσει τε κεχρημένος συνθετωτάτῃ, καὶ φρονήσει δεινοτάτῃ, καὶ ἐμπειρίᾳ πολυτροπωτάτῃ, φιλοσοφίᾳ ἐπιθέμενος, δημοσιεῦσαι ταύτην τοῖς Ἕλλησιν ἐν ἁρμονίᾳ τῇ τότε εὐδοκίμῳ. αὕτη δ᾽ ἦν ἡ ποιητική. οὔτε δὲ Ἰωνικὴν ταύτην ἐθελῆσαι εἶναι αὐτῷ, οὔτε ἀκριβῶς Δώριον, οὔτε Ἀττικήν, ἀλλὰ κοινὴν τῆς Ἑλλάδος. ἅτε οὖν ξύμπασι διαλεγόμενος, ἀθροίσας ἀναμὶξ τὴν Ἑλλάδα φωνὴν καὶ ἀνακεκερασμένος εἰς σχῆμα ᾠδῆς, τὰ ἔπη εἰργάσατο προσηνῆ τε ἅμα εἶναι καὶ ξυνετὰ πᾶσι, καὶ κεχαρισμένα ἑκάστοις· ἐνθυμηθεὶς δὲ ὅτι ὀλίγον μὲν τὸ ξυνετὸν ἐν ἅπαντι, τὸ δὲ πολὺ δημαγωγεῖσθαι φιλεῖ, οὐδετέρῳ τῷ γένει ἀποκεκριμένην τὴν ποίησιν ἐξειργάσατο, καθάπερ ὁ Ἡσίοδος, χωρὶς μὲν, τῶν ἡρώων, ἀπὸ γυναικῶν ἀρχόμενος, καταλέγων τὰ γένη, ὅστις ἐξ ἧς ἔφυ· χωρὶς δὲ αὐτῷ πεποίηνται οἱ θεῖοι λόγοι, ἅμα τοῖς λόγοις, Θεο-

γονία· χωρὶς δ' αὖ ὠφελεῖ τι εἰς τὸν βίον, ἔργα τε ἃ δραστέον, καὶ ἡμέραι ἐν αἷς δραστέον. οὐχ οὕτω τὰ Ὁμήρου ἔχει, οὐδὲ ἀποκέκειται ἕκαστα χωρὶς, οὐδ' αὖ φύρεται ἀκρίτως πάντα ἐν πᾶσιν· ἀλλά γε ἓν τὸ σχῆμα αὐτῷ τοῦ λόγου, οἱ μῦθοι· καὶ ἄλλα μὲν ἔχουσιν οἱ Τρωϊκοὶ λόγοι, ἄλλα δὲ τὰ τοῦ Ὀδυσσέως παθήματα· μέμικται δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ θεολογία σαφὴς, καὶ πολιτείας ἦθος, καὶ ἀρεταὶ ἀνθρώπων, καὶ μοχθηρίαι, καὶ παθήματα, καὶ συμφοραὶ, καὶ εὐτυχίαι. καὶ τούτων ἕκαστον ὑποθέσεις οἰκείας ἔχει, οἷον εἰ ξυνιὴς παναρμόνιόν τι ὄργανον, παντοδαπὰς μὲν φωνὰς, πάσας δὲ ἀλλήλαις ὁμολογουμένας. μᾶλλον δὲ οὕτως. εἰ ἤδη πού ἐθεάσω ἄθροισμα ὀργάνων, αὐλὸν ἠχοῦντα, καὶ λύραν ψαλλομένην, καὶ ᾠδὴν χοροῦ, καὶ σάλπιγγα ἀνα-

Theologiam conſcripſit, cum qua Deorum generationem conjungit. Ut omittam, quæ ad vitam moreſq; formandos conſcripſit: ubi & opeia quæ agenda ſunt, & dies quibus agi debent, præſcribit. Non eo modo Homerus ſcripſit: nec enim ſingula in eo aut diſtincta ſeorſim, aut omnia inter ſe confuſa ſunt. Ac primo operis totius forma ſub qua latent reliqua, fabuloſa narratio. Rurſus alia in eo opere, quod de Trojanis rebus, alia in eo tractat, quod de Ulyſſis miſeria relinquit. Ita tamen ut theologica, ut politica tam hic quam ibi immiſceat manifeſta: ut virtutes, ut improbitatem hominum, ut affectiones, ut fortunas tam adverſas proponat quam ſecundas. Quæ omnia tamen diverſi argumenti ſunt. Non aliter quam ſi inſtrumentum dari poſſit muſicum, quod omnes ſimul harmonias conjungeret: cujus voces omnes inter ſe convenirent. Aut ita potius. Neſcio an audieris unquam multa ſimul inſtrumenta, tibiæ ſonum, lyræ vocem, chori cantum, cumque his tubam ſimul fiſtulamque, & ſi quæ alia inſtrumentorum aut nomina

aut genera sunt, cum humanæ vocis concentu, una inter se misceri. Quorum singula cum peculiari fiant arte, tamen ita temperata sunt cum singulis, communem ut efficiant Musam. Et, ut brevius dicam, talis est Homeri poësis, qualis pictura Polygnoti futura erit aut Zeuxidis, si simul pictores illi fiant Philosophi aut nihil pingant temere. Duplicem enim sibi scopum proponent: quorum alter artem, alter spectabit virtutem. Quod ad artem, ut figuræ ac corpora veritatem referant, quod ad virtutem, ut congrui linearum ductus, ipsam diligenter repræsentent pulchritudinem. Ita & de Homeri judica libris; duo in iis esse spectanda: quorum alterum ad poësin pertinet, & fabulæ speciem habet: alterum ad Philosophiam, & virtutem commendat, veritatem docet. Statim in ipso operis principio introducuntur duo: alter Thessalicus adolescens, alter rex, sed ætate major; Achilles dico & Agamemnon. Quorum hic præ nimia ira in contumeliam erumpit, ille

μὶξ, καὶ συνελθεῖν, καὶ ἄλλ' ἄττα ὀργάνων εἴδη καὶ ὀνόματα, ὧν ἕκαστον πεποίηται μὲν κατ' οἰκείαν τέχνην, συμπέπηκται δὲ πρὸς τὸ πλησίον κατὰ κοινὴν μοῦσαν. συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἡ Ὁμήρου ποίησις τοιάδε τίς ἐστιν, οἷον εἰ καὶ ζωγράφον ἐννοήσαις φιλόσοφον Πολύγνωτον, ἢ Ζεῦξιν, μὴ γράφοντα εἰκῆ. ὁ γὰρ τούτων ἔσται τὸ χρῆμα διπλοῦν· τὸ μὲν ἐκ τῆς τέχνης, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀρετῆς· κατὰ μὲν τὴν τέχνην, τὰ σχήματα καὶ τὰ σώματα εἰς ὁμοιότητα τοῦ ἀληθοῦς διασώζοντι, κατὰ δὲ τὴν ἀρετὴν, εἰς μίμησιν τοῦ κάλλους, τὴν εὐσχημοσύνην τῶν γραμμῶν διατιθέντι. ταύτῃ μοι καὶ τὰ Ὁμήρου σκόπει, ὡς ἔστι χρῆμα διπλοῦν, κατὰ μὲν τὴν ποιητικὴν, ἐντεταμένον εἰς μύθου σχῆμα, κατὰ δὲ φιλοσοφίαν, εἰς ζῆλον ἀρετῆς καὶ ἀληθείας γνῶσιν συντεταμένον. αὐτίκα πεποίηται αὐτῷ ἐν τοῖς λόγοις μειράκιον Θετταλικὸν, καὶ ἀνὴρ βασιλικὸς, Ἀχιλλεὺς καὶ Ἀγαμέμνων· ὁ μὲν ὑπ' ὀργῆς εἰς ὕβριν προφερόμενος,

νος, ὁ Ἀγαμέμνων· ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς παραπληκτισθεὶς, μηνιῶν εἰκόνες παθῶν, νεότητος καὶ ἐξουσίας. ἀντίθες ἑκατέρῳ τὸν Νέστορα, παλαιὸν τῷ χρόνῳ, ἀγαθὸν φρονεῖν, δεινὸν εἰπεῖν. πάλιν αὖ Θερσίτης πεποίηται αὐτῷ αἰσχρὸς ἰδεῖν, φωνὴν ἐπίσβολος, γνώμην ἄτακτος, οἷος εἶναι εἰκὼν ἀκολάστου δήμου· ἀλλ' ἀντίθες καὶ τούτῳ ἄνδρα ἀγαθὸν, ἡγεμόνα ἀκελοῦ, ἐπιπορευόμενον.

Ὅντινα μὲν βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα ἐφεύροι,
Τὸν ῥ' ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρητύσασκε παραστάς·
Ὃν δ' αὖ δήμου τ' ἄνδρα ἴδοι βοόωντά τ' ἐφεύροι,
Τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν.

Ἆρά σοι οὐ δοκεῖ αὐτὸ τοῦτο, εἰ καὶ ὁ Σωκράτης τοὺς μὲν βασιλικοὺς καὶ ἐξόχους ἄνδρας ἀγανοῖς λόγοις γεραίρων, καὶ ἀποδεχόμενος Τίμαιόν τινα, ἢ Παρμενίδην, ἢ ἄλλον βασιλικὸν ξένον·

Ὃν δ' αὖ δήμου τ' ἄνδρα ἴδοι, βοόωντά τ' ἐφεύροι,

τοῦτον ἐλαύνων τῷ λόγῳ, Θρασύμαχόν τινα, ἄλλον ἢ λωβητῆρα καὶ ἐπίσβολον.

contumelia affectus, incipit irasci. Hic effigies diversorum habes affectuum, juventutis alterum, alterum potentiæ. Oppone utrique Nestorem: qui & ætate provectus, & prudentiæ singularis, & admirabilis est facundiæ. Rursus inducitur ab eo Thersites, visu deformis, lingua maledicus, moribus incompositis. Ut plane populi effrænis agnoscas imaginem. Oppone & huic virum bonum ducem perfectum, qui supervenit.

Hic quemcunq; virum regum de stirpe videret,
Lenibus hunc verbis adstans retinebat euntem:
Quem vero è populo clamantem, & vana moventem,
Hunc sceptro percussit.

An aliud tibi facere videtur Socrates, cum regales principesque viros lenibus verbis demulcet, & excipit: ut puta Timæum aut Parmenidem; aliumve regium hospitem?

Quem vero è populo clamantem & vana moventem
Aspicit,

Hunc ratione aspera increpat: puta Thrasymachum aliquem, aut si

quis alius convitiator & maledicus. Rursus ad Homerum redeamus, ejusque Barbaros. Nam & hic vitia virtutesque inter se oppositas videbis. Intemperantiam Paridis, temperantiam Hectoris; timiditatem Paridis, fortitudinem Hectoris. Quin & conjugium eorum si consideres, alter hac in parte felix, alter miseratione dignus est; alter detestandus, laudandus alter; alter adulter, alter legitimus maritus est. Considera & reliquas virtutes, viritim divisas. Fortitudinem Ajaci, solertiam Ulyssi, audaciam Diomedi, consilii prudentiam Nestori tribuit: in qua probæ vitæ absolutæque virtutis imaginem habemus. Quare alteram illi operum suorum partem Agamemnon ascribit. Et hæc quidem, ut paucis absolvam, nihil aliud quam quædam eorum quæ ab eo multis proponuntur sunt vestigia. Quod si & de Diis nonnulla, è quibus Homeri institutum appareat, adferre lubeat: cum unico Platonis exemplo, tanquam imagine quadam, conferemus reliqua; antiqua dico,

πάλιν αὖ ἐπανίωμεν ἐπὶ τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ βαρβάρους· καὶ γὰρ ἐν τούτοις ὄψει ἀρετὴν καὶ κακίαν ἀντιτεταγμένας ἀλλήλαις· ἀκόλαστον μὲν τὸν Ἀλέξανδρον, σώφρονα τὸν Ἕκτορα· δειλὸν τὸν Ἀλέξανδρον, ἀνδρεῖον τὸν Ἕκτορα. κἂν τοὺς γάμους αὐτῶν ἐξετάζῃς, ὁ μὲν, ζηλωτὸς, ὁ δὲ, ἐλεεινός· ὁ μὲν, ἐπάρατος, ὁ δὲ, ἐπαινετός· ὁ μὲν, μοιχικὸς, ὁ δὲ, νόμιμος. θέασαι δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς νενεμημένας κατ' ἄνδρα, τὴν μὲν ἀνδρείαν κατὰ τὸν Αἴαντα, τὴν δὲ ἀγχίνοιαν κατὰ τὸν Ὀδυσσέα, τὸ δὲ θάρσος κατὰ τὸν Διομήδην, τὴν δὲ εὐβουλίαν κατὰ τὸν Νέστορα αὐτόν. οὗτος ἄρα εἰκόνα ἡμῖν ὑποτίθεται χρηστοῦ βίου, καὶ ἀρετῆς ἀκεραίους· ὥστε ἀπέδωκεν αὐτῷ ἥμισυ τῶν αὐτοῦ ἔργων ὁ Ἀγαμέμνων. καὶ ταῦτα μὲν ὡς συλλήβδην εἰπεῖν, ἴχνη βραχέα μακρῶν λόγων. εἰ δ' ἔπι χρὴ καὶ περὶ Θεῶν ὀλίγα ἄττα δείγματα τῆς Ὁμήρου γνώμης ἐνεγκεῖν, ἑνὶ τῷ παρὰ Πλάτωνος ὥσπερ εἰκόνι τὰ λοιπὰ εἰκάζωμεν, κατὰ

τὰ

τὸ ἦθος τοῦ λόγου, τὰ πρεσβύτερα τοῖς νεωτέροις, ἐπείπερ ταύτῃ κρατέον. ὁ γὰρ δὴ μέγας ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, λέγει που καὶ ὁ Πλάτων· καὶ ὀχεῖται αὐτῷ ὁ Ζεὺς ἐπὶ πτηνοῦ ἅρματος, καὶ ἡγεῖται θεῶν. Ὁμήρῳ δὲ ὁ στρατηγὸς Ζεὺς λέγει,

Μήτε τις οὖν θήλεια θεὸς τόδε, μήτε τις ἄρσην
Πειράτω διακέρσαι ἐμὸν ἔπος· ἀλλ' ἅμα πάντες
Αἰνεῖτ', ὄφρα τάχιστα τελευτήσω τάδε ἔργα.

Καὶ μετὰ τοῦτο αὐτῷ καὶ τὸ ἅρμα ζεύγνυται, καὶ οἱ ἵπποι θέουσιν,

Ὠκυπέτα χρυσέῃσιν ἐθείρῃσιν κομόωντες.

Ζεύγνυται δὲ καὶ Ποσειδῶνι ἅρμα ἐν θαλάττῃ,

Βῆ δ' ἐλάαν ἐπὶ κύματ', ἄταλλε δὲ κήτε' ὑπ' αὐτοῦ.

Ἔχει δὲ καὶ ὁ ᾅδης αὐτῷ τρίτην ἀρχὴν, τριχθὰ δὲ Ὁμήρῳ δέδασται τὰ πάντα.

Ποσειδῶν μὲν
ἔλαχε πολιὴν ἅλα ναιέμεν αἰεὶ,
Ἀδης δὲ
ἔλαχε ζόφον ἠερόεντα,

Ζεὺς δὲ οὐρανόν. ὢ τῆς δικαίας καὶ φιλοσόφου νομῆς.

cum recentioribus: ut orationis appareat indoles; si quidem hoc potissimum nunc agimus. *Magnus namque in cœlo Jupiter*, ait Plato alibi: Jovemque introducit, qui alato invehitur curru, deosque ducit reliquos. Apud Homerum imperator reliquorum ita loquitur Jupiter:

Ne quis sive Deus seu sit Dea, gaudeat illos
Sermones nobis evertere: sed mea quisque
Consilia probet, ut confestim facta sequantur.

Et cum dicto currus illi jungitur, equi currunt,

Veloces, pulchreque aurato crine comantes.

Etiam Neptuno in mari currus jungitur.

Sic fluctus petit: heic exultant maxima cete.

Pluto illi tertium regnum obtinet: trifariam enim Homero divisa sunt omnia: Neptuno tribuitur,

--canis ut vivat semper in undis
Aequoris.

Pluto incolit

--tristes caliginis umbras

Jupiter vero cœlum. O accuratam divisionem, vereque philosophicam!

Sunt & alia apud Homerum diversarum rerum principia & ortus: quæ dementes pro fabulis habent, Philosophi pro rebus gravissimis. Invenies virtutis principium: sed sub Minervæ nomine, quæ præstantibus viris quocunque in labore fert subsidium. Est & amoris: sed Veneri ascribitur, quam cesto præficit, quæ amorem immittit. Est & artificii: sed hoc Vulcani est, qui igni præficitur, qui artes hominibus tradit. Apollo choreas orditur, Musæ cantum, bellum Mars, ventos producit Æolus, fluvios Oceanus, fruges Ceres. Ut nulla pars naturæ totius sit Homero sine Diis, sine præfecto, sine imperio, sed omnia divinis nominibus, omnia divinis sermonibus, omnia divinis abundent artibus. Quod si elementa eorumque spectes discordiam, videbis pugnam in Trojano campo, non Græcos inter eorumque adversarios, non cædentes inter cadentesque,

--ubi sanguine multo
Stillat humus.--

Sed ignis & fluvii: quorum alterum intumescere

εὕροις δ' ἂν καὶ ἄλλας παρ' Ὁμήρῳ ἀρχὰς καὶ γενέσεις παντοδαπῶν ὀνομάτων· ὧν ὁ μὲν ἀνόητος ὡς μύθων ἀκούει, ὁ δὲ φιλόσοφος, ὡς πραγμάτων. ἔστιν αὐτῷ καὶ ἀρετῆς ἀρχή. ἀλλ' Ἀθηνᾶ λέγεται, καὶ τῷ ἔχοντι παρίσταται ἐν πάντεσσι πόνοισιν. ἔστι καὶ Ἔρωτος· ἀλλὰ τὴν αἰτίαν ἡ Ἀφροδίτη ἔχει, καὶ τοῦ κεστοῦ κρατεῖ, καὶ μεταδίδωσι τοῦ πόθου. ἔστι καὶ τέχνης· ἀλλ' ὁ Ἥφαιστος τὴν αἰτίαν ἔχει, καὶ τοῦ πυρὸς κρατεῖ, καὶ μεταδίδωσι τῆς τέχνης. Ἄρχει δὲ αὐτῷ καὶ Ἀπόλλων χορῶν, καὶ Μοῦσαι ᾠδῆς, καὶ Ἄρης πολέμου, καὶ Αἴολος πνευμάτων, καὶ Ὠκεανὸς ποταμῶν, καὶ Δημήτηρ καρπῶν· καὶ οὐδὲν μέρος Ὁμήρῳ ἄθεον, οὐδὲ δυνάστου ἄπορον, οὐδὲ ἀρχῆς ἔρημον, ἀλλὰ πάντα μεστὰ θείων ὀνομάτων καὶ θείων λόγων, καὶ θείας τέχνης. κἂν ἐπὶ τὰ στοιχεῖα ἔλθῃς καὶ τὸν τούτων πόλεμον, ὄψει μάχην ἐν τῷ Τρωϊκῷ πεδίῳ, οὐ Τρώων καὶ Ἀχαιῶν, καὶ ὀλλύντων καὶ ὀλλυμένων, αἵματι ῥεούσης τῆς γῆς, ἀλλὰ πυρὸς καὶ ποτα-

ποταμοῦ μάχην, τοῦ μὲν οἰδαίνοντος καὶ ἀνισταμένου λαμπρῷ καὶ συνεχεῖ τῷ κύματι, τοῦ δὲ ταῖς δίναις ἐμπίπτοντος ἀκμαίᾳ ῥιπῇ, φλέγοντος μὲν τὰς κόμας καὶ τὸ κάλλος τοῦ ποταμοῦ, ἰτέας καὶ μυρίκας, καὶ λωτὸν καὶ θρύον, φλέγοντος δὲ αὐτοῦ τὰ φορήματα, καὶ τὰ θρέμματα.

Τείροντ' ἐγχέλυές τε καὶ ἰχθύες οἳ κατὰ δίνας,
Οἳ κατὰ καλὰ ῥέεθρα κυβίστων ἔνθα καὶ ἔνθα.

Ἄπιστος δ' ἂν ἦν ὁ πόλεμος οὗτος, ἀλλὰ ἡ Ἥρα σπένδεται καὶ διαλύει τὸν πόλεμον, καὶ τὰ στοιχεῖα συνάγει. ἔα μοι ταυτὶ τὰ αἰνίγματα· σκόπει τὰ σὰ, τὰ ἀνθρώπινα. οὗτος τῆς πολιτείας τρόπος, οὐκ ἐν Πειραιεῖ πλαττόμενος, οὐδὲ ἐν Κρήτῃ νομοθετούμενος, ἀλλ' ἐπὶ προφάσει ἡροϊκῇ ὑπὸ φιλοσόφου δεικνύμενος, δι' οἰκονομίας ἡρωϊκῆς· ἄρχοντες αὐτουργοὶ, προβουλευόμενοι· ἀριστεῖς ἀγαθοὶ, προπολεμοῦντες· γυνὴ σώφρων, ἀντιπαττομένη ὑβρισταῖς νεανίαις. βασιλεὺς δίκαιος, ξενοδοχῶν ἀλήτην ξένον· ἀνὴρ

videbis, magnisque ac crebris assurgere undarum fluctibus: alterum violento impetu ipsis fluvii incumbere vorticibus, comasque ejus ac totum ornatum amburere: salices videlicet & myricas, lotumque, & juncos: tum alumnos ejus, & quæ fert reliqua,

Anguillæ, pisces᷑ alii, qui flumine pulchro
Hinc atq; hinc duxere choros, torrentur ubique.

Nec componi pugna nisi Junonis interventu potuisset, quæ contentionem dirimit, bellum componit, elementa conjungit. Sed hanc allegoriam prætermittamus: ac ea potius quæ nostra sunt, quæ ad hominem spectant, videamus. Hæc Reip. forma non in Pyræeo fingitur, neque in Creta sancitur, sed à vero Philosopho heroicis exemplis, heroica operis forma, delineatur. Hic principes, qui ipsi res gerunt, sed non fine maturo consilio, videbis. Hic belli duces præstantissimos, sed qui in acie præcedunt. Hic castam in medio libidinosissimorum juvenum mulierem.

lierem. Hic regem probum, qui erronem excipit hospitio. Virum bonum, qui omnibus calamitatibus totam opponit industriam. Ostendam & Resp. tibi duas, plane operibus inter se oppositas, quas Homerus verbis, auro delineavit Vulcanus. In altera nuptiæ, cantus vigent, & tripudia; reges judicant, populus litigat:

Ast aliam cingunt urbem duo castra virorum.

Si non hoc satis manifestum videtur tibi, aliud habebis manifestius. Cogita duas insulanas urbes, alteram Phæacum, alteram Ithacensium. In altera verecundia, in altera obtinet contumelia. In altera reges justi, in altera injusti proci. Illi regem venientem Dei instar venerantur: hi regis insidiantur uxori. Sed & finis illis est diversus. His hilaritas perpetua, vita secura, hospitalitas: in mari classes, in terra fructus. Illi in ipsis suis voluptatibus radicitus pereunt. Hic exitus contumeliosam excipit nequitiam, hic immoderatæ licentiæ est finis. Ipsum vero Ulys-

σώφρων, παντοίαις συμφοραῖς ἀντιτεχνώμενος. δείξω δέ σοι καὶ πολιτείας ἄλλας ἀντιτεταγμένας. ἐδημιούργησεν αὐτὰς, Ὅμηρος μὲν λόγῳ, Ἥφαιστος δὲ χρυσῷ. ἐν τῇ μὲν γάμοι τε καὶ ᾠδὴ, καὶ χοροὶ, καὶ δικάζοντες βασιλεῖς, καὶ νεικοῦμενοι λαοί.

Τὴν δ' ἑτέρην πόλιν ἀμφὶ δύο στρατοὶ ἥατο λαῶν.

Κἂν ἀπιστῇς τῷ πράγματι, οὐκ ἀπορήσεις λόγων ἀληθεστέρων. αὗταί σοι νησιωτικαὶ πόλεις, ἡ μὲν Φαιάκων, ἡ δὲ Ἰθακησίων. τῶν μὲν ἄρχει αἰδὼς, τῶν δὲ ὕβρις· τῶν μὲν βασιλεῖς ἔννομοι, τῶν δὲ ἄδικοι μνηστῆρες. οἱ μὲν τὸν βασιλέα ἐρχόμενον, θεὸν ὡς εἰσορόωσιν, οἱ δὲ, τοῦ βασιλέως ἐπιβουλεύουσι τῷ γάμῳ. τέλος δὲ ἑκατέροις, τοῖς μὲν εὐφροσύνη διηνεκὴς, καὶ βίος ἄλυπος, καὶ θαλάττης στόλοι, καὶ γῆς καρποί· τοῖς δὲ ἑτέροις ὄλεθρος ἀθρόος ἐν αὐταῖς ταῖς ἡδοναῖς. τοῦτο τέλος μοχθηρίας ὑβριζούσης, τοῦτο τέλος ἀνεπιτιμήτου ἐξουσίας. αὐτόν γε μὴν τὸν Ὀ-

δυσσέα

δυστίᾳ οὐχ ὁρᾷς, ὡς παντοίαις συμφοραῖς ἀντιτεχνώμενος ἀρετῇ σώζει· καὶ τὸ δι' ἐκείνην θάρσος; τοῦτο αὐτοῦ τὸ ἐκ Κίρκης Μῶλυ, τοῦτο τὸ ἐν θαλάττῃ κρήδεμνον, τοῦτο τῶν Πολυφήμου χειρῶν τὸν ἄνδρα ἐξάγει, τοῦτο ἐξ ᾅδου ἀνάγει, τοῦτο πηγνύει σχεδίαν, τοῦτο πείθει Ἀλκίνουν, τοῦτο ἀνέχεται βαλλόντων μνηστήρων, Ἴρου παλαίοντος, Μελανθίου ὑβρίζοντος· τοῦτο ἐλευθεροῖ τὴν ἑστίαν, τοῦτο τιμωρεῖται γάμον. τοῦτο ἄνδρα ποιεῖ διογενῆ καὶ θεοῖς εἴκελον, οἷον ἀξιοῖ Πλάτων εἶναι τὸν εὐδαίμονα.

ΕΙ ΤΕΧΝΗ Η ἀρετή.

Λόγος ιζ'.

ΚΑὶ πῶς ἄν τις τοῦ φιλοσόφου ἀποδέξαιτο ἄλλο τι τὴν ἀρετὴν λέγοντος εἶναι, καὶ μὴ τέχνην; σχολῇ γὰρ ἂν εἴη τέχνη τι ἄλλο, εἴ περ μὴ ἡ ἀρετή. πλὴν εἰ μὴ ἄροτρον μὲν, τέχνης ἔργον, καὶ ἀσπὶς

sem nonne vides, quo pacto dum omnibus virtutem molestiis opponit, etiam animum ab ea sumat, & fiduciam? Hoc est illud Circes Moly, hæc est vitta illa quam in mari invenit, hoc Polyphemi manibus eripit virum, hoc ab inferis reducit, hoc cymbam illi fabricat, hoc Alcinoum persuadet, hoc procorum ictus patienter perfert, hoc Iro parem in lucta reddit, hoc Melanthii contumeliis. Hoc domum illi liberat, uxorem vindicat, hoc virum efficit, qualem Homerus Jove genitum, Diis similem, Plato felicem vocat.

AN VIRTUS sit ars.

DISSERT. XVII.

QUis vero Philosophum audiat, qui aliud virtutem esse dicat quam artem? Equidem non video, quomodo aliud ars dici possit, si non possit virtus. Nisi forte aratrum, aut clypeum, aut navem, aut murum, artis opus esse

esse existimes: id autem quod his utitur omnibus, his omnibus præest, omnium horum usum eos qui possideant, ex artis præscripto docet, utilitatem quam ex iis percipere debeant, communem eundemque ad finem referre ostendit, nihil minus quam artem dicemus esse. Mirum Di boni, & plus quam mirum, si figulus, cerdo, ac faber, certam ad artem opus suum referre discant: Philosophus vero discat quidem, nec alium sibi finem quam virtutem proponat, id ipsum tamen non ars, sed diversa quædam ab arte sit dicenda institutio. Pulchre me hercules: sufficit. Nam enim absurdum mihi exordium videtur per Jovem, aut imperium. Quamvis enim illam, de qua agis, reprehendere artem non possum, permitte tamen ut videam, quid in ea præcipue statuas. Figulus, inquis, opus suum efficere arte discit, & cerdo suum, & suum faber. Ego vero minime hoc tibi negaverim, singulos opifices discere ea, quæ efficere discunt: sed potius singularum artium eum non esse

τέχνης, καὶ ναῦς, καὶ τεῖχίον· τὸ δὲ τούτοις χρώμενον, καὶ ἐπιστατοῦν, καὶ παρέχον τὴν ἑκάστου χρείαν ἅπαντι τῷ ἔχοντι εἰς δέον, καὶ τὴν ἐξ ἁπάντων ὠφέλειαν συντέτλον εἰς κοινὸν τέλος, τοῦτο δὴ που ἀτεχνίαν φήσομεν. δεινόν γε ὦ Θεοί, καὶ δεινοῦ πέρα, εἰ ὁ μὲν κεραμεὺς ἐπὶ τέχνῃ μανθάνει, καὶ ὁ σκυτοτόμος, καὶ ὁ τέκτων· ὁ δὲ φιλόσοφος μανθάνει μὲν, καὶ τέλος αὐτῷ ἡ ἀρετὴ ἔχει· ἔστι δὲ τοῦτο οὐ τέχνη, ἀλλά τι μάθημα ὑπὸ ἀτεχνίας διδασκόμενον. καλῶς· ἔχε ἀτρέμας. οὐ γὰρ ἀτόπως ὑφηγῇ, οὐδὲ ἀτέχνως μὰ Δία. ἐγὼ δέ σου τὴν μὲν τέχνην ἐπαινῶ, τὸ δὲ κεφάλαιον αὐτῆς φέρε ἴδω τί καὶ λέγεις. κεραμεὺς, φὴς, κεραμεύειν μανθάνει τέχνῃ, καὶ σκυτοτόμος σκυτοτομεῖν, καὶ τεκταίνειν τέκτων. ἐγὼ δέ σοι ταυτὶ μὲν δίδωμι, μανθάνειν ἕκαστον τῶν δημιουργῶν ἃ μανθάνει δρᾶν· τῆς δὲ τέχνης ἑκάστης οὐκ εἶναι τέλος, τὸ μαθεῖν τὴν

τέχνην παρ' ἄλλου ἄλλον. τὴν γὰρ διαδοχὴν τοῦ εἰδέναι, μάθησις ποιεῖ· ἡ δὲ χρεία τῶν τεχνῶν, οὐκ ὑπὸ τέχνης γίνεσθαι τέχνην, ἀλλ' ὑπὸ μὲν κεραμέως ἀμφορέα, ὑπὸ δὲ αὐλητοῦ αὔλημα, ὑπὸ δὲ στρατηγοῦ νίκην. τούτων δὲ ἑκάστου ἄλλο τι παρὰ τὴν τέχνην, τέχνης τέλος καὶ οὐ τέχνη. οὐ γὰρ ὅ, τι μὴ τέχνη, καὶ ἀτεχνία εὐθύς. ἀτεχνία μὲν γὰρ, ἀφαίρεσις τέχνης ἔνθα δεῖ τέχνης. οὐ τέχνη δὲ, τὸ ὑπὸ τέχνης μὲν γεγονὸς, ἕτερον δὲ ὂν παρὰ τὴν τέχνην. ἆρ' ἡγῇ με σαφῶς λέγειν; ἢ φραστέον σοι οὑτωσὶ ἐνδηλότερον; καλεῖς τινα τέχνην ἰατρικὴν, καὶ ἄλλην αὖ ἀγαλματουργικήν· τέλος δὲ ἑκατέρας, οὔτε ἰατρικῆς ἰατρικὴ, οὔτε ἀγαλματουργικῆς ἀγαλματουργία· ἀλλὰ ἄγαλμα μὲν ἀγαλματουργίας, ὑγίεια δὲ ἰατρικῆς. τί οὖν; ἄλλο τι εἶναι ἡγῇ τὴν ἀρετὴν, ἢ ψυχῆς ὑγίειάν τε καὶ εὐσχημοσύνην; οὑτωσὶ δὲ αὐτὸ σκέψαι. ψυχῇ καὶ σώματι καὶ λίθῳ, τρισὶ τούτοις ἐπινεί-

finem, ut ab alio discat eas alius. Scientiæ namque successionem disciplina efficit: ipse vero artis usus non est ut ab arte ars fiat, sed ut amphora à figula, tibiæ cantus à tibicine, ab imperatore efficiatur victoria. His enim omnibus præter artem finis propositus est alius ab arte. Non enim continuo quod ars non est, artis est privatio. Quod si ars auferatur ubi arte opus est, id erit artis privatio. Non ars autem est quod ab arte fit quidem, aliud tamen est ab arte. Utrum satis manifeste tibi loqui videor, an planius hoc modo dicendum erit? Estne ars aliqua quam medicam dicis, estne alia quam statuariam? Harum utriusque finis est, non medica ars medicæ, nec statuaria statuariæ: verum hujus quidem statua, illius vero sanitas. Quid ergo? Aliudne virtutem esse putas, quam sanitatem, rectamque animi habitudinem? Ita hoc quod dico collige. Tribus his, animæ, corpori, & lapidi, tres diversas tribue artes: eas autem nudam fac materiam esse quæ

adhuc

adhuc forma careat. Itaque ars peculiarem addat singulis formam. Ac primo lapidi concinnitatem figuramque, ut esse facies incipiat. Corpori aptam dispositionem, humorumque mixtionem, ut sanitatem recipiat. Animæ postremo congruentiam aptam habilitatemque, ut virtutem admittat. Quod si aliquid ex his tribus artem voces, ipsique operi nomen quod autoris est præ simplicitate nimia tribuas: non aliud mihi facere videris, quam si splendorem solis, solem voces, qui alius ab ipso sole est, non sol ipse. Sed potius utrinque id de quo agimus, videamus. Inquiramus quid sit ars, quid sit virtus. Aliudne artem esse arbitraris, quam rationem quæ ad finem suum tendit? Ut interdum beneficio manuum corpus efficiat, quod opus dicitur: sicut domum architectus, navem naupegus, imaginem pictor. Interdum vero actionem, quæ sine corpore non efficitur: sicut imperator victoriam, sanitatem medicus, justitiam politicus,

μὲν τέχνας τρεῖς, ὧν αἱ μὲν ὕλαι κόσμου ἐνδεεῖς, ἡ δὲ τέχνη προσαγαγοῦσα ἑκάστῃ ἑκάστῳ τὸ οἰκεῖον σχῆμα, περιέβαλε τὸν μὲν λίθον ῥυθμοῖς καὶ σχήμασιν, εἰς μορφῆς εἶδος· τὸ δὲ σῶμα ἁρμονίαις καὶ κράσεσιν, εἰς ὑγιείας μέτρον· τὴν δὲ ψυχὴν, συμμετρίαις καὶ εὐκινησίαις εἰς ἀρετῆς κόσμον. κἂν καλῇς τι τούτων τέχνην, τὸ τοῦ δράσαντος ὄνομα τῷ ποιηθέντι ὑπὸ ἀφελείας προσάπτεις, οὕτω μοι δοκεῖς καλεῖν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ ἥλιον καλῇς τὴν ἐξ ἡλίου αὐγὴν, ἑτέραν οὖσαν τοῦ ἡλίου, καὶ οὐκ αὐτὸν ἥλιον. καὶ μὲν δὴ καὶ ἀμφοτέρωθεν σκόπει τὸ λεγόμενον. ἐξετάζωμεν τί μὲν τέχνη, τί δὲ ἀρετή. τέχνην τοίνυν ἄλλο τι ἡγῇ ἢ λόγον ἐπὶ τέλος ἰόντα; τὸν μὲν διὰ χειρουργίας σῶμά τι ἀπεργαζόμενον, ὃ καλοῦμεν ποίημα· ἢ οἷον οἰκίαν οἰκοδόμος, καὶ ναυπηγὸς ναῦν, καὶ γραφέας εἰκόνα· τὸν δὲ αὖ πράξεώς τινος ἐργαστικὸν, οὐκ ἄνευ σώματος ἀπεργαζόμενον, ἀλλ' ἐν μὲν στρατηγίᾳ νίκην, ἐν δὲ ἰατρικῇ ὑγίειαν, ἐν δὲ πολιτικῇ δικαιοσύνην.

σύνην. τρίτον δ' αὖ τεχνῶν εἶδος, αὐτὸν λόγον ἄνευ σωμάτων ἐφ' ἑαυτὸν κρατυνόμενον, περὶ αὐτὸν τὴν πραγματείαν ἔχοντα, ὁποῖαι τέχναι γεωμετρικαὶ καὶ ἀριθμητικαὶ, καὶ ὅσαις τὸ τέλος διανοητικὸν αὐτὸ τοῦτο, οὔτε δὴ πρακτικὸν, οὐδὲ ποιητικόν. εἶεν· τριῶν δ' ὄντων τέχνης γενῶν, κατὰ ποῖον αὐτῶν τὴν ἀρετὴν τάξομεν, εἴπερ τέχνη; κατὰ τὸ ποιητικόν; οὐδὲ αὐτὸς φήσεις· ἀλλὰ ἀμφισβητήσιμόν ἐστί σοι τὸ τῆς πράξεως πρὸς τὴν θεωρίαν. ἐγὼ δὲ οὐδέτερον μὲν ἀφαιρῶ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἑκάτερον ἑκατέρῳ ἀνακεράσας, ἐπιμετρήσας τι ἐπὶ τούτοις καὶ ἄλλο τὸ ἐξ ἁπάντων ξυστὰν, ἕτερον εἶναί φημι ἑκάστου ἀφ' ὧν συνέστη. οἷον εἴ τις τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα πῦρ εἶναι λέγοι, ἢ γῆν, ἢ ἀέρα, ἢ νὴ Δία ὕδωρ· εἴποιμι ἂν δήπου ὡς οὔτε πῦρ ἐστι τὸ σῶμα, οὔτε γῆ, οὔτε ἀὴρ, οὔτε ὕδωρ. τὸ γὰρ ἐξ ἁπάντων μιχθὲν, οὐκ ἔστιν ἕκαστον ἐκείνων ἀφ' ὧν ἐμίχθη. πῶς οὖν ἀρετὴ μετέχουσα θεωρί-

cus. Tertia ſpecies artium eſt, quæ ipſam per ſe rationem, ſine corporibus in opere ſuo occupatam, ſibi vindicant: quales Geometricæ Arithmeticæque ſunt, & ſi quæ alia eſt, cujus finis eſt intelligentia· quæ neque ad actionem ſpectat neque ad opus. Eſto. Cum ergo tria ſint artium genera, quo virtutem referemus, ſiquidem ea ars eſt? An ad eas quæ opus efficiunt? Nec ipſe quidem dices. Supereſt ergo ut inter ſe concertet actio & contemplatio. Ego neutrum quidem demo virtuti, ſed ita utrunque utrique miſceo, ut & aliquid aliunde addam: quod cum feci, aliud id quod ex omnibus conſtat, à ſingulis è quibus conſtat, eſſe dico. Ut ſi quis, exempli cauſa, humanum corpus ignem eſſe dicat, aut terram aut aërem, aut, ſi Diis placet, aquam. Ego ignem negarem eſſe, negarem terram, negarem aerem, negarem aquam. Quod enim ex omnibus eſt mixtum, aliud eſt à ſingulis è quibus mixtum eſt. Cur ergo virtutem dico, quamvis & actionis & contemplationis

sit particeps, non esse artem? Sequere quæ sum dicturus. Non enim meum est quod affero, sed jam olim ex Academia deducta opinio: nata in familia Platonis, ejusque Musico lepore non indigna, quam & ipse admisit Aristoteles: quamvis ego latius etiam originem extendam illius, ut qui credam ex Italia Athenas venisse, nec alios quàm Pythagoricos fuisse, qui primi præclaram hanc mercem in antiquam advexerint Græciam. Ea autem est talis. Bifariam anima hominis primo omnium dividitur. Hujus altera pars ratio, altera affectus dicitur. Quarum utraque si aut male habeat, aut inordinate moveatur, uno simul nomine fœdissimo improbitas dicitur. Fontes autem primaque mali hujus causa, ex illuvie quasi & exundatione existit: quotiescunque ille affectuum fervor animum accendit: quoties pullulantem quasi & efflorescentem rationis vim confundit. Non aliter qaam hyberni torrentes solent, qui si egitimum suum semel

ας καὶ πράξεως, οὐκ ἔστι τέχνη; ταύτῃ μοι λέγοντι ἐφέπου. λέξω δὲ οὐκ ἐμαυτοῦ λόγον, ἀλλ' ἐξ Ἀκαδημίας ὁρμηθέντα, καὶ ἐπιχώριον τοῦ Πλάτωνος Μούσης τε καὶ ἑστίας· ἀπεδέξατο δ' αὐτὸν καὶ Ἀριστοτέλης αὐτός. ἐγὼ δὲ καὶ πορρωτέρω ἐπανάγω· ὑποπτεύω γὰρ ἐξ Ἰταλίας Ἀθήναζε ἐλθεῖν τὸν λόγον, Πυθαγορείων τινῶν ἐμπορίαν ταύτην καλλίστην στειλαμένων εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. ὁ δ' οὖν λόγος ταύτῃ ἔχει· ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ νενέμηται δίχα κατὰ πρώτην νομήν· καὶ τὸ μὲν αὐτῆς ἐστι λόγος, τὸ δὲ πάθος. τούτων δὲ ἑκάτερον πονηρῶς ἔχον καὶ κινούμενον ἀτάκτως, συλλήβδην καλεῖται ὀνόματι ἑνὶ τῷ αἰσχίστῳ, κακία προσαγορευόμενον· γίγνονται δὲ αἱ πηγαὶ καὶ αἱ γενέσεις τοῦ αἰσχροῦ τούτου ἐκ τοῦ θατέρου τῶν μορίων πλημμύρας τε καὶ ἐπιρροῆς, ἐπειδὰν τὰ πάθη ζέσαντα ἐπικλύσῃ τὴν ψυχήν, καὶ τὰς τοῦ λόγου βλαστήσεις τε καὶ ἐκφύσεις ἐπιταράξῃ. καθάπερ τῶν ποταμῶν οἱ χειμέριοι ὑπὲρ τὰς νομίμους ὁδοὺς ἀναχεόμενοι ἐπὶ γε-

ωργίαι

ἐργασίαν ἀρότου καὶ φυτουργίας, ἐπεθόλωσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἔργων καὶ τὸν κόσμον· οὕτω καὶ ψυχὴ ὑπὸ ἀμετρίας παθῶν, ἐξίσταται τῶν λογισμῶν, καὶ δόξαι τότε αὐτῇ ψευδεῖς καὶ πονηραὶ παρὰ τὴν αὐτῆς φύσιν διανίστανται. αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τῶν μεθυόντων πάθος, ἡ πλησμονὴ, ἐπεγείρουσα τὰ ἔνδον νοσήματα, ὥσπερ ἐκ φωλεοῦ ἑρπετὰ, συγχεῖ τὸν νοῦν, καὶ φθέγγεσθαι προσαναγκάζει τὰς τῶν ἑρπετῶν τούτων φωνάς. εἰ δέ σοι καὶ σαφεστέρας εἰκόνος δεῖ, ὀχλοκρατίᾳ τινὶ εἰκαστέον τὴν τῆς ψυχῆς πονηρίαν· ἐπειδὰν πόλεως τὸ μὲν ἐπιεικὲς πᾶν βιασθὲν δουλεύῃ, τὸ δὲ ἀνόητον καὶ παντοδαπὸν ἐπιχειρῇ ἄρχειν, ὑπὸ ἐξουσίας ἀδεοῦς θρασυνόμενον. ἀνάγκη γάρ που τὴν τοιαύτην πόλιν πολύφωνόν τε εἶναι καὶ πολυπαθῆ, καὶ μεστὴν παντοδαπῶν ἐπιθυμημάτων· ἀκόλαστον μὲν ἐν ἡδοναῖς, ἀκατάσχετον δὲ ἐν

excesserint alveum, sataque ac plantas agricolarum invadunt, penitus inundant eos, ac destruunt. Eodem modo immodicis turbata affectibus anima, rationis præscriptum excedit, falsæque in ea improbæque opiniones, & quæ cum natura ejus pugnant, efferre se incipiunt. Plane hoc ipsum, quod ebriis evenire solet: nimia enim illa crapula morbos, qui intus latent, educit, non secus quam è latibulis suis proserpentes educuntur bestiæ: atque ita mentem confundit, eamque voces non suas, sed ejusmodi belluarum cogit proferre. Quod si manifestiore etiam res illustranda est exemplo; libet cum populari imperio improbitatem conferre animi. Quotiescunque nimirum eo urbis res rediit, ut optimi quique in servitutem redacti parere cogantur: demens vero multorumque capitum populus, cui nimios addidit spiritus licentia, habenas sibi vendicat; necesse est eam varias in voces, plurimas in partes, in affectus diversissimos, in cupiditates innumerabiles, divisam esse. Intemperantem in voluptatibus, in iracundia præcipitem, in gerendis ambiendisque honoribus immo-

dicam: in secunda fortuna sine modo, in adversa sine spe esse. Cum Pericles abeat, Aristides exulet, moriatur Socrates, in expeditionem cogatur ire Nicias. Sphacteriam ambire Cleo incipit, Ioniam Thrasyllus, Siciliam Alcibiades, aliamque alius terram aut mare: eorumque cupiditatibus plebs otiosa, incomposita,, mercenaria, & quæ facile quovis impellitur, subscribat. Hic eas cupiditates necesse est servitutem, calamitates inducere & tyrannidem, & si quæ magis absurda sunt istis. Eodem modo & in animo multi seditiosi sunt tribuni, populusque intemperans: multi Alcibiadæ, multi Cleones, qui nec quiescere, nec rationi suæ aut legi parere miserrimam sinunt animam. At vero virtus, cujus causa tam multa verba cedimus, contra se habet: plane ut Lacedæmoniorum Resp. in qua tali sub imperio vivit populus, minima pars, eaque optima imperat. Altera conservat, conservatur altera, altera jubet, paret altera: quod-

ὀργαῖς, ἄμετρον δὲ ἐν τιμαῖς, ἀστάθμητον δὲ ἐν εὐτυχίαις, δυσανάκλητον δὲ ἐν συμφοραῖς· ὅταν Περικλῆς μὲν οἴχηται, φεύγῃ δὲ Ἀριστείδης, ἀποθνήσκῃ δὲ Σωκράτης, ἀνίστηται δὲ Νικίας· ἐπιθυμῇ δὲ Κλέων μὲν σφακτηρίας, Θράσυλλος δὲ Ἰωνίας, Ἀλκιβιάδης δὲ Σικελίας, καὶ ἄλλος ἄλλης γῆς ἢ θαλάττης· συνεπιθυμῇ δὲ αὐτοῖς πλῆθος ἀργὸν καὶ ἄτακτον καὶ μισθοφόρον, πανταχοῦ περιφερόμενον. ἀνάγκη τὰς ἐπιθυμίας ταύτας δουλείας γεννᾶν καὶ συμφορὰς καὶ τυραννίδας, καὶ πάντα δὴ τὰ ἔκτοπα ὀνόματα. εἰσὶ καὶ ἐν ψυχῇ δημαγωγοὶ πονηροί, καὶ δῆμος ἀκόλαστος, Ἀλκιβιάδαι πολλοί, καὶ Κλέωνες, τὴν δὲ ἡσυχίαν οὐκ ἐῶντες ψυχὴν ἀτρεμεῖν, καὶ παραχωρεῖν τῷ ἐν αὐτῇ λόγῳ καὶ νόμῳ. αὕτη τῆς ἐν ἀνθρώπῳ πολιτείας μοχθηρία. ἀρετὴ δὲ ἧς πέρι εἵνεκεν τοὺς πολλοὺς λόγους κατεσησάμεθα, ἔμπαλιν ἔχει, αὐτὸ ἐκεῖνο κατὰ τὴν Λακωνικὴν πολιτείαν, ἧς τὸ τοιοῦτον μὲν πλῆθος ἄρχεται, τὸ δὲ ὀλίγον καὶ ἐπιεικὲς ἄρχει.

ἀρχῇ· καὶ τὸ μὲν σώζει, τὸ δὲ σώζεται· καὶ τὸ μὲν προστάττει, τὸ δὲ πείθεται. τὸ δὲ ἐξ ἀμφοῖν ἔργον, ἐλευθερία· ἑκάτερον δὲ ἑκατέρου ἐνδεὲς, καὶ τὸ ἄρχον τῶν ἀρχομένων, καὶ τὸ ἀρχόμενον τοῦ σώζοντος· καὶ περὶ ψυχὴν τὴν ἔχουσαν καλῶς, τὸν αὐτὸν τρόπον· σώζει μὲν ὁ λόγος, σώζεται δὲ τὰ πάθη· μετρεῖ μὲν ὁ λόγος, μετρεῖται δὲ τὰ πάθη. τὸ δὲ ἐξ ἀμφοῖν ἔργον, ἐλευθερία. τάττε δή μοι πᾶν ὅσον θεωρητικὸν τέχνης εἶδος, κατὰ τὸν λόγον. τὸ δὲ ὑπ' αὐτοῦ κοσμούμενον, κατὰ πάθη· καὶ τὸ μὲν, σοφίαν κάλει, ἐπιστήμην οὖσαν· τὸ δὲ ἀρετὴν, ὑπὸ ἐπιστήμης γινομένην. ἐὰν δὲ μὴ μεταθῇς τὰ ὀνόματα, καὶ τὴν ἐπιστήμην ἀρετὴν καλῇς, ἐρήσομαί σε ὑπὸ τίνος αὕτη γέγονεν. ἐκεῖνο γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπιστήμη, οὐ τὸ ὑπ' αὐτῆς γινόμενον· τέχνην τεχνῶν τὴν ἐπιστήμην καλεῖς; ἀκήκοα. ἐπιστήμην ἐπιστημῶν; μανθάνω, καὶ ἀποδέξομαι τοῦ λόγου, ἐὰν ἕν τι μοι δῷς μικρὸν πάνυ. τέχνην τεχνῶν τὴν τέχνην λέγε, καὶ ἐπιστή-

que utramque sequitur, libertas est. Eget altera pars altera: tam quæ imperat ea quæ paret, quam quæ paret conservatione ejus & tutela quæ imperat. In anima bene constituta eodem agitur modo. Ratio est quæ conservat & tuetur: qui conservantur & præsidio egent sunt affectus. Moderatur ratio, moderatione egent affectus: ex utroque libertas procedit. Jam quodlibet artium genus quod in contemplatione versatur, ad rationem refer, quod ab ea tanquam materia adornatur, ad affectus. Et alterum quidem sapientiam voca, quæ est scientia: alterum vero virtutem, quæ à scientia producitur. Quod si nomina transponas, ipsamque scientiam virtutem voces, quæram ex te unde ipsa procedat. Illud enim scientia dici debet, non quod ex ipsa procedit. Artem artium scientiam vocas? Audio. Scientiam scientiarum? intelligo, nec adversabor, modo unum idque exiguum concedas mihi. Artem artium, dic artem, scientiam scientiarum dic

ſcientiam. A parte altera decede, nec futura eſt inter nos contentio: ſi enim ſcientiam ſervas, affectiones vero tollis, & quod iis convenit, ſcientiæ tribuis, perinde facis, ac ſi quis Phidiæ ſervet artem, tollat materiam: nomenq; quod materiæ debetur tribuat arti. Viſne ſcientiam viſtæ bene degendæ præeſſe? Imperet ratio· Visne ut imperet? Sit hæc unica regina,

--Saturni dedit hoc cui filius uni.

Sed quibus imperabit? quos illi tradis ſatellites? quorum utetur opera? Corporiſne? Vide quid ſequatur ſtatim quæſo. Præteris eos qui parere debent: à duce tranſis ad calones. Neſcis quo pacto inſtruantur acies? Præcedit dux exercitus: ſequuntur manipuli ductores, poſt hos enomotarchæ, poſt hos cataphracti, deinde peltati, mox ſagittarii. Miniſterium enim paulatim ab univerſo incipit, ab optimis ad deterrimos. Sed video quid ſis dicturus. Deus hoc totum pulchre ſummaque cum arte gu-

μην ἐπιστημῶν τὴν ἐπιστήμην λέγε· ἀπαλλάγηθι τοῦ ἑτέρου μέρους, καὶ σπένδομαι τῷ λόγῳ. εἰ δὲ τὴν ἐπιστήμην φυλάττων, καὶ ἐξαίρων τὰ πάθη, τὸ τούτων σχῆμα τῇ ἐπιστήμῃ δίδως, ὅμοιον δρᾷς ὡς εἴ τις τὴν Φειδίου φυλάξας τέχνην, τὴν ὕλην ἀφελὼν, προσθείη τῇ τέχνῃ τὸ τῆς ὕλης ὄνομα. ἐπιστήμην ἄρχειν βούλει βίου καλοῦ; ἀρχέτω λόγος. ἄρχειν βούλει; ἔστω κοίρανος οὗτος εἷς,

ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω.

Ἀλλ' ἄρχει τίνων; τίνας αὐτῷ δίδως ὑπηρέτας; τίνας χειρουργοὺς τῶν πράξεων; τὸ σῶμα. εὐθὺς ὅρα τί δρᾷς· διαπηδᾷς τὴν τάξιν τῶν ἀρχομένων, ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ ἐπὶ τοὺς σκευοφόρους. οὐχ ὁρᾷς τὸν κόσμον; ὁ στρατηγὸς, εἶτα οἱ λοχαγοὶ, καὶ μετὰ τούτους ἐνωμοτάρχαι, εἶτα οἱ ὁπλῖται, οἱ πελτασταὶ, οἱ τοξόται· καταβαίνει ἠρέμα ἡ ὑπηρεσία ἀπὸ τοῦ ὅλου, ἀπὸ τῶν ἀρίστων ἐπὶ τὰ φαυλότατα· ἀλλ' ὁρῶ τὸ προχεῖρον δὴ τοῦτο· ὁ θεὸς οἰκονομεῖ τὸ πᾶν τοῦτο καλῶς καὶ τεχνικῶς καὶ ἐπιστημόνως.

τί

τί δὲ οὐ μέλλει; τί οὖν, ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἀρετή; εἰ μὲν γὰρ τὴν ἐπιστήμην τοῦ θεοῦ ἀρετὴν καλεῖς, οὐ νεμεσῶ τῶν ὀνομάτων. οὐ γάρ ἐστι θεῷ, καθάπερ ἀνθρώπῳ, τῆς ψυχῆς τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον· ἀλλ᾽ ἁπλοῦν τὸ θεῖον αὐτὸ, ὅ, τί περ νοῦς καὶ ἐπιστήμη καὶ λόγος. εἰ δὲ ἐν τῇ κράσει τοῦ κρείττονος πρὸς τὸ χεῖρον, τὸ τοῦ ἀρχομένου ὄνομα μετατίθης πρὸς τὸ κρεῖττον, μέχρι μὲν τῆς φωνῆς ἀνέχομαι, τὸ δὲ πρᾶγμα οὐ δίδωμι. τὴν ἀρετὴν τὴν ἐπιστήμην, εἰ βούλει, κάλει· τὴν δὲ ἐπιστήμην τὴν ἀρετὴν μὴ κάλει. καὶ γὰρ ψευδὴς ὁ λόγος καὶ ἐπισφαλὴς νὴ Δία, εἴ τις ἔσται τοῖς ἀνθρώποις πίστις, ὅτι θεωρημάτων ἀριθμοὶ καὶ μαθήματα ἄττα ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐλθόντα, τὴν ἀρετὴν αὐτοῖς συνεισάγει. πολλοῦ μὲν τ᾽ ἂν ἦν ἄξιον τὸ τῶν σοφιστῶν γένος, τὸ πολυμαθὲς τοῦτο καὶ πολυλόγον καὶ πολλῶν μεστὸν μαθημάτων, καπηλεῦον ταῦτα καὶ ἀπεμπολῶν τοῖς δεομένοις, ἀγορὰ δὲ πρόκειται ἀρετῆς, ὤνιον

bernat & ſcientia. Quidni faceret? Quid ergo aliud eſt ſcientia quam virtus: Quippe ſi ſcientiam Dei dixeris virtutem, nihil de nomine contendam. Neque enim in Deo altera pars eſt quæ paret, altera quæ imperat, quod fit in homine. Eſt enim ſimpliciſſimum quid divinitas, id eſt, mens, ſcientia, ac ratio. Quod ſi in ſocietate ejus quod præſtantius eſt cum deteriore, ejus quod paret ad id quod præſtantius eſt transferas nomen, verbo quidem tenus admittam, in re ipſa nihil mutabo. Virtutem concedam ut ſcientiam voces, ſi ita videatur, at ſcientiam cave virtutem dicas. Falluntur enim vehementer & errant homines, ſi perſuadeant ſibi, aut eam quæ in numeris verſatur artem, aut ſimiles ejuſdem generis virtutem ſecum ad animam afferre ſcientias. Næ quantivis pretii, ſi hoc eſſet, ſophiſtæ noſtri eſſent, multiſcii hi dico & multiloqui, qui diſciplinis abundant, diſciplinas cauponantur, mercede eas vendunt cuilibet. Nundinationem illi virtutis inſtruunt, proſtat apud eos virtus.

tus. Quod si ubique sese offert, ubique ad manum est scientia, disciplinarumque ac praeceptorum plena sunt omnia: interimque in animo asperi ferinique resultant affectus, consuetudines pravae, exercitationes improbae, cupiditates monstrosae, educationes scelestae: quae resistunt, viamque disciplinis non permittunt liberam: vides quid sequatur. Naturam videlicet requiri primo commodam, non aliter quam in surgente muro requiritur fundamentum: post naturam educatio assuefactioq; veniat, quae conservet eam, ac confirmet. Unde in animo quaedam excitatur benevolentia, quae una cum tempore ad propria bona sua penitus se discit convertere, utraque cum aetate gradum ad ea promovet. Postremo his & artem accedere oportet: quae certum affectibus statuat figatque modum. Hoc modo felicitatem animus, sanitatem consequitur vita: hinc opiniones proficiscuntur rectae; quae ex harmonia quadam aptaque inter se consistunt mixtione. Haec sunt quae lege Deus sancit, haec virum perficiunt bonum: ut

τὸ χρῆμα. εἰ δ᾽ οἱ μὲν λόγοι, σαφεῖς καὶ πρόχειροι, καὶ μεστὰ πάντα διδασκάλων καὶ μαθημάτων, ἀντιτυπεῖ δὲ ἔνδοθεν ταῖς τῶν λόγων ὁδοῖς παθήματα χαλεπὰ καὶ ἄγρια, καὶ ἐθισμοὶ φαῦλοι, καὶ ἀσκήσεις ἄδικοι, καὶ ἐπιθυμίαι ἀλλόκοτοι, καὶ τροφαὶ πονηραί, ἐνθυμητέον ὅτι φύσεως δεῖ πρῶτον χρηστῆς, ὥσπερ κρηπῖδος ἀνισταμένῳ τειχίῳ, καὶ μετὰ τοῦτο τροφῆς καὶ ἔθους πρὸς σωτηρίαν τῆς φύσεως, ὑφ᾽ ὧν φιλία τῇ ψυχῇ γίγνεται, πρὸς τὰ ἴδια καλὰ πάντα συστρεφομένη τοῖς χρόνοις, καὶ συνθέουσα ταῖς ἡλικίαις. ἐπὶ δὲ τούτοις προσελθεῖν δεῖ τέχνην, ἐπισφραγιζομένην βεβαιότητι τὰ παθῶν μέτρα. οὕτω γίγνεται εὐδαίμων ψυχὴ, καὶ βίος ὑγιὴς, καὶ δόξαι ὀρθαὶ, ὑπὸ ἁρμονίας καὶ κράσεως συντεταγμέναι. ταῦτα νομοθετεῖ θεὸς, ταῦτα ἀποφαίνει ἄνδρα ἀγαθὸν, ἀ-

γινομένων παθῶν ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ πειθαρχία πρὸς ἐπιστήμην ἑκούσιος. μοχθηρία δὲ, πρᾶγμα ἀκούσιον, ὑφ' ἡδονῆς ἑλκόμενον.

ΠΩΣ ΑΝ ΤΙΣ ΑΛΥΠΟΣ εἴη.

Λόγος ιη'.

Πῶς ἄν τις ἀλυπίαν τῇ ψυχῇ περιποιήσαιτο; ἢ δεῖ κἀνταῦθα ἰατροῦ, καθάπερ ἐν ταῖς τοῦ σώματος ὀδύναις, καὶ πρὸς τῷ ἰατρῷ φαρμάκων τινῶν, καὶ διαίτης κεκραμένης πρὸς ὑγίειαν καλῶς; τίς οὖν ἡμῖν γένοιτο ψυχῆς ἰατρὸς, καὶ ποῖα τὰ φάρμακα, καὶ ποῖος ὁ τῆς διαίτης αὐτῆς τρόπος; ἐγὼ μὲν ὑπὸ φιλίας πρὸς τὰ ἀρχαῖα πάντα, οὐ διαιρῶ τὰς τέχνας, πείθομαι δὲ τοῖς ποιηταῖς, ὅτι ἦν ἐν Πηλίῳ ἀνὴρ ἰατρικός. Χείρωνα αὐτὸν καλοῦσιν· ἡ δὲ τέχνη Χείρωνι ἦν τείνουσα ἐφ' ἑκάτερα. καὶ γὰρ τὸ σῶμα ἐξεπόνει τῶν προσιόντων αὐτῷ εἰς τὸ ἀκρότατον τοῦ ὑγιαίνειν, θήραις καὶ ὀρειβασίαις καὶ δρόμοις καὶ εὐναῖς ἐπὶ στιβάδων, καὶ σι-

obſequantur affectus rationi, ut non invitæ pareant ſcientiæ. Improbitas vero invitis nobis fit: ut quæ à voluptate protrahatur.

QUOMODO QUIS ſine dolore eſſe poſſit.

DISSERT. XVIII.

Velim ſcire qua potiſſimum ratione à dolore vindicari poſſit animus. Num & hic, quemadmodum in corporis doloribus fieri videmus, medico ſit opus, neque medico tantum, ſed & remediis, & accurate ad ſanitatem temperata victus ratione. Quis igitur erit potiſſimum hic animæ noſtræ medicus? quæ remedia, quæ victus ratio? Ego tantum antiquitati tribuo, ut has artes non dividam: ſed potius poetis credam. Volunt illi Pelio in monte vixiſſe hominem, cui Chiron nomen fuerit. Chironi huic artem fuiſſe, quæ utrunque ageret. Quoſcunque enim in diſciplinam ſuam receperat, omni laborum genere, venationibus, montanis itineribus, curſibus,

ſibus, humi decumbendo, cibis ferinis, fluviali potu ad ſummam perducebat ſanitatem. Rurſus hoc agebat, ne ulla in parte corpori cederet anima. neque minus celeriter mentis aciem intenderet, neque minus fortiter affectibus reſiſteret Neque alia eſt cauſa, cur duo nomina uni arti poetæ tribuerent; & quod medicus optimus, & quod idem eſſet juſtiſſimus. Quod ſi hoc tempore diſtingui ars cœperit, noli id mirari, priuſquam mihi oſtenderis hanc ipſam medicinæ artem unam eſſe ac conjunctam: ac non potius aliam ejus partem aliis in corporis partibus occupari. Quarum hæc oculos curat, illa tergum, alia vero aliud: ut metuendum ſit, ne in minutas toties ignobileſque diviſa partes, nihil omnino tandem futura ſit. Non aliter quam regnum Macedonicum poſt Alexandrum legimus ad plures devolutum eſſe: quorum nemo toto imperio dignus habebatur. Sed qua de cauſa Chironis paulo ante mentionem fecimus? Age videamus ſimul, num præ-

ποτοῖς ἐξ ἄγρας, καὶ πόμασιν ἐκ ναμάτων· καὶ τὴν ψυχὴν ἐπεμελεῖτο μηδὲν ἀπολείπεσθαι τῶν σωμάτων, εὐκινησίᾳ λογισμῶν καὶ τῷ ἀνδρώδει τῶν παθημάτων· καὶ διὰ τοῦτο ἄρα ἰατρικώτατός τε καὶ δικαιότατος ὁμοῦ ἔδοξεν εἶναι ὁ αὐτὸς, δύο ὀνόματα τέχνῃ μιᾷ ἐπιφημισάντων τῶν ποιητῶν. εἰ δὲ ἐν τῷ παρόντι διέστησέ γε πρὸς ἑαυτὴν ἡ τέχνη, μήπω σοι τοῦτο θαυμαστὸν φανῇ, πρὶν ἄν μοι δείξῃς καὶ τὴν τέχνην μίαν τε οὖσαν καὶ ἠθροισμένην, ἀλλ' οὐ διαλαχοῦσαν τοῦ σώματος τὰ χωρία, ἄλλην ἄλλο τι. τὴν μὲν ὀφθαλμοὺς, τὴν δὲ νῶτα, τὴν δὲ ἄλλο τι μόριον· καὶ κινδυνεύουσαν, κατασμικρυνομένην ἑκάστοτε εἰς λεπτὰ καὶ ἀγεννῆ μόρια, ἀφανισθῆναι παντάπασι· καθάπερ τὴν Μακεδόνων φασὶν ἀρχὴν ἐμπεσοῦσαν εἰς ἄνδρας πολλοὺς, οὐκ ἀξιουμένους βασιλείας ὅλης, μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον. τί δὴ οὖν ὁ Χείρων ἦλθεν ἡμῖν δεῦρο ἐπὶ τὸν λόγον; φέρε ἴδω μετὰ σοῦ, εἰ μὴ ἐν δέοντι. εἴ-

περ γάρ μοι καλεῖς τι ὀδύνην σώματος (καλεῖς μέντοι) αὕτη τοίνυν εἰ μὲν ἔξωθεν τὸ σῶμα ὑποδύσαιτ' ἄν, καὶ ἀνακραθεῖσα ἐπιεικῶς ὅλῳ, διεπέραξεν αὐτοῦ τὴν κατὰ φύσιν οὐσίαν, καθάπερ σίδηρον πῦρ· αὐτὸ τοῦτο ὃ καλοῦμεν πῦρ· ὑποκοριζόμενοι δ' οἱ ἰατρικοὶ μετέβαλον τοὔνομα, ὡς ἔλαττον ἡμῖν τὸ δεινὸν φαινόμενον, εἰ πυρετὸς καλοῖτο, ἀλλὰ μὴ πῦρ. ἕτερον δ' αὖ ἐστιν ὀδύνης γένος, ἐπειδὰν μόριον μὲν ᾖ τὸ τὴν αἰτίαν ἔχον καὶ τὴν πηγὴν τοῦ νοσήματος, ὁρμηθὲν δὲ ἐντεῦθεν τὸ δεινὸν, συνελκύσῃ τε καὶ συνεπισπάσηται τῇ ὀδύνῃ καὶ τὸ ἄλλο σῶμα πᾶν. καὶ ἔστιν οὕτω δή τις ὀξύτατος ὁ τοῦ ἀλγεῖν δρόμος ἐπὶ τὸ ὑγιαῖνον ὑπὸ τοῦ κάμνοντος, ὡς μάθοις ἂν τῷ προσπταίσματι ἄκρῳ τῷ ποδί· ἐκ γὰρ ὀνύχων, φασὶν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τὸ ἀλγεινὸν ἐν ἀκαρεῖ θεῖ. τοῦτο δὲ οἷόν γίγνεσθαι ἂν εἰ μὴ ἐτύγχανεν ἡ ψυχὴ διειληφυῖα τὸ σῶμα πᾶν πάντοθεν, καὶ ἀνακεκραμένη αὐτῷ, καθάπερ τὸ φῶς τῷ

ter rem. Primum velim ſcire, quod te confeſſurum non dubito, an aliquem corporis dolorem exiſtimes. Hic igitur duplex eſt. Interdum enim ſimul unoque impetu corpus totum ſubit, corpori toti æqualiter ſe miſcet, naturalem ejus turbat conſtitutionem, non aliter quam ignis, quem proprie ignem dicimus, ferrum mutat. Hunc ignem Græcorum medici, ut minus malum eſſe videatur, nomine diminutivo πυρετὸν non πῦρ dixerunt. Rurſus alia doloris hujus ſpecies eſt, quoties una pars corporis fons totius morbi eſt & cauſa: ita ut malum ex hac parte ſe diffundat, totumque corpus in conſenſum trahat ſimul & abripiat, ita doloris hujus fiat particeps. Id quoties accidit, celerrimè ab ægra parte ad integram ſolet tranſitus fieri. Quod apparet, ſi extremam pedis partem offendas: momento enim temporis, ab unguibus, ut vulgo dicitur, ad caput uſque dolor diffunditur. Putaſne hoc futurum, niſi corpus undiq; complexa eſſet anima, niſi toti corpori, non aliter quam lux

aeri,

aeri, permixta esset anima? Alio potius exemplo utamur. Sicut in suffitibus fieri solet, ut eorum odor fragantiæ suæ suavitate medio interfusus aeri, ad eos qui longissime absunt diffundatur: aut ut colores, priusquam ad oculorum eminus perveniunt aciem, interjectum pingere videntur aerem: Ita existima passim penetrare animam, nec ullam immunem illius esse corporis partem. Capillos tantum excipe & ungues, quorum alia est ratio: quæ non aliter se habent, quam in arboribus frondes. Nam & ejusmodi minimo in plantis sensu sunt prædita. Eo modo cum ad corpus se habeat anima, non est mirum, si doloribus quoque ejus imbuatur & voluptatibus. Dolor tormentum est corporis, affectio animæ. Hæc igitur prima est origo doloris in homine. Secunda quæ directe cum superiore pugnat, quæ ab anima incipit, desinit in corpus: Quoties igitur tristatur anima, afficitur cum ea corpus & tabescit. Hoc est quod lacrymas ex o-

ἀέρα; ἢ μᾶλλον οὑτωσὶ λέγωμεν· καθάπερ αἱ τῶν θυμιαμάτων ὀδμαὶ καὶ τοῖς πόῤῥω οὖσι προσέβαλον, ἀνακεράσασαι τὸν διὰ μέσου ἀέρα τῇ εὐωδίᾳ· ἢ καθάπερ τὰ χρώματα ἐν ὀφθαλμοῖς πόῤῥωθεν ἔρχεται ὡς ἐπιχρώσαντα καὶ ταῦτα τὸν ἀέρα τῇ αὐτῶν φύσει· ταύτῃ νόμιζε τὴν ψυχὴν πανταχό-διεληλυθέναι, καὶ μηδὲν εἶναι ἄψυχον σώματος μέρος. τρίχας δὲ καὶ ὄνυχας ἐξ ἑτέρου λόγου, ὡς καὶ τῶν δένδρων τὰ φύλλα· καὶ γὰρ ταῦτα ἐστὶν ὅσα ἐν φυτοῖς τὰ ἀναισθητότατα· οὕτω δὴ πρὸς τὸ σῶμα ἡ ψυχὴ ἔχουσα, ἀνακέκραται αὐτοῦ ταῖς λύπαις καὶ ταῖς ἡδοναῖς· καὶ τὸ ἀλγεῖν, ἐστὶν αἰτία μὲν σώματος, ψυχῆς δὲ πάθος. μία μὲν δὴ αὕτη χορηγία ὀδύνης τῷ ἀνθρώπῳ· δευτέρα δὲ ἥδε, ἔμπαλιν αὖθις αὖ πρὸς τὴν προτέραν ἔχουσα. ἀπὸ γὰρ τῆς ψυχῆς αὕτη ἔρχεται, καὶ τελευτᾷ ἐπὶ τὸ σῶμα. ψυχῆς γοῦν καμούσης λύπῃ, συγκάμνει τὸ σῶμα καὶ ὑποτήκεται· τοῦτο μὲν, ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπλεῖστον δάκρυα·

κρυοῖ· τοῦτο δὲ, τὸ ὠχριαινόμενον καὶ ἰσχναινόμενον· ὁποῖαι αἱ ἐξ ἐρώτων λῦπαι ἀπεργάζονται, καὶ διὰ πενίαν τρυχώσεις, καὶ διὰ πένθη ἀκηθμιστίαι. ἀποπέμπουσι δὲ τῷ σώματι ὀδύνας καὶ θυμοὶ καὶ ὀργαὶ καὶ φθόνοι, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς παρὰ μέλος κινημάτων οὐδὲν ὅ,τι οὖν. τί δὴ οὖν ἐπιμέμνημαι; ὅτι τὸ ἀλγεῖν καὶ ἀπὸ ψυχῆς σώματι ἐπιπεμπόμενον, καὶ ἀπὸ σώματος ἐπὶ ψυχὴν παραγινόμενον, εἰκότως ἄρα δέοιτο ἂν καὶ ἰατρικῆς μιᾶς πρὸς ἀλυπίαν, καθάπερ ὁ Εὔριπος κυβερνητικῆς μιᾶς πρὸς εὔπλοιαν. καὶ τοῦτο μὲν ταύτῃ μοι ἔστω ἀποπεφασμένον. τὴν δὲ ἰατρικὴν αὐτὴν, ἥτις ἀμυνεῖται τὰ δεινὰ ἀμφοτέρωθεν ἐπιόντα, τίς ἡμῖν λέξει; ἐγὼ μὲν γὰρ ἀπορῶ εἴ τινα ἐξευρήσω δεινὸν τὴν τέχνην, κατὰ τὸν Χείρωνα ἐκεῖνον, ἵνα μοι διπλᾶ τὰ ἀγαθὰ ἔλθῃ· καὶ οὔτε πιστεύω τῷ τεχνήματι (τὸ γὰρ ἔργον μέγα, τῆς Ὄσσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου ὑψηλότερον) οὔτε ἀπιστῶ κομιδῇ. τί γὰρ οὐκ ἂν ἐθελήσειε ἡ πάντολμος

culis dimittit, hoc est quod pallere solet, quod attenuari. Sicut in iis fieri videmus, quos amor excruciat, quos paupertas conficit, quos mœror squallore inficit. Quid quod & bilis, & ira, & invidia dolores suos transferant ad corpus: nec ullus animi, qui non ad membrum aliquod perveniat, motus est. Sed quorsum hæc pertinent? Ut appareat, dolorem, sive ab anima ad corpus, sive à corpore ad animam transeat, una eademque medicina tollendum esse: sicut una gubernandi arte Euripus feliciter navigatur. Et hæc quidem eo modo putavimus probanda. Ipsam vero medicinam quæ utraque curet, tam quæ hinc quam illinc oriuntur mala, quis ostendet nobis? Quia an similem alibi Chironi invenire possim, vehementer dubito, cujus arte utrunq; simul bonum consequar. Et quamvis non omnino confidam (opus enim ipsa Ossa Olympoque majus est) non tamen penitus de arte despero. Quid enim non assequi possit, modo velit, ausa quidvis

experiri anima? Interim dum credo & diffido, dum ignorare & scire mihi videor, hoc modo litem dirimam. Unam eandemque esse artem puto, non tamen quæ utrique conveniat, & animæ & corpori: sed præstantioris partis curâ curari & deteriorem. Inter dicendum enim, in mentem mihi venit illud quod Charmidi dicebat Socrates: quamvis non ipsum illud quod in Thracica illa, ut vocat, incantatione erat. Ille enim una cum toto ait sanari partem, nec fieri posse ut conservatio parti contingat, nisi prius contingat toti. Verum id esse non nego in corpore: at vero ubi anima conjuncta cum corpore consideratur, contra se habere puto. Bene enim se habere totum necesse est, cujus pars bene habet: non utralibet, sed præstantior. In societate enim deterioris cum meliori, ex conservatione melioris dependet deterius. Nisi putes hominem cui bene constituta sit anima, dolorem aliquem aut vulnera, aut

ψυχὴ ἐπιτεχνήσαιτο; ἀλλ' ἐν μέσῳ δὴ ἥκων πίστεως καὶ ἀπιστίας καὶ περὶ ἄγνοιαν τοῦ εἰδέναι, τῇ δέ μοι δοκῶ διαιτήσειν τὴν στάσιν. ὑποπτεύω τοι μίαν μὲν εἶναι τὴν τέχνην, μὴ μέν τοι δυοῖν, ψυχῆς καὶ σώματος· ἀλλὰ τῇ πραγματείᾳ τοῦ κρείττονος, τὴν τοῦ ἑτέρου ἐλάττωσιν ἀξιωμένην. ὑπῆλθε γάρ με λέγοντα ὁμοῦ καὶ τὸ τοῦ Σωκράτους πρὸς τὸν Χαρμίδην, οὐκ αὐτὸ ἐκεῖνο, ἡ θρᾴκιος ἐπῳδή, ἀλλὰ ἀντιστρόφως. ὁ μὲν γάρ φησι σὺν τῷ ὅλῳ ἰᾶσθαι καὶ τὸ μέρος, καὶ ἀδύνατον εἶναι σωτηρίαν παραγίνεσθαι τῷ μορίῳ πρὶν καὶ τῷ παντὶ ἔλθῃ· ὀρθῶς λέγων, κἀγὼ πείθομαι, ὅσα γε ἐπὶ σώματος· ἐν δὲ τῇ τῆς ψυχῆς καὶ σώματος συζυγίᾳ, ἀντιστρόφως φημὶ ἔχειν. οὗ γὰρ ἂν τὸ μέρος καλῶς ἔχῃ, ἀνάγκη τὸ πᾶν τούτῳ ἔχειν καλῶς· οὐχ ὁπότερον οὖν τοῖν μεροῖν, θάτερον δέ. ἡ γὰρ τοῦ χείρονος πρὸς τὸ κρεῖττον ὁμιλία, ἐκ τῆς τοῦ κρείττονος σωτηρίας ἀνάπτει τὸ χεῖρον. ἢ σοι δοκεῖ ἄνθρωπος ὑγιαίνων τῇ ψυχῇ λόγον τινὰ ποιεῖσθαι περιαπτούσης ὀδύνης καὶ τραυμά-

πραγμάτων, ἢ τινος ἄλλης κακουχίας σώματος; οὐδαμῶς μὰ Δία. ἐκείνην δὴ τὴν ἰατρικὴν μαστευτέον καὶ βασανιστέον, καὶ ἐκείνην τὴν ὑγίειαν ποριστέον καὶ ἐκθηρατέον. ἢ τάχα μὲν καὶ περὶ τουτὶ τὸ σῶμα ῥᾳστώνη ἕψεται, εἰ δὲ μή, πάντως γε ἡ ὑπεροψία τῶν ἐν αὐτῷ δεινῶν.

aliud quod corpori nocet, respicere posse. Minime per Jovem. Hæc igitur quærenda medicina est, hæc exploranda: ea comparanda, ea perquirenda est sanitas. Aut enim statim corporis sequitur sanitas: aut si non, certe malorum quibus corpus affligitur integer contemtus.

ΤΙ ΤΕΛΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ.

QUIS PHILOSOPHIÆ SIT FINIS.

Λόγος ιθ'.

DISSERT. XIX.

Ο Μὲν Κροτωνιάτης ἐρᾷ κοτίνου Ὀλυμπικῆς, ὁ δὲ Ἀθηναῖος νίκης τριηρικῆς, ὁ δὲ Σπαρτιάτης ὁπλιτικῆς, ὁ Κρητικὸς θήρας, ὁ Συβαρίτης χλιδῆς, ὁ Θηβαῖος αὐλῶν, ὁ Ἴων χορῶν· καὶ ἔτι δ' αὖ ὁ μὲν χρηματιστὴς χρυσοῦ, ὁ δὲ φίλοινος μέθης, ὁ δὲ μουσικὸς ἔρωτος, ὁ δὲ φιλῳδὸς μελῶν, ὁ δὲ ῥήτωρ λόγων· τουτὶ δὲ τὸ θρέμμα, ὃν καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι φιλόσοφον, πότερα ἀνέραστος ἡμῖν ἐστι πάντων χρημάτων; ἠλιθίου ἂν εἴη ὁ βίος, μήτιγε ζώου ὁρῶντος καὶ

Crotoniata oleastrum amat Olympicam, navali victoria Atheniensis delectatur, Spartiata pedestri, venatione Cres, Sybarita luxu, Thebanus tibiis afficitur, Ionicus choris. Mercator aurum, vinosus vinum, elegantiores homines amores, qui cantu delectatur, cantum, dicendi studium orator sequitur. Scire igitur velim an & hoc animal, quod Philosophum dicunt homines, nulla prorsus re delectetur. Lapidis mihi vitam narras, nedum ut animal, cui videre, cui vivere,

cui moveri, cui sapere contingit; quod appetitu, sensu, cupiditatibus impellitur, hoc deceat. Dices fortasse, aliquid esse quo delectetur, quod uno tamen dici vix possit nomine. Beatitudinem nimirum. Equidem simplicitatem lubet admirari tuam, si aliquem ex omnibus quos jam commemoravimus in suis quas persequitur voluptatibus, cessurum tibi esse existimes: ac non responsuros esse pro se singulos, hunc quod certet, hunc quod laborem subeat, hunc quod negotietur, hunc quod venetur, hunc quod agriculturæ, hunc quod militiæ nomen dederit, alium quod amet, alium quod canat, alium quod dicat solius causa beatitudinis. Nisi forte illum ipsum Sardanapalum existimes, cum effeminato isto corpore, cum oculis patrantibus, cum implexa cæsarie: qui in purpura defossus, in regia sua conclusus, in media pellicum turba versatur, aliud quid proposuisse sibi, præter beatitudinem. Nec enim volens infelix fuit. Quid ille qui Oceano conviciatur, qui Apin mactat, aliud

ἐπινοουμένου καὶ κινουμένου καὶ φρονοῦντος, ἔχοντος ὁρμὰς καὶ αἰσθήσεις καὶ ὀρέξεις. ἀλλὰ ἐφίεται μέν τινος, εἰπεῖν δὲ οὐκ ἔχει ξυλλήβδην ὀνόματι ἑνὶ ὅτου ἐρᾷ. εὐδαιμονίας, φησί. μακάριος τῆς εὐηθείας, εἰ οἴει τῶν παιδικῶν ἐκστήσεσθαί σοι ἕνα γέ τινα τῶν ἐκ τοῦ καταλόγου ἀνδρῶν, ἀλλ' οὐκ ἀποκρίνεσθαι ἕκαστον ὡς εὐδαιμονίας ἕνεκα, ὁ μὲν ἀθλεῖ, ὁ δὲ πονεῖ, ὁ δὲ χρηματίζεται, ὁ δὲ κυνηγετεῖ, ὁ δὲ γεωργεῖ· ὁ δὲ πολεμεῖ, ὁ δὲ ἐρᾷ, ὁ δὲ ᾄδει, ὁ δὲ λέγει. ἤτοι εἰ ὁ Σαρδανάπαλος ἐκεῖνος ὁ τὸ σῶμα ἐκτεθρυμμένος, καὶ τὼ ὀφθαλμὼ ἐκτετηκὼς, καὶ τὴν χαίτην διαπεπλεγμένος, καὶ ἐν πορφυρίσι κατορωρυγμένος, καὶ ἐν βασιλείοις καταπεκλεισμένος, καὶ παλλακίσιν ἀναμεμιγμένος, ἄλλο τι ἐδίωκεν, οὐκ εὐδαιμονίαν; οὐ γὰρ δὴ κακοδαίμων ἑκὼν ἦν. τί δέ; ὁ καὶ λοιδορούμενος τῷ ποταμῷ, καὶ καταθύων τὸν βοῦν τὸν Ἆπιν,

ἄλλο

ἄλλο τί ἢ καὶ οὗτος ἐπὶ ταῦτα σπεύδων ταῦτα ἔδρα; ὁ μὲν γὰρ Ξέρξης κἂν ἀμφισβητῆσαι ἄν μοι δοκεῖ πρὸς τὸν Δία περὶ εὐδαιμονίας· τοσοῦτον αὐτὸν οἴμαι ἐπιληφθῆναι αὐτῆς, καὶ ὅτι αὐτῷ ἡ Ἀσία πρὸς τὴν Εὐρώπην ξυνεδεῖτο θαλαττίαις ὁλκάσιν, εἰς γεφύρας σχῆμα ἐφημέρῳ δεσμῷ. καὶ μὴν παρ' Ὁμήρῳ ὁ Ποσειδῶν τῷ Διῒ ἰσοτιμίαν ἄγει· παρὰ δὲ τούτῳ, ὡς ᾤετο, καὶ πληγὰς λαμβάνει, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβάλλεται. τί λέγω βασιλέας βαρβάρους; οὐχ' ὁρᾷς τὸν Πεισίστρατον τὸν Ἕλληνα, τὸν Ἀθηναῖον, ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἀεὶ θέοντα, ὥσπερ τῆς εὐδαιμονίας αὐτῷ κατορωρυγμένης ἐκεῖ σὺν τῇ ἐλαίᾳ τῇ παλαιᾷ, κἂν ἐκπέσῃ, μὴ ἀνεχόμενον καθ' ἡσυχίαν ζῆν; Πολυκράτην μὲν γὰρ οὐδὲ τὸ ἐξ Αἰγύπτου νουθέτημα ἔπεισε μὴ φρονεῖν μέγα ἐπὶ εὐδαιμονίᾳ, ὅτι ἐκέκτητο θάλατταν Ἰωνικὴν, καὶ τριήρεις πολλὰς, καὶ σφενδόνην καλὴν, καὶ Ἀνακρέοντα ἑταῖρον, καὶ παι-

cum hæc faceret, quam beatitudinem sectatus est? Ego quidem Xerxen vel cum ipso Jove de beatitudine audacter certaturum fuisse non dubito: tam videlicet sibi felix vel propterea videbatur, quod aliquot navibus, tanquam ponte, aquam stravisset; Europam Asiamque brevi & mox perituro conjunxisset vinculo. Et enimvero cum ejusdem apud Homerum dignitatis sit Neptunus cum Jove; ab hoc (quæ insania est hominis) vapulat, in vincula conjicitur. Quid reges commemoro Barbaros? Nonne Pisistratum vides, qui & Græcus & Atheniensis est, quo studio in arcem quotidie currat: non aliter quam si beatitudinem ibi cum antiqua Minervæ olea defossam putaret? Et licet voto frustretur, non tamen propterea desinit. Quid quod Polycratem ne regis quidem Ægyptiorum monita in officio continere potuerunt, quo minus se efferret, magnificeque de felicitate sentiret sua, quod Ionicum mare & in eo plurimas triremes haberet, quod palam annuli pretiosam, quod in amicis Anacreon-

nacreontem, in deliciis haberet Smerdiam. Sed fortasse venia danda est principibus, quod à luxu & voluptate speciosis decepti videantur malis. At vero non audis quibus laudibus *Æacidas* Homerus prosequatur, quos dicit,

Non secus ac epulis gaudere horrentibus armis?

Jam quid bello minus est amabile? Et tamen res tam odiosa, tam invisa, non postremæ sortis amatores habuit. Qualis postea Philippus fuit, qui cum in Macedonia manere, in Amyntæ bonis, in Perdiccæ felicitate vitam potuisset agere, alibi eam per ambages plurimas, tanquam in tota Macedonia non esset, quærere maluit. Hujus videlicet causa cum Triballis pugnavit, Illyrios invasit, Bysantium obsedit, Olynthum evertit, Athenienses fefellit; cum Thessalis se conjunxit, cum Thebanis fœdus iniit, Elateam occupat, Phocenses perdit, pejerat, mentitur, mutilatur. Nullum tam scelestum aut dictum aut factum erat, à quo abstinendum sibi Philippus putaret; ne dede-

δικὰ Σμερδίην. ἀλλ' οἵδε μὲν ἐοίκασιν οἱ δυνάσται ἐξηπατημένοις ὑπὸ ἁβρότητος καὶ ἡδονῆς, εὐπροσώπων κακῶν. Ὁμήρου δὲ οὐκ ἀκούεις ἐγκωμιάζοντος τοὺς Αἰακίδας, ὅτι ἦσαν

Ἄνδρες πολέμῳ κεχαρηότες ἠύτε δαιτί;

Καίτοι τί ἂν εἴη πολέμου ἀχαριστότερον; ἀλλὰ καὶ ὡς τὸ ἀχαρὲς δήπου πρᾶγμα ἔτυχε καὶ τούτου οὐ φαύλων ἐραστῶν. οἷος ἦν καὶ ὁ Φίλιππος αὖθίς ποτε, ᾧ κατὰ Μακεδονίαν ἐξὸν μένειν, καὶ ζῆν ἐπὶ τοῖς Ἀμύντου ἀγαθοῖς καὶ τῇ Περδίκκου εὐδαιμονίᾳ, ἐζήτει τούτων περιιὼν ἄλλοθι, ὥσπερ ἐκπεπλωκὼς τῆς Μακεδόνων γῆς· καὶ διὰ τοῦτο, ὡς ἔοικε, Τριβαλλοῖς ἐπολέμει, Ἰλλυριοῖς ἐπῄει, ἐπολιόρκει Βυζάντιον, κατέσκαπτεν Ὄλυνθον, Ἀθηναίους ἐξηπάτα, Θετταλοῖς συνετίθετο, Θηβαίοις ἐσπένδετο, Ἐλάτειαν ἐλάμβανε, Φωκέας ἀνίστη, ἐπιώρκει, ἐψεύδετο, ἐπηροῦτο. οὐδὲν ἦν Φιλίππῳ ἀπώμοτον, οὐ ῥῆμα, οὐκ ἔργον, οὐκ αἰσχύνη,

σχύνη, οὐκ ἀδοξία. ἐρώμεθα τὸν Φίλιππον, τίνος ἀντικαταλλάττη πόνους τοσούτους, καὶ κινδύνους πραγμάτων, καὶ πηρώσεις σωμάτων; κακοδαιμονίας ἐρᾷς; γελοῖον τὸ ἐρώτημα. ἀλλ' οὐχ εὗρε δή που τὸ ζητούμενον ὁ Φίλιππος, ἀλλ' ἐξανέστησεν αὐτὸν ἡ εὐδαιμονία. καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος χαίρειν τῇ Εὐρώπῃ φράσας, ὡς ἐρήμῳ ἀγαθῶν, εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκπεραιοῦται, ὑποπτεύων τὴν εὐδαιμονίαν ἢ ἐν Σάρδεσιν ἐν τῷ χρυσῷ ψήγματι κατορωρύχθαι, ἢ ἐν Καρίᾳ, ἐν τοῖς Μαυσώλου θησαυροῖς, ἢ ἐν τοῖς Βαβυλωνίων τείχεσιν, ἢ ἐν τοῖς Φοινίκων λιμέσιν, ἢ ἐν ταῖς Αἰγυπτίων ἠϊόσιν, ἢ ἐν ταῖς Ἀμμωνίων ψάμμοις. ἐξήρκεσε δ' αὐτῷ οὐ Δαρεῖος φεύγων, οὐκ Αἴγυπτος ληφθεῖσα, οὐκ Ἄμμων πατὴρ, οὐ Βαβυλὼν ἁλοῦσα· ἀλλ' ἐπὶ τὴν Ἰνδῶν γῆν ἔδραμεν αὐτοῖς ὅπλοις. ἐρώμεθα τὸν Ἀλέξανδρον τὴν αἰτίαν τοῦ δρόμου. τί ποθεῖς; τίνος ἐρᾷς; ἐπὶ τί σπεύδεις; ἄλλο τί φησιν ἢ εὐδαιμονίαν;

cus quidem aut infamia. Quæramus ex Philippo, cujus rei gratia tantum fubeat moleſtiæ, tot in rebus gerendis pericula, tot incurrat mutilationes corporis. Infelicitatem tibi proponis? Ridiculum eſt hoc quærere. Quamvis enim quod quærebat non inveniret, non aliud tamen eum impulit. Hujus cauſa & Alexander, Europam, tanquam bonorum omnium ſterilem relinquendam ſibi putavit, in Aſiamque tranſivit: quaſi vero Sardibus inter auri ramenta, aut in Caria inter Mauſoli theſauros, aut in Babyloniorum muris, aut in Phœnicum portubus, aut Ægyptiorum Ammoniorum arenis defoſſa jaceret felicitas. Quid quod nihil illi ſatis eſſe potuerit, non Darii fuga, non Ægypti expugnatio, non Ammon pater, non Babylonis deditio, quo minus cum exercitu in Indiam excurreret. Quæramus cauſam ex Alexandro cur tantopere diſcurrerat. Quid petis? quid proponis tibi? quid tam ſtudioſe ſequeris? Aliudne dicturus eſt, præter beatitudi-

beatitudinem? Reges relinquamus & principes. Nonne eadem in plebe vides? Nonne eodem omnes festinant undique? An alio fine hunc terra, illum mare occupatum tenet? Alius militare, alius literis vacare mavult: hic uxorem ducit, ille liberos nutrit. Ut omittam eos qui ex rapto vivunt, qui contumeliis gaudent: qui munera captant, quos stupra delectant, qui mercede addicunt operam. Quorum plerique difficilem plenamq; periculorum ingrediuntur viam: & ut verius dicam, per præcipitia & manifestas abyssos incedunt. Qui licet infelices judicentur ab aliis, sponte hoc & non ignari faciunt. Et tamen omnes, quos hactenus diximus, aliquid agere videntur. Quid jam de otiosis illis, qui sine certo vitæ scopo oberrant passim, dicendum putas? An hos ipsos sine spe aliqua boni consequendi vivere arbitraris? Non ita me Deus amet. Frustra namque adulator tanto negotio alienæ serviret libidini, frustra suaviludius aliquis admirationes & risus tam diligenter

ἔα μοι τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς δυνάστας· τὰ δημοτικὰ οὐχ ὁρᾷς; ὡς πᾶς ἀνὴρ πανταχόθεν ἐπὶ ταυτὸ θεῖ; ὁ μὲν, γῆς ἀπτόμενος, ὁ δὲ περὶ θάλατταν πραγματευόμενος, ὁ δὲ περὶ πολέμους ἀσχολούμενος, ὁ δὲ περὶ λόγους σχολὴν ἄγων, ὁ δὲ γάμους λαμβάνων, ὁ δὲ παῖδας τρέφων, ὁ δὲ λῃστεύων, ὁ δὲ ὑβρίζων, ὁ δὲ δωροδοκῶν, ὁ δὲ μοιχεύων, ὁ δὲ μισθοφορῶν, κινδυνώδεις ὁδοὺς καὶ σφαλερὰς οἱ πολλοὶ ἰόντες, ἐπ' αὐτῶν τῶν κρημνῶν καὶ βαράθρων· οὓς οἰκτείραι ἄν τις. τοῦτο δὲ οὐκ ἂν λάθωσι. καὶ οὗτοι μὲν, σπουδαστικοί τινες τοῖς βίοις· τὸ δὲ ἀργὸν καὶ ἀλύον τοῦ πλήθους, ἆρα καὶ τοῦτο προήκατο τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐλπίδα; οὐδαμῶς μὰ Δία. οὐ γὰρ ἂν οὔτε οἱ κόλακες πράγματα εἶχον τὰς τῶν πλησίον ἐπιθυμίας θεραπεύοντες, οὔτε οἱ βωμολόχοι τῶν θαυμάτων καὶ γελώτων ἐκθηρώμενοι γενέσεις.

τὰ

τι καὶ ἀγωγάς, οὔτε οἱ τὰ θαύματα ἐπιδεικνύμενοι, ἐκκλώμενοί τε καὶ στροβούμενοι τὰ σώματα, οὔτε ἄλλος ἄλλο τι ἐπιμηχανώμενος σπουδῇ, κἂν μάταιον ᾖ. ἦλθεν εἰς Βαβυλῶνα ἀνὴρ Ἴων παρὰ τὸν μέγαν βασιλέα, τέχνην τινὰ ἐπιδεικνύμενος διαφέρουσαν εὐμηχανίᾳ· ἀμάξας τινὰς ποιούμενος μικρὰς στρογγύλας, κατὰ βελόνης ὀρθίου πόῤῥωθεν ἀφιεὶς, τῆς βελόνης ἄκρας ἐτύγχανε· καὶ ᾤετο δήπου μέγα εἶναι αὐτῷ ἀγαθὸν τὴν εὐστοχίαν τῆς βελόνης, οὐχ ἧττον ἢ ὁ Ἀχιλλεὺς τὴν τῆς μελίας τῆς ἐκ τοῦ Πηλίου. καὶ ἐν Λιβύῃ ἀνὴρ Λίβυς Ψάφων ὄνομα, ἐραστὴς εὐδαιμονίας οὐ ταπεινῆς μὰ Δία, οὐδὲ τῆς περιθεούσης ταύτης, ἀλλὰ ἤθελε γὰρ Θεὸς εἶναι δοκεῖν. ξυλλαβὼν οὖν τῶν ᾠδικῶν ὀρνίθων πολλοὺς, ἐδίδασκεν ᾄδειν τοὺς ὄρνιθας, Μέγας Θεὸς Ψάφων· καὶ ἠφίει αὖθις ἐπὶ τὰ ὄρη.

excitare & movere tentaret: membra sua inflecteret ac distorqueret circulator, ut artes suas venditaret & miracula: alius denique quivis, qui magno labore nugas agit. Sic Babylonem ad Persarum regem venisse dicitur quidam natione Ionicus, qui mirificam quandam vellet ostentare artem. Offulas habebat parvas rotundasque, quas in hunc usum fecerat: eas tam certo ictu in mucronem acus ex distanti loco dirigebat, ut nunquam ab acie ejus aberraret. Neque minus magnificè de hac acu sua ejusque arte sentiebat, quàm Achilles de hasta sua, quàm ex Pelio monte Homerus illi fabricavit. Rursus in Lybia quidam ejus regionis fuit, Psaphon nomine, qui felicitatem ambiret, non parvam quandam, me Hercules, aut quam vulgus hoc affectat, sed ut videri Deus posset. Plurimas itaque, quas canoras esse judicabat maximè, aves collegit: easque canere hæc verba docuit; *Magnus Deus Psaphon*, atque ita edoctas rursus in priorem locum demittebat. Itaque tum ipsæ

hæ,

hæ, tum aliæ, vocem earum imitatæ, hoc canebant. Ibi Libyes, qui divinum hoc augurium esse judicabant, Psaphoni continuo rem sacram facere: atque ita comitiis avium Lybicus Deus designatus est Psaphon. Quamvis hac in parte nihil regi Persarum debeat, quem non prius adorare Persæ voluerunt, quam rex à libidinoso equo creatus est. Sic cum nihil in rebus sit humanis, in quo non diversum aliquid ab alio invenias: in eo tamen conveniunt, quod ut communi amore bonum omnes prosequuntur, ita varia eo diversaque via tendant: nec ullus sit propemodum, qui vel idem agat, vel fortunam eandem sequatur. Sic cum omnibus unus sit boni ipsius amor insitus, non tamen hic magis quod quærit quam ille consequitur. Sed ut qui noctu aurum aut argentum quærunt, neque lumen habent, quo quod quæritur dignoscant, sed ex pondere tantum & tactu conjecturam faciunt incertam: pugnis sæpe & dentibus inter se

οἱ δὲ οἱ αὐτοί τε ᾖδον καὶ οἱ ἄλλοι ὄρνιθες, ἐθιζόμενοι τῇ φωνῇ. Λίβυες δὲ θείαν νομίσαντες εἶναι τὴν φήμην, ἔθυον Ψάφωνι, καὶ ἦν αὐτοῖς Θεὸς ὑπὸ ὀρνίθων κεχειροτονημένος. οὐδὲν οἶμαι τοῦ Περσικοῦ φαυλότερος, ὃν οὐ πρότερον προσεκύνησαν Πέρσαι, πρὶν αὐτὸν ἐχειροτόνησεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ὑβριστὴς ἵππος. οὕτως ἄρα οὐδὲν ἕτερον ἑτέρῳ ὁμολογεῖ τῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ πάντες ἔρωτος κοινωνοῦντες ἑνὸς τοῦ περὶ τὸ ἀγαθὸν, ἵενται πολλὰς καὶ παντοδαπὰς ὁδοὺς, ἄλλος ἄλλης πράξεως νενεμημένος καὶ μοῖραν καὶ τύχην. καὶ κοινὸς μὲν πᾶσιν ὁ τοῦ ἀγαθοῦ πόθος, τυγχάνει δὲ τοῦ ζητουμένου οὐδὲν μᾶλλον ἄλλος ἄλλου. ἀλλὰ ὥσπερ οἱ ἐν σκότῳ χρυσὸν καὶ ἄργυρον μαστεύοντες, ἄποροι ὄντες τοῦ τὸ θηρώμενον ἐξελέγξοντος φέγγους, βάρει καὶ ἐπαφῇ ἄπιστον εἰκασίαν λαβόντες, περιπίπτοντες ἀλλήλοις καὶ διαδάκνοντες, οὔτε ἀφιέναι τολμῶσι,

μὴ

μὴ ἄρα ἔχωσιν, οὔτε παύσασθαι πονούμενοι, μὴ ἄρα οὐκ ἔχωσιν. ἔνθα δὴ θόρυβος, καὶ στάσις, καὶ παρακελεύσεις, καὶ φωναὶ ζηλούντων, στενόντων, διωκόντων, ὀδυρομένων, ἁρπαζόντων, ἀφαιρουμένων· καὶ βοῶσι μὲν πάντες καὶ παιανίζουσιν, ὡς δή τι ἐντετυχηκότες τῷ ἀγαθῷ· ἔχει δὲ οὐδείς. ὑπὸ δὲ ἀπιστίας τὰ τοῦ πλησίον ἕκαστος ῥήματα διερευνᾶται. τοῦτο τὸ πάθος ταράττει τὴν γῆν καὶ τὴν θάλατταν, τοῦτο ἀθροίζει τὰς ἐκκλησίας, τοῦτο συνάγει τὰ δικαστήρια, τοῦτο πληροῖ τὰ δεσμωτήρια, τοῦτο πήγνυσι ναῦς, τοῦτο τριήρεις καθέλκει, τοῦτο πολέμους συντάττει. τοῦτο ἀνεβίβασεν ἐπὶ ἵππους ἱππέας, ἐπὶ ἅρματα ἡνιόχους, ἐπὶ ἀκρόπολιν τυράννους. διὰ τοῦτο ξεναγοί, διὰ τοῦτο μισθοφόροι,

Ἄνδρας μὲν κτείνουσι, πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει,
Τέκνα δέ τ' ἄλλοι ἄγουσι βαθυζώνους τε γυναῖκας.

καὶ τῶν ἄλλων μυρίων κακῶν ἀνέχονται οἱ ἄνθρω-

velitantur, dum nemo quod in manu habet vult dimittere, ne forte habeat, neque à quærendo abstinere, ne fortè non habeat. Hinc tumultus oritur & contentio, hinc clamores diversi: dum alii adhortantur, alii quærunt, alii gemunt, alii insequuntur alios, alii lamentantur, alii rapiunt, aliis eripitur. Sæpe omnes clamant præ gaudio & victoriam canunt, tanquam bonum omnes repererint, cum tamen habeat nemo. Rursus tam incerti sunt omnes, ut singuli in verba inquirant singulorum. Hoc est illud quod terram turbat & mare, hec est quod conciones convocat, judicia cogit, implet carceres: naves fabricat, triremes deducit, aciem instruit. Hoc est quod equis suis equites, aurigas curribus, arcibus imponit tyrannos. Hinc imperatores, hinc milites

Qui mactent homines; urbem depascitur ignis,
Abducunt pueros alii, comptasque maritas.

Infinita denique alia mala sunt, quæ propterea hominibus eveniunt,

quod

quod sperent bonum & ignorent. Expectationem namque boni, tanquam scintillam aliquam, mortalium animis insevit Deus: inventionem vero abscondidit.

Nigra illi radix, par flos albedine lactis.

Non enim me decipiet Homerus, quamvis alio utatur nomine. Scio quid sibi velit illud moly: intelligo hoc, quod obscurius ab eo dicitur, nec me latet, quam difficilis inventu hæc res sit

Mortali generi; superi namque omnia norunt.

Nunc hominibus de frivolo nescio quo lebete, qui apud Lydos coquitur, oracula reddit Apollo. Nunc de muro ligneo; nunc de Isthmi angustiis, nunc de futuro terræ motu, nunc de imminente bello, nunc de pestilentiæ adventu. Quæ vero his omnibus potiora sunt oracula, quo pacto vitari bellum possit, quo pacto muro ne opus quidem habeamus, quo pacto pestem ne timeamus quidem; sola hæc reticet. De his neque ex ex Delphis Apollo, neque ex Dodona Jupiter, neque alia è terra oracula mittit alius Deorum ali-

ποι, δι' οὐδὲν ἄλλο, ἢ διὰ ἐλπίδα ἀγαθοῦ καὶ ἄγνοιαν. ἐνέφυσε γάρ τι ὁ Θεὸς ζώπυρον τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει τῆς προσδοκίας τοῦ ἀγαθοῦ, ἀπέκρυψε δὲ αὐτοῦ τὴν εὕρεσιν.

Ρίζῃ μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος.

Οὐ γὰρ ἐξαπατήσει με Ὅμηρος τῷ ὀνόματι. ὁρῶ τὸ μῶλυ, καὶ συνίημι τοῦ αἰνίγματος, καὶ σαφῶς οἶδα ὡς χαλεπὸν εὑρεῖν τὸ χρῆμα τοῦτο

Ανδράσι γε θνητοῖσι· θεοὶ δέ τε πάντα ἴσασι.

Νῦν δὲ τοῖς ἀνθρώποις περὶ μὲν ἀτόπου λέβητος ὁ Απόλλων λέγει ἑψομένου ἐν Λυδοῖς, καὶ τὸ ξύλινον τεῖχος λέγει, καὶ τὸν στενυγρὸν ἰσθμὸν, καὶ σεισμὸν μέλλοντα, καὶ ἐπιόντα πόλεμον, καὶ κατιόντα λοιμόν· τὸ δὲ τούτων πρεσβύτερον χρησμὸν οὐ λέγει, ὅπως πόλεμος μὴ γένηται, πῶς τείχους μὴ δεηθῶ, πῶς λοιμὸν μὴ φοβηθῶ. ἀλλ' ὁ μὲν Απόλλων ταῦτα ἐκ Δελφῶν οὐ λέγει, οὐδὲ ὁ Ζεὺς ἐκ Δωδώνης λέγει, οὐδ' ἐξ ἄλλης γῆς

ἄλλος

ἄλλος θεός. φιλοσοφία δὲ λέγει. ὢ χρησμῶν καλῶν, καὶ μαντικῆς πολυωφελεστάτης· πείσομαι τῇ χρησμῳδίᾳ, ἐὰν ὁμολογουμένην ταύτην ἴδω. ἀστασίαστόν μοι χρησμὸν λέγε, τοιαύτης δέομαι μαντικῆς ᾗ πιθεὶς βιώσομαι ἀσφαλῶς. ποῖ πέμπεις τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος; τίνας ὁδοὺς; ἐπὶ ποῖον τέλος; ἓν τοῦτο ἔστω, κοινὸν ἔστω. νῦν δὲ καὶ φιλοσοφίας ὁρῶ πολλὰς ἀποικίας, ἄλλον ἀλλαχοῦ στελλόμενον· ὡς ἐπὶ Βοιωτίαν Κάδμον, ὡς Ἀρχίαν ἐπὶ Συρακούσας, ὡς Φάλανθον ἐπὶ Τάραντα, ὡς Νηλέα ἐπὶ Μίλητον, ὡς Τληπόλεμον ἐπὶ Ῥόδον. ἢ τὴν μὲν γῆν ἀνάγκη νενεμῆσθαι τοῖς τόποις, καὶ οἰκεῖν ταύτης ἄλλους ἄλλην μοῖραν· τὸ δὲ ἀγαθὸν, ἓν, ἀνέμητον, ἄφθονον, ἀνενδεές, πολυαρκὲς πάσῃ φύσει λογικῇ καὶ διανοητικῇ· ὡς ἥλιος εἷς, ἀγαθὸν ἓν φύσεως ὁρατικῆς· καὶ μουσικὴ μία, ἀγαθὸν ἓν φύσεως ἀκουστικῆς· καὶ ὑγίεια μία, φύσεως σαρκίνης. ἀλλὰ

quis. Quæ de his respondet, ſola Philoſophia eſt. O pulchra oracula, ô divinationem multo utiliſſimam! Cui hac conditione credam, ut nullam in ea ambiguitatem deprehendam. Peto certum, peto ſine repugnantia ulla oraculum. Ego quod vitæ ſecuræ tranſigendæ rationem doceat, oraculum requiro. Reſponde, quo mittas mortale genus, qua via ſit eundum, quem ad finem. Sit modo unum, ſit modo omnibus commune. Nunc multas video Philoſophiæ colonias, aliumque mitti alio. Sicut in Bœotiam Cadmus, Syracuſas Archias, Tarentum Phalanthus, Miletum Nileus, Rhodum verſus Tlepolemus. An vero terram diverſis locis diſtingui, alioſque aliam ejus occupare partem, neceſſe eſt: bonum vero unum, inſeparabile, copioſum, nullius rei eſt egenum: tale denique, ut omnibus qui ratione menteque ſunt prædití, ſufficiat abunde. Sicut ſol unus, unum eſt bonum omnibus qui vident, Muſica una, bonum unum omnibus qui au-

diunt; una sanitas omnibus qui carne sunt vestiti. Jam & aliis animalibus, prout in greges suos divisa sunt genera, unum ad conservationem sui seorsim concessum est bonum. Æqualem vitam ducunt, eundem finem sequuntur omnia quæ inter se sunt similia, cum singulis singula, Sive ea videas quæ volant, sive quæ incedunt, sive quæ repunt: tam ea quæ in aquis degunt, quam quæ carnibus aut herbis pascuntur: quæcunq; gregatim vivunt, quæcunque mansueta, quæcunque agrestia sunt; sive illis cornua addas, sive demas. Quod si vitam eorum mutas, naturæ vim infers. At vero humanum gregem, qui maxime societate conservatur, omnium maxime mansuetus est, communitate gaudet maxime, ratione præ cæteris est præditus, non solum vulgares cupidines, & brutales appetitus vanique amores disjungere possunt ac divellere: sed & illa, quæ omnium rerum stabilissima habetur, Philosophia, in plures populos, studiosos sui secat, diversis eos legislatoribus tradit, totum gregem dissipat, Alium ablegat alio, Pytha-

τοῖς μὲν ἄλλοις ζώοις, κατ' ἀγέλην ἑκάστην ἀποκέκριται πρὸς σωτηρίαν ἀγαθὸν ἕν, καὶ κοινωνεῖ ἴσου βίου, καὶ τέλους ἑνὸς τὰ ὅμοια τοῖς ὁμοίοις, ἕκαστα ἑκάστοις, τὰ πετόμενα, τὰ βαδίζοντα, τὰ ἕρποντα· τὰ τὴν ὑγρὰν δίαιταν ἀσπαζόμενα, τὰ σαρκοφάγα, τὰ καρποφάγα, τὰ ἀγελαστικά, τὰ ἥμερα, τὰ ἄγρια, τὰ εὔκερα, τὰ ἄκερα. κἂν μετατεθῇ τοὺς βίους, παρανομεῖς περὶ τὴν φύσιν. τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων ἀγέλην, τὴν σύννομον, τὴν ἡμερωτάτην, τὴν κοινωνικωτάτην, τὴν λογιστικωτάτην, κινδυνεύει διαλύειν καὶ διασπᾷν οὐκ ἐπιθυμία δημώδης μόνον, οὐδὲ ὀρέξεις ἄλογοι, οὐδὲ ἔρωτες κενοί· ἀλλὰ καὶ τὸ βεβαιότατον τῶν ὄντων φιλοσοφία, πολλοὺς καὶ αὐτὴ δήμους ποιεῖ, νομοθέτας μυρίους διασπᾷ, καὶ διασκίδνησι τὴν ἀγέλην, καὶ πέμπει ἄλλον ἀλλαχοῦ, Πυθαγόραν μὲν ἐπὶ μουσι-

κὴν,

κλῆν, Θαλῆν ἐπὶ ἀστρονομίαν, Ἡράκλειτον δὲ ἐπὶ ἐρημίαν, Σωκράτην δὲ ἐπὶ ἔρωτας, Καρνεάδην δὲ ἐπὶ ἁγνείαν, Διογένην ἐπὶ πόνους, Ἐπίκουρον ἐφ' ἡδονήν. ὁρᾷς τὸ πλῆθος τῶν ἡγεμόνων; ὁρᾷς τὸ πλῆθος τῶν συνθημάτων; πῆ τις τράπηται; ποῖον αὐτῶν καταδέξωμαι; τίνι πιθῶ τῶν παραγγελμάτων;

goram ad Musicam, ad Astronomiam Thalen, in solitudinem Heraclitum, ad amores Socratem, ad castitatem Carneadem, ad labores Diogenem, ad voluptates Epicurum. Videsne magnam ducum copiam, videsne diversas tesseras? Quo me vertam? cui me tradam? cujus imperiis me dicto audientem dabo?

ΕΙ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ὁ τοῦ κυνικοῦ βίος.

Λόγος κ'.

CYNICI VITAM reliquis præferendam esse.

DISSERT. XX.

ΒΟύλομαί σοι κατὰ τὴν Λυδοῦ σοφίαν, ποιῆσαι μῦθον. διαλέξονται δέ μοι ἐν τῷ μύθῳ οὐχ ὁ λέων, οὐδὲ ὁ ἀετὸς, οὐδὲ τὰ τούτων ἔτι ἀφωνότερα, αἱ δρύες, ἀλλ' ὧδέ μοι λελέξεται· Ζεὺς ἦν καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ· οὐρανοῦ μὲν πολῖται, θεοί, τὰ δὲ γῆς θρέμματα οἱ ἄνθρωποι οὔπω ποτὲ ἐν φωτὶ ἦσαν. καλεῖ δὴ Ζεὺς Προμηθέα, καὶ αὐτῷ προστάττει κατανεῖμαι τῇ γῇ ἀποικίαν, ζῶον ἁπλοῦν, κατὰ μὲν τὴν

STatui tibi Lydi illius sapientis exemplo concinnare fabulam. Cujus interlocutores erunt, non leo aut aquila, nec à qua minus vocem expectes, quercus aliqua: verum hoc modo procedet. Jupiter olim solus erat, & cum Jove cœlum & terra. Et cœli quidem cives Dii erant: alumni vero terræ nondum lucem viderant homines. Vocat igitur Promethea Jupiter, jubetque novam in terras coloniam deducat. Animal simplex, cui ingenium Diis proxi-

mum, corpus tenue, erectum aptaque proportione exstructum, vultum mitem, manus promptas, gressum firmum tribueret. Morem gerit Jovi Prometheus, homines fabricat, eosque in terra locat. Qui ubi nati essent, facillimè vivebant, cum cibum illis abunde terra suppeditaret. Aderant prata pulchre vestita, montes comantes, fructuum copia, & quæcunque, quamvis nondum infestaretur ab agricolis, ferre solet tellus. Jam purissimos Nymphæ fontes, & illimes fluvios, aliarumque scaturigines lympharum plenas suppeditabant & uberes. Accedebat tepor solis, qui modice circumvolitans restaurabat corpora: tum è fluviis æstivo tempore respirantes membra illis refrigerabant auræ. Ad hæc omnia accessus erat liberrimus, in uberrima spontaneæ felicitatis viventibus copia. Videntur mihi ad hanc fabulam nostram quam proximè accessisse & poëtæ. Qui sub Saturno Deorum rege, vitam

γνώμην, ἐργάσασθαι ἡμῖν τοῖς θεοῖς, τὸ δὲ σῶμα αὐτῶν ἔστω λεπτὸν καὶ ὄρθιον καὶ σύμμετρον, καὶ ἰδεῖν ἥμερον, καὶ χειρουργεῖν εὔκολον, καὶ βαδίζειν ἀσφαλές. πείθεται ὁ Προμηθεὺς Διΐ, καὶ ποιεῖ ἀνθρώπους, καὶ οἰκίζει τὴν γῆν. οἱ δὲ, ἐπεὶ γενέσεως ἔλαβον, οὐ χαλεπῶς διέζων· καὶ γὰρ τροφὴν αὐτοῖς ἀποχρῶσαν γῆ παρεῖχε, λειμῶνας δασεῖς, καὶ ὄρη κομῶντα, καὶ καρπῶν χορηγίαν, ὅσα γῆ φέρειν φιλεῖ μηδὲν ὑπὸ γεωργῶν ἐνοχλουμένη. παρεῖχον δὲ καὶ αἱ Νύμφαι κρήνας καθαρὰς καὶ ποταμοὺς διειδεῖς, καὶ ἄλλων ναμάτων εὐπόρους τε καὶ δαψιλεῖς πηγάς. προσῆν δὲ, καὶ θάλπος μὲν ἐξ ἡλίου τοῖς σώμασι περιερχόμενον συμμέτρως, αὐτὰ παραμυθεῖτο, αὖραι δὲ ἐκ ποταμῶν ὥρᾳ θέρους ἐπιπνέουσαι, ἀνέψυχον αὐτοῖς τὰ σώματα. περιμάχητον δ' ἦν τούτων οὐδὲν, ἐν ἀφθόνῳ τῇ τῶν αὐτομάτων χορηγίᾳ διαιτωμένοις. δοκοῦσι δέ μοι καὶ οἱ ποιηταὶ ἐξηγηταὶ εἶναι τοῦ ἡμετέρου τούτου μύθου, ὑπὸ Κρόνῳ θεῶν βασιλεῖ τοιοῦτόν

τινα αἰνιττόμενοι βίον, ἀπόλεμον, ἀσίδηρον, ἀφύλακτον, εἰρηνικὸν, ἀπερίμαχητον, ὑγιεινὸν, ἀνενδεᾶ· καὶ τὸ χρυσοῦν γένος τοῦτο, ὡς ἔοικεν, ὁ Ἡσίοδος καλεῖ, νεανιευόμενος πρὸς ἡμᾶς. ἐμοὶ δὲ ὁ μῦθος ἀπελθὼν ἐκποδὼν, καὶ γινόμενος ἐκ μύθου. αὐτὸ τοῦτο λόγος, περιϊὼν παραβαλλέτω βίον βίῳ, τῷ προτέρῳ τὸν δεύτερον, εἴτε σιδηροῦν τις αὐτὸν, εἴτε καὶ ἄλλῃ πῃ ὀνομάζων χαίρει. ἡνίκα ἤδη κληρουχήσαντες οἱ ἄνθρωποι τὴν γῆν, ἐπετέμνοντο αὐτῆς ἄλλος ἄλλην μοῖραν, περιβάλλοντες αὐτοῖς ἕρκη καὶ τειχία, καὶ τὰ σώματα σπαργάνοις μαλθακοῖς καταλίξαντες, καὶ τὼ πόδε σκύτεσι χαρακώσαντες, καὶ χρυσὸν οἱ μὲν τοῖς αὐχέσιν, οἱ δὲ ταῖς κεφαλαῖς, οἱ δὲ τοῖς δακτύλοις περικαρτήσαντες· εὔφημόν τινα καὶ εὐπρόσωπον δεσμόν· καὶ στέγας οἰκοδομησάμενοι, καὶ κλεῖδας καὶ αὐλείους καὶ προπύλαια ἄττα ἐπιστήσαντες· καὶ παρέχοντες τῇ γῇ πράγματα, μεταλλεύοντες αὐτὴν καὶ σκάπτοντες καὶ ὀρύττοντες· καὶ μηδὲ τὴν θάλατταν κατὰ χώραν ἐῶν-

fuisse talem, occultè innuunt: sine bello, sine ferro, sine ulla custodia, paci deditam, sine ulla simultate, salubrem, nullius rei immunem. Nec aliud videtur esse quod aureum ab Hesiodo vocatur seculum, qui ad nostrum hoc alludit. Porro ut fabula facessat, & in serium sermonem transeat oratio; cum vita conferamus vitam, posteriorem cum priori, sive ea ferrea, sive quocunque alio sit dicenda nomine. Cum dividere inter se terram cœpere homines; ibi alius aliam secare partem, quam limitibus ac muris distinguerent: corpora mollibus involvere fasciis, pedes pellibus munire; aurum alii collo, alii capiti, alii digitis aptare; honestas speciosasque compedes. Ædes struere, claves excogitare, fores & vestibula quædam attollere. Ut omittam quod terræ negotium facessant, dum eam auri argentique studio rimantur, ligonibus invertunt ac fodiunt. Quod nec à

 mari

mari abstineant, sed in ejus quasi pœnam naves modo bellicas, modo vectorias fabricent & mercenarias. Quod nec ab aere, sed & hunc spolient: dum visco linoque greges avium (& qua non arte?) præveniunt. Quod nec à cicuribus animalibus, virium defectu, nec à à feris metu abstineant: sed cæde, sed sanguine, sed cruore quolibet ventrem farciant. Novam semper voluptatem excogitent, veterem contemnant: & dum jucunditatem sectantur, in miseriam incidant. Divitias semper appetant: ita tamen ut minora judicent quæ habent, quam queis carent: & quod possident eo quod expectant. Egestatem semper timeant, expleri nunquam possint. Mortem metuant, vitam negligant. Morbos vitent, nec à morbidis abstineant. Quosdam suspectos habeant, plerisque ipsi insidias struant. Feroces cum inermibus, cum armatis ti-

τες, ἀλλὰ ἐπιτειχίσαντες καὶ ταύτῃ σκάφη πολεμιστήρια καὶ πορθμευτικὰ καὶ ἐμπορευτικά· καὶ μηδὲ τοῦ ἀέρος ἀπεχόμενοι, ἀλλὰ καὶ τοῦτον ληϊζόμενοι τὰς ὀρνίθων ἀγέλας ἰξῷ καὶ ἕρκεσι παντοδαπαῖς μηχαναῖς σαγηνεύοντες· ἀπεχόμενοι δὲ μήτε τῶν ἡμέρων ζώων δι' ἀσθένειαν, μήτε τῶν ἀγρίων διὰ δέος, ἀλλὰ αἵματι φονίῳ καὶ λύθρῳ παντοδαπῷ γαστριζόμενοι, καὶ ἀεί τι ταῖς ἡδοναῖς εὑρίσκοντες νέον, καὶ τῶν ἑώλων ὑπερορῶντες, καὶ διώκοντες μὲν τὰ τερπνὰ, περιπίπτοντες δὲ τοῖς λυπηροῖς· πλούτου μὲν ὀρεγόμενοι, ἀεὶ δὲ τὸ παρὸν ἐνδεέστερον ἡγούμενοι τοῦ ἀπόντος, καὶ τὸ κτηθὲν ἔλαττον τοῦ προσδοκωμένου· δεδιότες μὲν ἔνδειαν, πληρωθῆναι δὲ μὴ δυνάμενοι· φοβούμενοι μὲν θάνατον, μὴ φροντίζοντες δὲ τοῦ ζῆν· εὐλαβούμενοι νόσους, τῶν δὲ νοσερῶν οὐκ ἀπεχόμενοι. ὑποπτεύοντες μὲν ἄλλους, ἐπιβουλεύοντες δὲ τοῖς πλείστοις· δεινοὶ μὲν πρὸς τοὺς ἀνόπλους, δειλοὶ δὲ πρὸς τοὺς ὡπλισμένους· μισοῦντες

μὲν

μὲν τυραννίδα, τυραννεῖν δὲ ἐπιθυμοῦντες· ψέγοντες μὲν τὰ αἰσχρά, τῶν αἰσχρῶν δὲ οὐκ ἀπεχόμενοι· τὰς εὐτυχίας θαυμάζοντες, τὰς ἀρετὰς μὴ θαυμάζοντες· τὰς δυστυχίας ἐλεοῦντες, οὐκ ἀπεχόμενοι τῶν μοχθηρῶν· ἐν μὲν ταῖς εὐπραγίαις τολμηταί, ἐν δὲ ταῖς δυσπραγίαις ἀνάκλητοι. μακαρίζοντες μὲν τοὺς τεθνηκότας, γλιχόμενοι δὲ τοῦ ζῆν· μισοῦντες μὲν τὸ ζῆν, φοβούμενοι δὲ ἀποθανεῖν· ἀποβεβλημένοι μὲν τοὺς πολέμους, εἰρήνην δὲ ἄγειν μὴ δυνάμενοι· ἐν μὲν δουλείᾳ ταπεινοί, ἐν δὲ ἐλευθερίᾳ θρασεῖς· ἐν μὲν δημοκρατίᾳ ἀκατάσχετοι, ἐν δὲ τυραννίδι ἐπτηχότες· παίδων μὲν ἐπιθυμοῦντες, γενομένων δὲ ὀλιγωροῦντες. εὐχόμενοι μὲν τοῖς θεοῖς, ὡς δυναμένοις ἐπαρκεῖν· καταφρονοῦντες δέ, ὡς οὐ δυναμένων τιμωρεῖν· καὶ δεδιότες μὲν ὡς κολάζοντας, ἐπιορκοῦντες δὲ ὡς οὐδὲν ὄντας. τοιαύτης τοίνυν στάσεως καὶ διαφωνίας τὸν δεύτερον τοῦτον κατεχούσης βίον, τίνι δῶμεν τὰ νικητήρια φέροντες; τίνα, ποῖον αὐτῶν φῶμεν ἁπλοῦν εἶναι βίον, καὶ ἀπερίστατον, καὶ ἐλευθερίας ἐπήβολον; καὶ ποῖον

midi. Tyrannidem odio habeant, & affectent. Turpia vituperent, nec tamen iis ſe abſtineant. Felicitatem mirentur, nec mirentur virtutes: Miſerentur infortunia, nec tamen fugiant improba. In ſecundis audaculi, in adverſis cohiberi nequeant. Beatos prædicent mortuos, vitam tamen expetant. Bella averſentur, pacem agant inſolenter. In ſervitute abjecti, in libertate confidentes. In populari Rep. diſſoluti, in tyrannide timidi. Liberos petant, natos vero negligant. Deos invocent, tanquam dare poſſint, qnibus egeant, eoſdem negligant, quaſi punire neſciant. Deos timeant, ut qui perjuria vindicent: pejerent autem quaſi non ſint. Tantus igitur cum tumultus & diſcordia ſecundam hanc vitam invaſerit, utri palmam dabimus? utram ſimplicem ſucceſſuſque & libertatis dicemus eſſe? utram contra minimè talem, ſed coactam, miſerandam, in-

fortu-

fortuniorum plenam? Agedum ex utraque hominem ſumamus, quæ ad diſputationem noſtram, tanquam ad arbitrum veniat: & illa quidem utrunque examinet. Ac prius quidem priorem illum, qui nudus, ſine lare, ſine arte, quaſi terræ totius civis & colonus obambulat. Opponat autem ſecundi illius vitam ac agendi modum, ex eoque quærat, utrum malit; in priorine perſiſtere victu & libertate, an vero voluptates alterius una cum incommodis ſequi. Accedat deinde & alter, cui judex prioris vitæ illius rationem opponat & libertatem: quæratque, utrum malit, ſuane ſervare, an mutare locum ſedemque, & in tranquillam illam liberamque, metus ſimul dolorifq; immunem transferri? Uter transfuga fieri, uter coloniam mutare, uter lubenti animo vitam commutare volet? Quis ita demens, malique cupidus? quis tam iratis natus Diis, qui minimarum caducarumque voluptatum, dubiorum bonorum, ſpeique incertæ & ambiguæ ſe-

οὐχ ἁπλοῦν, ἀλλ' ἀναγκαῖον, καὶ ἐλεύθερον, καὶ περιστάσεων γέμοντα; φέρε ἐξ ἑκατέρων ἡκέτω τις ἀνὴρ ἐπὶ δίαιτη τῇ τῶν λόγων. ὁ δὲ αὐτῶν ἐρέσθω ἑκάτερον, καὶ πρότερόν γε τὸν πρότερον, τὸν γυμνὸν ἐκεῖνον καὶ ἄοικον καὶ ἄτεχνον, τὸν πάσης τῆς γῆς πολίτην καὶ ἐφέστιον· ἐρέσθω δὲ, ἀντιθεὶς αὐτῷ τὸν τοῦ δευτέρου βίον καὶ τρόπον, πότερα αἱρεῖται μένειν ἐν τῇ πρόσθεν τροφῇ καὶ ἐλευθερίᾳ, ἢ τὰς τοῦ δευτέρου ἡδονὰς λαβὼν, σὺν ταύταις καὶ τὰ λυπηρὰ ἔχειν. ἴτω δὴ μετὰ τοῦτον ὁ ἕτερος, ἀντιθέτω δὲ αὐτῷ ὁ δικαστὴς τὴν τοῦ προτέρου δίαιταν καὶ ἐλευθερίαν· καὶ ἐρέσθω, πότερα αἱρεῖται, τὰ αὐτοῦ ἔχειν, ἢ μεταπίθεσθαι καὶ μετοικίζεσθαι ἐπὶ τὸν εἰρηναῖον ἐκεῖνον βίον καὶ ἄφετον καὶ ἀδεῆ καὶ ἄλυπον. τίς τῶν ἀνδρῶν αὐτομολεῖ; τίς μετοικεῖ; τίς ἑκὼν ἀλλάττεται βίον βίου; τίς οὕτως ἀνόητος καὶ δύσερως καὶ κακοδαίμων ἀνὴρ, ὥστε διὰ φιλίαν μικρῶν καὶ ἐφημέρων ἡδονῶν, καὶ ἀγαθῶν ἀμφισβητησίμων,

καὶ

καὶ ἀδήλων ἐλπίδων, καὶ ἀμφιβόλων εὐτυχημάτων, μὴ ἀνασκευάσασθαι μηδὲ ἀνοικίσαι αὐτὸν εἰς ὡμολογημένην εὐδαιμονίαν; καὶ ταῦτα, εἰδὼς ὅτι ἀπαλλάξεται πολλαπλασίων κακῶν ἃ τῷ δευτέρῳ τρόπῳ καὶ βίῳ ἀναπεφυρμένα, πῶς οὐ περιστατικὴν ποιεῖ κακοδαιμονίαν τε τὴν διαγωγὴν τοῦ βίου, καὶ σφόδρα ἀτυχῆ; ὥστε εἰκάσαιμι αὖ ἔγωγε ἑκάτερον τῶν βίων, τὸν μὲν γενναῖον τοῦτον καὶ παντοδαπὸν, δεσμωτηρίῳ χαλεπῷ κακοδαιμόνων ἀνδρῶν καθειργμένων ἐν ἀφεγγεῖ μυχῷ, πολὺν μὲν τοῖς ποσὶ σίδηρον περιβεβλημένων, βαρὺν δὲ κλοιὸν περὶ τῷ αὐχένι, κἀν ταῖν χεροῖν ἐξηρτημένων δεσμὰ δυσχερῆ, ῥυπώντων καὶ ἀγχομένων καὶ ῥυττομένων καὶ στενόντων, ὑπὸ δὲ χρόνου καὶ ἔθους, εὐημερίας τινὰς ἑαυτοῖς ἔνδον καὶ εὐθυμίας μηχανωμένων, μεθυσκομένων ἐνίοτε ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, καὶ ᾀδόντων ἀναμὶξ, καὶ γαστριζομένων, καὶ ἀφροδισιαζόντων, καὶ μη-

licitatis causa castra mutare & transferre se in certissimam felicitatem nolit? Cum præsertim non ignoret, quam multis carere malis possit, quæ cum secundæ huic vitæ adhæreant, omnibus modis, incertam, miseramque vivendi, & calamitosam efficiunt conditionem. Ita ut ego vitam utramque conferre soleam: & primo, hanc, si Diis placet, præclaram variamque, cum miserorum hominum molestissimo carcere, qui cum in obscuro aliquo detineantur angulo, ubi multo ferro crura, collum numellis, gravissimo manus vinculo premantur, atque ita in sordibus, in cruciatu, luctuque vitam exigent, processu tamen temporis paulatim & consuetudinis, securitatem sibi quandam in ipso carcere tranquillitatemque machinantur animi: nam & inebriantur interdum in carcere, & simul omnes canunt, sed & ventrem cibo distendunt, aut Veneri indulgent: neque tamen secure his omnibus explere se possunt, quin metuant, quin felicitati suæ diffidant, quin de

præ-

præſentibus malis cogitent. Ita ut in ſingulis carceribus ululatum cum cantu, gemitum cum pæane audias. Alteram contra vitam conſero cum homine, qui in luce verſatur puriſſima, qui manus pedeſque vinculi immunes habet, collum libere quo vult inflectit, oculos recte in ſolem intendit, ſidera intuetur, noctem à die diſtinguit, ſingulas anni tempeſtates expectat, ventos ſentit, liberumq; ac purum trahit aerem: ita tamen ut ſimul voluptatibus illius carceris & vinculis careat: non inebrietur, non ſcortetur, non helluetur, non gemat, ſed nec moduletur, non canat, ſed nec lamentetur, neque cibis ſe ingurgitet, ſed quantum naturæ lex patitur, ventre ſit ſobrio & caſtigato. Quæro utram vitam beatam, utram miſeratione dignam judices? Utram eligendam cenſeas? Illamne quæ in carcere agit, mixtam ambiguamque, miſerrimis deceptus voluptatibus?

δὲ ἠρέμα ἐκείνου ἐμπιπλαμένων, διὰ δέος καὶ ἀπιστίαν καὶ μνήμην τῶν παρόντων κακῶν. ὥστε ἀκούσαι ἄν τις παρ' ἑκάστῳ δεσμωτηρίῳ, οἰμωγῆς ὁμοῦ καὶ ᾠδῆς, καὶ στόνου καὶ παιᾶνος.] τὸν δὴ ἕτερον αὖ βίον εἰκάζω ἀνδρὶ ἐν καθαρῷ φωτὶ διαιτωμένῳ, λελυμένῳ τὼ πόδε καὶ τὼ χεῖρε, καὶ τὸν αὐχένα πανταχοῦ περιστρέφοντι, καὶ τὰς ὄψεις πρὸς τὸν ἥλιον ἀνατείνοντι, καὶ τοὺς ἀστέρας ὁρῶντι, καὶ διακρίνοντι νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους ἀναμένοντι, καὶ τῶν ἀνέμων αἰσθανομένῳ, καὶ ἀέρος σπῶντι καθαροῦ καὶ ἐλευθέρου, ἀπεστερημένῳ δὲ τῶν ἔνδον ἐκείνων ἡδονῶν ὁμοῦ τοῖς δεσμοῖς· μὴ μεθυσκομένῳ, μηδὲ ἀφροδισιάζοντι, μὴ γαστριζομένῳ· μὴ στένοντι, μὴ παιανίζοντι· μὴ ᾄδοντι, μὴ οἰμώζοντι· μὴ ἐμπιπλαμένῳ, ἀλλ' ὅσον ἀποζῆν λιτῷ καὶ διερριγημένῳ τὴν γαστέρα. τίνα τῶν εἰκόνων μακαριοῦμεν, τίνα οἰκτείρωμεν τῶν βίων; τίνα ἑλώμεθα; τὸν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, τὸν μικτὸν ἐκεῖνον, τὸν ἀσαφῆ, πικραῖς καὶ ἐλεειναῖς ἡδοναῖς δελεασθέντες;

ἔνθα

Ενθα δ' ἄρ οἰμωγή τε καὶ
εὐχωλὴ πέλεν ἀνδρῶν,
ἡδομένων ὁμοῦ καὶ στενόντων.

μή σύ γε ὦ δειλαία ψυχή· ἀπολείπουσά μοι παντάπασι τὰς εἰκόνας αὐτοῖς μύθοις, ἴθι ἐπ' ἄνδρα, οὐ κατὰ τὴν Κρόνου ἀρχὴν βιοτεύσαντα, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῷ σιδηρῷ τούτῳ γένει, ἐλευθερωθέντα ὑπὸ τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. ἦν δὲ οὗτος οὐκ Ἀττικὸς, οὐδὲ Δωριεὺς, οὐδ' ἐκ τῆς Σόλωνος τροφῆς, οὐδ' ἐκ τῆς Λυκούργου παιδαγωγίας (οὐ γὰρ χειροτονοῦσι τὰς ἀρετὰς οἱ νόμοι) ἀλλὰ ἦν μὲν Σινωπεὺς ἐκ τοῦ Πόντου. συμβουλευσάμενος δὲ τῷ Ἀπόλλωνι, τὰς περιστάσεις πάσας ἀπεδύσατο, καὶ τῶν δεσμῶν ἐξέλυσεν αὐτὸν, καὶ περιῄει τὴν γῆν ἄφετος, ὄρνιθος δίκην νοῦν ἔχοντος, οὐ τύραννον δεδιὼς, οὐχ ὑπὸ νόμου κατηναγκασμένος, οὐχ ὑπὸ πολιτείας ἀσχολούμενος, οὐχ ὑπὸ παιδοτροφίας ἀγχόμενος, οὐχ ὑπὸ γάμου καθειργόμενος, οὐχ ὑπὸ γεωργίας κατεχόμενος, οὐχ ὑπὸ στρατείας ἐνοχλούμενος, οὐχ

Hic ubi mille homines simul
exultantque gemuntque,

qui voluptate pariter afficiuntur & gemunt. Absit vero à te miserrima anima: quin potius similitudines has cum fabulis relinque, rectaque virum adi, qui non Saturni regis tempore, sed in medio ferrei hujus seculi vixit, quem Dij duo, Jupiter & Apollo liberali causa asseruerunt manu. Quamvis nec Atticus esset, nec Doricus, neque Solonis alumnus, nec è Lycurgi disciplina (non enim virtutem suffragio suo aut locus ullus creat, aut lex) sed Sinopensis Ponticus. Qui adhibito in consilium Apolline, omni se vivendi exuit necessitate, omnibus se expedivit vinculis, totamque terram liber & suus, non secus quam avis ratione prædita, circumiit. Ita ut nec tyrannum ullum metueret, nec ab ulla cogeretur lege, neque ulli Reip. otium transcriberet suum: non liberorum educatione oppressus, non nuptialibus astrictus vinculis: non agriculturæ intentus, non militaribus turbatus curis, nec rei augendæ studio discurrens.

currens. Sed hos omnes cum curis suis non aliter ridebat quam nos puerulos, quos talis suis serio intentos, feriri, spoliare & spoliari ab aliis videmus. Ipse vero regis securi liberique vitam ducebat: non ut hyeme Babylone viveret, æstate Medos fatigaret, sed ex Attica Isthmum, rursus relicta Isthmo Atticam una cum anni tempestate petebat. Regiæ illius, templa erant, gymnasia, & luci sacri. Divitiæ maximæ certissimæque, nec ullis obnoxiæ insidiis, universa cum fructibus suis terra: tum fontes terræ filii, omni Lesbio Chioque largiores nectare. Amicus præterea & familiaris erat aëri, sicut leonum corpora. Neque Jovis se subducere tempestatibus solebat, nec cum eo luctabatur: neque calorem hyeme, frigus æstate moliebatur. Sed ita toti naturæ assueverat, ut hoc vivendi genere & sanitatem sibi pararet & robur, vitamque quam longissime exten-

ὑπὸ ἐμπορίας περιφερόμενος· ἀλλὰ τούτων ἁπάντων ἀνδρῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων κατεγέλα, ὥσπερ ἡμεῖς τῶν σμικρῶν παίδων, ἐπειδὰν ὁρῶμεν αὐτοὺς περὶ ἀστραγάλους σπουδάζοντας, τύπτοντας καὶ τυπτομένους, ἀφαιροῦντας καὶ ἀφαιρουμένους. αὐτὸς δὲ βασιλέως ἀφόβου καὶ ἐλευθέρου δίαιταν διαιτώμενος, οὐκ ἐπιτρίβων ἐν χειμῶνι Βαβυλωνίους, οὐδὲ Μήδοις ἐνοχλῶν ὥρᾳ θέρους, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ τὸν Ἰσθμόν, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν αὖθις ὁμοῦ ταῖς ὥραις μετανιστάμενος. Βασίλεια δ᾽ ἦν αὐτῷ τά τε ἱερὰ καὶ τὰ γυμνάσια καὶ τὰ ἄλση. πλοῦτος δὲ ἀφθονώτατος καὶ ἀσφαλέστατος, καὶ ἀνεπιβούλευτος, γῆ τε πᾶσα καὶ οἱ ἐν αὐτῇ καρποί· καὶ κρῆναι γῆς ἔγγονοι, παντὸς Λεσβίου καὶ Χίου πόματος δαψιλέστεραι. καὶ φίλος ἦν καὶ συνήθης τῷ ἀέρι, ὥσπερ οἱ λέοντες, καὶ οὐκ ἀπεδίδρασκε τὰς ὥρας τοῦ Διός, οὐδὲ ἀντεμηχανᾶτο αὐτῷ, τοῦ μὲν χειμῶνος τεχνιτεύων θάλπος, τοῦ δὲ θέρους ἀναψύχειν ποθῶν· ἀλλ᾽ οὕτως ἄρα ἐθὰς ἦν τῇ τοῦ παντὸς φύσει, ὥστε ἐκ τοιαύτης διαί-

της

της ὑγιεινός τε ἦν καὶ ἰσχυρὸς, καὶ κατεγήρασε εἰς τὸ ἀκρότατον, μηδὲν φαρμάκων δεηθεὶς, μὴ σιδήρου, μὴ πυρὸς, μὴ Χείρωνος, μὴ Ἀσκληπιοῦ, μὴ Ἀσκληπιαδῶν, μὴ μάντεων μαντευομένων, μὴ ἱερέων καθαιρόντων, μὴ γοήτων ἐπᾳδόντων. πολεμουμένης δὲ τῆς Ἑλλάδος, καὶ πάντων πᾶσιν ἐπιτιθεμένων,

Οἳ πρὶν ἐπ' ἀλλήλοισι φέρον πολύδακρυν ἄρηα,

ἐκεχειρίαν ἦγε μόνος, ἐν ὡπλισμένοις ἄοπλος, ἐν μαχομένοις ἔνσπονδος πᾶσιν. ἀπείχοντο δὲ αὐτοῦ καὶ οἱ ἄδικοι καὶ οἱ τύραννοι καὶ οἱ συκοφάνται. ἤλεγχε μὲν γὰρ τοὺς πονηροὺς, ἀλλ' οὐ λόγων σοφίσμασιν, ὅσπερ ἐλέγχων ἀνιαρώτατος· ἀλλὰ ἔργα ἔργοις παρατιθεὶς ἑκάστοτε· ὅσπερ ἐλέγχων ἀνυσιμώτατος καὶ εἰρωνικώτατος. καὶ διὰ τοῦτ', οὔτε Μέλιτός τις ἐπὶ Διογένην ἀνέστη, οὔτε Ἀριστοφάνης, οὐκ Ἄνυτος, οὐ Λύκων. πῶς οὖν οὐ προηγούμενος τῷ Διογένει ὁ βίος οὗτος, ὃν ἑκὼν εἵλετο, ὃν Ἀπόλλων

deret: nec interim aut medicorum egeret remediis, aut ferro, aut igne, aut Chirone, aut Asclepio, aut Asclepiadis haberet opus: non oraculis vatum, non lustratione sacerdotum, non præstigiatorum carmine. Jam cum gravissimo bello arderet Græcia, sibique omnes insultarent mutuo,

Consueti inter se miserando cernere Marte,

solus inducias agebat: inter armatos inermis, inter bellantes fœderatus omnium. Manum ab eo abstinebant improbi omnes & tyranni & sycophantæ. Et tamen scelestos arguebat, non verborum captiunculis, quod reprehendendi genus esse solet molestissimum ut plurimum. Sed re ipsa ipsaque vita vitam eorum arguebat: quod reprehendendi genus efficacissimum minimeque solet esse asperum. Propterea nec ullus Melitus, nec ullus Aristophanes, aut Anytus, nullus Diogenem invasit Lyco. Quid ergo obstaret, quo minus reliquis omnibus præferenda hæc vita esset Diogeni, quam sponte sua

elegerat, quam Apollo dederat, commendarat Jupiter, quam omnes sapientes mirantur? An aliud fortunæ incommodum, præter usum actionis, eventumque, non satis ex arbitrio auctoris putamus esse? Quære ex eo qui uxorem duxit, cur id fecerit: respondebit, liberorum causa. Ex eo qui liberos educat, cur eos genuerit: successionis causa dicet. Ex eo qui militat: amplioris dicet fortunæ. Ex rustico: fructuum causa. Ex negotiatore: facultatum. Ex eo qui Remp. tractat: honoris. Omnes hi fines evanescunt ut plurimum, & in contrarium abeunt: nec artis aut sapientiæ, sed voti est felicitas. Quare singuli qui hæc proponunt sibi, difficultatem quandam experiuntur vitæ, miseriamque sustinent non voluntariam, neque ex ignoratione eorum quæ per se petenda sunt bonorum. Quem jam ex hoc numero judicabis liberum? Publicolamne, Reip. præfectum? Servum dicis non unius domini. Patronumne? servum dicis asperorum judicum. Tyrannumne?

ἔδωκεν, ὃν ὁ Ζεὺς ἐπῄνεσεν, ὃν οἱ νῦν ἔχοντες θαυμάζουσιν; ἢ ἄλλο τι ἡγούμεθα εἶναι τὴν προαίρεσιν, ἢ χρῆσιν πράξεως οὐκ αὐθαίρετον τῷ ἔχοντι; ἔρου δὴ τὸν γεγαμηκότα, τίνος εἵνεκεν γαμεῖ· παίδων φησί. τὸν παιδοτροφοῦντα, τίνος εἵνεκα ἐτεκνώσατο· διαδοχῆς ἐρᾷ. τὸν στρατευόμενον· πλεονεξίας ἐρᾷ. τὸν γεωργοῦντα· καρπῶν ἐρᾷ. τὸν χρηματιζόμενον· εὐπορίας ἐρᾷ. τὸν πολιτευόμενον· τιμῆς ἐρᾷ. τῶν δὲ ἐρώτων τούτων οἱ πολλοὶ ἀμβλισκάνουσι, καὶ εἰς τοὐναντίον περιΐστανται, καὶ εὐχῆς ἔργον ἡ ἐπιτυχία, οὐ γνώμης οὐδὲ τέχνης. ἕκαστος δὴ τῶν ταῦτα αἱρουμένων, προαίρεσίν τινα διαπεραίνει τοῦ βίου, καὶ ταλαιπωρίας ἀνέχεται οὐχ ἑκουσίου, οὐδὲ δι' ἄγνοιαν τῶν αὐθαιρέτων ἀγαθῶν. τίνα γὰρ ἄν τις καὶ φαίη τούτων ἐλεύθερον; τὸν δημαγωγόν; δοῦλον λέγεις πολλῶν δεσποτῶν. τὸν ῥήτορα; δοῦλον λέγεις πικρῶν δικαστῶν. τὸν τύραννον; δοῦλον λέγεις ἀκολάστων ἡδονῶν. τὸν στρατηγόν;

τηγόν; δοῦλον λέγεις ἀδήλου τύχης. τὸν πλέοντα; δοῦλον ἀσταθμήτου τέχνης. τὸν φιλόσοφον; ποῖον λέγεις; ἐπαινῶ μὲν γὰρ καὶ Σωκράτην, ἀλλ᾽ ἀκούω λέγοντος, πείθομαι τῷ νόμῳ, καὶ ἑκὼν ἐπὶ τὸ δεσμωτήριον ἄπειμι, καὶ λαμβάνω τὸ φάρμακον ἑκών. ὦ Σώκρατες, ὁρᾷς τί φῂς; ἑκών, ἢ πρὸς ἀκουσίους τύχας εὐπρεπῶς ἵστασαι, πειθόμενος νόμῳ; τίνι; εἰ μὲν γὰρ τῷ τοῦ Διός, ἐπαινῶ τὸν νομοθέτην· εἰ δὲ τῷ Σόλωνος, τί βελτίων ἦν Σόλων Σωκράτους; ἀποκρινάσθω μοι καὶ Πλάτων ὑπὲρ φιλοσοφίας εἰ μηδεὶς αὐτὸν ἐπετάραξε, μὴ Δίων φεύγων, μὴ Διονύσιος ἀπειλῶν, μὴ τὰ Σικελικὰ καὶ τὰ Ἰόνια πελάγη, ἄνω καὶ κάτω πρὸς ἀνάγκην διαπλεόμενα. κἂν ἐπὶ Ξενοφῶντα ἔλθω, βίον καὶ τοῦτον ὁρῶ μεστὸν πλάνης καὶ τύχης ἀμφιβόλου, καὶ στρατείας κατηναγκασμένης, καὶ στρατηγίας ἀκουσίου, καὶ φυγῆς εὐπρεποῦς. ταύτας τοίνυν φημὶ τὰς περιστάσεις διαφεύγειν ἐκεῖνον τὸν βίον, δι᾽ ὃν καὶ Διογένης ὑψη-

servum dicis effrænissimarum voluptatum. Imperatoremne? servum dicis incertæ fortunæ. Nautamne? servum indefinitæ artis. Philosophumne? de quo loqueris? Socratem quidem laudo, sed dicentem audio: Legi morem gero: volens carcerem peto: volens cicutam bibo. Videsne quid dicas, ô noster Socrates? Volensne, an vero ingratæ occurris fortunæ fortiter, ut legi pareas? At cui legi? Si Jovis, legislatorem laudo: sin Solonis, qua in re Socrati præferendus est Solon? Respondeat mihi & pro Philosophia Plato, an nemo eum turbaverit: non exilium Dionis, non minæ Dionysii, nec Sicula aut Ionica maria, quæ toties coactus sursumque deorsumq; cursitans, transmisit. Quod si ad Xenophontem abeam, vitam erroris plenissimam, ambiguæ fortunæ, expeditionis coactæ, & exilii speciosi video. Horum omnium casuum immunem istam dico vitam. Quare & supra Lycurgum,

& Solonem, & Artaxerxen, & Alexandrum constitutus fuit Diogenes. Libertate vero Socratem antecessit: nec delatus in judicio, nec carcere detentus, neque laudem consecutus è miseria.

λόπερ ἦν Λυκούργου καὶ Σόλωνος, καὶ Ἀρταξέρξου καὶ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐλευθερώτερος αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους, οὐ δικαστηρίῳ ὑπαχθεὶς, οὐδὲ ἐν δεσμωτηρίῳ κείμενος, οὐδὲ ἐκ τῶν συμφορῶν ἐπαινούμενος.

AN QUICQUAM ad virtutem artes liberales conferant.

ΕΙ ΣΥΜΒΑΛΛΕΤΑΙ πρὸς ἀρετὴν τὰ ἐγκύκλια μαθήματα.

DISSERT. XXI.

Λόγος κά.

SOcrates in disputatione quam in Piræeo cum politicis hominibus habuit, optimæ Reip. imaginem, non secus quam in dramate aliquo, oratione effingit. Nam & leges condit, & pueros educat, & custodes civitati imponit. Musica præterea gymnasticaque arte corpora simul animosque civium efformat. Quod ut melius fiat, magistros utriusque disciplinæ præstantissimos, tanquam totius gregis duces, præficit: quos custodes nominat. Quam quidem ejus urbem vereor ne aliquis paulo agrestior, magis in somniis quam

ΣΩκράτης ἐν Πειραιεῖ διαλεγόμενος πολιτικοῖς ἀνδράσιν, ἀναπλάττει τῷ λόγῳ, καθάπερ ἐν δράματι, πόλεώς τε καὶ πολιτείας ἀγαθῆς εἰκόνα, καὶ τίθεται νόμους, καὶ παῖδας τρέφει, καὶ φρουροὺς τῇ πόλει ἐπιτάττει, μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ παραδοὺς τὰ τῶν πολιτῶν σώματα καὶ τὰς ψυχάς· παραστήσας ἀμφοῖν τοῖν μαθημάτοιν διδασκάλους ἀγαθοὺς, καὶ ἐκκρίτους, ὥσπερ ἀγέλης ἡγεμόνας· φύλακας ὀνομάζων τοὺς ἡγεμόνας· ὄναρ οὐχ ὕπαρ, ὡς δόξαι ἄν τινι τῶν ἀγροικοτέρων,

ξυνοικιστὰς πόλιν. ἀλλὰ γὰρ τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας ὁ τρόπος οὗτος ἦν, ἐοικὼς τοῖς χρησμοῖς. εἰ δὲ βούλει, τὸν μὲν Σωκράτην ἐῶμεν· τὸν δὲ Ἀθηναῖον παρακαλῶμεν ξένον ἀποκρίνασθαι ἡμῖν. καὶ γὰρ αὖ καὶ τούτου ἀκούω ἐν Κρήτῃ διαλεγομένου τοῦ Διὸς ἐν τῷ δικταίῳ ἄντρῳ, Μετίλλῳ τῷ Λακεδαιμονίῳ, καὶ Κλεινίᾳ τῷ Κνωσίῳ. πόλει Δωρικῇ οἰκιζομένῃ τιθέντος νόμους, ἵνα πείθωνται τὸ Κρητῶν γένος μουσικὴν εἰς τὰ τῆς ἀνδρείας ἐπιτηδεύματα εἰσοικίσαι, καὶ ἡμερῶσαι τὸν θυμὸν τῶν μελῶν· ἵνα μὴ κολοβὸς αὐτοῖς ἡ ἀρετὴ μηδὲ ἀτελὴς γίγνηται· πρὸς τὸν μὲν ἔξω πόλεμον παρασκευάζουσα καρτερεῖν καλῶς καὶ ἀνέχεσθαι πονουμένους, καὶ ἀποθνήσκειν μένοντας· πρὸς δὲ τὸν ἐν τῇ ψυχῇ τὸν στασιωτικὸν μηδεμίαν παρασκευὴν προϊσαμένη τοῖς αὐτῆς θρέμμασι. πῶς τοῦτο λέγεις ὦ ξένε Ἀττικέ; οὕτω τὸ ἀγαθὸν ἡμῖν στενὸν καὶ γλίσχρον καὶ δύσληπτον καὶ ἄδηλον, καὶ πραγματείας

revera constitutam dicat. Verum non alia antiquæ Philosophiæ fuit ratio, quæ non multum differebat ab oraculis. Si placet, relinquamus Socratem, potiusque ab altero illo Atheniensi cive petamus, ut nobis respondeat. Nam & hunc in Creta in Dictæo Jovis antro cum Lacedæmonio Megillo & Cnossio illo Clinia differentem audio: cum Doricæ civitati, de cujus tum fundatione agebatur, leges condit, suadetque Cretensibus, ut inter reliqua, quibus ad virtutem excitantur cives, admittant quoque Musicam, ejusque modulatione vehementes animi componerent motus, ne mutila eorum ulla ex parte aut imperfecta esset virtus. Quod fieret, si quo modo externum quidem bellum tolerare fortiter ac sustinere possent, doceret eos: seditioni vero internæ, qua fluctuare solet animus, nullum civibus suis præscriberet remedium. Quid ais vero, hospes Attice? Tamne tibi angusta, tam lubrica ac difficilis videtur ea quæ ad bonum deducit via, tam incerta, multisque

obsessa molestiis, ut nisi quis cantillet ac minurizet, totosque dies in Geometrico pulvere lineas deducat, pervenire eo nequeat? quasi aliud quid nobis sit propositum, quam ut viri boni fiamus. Cum profecto virtus, si utilitatem ejus spectes, res magna sit & ardua, si quo comparatur modum, facillima, quia in proximo aliquis semper ejus usus est, modo quis semel honesto locum dederit, turpi vero bellum indixerit. Respondebit Atheniensis hospes: Id quod legem vocant in Rep. nisi accedat civium obsequium, frustra ferri ac rogari: nec quicquam magis requiri, quam ut sponte parere velit populus. Eum vero qui in animo nostro est populum, varium esse & insanum: qui si semel legi consenserit, locumque ei dederit, & quo jusserit sequi cœperit, tum demum præstantissimam obtinere in animo Reip. formam, quam philosophiam vocant homines. Quare censeo ut Philosophiam hanc advocemus, quæ legislatoris instar, tumultum erroremque

πολλῆς ἐμπεπλησμένον, ὥστε οὐκ ἂν αὐτοῦ τύχοιμεν ὅτι μὴ τερετίζοντες καὶ ψάλλοντες, καὶ τὰς ἐν γεωμετρίᾳ γραμμὰς ἄνω καὶ κάτω καταγράφοντες, καὶ τριβόμενοι ἐν τούτοις, ὥσπερ ἄλλο τι θέλοντες, ἀλλ' οὐκ ἄνθρωποι ἀγαθοὶ εἶναι; πρᾶγμα κατὰ τὴν χρείαν ὑψηλὸν καὶ μέγα, κατὰ δὲ τὴν κτῆσιν οὐ χαλεπὸν, ἐγγύς που τινὸς οὔσης χρείας τῆς ἀρετῆς τῷ ἅπαξ ἐθελήσαντι εἶξαι τῷ καλῷ, καὶ πρὸς τὰ αἰσχρὰ ἀντιπολέψαι. καὶ ἀποκρίνεται ὁ Ἀθηναῖος ξένος, ὅτι καὶ πόλεως τὸ καλούμενον δὴ τοῦτο νόμος, ἄνευ πειθοῦς τῶν χρωμένων, σύγγραμμά ἐστιν ἄλλως κενόν. δεῖ δὴ αὐτῷ ἐκ τοῦ δήμου πειθομένου ἑκόντος. ὁ δὲ ἐν τῇ ψυχῇ δῆμος, πολὺς καὶ ἔμπληκτος· ἀλλ' ἐπειδὰν ἅπαξ εἴξας ὁμολογήσῃ τῷ νόμῳ, καὶ ἕπηται ᾗ αὐτὸς ἐπικελεύῃ, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ χρῆμα πολιτεία ψυχῆς ἡ ἀρίστη, ἣν καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι φιλοσοφίαν. φέρε δὴ, νομοθέτου δίκην, παρελθέτω φιλοσοφία ψυχὴν ἄτακτον καὶ

πλανω-

πλανωμένην κοσμήσουσι, καθάπερ δῆμον. παρακαλείτω δὲ ξυλλήπτορας ἐσομένας αὐτῇ καὶ ἄλλας τέχνας, οὐ βαναύσους μὰ Δία, οὐδὲ χειρουργικάς, οὐδὲ οἵας συντελεῖν τὰ φαῦλα ἡμῖν, ἀλλὰ τὴν μὲν, τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ παρασκευάσουσαν ὄχημα εὐπαθὲς καὶ ἐῤῥωμένον τοῖς προστάγμασιν ὑπηρετεῖν, γυμναστικὴν ταύτην ὀνομάζουσι· τὴν δὲ, ἄγγελον τῶν τῆς ψυχῆς διανοημάτων, ῥητορικὴν ταύτην ὀνομάζουσι· τὴν δὲ, ἀγαθὴν τιθήνην καὶ τροφὸν γνώμης νέας, ποιητικὴν ταύτην ὀνομάζουσι· τὴν δὲ ἡγεμόνα τῆς ἀριθμῶν φύσεως, ἀριθμητικὴν ταύτην ὀνομάζουσι. τὴν δὲ καὶ λογισμῶν διδάσκαλον, λογιστικὴν ταύτην ὀνομάζουσι· γεωμετρίαν δὲ καὶ μουσικὴν ξυνεργάτω τε καὶ ξυνίστορε φιλοσοφίας, τὸ αὐτῶν νείμασαι ἑκάστη μέρος τοῦ πόνου. καὶ περὶ μὲν τῶν πάντων τάχα δὴ ἑξῆς διέξειμι. νῦν δὲ δὴ μουσικῆς πέρι τοῦ πρεσβυτάτου τῶν ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιτηδευμάτων προχειρισάμενοι, λέγωμεν τὰ ἐ-

animi, tanquam populi alicujus componat. Quod ut possit, artium aliarum subsidium assumat: non è numero illarum, hercule, quas sedentarias aut mechanicas dicimus, quibusque in usu quotidiano utimur, sed illam primo, quæ corpus ita præparet, ut promptum animæ vehiculum validumque ad obeunda ejus imperia esse possit: quam Gymnasticam dicat. Alteram rursus quæ animi conceptiones efferat, quam Rhetoricen vocet. Tertiam quæ animos juniores & adhuc rudes nutriat educetque: quam Poëticen appellet. Quartam, quæ numerorum rationem doceat, quam Arithmeticen nominet. Quintam quæ supputandi, quam calculatoriam nuncupet. Hanc aliæ duæ, Geometria, ac Musica, sequantur, sociæ Philosophiæ atque arcanorum ejus consciæ: quarum singulis illa opus suum partitur. De quibus loco suo forte dicturi sumus. Nunc de Musica, ut instituimus, quæ omnium animi disciplinarum antiquissima est, quæ par videtur,

videtur, dicamus. Eam nimirum & singulis hominibus & totis conducere urbibus, quibus Deorum munere exercitium ejus est concessum. Non de ea nunc ago, quæ tibiis aut cantiunculis, aut pedum motibus, aut sola vocis inflexione sine verbis, animum penetrat: nec aliud quam aurium voluptatem habet, cur celebretur. Hanc enim amplexa esse videtur animi humani corruptio, dum jucunditatis sequitur speciem, & ut gratificetur sibi veram illam in spuriam illegitimamq; mutasse Musicen. Hodie certè ex nostris sublata est oculis: positaque antiqua illa sinceraque sua pulchritudine imponit nobis,

Sicut columbæ fictus haud verus nitor.

Nescimus enim solam Musicæ imaginem esse quam retinuimus, veramque illam Heliconiam Musam habere falso nos arbitramur, quæ amici Homeri, magistra Hesiodi, Orphei mater fuit. Cum neque habeamus eam, neque imbuti ea simus. Hinc illegitima usurpatio paulatim

κόπτει· ὡς ἔστι καλὸν μὲν καὶ ἀνδρὶ ἑνὶ μουσική, καλὸν δ᾽ αὖ καὶ πόλει καὶ γένει ξύμπαντι, ᾧ τῶν Θεῶν μοῖρα μουσικὴν συνέβη ἐπιτηδεῦσαι. οὔ τι τοι λέγω τὴν διὰ αὐλῶν καὶ ᾠδῶν καὶ χορῶν καὶ ψαλμάτων, ἄνευ λόγου ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἰοῦσαν, τῷ τερπνῷ τῆς ἀκοῆς τιμηθεῖσαν· ταύτην μὲν γὰρ ἔοικεν ἡ ἀνθρωπίνη ἀγαπήσασα πλημμέλεια, ἑπομένη τῷ ἡδεῖ φαινομένῳ, νοθεύσασα διὰ τὸν ἔρωτα τούτου τὴν ἀκρίβειαν τῆς μουσικῆς· τὸ γὰρ νῦν ἔχον, ἐξίτηλος ἡμῖν γενομένη, οἴχεται ἀποδυσαμένη τὸ αὐτῆς κάλλος, τὸ ὑγιὲς ἐκεῖνο καὶ ἀρχαῖον, ἐξαπατῶσα ἡμᾶς, καθάπερ περιστερᾶς ἐπίχαλκον οὐκ αὐτοφυὲς ἄνθος, καὶ εἰδώλῳ τινὶ μουσικῆς ξυνόντες λανθάνομεν, οἰόμενοι αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἀληθῆ καὶ ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος μοῦσαν ἔχειν, τὴν Ὁμήρου φίλην, καὶ Ἡσιόδου διδάσκαλον, τὴν Ὀρφέως μητέρα· οὔτε ἔχοντες, οὔτε εἰδότες. ἡ δὲ παρανομία, ἐκ σμικρᾶς συμ-

φορη-

φορηθεῖσα ἡμῖν, τὴν ψυχὴν εἰς τὸν ὄλισθον τοῦτον κατέσπασε καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ. ὅτε Δωριεῖς μὲν οἱ ἐν Σικελίᾳ, τὴν ὄρειον ἐκείνην καὶ ἀφελῆ μουσικὴν οἴκοι καταλιπόντες, ἣν ἐπὶ ἀγέλαις καὶ ποίμναις εἶχον, Συβαριτικῶν αὐλημάτων ἐρασταὶ γενόμενοι, καὶ ὄρχησιν ἐπιτηδεύσαντες οἵαν ὁ αὐλὸς ἠνάγκαζεν Ἰώνων, ἀφρονέστεροι μὲν, τὸ εὐφημότατον, ἀκολαστότεροι δὲ, τὸ ἀληθέστατον, ἐγένοντο. Ἀθηναίοις δὲ ἡ μὲν παλαιὰ μοῦσα, χοροὶ παίδων ἦσαν καὶ ἀνδρῶν, γῆς ἐργάται κατὰ δήμους ἱστάμενοι, ἄρτι ἀμητοῦ καὶ ἀρότου κεκονιμένοι, ᾄσματα ᾄδοντες αὐτοσχέδια· μεταπεσοῦσα δὲ ἡ ψυχὴ ἐπὶ τέχνην ἀκορέστου χάριτος ἐν σκηνῇ καὶ θεάτροις, ἀρχὴ τῆς περὶ πολιτείαν αὐτοῖς πλημμελείας ἐγένετο. ἡ δὲ ἀληθὴς ἁρμονία, ἣν ᾄδει μὲν ὁ μουσῶν χορὸς, ἐξάρχει δὲ αὐτῆς ὁ Ἀπόλλων ὁ μουσηγέτης, σώζει μὲν ψυχὴν μίαν, σώζει δὲ οἶκον, σώζει ναῦν, σώζει στρατόπεδον. εἰ δὲ Πυθαγόρᾳ πειθόμεθα,

ſeſe inſinuans, noſtrum cum publicè tum privatim in errorem hunc pertraxit animum. Ex quo Dores qui Siciliam incolunt, ſimplicem illam agreſtemque Muſicen, qua inter greges ſuos pecudeſque utebantur, domi reliquerunt, ac pro eo tibias Sybariticas amare, ad Ionicas ſaltare cœperunt. Atque ita dementiores, ut leviſſime dicam, aut ut verius, intemperantiores facti ſunt. Antiqua Athenienſium Muſa nihil aliud quam chori puerorum virorumque erant, & agricolæ in populos diviſi, qui adhuc à ſemente ſua & meſſe ſordidi, incompoſita quædam & extemporanea canebant carmina. Ab his cum animus ad ſcenicam paulatim & theatralem artem, quæ res voluptatem prorſus habet inſatiabilem, deflecteret, hoc corrumpendæ fuit Reip. principium. At vera illa harmonia, quam Muſarum canit chorus, dux earum inchoat Apollo, animum in ſtatu ſuo retinet, domum conſervat, conſervat navem, conſervat exercitum. Quod ſi Pythagoræ, ut par eſt, credi-

credimus, cœlum quoque modulationem edit. Non quod ut lyra pulsetur, aut infletur ut tibia: sed quod circuitu suo divina illa Musicaque quæ in eo sunt corpora congruo aptoque, cœlestem quandam excitent harmoniam. Cujus quidem elegantiam Dii sentiunt, nos vero non item: vel quod tanta ejus sit excellentia, vel quod tanta sit nostra imbecillitas. Nec aliud innuere Ascræus Hesiodus voluit, cum Heliconem quendam statuit Musarum, divinosque choros, quibus præsidem sive solem facit sive Apollinem, sive quocunque nomine clarissimum illum ignem, qui in hac harmonia agit principem, appellare libuerit. At vero humana illa nostra, quæ circa animum versatur, quid aliud est quam custos ejus & magistra: quæ affectibus præest illius, ut si qui nimium se efferant & exultent, eos demulceat: si qui remissi nimium & dissoluti sint, eos exacuat denuo exciteique? Hæc est quæ facillime luctum levat, facillime iram cohibet, optime cu-

ὥσπερ ἄξιον, καὶ μελῳδεῖ ὁ οὐρανὸς, οὐ κρουόμενος ὥσπερ λύρα, οὐδὲ ἐμπνεόμενος ὥσπερ αὐλὸς, ἀλλ' ἡ περιφορὰ τῶν ἐν αὐτῷ διαρμονίων καὶ μουσικῶν σωμάτων σύμμετρός τε οὖσα καὶ ἀντίρροπος, ἦχόν τινα ἀποτελεῖ διαρμόνιον. τῆς ᾠδῆς ταύτης τὸ κάλλος θεοῖς μὲν γνώριμον, ἡμῖν δὲ ἀναισθὲς, δι' ὑπερβολὴν μὲν αὐτοῦ, ἔνδειαν δὲ ἡμετέραν. τοῦτό μοι καὶ Ἀσκραῖος Ἡσίοδος αἰνίττεται, ἑλικῶνά τινα ὀνομάζων τῶν θεῶν καὶ χοροὺς ἠγαθέους ἐν αὐτῷ, κορυφαῖον δὲ εἴτε ἥλιον, εἴτε Ἀπόλλωνα, εἴτε τι ἄλλο ὄνομα φανωτάτῳ καὶ μουσικῷ πυρί. ἡ δέ γε ἀνθρωπίνη καὶ περὶ τὴν ψυχὴν οὖσα, τί ἂν εἴη ἄλλο ἢ παιδαγώγημα τῶν τῆς ψυχῆς παθημάτων, τὸ μὲν ἐξάτλον αὐτῆς καὶ φερόμενον κατεπάδουσα, τὸ δὲ παρειμένον καὶ ἐκλελυμένον ἔμπαλιν ἐπαίρουσα καὶ παροξύνουσα; δεινὴ μὲν γὰρ ἐπελαφρῦναι οἶκτον, δεινὴ δὲ ἀμβλῦναι ὀργὴν, δεινὴ δὲ ἐπισχεῖν θυμὸν, ἀγαθὴ

γαθὴ ἐπιθυμίαν σωφρονίσαι, καὶ λύπην ἰάσασθαι, καὶ ἔρωτα παραμυθήσασθαι, καὶ συμφορὰν κουφίσαι· ἀγαθὴ καὶ ἐν θυσίαις παραστάτις, καὶ ἐν δαιτὶ σύσσιτος, καὶ ἐν πολέμῳ στρατηγός· δεινὴ δὲ καὶ ἐν ἑορταῖς εὐφρᾶναι, καὶ ἐν διονυσίοις κωμάσαι, καὶ ἐν τελεταῖς ἐπιθειάσαι· δεινὴ καὶ πολιτείας ἦθος κεράσαι τῷ μέτρῳ. οὕτω Βοιωτοὺς τοὺς ἀγροίκους αὐλὸς ἐπιτηδευόμενος ἡμέρωσε, καὶ ποιητὴς Πίνδαρος συνῳδὸς τῷ αὐλῷ· καὶ Σπαρτιάτας ἤγειρε τὰ Τυρταίου ἔπη, καὶ Ἀργείους τὰ Τελεσίλλης μέλη, καὶ Λεσβίους ἡ Ἀλκαίου ᾠδή· οὕτω καὶ Ἀνακρέων Σαμίοις Πολυκράτην ἡμέρωσε, κεράσας τῇ τυραννίδι ἔρωτα Σμέρδιος, καὶ Κλεοβούλου κόμην, καὶ αὐλοὺς Βαθύλλου, καὶ ᾠδὴν Ἰωνικήν. τὰ δὲ τούτων ἀρχαιότερα εἰς τί χρὴ λέγειν; Ὀρφεὺς ἐκεῖνος, ἦν μὲν Οἰάγρου παῖς καὶ Καλλιόπης αὐτῆς, ἐγένετο δὲ ἐν Θρᾴκῃ ἐν τῷ Παγγαίῳ ὄρει. νέμονται δὲ τοῦτο Θρᾳκῶν οἱ Ὀδρύσαι, ὄρειον γένος, λῃσταὶ καὶ ἄξενοι· ἀλλ' εἵποντο

piditates temperat, dolores mitigat, amores solatur, adversam sublevat fortunam. Optima hæc in sacrificiis comes, in epulis convictrix, imperatrix in bello. Hæc est quæ maximè in festis reficit, Bacchanalibus saltat, in mysteriis afflat homines. Hujus præcipuum quoque opus est, modulatione sua aptè Remp. temperare. Ita agrestes Bœotorum mores tibiæ studium, tibiæque aptatum Pindari carmen mitigavit. Sic Tyrtæi numeri Spartanos, Argivos Telesillæ modi, Lesbios Alcæi cantus excitarunt. Sic & Polycratem Samiis mitiorem reddidit Anacreon, ejusque tyrannidi Smerdiæ amorem, Cleobuli comam, tibiasque Bathylli, & Ionicos immiscuit cantus. Jam antiquiora his quid attinet dicere? Celeberrimus ille Orpheus, Oeagri & Calliopes ipsius dicitur fuisse filius: qui in Thraciæ monte Pangæo natus putatur. Hunc Thracum populi incolunt, quos Odrysos dicunt, homines agrestes, latrociniis addicti, inhospita-

les.

les. Sola tamen cantus voluptate deliniti, Orpheum tanquam ducem secuti sunt Odrysi. Hoc erat videlicet quercus & fraxinos ducere. Feritatem enim ignobilem eorum, quos hac capi voluptate videbant, inanimi contulerunt corpori poetæ. Alius in Bœotia citharœdus erat præstantissimus, cujus artem non saxa, ut fabula vult, sequebantur (quomodo enim cantu strui posset murus?) sed bellica militarique modulatione in acie Bœoticam juventutem ordinabat: atque ita inexpugnabili muro Thebas cingebat. Qualem & apud Spartiatas suos excogitavit Lycurgus, qui tibiam pro duce militari juventuti in prœliis præire voluit. Illi pone sequebantur, & tripudiantes hostem invadebant. Talis fuit & Themistoclis tibia, qua ipsas Athenas in naves deduxit: ubi ad tibiæ modos remigabant alii, alii pugnabant: utrique vincebant. Huic choro Eleusiniæ applaudebant Deæ. Hinc tot illa victoriarum monumenta: hinc Laconica Atticaque trophæa mari terraque

τό γε ἑκόντες Ὀδρύσαι ἡγεμόνι Ὀρφεῖ, καλῇ κηλούμενοι τῇ ᾠδῇ. τοῦτο ἄρα δρῦς καὶ μελίας ἐγένετο ἄγειν, εἰκαζόντων τὸ ἀγεννὲς τοῦ τῶν κηλουμένων τρόπου ἀψύχοις σώμασιν. ἄλλος ἦν περὶ Βοιωτίαν κιθαριστὴς γενναῖος, οὐ λίθους, οἷον ὁ μῦθός φησι, προσαγόμενος τῇ τέχνῃ (πῶς γὰρ ἂν γένοιτο ἐξ ᾠδῆς τεῖχος;) ἀλλ' ὑπὸ μέλει ἐμβατηρίῳ καὶ πολεμικῷ συναγαγὼν εἰς φάλαγγα τοὺς Βοιωτῶν νέους, τεῖχος ἄμαχον ταῖς Θήβαις περιέβαλεν. οἷον τεῖχος καὶ Σπαρτιάταις ἐμηχανήσατο Λυκοῦργος, ἐπιτάξας τοῖς νέοις αὐλὸν ἡγεμόνα ἐν ταῖς μάχαις. οἱ δὲ ἐπείθοντο, καὶ ἐπολέμουν χοροῦ νόμῳ. τοῦτον ἔχων καὶ Θεμιστοκλῆς τὸν αὐλὸν, εἰς τὰς ναῦς ἐνεβίβασε τὰς Ἀθήνας· ὅτε ὑπ' αὐλῷ οἱ μὲν ἤρεσσον, οἱ δὲ ἐμάχοντο, ἐνίκων δὲ ἄμφω. ξυνεπήχουν δὲ καὶ αἱ θεαὶ τῷ χορῷ Ἐλευσινόθεν. ἐκεῖθεν ἐπινίκια ἔστησεν, ἐκεῖθεν τρόπαια Λακωνικὰ καὶ Ἀττικὰ, θαλάττια καὶ ἠπειρωτικὰ

μεστ'

μετ' ἐπιγραμμάτων καλῶν. τοῦτον τὸν χορὸν ἐνίκων μὲν Λακεδαιμόνιοι, ἐδίδασκε δὲ Λεωνίδης. καὶ τί δεῖ πλείω λέγειν, ἢ μουσικῆς πέρι ἀπομηκύνειν; ἀγαθὴ δὲ ἐν πολέμῳ παραστάτις, ἀγαθὴ δὲ ἐν πολιτείᾳ ξύνοικος, ἀγαθὴ δὲ καὶ παίδων τροφός. ταχεῖα γὰρ τῶν αἰσθήσεων ἡ ἀκοὴ, καὶ ὀξέως ἐπὶ τὴν ψυχὴν τὰ γνωσθέντα ἀναπέμπουσα, καὶ προσαναγκάζουσα συμφέρεσθαι καὶ συνορμᾶν τοῖς αὐτοῖς πάθεσιν. ὅθεν ἄμουσοι ψυχαὶ καὶ ἐκμελεῖς, παντὶ τῷ ἡδεῖ φαινομένῳ ἐνδιδοῦσαι, οὐδαμῶς ἄν ποτε γένοιντο μέτοχοι ὀρθοῦ νόμου. μουσικὴν δὲ ὀνομάζουσι τὴν αὐτὴν ἡδονὴν δι' ὁμοιότητα οὐ τοῦ τέλους, ἀλλὰ τῆς περὶ τὰ μέλη πραγματείας. οἷον εἴ τις καὶ ἰατρικὴν καλοῖ τέχνην, ἀπεληλαμένην μὲν τοῦ ὑγιεινοῦ, περὶ δὲ αὐτὰ τὰ φάρμακα ἐξεταζομένην· οὕτως ἀμέλει καὶ γεωμετρίαν, τὸ γενναιότατον φιλοσοφίας μέρος, οἱ μὲν πολλοὶ φαῦλον, καὶ ἐπὶ τῷ φαύλῳ τέλει, μέχρι τοῦ

que parta, cum inſcriptionibus pulcherrimis erecta fuerunt. In hoc choro Lacedæmonii vincebant, hunc Leonides docebat. Quid autem pluribus opus eſt, aut de Muſica ultra agimus? Cum optima ſit pacis administra, optima belli comes: optima Reip. ſocia, optima puerorum nutrix. Omnium namque ſenſuum velociſſimus auditus eſt, omnium celerrimè quæ percepit animæ communicat, ſuiſque eam convenire ac conſentire cogit affectionibus. Quo fit ut animi vera à Muſica alieni, quique quamvis voluptatis pro ea amplectuntur ſpeciem, nunquam rectæ legis fiant participes. Et tamen Muſicam dicunt, voluptatem eandem, non finis reſpectu, ſed quod circa modulorum rationem utraque verſetur. Non aliter quam ſi quis medicinam, non qua ſanitatem curat, ſed qua in remediorum contemplatione occupatur, artem vocare velit. Sic & Geometriam, nobiliſſimam tamen philoſophiæ partem, plerique hominum non aliter quam viliſſimam artem, viliſſi-

que fine, quatenus necessarius ejus usus videtur, admittunt; ut terram metiantur, murum attollant: quicquid denique mechanicis in ea artibus confert, nulla cæterorum ratione habita, usurpant: cum tamen non iste ejus sit usus. Absit vero. Nec enim minus terra habitabitur, nisi eam accurate pauperes aliquot distinguant agricolæ. Sed hæc vilissima tantum ejus pars est. At vero sicut remedia quædam visum oculorum acuunt; ita proprium illius opus est, vim quandam eximiam ad totius universi contemplationem intellectui nostro suppeditare. Quem quidem usum ejus pauci oppido viderunt unquam. Non aliter quam si mediterraneus homo, navem forte fortuna aliquam in portu videat, miratusque hoc inventum, interiores navis partes versare incipiat, nec alium ejus usum esse arbitretur. Huic credo homini ipsa operis inventrix Minerva responderet: Videsne mare illud latum, immensum diffusumque supra terram, quod illius fines

περὶ τὴν χρείαν ἀναγκαίου δοκοῦντος προσίενται, διαμετρῆσαι γῆν, καὶ αὐξῆσαι τειχίον, καὶ πᾶν ὅσον εἰς χειρουργίαν αὐτῆς συντελεῖ, δοκιμάζοντες, περαιτέρω δὲ οὐχ ὁρῶντες. ἡ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. οὐ γὰρ ἂν ᾤκεῖτο χεῖρον ἡ γῆ, μὴ διαμετρουμένων αὐτὴν ἀκριβῶς πενήτων γεωργῶν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν, εἴη ἄν τι τῶν ἐν γεωμετρίᾳ τὸ φαυλότατον· τὸ δὲ ἔργον αὐτῆς, ὥσπερ τι ὀξυωπὲς τῆς διανοίας φάρμακον, ῥώμην αὐτῇ οὐκ ἀγεννῆ παρασκευάζει πρὸς τὴν θέαν τῶν ὅλων. ἄθικτοι δὲ οἱ πολλοὶ τῆς χρείας ταύτης, καθάπερ εἴ τις ἠπειρώτης ἀνὴρ ναῦν ἰδὼν ἐν λιμένι, ἀγασθεὶς τοῦ σοφίσματος ἔνδον τῇ νηὶ χρῷτο, πάντα κινῶν τὰ ὄργανα, τοῦτο οἰόμενος εἶναι τέλος τῆς νεώς· φαίη δ' ἄν, οἶμαι, πρὸς αὐτὸν Ἀθηνᾶ ἡ εὑρέτις τοῦ ἔργου τούτου. ὁρᾷς τὸ πέλαγος πλατὺ καὶ ἄπειρον καὶ κεχυμένον ὑπὲρ τῆς γῆς, συνάπτον αὐτῆς τὰ τέρματα, ὧν πρότερον οὐδὲ ἀκοὴν εἰ-

χὲς

χές τε, οὐδὲ ἐλπίδα τῆς θέας· ἑκάστῳ δὲ εἷς ἦν τόπος γνώριμος, ὥσπερ οἱ φωλεοὶ τοῖς ἑρπετοῖς· φιλία δὲ καὶ ἐπιμιξία καὶ κοινωνία καὶ ἀμοιβὴ τῆς παρ' ἑκάστης εὐπορίας, ἐκποδὼν ἦν· ἕως ὑμῖν τὸ σόφισμα τοῦτο ἐμηχανησάμην τὴν ναῦν. τοῦτό γε τὸ ὄχημα ἀρθέμενον ὄρνιθος δίκην, διαπλήσεται πανταχοῦ· εἰ δὲ ἀπιστεῖς, πεῖρα μάθε τοῦτο. καὶ περὶ γεωμετρίας λεγέτω τις θεῶν, ἢ ἐκείνη ἡ θεὸς ἡ Ἀθηνᾶ· ἐκεῖσε βλέψαι· ὁρᾷς τουτὶ τὸ ὑπὲρ κεφαλῆς θέαμα, τὸ καλὸν, ἐληλαμένον περὶ γῆν ἐν κύκλῳ, καὶ περὶ αὐτὴν ἑλιττόμενον, μεστὸν ἄστρων, ἥλιον φέρον, σελήνην ἔχον; τοῦτο ὅ, τι μέν ἐστιν οὐκ οἶσθα, δοκεῖς δὲ ὁρᾶν καὶ εἰδέναι. ἀλλ' ἐγώ σε ὦ οὗτος ἀνάξω ἐκεῖσε ἠπειρώτην ὄντα, ὄχημά σοι πηξαμένη κοῦφον, παραδοῦσα γεωμετρίᾳ, ἥ σε τὰ μὲν πρῶτα ἔνδον ἐν τῷ λιμένι ὀχήσει, ἐθίζουσα ἀνέχεσθαι τῆς πο-

conjungit: de quibus antehac ne fando quidem audisti, quos ne visurum quidem te sperabas. Hactenus enim unum tantum singuli cognitum habuistis locum, sicut lustrum suum reptilia. Amicitia enim, commercia, rerumque quibus singuli abundant loci inter se commutatio, vix nomine tenus nota erant, donec hoc inventum excogitavi vobis quod vocamus navem. Hoc namque vehiculum avis instar velociter sublatum quocunque volabit. Si dubitas, reipsa experire. Eodem modo & de Geometria, sive Minerva, sive alia aliqua Dea hunc in modum dicat: Agedum sursum specta. Videsne illud quod capiti nostro imminet spectaculum, illud tam pulchrum, tam varium, quod terram circuit, terram circumvolvitur, quod astris undique cinctum, quod solem, lunamque gerit? Illud quid sit ignoras, etsi te scire existimas. Ego vero, mi homo, cum in continenti vixeris hactenus, eo te deducam. Vehiculum enim tibi fabricabo levissimum, cum quo te Geometriæ tradam. Quæ primum in ipso portu te circumvehet, ut paulatim itineri assuescas, nec ad subitum

ſubitum maris conſpectum nauſees, aut tempeſtatem metuas. Unde poſtea relicto portu in purum illud perviumque totius univerſi te deductura eſt mare: donec perveneris,

--- Matutæ ubi limina pulchra,
Et chorea & domus eſt, ſurgentiſq; aurea Solis Effigies,

Et lunæ lumen, aliorumque puriſſimorum illorum corporum. Quamdiu vero hæc nondum vidiſti, veræ beatitudinis immunis es experſque.

ρείας, καὶ μὴ ἰλιγγιᾷν πρὸς τὸ πέλαγος μηδὲ ἀποδειλιᾷν· ἔπειτα ἀγαγοῦσα ἔξω τοῦ λιμένος, εἰς καθαρὸν καὶ εὔδρομον τὸ τῶν ὄντων πέλαγος ἀνάξει, κἀκεῖσε,

--ὅθι τ' ἠοῦς ἠριγενείας
Οἰκία καὶ χοροί εἰσι, καὶ ἀντολαὶ ἠελίοιο,

Καὶ σελήνης αὐγαὶ, καὶ τῶν ἄλλων ἀκηράτων σωμάτων. ἕως δὲ ἀθέατος τούτων εἶ, μένεις εὐδαιμονίας ἀμέτοχος καὶ ἄμοιρος.

AN ALIQUIS divinitus bonus fiat.

DISSERT. XXII.

ΕΙ ΓΕΝΟΙΤΟ τὶς θείᾳ μοίρᾳ ἀγαθός.

Λόγος κβʹ.

HOmerus ſub perſona Neſtoris alibi cum Telemacho diſſerit, ubi hæc de eo,

--- Non ego namque
Te reor invitus natum aut adoleſcere Divis.

Idem ille bonos viros omnes, dios vocat: quia, ut opinor, bonum illud non arti debebant, ſed à Jove erant conſecuti. Quin & ſuſpicor eum verſus illos, quos alibi de

ΟΜηρος μὲν πρὸς τὸν Τηλέμαχον διαλεγόμενος ἐν προσώπῳ Νέστορος, οὑτωσὶ περὶ αὐτοῦ λέγει,

--Οὐ γὰρ ὀΐω
Οὐδέ σε θεῶν ἀέκητι γενέσθαι τε τραφέμεν τε.

Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἅπαντας, δίους καλεῖ, διότι ἦσαν, οἶμαι, οὐ κατὰ τέχνην ἀγαθοὶ, ἀλλὰ ἔργον Διός. ὑποπτεύω δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ ἔπη ἃ περὶ τοῦ Δημοδόκου λέγει.

λέγει. ὅτι ἣν αὐτὸς πεποιημένα μὲν εἰς τὴν αὑτοῦ τύχην, ἀνακείμενα δὲ τῷ Δημοδόκῳ· ἔχει δὲ τὰ ἔπη ὧδέ πως,

Τὸν περὶ Μοῦσ' ἐφίλησε, δίδου δ' ἀγαθόν τε κακόν τε.
Ὀφθαλμῶν μὲν ἄμερσε, δίδου δ' ἡδεῖαν ἀοιδήν.

Ἐγὼ δὲ αὐτῷ περὶ μὲν τῆς ᾠδῆς συντίθεμαι, περὶ δὲ τῆς συμφορᾶς οὐ συντίθεμαι. οὐ γὰρ μουσικὸν τὸ δῶρον. ἀπίθανος δὲ καὶ ὁ Δημόδοκος, οὑτωσὶ περὶ αὐτοῦ λέγων,

Αὐτοδίδακτος δ' εἰμί, θεοὶ δέ μοι ὤπασαν ὀμφήν.

Καὶ πῶς ἐστὶ ὦ βέλτιστε ἀοιδῶν αὐτοδίδακτος, παρὰ θεῶν τὴν ὀμφὴν ἔχων, οἱ πάντων διδασκάλων ἀπλανέστατοι; ἀποκρίναιτ' ὁ Δημόδοκος ὅπερ ἂν τῶν πλουσίων οἱ λαχόντες κλῆρον πατρῷον περὶ τοὺς χρηματιστὰς ἀποκρίναιντο, ὡς ἐστὶν αὐτοῖς αὐτοφυὴς ὁ πλοῦτος, οὐ παρ' ἄλλων τέχνῃ καὶ πόνῳ συνενηνεγμένος. ἐπεὶ καὶ τὸν Ἡσίοδον τί οἰόμεθα ποιμαίνοντα περὶ τὸν Ἑλικῶνα ἐν Βοιωτίᾳ, ᾀδούσαις ταῖς μούσαις; ἐν-

Demodoco scripsit, de sua ipsius arte scripsisse, Demodoco vero applicuisse tantum. Habent illi hoc modo:

Dilexit quem Musa, deditque malumq; bonumque,
Namque dedit dulces erepto lumine cantus.

Ego illi de carmine quidem concedo, de calamitate aliter sentio: quæ indignum Musis donum est: Nec Demodoco credo qui hæc de se dicit:

Sponte mea didici, tribuerant numina vocem.

Quomodo quæso, vates optime, sponte tua didicisti, qui à Deo hanc canendi artem accepisse te fateris: qui soli præceptores errare non possunt? Respondere posset Demodocus, quod divites, qui ex hæreditate opes suas consecuti sunt, responderent homini quem rei quærendæ intentum viderent: spontaneas se opes possidere, nulla aut arte congestas aut labore. Quid vero an & Hesiodum putabimus, cum in Bœotia circa Heliconem pasceret, Musisque occurreret, quæ hoc illi exprobrant, accepto ab

iis lauri ramo statim ex pastore poëtam evasisse: sicut vulgo eos aiunt, quos Corybantiare dicimus, si tibiam audiant, è priore mentis statu devolvi, divinoque subito furore corripi? Apage. Nihil aliud, ut arbitror, indicare Hesiodus voluit, quam naturæ beneficio eam se artem consecutum esse, cujus tamen fontem originemque ad Musas referre voluit. Plane, ut si quis ferrariam sine præceptore consecutus, Vulcano artem ascriberet, quam suamet opera didicisset. Quid autem Cretes? Nonne eos æquum est credere, cum pulchris à Minoe instructi essent legibus, virtutemque admirarentur viri, præceptorem ei dedisse Jovem? Qui antrum in Ida sua fuisse volunt eidem sacrum, quod singulis novem annis Minos accederet: ubi opera usus Jovis, civilem hauserit prudentiam. Hoc aiunt Cretenses. Fuit & Athenis quidam patria Eleusinius, cui Melesagoræ nomen: hic, ut Athenienses referunt, sine ar-

τυχόντα, ὀνειδισθέντα τῆς τέχνης τῆς ποιμενικῆς, παρ' αὐτῶν δάφνης λαβόντα κλάδους, εὐθὺς ᾄδειν, γενόμενον ποιητὴν ἐκ ποιμένος· ὥσπερ φασὶ τοὺς κορυβαντιῶντας, ἐπειδὰν ἀκούσωσιν αὐλοῦ, ἐνθουσιᾷν, τῶν προτέρων λογισμῶν ἐξισταμένους; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. ἀλλὰ ᾐνίξατο, οἶμαι, ὁ Ἡσίοδος τὸ αὐτοφυὲς τῆς αὐτοῦ τέχνης, ἀνατιθέμενος αὐτῆς τὴν αἰτίαν τῷ μουσῶν χορῷ· ὥσπερ ἂν εἰ καὶ χαλκευτικῆς γενόμενός τις τέχνης ἄνευ, ἀνετίθετο Ἡφαίστῳ φέρων τὸ αὐτόματον τῆς δημιουργίας. τί δὲ οἱ Κρῆτες; ἢ σοι οὐ δοκοῦσιν ὑπὸ βασιλεῖ τῷ Μίνῳ κοσμηθέντες καλῶς, ἀγασθέντες τῆς ἀρετῆς διδάσκαλον αὐτῷ ἐπιφημίσαι τὸν Δία; εἶναι μὲν αὐτόθι ἐν τῇ Ἴδῃ ἄντρον Διὸς, φοιτῶντα δὲ τὸν Μίνω δι' ἐνάτου ἔτους, συγγενόμενον τῷ Διΐ, μανθάνειν παρ' αὐτοῦ τὰ πολιτικά. οὗτοι Κρητῶν λόγοι. ἐγένετο καὶ Ἀθήνησιν ἀνὴρ Ἐλευσίνιος, ὄνομα Μελησαγόρας. οὗτος οὐ τέχνην μαθὼν, ἀλλ' ἐκ Νυμφῶν κάτοχος

τοχος θείᾳ μοίρᾳ, σοφὸς ἦν καὶ μαντικός, ὡς ὁ Ἀθηναίων λόγος· ἦλθεν Ἀθήναζε καὶ ἄλλος. Κρὴς ἀνὴρ, ὄνομα Ἐπιμενίδης, οὐδὲ οὗτος ἔχων εἰπεῖν αὐτοῦ διδάσκαλον· ἀλλ' ἦν μὲν δεινὸς τὰ θεῖα, ὥστε τὴν τῶν Ἀθηναίων πόλιν κακουμένην λοιμῷ καὶ στάσει, διέσωσεν ἐκθυσάμενος· δεινὸς δὲ ἦν ταῦτα, οὐ μαθὼν, ἀλλ' ὕπνον αὐτῷ διηγεῖτο μακρὸν καὶ ὄνειρον διδάσκαλον. ἐγένετο καὶ ἐν Προκοννήσῳ ἀνὴρ φιλόσοφος, ὄνομα Ἀριστέας. ἠπιστεῖτο δὲ αὐτῷ ἡ σοφία τὰ πρῶτα, διότι μηδένα αὐτῆς διδάσκαλον προὔφερεν. πρὸς οὖν δὴ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπιστίαν ἐξεῦρε λόγον. ἔφασκε τὴν ψυχὴν αὐτῷ καταλιποῦσαν τὸ σῶμα, ἀναπτᾶσαν εὐθὺ τοῦ αἰθέρος, περιπολῆσαι τὴν γῆν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον, καὶ νήσους πάσας, καὶ ποταμοὺς, καὶ ὄρη· γενέσθαι δὲ τῆς περιπολήσεως αὐτῇ τέρμα τὴν Ὑπερβορέων γῆν· ἐποπτεῦσαι δὲ πάντα ἑξῆς νόμιμα, καὶ ἤθη πολιτικὰ, καὶ φύσεις

te ulla, divinitus à Nymphis inſpiratus, ſapiens fuit & vates. Alius Athenas venit Cretenſis, nomine Epimenides: qui nullum quoque artis ſuæ præceptorem afferre poterat. Et tamen tanta illi divinarum rerum erat ſcientia, ut Athenienſium Remp. à peſte ſimul ſeditionibuſq; quibus conflictabatur, ſacrorum expiatione vindicaverit. Hanc tamen ſcientiam didiciſſe ſe negabat, nec aliunde quam à ſomno ſomnioque longiſſimo hauſiſſe ſe illam dicebat. Fuit & in Proconneſo Philoſophus quidam, cui Ariſteæ nomen erat: cujus ſapientiæ primo omnes derogabant, quod nullum ejus præceptorem proferret. Huic ut occurreret, tale adhibuit remedium: Animam dixit ſuam relicto corpore recta cœlum petiiſſe, unde totam Græcorum Barbarorumq; terram, omnes circumiiſſet inſulas, fluvios & montes: finem autem hujus circuitionis ſuæ in Hyperboreis finibus fuiſſe. Hinc ſe ritus omnes, omnium rerump. obſervaſſe mores: terrarum omnium ingenia, mutationes aeris, al-

luviones

luviones maris, fluviorum ostia. Quin & cœlum ipsum multo facilius quam inferiora lustrasse. Et tamen plus fidei hoc ipso Aristeas consecutus est, quam Xenagoras aut Xenophanes ille, aut si quis alius rem ut habebat proposuit. Nec enim satis peregrinationem illam animæ, aut oculos ejus quibus lustrat omnia, intelligebant homines. Sed revera peregrinandum ei existimabant qui de singulis rebus prout se habent, loqui vellet. Vis igitur relicto Aristea cum Melesagora, & Epimenide, relictis poetarum fabulis & ænigmatis, ad Philosophos, qui à Lyceo & Academiæ amœnitate nomen habent, animum convertamus? Siquidem hi nec fabulas, nec rerum verborumque obscuritatem, neque vanitatem amant, sed sermone populari, sensu aperto, res solent proponere. Ac primo quidem principem eorum ita compellabimus. Equidem scientiam, ô Socrates, rebus à te omnibus præferri, sæpe

χωρίων, καὶ ἀέρων μεταβολάς, καὶ χύσεις θαλάττης, καὶ ποταμῶν ἐκβολάς· γενέσθαι δ' αὐτῇ καὶ τὴν τοῦ οὐρανοῦ θέαν πολὺ τῶν νέρθεν σαφεστέραν. καὶ ἦν πιθανώτερος ταῦτα λέγων ὁ Ἀριστέας ἢ ὁ Ξεναγόρας, ἢ Ξενοφάνης ἐκεῖνος, ἢ τις ἄλλος τῶν ἐξηγησαμένων τὰ ὄντα ὡς ἔχει. οὐ γάρ πω σαφῶς ἠπίσταντο οἱ ἄνθρωποι τὴν ψυχῆς περιπόλησιν, οὐδὲ οἷς τισιν ὀφθαλμοῖς ἕκαστα ὁρᾷ, ἀλλὰ ἀτεχνῶς ἀποδημίας τινὸς ᾤοντο τῇ ψυχῇ δεῖν, εἰ μέλλοι ὑπὲρ ἑκάστου φράσειν τὰ ἀληθέστατα. βούλει τοίνυν Ἀριστέαν μὲν καὶ Μελησαγόραν καὶ Ἐπιμενίδην καὶ τὰ τῶν ποιητῶν αἰνίγματα τοῖς μύθοις ἐῶμεν, ἐπὶ δὲ τοὺς φιλοσόφους τὴν γνώμην τρέψωμεν, τοὺς ἐκ Λυκείου καὶ Ἀκαδημίας τῆς καλῆς; οὐ γὰρ μυθολόγοι, οὐδ' αἰνιγματώδεις, οὐδὲ τερατείαν ἀσπαζόμενοι, ἀλλ' ἐν δημοτικῇ λέξει τε καὶ διανοίᾳ εἰθισμένοι. αὐτῶν δὲ τὸν ἡγεμόνα προσείπωμεν ὧδέ πως· ὅτι μὲν ἐπιστήμην τιμᾷς παντὸς μᾶλλον, ὦ Σώκρατες, ἀκούω μέν σου πολλάκις

λάκις διατεινόμενος, προξενοῦντος τοὺς νέους, ἄλλον ἄλλῳ διδασκάλῳ. ὅς γε καὶ εἰς Ἀσπασίας τῆς Μιλησίας παρακελεύῃ Καλλίᾳ τὸν υἱὸν πέμπειν, εἰς γυναικὸς ἄνδρα· καὶ αὐτὸς τηλικοῦτος ὢν παρ' ἐκείνην φοιτᾷς· καὶ οὐδὲ αὕτη σοι ἀρκεῖ διδάσκαλος, ἀλλ' ἐρανίζεις παρὰ μὲν Διοτίμας τὰ ἐρωτικὰ, παρὰ δὲ Κόννου τὰ μουσικὰ, παρὰ δὲ Εὐήνου τὰ ποιητικὰ, παρὰ δὲ Ἰσχομάχου τὰ γεωργικὰ, παρὰ δὲ Θεοδώρου τὰ γεωμετρικά. καὶ ταῦτα μέν σου τὰ εἴτε αὖ εἰρωνευόμενα, εἴτε καὶ ἀνδριζόμενα ἐπαινῶ, ὅπως ἄν τις αὐτῶν ἀποδέχηται. ἀλλ' ἐπειδὰν ἀκούω σου περὶ Φαῖδρον διαλεγομένου, ἢ Χαρμίδην, ἢ Θεαίτητον, ἢ Ἀλκιβιάδην, ὑποπτεύω σε μὴ πάντα ἐπιστήμῃ νέμειν, ἀλλ' ἡγεῖσθαι τοῖς ἀνθρώποις πρεσβύτερον εἶναι διδάσκαλον τὴν φύσιν, καὶ τοῦτ' εἶναι ὅπερ οὑτωσὶ φαύλως ὑπεῖπας που ἐν τοῖς λόγοις, θείᾳ μοίρᾳ δέδοσθαί μοι περὶ Ἀλκιβιάδην ὁμιλίαν. καὶ πάλιν αὖ Φαῖδρον καλεῖς τὴν θείαν κεφαλὴν

asseverantem te audimus: cum præsertim alios ex juventute aliis delegas præceptoribus, veluti cum suades Calliæ, ut Milesiæ Aspasiæ filium suum tradat erudiendum, marem feminæ. Quin & tu tantus natu displinam ejus frequentas. Nec magistra ea tibi sufficit, sed à Diotima Amatoriam, à Conno Musicen, ab Eveno poeticen, ab Ischomacho agriculturam, à Theodoro discis Geometriam. Et hæc quidem sive serio à te sive dissimulandæ, ut soles, scientiæ dicantur, prout quis accipere ea velit, sanè laudo. Contra ubi tua cum Phædro aut Charmide aut Theæteto aut Alcibiade colloquia audio, non omnia judicare possum te institutioni tribuere, sed antiquiorem esse hominibus magistram, ipsam naturam, arbitratum esse. Et hoc nimirum esse quod alibi in sermonibus tuis satis obiter innuere videris, cum divinitus mandatum tibi ais, ut cum Alcibiade verseris. Et alibi, Phædrum vocas divinum caput: & alibi de Isocrate quam-

καὶ

vis adolescente admodum vaticinaris. Quid sibi ista volunt, ô noster Socrates? Quod si vis, à te quidem abeo, atque ad ipsum, qui hæc tibi tribuit auctorem illum ex Academia amicum transibo tuum. Hunc ut nobis de hac quæstione, an nimirum viri divinitus fiant boni, sententiam suam exponat, vehementer rogabo. Boni, inquam, viri, non aliud: nec enim poetæ dico, ne Hesiodum proferas: nec vates, ne Melesagoram dicas: nec expiatores, ne Epimeniden mihi narres. Sed pro artis, qua singuli excellunt nomine, virtutem illis adde: qua homines in opere suo præstantissimi evadunt. Ut recte familiæ præsint, honeste in Rep. versentur. Hæc, inquam, scire velim utrum sine arte cuiquam divinitus contingat. An & te relinquam: meliusque ipsa sibi respondebit ratio, tanquam vir viro, libere & audacter? Hoc nimirum modo. Quid hæc quæris, hominum miserrime, qui sentire videris, id quod in humanis præcipuum est bonis, ab humana quidem arte fa-

καὶ περὶ τοῦ Ἰσοκράτους τοῦ καταπεμαντεύσω ἐν τοῖς λόγοις, νέου ὄντος κομιδῆ. τί ταῦτά σοι ἐθέλει ὦ Σώκρατες; εἰ βούλει, σὲ μὲν ἐῶ· τὸν δὲ ποιητὴν τῶν λόγων τούτων τὸν ἐξ Ἀκαδημίας φίλον μέτειμι· ὁ δ' ἡμῖν δεομένοις μάλα ἀποκρινέσθω, εἰ καὶ θείᾳ μοίρᾳ γένοιντ' ἂν ἀγαθοὶ ἄνδρες. αὐτὸ τοῦτο, ἄνδρες ἀγαθοί, οὐ ποιηταί, λέγω, ἵνα μὴ προφέρῃς τὸν Ἡσίοδον· οὐδὲ μάντεις, ἵνα μὴ τὸν Μελησαγόραν λέγῃς· οὐδὲ καθάρται, ἵνα μὴ διηγήσῃ Ἐπιμενίδην· ἀλλ' ἀφελὼν ἑκάστου τὸ τῆς τέχνης ὄνομα, τὴν ἀρετὴν προσθεὶς, ἣν ἄνθρωποι ἀγαθοὶ τὰ ἀνθρώπων ἔργα, οἶκόν τε οἰκονομεῖν δεξιῶς καὶ ἐν πόλει πολιτεύεσθαι καλῶς. περὶ ταύτης φάθι, εἰ γένοιτ' ἄν τινι ἄνευ τέχνης θεόσδοτος. ἢ καί σε κατὰ χώραν ἐάσω· ἀποκρινεῖται δὲ ὁ λόγος αὐτὸς αὑτῷ, ὡς ἀνὴρ ἀνδρὶ ἀπαυθαδιζόμενος, ὧδέ πως· ὦ σχέτλιε, τί ταῦτα ἐρωτᾷς, ὃς ἡγῇ τὸ κάλλιστον τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν, παρὰ μὲν ἀνθρώ-

του τέχνης τάχιστα ἥξειν, ἐκ δὲ θείας ἀρετῆς ἀπορώτατα; καί τοι μαντικὴν καὶ τελεστικὴν καὶ ποιητικὴν καὶ καθαρσίους καὶ χρησμῳδίας, ξυλλήβδην ἅπαντα, οὐκ ἂν εἴποις ἀντάξια εἶναι τῆς ἀρετῆς. εἶτα ἐκεῖνα μὲν ἡγῇ θείᾳ τινὶ ἐπιπνοίᾳ ψυχαῖς ἀνθρωπίναις ἀνακίρνασθαι, τὸ δὲ τούτων σπανιώτερον τὴν ἀρετὴν, ἔργον εἶναι τέχνης θνητῆς. ἦ πολλοῦ ἄξιον νομίζεις τὸ θεῖον, πρὸς μὲν τὰ φαῦλα καλῶς καὶ ἀφθόνως παρεσκευασμένον, πρὸς δὲ τὰ κρείττω ἄπορον. οὔπω λέγω ὡς εἴπερ ἐκεῖνο ἕκαστον τελεσιουργεῖται, ἀνάγκη καὶ τὸ κρεῖττον. οὐ γὰρ ὥσπερ ὁ χαλκευτικὸς οὐκ ἂν τέκτονα ἐκδιδάξαι, οὐδὲ ὥσπερ ὁ γεωργὸς, κυβερνητικῆς ἄπειρος, καὶ ὁ κυβερνήτης ἰατρικῆς, ἄλλος ἄλλης ὁ μὲν, ἔμπειρος, ὁ δὲ, ἄπειρος τέχνης· οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἐν περιγραφῇ μένει τέχνης μιᾶς· ἀλλ' εἴπερ τι παρ' ἐκείνου ἔλθῃ, πρὸς μὲν ἀνθρωπίνης ψυχῆς δύναμιν, τέχνης ἂν εἴη μέτρον, πρὸς δὲ θείας ἐπιστήμης παρασκευὴν, μέρος τοῦ ὅλου. ὅ-

cillime provenire, divino vero munere difficillime? Et tamen omnia hæc simul, artem divinandi, mysticam scientiam, poeticen, expiationes, oracula, non tanti esse quanti sit sola virtus, ipse fateberis. Cum nihilominus illa divino afflatu insinuare sese humanis putes animis, quod vero his rarius est, virtutem dico, artis esse humanæ. Præclare, si Diis placet, de Deo judicas, quem in parvi momenti rebus munificum, in præstantissimis facis parcissimum. Ut omittam, si omnia illa perficiantur à Deo, necesse esse, ut & ea quæ sunt meliora. Nec enim quemadmodum ferrariæ magister artis, lignarium non efficit, & nec quemadmodum gubernandi agricola, gubernator medicinæ ignarus est, aliusque aliam artem aut tenet aut ignorat, ita una arte circumscribitur Deus. Sed si quid ab illo veniat, animi nostri respectu, ars est perfecta, si cum divina conferatur scientia, pars est totius. Vide autem ne Deus tibi, si in potestate ista habet & distribuit, multo

prius

prius virtutem, dare & possit & velit. Id autem vide hoc modo. Numen divinum non dubito quin perfectum, sibi sufficiens, potentissimum statuas: ut si partem demas aliquam, necesse sit ut corruat totum. Si enim perfectum non est, nec sibi sufficiens erit, si non sufficiens sibi, nec perfectum. Qnod si nec sufficiens sibi nec perfectum, quomodo potens? Si autem & sufficiens sibi & perfectum est, & potens; qua perfectum est, vnlt bonum, qua sufficiens sibi, habet bonum, qua potens, præstare potest bonum. Si autem & velit & habeat & possit, quidni daret? Qui enim habet nec dat, non vult: qui vult nec habet, non potest. Qui vero & habet & vult, cur non possit? Siquidem ergo bona habet, perfecta habet. Perfectissimum autem est virtus. Dat ergo quod habet. Ut non sit existimandum aliud, quam quod proficiscitur, bonum hominibus contingere: cum revera nullum sit bonum, quod non ab eo originem suam trahat. At quomodo, di-

ἔρα δὴ μή σοι θεὸς, εἰ τὰ τοιαῦτα δύναται κληρουχεῖν καὶ νέμειν, πολὺ τούτων πρότερον ἀρετὴν νέμειν καὶ δύναιτο καὶ ἐθέλοι. οὑτωσὶ δὲ αὐτὸ σκέψαι· τὸ θεῖον πάντως που τίθεσαι τελεώτατον καὶ αὐταρκέστατον καὶ ἰσχυρότατον. ὡς εἴ τι ἀφέλῃς, λυμαίνεις τῷ ὅλῳ. εἰ γὰρ μὴ τέλεον, οὐκ αὔταρκες· εἰ δὲ οὐκ αὔταρκες, οὔπω τέλεον. εἰ δὲ αὔταρκες, μηδὲ τέλεον, πῶς ἰσχυρόν; αὔταρκες δὲ ὂν καὶ τέλειον καὶ ἰσχυρὸν, κατὰ μὲν τὴν τελειότητα, τὰ ἀγαθὰ βούλεται· κατὰ δὲ τὴν αὐτάρκειαν, ἔχει· κατὰ δὲ τὴν ἰσχὺν, δύναται. βουλόμενος δὴ καὶ ἔχων καὶ δυνάμενος, κατὰ τί μὴ δῷ; ὁ μὲν γὰρ ἔχων, οὐ διδοὺς, οὐ βούλεται· ὁ δὲ βουλόμενος, οὐκ ἔχων, οὐ δύναται. ὁ δὲ ἔχων καὶ βουλόμενος, πῶς οὐ δύναται; οὐκοῦν εἴπερ ἔχει τὰ ἀγαθὰ, τὰ τελεώτατα ἔχει· τελεώτατον δὲ ἡ ἀρετή. δίδωσι τοίνυν ὃ ἔχει. ὥστε οὐ δεῖ μὴ ἄλλο τι ἀγαθὸν εἰς ἀνθρώπους ἔλθῃ, μὴ παρὰ θεοῦ ὁρμηθέν. ἀλλὰ μὴν οὐκ ἀγαθὸν ὃ μὴ παρὰ θεῶν ἔρχεται.

δὲν ἐστιν ἄλλο ἀνθρώποις

ἔρχεται. τίνα οὖν τρόπον ἀρετὴ παρὰ θεοῦ ἔρχεται; πέφυκε τὸ ἀνθρώπινον πᾶν ἐξ ἀρχῆς δίχα, τὸ μὲν εἰς ἀρετῆς ἐπιτηδειότητα, τὸ δὲ εἰς μοχθηρίας. ὧν ἡ μὲν μοχθηρία, ἐνδεὴς τοῦ κολάζοντος· ἡ δὲ ἀρετή, τοῦ σώζοντος. μοχθηρὰ μὲν γὰρ φύσις, τυχοῦσα ἐπιστάτου χρηστοῦ, νόμου ἢ ἔθους, τὸ ἄλυπον τῷ πλησίον περιεβάλετο, καὶ πλεονεκτεῖ οὐκ ἐν μοίρᾳ ἀγαθῶν, ἀλλ᾽ ἐν ἐλαττώσει βλάβης· αἱ δὲ ἀμείνους ψυχῆς φύσεις ἀμφισβητήσιμοι, ἐν μεθορίῳ τῆς ἄκρας ἀρετῆς, πρὸς τὴν ἐσχάτην μοχθηρίαν καθωρμισμέναι, δέονται ξυναγωνιστοῦ θεοῦ καὶ ξυλλήπτορος τῆς ἐπὶ θάτερα τὰ κρείττω ῥοπῆς καὶ χειραγωγίας. ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ αἰσχρὰ ὄλισθος, αὐτοφυοῦς ἀσθενείας ἔργον· ἣ καὶ τὰς ἐπιεικεῖς ψυχὰς κολακεύουσα διὰ ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμημάτων, εἰς τὰς αὐτὰς ὁδοὺς τῆς μοχθηρίας συγκαθέλκει. ἀκούσῃ γοῦν τοῦ Διὸς αὐτοῦ λέγοντος,

Ὢ πόποι, οἷον δή νυ θεοὺς
βροτοὶ αἰτιόωνται·

cet aliquis, virtus à Deo proficiscitur? Humanum omne genus duplicem ab initio sortitur naturam: aut enim virtuti aut improbitati magis idoneum nascitur. Harum altera reprimi, altera gaudet conservari. Naturæ enim improbæ probus si contingat rector, qualis lex aut consuetudo est, semper vicinam partem mali efficit immunem: beatusque est hactenus, non ut in bono excellat, sed ut minus habeat mali. At vero quæ naturam meliorem sortitæ sunt animæ, in medio virtutis summæ summæque improbitatis constitutæ, auxilio subsidioque Dei opus habent, qui ad alteram illam meliorem partem ducat eas ac impellat. Nam ut facile in deteriorem labantur semitam, ab innata sibi infirmitate habent, quæ probis quoque animabus voluptatum cupidinumque abblanditur illecebris, secumque in easdem flagitiorum vias abripit. Et hoc est cur illud ex Jove audias:

Eheu quam falsis accu-
sant numina dictis!

Ascribunt superis homines mala, cum tamen ipsi
Criminibus propriis sibi talia damna crearint.

De bonis vero nihil tale ex ipso audies hominibus: nunquam probitatis illorum causam esse se negat, nunquam eam aliis ascribit. Sed omnino contra,

Ast ego divini non obliviscar Ulyssis,
Namque olli præsens animus, victorque pericli,
Qua sors dura vocat, quem Pallas diligit ipsa.

Quis ergo Ulyssem divinitus bonum virum esse neget, cujus Jupiter meminit, quem Minerva diligit, Mercurius ducit, amat Calypso, servat Leucothoe? Quod si bonus fuit, sicut revera fuit, quia

Multorumque hominum mores lustravit, & urbes;
Multa quoque in pelago passus mala.

Quis Deum neget hæc ipsa ei objecisse exercitia, quibus & vir bonus dici meruit, & reipsa fuit? Hæc est causa quare illi adversarios objecerit tam multos: inter Barbaros, Trojanos; inter Græcos, duces primarios, Palamedem cum

Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

περὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων οὐκ ἀκούσῃ τοιοῦτον οὐδὲν λέγοντος, οὐδὲ ἀπωθουμένου τὴν αἰτίαν, οὐδὲ ἀποτιθεμένου τὴν φροντίδα, ἀλλ' αὐτὸ τοὐναντίον,

Πῶς ἂν ἔπειτ' Ὀδυσῆος ἐγὼ θείοιο λαθοίμην,
Οὗ περὶ μὲν πρόφρων κραδίη καὶ θυμὸς ἀγήνωρ
Ἐν πάντεσσι πόνοισι, φιλεῖ δέ ἑ Παλλὰς Ἀθήνη;

Τίς οὐκ ἂν εἴποι τὸν Ὀδυσσέα ἀγαθὸν εἶναι θείᾳ μοίρᾳ, οὗ μέμνηται μὲν ὁ Ζεὺς, κήδεται δὲ ἡ Ἀθηνᾶ, ἡγεῖται δὲ ὁ Ἑρμῆς, ἐρᾷ δὲ Καλυψὼ, σώζει δὲ ἡ Λευκοθέα; εἰ δὲ ἀγαθὸς ἦν, ὥσπερ ἦν, διότι

Πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω, καὶ,
Πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὃν κατὰ θυμόν·

πῶς οὐ θείᾳ μοίρᾳ αὐτῷ συνηνέχθη τὰ γυμνάσια, ἀφ' ὧν ἀγαθὸς καὶ ἦν καὶ ἔδοξε, περιεστήσατο αὐτῷ τοῦ δαιμονίου ἀνταγωνιστὰς πολλούς· τῶν μὲν βαρβάρων τὸ Τρωϊκὸν, τοῦ δὲ ἑλληνικοῦ

τοὺς

τοὺς ἀρίστους Παλαμήδην καὶ Αἴαντα, τῶν δὲ οἴκοι, τοὺς ἰσχυροτάτους καὶ ἀκολαστοτάτους, Κυκλώπων τὸν ἀγριώτατον, Θρᾳκῶν τοὺς ἀξενωτάτους, φαρμακίδων τὴν δεινοτάτην, θηρίων τὴν πολυκεφαλωτάτην, θάλατταν πολλὴν, χειμῶνα χαλεπὸν, συνεχῆ ναυάγια, προσαναγκάσας ἀλᾶσθαι καὶ πτωχεύειν, ῥάκη ἀμπισχόμενον, καὶ μετὰ ταῦτα αἰτοῦντα ἀκόλους, παλαίοντα, λακτιζόμενον, παροινούμενον. ὧν ἕκαστον αὐτῷ διὰ φιλίαν θεὸς προὔβαλεν, οὐχ ὁ Ποσειδῶν ὀργιζόμενος,

--ὅτι οἱ φίλον υἱὸν ἐξαλάωσεν,

Οὐδὲ ὁ ἥλιος μηνιῶν τῶν βοῶν. μὴ τοσαύτη μήτε Ποσειδῶνα ἔχοι φιλία πρὸς ἄνθρωπον ἄγριον, καὶ παῖδα ἄξενον, μήτε τὸν ἥλιον, πτωχεία καὶ φειδὼ βοῶν. ἀλλὰ γὰρ τοῦ Διὸς ταῦτα ἦν τὰ προστάγματα. ἢ γὰρ οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν Ἡρακλέα τὸν αὐτοῦ παῖδα μὴ ἐάσας ἀργὸν καὶ τρυφῶντα, ἀλλὰ ἐξελκύσας τῶν ἡδονῶν; καὶ εἰς μὲν ἐκείνας τῷ Εὐρυσθεῖ ἐμβαλὼν, τῷ δὲ Ἡρακλεῖ ἐπιστήσας κάπρους καὶ λέ-

Ajace, domi petulantes robustosque juvenes, Cyclopum ferissimum, Thracum inhospitales maxime, venificarum primam, belluam plurimis capitibus metuendam. Ut omittam mare perpetuum, tempestates asperas, crebra naufragia. Quod errare, quod mendicare, panesque frustra petere pannosum coëgerit: luctari, calcibus cædi, in vino contumelias mille pati. Quæ omnia benevolentiæ ergo objecit illi Deus. Non iratus Neptunus,

---chari quod lumina nati
Abstulerat;

Non Sol boum suorum causa offensus. Absit ut vel Neptunus ferum barbarumque tanti fecerit filium, aut Soli fuerit vel tam abjecta boum cura vel penuria. Solius hæc mandata erant Jovis. Nonne enim is quoque est, qui filium suum Herculem, ne in otio luxuque torpesceret, è mediis eduxit voluptatibus? Quas Eurystheo permittere maluit: Herculi contra apros, leones, principes, tyrannos, la-

latrones, vias longissimas, desertas terras, invios denique objecit fluvios. Nisi forte arbitreris, Jovem una è nocte tres efficere potuisse, quem vero ea nocte genuit, vitæ laboribus præstare immunem haud potuisse. Atqui noluit: nec enim fas est, aliud velle Jovi, quam quod est honestum. Sic ergo & Hercules & Bacchus & Ulysses boni sunt. Sed ne longius à via te abducam, ipsumne Socratem arte potius bonum evasisse putas quam divinitus? Artem ejus si respicis, lapicidæ fuit filius, nec aliam ei hæreditariam reliquit pater. At divino electus suffragio arti renunciavit, virtutem amplexus est.

ονίας, καὶ δυνάστας καὶ τυράννους, καὶ λῃστὰς, καὶ ὁδοὺς μακρὰς, καὶ γῆν ἔρημον, καὶ ποταμοὺς ἀπόρους; ἢ νύκτα μὲν ἠδύνατο ποιῆσαι ὁ Ζεὺς τριπλῆν ἐκ μιᾶς, ὃν δὲ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἐποιήσατο, τῶν δὲ τοῦ βίου πόνων οὐκ ἠδύνατο ἐξελέσθαι; ἀλλ' οὐκ ἤθελεν· οὐ γὰρ θέμις Διῒ βούλεσθαι ἄλλο τι ἢ τὸ κάλλιστον. οὕτως οὖν καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀγαθὸς, καὶ Διόνυσος, καὶ Ὀδυσσεύς. ἵνα μὴ πόῤῥω σε ἀπάγω τῆς ἐν ποσὶ, τὸν Σωκράτην αὐτὸν οἴει γενέσθαι τέχνῃ ἀγαθὸν, ἀλλ' οὐ θείᾳ μοίρᾳ; ἢ κατὰ τὴν τέχνην ἐγένετο ἂν λιθοξόος τις, παρὰ πατρὸς λαβὼν τὸν κλῆρον· κατὰ δὲ τὴν τοῦ θεοῦ χειροτονίαν, τὴν μὲν τέχνην διώσατο, τὴν δὲ ἀρετὴν ἐλάμβανεν.

OTI

ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙΝ ἀγαθὸν ἀγαθοῦ μεῖζον.

Λόγος κγ΄.

ΟΥδὲ τοῦ Ὁμήρου ἔγωγε ἀποδέχομαι τῷ Λυκίῳ Γλαύκῳ μεμφομένου, ἀμείβοντι ὅπλα χρύσεα πρὸς τὰ τοῦ Διομήδους χάλκεα ὄντα, καὶ ἐννεαβοίων ἑκατόμβοια ἀλλαττομένῳ. χρηματιστὴς γὰρ ἂν τοῦτό γε αἰτιάσαιτο ἐν δίκῃ,

Ἀρχὸς ναυτάων οἵ τε πρηκτῆρες ἔασι,
Φόρτου τε μνήμων κερδέων τε ἁρπαλέος·

μήτι γε ἀνὴρ ποιητικὸς, καὶ ἀξιῶν μαθητὴς εἶναι τῆς Καλλιόπης, ᾗ μηδὲν θέμις μήτε ἐπαινεῖν τῶν αἰσχρῶν, μήτε ψέγειν τῶν καλῶν. εἰκὸς δή που τὸν Γλαῦκον, εἴπερ ἦν Ἱππολόχου, τοῦ Βελλεροφόντου, τοῦ Σισύφου, τοῦ Αἰόλου, ἀγαθῶν ἁπάντων, ἐντυχόντα ἀνδρὶ, ἐχθρῷ δοκοῦντι κατὰ τὴν πολέμου τύχην, φίλῳ δὲ κατὰ τὴν τῶν πατέρων ξενίαν, ξυμβαλλόμενον φιλίαν αὖθις, καὶ ἀνακαλούμενον τὴν πρόσθεν οἰκειότη-

BONUM BONO majus non esse.

DISSERT. XXIII.

EGo ne Homerum quidem audio, cum Glaucum illum Lycium accusat, quod aurea arma cum æreis Diomedis commutarit: & quæ centum aureorum erant, pro iis quæ novem tantum erant, donaverit. Mercatori hanc querelam relinquamus, qui hoc non immerito faciat:

Scilicet intentus quæstu, navisque magister,

qui mercibus præfectus sit & avaro lucro. Quod longe abesse à poeta debet, qui magistram sibi Calliopen fuisse vult, quæ neque turpia laudare, nec pulchra vituperare debet. Decuit sane Glaucum, siquidem patrem Hippolochum, avum Bellerophontem, proavum Sisyphum, abavum Æolum, viros omnes præstantissimos habuit, cum homini occurreret, qui in bello quidem hostis, amicus autem antiquo hospitalitatis jure esset, cumque eo de integro fœdus inire, veteremque

illam 'majorum suorum revocare familiaritatem vellet, occasione non pretio permutationem æstimare armorum: neque aurum & æs anxiè inter se componere, ut illi qui ex Lemno vinum sibi comparant,

Quorum pars illud ferro mercatur & are,
Tergoribus pars taurinis, ipsisque juvencis.

Intra usum enim quotidianum consistit compensatio, majusque minori in iis quæ pretio differunt opponitur. Nemo enim est qui non vel obductis oculis scire possit, talentum multo plus valere quam minas decem, sicut pretio suo obolum excedit drachma. Et qui terram possident agricolæ, secundum Herodotum, eam passibus metiuntur, qui vero his laxius incolunt, funibus agunt, quemadmodum Ægyptij. Et in possessione pecudum o ulentior Polyphemo est Dardanus,

Cujus equi ter mille paludem pascere circum.

Si quis vero usu neglecto inter se contendat bonum, inveniet, ni fallor,

τα, ξυμμετρήσασθαι τῷ καιρῷ, καὶ μὴ τῇ ἀξίᾳ τῶν ὅπλων τὴν ἀντικαταλλαγὴν, μὴ λογισμοὺς συντιθέντα χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ, καθάπερ οἱ ἐκ Λήμνου οἰνιζόμενοι,

Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσι.

Μέχρι μὲν γὰρ τῆς χρείας τῆς ἐν ποσὶν, ἔχει λογισμοὺς ἡ ἀντίδοσις, καὶ τὸ πλέον πρὸς τοὔλαττον τῆς ἀντιστασίου ἐν τοῖς ἀνομοίοις κατὰ τὴν τιμὴν ἐξετάζεται. (κἂν ἐγκεκαλυμμένος γοῦν τις γνοίη ὅτι καὶ τὸ τάλαντον τῶν δέκα μνῶν πολλαπλάσιον, καὶ ἡ δραχμὴ τοῦ ὀβολοῦ τιμαλφεστέρα· καὶ ἐν κτήσει γῆς, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, οἱ μὲν γεωργοὶ, ὀργυιαῖς διαμετροῦνται τὴν γῆν, οἱ δὲ τούτων ἀμφιλαφέστεροι, σχοινίοις, καθάπερ οἱ Αἰγύπτιοι· καὶ ἐν κτήσει θρεμμάτων, πολυκτεανώτερος τοῦ Πολυφήμου ἦν ὁ Δάρδανος,

Τοῦ τρισχίλιοι ἵπποι ἕλος κατὰ βουκολέοντο.)

Ἀλλ' ἐπειδάν τις τὰς χρείας παρωσάμενος, ἀντεξετάζῃ αὐτοῖς ἀγαθὰ, εὕροι ἂν, οἶμαι

οἶμαι, ταύτας μὲν καιρῷ καὶ νόμῳ καὶ ἡδοναῖς καὶ ἔθεσι καὶ τύχαις ἄνω καὶ κάτω εἰς τὴν τιμὴν καὶ ἀτιμίαν μεταβαλλομένας, τὸ δὲ ἀγαθὸν, ἑδραῖον, βέβαιον, ἀκλινὲς, ἰσόρροπον, κοινὸν, ἀνέμητον, ἄφθονον, ἀνενδεές· μήτε αὔξησιν χωροῦν, μήτε ἐνδείας ἀνεχόμενον. τὸ γὰρ αὐξανόμενον, προσθήκῃ αὔξεται· ἀλλ' εἰ μὲν ἀγαθὸν ἀγαθῷ προσελήλυθεν, οὐδὲν μᾶλλον τῇ προσθήκῃ νόει ἀγαθὸν τὸ ἀγαθόν· ἦν γὰρ ἀγαθὸν καὶ πρότερον· εἰ δὲ οὐκ ἀγαθὸν ἦν τὸ προσελθὸν εἰς αὔξησιν, δεινὸν λέγεις, εἰ ἔστι τι ἀγαθὸν μεῖζον προσθήκῃ κακοῦ· τό, τε ἐνδεὲς ἐλλείψει ἐνδεές· ἀλλ' εἰ μὲν, τοῦ ἀγαθοῦ ἀπουσίᾳ ἐνδεῖ τὸ ἀγαθὸν, οὐκ ἦν ἀγαθὸν ὁπότε ἐνέδει· εἰ δὲ ἑτέρῳ ἐνδεῖ, καὶ μὴ τῷ ἀγαθῷ, οὐ λυπεῖ τὸ ἀγαθὸν ἡ ἔλλειψις. τί δέ, οὐχὶ καὶ ταύτῃ σκοπεῖς τὸ λεγόμενον; καλεῖς τι ὑγείαν σώματος; τί δὲ οὐ μέλλεις; καλεῖς δὲ καὶ νόσον; φέρε οὖν διαλαβὼν ἑκάτερον, οὐχ ἡ μὲν ὑγεία μέτριόν τι ἐστὶ τῆς τοῦ σωμα-

illum & tempore & lege & diversa voluptate, & consuetudine, & fortuna, perpetuo mutari, suumque accipere pretium: hoc vero stabile esse, firmum, immotum, æquilibre, commune, individuum, copiosum, nullius egenum. Ut nec augeri possit, nec defectum admittat. Quicquid enim augetur, accessione augetur. At si bonum bono accedat, cave accessione hoc bonum magis bonum esse existimes: nam & prius erat bonum. Quod si non est bonum quod accedit, mirari lubet, si bonum aliquid majus futurum putas accessione mali. Nam & quod deficit, qua deficit deficere dicitur. At si boni defectu bonum deficit, non est bonum cum deficit. Sin alterius defectu non ipsius boni, non nocet bono hic defectus. Quid? an ne hic quidem intelligis quod dico? Estne aliquid quod sanitatem vocas corporis? Et quidni esset? Estne aliquid quod morbum? De utroque igitur responde. Nonne corporis aptè dispositi constitutionem certam, cum optima temperie contraria inter se

conſentiunt, ſanitatem dicis? Ut ſi aqua & ignis, terra & aer, rurſuſque utrunque cum utroque, omniaque cum omnibus conveniant. An idcirco varia res aut diverſa, ac non ſimplex potius & definita, videtur ſanitas? Quia ſimulac compoſitionem ei aptam tribuis, ſtabilitatem ejus fateris. Nihil enim, bene compoſitum, ab altero tranſit ad alterum; imo contra certos ſuos atque accuratos habet terminos. Contra morbus, quid aliud quam diſſolutio perturbatioque eſt fœderis illius in corpore? Quoties iterum inter ſe contendunt ſingula, & quæ prius apte compoſita erant, bellum gerunt ac tumultuantur: ab iiſque jactatur, diſcerpitur, concutitur, donec intereat corpus. Tunc ergo uniforme ſimplexque exiſtimas hoc bellum? Ne res parvi pretii eſſet medicina. Nunc diverſitas illa varietaſque belli illius in corpore, quem morbum dicimus, artem produxit variam: quæ & inſtrumenta requirit varia, & remedia diverſa, diverſamque cibi ac victus

των δυσαρμοςίας, ἐπειδὰν ὁμολογήσῃ τῇ πρὸς τὸ ἄριςον κράσει τἀναντία; πρὸς ὕδωρ πῦρ, καὶ γῆ πρὸς ἀέρα, ἑκάτερον αὖθις αὖ πρὸς ἑκάτερον, καὶ πάντα πᾶσιν; ἔςιν ὅπως ποικίλον τί σοὶ ἡ ὑγεία ἐςὶ, καὶ παντοδαπὸν, οὐχὶ ἁπλοῦν καὶ ὡμολογημένον; ἐπειδὰν γὰρ αὖ μέτρον εἴπῃς, ςάσιν λέγεις. οὐδὲν γὰρ τῶν συμμέτρων μεταχωρεῖν φιλεῖ ἐφ' ἑκάτερα, ἀλλ' εἰσὶν αὐτῶν ἀκριβεῖς οἱ ὅροι. ἡ δ' αὖ νόσος τί ἄλλο ἐςὶν ἢ διάλυσις καὶ ταραχὴ τῆς ἐν σώματι ἐκεχειρίας; ἐπειδὰν αὖθις συμπεσόντα ἀλλήλοις, τὰ τέως συνηρμοσμένα πολεμῇ καὶ ταράττῃ, καὶ λυμαίνηται ὑπ' αὐτῶν τὸ σῶμα κλονούμενόν τε καὶ σπαραττόμενον καὶ σειόμενον; ἔςιν οὖν ὅπως τὸν πόλεμον τοῦτον ἡγήσῃ ἁπλοῦν καὶ ἕνα; ὀλίγου μέντ' ἂν ἦν ἡ ἰατρικὴ ἀξία. νυνὶ δὲ τὸ πολυμερὲς καὶ πολύφωνον τοῦ τῶν σωμάτων πολέμου, ἃς καλοῦμεν νόσους, ἐγέννησε τέχνην παντοδαπὴν, καὶ μεςὴν ὀργάνων ποικίλων, καὶ παντοίων φαρμάκων καὶ σιτίων, καὶ διαιτημάτων. κἂν

ἐπὶ

ἐπὶ μουσικὴν ἔλθῃς, τὸ μὲν ἡρμοσμένον κἀνταῦθα ἕν, οὔτε κρεῖττον αὐτὸ αὑτοῦ γινόμενον, οὔτε ἔλαττον· τὸ δὲ ἀνάρμοστον, πολὺ καὶ παντοδαπὸν καὶ διῃρημένον. οὕτω καὶ χορὸς ὁμολογήσας μὲν εἰς ὁμοφωνίαν, ἕν τι ἐστί· μὴ ὁμολογῶν δὲ, σχίζεται καὶ διαχεῖται καὶ σκεδάννυται, καὶ πλῆθος γίγνεται. οὕτω καὶ τριήρης ἐρεσσομένη ὑπ' αὐλῷ, τὴν πολυχειρίαν συνάπτει τῇ ὁμοιότητι τῆς εἰρεσίας· ἐὰν δὲ ἀπαλλάξῃς τὸν αὐλὸν, διέλυσας αὐτῆς τὴν χορηγίαν. οὕτω καὶ ὑφ' ἡνιόχῳ ἅρμα εὐθύνεται κοινῷ δρόμῳ, καὶ θυμῷ ἑνί· ἐὰν δὲ ἀφέλῃς τὸν ἡνίοχον, ἐσκέδασας τὸ ἅρμα. οὕτω καὶ στρατόπεδον συντάττεται ὑπὸ συνθήματι ἑνί· ἐὰν δὲ ἀφέλῃς τὸ σύνθημα, διέλυσας τὴν φάλαγγα εἰς πλῆθος φυγῆς. τί τοίνυν ἀγαθὸν σωμάτων; ὑγεία. κακόν; νόσος. ἓν μὲν ὑγεία, πολλαὶ δὲ αἱ νόσοι· τί ἐν μουσικῇ τὸ ἀγαθόν. ἁρμονία· ἓν μὲν τὸ ἡρμοσμένον, πολλὴ δὲ ἡ ἀναρμοστία. καὶ ἐν χορῷ, ἓν μὲν ἡ ὁμολο-

rationem continet. Ad Musicam si venias, apta compositio & hic unica est, quæ nunquam aut melior est aut deterior seipsa. Contraria vero, multiplex aut potius omnigena ac divisa. Eodem modo chorus qui consentit voce, unus est: Si dissentit; scinditur, diffunditur, separatur: fit multitudo denique. Eodem modo & triremis, quæ ad tibiæ modos à remigibus impellitur, diversas manus pari studio conjungit remigandi: quod si tibiam tollis, opus illorum dissolvis. Ita & currus ab auriga communi cursu unoque impetu equorum impellitur: tolle aurigam, dissipabitur currus. Nec aliter una sub tessera disponitur exercitus. Tolle tesseram, solves exercitum: multosque ex eo homines efficies, qui in fugam ibunt. Quod ergo bonum est corporum? sanitas. Quod malum? Morbus. Una est sanitas, multi sunt morbi. Quid in Musica bonum est? harmonia. Unum aliquid est harmonia, multiplex vocum discordia. In trireme unum aliquid est vox tibiæ, multiplex inobedien-

obedientia. In curru unum aliquid est aurigæ ars, multiplex imperitia. Quod in acie est bonum? tesseræ observatio, quæ simplex est, sicut multiplex confusio. In hoc uno simplicique nec excessum nec defectum video. Stabilis natura illius est, nunquam è loco suo vel in hanc vel in illam abit partem. Contra si in multitudinis numerum incidero, jam dividere naturas possum singulorum. Sicut in magna via terminus unus est, multa intervalla. Si Babylonem petas, propinquior Armenio est Assyrius, rursus Armenius quam alius, Lydus quam Ion, Ion quam insulanus. Nemo tamen adhuc Babylonem usque pervenit, non Armenius, non Lydus, non Ion denique aut insulanus. Si Eleusina, proxima Peloponnesus, deinde Megara, deinde Isthmus. Quod si nondum initiatus es, quamvis Megara usque perveneris, donec in templo sis, nihilo magis quam Peloponnesii initiatus eris. Cogita eodem modo vitam hanc longam quandam viam

γία, παντοδαπὸν δὲ ἡ διαφωνία. καὶ ἐν τελετῇ, ὁ μὲν αὐλὸς, ἕν, πολλὴ δὲ ἡ ἀπείθεια. καὶ ἐν ἅρματι, ἡνιόχου τέχνη, ἓν μὲν τοῦτο, παντοδαπὸν δὲ ἡ ἀτεχνία. τί δὲ ἐν φάλαγξι; φυλακὴ συνθήματος· ἓν μὲν τοῦτο, παντοδαπὴ δὲ ἡ ἀναρχία. ἐν μὲν τῇ τοῦ ἑνὸς φύσει ὑπερβολὰς καὶ ἐνδείας οὐχ ὁρῶ. στάσιμος γὰρ αὕτη, καὶ μηδένα ἀνεχομένη δρόμον, μήτε εἰς φυγὴν, μήτε εἰς δίωξιν. ὅταν δὲ εἰς πλήθους ἀριθμὸν ἐμπέσω, δύναμαι τότε διαμετρεῖσθαι τὰς φύσεις. καὶ γὰρ ὁδοῦ μακρᾶς τὸ μὲν τέρμα ἕν, πολλαὶ δὲ αἱ ἀποστάσεις. ἐὰν ἐπὶ Βαβυλῶνα ἴῃς, πλησιαίτερος μὲν τοῦ Ἀρμενίου ὁ Ἀσσύριος, καὶ τοῦ ἄλλου ὁ Ἀρμένιος, καὶ τοῦ Ἴωνος ὁ Λυδὸς, καὶ τοῦ νησιώτου ὁ Ἴων. ἀλλ᾽ οὐδεὶς ἐν Βαβυλῶνι οὔπω, οὐχ ὁ Ἀσσύριος, οὐχ ὁ Λυδὸς, οὐχ ὁ Ἴων, οὐχ ὁ νησιώτης. κἂν ἐπὶ Ἐλευσῖνα ἴῃς, Πελοπόννησος αὕτη, εἶτα Μέγαρα, εἶτα Ἰσθμός. ἀλλὰ ἀμύητος εἶ· κἂν ἐν Μεγάροις ᾖς, ὁμοίως τῷ Πελοποννησίῳ, μέχρι μήπω τῷ ἀνακτόρῳ προσελήλυθας, ἀμύητος εἶ. νόμιζε δὴ καὶ τὸν

βίον

βίον, ὁδόν τινα εἶναι μακράν, ἐπ' Ἐλευσῖνα ἢ Βαβυλῶνα ἄγουσαν, τέρμα τε δὴ τῆς ὁδοῦ τὰ βασίλεια αὐτὰ καὶ ἀνάκτορα καὶ τὴν τελετήν. ὑπὸ δὲ πλήθους ὁδοιπόρων, μεστὴν τὴν ὁδὸν θεόντων, ὠθιζομένων, καμνόντων, ἀναπαυομένων, κειμένων, ἐκτρεπομένων, πλανωμένων· πολλαὶ γὰρ αἱ παρατροπαὶ καὶ ἀπατηλαί, ὧν αἱ μὲν πολλαὶ ἐπὶ κρημνοὺς καὶ βάραθρα ἄγουσιν, ἐπὶ τὴν Σειρήνων, αἱ δὲ ἐπὶ τοὺς Λωτοφάγους, αἱ δὲ ἐπὶ τὸν Κιμμερίων δῆμον· μία δέ που τις στενὴ καὶ ὀρθία καὶ τραχεῖα, καὶ οὐ πολλοῖς πάνυ ὁδεύσιμος, ἐπ' αὐτὸ ἄγει τὸ τῆς ὁδοῦ τέρμα, ἣν μόγις καὶ μετὰ πραγμάτων σὺν πολλῷ πόνῳ καὶ ἱδρῶτι ἀνύουσι καματηραὶ καὶ ἐπίπονοι ψυχαί, καὶ ἐπιθυμοῦσαι τοῦ χωρίου, καὶ ἐρῶσαι τῆς τελετῆς, καταμαντευόμεναι αὐτῆς τὸ κάλλος· ἐπειδὰν δὲ ἀφίκωνται ἐκεῖ, παυσάμεναι τοῦ πονεῖν, παύονται τοῦ πόθου. τίς γὰρ ἄλλη τελετὴ μυστικωτέρα; καὶ τίς ἄλλος τόπος σπουδῆς ἄξιος; ταύτην ἔχει τοῖς ἀνθρώποις τὴν

esse, quæ Babylonem aut Eleusina deducit : terminum hujus, vel regiam aliquam, vel templum, vel initiationem esse. Plenam viatorum esse hanc viam, quorum alii currunt, alii se mutuo impellunt, alii laborant, quiescunt alii, alii jacent, alii è via deflectunt, oberrant alii. Deviæ enim fallacesque viæ occurrunt plurimæ; quarum aliæ per rupes altissimosque hiatus, ad Sirenas: aliæ ad Lotophagos, aliæ ad Cimmerios deducunt. Una tamen est angusta, acclivis atque aspera, eaque trita paucissimis, quæ ad ipsam itineris deducit metam: quam ægrè, nec sine maximis molestiis, multoque sudore diligentes quædam absolvere conantur animæ: quod & loci flagrent cupidine, iisque initiari gestiant sacris, quorum jam ante animo quasi divinant præstantiam. Ad quæ simul ac pervenerint, & labore suo defunguntur & studio; quia nulla initiatio sanctior, nullus præ illo locus visu dignus est. Quod autem iis qui nondum initiati sunt est

Eleusin,

Eleusin, id hominibus est ipsum bonum. Initiare agedum, locum conscende, bona ejus amplectere, neque majus unquam aliud optabis. Quod si boni nomen illis quæ bona non sunt tribuas, qualis aut corporis sanitas, aut forma, aut auri argentique ornamenta sunt, aut decus majorum, aut honor civilis, & ejusmodi quæ voluptatis potius quam boni nuncupanda sunt nomine, eliminas mysteria, Deum ipsum offendis. Talia sunt quorum particeps vis esse bona, qualia Alcibiadis mysteria, cum ebrius facem gestat, in epulis sacerdotem agit, per ludum jocumque res sacras exprimit. Bonum bono non magis est mysticum, quam pulchrum pulchro pulchrius. Nam si demas aliquid, non erit bonum aut pulchrum quod nondum plene bonum est. Nonne cœlum hoc, quod capiti nostro imminet, & quæ in eo sunt sidera vides? nonne & hunc qui sub cœlo est ætherem, & qui sub æthere est aerem, & quod sub aere est, mare aspicis? Divide hæc omnia. Pars

χώραν τὸ ἀγαθόν, ἣν τοῖς ἀμυήτοις Ἐλευσὶν ἔχει. μυήθητι, ἐλθὲ, ἐπίβηθι τοῦ χωρίου· λάμβανε τὰ ἀγαθὰ, καὶ οὐ ποθήσεις ἄλλο μεῖζον. ἐὰν δὲ τὸ ἀγαθὸν ἐπονομάζῃς τῇ τῶν μὴ ἀγαθῶν φύσει, ὑγείας σωμάτων καὶ εὐμορφίας, καὶ περιβολὴν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ δόξαν προγόνων, καὶ τιμὴν πολιτικὴν, πράγματα ἡδοναῖς μᾶλλον ἢ ἀγαθοῖς μετρεῖσθαι πεφυκότα· διαφθείρεις τὰ μυστήρια, πλημμελεῖς περὶ τὸ θεῖον. τοιούτων ἀγαθῶν μεταλαβεῖν ποθεῖς οἵων καὶ Ἀλκιβιάδης μυστηρίων, μεθύων δᾳδοῦχος, καὶ ἐκ συμποσίου ἱεροφάντης, καὶ ἐν παιδιᾷ τελεστής. ἀγαθὸν δὲ ἀγαθοῦ ἀπορρητότερον οὐκ ἂν εὕροις μᾶλλον, ἢ κάλλους ὡραιότερον. ἐὰν γάρ τι τούτων ἀφέλῃς, οὐκ ἔτι καλὸν οὐδὲ ἀγαθὸν τὸ μήπω ἀγαθόν. οὐχ ὁρᾷς τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς τοῦτον οὐρανὸν, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἄστρα, καὶ τὸν ὑπ᾽ αὐτῷ αἰθέρα, καὶ τὸν ὑπὸ τούτῳ ἀέρα, καὶ τὴν ὑπὸ τούτῳ θάλασσαν; διαμέτρησον αὐτῶν τὰς φύσεις. τοῦτο γῆς μέρος

τὸ ὅλον πλατὺ καὶ πολύτροπον καὶ δενδροφόρον καὶ ζωοτρόφον· ἀλλ' ἐὰν πρὸς τὴν θάλατταν ἐξετάζῃς, ἔλαττον θαλάττης, καὶ θάλαττα ἔλαττον ἀέρος, καὶ ἀὴρ αἰθέρος, καὶ αἰθὴρ οὐρανοῦ. μέχρι τούτου τὰ μέρη πρόεισιν, ὑπερβάλλοντα καὶ ὑπερβαλλόμενα. ἐὰν δὲ ἔλθῃς ἐκεῖ, στήσεται ὁμοῦ τῷ μεγέθει καὶ τὸ κάλλος. τί γὰρ ἂν εἴη οὐρανοῦ ὡραιότερον; τί ἄστρων περιλαμπέστερον; τί ἡλίου ἀκμαιότερον; τί σελήνης εὐτροφώτερον; τί τῶν ἄλλων χορῶν εὐτακτότερον; τί τῶν θεῶν αὐτῶν τιμιώτερον; κινδυνεύουσι δὲ οἱ ἄνθρωποι, καθάπερ τοῖς ἀγαθοῖς, οὕτω καὶ τοῖς θεοῖς ζυγοστατεῖν τὰς τιμάς. τίς οὗτος; Ζεύς. ἀρχέτω. τίς οὗτος; Κρόνος. δεδέσθω. Ἥφαιστος χαλκευέτω, Ἑρμῆς ἀγγελλέτω, Ἀθηνᾶ ὑφαινέτω. ἀγνοοῦσι γάρ, οἶμαι, ὡς θεοῖς πᾶσιν εἷς νόμος καὶ βίος καὶ τρόπος, οὐ διῃρημένος, οὐδὲ στασιώτης. ἄρχοντες πάντες, ἡλικιῶται πάντες, σωτῆρες

hæc universi illa est, quam terram dicimus, quæ diffusa est ac multiformis; arbores producit, animalia nutrit. Eam si cum mari conferas: mari minor est, sicut mare aere, aer æthere, æther cœlo. Eatenus procedit partium ordo, semperque est quod vincit & quod vincitur. Ubi eo est perventum, nec magnitudo amplius nec pulchritudo procedit. Quid enim aut cœlo dari potest pulchrius, aut sideribus illustrius, aut sole magis vegetum, aut luna magis almum, aut choro illo reliquo magis eleganter dispositum, aut magis quam Dii venerabile? Et tamen sicut bona distinguunt, ita Diis quoque ipsis honores dividunt, & quasi lance expendunt homines. Quis hic? Jupiter. Imperet. Quis hic? Saturnus. Vinciatur. Ferrariam exerceat Vulcanus, nunciet Mercurius, Minerva texat. Ignorant, ut arbitror, Diis omnibus legem unam, unam vitam, morem eosdem esse, non diversos, neque pugnantes. Imperant omnes, ejusdem ætatis sunt omnes, saluti nostræ student omnes: eadem omnes dignitate, eadem

auctoritate in æternum vivunt. Quorum una natura, multa ſunt nomina. Nos vero ab eo quod præſtare ſolent hominibus ſubſidio, diverſa ſingulis eorum, quæ eſt noſtra ignorantia, imponimus nomina. Aliter alius Deorum appellatur. Non ſecus quam maris partes ſingulæ, alia Ægæum, Ionicum alia, alia Myrtoum, Cretæum alia dicuntur, cum tamen unicum ſit mare, ejuſdem generis, naturæ ejuſdem, partibus ſuis commiſtum. Eodem modo bonum quoque, quod unum ſibique ſimile & æquale eſt undique, pro ingenii imbecillitate noſtri atque ipſius boni ignorantia, in opiniones varias diſtraximus. Dives eſt Callias, felix his bonis. Sed pulchrior eſt Callia Alcibiades. Bona conferamus, divitias cum forma. Utrum eorum centum aureis, utrum novem æſtimabis? Utrum eligemus? utrum optabimus? Phœnicius Ægyptiuſq; Calliæ, Eleus contra & Bœotius Alcibiadis optabit bonum. Nobilis Pauſanias: at plus gloriæ conſequebatur Eurybiades. Conferamus nobili-

πάντες, ἰσοτιμίᾳ καὶ ἰσηγορίᾳ συνόντες τὸν πάντα χρόνον· ὧν μία μὲν ἡ φύσις, πολλὰ δὲ τὰ ὀνόματα. ὑπὸ γὰρ ἀμαθίας αὐτῶν, τὰς ὠφελείας τὰς ἑαυτῶν ἑκάστοις ἐπονομάζομεν· ἄλλοις ἄλλη κλῆσις θεοῦ. καθάπερ καὶ τὰ μέρη τῆς θαλάττης, Αἰγαῖον τοῦτο, Ἰωνικὸν ἐκεῖνο, Μυρτῷον ἄλλο, Κρηταῖον ἄλλο· ἡ δ' ἐστὶ μία, ὁμογενὴς καὶ ὁμοπαθὴς καὶ συγκεκραμένη. οὕτω καὶ τἀγαθὸν ἓν ὂν καὶ ὅμοιον αὑτῷ, καὶ ἴσον πάντοθεν, ὑπὸ ἀσθενείας τῆς περὶ αὐτὸ καὶ ἀγνωσίας, ταῖς δόξαις διαιρούμεθα. πλουτεῖ Καλλίας, μακάριος τῶν ἀγαθῶν· ἀλλὰ Ἀλκιβιάδης Καλλίου ὡραιότερος. Ἀντιθῶμεν τἀγαθὰ, πλοῦτον κάλλει· ποῖον αὐτῶν ἑκατόμβοιον; ἐννεάβοιον ποῖον; πότερον ἑλώμεθα; πότερον εὐξώμεθα; οὐκοῦν ὁ μὲν Φοῖνιξ καὶ ὁ Αἰγύπτιος, τὸ τοῦ Καλλίου ἀγαθὸν εὔξεται· ὁ δὲ Ἠλεῖος καὶ ὁ Βοιώτιος τὸ Ἀλκιβιάδου. εὐγενὴς Παυσανίας, ἀλλ' ἐνδοξότερος Εὐρυβιάδης. ἀντιθῶμεν εὐδοξίᾳ γένος. τίς κρατεῖ, τίνι

δῶμεν

δῶμεν τὰ νικητήρια φέροντες; Σωκράτης πένης, Σωκράτης αἰσχρός, Σωκράτης ἄδοξος, Σωκράτης δυσγενής, Σωκράτης ἄτιμος· πῶς γὰρ οὐκ αἰσχρὸς καὶ ἄτιμος καὶ δυσγενὴς καὶ ἄδοξος καὶ πένης, ὁ τοῦ λιθοξόου, ὁ σιμός, ὁ προγάστωρ, ὁ κωμῳδούμενος, ὁ εἰς δεσμωτήριον ἐμβαλλόμενος, καὶ ἀποθνήσκων ἐκεῖ ἔνθα καὶ Τιμαγόρας ἀπέθανεν; ὢ τῆς ἐρημίας τῶν ἀγαθῶν· ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν πλῆθος κακῶν. τί τούτοις ἀντιθῶμεν; τί φῶμεν; παράβαλε τοῖς ἀνταγωνισταῖς τὸν Σωκράτην ἐν κτήσει ἀγαθῶν· οὐχ ὁρᾷς ἡττώμενον ἐν πλούτῳ, Καλλίου, ἐν σώματι, Ἀλκιβιάδου, ἐν τιμῇ, Περικλέους, ἐν δόξῃ, Νικίου, ἐν θεάτρῳ, Ἀριστοφάνους, ἐν δικαστηρίῳ, Μελίτου; μάτην ἄρα αὐτῷ ὁ Ἀπόλλων τὰ νικητήρια ἔδωκε, μάτην ἐψηφίσατο.

tatem cum gloria. Uter vincet? utri palmam dabimus? Socrates pauper, Socrates deformis, Socrates inglorius, Socrates ignobilis, Socrates sine honore vixit. Quomodo enim non deformis, sine honore, nobilitate, gloria, opibusque viveret: qui & lapicidæ fuit filius, & simus, & ventriosus: qui delusus in comœdiis, in carcerem conjectus est: qui eodem quo Timagoras extinctus est loco? O magnam bonorum penuriam? nec enim dicere audeo malorum copiam. Quid his opponemus? quid dicemus? Certet cum illis copia bonorum Socrates. Nonne vides eum divitiis à Callia, corpore ab Alcibiade, honore à Pericle, gloria superari à Nicia: in theatro Aristophani, in judicio cedere Melito. Frustra ergo Apollo illi palmam detulit, frustra ei victoriam concessit.

BONUM BONO majus esse.

DISSERT. XXIV.

AT enimvero quandoquidem Homerum accusas, qui prius Glauci permutationem accusaverat, utrum & tibi pro Homero, an Homero potius pro Glauco respondendum erit? Hoc potius agendum, me hercules. Reliquis enim omnibus mihi præferendus ille est, nedum tuo judicio. Quare ita Glaucus dicat. Si quidem Homere bonum bono minus esset, aut minus majore, merito à te accusaretur Jupiter, qui mentem alienasset meam. At in auri enimvero argentique permutatione, cave aut Jovem nimium aut me accuses. Quia neque plus habuit, qui aurum accepit, neque minus, cui æs traditum est. Verum cum utroque præclare actum est: siquidem materiæ illa inæqualitas æqualitate propositi, quo alter dedit alteri, compensata est. Et Glaucus quidem abeat nobis: veniatque illo la-

ΟΤΙ ΕΣΤΙΝ ΑΓΑθὸν ἀγαθοῦ μεῖζον.

Λόγος κδ'.

ΑΛλ' ἐπεὶ τὸν Ὅμηρον αἰτιᾷ μεμφόμενον τῷ Γλαύκῳ τὴν ἀμοιβῆς, ὁπότερα καί σοι ὑπὲρ τοῦ Ὁμήρου ἀπολογητέον; ἢ Ὁμήρῳ ὑπὲρ τοῦ Γλαύκου; τοῦτο νὴ Δία· τιμητέος γάρ μοι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων Ὅμηρος ἦν, μήτιγε ὑπὸ δικαστοῦ σοῦ. ὧδε τοίνυν ὁ Γλαῦκος λέγει· εἰ μέν τοι ὦ Ὅμηρε ἔλαττον ἦν ἀγαθὸν ἀγαθοῦ, ἢ ἔλαττον μείζονος, εἰκότως ἄρα σοι εἶχεν αἰτίαν ὁ Ζεὺς ὡς τὰς φρένας μοι λυμαινόμενος· ἐν δὲ χρυσοῦ καὶ χαλκοῦ ἀλλαγῇ, μήπω πάνυ αἰτιάσῃ μήτε τὸν Δία, μήτε ἐμέ. οὐδὲν γὰρ οὔτε τῷ λαβόντι χρυσὸς πλέον, οὔτε τῷ ἀλλαξαμένῳ ὁ χαλκὸς ἔλαττον· ἀλλὰ ἀμφοτέροις καλῶς ἔχει ἑκατέρα ἐν τῷ ἀνίσῳ τῆς ὕλης, ἰσοστασίῳ τῇ γνώμῃ δοθέντα. καὶ ὁ μὲν Γλαῦκος ἡμῖν ἀπίτω ἐκποδών· ἡκέτω δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ὁ τοῦ

τοῦ σοφώτερος, ἀποδειξάμενος ἡμῖν τὴν αὐτοῦ γνώμην ἣν περὶ ἀγαθῶν κτήσεως ἔχει. ἢ γὰρ οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ μακαρίζων μὲν τὸν Ἀλκινόου οἶκον τῆς εὐφροσύνης καὶ τῆς ᾠδῆς, συνευχόμενος δὲ τῇ Ναυσικάᾳ ὁμόφρονα αὐτῇ ξυνεῖναι γάμον, εὐδαιμονίζων δ' αὖ τῆς ἀθανασίας τὴν Καλυψώ; οἶμαι δὲ αὐτόν, εἰ καὶ παρ' ἄλλον τινὰ ἀφίκετο τῶν οὐ κατ' ᾠδὴν καὶ κατὰ δαῖτα εὐδαιμόνων, οὐδὲ τῶν μακαρίων κατὰ ἁρμονίαν γάμου, ἀλλά τι ἐπὶ τούτων μείζονα ἀγαθὰ κεκτημένων, εἰπεῖν ἂν καὶ περὶ ἐκείνων τὰ εἰκότα. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ κάλλος μοι προφέρεις, ὡς ἐν μέτρῳ ἑνὶ τὴν χώραν ἔχον, φέρε καὶ περὶ τούτου σοι βραχέα ἄττα ἀποκρίνωμαι. δοκεῖς γάρ μοι, γινόμενος ἐν χώρᾳ τοῦ Τρωϊκοῦ ποιμένος, ἀφικομένου πρός σε Ἑρμοῦ, πομπῇ Διός, ἄγγελος θεὰς τρεῖς παρὰ δικαστήν σε, περὶ πέταλον βραβεύσουσαν περὶ κάλλους αὐταῖς, ἡσθεὶς τῇ Ἀφροδίτῃ, καθάπερ ἐκεῖνος, καταψηφίσασθαι ἂν αἴσχος τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς. εἰ γὰρ ἓν μὲν τὸ ἐν

pientior Ulysses, ut suum de bonorum possessione judicium exponat nobis. Hic enim, nisi fallor, est, qui hilaritatem cantumque in Alcinoi domo miratur, qui cum Nausiciæ optat nuptias posse unanimes contrahere, qui immortalitatem Calypsus prædicat. Eum ego existimo, si ad alium venisset aliquem, cujus non in cantu aut epulis, nec in conjugali copula, sed majoribus longè bonis posita fuisset felicitas; etiam de his quæ dicenda erant, dicturum fuisse. Cum autem inter reliqua pulchritudinem adduxeris, quam existimas uno tantum eodemque gradu id ipsum esse, video requiri, ut & de hoc breviter respondeam tibi. Videris enim mihi, si eodem cum Trojano illo pastore loco fuisses, missusque à Jove ad te venisset Mercurius, qui judicio tuo tres illas Divas stitisset, ut pro formæ excellentia deferres præmium, Venerem admiratus sicut ille, Junonem Minervamque, tanquam deformes, damnaturus

fuisse. Quippe si unum in pulchritudine sit pulchrum, vincatque una ex tribus reliquas, necesse est eas quæ vincuntur turpes esse. Cave hoc modo agas, judex optime. Quin potius abstine à calumniis, sensimque potius à summo ad infimum descende. Ne Homerum denuo impingam tibi, qui nimirum albas Junoni ulnas, roseos Auroræ cubitos, cæsios Minervæ oculos, pedes Thetidi argenteos, Hebæ pulchra tribuit calcanea. Quibus omnibus nisi parum reverenter de Diis loqui velis atque impie, pulchritudinem suam relinques, licet in parte sit tantum. Audis eundem describere agrestem Nympharum chorum, quæ in montibus Diana duce ludunt.

Illa caput frontemque ipsam supereminet omnes,

Et mox addit:

Pulchra omnes: quamvis sit pulchrior omnibus illa.

An Homerum ridebis, qui Dianæ formam præferat Nympharum? Audisne quomodo & de Menelai forma loquatur? Ubi videlicet exvul-

κάλλει καλόν, κρατεῖ δὲ ἐκ τῶν τελῶν μία, ἀνάγκη τὰς ἡττωμένας αἰσχρὰς εἶναι. μὴ σύ γε ὦ δικαστῶν εὐδαιμονέστατε, ἀλλὰ φεῖδου ἔχε ὀνομάτων αἰσχρῶν, καὶ ἠρέμα κάτιθι ἐκ τῶν ἄκρων ἐπὶ τὰ ἔσχατα· ἵνα μὴ τὸν Ὅμηρον αὖθις σοι προσφέρω, λευκώλενον τὴν Ἥραν λέγοντα, καὶ ῥοδόπηχυν τὴν Ἠῶ, καὶ τὴν Ἀθηνᾶν γλαυκῶπιν, καὶ ἀργυρόπεζαν τὴν Θέτιν, καὶ Ἥβην καλλίσφυρον. ὧν οὐδεμιᾶς ἀφαιρήσει τὸ κάλλος, κἂν ἐν μέρει ᾖ, εὔφημός γε ἐθέλων εἶναι τὰ θεῖα, καὶ ἥκιστα πλημμελής. ἀκούεις δ' αὐτοῦ διηγουμένου χορὸν ἀγροτικὸν, παιζούσας ἐν ὄρει τὰς νύμφας, ἐξηγουμένης τῆς Ἀρτέμιδος.

Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,

Φησί· καὶ,

Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται· καλαὶ δέ τε πᾶσαι.

Ἦ που καταγελᾷς τοῦ Ὁμήρου, προτιμῶντος μὲν νυμφῶν κατὰ κάλλος Ἄρτεμιν; ἀκούεις δὲ αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ Μενελάου κάλλους ταυτὶ λέγοντος; ὅτε ἔφη τρωθέντος ῥυῆναι τὸ αἷμα κατὰ

τοῦ

τοῦ μηροῦ, ἔπειτα εἰκάζει τὸ τοῦ μηροῦ κάλλος, γυναικὸς τέχνῃ, ἐλέφαντα χραινούσης φοίνικι, ἵππων εἶναι παρήϊον.

Τοῖοί τοι Μενέλαε μιάνθην αἵματι μηροί.

Εὐφυεῖς, φησὶ, καὶ αἱ κνῆμαι, καὶ σφυρά. τοῦ δὲ Ἀγαμέμνονος αὖθις αὖ ἐπαινῶν τὸ κάλλος, οὐκ ἐδεήθη εἰκόνος Λυδίας ἢ Καρικῆς, οὐδὲ ἐλέφαντος ὑπὸ γυναικὸς Βαρβάρου φοίνικι ἐξηνθισμένου, ἀλλὰ εἰκάζει αὐτοῦ τῷ Διῒ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ὄμματα. ὥστε καὶ δῆλον ὡς καλλίων ὁ Ἀγαμέμνων ἦν. τῷ μὲν γὰρ ἦν τὸ κάλλος περὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ ὄμματα, τῷ δὲ ἀμφὶ τοὺς μηροὺς καὶ τὰ σφυρά. ὁ δὲ τὰ κρείττω καλὸς, καλλίων· ὁ δὲ τὰ ἥττω καλὸς, οὔπω μὲν αἰσχρὸς, καλὸς δὲ ἧττον. τί δὲ, ἐν στρατοπέδῳ τῷ ἑλληνικῷ, οὐ διέφερε μὲν τῇ ὥρᾳ ὁ Ἀχιλλεὺς, εἶχε τὰ δεύτερα ὁ Νιρεύς; δικαστῇ δέ σοι ἀπολειπόμενος ὁ Νιρεὺς τοῦ Ἀχιλλέως, οὐδὲν ἦν διαλειπόμενος τοῦ Θερσίτου; καὶ ἵνα μὴ περὶ κάλλους σοι

nere ejus sanguis per femur destillat, cujus pulchritudinem cum arte confert mulieris, quæ purpureo colore in habenis equi ebur inficit.

Sic Menelae tibi femora erubuere cruore.

Et tamen pulchras illi tibias, puchras etiam inferiores pedis partes fuisse ibidem addit. Contra cum Agamemnonis commendat formam, minimè opus habet à Lydia Caricaque imagine, aut muliere Barbara, quæ purpura imbuit ebur, comparationem desumere: sed cum Jove caput ejus oculosque confert. Ex quo sequitur, pulchriorem fuisse Agamemnonem. Alterius enim in capite oculisque, alterius in femoribus malleolisque pulchritudo consistit. Cujus autem in potioribus partibus pulchritudo est, is pulchrior: cujus contra in minus præcipuis, pulcher minus, nondum tamen est deformis. Quid in exercitu Græcorum, an non primas pulchritudinis sibi partes Achilles, secundas Nireus vindicat? Atqui te judice, Nireus, quod Achille minus pulche esset, non fuisset pul-

chrior

chrior Therſite. Et ne de ſola pulchritudine, nunc tecum agam, ad Achillis fortitudinem Ajax non accedit, neque Diomedes ad Ajacis, nec ad Diomedis Sthenelus, nec ad Stheneli Meneſtheus. Et tamen nemo cauſa Stheneli fortem negat eſſe Meneſtheum, aut Diomedis Sthenelum, aut Ajacis Diomedem, aut Achillis Ajacem. Eſt enim & hic certus virtutis progreſſus, quæ in medio poſitas non tranſilit quantitates, ſed pedetentim à præcipuis ad inferiores deſcendit. Verum enimvero, ut à corpore jam abeamus, in quo robur ac pulchritudo conſiderantur. Si Andromachen contendas cum Penelope, nonne caſta utraque, utraque viri amantiſſima videbitur? Et tamen Penelopen præpones: non ut barbaræ Græcam, ſed quod excellentiæ virtutis id quod plus eſt, exiſtimes deberi. Agamemnon conſilio Neſtoris utitur, num ut prudentis imprudens? Nec enim arbitror te de communi Græcorum rege, quem Jove genitum,

μόνον διαλέγωμαι, οὐκ ἀμφισβητεῖ τοῦ Ἀχιλλέως περὶ ἀνδρείας ὁ Αἴας, οὐδὲ τοῦ Αἴαντος ὁ Διομήδης, οὐδὲ τοῦ Διομήδους ὁ Σθένελος, οὐδὲ τοῦ Σθενέλου ὁ Μενεσθεύς· ἀλλ' οὐδεὶς διὰ τοῦτο τὴν ἀρετὴν ἀφαιρεῖ τοῦ Μενεσθέως, διὰ τὸν Σθένελον· οὐδὲ τοῦ Σθενέλου, διὰ τὸν Διομήδην· οὐδὲ τοῦ Διομήδους, διὰ τὸν Αἴαντα· οὐδὲ διὰ τὸν Ἀχιλλέα, τοῦ Αἴαντος. ἀλλ' ἔςι κἀνταῦθα ἡ ὁδὸς τῆς ἀρετῆς οὐ διαπηδῶσα τὰς διὰ μέσου φύσεις, ἀλλὰ κατιοῦσα ἠρέμα ἀπὸ τῶν ἀρίστων ἐπὶ τοὺς καταδεεστέρους. καὶ ἵνα ποτὲ ἀπαλλαγῶμεν τῶν σωμάτων, οἷς ἀναμέμικται ἡ ῥώμη καὶ τὸ κάλλος· εἰ τὴν Ἀνδρομάχην τῇ Πηνελόπῃ ἀντεξετάζεις, οὐχὶ σώφρων μὲν ἑκατέρα καὶ φίλανδρος; προτιμήσεις δὲ τὴν Πηνελόπην, οὐχ ὅσα γυναικὸς βαρβαρικῆς Ἑλληνίδα, ἀλλὰ τοῦ προὔχοντι κατὰ τὴν ἀρετὴν τὸ πλεῖον νέμων; συμβουλεύει δὲ καὶ ὁ Νέστωρ τῷ Ἀγαμέμνονι· ἆρ' ἀνοήτῳ φρόνιμος; ἢ οὐκ ἂν ἐθελήσαις τὸν τῶν πανελλήνων βα-

σιλέα

βασιλέα τὸν διογενῆ καὶ λαῶν ποιμένα καθυβρίσαι δυσφήμῳ αἰτίᾳ; ἀλλὰ καὶ ὡς ἐδέησεν αὐτῷ φρονίμῳ ὄντι, φρονιμωτέρου συμβούλου, τοῦ Νέστορος. πείθω δέ γε οὐδέν τι μᾶλλον περὶ τῶν ἀρετῶν διαλεγόμενος τὰ ὅμοια τοῖς ὁμοίοις, τῷ ἀνίσῳ κατὰ τὴν μετουσίαν εἰς ὑπεροχῆς καὶ ἐλαττώσεως μοῖραν παραβάλλειν ἐθέλων· ὅσγε καὶ τὴν ὑγείαν ἡγῇ ἁπλοῦν τι εἶναι. τί δέ ἐστιν ἁπλοῦν παντὸς ἧττον; αἱ γὰρ τῶν σωμάτων φύσεις πολὺ τῶν τῆς ψυχῆς ἀμφιλαφέστεραι εἰς ὑγείας μέτρον· καὶ αὐτὸ τοὐναντίον. ὁ μὲν διώκων ἀκρότητα ἐν ὑγιεινῷ, διώκει φεῦγον, καὶ οὔτε Ἀσκληπιῷ, οὔτε Χείρωνι ἐξ ἐπιδρομῆς ἁλώσιμον· ὁ δὲ ἐν τῷ ἀνίσῳ τοῦ ἐφικτοῦ τὸ ληφθὲν ἀγαπῶν, συγγνωμονέστερος μὲν περὶ τὴν τέχνην, οὐκ ἀνέλπιστος δὲ περὶ τὴν ἀκρότητα. οὕτω τοι καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔχει· τελῶν γὰρ ὄντων οἷς ἄν τις διαιτήσαι τὸ παρὸν τουτὶ σκέμμα· ἑνὸς μὲν τείνοντος ἐπὶ τὸ ἀληθὲς αὐ-

quem pastorem populorum, poeta vocat, tam sinistre sentire posse & loqui. Et tamen prudens cum esset, prudentioris consilio Nestoris opus habuit. Videor autem nihilo magis quod volo persuasurus esse, si virtutes inter se similes similiter contendam, quam si prout quæque magis vel minus adest alicui, ita majorem aut minorem respectu alterius dicam esse: quandoquidem sanitatem rem esse vis simplicem. Qua quid minus simplex dici possit, non video. Cum ad sanitatis præsertim constitutionem multo plures corporis ratio differentias admittat, quam animæ. Ita ut plane contra se habeat. Nam qui supremum in sanitate sibi proponit terminum, rem fugitivam sequitur: & quam nec Asclepius aut Chiron sine negotio consecuturi sunt. Qui vero inæqualitatem in arte considerat, eoque quod consequi potuit contentus est, & æquius de arte sentit, nec de summo desperat termino. Eodem modo de bonis judica. Cum enim tria sint quæ ad eam de qua agitur quæstionem sol-

vendam

vendam faciunt, quorum primum ad veritatem, ſecundum ad id quod fieri poteſt, tertium ad utilitatem rei intuendam ſpectet, ſingula eorum videamus. Ita tamen ut inverſo ordine primum de utilitate agamus. Interea reſpectu ejus quod fieri poteſt, id quod quæritur, & veritatis, in dubio maneat. Id autem eſt, Bonumne bono ſit majus. Utilitatem ergo ejus primo videamus. Multa enim quæ neque vera ſunt, neque fieri poſſunt, ſi credantur tantum, utilitatem adferunt. Et nonne Socrates cum virtutem tam arcte reſtringit, ut eſſentiam illius eo ſolo quod optimum eſt circumſcribat, vulgi ſpem omnem à petenda virtute excludit, & tanquam longo itinere intercipit? Contra qui gradus quoſdam ſtatuit, qui in medio viæ diverticula quædam relinquit & receſſus, medii itineris ſpe viatorem pertrahit longiſſime: quo cum pervenerit, hac felicitate eum demulcet, non ſecus quam ſi ultimum attigiſſet terminum. Ad quem ſi poſtea pervenire eum contingat, tum demum tanquam inter bonos optimum, pronunciat victorem. Cum vice

τὸ, δευτέρου δὲ ἐπὶ τὸ δυνατὸν, τρίτου δὲ ἐπὶ τὸ ὠφέλιμον, καθ' ἕκαστον τούτων σκεψώμεθα, ἀναστρέψαντες αὐτῶν τὴν ἀκολουθίαν, ἀπὸ τοῦ ὠφελίμου ἀρξάμενοι. μήπω γὰρ δυνατὸν ἔστω μηδὲ ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, ὡς ἔστιν ἀγαθὸν ἀγαθοῦ μεῖζον. ἀλλὰ ἴδωμεν αὐτοῦ τὸ ὠφέλιμον· πολλὰ γάρ τοι καὶ τῶν οὔτε ἀληθῶν, οὔτε δυνατῶν ὠφέλησε πιστευθέντα. οὐχ ὁ μὲν Σωκράτης περιάγων τὸ ἀγαθὸν, καὶ περιγράφων αὐτοῦ τὴν οὐσίαν ἐν τῷ ἀρίστῳ μόνῳ, διέσκαψε καὶ διετείχισε τὴν ἐλπίδα τῶν πολλῶν τῆς ἐπ' αὐτὸ ὁδοῦ; ὁ δὲ ὑποστάθμας διδοὺς, ἀναπαύλας διαμέσου, καὶ ἀναχωρήσεις πολλὰς, προὔπεμψε πόρρω πάνυ ὡς τευξόμενον τοῦ μετρίου, παρεμυθήσατο δὲ τῇ ἐπιτυχίᾳ, προσελθόντα ἤδη, ὡς προσελθόντα τῷ ἀρίστῳ· ἀνεκήρυξε δὲ τὸν ἀφικόμενον ἐς τὸ ἄκρον, ὡς ἐν ἀγαθοῖς ἄριστον. ὁ δὲ ἕτερος

τῷ λόγων· οὐχὶ τὸ μὲν ἀρι-
στεῖα ἐν δειλοῖς στεφανοῖ, τὸ
δὲ ἰσχυρὸν ἐν ἀσθενεστάτοις,
καὶ τὸ ὅλον ἀνταγωνιστὰς
τοῖς ἀρίστοις οὐ δίδωσιν, οὐ-
δὲ ἐλέγχει τὰς ἀρετὰς ἐν
τοῖς ὁμοίοις; καὶ τοῦ μὲν
ὠφελίμου παύομαι, τὸ δὲ
δυνατὸν ἤδη σκοπῶ. χρυ-
σὸν μὲν τὸν διαφέροντα ἐ-
λέγχει χρυσὸς ἥττων, οὐ μό-
λιβδος· καὶ ἄργυρος ἄρ-
γυρον, καὶ χαλκὸς χαλκόν.
καὶ πάντως ἁπλῶς γίνονται
αἱ ἐξετάσεις ἐν τῇ παρα-
βολῇ τοῦ ὁμοίου μὲν κατὰ τὴν
οὐσίαν, ἀνομοίου δὲ κατὰ τὴν
ὑπεροχήν. εἰ δὲ τὸ ἀγαθὸν
εἰς τὰ κακὰ αὐτὰ ἐμβα-
λὼν, οὕτως ἐξετάζεις, καὶ
πῶς οὐ φανεῖταί σοι τὸ σμι-
κρότατον τῶν ἀγαθῶν, ἐν
χώρᾳ τοῦ ἀρίστου; ὡς γὰρ
ἐν νυκτὶ φῶς ἐκ πυρὸς τοῦ
δι' ἡμέρας φανέντος ἀκ-
μαιότερον ὑπὸ πολλοῦ τοῦ
περικεχυμένου σκότους ἐ-
λεγχόμενον, ἐν δὲ ἡλίῳ τὸ
αὐτὸ ἀμυδρὸν καὶ ἀσθενὲς
πρὸς ἀνταγωνιστὴν ἰσχυρό-
τερον· οὕτως ἀμέλει καὶ τὸ
ἀγαθὸν τοῖς μὲν κακοῖς
συνεξεταζόμενον, καὶ τὸ τυ-
χὸν ἄριστον καὶ μέγιστον καὶ

versa altera opinio illa, nec athletam primarium inter timidos coronet, aut robustissimum inter imbelles: & ut verbo absolvam, nec adversarios in certamine dat fortissimis, nec virtutes in similibus explorat. Et hoc quidem de utilitate. Ad potentiam veniamus. Aurum præstantissimum deterius aurum distinguit, non plumbum. Et ab argento argentum, æs ab ære probatur. Breviter quicquid confertur, ejusdem substantiæ sit necesse est, dignitatis alterius. Quod si bona cum malis componas, fieri quomodo poterit, ut non bonum minimum eo loco tibi esse videatur, quo est maximum? Nam ut noctu lumen quod ab igne accenditur, magnæ illius quæ circum circa est caliginis causa majus videtur esse quam quod interdiu ardet, idemque si cum sole tanquam majore adversario velis contendere, obscurum propemodum est & nullum. Ita si cum malo bonum conferatur, quamvis sit minimum, optimum nihilominus præstantissimumque videbitur. Ut in densa caligine scintilla

parva

parva, ut in nocte multa lumen parvum. Quod si illud cum simili concurrere & certare permittas, tunc revera quod præstantissimum est discernes. Aliter enim si agis, ordinem confundis & perturbas. Nonne & lunam vides, quæ noctis & diei sidus commune est, satis nocte splendescere, si sol accedat? Non mirum ergo si interdiu sol vincit splendore suo, qui inter cœlestia corpora præstantissimus est potentissimusque: noctu vero luna omnium obscurissima. Ita & bonum, si in nocte, in tenebris, in caligine malorum collocaveris, eminebit quamvis sit obscurum. Si inter bona, necesse est eminere illud quod est clarissimum. A potentia ad veritatem transeo. Aliudne hanc vitam esse putas quam transitum quendam, ex anima, corpore, fortunaque simul temperatum? Quæ omnia si apte inter se jungantur, singulaque ad summum suarum virium gradum perveniant, totum id simul felicitas

ἐξοχώτατον, ὡς ἐν πολλῷ ζόφῳ, μικρὸν ζώπυρον, ἐν πολλῇ νυκτὶ ὀλίγον φῶς. ἐὰν δὲ παραβάλῃς αὐτῷ πρὸς τὰ ὅμοια δρόμον καὶ ἅμιλλαν, τότε ὄψει τὸ ἄριστον ὄντως· νῦν δὲ συγχεῖς τὴν τάξιν, καὶ ταράττεις. οὐχ ὁρᾷς καὶ τὴν σελήνην, ἄστρον ἀμφίβιον, πρὸς νύκτα καὶ ἡμέραν ἐν νυκτὶ λαμπρὰν, μετὰ δὲ ἡλίου ἀμαυράν; οὐκοῦν ἐν ἡμέρᾳ ἥλιος κρατεῖ, τὸ ἄριστον καὶ ἀκμαιότατον τῶν ἐν οὐρανῷ σωμάτων· ἐν δὲ νυκτὶ, σελήνη κρατεῖ, τὸ ἀσθενέστατον. καὶ τοίνυν καὶ τὸ ἀγαθὸν, ἐὰν μὲν εἰς νύκτα καὶ ζόφον καὶ ἀφεγγείαν κακῶν ἐμβάλῃς, κρατεῖ τὸ ἀμαυρότατον· ἐὰν δὲ παραθῇς ἀγαθοῖς, ἀνάγκη κρατεῖν τὰ περιλαμπέστερα. παύομαι τοῦ δυνατοῦ, καὶ ἐπὶ τὸ ἀληθὲς μέτειμι. τὸν γὰρ τοῦ ἀνθρώπου βίον ἄρα ἄλλο τι ἡγητέον ἢ διαγωγὴν ζωῆς συγκεκραμένην ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος καὶ τύχης; ἐκ δὲ τῆς τούτων ἁρμονίας κραθέντων καλῶς, ἑκάστου εἰς τὸ ἀκρότατον τῆς ἑαυτοῦ ῥώμης ἀφιγμένου, τὸ ἄθροισμα τοῦτο εὐδαιμονίαν κλητέον· ἀρχούσης μὲν τῆς ψυχῆς, στρα-

στρατηγοῦ δίκην, ὑπηρετοῦντος δὲ τοῦ σώματος, στρατιώτου δίκην, συνεργούσης δὲ τῆς τύχης, ὅπλων δίκην· ἐξ ὧν ἁπάντων τὸ νικᾶν ἔρχεται. ἐὰν δὲ ἀφέλῃς τὴν τύχην, τὸν στρατιώτην ἐξοπλίζεις· κἂν τὸν στρατιώτην ἀφέλῃς, ἀποχειροτονεῖς τὸν στρατηγόν· τιμιώτερον δὲ καὶ στρατιώτης ὅπλων, καὶ στρατιώτου στρατηγός. ἐὰν δὲ δυοῖν θάτερον, ἢ τὸν στρατηγὸν τιμῶν, τὰ λοιπὰ ἀτιμάσῃς, τί χρήσεται ὁ στρατηγὸς τῇ τύχῃ; ἢ κἂν ταῦτα εἰσάγων, ἰσοτιμίαν νέμῃς, τί χρήσεται τύχη τῷ στρατηγῷ; ἀρχέτω ψυχὴ, στρατευέτω τὸ σῶμα, συναγωνιζέσθω ἡ τύχη. πάντα ἐπαινῶ, πάντα δέχομαι· ἀλλὰ τὴν ἰσοτιμίαν αὐτῶν ἀφαιρῶ. οὐχ ὁρᾷς τὸν ἐν θαλάττῃ πλοῦν, ἔνθα ὁ μὲν κυβερνήτης ἄρχει ὡς ψυχὴ σώματος, ἡ δὲ ναῦς ἄρχεται ὡς ὑπὸ ψυχῆς σῶμα, τὰ δὲ πνεύματα ἐπιρρεῖ ὡς ταῖς ἀρεταῖς ἡ τύχη; ἐὰν δὲ χειμὼν ἐπιγένηται, καὶ μένῃ μὲν ἡ ναῦς, μένῃ δὲ ὁ κυβερνήτης, ἐλπὶς σωτηρίας, κἂν οἴχηται ἡ ναῦς ὀρθὴ, ἢ καταδύηται

nuncupatur. Ita ut anima imperet pro duce, pareat corpus, pro milite, adjuvet fortuna, tanquam arma. Ex quibus omnibus victoria consequitur. Quod si fortunam tollas, arma demes militi; sin militem, exauthorabis ducem. Et tamen pluris est miles quam arma, pluris dux quam miles. Si vero alterutrum facis, ut vel reliquis neglectis solum ducem colas, quomodo fortuna dux utetur? Aut si omnia hæc admittis eodemq; loco habes, quomodo duce utetur fortuna? Imperet animus, militet corpus, auxilium ferat fortuna. Cuncta probo, cuncta admitto: dum ne eodem loco habeas omnia. Quid, nonne navigationem vides marinam, in qua gubernator, sicut anima in corpore, imperat, navis ut corpus animæ paret, venti in navem, ut in virtutes fortuna, impetum faciunt? Quod si tempestas oriatur, dum gubernator adhuc superstes est, & navis, sive ea recte feratur, sive exitium minitetur, spes adhuc

salutis est in arte. At si à gubernatore incipias, eumque tollas, nihil prodest navis quamvis sit superstes, nihil ventus quamvis sit secundus. Propterea in mari, in navi & navigatione, præcipuum est gubernator, post hunc navis, post navem subsidium externum. In hoc vitæ cursu præcipuum est anima, post animam corpus, post corpus ipsa fortuna. Bona autem præcipuarum partium pluris sunt quam reliquarum. Ego nec æqualitatem fero in sensibus. Cæcus Homerus erat, & tamen Calliopen audiebat. Surdus erat Atys, & tamen solem videbat. Converte calamitatem utriusque. Audiat Atys, & ne videat, videat Homerus & ne audiat: Atyi frustra canet Calliope, magistram illam suam servabit Homerus. Ego nec in Diis æqualitatem fero. Homero enim assentior cum ait,

---- *cuncta*
In tria divisit, nec quisquam immunis honore est.

Non æqualis est, nec enim æquale est imperium. Sicut nec æqualis est di-

διὰ τῆς τέχνης. ἐὰν δὲ ἀπὸ τοῦ κυβερνήτου ἄρξῃ καὶ ἐκεῖνον ἀφέλῃς, ἀχρεῖος μὲν ἡ ναῦς κἂν μένῃ· ἀχρεῖος δὲ ἡ ἐπιρροὴ τῶν πνευμάτων, κἂν φέρῃ. καὶ διὰ τοῦτο ἐν μὲν θαλάττῃ καὶ νηῒ καὶ πλῷ, τὸ τιμιώτατον ὁ κυβερνήτης, καὶ μετὰ τοῦτο ἡ ναῦς, καὶ μετὰ ταύτην ἡ ἔξωθεν ἐπικουρία. ἐν δὲ τῷ τοῦ βίου τούτου δρόμῳ, τιμιώτατον μὲν ἡ ψυχή, μετὰ δὲ ταύτην τὸ σῶμα, καὶ τρίτον ἡ τύχη. τὰ δὲ τοῦ τιμιωτέρου ἀγαθά, τῶν ἧττον τιμίων τιμιώτερα. ἐγὼ καὶ τῶν αἰσθήσεων τὴν ἰσοτιμίαν ἀφαιρῶ. τυφλὸς ἦν Ὅμηρος, ἀλλ᾽ ἤκουε τῆς Καλλιόπης· κωφὸς ἦν Ἄτυς, ἀλλ᾽ ἑώρα τὸν ἥλιον. μετάθες τὰς συμφοράς· ἀκουέτω Ἄτυς μὴ ὁρῶν, βλεπέτω Ὅμηρος μὴ ἀκούων· Ἄτυϊ μὲν οὐκ ᾄσεται ἡ Καλλιόπη, Ὁμήρου δὲ οὐκ ἀφαιρήσεις τὴν διδάσκαλον. ἐγὼ καὶ τὴν ἰσοτιμίαν τῶν θεῶν ἀφαιρῶ· πείθομαι γὰρ Ὁμήρῳ λέγοντι,

Τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται, ἕκαστος δ᾽ ἔμμορε τιμῆς.

Οὐκ ἴσης· οὐδὲ γὰρ ἀρχῆς ἴσης· οὐδὲ γὰρ ἴση ἡ νομὴ πρὸς τὴν

θάλατταν

θάλατταν, καὶ θαλάττης πρὸς ᾅδην· θεὸς δὲ ὁμοίως καὶ Κρόνου παῖς, καὶ Ἅδης, καὶ Ποσειδῶν, καὶ Ζεύς. καὶ γὰρ Λύσανδρος Σπαρτιάτης, ἀλλὰ Ἀγησίλαος Ἡρακλείδης. ἐγὼ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς, καὶ τὰ γένη προτιμῶ· εἰ γὰρ ὁ μὲν πωλοδάμνης εὐγενείας ἱππικῆς ἐρᾷ, ἧς

--Τρωῒ περ εὐρύοπα Ζεὺς
Δῶχ' υἷος ποινὴν Γανυμήδεος, οὕνεκ' ἄριστοι
Ἵπποι ἔσαν·

Ὁ δὲ θηρευτὴς, εὐγενείας σκυλάκων ἐρᾷ· φιλάνθρωπος δὲ καὶ φιλοθρέμμων τοῦ ζώου τούτου, οὐκ ἐξετάσει τὰ γένη, λέγων οὐ κατὰ Ξέρξην τὸν Ξέρξου (δειλόν μοι γένος λέγεις) οὐδὲ Κροῖσον τὸν Ἀλυάττου (ἀσθενὲς λέγεις) οὐδὲ Ἱππίαν τὸν Πεισιστράτου (πονηρόν μοι γένος λέγεις) ἐὰν δὲ Λεωνίδαν λέγῃς καὶ Ἀγησίλαον, γνωρίζω τὴν ἀρετὴν, καὶ μέμνημαι τοῦ Ἡρακλέους, καὶ ἐπαινῶ τὴν εὐγένειαν. εἴθε μοι καὶ τὸ Ἀριστείδου γένος ἦν Ἀθήνησιν, εἴθε τὸ Σωκράτους· ἐτίμησα ἂν τούτους ὡς Ἡρακλείδας, ὡς Περσείδας, ὡς εὐπατρίδας. ἢ ποτα-

visio, cœli cum mari, aut maris cum inferis. Et tamen eodem modo Pluto & Neptunus & Jupiter & Dii sunt, & Saturni filii. Sicut Lysander Spartanus quidem est, at Agesilaus Heraclides. Ego & respectu virtutis genus generi præfero. Nam si equorum domitor, nobilitatem in equis amat,

--Troi quos Jupiter olim
Præstantes dederat, pretium
Ganymedis ademti,

& venator nobilitatem amat in catulis: quanto magis qui homines amat, hominumq; educationi intentus est, in eorum genus inquiret? Non sicut Xerxis filius est Xerxes: ignavum enim hoc genus est; nec sicut Crœsus Alyattis; imbelle enim hoc genus est: Nec sicut Hippias Pisistrati: hoc enim improbum est. At si Leoniden, si Agesilaum dicas, virtutem agnosco, Herculem cogito, nobilitatem approbo. Utinam Athenis Aristidis, utinam Socratis genus esset: non minus hos quam Heraclidas, non minus quam Persidas honorarem, non minus quam patricios. Nam si fluvios laudas, qui ex

puris labuntur fontibus, si plantas quarum postquam stipites exaruerunt, manent adhuc semina; nobilitatem in hominibus non laudabis, quæ ex virtute tanquam puro fonte orta, generositatem retinet suam? Et hactenus quidem virum te judico: hactenus fide digna loqueris. Quod si de opibus ex te quæram, quid de iis sentias, quo loco ponas, in quo ordine? Loquere audacter quod animo judicas. Dic quid eas esse existimes? Malum? cur ergo sequeris? Bonum? cur ergo eas fugis?

Juravi lingua, mentem injuratam gero.

Quare neutrum esse dicas, nec bonum nec malum: sed inter utrunque, medio in loco cum indifferentibus ponas? Vide ne transgrediaris ultra, ne limites transilias Nam si mutato nomine bonum quidem non voces, sed productum; nomen quidem mutabis, honorem tamen concedes.

μῶν μὲν ῥεύματα, ἐὰν καθαρᾶς ἐκ πηγῆς ἔλθῃ, καὶ φυτὰ ἐπαινεῖς, κἂν γηράσκῃ μὲν αὐτῶν τὰ στελέχη, μένῃ δὲ τὰ σπέρματα· εὐγένειαν δὲ ἀνθρωπίνην οὐκ ἐπαινέσεις, ἐὰν ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ὡς ἐκ πηγῆς καθαρᾶς, ἀνεπίμικτος μένῃ; καὶ μέχρι μὲν ταύτης ἀνδρίζῃ, καὶ ἀξιόπιστος εἶ λέγων· ἐὰν δέ σου καὶ περὶ πλούτου πυνθάνωμαι, τί φῄς; ποῖ τὸ πρᾶγμα τίθης; ἐν ποίᾳ χώρᾳ; λέγε γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὰς τῆς ψυχῆς φωνάς· λέγε τί φῄς τὸν πλοῦτον; κακόν; τί οὖν ἐρᾷς; ἀγαθόν; τί οὖν φεύγεις;

Ἡ γλῶττα ἐπώμοσεν, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.

Ἀλλ' οὐδέτερον ἡγῇ, οὐκ ἀγαθόν, οὐ κακόν, ἀλλ' ἐν μεθορίῳ καὶ χώρᾳ μέσῃ, τίθησον ἀδιάφορον, μὴ ὑπερέλθῃς περαιτέρω, μὴ ὑπερβῇς τοὺς ὅρους. ἂν δ' ὑπαλλάξας τὸ ὄνομα, ἀγαθὸν μὲν μὴ καλῇ, προηγμένον δὲ καλῇς, τὴν μὲν φωνὴν μετέβαλες, τὴν δὲ τιμὴν δίδως.

ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΑ ἀγαθὰ ποιοῦντος, πόθεν τὰ κακά.

Λόγος κέ.

ΦΑσὶ τὸν Μακεδόνα Ἀλέξανδρον, ἀφικόμενον εἰς Ἄμμωνος, προσειπόντος αὐτὸν τοῦ Ἄμμωνος παῖδα, πιστεῦσαι τῷ θεῷ, κατὰ τὴν Ὁμήρου φήμην, πατέρα αὐτὸν θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων ὀνομάζοντος. ἀποδεξάμενος δὲ τοῦ μαντείου, ἄλλο μὲν ἠξίωσεν οὐδὲν τὸν πατέρα μετὰ τοῦτο ἐρέσθαι, οὐ περὶ τῆς Δαρείου φυγῆς, οὐ περὶ τῆς μελλούσης μάχης, οὐ περὶ τῆς Ἑλλάδος κακουμένης, οὐ περὶ τῆς Ἀσίας κυκωμένης· ἀλλ' ὥσπερ αὐτῷ τῶν ἄλλων καλῶς ἐχόντων, ἠρώτα τὸν θεὸν περὶ τοῦ Νείλου, πόθεν ὁρμηθεὶς, ἐπὶ Αἰγύπτου κάτεισι. πάνυ γοῦν αὐτῷ τοῦτο ἐνεδεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν, καὶ μαθόντι ἔχειν αὖ καλῶς. οὐδ' εἰ μὲν Δία πρὸς τῷ Νείλῳ τὸν Ἴστρον ἔγνω, ἢ τὸν ὠκεανὸν αὐτόν. εἰ τί τις ἐστὶ ποταμοῦ φύσις περὶ πᾶσαν τὴν γῆν εἱλημένου, εἴτε

CUM DEUS BONA faciat, unde ſint mala.

DISSERT. XXV.

ALexandrum aiunt Macedonem, cum Jovis Ammonis acceſſiſſet templum, atque ab eo filii appellatus eſſet nomine, credidiſſe Deo, idque ex Homeri ſententia, qui Jovem Deum hominumque patrem dicit. Admiſſo autem eo oraculo, nihil amplius è patre ſuo voluiſſe quærere: non de Darii fuga, non de imminente pugna, non de Græciæ calamitatibus, nec de Aſiæ turbis. Sed tanquam in reliquis nihil eſſet periculi, de Nilo rogaſſe: è quibus videlicet ortus fontibus in Ægyptum feratur. Hoc enim unum, ſi Diis placet, ad felicitatem illi deerat: eoque cogni o ſat beatus futurus erat Alexander. Cum me hercule, non ſi cum Nilo ipſum quoque Iſtrum aut Oceanum, & quæcumque de illo dicuntur, cognita habuiſſet

ſet, quicquam hoc illi conferre potuiſſet. An nimirum fluvius ſit qui univerſam ambit terram, an mediterranei maris principium, aut palus potius in quam ſol & luna occidere ſolent, & id genus alia quæ poetæ tradiderunt. Sed multo ſapientius, meo judicio, feciſſet, ſi fluvios eorumque aquas in eam abire partem ſiviſſet, in quam eos Jupiter abire voluit, ipſe vero Ammonem adiiſſet, aut Theſprotos, eorumque quercum, aut Parnaſſum ejuſque oraculum, aut Iſmenium Apollinem ejuſque reſponſum, aut Delum, ejuſque choros, aut ſi quod aliud in tota Græcia aut Barbarorum terra fatidicum delubrum eſt: ibique aut à Jove aut ab Apolline, univerſum ac commune toti humano generi impetraſſet oraculum. Plus, niſi fallor, cunctis contuliſſet hæc legatio hominibus, quam cum de Peloponneſo Dorici, aut de Ionia Athenienſes, aut de Siciliâ quæſiverunt Corinthii. Quid; ſi nos ergo legatos illos imitemur, qui communi gentis alicujus nomine ad oraculum mit-

εἴτε ἀρχαὶ τῆς δεῦρο καὶ πηγαὶ θαλάττης, εἴτε λίμνη ὑποδεχομένη τὰς ἡλίου καταδύσεις καὶ σελήνης, εἴτε ἄλλο τι οἷον οἱ ποιηταὶ καταμαντεύονται· ἐξὸν τοὺς μὲν ποταμοὺς ἐᾶν ῥεῖν, ὁπόθεν αὐτοὺς ἀφῆκεν ὁ Ζεύς, αὐτὸν δὲ ἐπὶ Ἄμμωνα ἀφικόμενον, ἢ ἐπὶ τὴν Θεσπρωτῶν γῆν, καὶ τὴν ἐκεῖ δρῦν, ἢ ἐπὶ τὸν Παρνασσὸν καὶ τὴν ἐνταυθοῖ χρησμῳδίαν, ἢ ἐπὶ τὸν Ἰσμήνιον καὶ τὴν ἐκεῖ φωνὴν, ἢ ἐπὶ Δῆλον καὶ τοὺς ἐκεῖ χοροὺς, ἢ εἴπου ἄλλο τι μαντεῖον φθεγματικὸν τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς βαρβάρου γῆς, δεῖσθαι τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπιδοῦναι χρησμὸν ἕνα κοινὸν καὶ δημόσιον τῷ πάντων ἀνθρώπων γένει. ἢ γὰρ ἂν κοινωφελεστέραν θεωρίαν ἐστείλαντο οἱ ἄνθρωποι τήνδε, μᾶλλον ἢ Δωριεῖς περὶ Πελοποννήσου μαντευόμενοι, ἢ Ἀθηναῖοι περὶ Ἰωνίας πυνθανόμενοι, ἢ Κορίνθιοι περὶ Σικελίας ἀνερωτῶντες. φέρε μιμησάμενοι τοὺς θεωροὺς ἐκείνους τοὺς κοινοὺς, τοὺς ὑπὲρ τοῦ γένους ἐπὶ τὰ μαντεῖα σταλέντας, ἐρώμεθα τὸν

Δία, τίς τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν πατὴρ καὶ χορηγὸς, τίνες ἀρχαὶ, τίνες πηγαὶ, πόθεν ὁρμηθέντα ῥεῖ; ἢ τούτων μὲν πέρι οὐδὲν δεῖ τὸν θεὸν ἐνοχλεῖν, αἰσθανομένους τὰς αἰτίας, καὶ ὁρῶντας τὴν χορηγίαν, καὶ συνιέντας τὴν πηγὴν, καὶ τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν εἰδότας, τὸν οὐρανοῦ ἁρμοστὴν, τὸν ἡλίου καὶ σελήνης ἀγωγέα, τὸν κορυφαῖον τὸν τῶν ἀστέρων περιφορᾶς καὶ διοικήσεως καὶ χορείας καὶ δρόμου, τὸν τῶν ὡρῶν ταμίαν, τὸν πνευμάτων οἰκονόμον, τὸν ποιητὴν τῆς θαλάττης, τὸν δημιουργὸν γῆς, τὸν ποταμῶν χορηγὸν, τὸν καρπῶν τροφέα, τὸν ζώων γενέτην, τὸν γενέθλιον, τὸν ὑέτιον, τὸν ἐπικάρπιον, τὸν πατρῷον, τὸν φυτάλμιον, οὗ ὁ νοῦς ἀρραγὴς ὢν καὶ ἄτρυτος καὶ ἐπὶ πάσας ἐξικνούμενος φύσεις ἀμηχάνῳ τάχει, ὡς συμβολῇ ὄψεως, πᾶν κοσμεῖ ὅτου ἂν ἐπαφήσηται· καθάπερ καὶ αἱ παρ' ἡλίου ἀκτῖνες προσπεσοῦσαι τῇ γῇ, λαμπρύνουσιν αὐτῆς τὸ καταληφθὲν πᾶν. τίς

tuntur, atque ex Jove hoc quæramus, quis hominibus bonorum pater eſt & autor, quæ principia, qui fontes, unde huc deferantur? Niſi de his fortè ſimilibuſque rebus, non obtundendus eſt Deus, cum præſertim ipſæ appareant cauſæ, cum oculis occurrat origo eorum, & ipſe ſe nobis fons offerat, cum patrem horum omnium opificemque videamus. Illum dico qui cœli diſpoſuit ordinem, qui ſolem lunamq; aurigatur, ſiderum circuitus certoſque lapſus & choreas curſuſque voce ſua motuque tanquam præcentor aliquis in choro moderatur: qui anni diſtinguit tempora, ventos gubernat, mare formavit, fabricavit terram, fluvios emittit, fructus educat, animalia gignit: qui Natalitius, Pluvius, Fructifer, Patrius, Progenitor à nobis dicitur. Cujus mens solida & incorrupta, nuſquam dividitur, ſed incredibili velocitate, tanquam unico oculi intuitu, quodcunque tangit, ornat, atque illuſtrat. Non ſecus quam radii ſolares in terram ubi inciderunt, quamcunque ejus invaſere partem

tem, eam illustrant. Quomodo autem id fiat, mihi nec promptum est dicere, Homerus tamen occulte innuit, cum inquit:

Dixerat hac, nigrisque oculis Saturnia proles
Annuit.

Una cum nutu Iovis terra constitit, & quicquid terra educat: mare constitit, & quicquid mare producit: aer constitit, & quicquid aer fert: cœlum constitit, & quicquid in cœlo movetur. Omnia hæc opera Jovis nutus perfecit. Hactenus nullum oraculum requiro. Homero fidem habeo, Platoni credo, Epicuri me miseret. Quod si vicissim ad mala me converto, & de iis cogito, non possum quin quæram, unde ea tandem huc pervenerint. Qui fontes eorum, quæ origo prima. An ex Æthiopia cum peste, aut Babylone cum Xerxe, aut ex Macedonia cum Philippo? Non enim è cœlo me hercules, non è cœlo. Exulat enim illic invidia. Hic certe hic oraculo opus habeo. Consulamus ergo Deos. Jupiter & Apollo, aut si quis præterea Deus fati-

δέ ἐστιν· ὁ τῆς ἐπαφῆς ταύτης τρόπος, ἐγὼ μὲν εἰπεῖν οὐκ ἔχω, ᾐνίξατο δὲ αὐτὴν ἠρέμα Ὅμηρος,

Ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι
νεῦσε Κρονίων.

Ὁμοῦ δὲ τῷ Διὸς νεύματι ξυνέστη καὶ ὅσα γῆς θρέμματα, καὶ θάλαττα ξυνέστη καὶ ὅσα θαλάττης γεννήματα, καὶ ἀὴρ ξυνέστη καὶ ὅσα ἀέρος φορήματα, καὶ οὐρανὸς ξυνέστη καὶ ὅσα ἐν οὐρανῷ κινήματα. ταῦτα ἔργα τῶν Διὸς νευμάτων. μέχρι τούτων ἀδεὴς εἰμὶ χρησμῳδίας, καὶ Ὁμήρῳ πείθομαι, καὶ πιστεύω Πλάτωνι, καὶ οἰκτείρω τὸν Ἐπίκουρον. ἐὰν δὲ εἰς τὰς τῶν κακῶν ἐννοίας παρέλθω, πόθεν ταῦτα παρέδυ δεῦρο; τίνες αἱ τῶν κακῶν πηγαί, ἢ γενέσεις; πόθεν ἀρξάμενα ἔρχεται; ἐξ Αἰθιόπων, ὡς ὁ λοιμός; ἐκ Βαβυλῶνος, ὡς ὁ Ξέρξης; ἐκ Μακεδονίας, ὡς ὁ Φίλιππος; οὐ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ μὰ Δία, οὐκ ἐξ οὐρανοῦ· φθόνος γὰρ ἔξω τοῦ θείου χοροῦ ἵσταται. ἐνταῦθα τοίνυν ἐνταῦθά μοι δεῖ χρησμῳδίας. ἐρώμεθα τοὺς θεούς. Ζεῦ καὶ Ἄπολλον, καὶ

ὅστις ἄλλος θεὸς μαντικὸς καὶ κηδεμὼν τοῦ τῶν ἀνθρώπων ἀγέλης, δεομένοις εἴπατε, τίς κακῶν ἀρχὴ, τίς αἰτία, πῶς φυλαξώμεθα, πῶς λάθωμεν;

Οὐ γάρ τις νέμεσις φυγέειν κακὸν, οὐδ᾽ ὑπαλύξαι.

Η οὐχ ὁρᾶτε ὅσα τὰ δεινὰ εἰς τὰς ἀνθρωπίνας χῆρας ἐμπεπλωκότα περὶ γῆν στρέφεται, παντοίων στόνων καὶ ὀδυρμῶν ἐμπιπλάντα τὴν γῆν; στένει μὲν τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα, τὰς ἐπιτετειχισμένας αὐτῷ νόσους ὀδυρόμενον, καὶ τὸ ἀκροσφαλὲς τῆς σωτηρίας καὶ τὸ ἄδηλον τοῦ βίου. τίς γὰρ ἡλικίας καιρὸς ἀνυπαίθευτος ἀνθρωπίνῳ σώματι; ὃ γινόμενον μὲν αὐθὺς καὶ ἀποσπασθὲν ἐκ μητρῴων ὑγρῶν, ἰλυῶδες καὶ διαρρέον ὀδυρμῶν καὶ κνυζημάτων ἀνάπλεων· προϊὸν δὲ καὶ εἰς ὥραν ἀναφυόμενον, ἔμπληκτον καὶ ἀκρατές. κἂν εἰς ἥβην προέλθῃ, ὑπὸ φλεγμονῆς ἀκατάσχετον· κἂν εἰς γῆρας ἔλθῃ, κατὰ βραχὺ νεκρούμενον καὶ ἀποσβεννύμενον, ἐνδιαίτημα τῇ ψυχῇ ἀχρειότερον, δυ-

dicus es, qui humani generis curam geris, hanc nobis quæstionem explicate. Unde malorum est initium, quæ causa, quo pacto vitare ea aut effugere possimus?

Nulla etenim invidia est longè mala cuncta fugare.

Quis enim non videt, quam multa passim circa terram versentur, quam multis luctibus suspiriisque terram impleant: quæ omnia tanquam fato quodam vitam humanam comitantur? Deplorat morbos suos à quibus obsidetur hoc corpusculum, deplorat incertam valetudinis conditionem, & ambiguitatem vitæ. Quæ namque ætas aut tempus est quo non à malo oppugnatur aliquo? Nonne simulac natum est, humidisque matris è locis recens evulsum, luto sordibusque diffluit, vagitu omnia complet ac lachrymis? Postea si ad ætatis florem adolescat, fervore quodam & intemperie agitur. Si perveniat ad pubertatem, præ ardore animi & vehementia, nullis consiliis in officio contineri potest, nullis monitis. Si ad senectutem, paulatim moritur & deflorescit. Nihil denique aliud quam inutile morosumque fit ac difficile

ficile animæ hoſpitium. quod nec imbres fert amplius, nec ventos, nec ſolem : de omnibus denique cœli tempeſtatibus conqueritur, & cum ipſo Jove in certamen venit. Si hyems adveniat; veſte multa tegitur : ſi æſtas, refrigerari petit. Si cibis ſe repleverit, evacuare ſe optat : ſi evacuaverit, rurſus ſe replet. Denique ut Euripus aliquis aut maris refluxus, nunquam conſiſtit, nunquam quieſcit. Inſatiabile eſt, contumax eſt, vorax eſt. Veſtibus eget, eget calceis, unctionibus eget, eget medicamentis, eget lavacris. Cumque mille equos equiſo unus, infinitas oves paſtor unus, infinitas boves unus regat bubulcus, uni corpori manus plurimæ, plurimæ inſerviunt artes. Quin ne hæc quidem ſufficiunt omnia. Quam enim hactenus artem invenire potuerunt homines, qua aut peſtem avertere, aut cœlo cadentem vim pluviæ cohibere, aut terræ motum ſiſtere, aut ignem è terra ſurgentem poſſent extinguere ? Vides malorum ſeriem ſucceſſionemque mutuam, vides continuationem periculorum.

σάρεστον, δύστηνον, δύσεργον, οὐκ ὄμβρων ἀνεχόμενον, οὐ πνευμάτων, οὐχ ἡλίου, μεμφόμενον ταῖς ὥραις τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀντιστρατηγοῦν τῷ Διΐ. χειμὼν, τοῦτο ἀμπέχεται· θέρος, τοῦτο ἀναψύχεται. πληρωθὲν μὲν, κενώσεως, κενωθὲν δὲ, πλησμονῆς ὀρεγόμενον. Εὐρίπου καὶ ἀμπώτεως δίκην, μηδέποτε ἑστὼς, μηδέποτε ἀτρεμοῦν, ἀκόρεστον, ἀκατάσχετον, ἀδηφάγον, ἐνδεὲς ἀμπεχόνης, δεόμενον ὑποδημάτων, ἀλειμμάτων, φαρμάκων, λουτρῶν. ἐν σώματι θεραπεύουσι χεῖρες πολλαὶ καὶ τέχναι πολλαὶ, χιλίας δὲ ἵππους ἱπποφορβὸς εἷς, καὶ τοσαῦτα μῆλα ποιμὴν εἷς, καὶ τοσούτους βοῦς βουφορβὸς εἷς. καὶ οὐδὲ τὰ τοσαῦτα ἱκανά. τίς γὰρ ἀνθρωπίνη μηχανὴ λοιμοῦ προσβολὰς ἀλέξασθαι, ἢ ἀναχεῖν ὄμβρους ἐξ οὐρανοῦ καταφερομένους, ἢ στῆσαι γῆν σειομένην, ἢ σβέσαι πῦρ ἐκ γῆς ἀνιστάμενον; ὁρᾷς τὸν δρόμον καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν κακῶν, καὶ τὴν συνέχειαν τῶν κινδύνων.

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα
τρέφει ἀνθρώποιο.

Κἂν ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἔλθῃς, κἀκεῖ ὄψει ὄχλον νοσημάτων τῇ ψυχῇ ἐπικείμενον· ἐὰν λύπην ἀπώσῃς, φόβος ὑπορρεῖ· ἂν ἀπέλθῃ φόβος, ὀργὴ ἀνίσταται. ἂν παύσηται ὀργή, φθόνος ἔπεισι· παρὰ πόδας τὰ δυσχερῆ, ἐν γειτόνων τὰ κακά· ἀνοχὴ δὲ ἀκριβὴς οὐδεμία. τί ἂν οὖν πρὸς ταῦτα ἀποκρίναιτο ὁ Ζεύς, ἢ ὁ Ἀπόλλων, ἤ τις ἄλλος μαντικὸς θεός; ἀκούσωμεν τοῦ ὑποφήτου λέγοντος,

Ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ'
ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ
μόρον ἄλγε' ἔχουσι.

Τίς οὖν ἡ τῆς ἀτασθαλίας αἰτία; οὐρανοῦ καὶ γῆς δυοῖν ἑστιῶν τὴν μὲν ἄμοιρον ἡγητέον κακῶν, τὴν δὲ ἐξ ἀμφοῖν ἐπιμεμιγμένην· ἧς τὰ μὲν ἀγαθὰ, ἐπιρρεῖ ἐκ τῆς ἑτέρας· τὰ δὲ κακὰ, ἐξ αὐτοφυοῦς μοχθηρίας ἀνίσταται. διττὴ δὲ αὕτη, ἡ μὲν ὕλης πάθος, ἡ δὲ ψυχῆς ἐξουσία· ῥητέον δὲ δὴ τὰ πρῶτα ὑπὲρ τῆς προτέρας. ὕλην ὁρᾷς ὑποβεβλημένην

*Nil nutrit tellus homine in-
felicius uno.*

Quod si ad animam venias, videbis & hic morborum agmen quibus obsidetur ea. Si mœrorem absterseris, metus succedit, si metus recesserit, ira excitatur, si ira desinit, invidia accedit. Ad manum est calamitas, in vicinia mala sunt. Nec ulla unquam certa quies contingit. Quid quæso ad ista aut Jupiter, aut Apollo respondebit, aut alius fatidicus Deus? Audiamus quid eorum interpres dicat,

*Ascribunt superis homines
mala, cum tamen ipsi
Criminibus propriis sibi ta-
lia damna crearint.*

Quæ est ergo improbitatis hujus causa? Cum cœlum & terra, duæ diversissimæ sint sedes: alteram omnis mali immunem, alteram ex utroque mixtam esse sciendum est. Ita ut bona quidem, è cœlo veniant: mala vero ex innata illi improbitate oriantur. Improbitas vero ea duplex est: aut enim corrupta materiæ affectio est, aut animæ licentia. Ac de priori quidem prius dicendum est. Vides ergo materiam, circa quam ver-

satur artifex optimus. Quæ si quod ornamentum accipit, id totum arti acceptum est ferendum. Sin vero quædam in terris, minus quam oportebat bene constituta, aliquid ab arte alienum admittant, cave in causa esse dicas artem, (nunquam enim magis artificis ab arte, quam legislatoris à justitia consilium discedit) ut omittam divinam mentem multo magis quam humanam artem scopum suum attingere. Sicut autem in mechanicis artibus quædam primario ipsa ars agit, dum finem suum respicit: quædam sua sponte sequuntur opus, quæ non artis opera, sed affectiones sunt materiæ, ut cum scintillæ ab incude, è fornace favillæ, aut aliunde simile quid sequitur, quod operis respectu necessarium est, opifici tamen non est primarium. Eodem modo in terrenis illis malis quæ humanis intervenire rebus dicimus, liberanda omni culpa ars est: cum nihil aliud ea, quam necessariæ quædam affectiones sint, quæ cum universi totius fabrica cohærent. Quæ enim nos mala, quæ corruptiones di-

δημιουργοῦ ἀγαθοῦ· ἧς τὸ μὲν κοσμηθὲν, ἧκεν παρὰ τῆς τέχνης· εἰ δέ τι ἀκρατῶς ἑαυτῶν τὰ ἐν γῇ ἔχοντα, πάσχει πλημμελὲς, αἴτιον μὴ τὴν τέχνην τίθει (βούλησις γὰρ οὐδεμία τεχνίτου ἄτεχνος· οὐδὲ γὰρ νομοθέτου ἄδικος)· ὁ δὲ θεῖος νοῦς ἀνθρωπίνης τέχνης εὐστοχώτερος. καθάπερ οὖν ἐν ταῖς τῶν τεχνῶν χειρουργίαις, τὰ μὲν ἡ τέχνη προηγουμένως δρᾷ στοχαζομένη τοῦ τέλους, τὰ δὲ ἕπεται τῇ χειρουργίᾳ, οὐ τέχνης ἔργα, ἀλλ' ὕλης πάθη, σπινθῆρές τε ἐξ ἀκμόνος, καὶ ἐκ βαύνου αἰθάλωσις, καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλης πάθος, ἀναγκαῖον μὲν τῇ ἐργασίᾳ, οὐ προηγούμενον δὲ τῷ τεχνίτῃ. οὕτως ἀμέλει καὶ ὅσα περὶ γῆν πάθη γίνεται, ἃς καλοῦμεν κακῶν ἀνθρωπίνων ἐμβολὰς, ἐνταῦθα ἡγητέον ἀναίτιον καὶ τὴν τέχνην, εἶναι δὲ ταῦτα τῆς τοῦ ὅλου δημιουργίας ὥσπερ τινὰς ἑπομένας καὶ ἀναγκαίας φύσεις, ἃ δὲ ἡμεῖς καλοῦμεν κακὰ καὶ φθορὰς, καὶ ἐφ' οἷς ὀδυρόμεθα, ταῦ-

τα

ται ὁ τεχνίτης καλεῖ σωτηρίαν τοῦ ὅλου· μέλει γὰρ αὐτῷ τοῦ ὅλου· τὸ δὲ μέρος ἀνάγκη κακοῦσθαι ὑπὲρ τοῦ ὅλου. λοιμώττουσιν Ἀθηναῖοι, σείονται Λακεδαιμόνιοι, ἡ Θετταλία ἐπικλύζεται, ἡ Αἴτνη φλέγεται· καὶ πότε Ἀθηναίοις ἀθανασίαν ὁ Ζεὺς ὑπέσχετο; (ἐὰν γὰρ ἀπέλθῃ ὁ λοιμὸς, Ἀλκιβιάδης ἐπὶ Σικελίαν οὐκ ἄγει;) πότε Λακεδαιμονίοις ὑπέσχετο τὴν ἄσειστον; πότε Θετταλοῖς τὴν ἄκλυστον; πότε Σικελιώταις δὲ τὴν ἄπυρον; μέρεα ταῦτα σωμάτων. ὁρᾷς οὖν τὰ πάθη, ἃ σὺ μὲν καλεῖς φθορὰν, τεκμαιρόμενος τῇ τῶν ἐπιόντων ὁδῷ· ἐγὼ δὲ σωτηρίαν, τεκμαιρόμενος τῇ διαδοχῇ τῶν μελλόντων. μεταβολὴν ὁρᾷς σωμάτων καὶ γενέσεως, ἀλλαγὴν ὁδῶν ἄνω καὶ κάτω, κατὰ τὸν Ἡράκλειτον· καὶ αὖθις αὖ ζῶντας μὲν τὸν ἐκείνων βίον, ἀποθνήσκοντας δὲ τὴν ἐκείνων ζωήν. ζῇ πῦρ τὸν γῆς θάνατον, καὶ ἀὴρ ζῇ τὸν πυρὸς θάνατον· ὕδωρ ζῇ τὸν ἀέρος θάνατον, γῆ τὸν ὕδατος.

dicimus, quæ lugemus, ea consummationem totius vocat opifex. Quia totum respicit, cujus causa necesse est corrumpi partes. Peste Athenienses affliguntur, motu terræ Lacedæmonii, inundantur Thessali, Ætna accenditur. At vero quando Atheniensibus immortalitatem promisit Jupiter? (Nam si pestis desinat, nonne in Siciliam Alcibiades vehere potest populum?) Quando Lacedæmoniis terram à motu immunem, aut ab inundatione Thessalis, aut Siculis ab igne? Sunt hæc quasi partes corporum & membra. Eas autem affectiones corruptionem tu vocas, quia ea quæ intereunt respicis: ego conservationem, qui ea quæ succedent iis & sequentur. Vides mutationem corporum novasque generationes: quæ nihil sunt aliud, quam quædam, ut Heraclitus dicebat, sursum deorsumq; currens semita. Ut alius alterius vivat vitam, alius alterius vita moriatur. Ex interitu terræ, ignis oritur: ex ignis interitu oritur aer. Ex aeris interitu, aqua oritur: ex aquæ interitu oritur terra.

ra. Vides successiones vitarum, vides commutationem corporum: quæ mutationem toti inducunt & universo. Jam ad alterum malorum principium innatum nobis veniamus: quod animæ licentia tanquam mater concipit, & consummat: cui improbitati nomen est. Hanc qui assumit, culpam sibi adscribat, Deum extra noxam relinquat. Cum enim terram creari necesse esset, quæ & fruges daret, & animantes, pluraque educaret alia, eamque oporteret ipsa intra se continere mala, factum est ut illa cœlo ejecta, hunc sibi vindicarent locum. Cæterum diversa & omnigena constituit animalia: quorum primam bifariam divisit naturam: ut altera omni & vivendi ratione & corporum forma dissimilis inter se esset, & diversa; sine ratione aut prudentia: ita ut alterum in perniciem alterius natum, improvidum, divinæ virtutis expers, soloque sensu in diem gauderet & duceretur: corporis viribus excelleret, intellectu autem nihil posset. Altera vero, quæ est hominum, ejusdem esset generis, socialis ac

τος. διαδοχὴν ὁρᾷς βίων καὶ μεταβολὴν σωμάτων, καινουργίαν τοῦ ὅλου. ἴθι δὴ καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἄλλων ἀρχὴν τὴν αὐτοφυῆ, ἣν ἡ ψυχῆς ἐξουσία κυΐσκει τε καὶ τελεσφορεῖ, ἣ ὄνομα μοχθηρία. αὐτοῦ τοῦ ἑλομένου αἰτία, θεὸς ἀναίτιος. ἐπεὶ γὰρ ἔδει γῆν γενέσθαι μὲν ἔγκαρπον καὶ ζωοτρόφον καὶ πολυθρέμμονα, ἔχειν δὲ ἐν ἑαυτῇ κακὰ ἔνδον καθειργμένα, ἐξεληλαμένα τοῦ οὐρανοῦ, εἰς τὸν δεύτερον τόπον ἐμίγη. θεὶς δὲ πολλὰς καὶ παντοδαπὰς ζώων κληρουχίας, δίχα αὐτῶν τὴν πρώτην φύσιν διελόμενος, τὴν μὲν εἶναι παντοδαπὴν ἐν τοῖς βίοις καὶ ποικίλην τοῖς σώμασιν, ἄλογον, ἄφρονα, ἀλληλοφθόρον, ἀνόητον, θείου ἀρετῆς ἄμοιρον, ὑπ᾽ αἰσθήσεως ἐφημέρου βοσκομένην καὶ δημαγωγουμένην, ἰσχυρὰν μὲν τῷ σώματι, ἀμήχανον δὲ τῷ λογισμῷ· τὴν δὲ ἑτέραν αὖ τὴν ἀνθρωπίνην ἔμπαλιν ὁμογενῆ καὶ ξυνόμον, καὶ

μίαν

μίαν, ἀσθενῆ μὲν τοῦ σώματος, ἄῤῥηκτον δὲ τοῦ λόγου, συνετὴν θεοῦ, πολιτείας μέτοχον, κοινωνίας ἐρῶσαν, δίκης καὶ φιλίας γευομένην. ἔδει δὲ ἄρα τὸ γένος τοῦτο κρεῖττον μὲν εἶναι τῶν ἐν γῇ πάσης ἀγέλης, ἔλαττον δὲ, οἶμαι, θεοῦ· τὴν δὲ ἐλάττωσιν αὐτοῦ οὐδὲ θάνατος ἄρα παρέξεσθαι ἔμελλεν. ὃν γὰρ καλοῦσιν οἱ πολλοὶ θάνατον, αὐτὸ τοῦτ' ἦν ἀθανασίας ἀρχὴ, καὶ γένεσις μέλλοντος βίου. τῶν μὲν σωμάτων τῷ αὐτῶν νόμῳ καὶ χρόνῳ φθειρομένων, τῆς δὲ ψυχῆς ἐπὶ τὸν αὐτῆς τόπον καὶ βίον ἀνακαλουμένης. τοῦτον δὲ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνδείας πρὸς τὸ θεῖον ἐξεῦρε θεὸς τρόπον, ἐπιθεὶς τὴν ψυχὴν γηΐνῳ σώματι, ὡς ἡνίοχον ἅρματι, καὶ παραδοὺς τὰς ἡνίας τῷ ἡνιόχῳ, ἀφῆκε θεῖν· ἔχουσαν μὲν παρ' αὐτοῦ ῥώμην τέχνης, ἔχουσαν δὲ καὶ ἀτεχνίας ἐξουσίαν. ἡ δὲ, ἐπειδὰν ἐπιβῇ ἁρμάτων καὶ λάβηται μὲν ἡνιῶν, ἡ μὲν εὐδαίμων καὶ μακαρία ψυχὴ, καὶ μεμνημένη τοῦ ἐπὶ τὸ ὄχημα

una;corpore quidem imbecillis, ratione vero inexpugnabilis, Dei capax, civilis administrationis compos: quam justitiæ, quam legum, quam amicitiæ habere gustum voluit. Quod quidem genus, omnibus quæ terram quidem colerent præstare animalibus, Deo autem minus oportebat esse, ut arbitror. Et quamvis mortale sit, nihil tamen propterea de ejus præstantia decedere: cum id quod vulgus mortem vocat, nihil aliud quam immortalitatis exordium, futuræ vitæ sit natalis. Quandoquidem sua lege suoque tempore corpora quidem intereunt, animæ vero ad locum suum suamque vitam revocantur. Id vero quo humana à divina vinceretur natura, tale excogitavit Deus. Animam mortali corpori imposuit, tanquam aurigam plaustro: traditisq, aurigæ in manum habenis, cursu suo ferri permisit. Vim illi præterea roburque addidit, ut vel arte sua uti posset si vellet, vel abuti si mallet. Ibi felix, & quam vere beatam dicas anima, memor illius à quo plaustro imposita

ταύτην ἐμβιβασαμένου θεοῦ καὶ ἡνιοχεῖν παραξάντος, ἔχεται τῶν ἡνιῶν, καὶ ἄρχει τοῦ ἅρματος, καὶ κολάζει τὰς τῶν ἵππων ὁρμάς· οἱ δὲ εἰσὶν ἀτεχνῶς παντοδαποὶ, ἄλλος ἀλλαχοῦ θεῖν διωρμημένοι, ὁ μὲν αὐτῶν, ἀκόλαστος καὶ ἀδηφάγος καὶ ὑβριστὴς, ὁ δὲ, θυμώδης καὶ ἰτητικὸς καὶ ἔμπληκτος, ὁ δὲ, νώθης καὶ ἐκλελυμένος, ὁ δὲ, ἀνελεύθερος καὶ σμικρόφρων καὶ ταπεινός. οὕτως ἅρμα ἐξεσπασμένον, ταράττει τὸν ἡνίοχον· κᾆτα κἂν μὲν κρατήσῃ αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ δυναστεύοντος ἵππου ῥύμην ἄξων φέρεται, νυνὶ μὲν τῷ ἀκολάστῳ ἵππῳ πᾶν τὸ ἅρμα ξυμφερόμενον αὐτῷ ἡνιόχῳ ἐπὶ ὕβρεις καὶ παροινίας καὶ λαγνείας, καὶ ἄλλας οὔτε εὐσχήμονας οὔτε εἰλικρινεῖς ἡδονάς. νυνὶ δὲ τῷ θυμικῷ ἐπὶ κακώσεις παντοδαπάς.

eſt frænoſque accepit, nimirum Dei, habenas manu arripit, currum regit, impetumque caſtigat equorum. Illi contra in diverſa ruunt, aliuſque alio contendit. Alius enim in intemperantiam, ingluviem, ac libidinem: alius in bilem temeritatemque & inſaniam propendet: alius tardus ac mollis, alius illiberalis ac dejecti humiliſque eſt animi. Ita currus in diverſa diſtractus aurigam turbat. Quod ſi equis auriga feratur, nec currus habenas audiat, ibi potentioris equi impetum axis ſequitur. Qui ſi intemperantiæ addictus eſt, una cum auriga ipſo in libidinem, vinolentiam, ac Venerem, aliaſque nec honeſtas nec ſinceras voluptates arripitur. Sin ferox, in ærumnas quaſlibet & calamitates.

ΤΙ ΤΟ ΔΑΙΜΟΝΙΟΝ Σωκράτους.

Λόγος κϛʹ.

Θαυμάζεις εἰ Σωκράτει συνῆν δαιμόνιον, φίλον, μαντικὸν, ἀεὶ παρεπόμενον, καὶ μόνον οὐχὶ τῇ γνώμῃ αὐτοῦ ἀνακεκραμένον, ἀνδρὶ καθαρῷ μὲν τὸ σῶμα, ἀγαθῷ δὲ τὴν ψυχὴν, ἀκριβοῦντι δὲ τὴν δίαιταν, δεινῷ δὲ φρονεῖν, μουσικῷ δὲ εἰπεῖν, εἰς δὲ τὸ θεῖον εὐσεβοῦντι, ὁσίῳ δὲ τὰ ἀνθρώπινα; τί δή ποτε οὖν τοῦτο μὲν θαυμάζεις, γύναιον δὲ τὸ τυχὸν Δελφικὸν Πυθοῖ, ἢ Θεσπρωτὸν ἄνδρα ἐν Δωδώνῃ, ἢ Λίβυν ἐν Ἄμμωνος, ἢ Ἴωνα ἐν Κλάρῳ, ἢ Λύκιον ἐν Ξάνθῳ, ἢ Βοιωτὸν ἐν Ἰσμηνίου, τούτους ἅπαντας οὐ θαυμάζεις τῷ δαιμονίῳ ὁσημέραι συγγινομένους, καὶ οὐ τὰ σφίσι μόνον πρακτέα ἢ μὴ, γιγνώσκοντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις χρησμῳδοῦντας καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ; ἢ διότι ἡ μὲν προμάντις καθίζουσα ἐπὶ τρίποδος ἐμπιπλα-

QUID SIT SOcratis Deus.

DISSERT. XXVI.

MIraris Deum quendam adfuiſſe Socrati, amicum & futuri præſcium, comitem vitæ individuum, mentiſque illius hoſpitem: homini, qui & corpore puriſſimus, & animo optimus, & vivendi ratione perfectiſſimus, & in dicendo eſſet ſuaviſſimus: qui pie cum Deo, ſancte cum hominibus verſabatur. Cur hoc, inquam, miraris, nec miraris vulgarem muliérculam Delphicam Pythone, aut virum Theſprotum Dodonæ, aut in Ammonis templo Libycum, aut Ionicum Clari, aut Lycium Xanthi, aut in Apollinis Iſmenii æde Bœotum, alioſque multos quotidie cum Deo egiſſe: nec in rebus tantum ſuis quid aut fugiendum aut ſequendum eſſet, admonitos fuiſſe, ſed & aliis, qua publice qua privatim oracula reddidiſſe? An quia fatidica illi antiſtes tripodi inſidet, divinoque afflata ſpiritu reſponſa edit?

Aut quia vates ille Ionicus aqua è fontibus hausta, futura discit? Aut quia Humicubæ illi, (ut eos Homerus vocat) Siccipides, quercum colunt, ejusque instinctu, ut Thesproti tradunt, & discunt futura, & aliis dicunt? Sed & in Trophonii antro (nam & hic circa urbem Lebadiam locus vaticiniis est destinatus, ab Heroe dictus Trophonio) qui consulere Deum vult, puniceo indutus talari amictu, libaque in manibus gestans, per angustum supinus ingreditur ostiolum. Ubi nonnulla postquam vidit partim, partim audivit, erepit iterum, novusque interpres ea quæ didicit ipse, aliis commemorat. Dicitur & in Italia circa magnam Græciam, non procul à lacu quem Aornon vocant, antrum esse fatidicum, cui homines præsunt, qui ab animarum evocatione, quod ibi fit, nomen habent. Huc qui oraculi causa venisset, precibus conceptis, cæsa victima, libaminibusque rite effusis, cujuscunque vellet, sive majorum sive amicorum suorum, umbram ciebat. Quo facto

μένη δαιμονίου πνεύματος, χρησμῳδεῖ; ὁ δὲ ἐν Ἰωνίᾳ προφήτης, ὕδωρ ἐκ πηγῶν ἀρυσάμενος καὶ πιών, μαντικῶς ἔχει; οἱ δὲ χαμαιεῦναι καὶ ἀνιπτόποδες ἐν Δωδώνῃ θεραπεύοντες δρῦν, παρ' ἐκείνης, ὡς ὁ Θεσπρωτῶν λόγος, μαθόντες, χρησμῳδοῦσιν; ἐν Τροφωνίου γε μήν (καὶ γὰρ τοῦτο μαντεῖόν ἐστιν ἐν Βοιωτίᾳ ἥρωος Τροφωνίου περὶ Λεβαδίαν πόλιν) ὁ δεόμενος συγγενέσθαι τῷ δαιμονίῳ, ἐνσκευασάμενος ὀθόνῃ ποδήρει καὶ φοινικίδι, μάζας τε ἐν χεροῖν ἔχων, εἰσδύεται ὕπτιος κατὰ στομίου στενοῦ· καὶ τὰ μὲν ἰδών, τὰ δὲ ἀκούσας, ἄνεισιν αὖθις προφήτης αὐτάγγελος. ἦν δέ που τῆς Ἰταλίας κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλλάδα περὶ λίμνην Ἄορνον οὕτω καλουμένην, μαντεῖον ἄντρον, καὶ θεραπευτῆρες τοῦ ἄντρου, ἄνδρες ψυχαγωγοί, οὕτως ὀνομαζόμενοι ἐκ τοῦ ἔργου. ἐνταῦθα ὁ δεόμενος ἀφικόμενος, εὐξάμενος, ἐντεμὼν σφάγια, χεάμενος χοάς, ἀνεκαλεῖτο ψυχὴν ὁτουδὴ τῶν πα-

τέρων

πατέρων ἢ φίλων, καὶ αὐτῷ ἀπαντᾶ εἴδωλον, ἀμυδρὸν μὲν καὶ ἰδεῖν ἀμφισβητήσιμον, φθεγκτικὸν δὲ καὶ μαντικόν· καὶ συγγενόμενον ὑπὲρ ὧν ἐδεῖτο, ἀπηλλάττετο. τοῦτό μοι δοκεῖ τὸ μαντεῖον καὶ Ὅμηρος γνοὺς, παραθεὶς τῷ Ὀδυσσεῖ τὴν ἐπ' αὐτῷ ὁδὸν, ἐκτοπίσαι τὸ χωρίον ποιητικῶς μάλα τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάττης. εἰ δὲ ταῦτα ἀληθῆ ὥσπερ ἐστὶ, καὶ γὰρ σώζεται καὶ νῦν, τὰ μὲν, αὐτὰ ἐκεῖνα οἷα ἦν, τῶν δὲ ἴχνη σαφῆ ἐκλέλειπται τῆς περὶ αὐτὸ θεραπείας τε καὶ κομιδῆς, θαυμαστὸν δὲ εἰ ταῦτα μὲν οὐδεὶς ἡγεῖται ἄτοπά τε εἶναι καὶ ἔξω τρόπου, οὐδὲ ἀμφισβητεῖ περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ τὴν πίστιν παραδοὺς τῷ χρόνῳ εἴσεισιν ἕκαστος μαντευσόμενος, καὶ ἀκούσας πιστεύει, καὶ πιστεύσας χρῆται, καὶ χρησάμενος τιμᾷ. εἰ δὲ ἀνὴρ φύσει τε κεχρημένος γενναιοτάτῃ, καὶ παιδείᾳ σωφρονεστάτῃ, καὶ φιλοσοφίᾳ ἀληθεστάτῃ, καὶ τύχῃ δεξιωτάτῃ, συγγίνεσθαι τῷ δαιμονίῳ ἠξιώθη πρὸς τοῦ θεοῦ, θαυμαστὸν δοκεῖ καὶ ἄπιστον,

prodibat tenuis anima, nec visu facilis nec cognitu, quæ tamen & voce prædita esset, & divinandi perita. Hoc oraculum novisse mihi Homerus videtur, suumque eo deduxisse Ulyssem: quamvis poetica licentia locum illi extra Oceanum nostrum assignarit. Quod si hæc vera sunt, sicut sunt revera, cum præsertim quædam illorum sicut tum fuerant, adhuc serventur, in reliquis autem manifesta cultus illius religionisque supersint vestigia: illud tamen admiratione dignum est, neminem ut inepta hæc aut absurda rejecisse unquam, aut in dubium vocasse eorum potentiam: sola enim temporis præscriptione persuasus quivis oraculum petiturus intrat, quæ ab aliis audivit, credit, postquam credidit, consulit, postquam consuluit, veneratur. Si vero homo, qui & indole sit generosissima, & institutione aptè temperata, veræque semper addictus sapientiæ, nec fortunæ destitutus subsidio, hoc à Deo immortali sit consecutus, ut dignus hujus de quo agimus, Dei consortio ha-

beretur

beretur, mirumne videbitur aut fide indignum, & hunc, quantum sibi satis esset, divinare potuisse? Non ut Atheniensibus de malis Græciæ deliberantibus oracula redderet, aut Lacedæmoniis de expeditione consulentibus, aut si quis in Olympicis ludis aut in judicio certaturus de victoria quæreret, aut avarus de divitiis, aliisque ejusmodi parvæ rei negotiis: pro quibus quotidie Deos obtundunt homines. Non quod hæc fortasse ignoraverit Deus Socratis, siquidem futurarum non ignarus esset rerum. Nam & medicus, & faber, & coriarius, & in reliquis eodem modo facultatibus scientiisque, is optimus habetur, qui sibi sufficit & aliis. Sed hoc præ reliquis e Dei hujus colloquio, quem contemplabatur mente, consecutus erat Socrates, ut primo vitam suam honeste, tanti comes numinis, instituerет: aliis deinde, quoties necessitas ferret, sine invidia sese exhiberet. Esto, dicet aliquis, hæc ita se habere concedo, Socratemque qua virtute erat in-

καὶ τοῦτον ὅσον αὐτῷ ἱκανὸν εἶναι χρησμῳδεῖν; οὐκ Ἀθηναίοις μὲν Δία περὶ τῶν Ἑλληνικῶν κακῶν βουλευομένοις· οὐδὲ Λακεδαιμονίοις περὶ στρατείας μαντευομένοις· οὐδὲ εἴ τις Ὀλυμπίασιν ἀγωνιούμενος περὶ νίκης ἠρώτα· οὐδ' εἴ τις εἰς δικαστήριον καθιστάμενος ἐν αἱρήσει, διεπυνθάνετο· οὐδ' εἴ τις ἐρᾷ χρημάτων, εἰ πλουτήσει· οὐδὲ ἄλλο τι τῶν ἐπὶ μηδεμιᾷ προφάσει ἀξιοχρέῳ πραγματευομένων, ὑπὲρ ὧν ὁσημέραι ἐνοχλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι τοὺς θεούς. τάχα μὲν γὰρ καὶ ταῦτα ἱκανὸν ἦν καὶ τὸ Σωκράτους δαιμόνιον διειδέναι, εἴπερ ἦν μαντικόν. καὶ γὰρ ἰατρῶν ἄριστος, ὅστις αὐτῷ ἱκανὸς καὶ ἄλλοις. ὁ αὐτὸς καὶ τεκτόνων καὶ σκυτοτόμων καὶ τῶν ἄλλων ἑξῆς καὶ ἐπιστημῶν καὶ δυνάμεων· ἀλλὰ ταύτῃ γε ὁ Σωκράτης ἐπλεονέκτει, τῷ νῷ ταῖς τῶν θεῶν φωναῖς συγγινόμενος, ὅτι τε αὐτοῦ ἐν καλῷ διατιθέμενος τῇ περὶ τὸ δαιμόνιον συνουσίᾳ, τοῖς ἄλλοις ἀνεπιφθόνως τε καὶ ὅσα ἀνάγκη

προσεφέρετο. εἶεν· τοῦτ' ἔστω, φήσει τις, πείθομαι, ὅτι

κατ'

κατ' ἀρετὴν τρόπου καὶ φύσεως γενναιότητα, ἠξιώθη ὁ Σωκράτης δαιμονίου συνουσίας· τί δὲ καὶ ἦν τὸ δαιμόνιον, ποθῶ μαθεῖν. ἐὰν πρότερον, ὦ τᾶν, ἀποκρίνῃ μοι πότερον ἡγῇ τι εἶναι δαιμόνιον γένος ἐν τῇ φύσει, ὡς θεῶν, ὡς ἀνθρώπων, ὡς θηρίων, ἢ μή. γελοῖον γὰρ αὖ ἐρωτᾶν τί ἦν τὸ Σωκράτους δαιμόνιον, τὸ πᾶν ἀγνοοῦντα. οἷον εἰ καὶ νησιώτης ἀνὴρ ἀθέατος τοῦ ἵππων γένους καὶ ἀμαθέστατος, ἀκούων ὅτι ἦν Μακεδόνι βασιλεῖ κτῆμα ὁ Βουκέφαλος, ὄχημα ἐκείνῳ μὲν πιθασσόν, τοῖς δὲ ἄλλοις ἄβατον· ἔπειτα αὖ ἐρωτῴη τί ἦν πρᾶγμα ὁ Βουκέφαλος· ἠπόρησε γὰρ αὖ ὁ διηγούμενος πρὸς ἄνδρα ἀθέατον τῆς ἵππων φύσεως, εἰκόνος σαφοῦς. τί δὴ νῦν, ἀποροῦντες περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους, Ὁμήρῳ συνεγένοντο διηγουμένῳ ταυτὰ ἐκείνῳ ἃ διηγεῖται; περὶ μὲν τοῦ Ἀχιλλέως, ὅτι ἐν ἐκκλησίᾳ στρατιωτικῇ δημηγορῶν, διενεχθεὶς πρὸς τὸν Ἀγαμέμ-

dolisque præstantia præditus, ad consortium Dei admissum fuisse non nego. Quis autem fuerit hic Deus, scire velim. Si quidem prius, amice, respondeas utrum esse in natura credas hujusmodi Deos, quos Dæmonas dicimus, sicut Deos esse credis, sicut homines, sicut belluas, an vero contra. Ridiculum enim sit, quod Socratis fuerit dæmonium scire velle, cum de genere toto adhuc dubites. Id enim tale est, ac si aliquis, qui semper in insula vixisset, nec unquam equum vidisset ullum, regem Macedonum inter reliqua sua habere jumentum quoddam audiret cui Bucephalo nomen esset, idque regem tantum sessorem pati, ab aliis conscendi non posse, atque is ibi quid rei esset Bucephalus scire vellet continuo. Quid enim? an non hic protinus hærere alterum cogeret, quia exemplum non inveniret idoneum, quo huic, qui in universum equum vidisset nullum, quid Bucephalus esset, respondere posset? Quid ergo, qui de Socratis dubitant dæmonio, unquamne Homerum legerunt, ubi eadem cum illo ait? Ac primum de Achille, qui in militari concione eo simultatis

pro-

procedit cum Agamemnone, ut stricto ei gladio ictum intentet: donec à dæmonio cohibetur: quod Homerus ibi Minervam appellavit. Illa enim irato illi adstitit. Et,

Ast ergo flavos Pelidæ diva capillos
Arripuit.--

Eandem hanc rursus Minervam vocat, ubi de Diomede,

Eripui densam circum tibi lumina nubem,
Ut pura in luce aspicias hominesque Deosque.

Rursus Telemacho cum regem seniorem aditurus, verecundaretur, & quid dicturus acturusve esset, subdubitaret, socius respondet,

Telemache ipsa tibi tua mens nonnulla loquenti,
Quædam etiam dæmon tibi suggeret.

Posteaque causam cur hoc speret de dæmone, adjungit,

---Non ego namque
Te reor invitis natum aut adolescere Divis.

Et de alio,

Indidit hanc illi mentem pulcherrima Juno.

Et de alio,

νοντα, σπώμενος τὸ ξίφος ὡς παίσων, κωλύεται ὑπὸ δαιμονίου· Ἀθηνᾶν καλεῖ τὸ δαιμόνιον. αὕτη γάρ, φησιν, ὀργιζομένῳ αὐτῷ παρεγένετο,

Στῆ δ' ὄπιθεν, ξανθῆς δὲ κόμης ἕλε Πηλείωνα.

Τὴν δὲ αὐτὴν ταύτην Ἀθηνᾶν λέγων, καὶ περὶ τοῦ Διομήδους φησί,

Ἀχλὺν δ' αὖ τοι ἀπ' ὀφθαλμῶν ἕλον, ἣ πρὶν ἐπῆεν,
Ὄφρ' εὖ γινώσκοις ἠμὲν θεὸν, ἠδὲ καὶ ἄνδρα.

Πάλιν αὖ τῷ Τηλεμάχῳ μέλλοντι συγγίνεσθαι βασιλεῖ πρεσβυτέρῳ, αἰδουμένῳ καὶ ἀπορουμένῳ ὁ ἑταῖρος λέγει,

Τηλέμαχ' ἄλλα μὲν αὐτὸς ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νοήσεις,
Ἄλλα δὲ καὶ δαίμων ὑποθήσεται.

Καὶ προστίθησι τὴν αἰτίαν τῆς παρὰ τοῦ δαιμονίου ἐλπίδος.

--- οὐ γὰρ οἴω
Οὐδέ σε θεῶν ἀέκητι γενέσθαι τε τραφέμεν τε.

Καὶ ἐπ' ἄλλου αὖθις,

Τῷ γὰρ ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη.

Καὶ ἐπ' ἄλλου,

--Τυ-

--- Τυδείδῃ Διομήδεϊ
Παλλὰς Ἀθήνη
Δῶκε μένος καὶ θάρσος.

Καὶ ἐπ' ἄλλου,

Γυῖα δ' ἔθηκεν ἐλαφρὰ, πόδας καὶ χεῖρας ὕπερθεν.

Ὁρᾷς τὸ πλῆθος τῶν συγγινομένων τῷ δαιμονίῳ. βούλει τοίνυν, τὸν Σωκράτην ἐάσαντες, Ὁμήρου πυθέσθαι. τί σοι ταυτὶ ἐθέλει ὦ ποιητῶν γενναιότατε; τὸ μὲν γὰρ Σωκράτους δαιμόνιον, ἓν καὶ ἁπλοῦν, καὶ ἰδιωτικὸν, καὶ δημοτικὸν ἢ ποταμὸν διαβαίνοντα ἀνακαλούμενον, ἢ Ἀλκιβιάδου ἐρᾶν ἀναβαλλόμενον, ἢ ἀπολογεῖσθαι βουλόμενον, οὐκ ἐῶν, ἢ ἀποθνήσκειν προαιρούμενον οὐ κωλῦον. Ὁμήρῳ δὲ καὶ τὸ δαιμόνιον συνίσταται, οὔτε ἑνὶ, οὔτε ἐφ' ἑνὶ, οὔτε ἓν, οὔτε ἐπὶ σμικροῖς, ἀλλὰ παντοδαπὸν, καὶ πολλάκις, καὶ ἐν πολλοῖς ὀνόμασι, καὶ ἐν πολλοῖς φαντάσμασι, καὶ ἐν παντοδαπαῖς φωναῖς. ἆρ' οὖν καὶ ἀποδέχῃ τι τούτων, καὶ ἡγῇ τι εἶναι τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὴν Ἥραν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ Ἔριν, καὶ ὅστις ἄλλος δαίμων Ὁμηρικός; μή με οἴου πυνθάνεσθαι εἰ τοιαύ-

--- Tydidæ Diomedi flava
Minerva,
Virtutem atque animos afflaverat.

Et de alio,

Atque agiles artus olli dat, crura, manusque.

Videsne quam multi fuerint, qui dæmonii alicujus usi sint consortio? Vis igitur relicto Socrate, ex Homero quæramus? Quid hæc tandem sibi volunt poetarum præstantissime? Siquidem ille de quo loquimur dæmon Socratis simplex erat,, privatus, popularis: qui cum aut fluvium transire cogitat Socrates, revocare eum solet, aut cum Alcibiadem amare instituit, differre suadet, aut cum defensionem parat, non permittit, aut cum mori statuit, non repugnat. At vero Homericus non uni adest, neque uno in negotio, neque unus, neque in parvi momenti rebus. Sed varius, sed sæpe diversa nomina, diversam formam, diversas etiam assumit voces. Velim jam scire, an aliquid admittas horum, putesque aut Minervam esse aliquid, aut Junonem; aut Apollinem, aut Contentionem, vel si quis præterea sit dæmon Homericus.

cus. Nec hoc à me quæri nunc existimes, utrum talem esse arbitreris Minervam, qualis à Phidia expressa est, nulla parte Homerica inferior? Virginem dico pulchram, cæsiis oculis, proceram, ægide præcinctam, cum galea, & hasta, & clypeo. Aut Junonem, qualem eam Polycletus Argivis exhibuit? Albis ulnis, cubitis eburneis, pulchris oculis, varia veste, forma regia, aureoque innixam throno. Aut Apollinem, quasi à pictoribus statuariisque pingitur? Adolescentulum qui è chlamyde nudum latus ostendit, cum arcu & sagittis, pedibusque paululum currentis in modum diductis. Non hoc quæro: nec enim tam humiliter de te sentio, ut putem te veritatem ipsam eruere, & quod occulte in fabula dicitur, in perspicuum mutare sensum non posse. Sed an revera, hæc nomina arbitreris, & hæc corpora, divinas quasdam designare potestates, quæ beatis animabus, sive in somnis, sive vigilantibus assistant. Quod si nullum esse credas, erit tibi continuo & cum Homero pugnandum, & oracula tol-

τὴν ἡγῇ τὴν Ἀθηνᾶν οἵαν Φειδίας ἐδημιούργησεν, οὐδὲν τῶν Ὁμήρου ἐπῶν φαυλοτέραν, παρθένον καλὴν, γλαυκῶπιν, ὑψηλὴν, αἰγίδα ἀνεζωσμένην, κόρυν φέρουσαν, δόρυ ἔχουσαν, ἀσπίδα ἔχουσαν· μηδὲ αὖ τὴν Ἥραν, οἵαν Πολύκλειτος Ἀργείοις ἔδειξε, λευκώλενον, ἐλεφαντόπηχυν, εὐῶπιν, εὐείμονα, βασιλικὴν, ἱδρυμένην ἐπὶ χρυσοῦ θρόνου. μηδέ γε αὖ τὸν Ἀπόλλωνα οἷον οἱ γραφεῖς καὶ δημιουργοὶ εἰκάζουσι, μειράκιον γυμνὸν, ἐκ χλαμυδίου, τοξότην, διαβεβηκότα τοῖς ποσὶν ὥσπερ θέοντα· οὐ τοῦτ' ἐρωτῶ, οὐδὲ ἡγοῦμαί σε φαῦλον εἶναι τἀληθῆ εἰκάζειν, ὥστε μὴ μεταβάλλειν τὸ αἴνιγμα εἰς λόγον· ἀλλ' εἰ τῷ ὄντι ἡγῇ ταυτὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ σώματα αἰνίττεσθαί τινας δαιμονίους δυνάμεις, καὶ συνισταμένας τῶν ἀνθρώπων τοῖς εὐδαιμονεστάτοις καὶ ὕπαρ καὶ ὄναρ. εἰ γὰρ μηδεμίαν ἡγῇ, ἅμα σοι καὶ Ὁμήρῳ πολεμεῖν, καὶ τὰ μαντεῖα ἀναι-

lenda

ῥεῖν, καὶ ταῖς φήμαις ἀπιστεῖν, καὶ τὰ ὀνείρατα φεύγειν, καὶ Σωκράτην δὲ ἐᾶν. εἰ δὲ ταῦτα μὲν οὔτε ἄπιστα ἡγῇ, οὔτε ἀδύνατα, ἀπορεῖς δὲ περὶ Σωκράτους, μεταλαβὼν ἐρήσομαί σε, πότερα οὐκ ἄξιον ἡγῇ τὸν Σωκράτην μοίρας δαιμονίου, ἢ τὸ δυνατὸν ἄλλοθι, ἐνταῦθα ἐξασθενεῖς. ἀλλὰ τὸ μὲν δυνατὸν διδοὺς, κἀνταῦθα δίδως· τὸ δὲ ἄξιον οὐκ ἀφαιρήσεις τοῦ Σωκράτους. εἰ τοίνυν καὶ δυνατὸν τὸ πρᾶγμα, καὶ ἄξιος Σωκράτης, λείπεταί σοι μὴ περὶ Σωκράτους ἀμφισβητεῖν, ἀλλὰ καθόλου σκοπεῖν τίς ἡ τοῦ δαιμονίου φύσις. καὶ τοῦτο μέν σοι παρ' ἐμοῦ καὶ αὖθις λελέξεται· νῦν δὲ ἴθι αὐτὸς περὶ αὐτὸν ἐκκαθηράμενος ταυτηνὶ τὴν δόξαν, ἵνα σοι καὶ προτέλεια γένηται ταῦτα τοῦ μέλλοντος λόγου, ὅτι θεοὶ ἀνθρώποις ἀρετὴν καὶ κακίαν ἔνειμαν, ὥσπερ ἐν σταδίῳ ἀγωνισταῖς, τὴν μὲν, ἆθλον μοχθηρᾶς φύσεως, καὶ γνώμης πονηρᾶς· τὴν δὲ, ἐπινίκιον γνώμης ἀγαθῆς καὶ φύσεως ἐρρωμένης, ὅταν κρατῶσι καλοκαγαθίᾳ· τούτοις καὶ τὸ

lenda, & Deorum responsis fides detrahenda, & rejicienda somnia, & relinquendus Socrates. Sin his nec fidem demis, neque fieri posse negas, tantumque de Socrate dubitas, vicissim ex te quæram, utrum ex duobus malis concedere: aut Socratem divino indignum fuisse numine, aut quod in aliis fieri potest hic non posse? Atqui si fieri posse concedes, etiam hic concedes: neque Socratem indignum fuisse unquam probabis. Si igitur & fieri res ipsa possit, neque indignus sit Socrates, reliquum est ut non amplius peculiariter de Socrate, sed in genere qualis sit dæmonum natura despicias. Quod & paulo post fiet à nobis. Nunc ad te redi, conceptamque illam penitus opinionem excute, ut tibi hæc sint sacra quædam sequentis dissertationis primordia. Deos nimirum virtutem vitiumque hominibus non aliter quam in stadio athletis tribuisse. Hoc quidem, ut flagitiosæ mentis indolisque mercedem: illam probæ contra erectæque præmium. Hi sunt

quibus divina assistit natura, quorum vitam promovet, quos manu sua protegit, & defendit. Alios namque ominibus, alios auguriis, hos insomniis, hos monitis, hos sacrificiis conservat. Fieri enim non potest, ut humana mens, quæ est ejus imbecillitas, præsertim cum secunda hac vita, densissima in caligine, multoque & assiduo præsentium malorum in tumultu versetur ac strepitu, à quibus perturbari eam necesse est, rationis vi omnia assequatur. Quis enim tam aut expeditus aut providus viator, ut non inter eundum vel in cæcam foveam, aut occultum palum, aut præcipitium incidat aliquod, aut scrobem? Aut quis tam peritus providusque gubernator, ut mare sine fluctibus aut procellis, sine ventorum impetu, sine ulla peturbatione aeris possit transmittere? Quis tam in arte sua versatus medicus, qui non interdum occulto aliquo insperatoque perturbari possit morbo? si præsertim plures, aliusque aliunde accedat, qui omnes disciplinæ evertat regulas. Aut quis vir tam

θεῖον ἐθέλει ξυνίστασθαί τε καὶ συνεπιλαμβάνειν τοῦ βίου, ὑπερέχον χεῖρα καὶ κηδόμενον. τὸν μὲν φήμαις σώζει, τὸν δὲ οἰωνοῖς, τὸν δὲ ὀνείρασι, τὸν δὲ φωναῖς, τὸν δὲ θυσίαις. ἀσθενὴς γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ πρὸς πάντα ἐξικνεῖσθαι τοῖς λογισμοῖς, ἅτε περιβεβλημένη ἐν τῷ δευτέρῳ βίῳ πολλὴν καὶ σκοτεινὴν ἀχλὺν, καὶ ἐν πολλῷ ψόφῳ καὶ θορύβῳ τῶν δεῦρο κακῶν διατρίβουσα, καὶ ταραττομένη ὑπ' αὐτῶν. τίς γὰρ οὕτω ταχὺς καὶ ἀσφαλὴς ὁδοιπόρων, ὡς μὴ ἐντυχεῖν βαδίζων χαράδρᾳ ἀφανεῖ, ἢ χάρακι ἀδήλῳ, ἢ κρημνῷ, ἢ τάφρῳ; τίς δὲ οὕτω κυβερνήτης ἀγαθὸς καὶ εὔστοχος, ὡς ἀπείρατος διελθεῖν κλύδωνος καὶ ζάλης, καὶ πνευμάτων ἐμβολῆς, καὶ ἀέρος τεταραγμένου; τίς δὲ οὕτως ἰατρὸς τεχνικὸς, ὡς μὴ ἐπιταραχθῆναι ἀφανεῖ καὶ ἀνελπίστῳ νοσήματι, ἄλλου ἄλλοθεν ὑποφυομένου, καὶ ὑποτεμνομένου τοὺς τῆς τέχνης λόγους; τίς δὲ ἀνὴρ οὕτως ἀγαθὸς, ὡς διελθεῖν βίον

ἀπταίστως

ἀπταίστως καὶ ἀσφαλῶς, ὡς σῶμα νοσερὸν, ὡς πλοῦν ἄδηλον, ὡς ὁδὸν διεσκαμμένην, καὶ μὴ δεηθῆναι ἐν τούτοις κυβερνήτου καὶ ἰατροῦ καὶ χειραγωγοῦ θεοῦ; καλὸν μὲν γὰρ ἡ ἀρετὴ καὶ εὐπορώτατον καὶ δραστικώτατον, ἀλλὰ ἀνακέκραται ὕλῃ πονηρᾷ καὶ ἀσαφεῖ καὶ μεστῇ πολλοῦ τοῦ ἀδήλου, ἣν δὴ καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι τύχην, χρῆμα τυφλὸν καὶ ἀστάθμητον. ἀντιφιλοτιμεῖται δὲ τῇ ἀρετῇ καὶ ἀντιστατεῖ καὶ ἀνταγωνίζεται, καὶ πολλάκις αὐτὴν ἀντιταράττει. ὡς νέφη ἐν αἰθέρι ὑποδραμόντα τὴν ἡλίου ἀκτῖνα, ἀπέκρυψεν αὐτοῦ τὸ φῶς, καὶ ἔστι μὲν καὶ τότε ἥλιος καλὸς, ἀλλὰ ἡμῖν ἄδηλος· οὕτω καὶ ἀρετὴν ὑποπίμπλαται τύχης ἐμβολή· καὶ καλὴ μὲν ἡ ἀρετὴ ποῦ γε ἄλλα, ἐμπεσοῦσα δὲ εἰς νεφέλην ἄδηλον, ἐπισκιάζεται καὶ διαταράττεται· ἔνθα δεῖ αὐτῇ θεοῦ συλλήπτορος καὶ συναγωνιστοῦ καὶ παραστάτου. θεὸς μὲν οὖν

bonus, qui inoffenso pede nulloque lapsu vitam percurrere (cum præsertim non minus difficultatis habeat, quam corpus ægrum, navigatio incerta, via plurimis in locis suffossa) ut non in his & gubernatore, & medico, & manuductore opus habeat Deo? Præclara res est, fateor, per se virtus, paratuque facillima, & in actionibus humanis efficacissima, verum in materie improba, incerta, plurimæ ambiguitatis plenissima versatur, quam Fortunam dicunt homines, re cæca, minimeque sibi æquali. Hæc cum virtute congreditur, virtuti resistit, cum virtute pugnat, sæpiusque illam ex adverso interveniens perturbat. Non aliter quam cum nebulæ in aere radios solares occupant, ejusque nobis lumen eripiunt; manet quidem sol non minus quam ante fuit pulcher, nobis tamen non apparet. Eodem modo virtutem intercipit fortunæ interventus. Nec enim propterea minus per se pulchra est virtus, sed tanquam cæca nebula, caligine obducitur obstruiturq;. Ac tum potissimum adjutorem Deum sociumq; certaminis ac defensorem requirit.

Jam certum est, eodem in loco manere Deum, dum cœlum regit, omniaque in eo ordinat ac disponit. Ergo immortales quasdam habet potentias, quas secundos immortales vocant, in medio terræ cœlique constitutas. Hi minus potentes sunt quam Dii, magis quam homines, Deorum ministri, hominum præsides, Diis proximi, hominum curatores diligentissimi. Maximo namque intervallo mortale ab immortali, & aspectu rerum cœlestium, & consuetudine discluderetur, nisi eorum quos dæmonas dicimus, interveniret natura, quæ vinculi instar, ea quam utraque habet cognatione, non aliter quam in harmonia quadam, imbecillitatem humanam cum pulchritudine conjungeret divina. Non aliter arbitror, quam Barbaros videmus ignoratione linguæ à Græcis separatos esse: cui rei subveniunt interpretes, qui utrinque verba accepta utrisque deferunt, atque eo modo consuetudine eos conjungunt miscentque inter se, & commerciis. Ita ii quos dixere dæmonas, inter Deos

αὐτὸς κατὰ χώραν ἱδρυμένος, οἰκονομεῖ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ τάξιν· εἰσὶ δὲ αὐτῷ φύσεις ἀθάνατοι, οἱ καλούμενοι ἀθάνατοι δεύτεροι, ἐν μεθορίῳ γῆς καὶ οὐρανοῦ τεταγμένοι· θεῶν μὲν ἀσθενέστεροι, ἀνθρώπου δὲ ἰσχυρότεροι· θεῶν μὲν ὑπηρέται, ἀνθρώπων δὲ ἐπιστάται· θεῶν μὲν πλησιαίτατοι, ἀνθρώπων δὲ ἐπιμελέστατοι. ἢ γὰρ ἂν τῷ διὰ μέσου πολλῷ τὸ θνητὸν πρὸς τὸ ἀθάνατον διεσχίσθη τῆς οὐρανίου ἐπόψεώς τε καὶ ὁμιλίας, ὅτι μὴ τῆς δαιμονίου ταύτης φύσεως, οἷον ἁρμονίας, κατὰ τὴν πρὸς ἑκάτερον συγγένειαν καταλαβούσης δεσμὸς συνέδησε τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν πρὸς τὸ θεῖον κάλλος. καθάπερ, οἶμαι, τὸ Βαρβαρικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ διείργεται φωνῆς συνέσει· ἀλλὰ τὸ τῶν ἑρμηνέων γένος τὰς παρ᾽ ἑκατέρου φωνὰς ὑποδεχόμενον καὶ διαπορθμεῦον πρὸς ἑκατέρους, συνῆψεν αὐτῶν καὶ συνεκέρασε τὰς ὁμιλίας. οὕτω δ᾽ αὖ καὶ τὸ δαιμόνων γένος ἐπίμικτον

νοεῖται

νοεῖται θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις φανταζόμενον καὶ προσφθεγγόμενον, καὶ εἰλούμενον ἐν μέσῃ θνητῇ φύσει, καὶ ἀπωφελοῦν ὅσα ἀνάγκη δεῖσθαι τῶν θεῶν τὸ θνητὸν γένος· πολλὴ δὲ ἡ δαιμόνων ἀγέλη.

Τρὶς γὰρ μύριοι εἰσὶν ἐπὶ
    χθονὶ πουλυβοτείρῃ,
Ἀθάνατοι, Ζηνὸς πρόπο-
    λοι·

Οἱ μὲν, ἰατροὶ νοσημάτων· οἱ δὲ, τῶν ἀπόρων σύμβουλοι· οἱ δὲ, τῶν ἀφανῶν ἄγγελοι· οἱ δὲ, τέχνης συνεργάται· οἱ δὲ, ὁδοῦ συνέμποροι· οἱ μὲν, ἀστικοὶ, οἱ δὲ ἀγροικικοί· οἱ μὲν, θαλάττιοι, οἱ δὲ, ἠπειρωτικοί. εἴληχε δὲ ἄλλος ἄλλην ἑστίαν σώματος· ὁ μὲν, Σωκράτην, ὁ δὲ, Πλάτωνα, ὁ δὲ, Πυθαγόραν, ὁ δὲ, Ζήνωνα, ὁ δὲ, Διογένην· ὁ μὲν, φοβερὸς, ὁ δὲ φιλάνθρωπος· ὁ μὲν, πολιτικὸς, ὁ δὲ, πολεμικός· ὅσαι φύσεις ἀνδρῶν, τοσαῦται καὶ δαιμόνων,

Καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐικό-
    τες ἀλλοδαποῖσι,
Παντοῖοι τελέθοντες, ἐπι-
    στρωφῶσι πόληας.

sunt hominesque. Hi sunt qui mortalibus sese offerunt, mortales affantur: qui media in natura hominum versantur, abundeque quicquid humanum à Diis desiderat genus, solent præstare. Magnus eorum est numerus.

Ter sunt mille etenim per
    terra uberrima regna,
Gens immortalis, famuli
    Jovis.

Horum alii morbis medentur, alii in rebus ambiguis consilium dant, alii occulta nunciant, alii in exercendis auxilio sunt artibus; alii itinerum sunt comites. Rursus alii urbani, alii sunt rustici: alii sunt marini, alii sunt terrestres. Alius rursus aliud corpus habitat. Hic Socratem, ille Platonem, ille Pythagoram. Xenonem ille, ille Diogenem. Hic terribilis, ille hominum amantissimus, hic civilis, ille militaris. Quot denique hominum sunt ingenia, tot & dæmonum sunt genera.

Namque Dei similes peregrinis sæpè colonis,
Quolibet induti percurrant
    corpore terras.

At vero si animam mihi ostenderis impiam, scias illum neque incolam, neque vitæ suæ habere præsidem.

ITERUM QUIS sit Deus Socratis.

DISSERT. XXVII.

Agedum quæramus ex hoc Deo (mire enim amat homines, soletque per eorum respondere corpora, sicut per tibias Ismenias.) Quæramus autem cum Homerico Ulysse hoc modo.

---*An Deus es, mortali an semine natus?* Et,

Nam si fortè Deus magno qui vivit Olympo,

Nihil responso opus est; naturam tuam novimus.

Sin mage mortalis, quem terra amplectitur alma.

Utrum talis es, ut eisdem quibus nos affectionibus sis obnoxius: voce eadem utaris, sicut nos nascaris & intereas. An vero terrena omni major substantia, terram solummodo incolas. Cave, ex carne, ossibusque, & sanguine dæmonum naturam (jubent enim pro se ut re-

Ἐὰν δέ τινα μοχθηρὰν δείξῃς ψυχήν, ἀνέστιος αὕτη καὶ ἀνεπιστάτητος.

ΕΤΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ Σωκράτους δαιμονίου.

Λόγος κζ'.

ΦΕρε, ἐρώμεθα τὸ δαιμόνιον (φιλάνθρωπον γάρ, καὶ εἰωθὸς ἀποκρίνεσθαι διὰ σωμάτων ἀνθρωπίνων, ὡς ἡ Ἰσμηνίου τέχνη διὰ τῶν αὐλῶν) ἐρώμεθα δὲ ὧδέ πως, κατὰ τὸν τοῦ Ὁμήρου Ὀδυσσέα,

--- Θεός νύ τις ἢ βροτός ἐσσι· καὶ,

Εἰ μέν τις θεός ἐσσι τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,

Οὐδὲν δεῖ λόγων· ἴσμεν γὰρ τὰ σά·

Εἰ δέ τις ἐσσι βροτῶν τοὶ ἐπὶ χθονὶ ναιετάουσιν·

Ἆρα τοιοῦτον χρῆμα, οἷον ὁμοιοπαθές τε εἶναι ἡμῖν καὶ ὁμόφωνον, καὶ ὁμογενὲς καὶ σύγχρονον, ἢ κατὰ τὴν δίαιταν ἐφέστιον τῇ γῇ, κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν κρεῖττον αὐτῆς; οὐ γὰρ στέρξεις αἱ δαιμόνων φύσεις, (οὐκ ἀπὸ κρεῖττον γὰρ τοι. ὑπὲρ αὐτῶν· κελεύουσι γάρ)

ρῶ) οὐδὲ ὀστᾶ, οὐδὲ αἷμα, οὐδὲ ἄλλο τι σκεδαστὸν, ἢ λυόμενον, ἢ τηκόμενον, ἢ διαῤῥέον. ἀλλὰ τί μήν; οὑτωσὶ πρῶτον θεασώμεθα τὸ ἀναγκαῖον τῆς δαιμόνων οὐσίας. τὸ ἀπαθὲς τῷ ἐμπαθεῖ ἐναντίον· καὶ τὸ θνητὸν τῷ ἀθανάτῳ, καὶ τὸ ἄλογον τῷ λογικῷ, καὶ τὸ ἀναίσθητον τῷ αἰσθητικῷ, καὶ τὸ ἔμψυχον τῷ ἀψύχῳ. πᾶν τοίνυν τὸ τὴν ψυχὴν ἔχον, ἐξ ἑκατέροιν συγκεκραμένον· ἢ γὰρ ἀπαθὲς τὸ ἀθάνατον, ἢ ἀθάνατον τὸ ἐμπαθὲς, ἢ ἐμπαθὲς θνητὸν, ἢ ἄλογον αἰσθητικὸν, ἢ ἔμψυχον ἀπαθές. καὶ διὰ τούτων ὁδεύει ἡ φύσις κατὰ βραχὺ, ἀπὸ τῶν τιμιωτάτων ἐπὶ τὰ ἀτιμότερα καταβαίνουσα ἐξῆς. ἐὰν δέ τι τούτων ἐξέλῃς, διέκοψας τὴν φύσιν. ὥσπερ ἐν ἁρμονίᾳ φθόγγων, τὴν πρὸς τὰ ἄκρα ὁμολογίαν ἡ μέση ποιεῖ. ἀπὸ γὰρ τοῦ ὀξυτάτου φθόγγου ἐπὶ τὸν βαρύτατον ταῖς διὰ μέσου φωναῖς ἐπερειδομένην τὴν μεταβολὴν ἐμμελῆ ποιεῖ καὶ τῇ ἀκοῇ καὶ τῇ χειρουργίᾳ. τοῦτο τοίνυν

ſpondeam) aut alio quovis, quod diſtrahi, diſſolvi, liqueſcere poſſit, aut diffluere, conſtare exiſtimes. Ex quo igitur? Ante omnia neceſſitatem naturæ eorum hoc pacto videamus. Pugnat inter ſe primo impatibile, & patibile, immortale & mortale: cum rationali irrationale, cum inſenſibili ſenſibile, cum inanimato animatum. Jam omne quod eſt animatum, ex duobus illis eſt conflatum. Aut enim impatibile eſt & immortale, aut patibile & immortale, aut patibile & mortale, aut irrationale & ſenſibile, aut impatibile & animatum. Atque his quidem gradibus à præſtantiſſimis ad infima paulatim pervenit natura, ordineque deſcendit. Quod ſi quid ex his omnibus tollas, jam naturam mutilas. Sicut in vocum harmonia fieri videmus, ubi ut extremæ inter ſe conveniant, efficit media. Cum enim ea quæ inter acutiſſimum eſt graviſſimumque tonum differentia, mediis innitatur vocibus, fit ut aptè idoneeque, & ut ars poſtulat, tam quod ad auditum, quam quod ad

motu

motum qui à manu est artificis, procedat illa mutatio. Quod in harmonia fit perfectissima, in natura quoque fieri existima. Quare singula constitue hoc modo. Deum immortalem esse & impatibilem, dæmonem immortalem esse sed patibilem, hominem mortalem esse & patibilem, bestiam irrationalem sed sensu præditam, plantam animatam esse & patibilem. Et reliqua quidem nunc prætermittemus: nec aliud quam dæmonum considerabimus naturam, quam medium quid inter Deum hominesque esse, diximus. Ac primum an sublata ea, utrinque possint consistere extrema. An igitur Deum immortalem dicemus esse, sed patibilem? Minimè: verum immortale quid, & quod à passione sit remotum. Jam quid de homine? mortale quid, nec passioni obnoxium? Ne hoc quidem: sed mortale & tamen patibile. Ubi igitur relinquemus illud quod immortale diximus & patibile? Necesse est enim ex utroque constitui substantiam, quæ ut homine superior, ita inferior sit Deo, si extrema convenire inter se velis.

νόμιζε γίνεσθαι καὶ ἐν τῇ φύσει, ὅπως ἐν ἁρμονίᾳ τελεωτάτῃ. καὶ τίθεσο θεὸν μὲν, κατὰ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον· δαίμονα δὲ, κατὰ τὸ ἀθάνατον καὶ ἐμπαθές· ἄνθρωπον δὲ, κατὰ τὸ ἐμπαθὲς καὶ θνητόν· θηρίον δὲ, κατὰ τὸ ἄλογον καὶ αἰσθητικόν· φυτὸν δὲ, κατὰ τὸ ἔμψυχον καὶ ἀπαθές. καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἡμῖν τὸ νῦν ἔχον, κατὰ χώραν ἔστω· ἐπὶ δὲ τῆς δαιμονίου φύσεως περισκοπώμεθα, ἣν φαμὲν μεσότητα εἶναι πρὸς ἄνθρωπον καὶ θεόν· ἴδωμεν εἴ πῃ δυνατὸν ἐξελέσθαι αὐτὴν καὶ διασῶσαι τὰ ἄκρα. ἆρ' οὖν ὁ θεὸς ἀθάνατον μὲν, ἐμπαθὲς δέ; οὐδαμῶς· ἀλλ' ἀθάνατον μὲν, ἀπαθὲς δέ. τί δὲ ἄνθρωπος, θνητὸν μὲν, ἀπαθὲς δέ; οὐδὲ τοῦτο· ἀλλὰ θνητὸν μὲν, οὐ μὴν ἀπαθές. ποῦ τοίνυν ἡμῖν οἰχήσεται τὸ ἀθάνατον ὁμοῦ καὶ ἐμπαθές; δεῖ γὰρ συστῆναι ἐξ ἀμφοῖν οὐσίαν κοινὴν, κρείττονα μὲν ἀνθρώπου, θεοῦ δὲ ἐλάττονα, εἰ μέλλει ἔσεσθαι τῶν ἄκρων πρὸς ἄλληλα ἀναλογία. δύο γὰρ

πραγ-

πραγμάτων κεχωρισμένων, τῇ φύσει, χωρισθήσεται καὶ ἡ ἐπιμιξία παντάπασιν, ἐὰν μή τις κοινὸς ὅρος ἀμφότερα ὑποδέξηται. οἷον τὸ τοιόνδε λέγω· καλοῦμέν τι πῦρ ξηρόν τε καὶ θερμόν· ἐναντίον δὲ θερμῷ μὲν ψυχρόν, ξηρῷ δὲ ὑγρόν. ἀδύνατον δὴ μεταβάλλειν πῦρ εἰς ὕδωρ, καὶ ὕδωρ εἰς πῦρ. οὔτε γὰρ ψυχρὸν εἰς θερμότητα, οὔτε ξηρὸν εἰς ὑγρότητα μεταβάλλοι ἄν. οὕτω δὴ τὸν τούτων πόλεμον μετεχειρίσατο ἡ φύσις, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὥσπερ ἐκεχειροφόρον τὸν ἀέρα, ὃς λαβὼν παρὰ μὲν τοῦ πυρὸς τὴν θερμότητα, παρὰ δὲ τοῦ ὕδατος τὴν ὑγρότητα, συνεκέρασεν αὐτῶν καὶ συνῆψε τὰς ὁμιλίας. καὶ γίνεται μεταβολὴ καὶ πρόσοδος, ἀπὸ μὲν τοῦ πυρὸς εἰς ἀέρα, κατὰ θερμότητα, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀέρος εἰς ὕδωρ, κατὰ ὑγρότητα. πάλιν αὖ ἀὴρ, θερμόν τε καὶ ὑγρόν, γῆ δὲ, ψυχρόν τε καὶ ξηρόν· ἐναντίον δὲ ξηρότης μὲν ὑγρότητι, ψυχρότης δὲ θερμότητι. οὐκ ἂν μετέβαλέ ποτε ἀὴρ εἰς γῆν, ὅτι μὴ τῆς φύσεως καὶ τούτοις δούσης τὴν τοῦ ὕδατος οὐσίαν. διαι-

Inter duo enim quæ natura separata sunt, omnis quæ inter utrumque est, separabitur communio, nisi communis aliquis utrumq; jungat terminus. Exempli gratia. Ignem dicimus calidum & siccum esse. Pugnat calidum cum frigido, humidum cum sicco. Fieri ergo non potest ut in aquam convertatur ignis, & in ignem aqua. Nec enim frigidum in calidum, nec siccum convertetur in humidum. Hanc pugnam ita conciliare conata est natura, ut pro sequestro illis daret aerem, qui accepto ab igne calido, ab aqua humido, conjunxit ea inter se & sociavit. Fitque mutatio & transitus ab igne in aerem ipso calido, ab aere in aquam ipso humido. Rursus calidum quid humidumque, aer, frigidum & siccum est terra. Pugnat cum humiditate siccitas, cum caliditate frigiditas. Nunquam ergo nec in terram aer conversus esset, nisi & illis natura humidum dedisset, quod utriusque litem di-

rimit

rimit, utrumque conjungit: dum humiditatem ab aere, frigiditatem accipit à terra. Jam ut summatim omnia tibi breviter proponam. Cum singula horum ex contrariis constent facultatibus, quarum semper alteram si demas partem, addasque alteri, partim alterum separas ab altero, partim alterum cum altero conjungis: hoc modo quæ pugnabant inter se, nec conjungi poterant, communicant tamen & miscentur, ignis aeri caliditate sua, aer aquæ humiditate sua, aqua terræ frigiditate sua, terra igni siccitate sua. Sic in eo de quo agimus, Deus cum dæmone commune habet, quod sit immortalis, dæmon cum homine, quod patibilis, homo cum bellua, quod sensibilis, bestia cum planta, quod sit animata. Si vis, & corporis nostri dispositionem intuere, videbis ne hic statim transilire naturam, verum medio quodam esse opus, quo temperiem absolvat corporum. Capillus namque & unguis

τῶσιν τε αὐτὰ καὶ ξυνάγουσιν, παρὰ μὲν ἀέρος λαβοῦσαι τὴν ὑγρότητα, παρὰ δὲ γῆς, τὴν ψυχρότητα. σκόπει δὴ τὸ πᾶν οὕτως συγκεφαλαιωσάμενος βραχεῖ λόγῳ· ἐπειδὴ ἕκαστον τούτων ἐκ δύο συνέστηκε φύσεων ἐναντίων, ὧν ἀεὶ τὴν ἑτέραν ἀφαιρῶν μοῖραν, προστιθεὶς τῇ ἑτέρᾳ, καθ' ἥμισυ μὲν χωρίζεις ἑκατέρου ἑκάτερον, καθ' ἥμισυ δὲ συνυφαίνεις ἑκατέρῳ ἑκάτερον. τοῦτον τὸν τρόπον τὰ ἐναντία ἀλλήλοις ἄμικτα ὄντα, κοινωνεῖ ὅμως καὶ ἀνακιρνᾶται· καὶ πῦρ ἀέρι κατὰ θερμότητα, καὶ ἀὴρ ὕδατι κατὰ ὑγρότητα, καὶ ὕδωρ γῇ κατὰ ψυχρότητα, καὶ γῆ πυρὶ κατὰ ξηρότητα. οὕτω κἀνταῦθα κοινωνεῖ θεὸς μὲν δαίμονι κατὰ τὸ ἀθάνατον, δαίμων δὲ ἀνθρώπῳ, κατὰ τὸ ἐμπαθές. ἄνθρωπος δὲ θηρίῳ, κατὰ τὸ αἰσθητικόν· θηρίον δὲ φυτῷ, κατὰ τὸ ἔμψυχον. εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ σώματος θεάσασθαι, ὡς οὐδὲ ἐνταῦθα ἡ φύσις μεταπηδᾷ ἀθρόως, ἀλλὰ καὶ ταύτῃ μεσοτήτων τινῶν δεῖ πρὸς τὴν χορηγίαν τῆς κράσεως τῶν σωμάτων. θρὶξ γάρ που καὶ ὄνυξ, ὅσῳ μαλακώτερον,

ρον, καὶ αἵματος ξηρότερον, καὶ σαρκὸς τραχύτερον· συνελόντι δὲ εἰπεῖν, παντὶ χρήματι, ἐν ᾧ τὸ ἡρμοσμένον καὶ τεταγμένον, μεσότητος δεῖ, ἐν φωναῖς, ἐν χρόαις, ἐν χυμοῖς, ἐν σώμασιν, ἐν ῥυθμοῖς, ἐν σχήμασιν, ἐν πάθεσιν, ἐν λόγοις. εἶεν· οὕτω τούτων ἐχόντων, εἰ ὁ μὲν θεὸς ἀπαθὴς καὶ ἀθάνατος, ὁ δὲ ἄνθρωπος θνητός τε καὶ ἐμπαθής, ἀνάγκη τὸ διὰ μέσου τούτων, ἢ ἀπαθὲς θνητὸν εἶναι, ἢ ἀθάνατον ἐμπαθές. ὧν τὸ μὲν, ἀδύνατον (οὐ γὰρ ἂν ξυνέλθοι ποτὲ οὐδὲ ὁμολογήσεται τῷ θνητῷ τὸ ἀπαθές.) λείπεται δὴ, τὴν δαιμόνων φύσιν ἐμπαθῆ τε εἶναι καὶ ἀθάνατον, ἵνα τοῦ μὲν ἀθανάτου κοινωνῇ τῷ θεῷ, τοῦ δὲ ἐμπαθοῦς τῷ ἀνθρώπῳ. πῶς οὖν καὶ ἐμπαθὲς καὶ ἀθάνατον τὸ δαιμόνιον γένος, ὥρα λέγειν, καὶ πρότερόν γε περὶ τοῦ ἀθανάτου. τὸ φθειρόμενον πᾶν, ἢ διαλύεται, ἢ τήκεται, ἢ κόπτεται, ἢ ῥήγνυται, ἢ μεταβάλλει καὶ τρέπεται, ἢ διαλύεται, ὡς πηλὸς ὑπὸ ὕδατος· ἢ ῥήγνυται, ὡς ὑπὸ ἡλίου κηρός·

osse mollior, nervo tenuior, sanguine siccior, carne est asperior. Et ut breviter dicam, quicquid aptè compositum ordinatumque est, medium requirit. Voces, colores, succi, corpora, rythmi, figuræ, affectiones, sermonesque. Esto. Si ex his quæ diximus constat & immortalem esse Deum & impatibilem, hominem & mortalem & patibilem; sequitur quod inter duo hæc interjectum est, aut impatibile & mortale, aut immortale esse & patibile. Quorum alterum fieri non potest (nec enim convenire queat aut congruere mortale & impatibile) restat ergo dæmonum naturam & patibilem esse & immortalem: ut alterum cum homine, alterum cum Deo habeat commune; cum hoc quod est immortalis, cum illo autem, quod sit passionibus obnoxia. Restat, ut quo pacto sit patibile genus dæmonum, & tamen immortale, ostendamus. Ac primum de immortalitate ejus. Quodcunque corrumpitur, aut dissolvitur, aut liquescit, aut scinditur, aut frangitur, aut mutatur & convertitur. Aut dissolvitur, ut

ut lutum ab aqua, aut frangitur, ut ab aratro terra, aut liquescit, ut à sole cera, aut scinditur, ut planta à ferro, aut mutatur convertiturque, ut aqua in aerem, aer in ignem. Requiritur ergo ad naturam dæmonis, si immortalis sit, ut nec dissolvi, nec dissipari, nec converti aut mutari, nec frangi possit aut scindi. Si enim horum aliquid subeat, quid obstabit, quo minus immortalis esse desinat? Quomodo autem mori possit, cum anima quæ corpus semel exuit, sit dæmon? Quod si anima corpus, quod natura sua corrumpitur, à corruptione tutum præstat, quandiu simul vivunt, absit ut corrumpi possit ipsa. In utriusque autem societate continetur corpus, continet anima. Quod si aliud animam continet non se ipsa, quid hoc erit, aut quis animam excogitabit animæ? Quoties enim alterum ita continetur ab altero ut simul conservetur, necesse est hanc, ut ita dicam, desinere continentiam, cum ad illud perventum est, quod aliud continet, à se vero ipso continetur. Quod nisi fiat, ubi ratio-

ἢ κόπτεται, ὡς ὑπὸ σιδήρου φυτόν· ἢ μεταβάλλει καὶ τρέπεται, ὡς ὕδωρ εἰς ἀέρα, καὶ ἀὴρ εἰς πῦρ. δεῖ δὴ τὴν οὐσίαν τοῦ δαιμονίου, εἰ μέλλει ἔσεσθαι ἀθάνατος, μὴ διαλύεσθαι, μὴ σκεδάννυσθαι, μὴ τρέπεσθαι, μὴ ῥήγνυσθαι καὶ μεταβάλλειν, μὴ κόπτεσθαι. εἰ γὰρ πείσεταί τι τούτων, ἀπολεῖ τὸ ἀθάνατον. πῶς δ' ἂν καὶ πάθοι, εἴπερ ἐστὶ τὸ δαιμόνιον αὐτὸ, ψυχὴ ἀποδυσαμένη τὸ σῶμα; εἰ γὰρ τῷ σώματι τῷ φύσει φθειρομένῳ παρέχει τὸ μὴ φθείρεσθαι ἕως ἂν αὐτῷ συνῇ, πολλοῦ γε δεῖ φθαρῆναι αὐτήν. ἐν γοῦν τῇ συστάσει τὸ μὲν σῶμα συνέχεται, ἡ δὲ ψυχὴ συνέχει. εἰ δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἕτερόν τι συνέχει, ἀλλὰ μὴ αὐτὴ αὑτήν, τί τοῦτ' ἔσται, καὶ τίς ἂν ἐπινοήσαι ψυχὴν ψυχῆς; ὅταν γὰρ ἕτερον ὑφ' ἑτέρου σώζηται συνεχόμενον, ἀνάγκη που παύσασθαι τὴν συνοχὴν ἐπὶ πρᾶγμα προελθοῦσαν, συνέχον μὲν ἄλλο, συνεχόμενον δὲ ὑφ' ἑαυτοῦ. εἰ δὲ μὴ, ποῖ στήσεται ὁ λογισμὸς, προϊὼν

εἰς

εἰς ἄπειρον; οἷον εἰ ξυνίη τὶς ὁλκάδα ἐν κλύδωνι ἐκ πέτρας ποθὲν καθωρμισμένην διὰ πολλῶν κάλων· ὧν ἕτερον ἐξ ἑτέρου συνεχόμενον τῇ συνδέσει τελευτᾷ ἐπὶ τὴν πέτραν, χρῆμα ἑστὼς καὶ ἑδραῖον· τοιοῦτον ἡ ψυχὴ, σῶμα ἐν σάλῳ ἀεὶ καὶ κλύδωνι νηχόμενον καὶ κραδαινόμενον καὶ σειόμενον, συνέχει αὐτὴ καὶ καθορμίζει καὶ ἵστησιν. ἐπειδὰν δὲ ἀπεκάμη τὰ νεῦρα ταυτὶ, καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὥσπερ καλώδια, ἐξ ὧν τέως προσωρμίστο τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα, τὸ μὲν ἐφθάρη καὶ κατὰ βυθοῦ ᾤχετο, αὐτὴ δὲ ἐφ' ἑαυτῆς ἐκνηξαμένη, συνέχει τε αὐτὴν καὶ ἵδρυται, καὶ καλεῖται ἡ τοιαύτη ψυχὴ, δαίμων ἤδη, θρέμμα αἰθέριον, μετοικισθὲν ἐκ γῆς ἐκεῖ, ὥσπερ ἐκ Βαρβάρων εἰς Ἕλληνας, καὶ ἐξ ἀνόμου καὶ τυραννουμένης καὶ στασιωτικῆς πόλεως, εἰς εὐνομουμένην καὶ βασιλευομένην καὶ εἰρηνικὴν πόλιν. ἐοικέναι γάρ μοι δοκεῖ ἔχειν τὸ γιγνόμενον Ο-

ocinatio tandem desinet, quæ in infinitum procedet? Propone tibi, exempli gratia, navem, quæ mediis quidem in fluctibus versetur: sic tamen ut plurimis rudentibus petræ cuidam sit astricta, quorum alter alteri annexus, in petra ipsa, quæ firma est & immobilis, affixus desinit. Eo modo corpus quod medio in æstu maris fluctibusque deprehensum jactatur assiduè impelliturque, continet anima, anima in tutum recipit sistitque. Simul vero ac nervi hi spiritusque & reliqua quæ tanquam retinacula sunt, quibus tam diu animæ adhæsit corpus, deficere incipiunt, perit illud mergiturque: illa contra sua sponte enatat, se ipsa continet, firmaque manet. Talis anima tum demum Dæmon vocari incipit, res videlicet cœlestis, in hanc coloniam è terra transcripta: ut si quis è Barbaris ad Græcos, aut ex urbe quæ sine legibus suis ex præscripto tyranni vivit, assiduisque agitatur fictionibus, in aliam quæ æquis legibus, justo rege, tranquilla pace fruitur, transferatur. Haud longè mihi abire

ab Homerica imagine hæc res videtur. Qui Vulcanum fingit aureo in clypeo duas sculpsisse urbes. In quarum altera sunt,

--- convivia, festus & Hymen,

& tripudia, & cantus, tædarumque magna copia. In altera vero, bella, contentiones, rapinæ, pugnæ, ululatus luctusque audiuntur & gemitus. Hoc inter terram interest ac cœlum Ibi enim longa ac profunda pax est, cantuque ac divinis choreis plena sunt omnia. Hic vario dissonoque strepitu, infinitis negotiis dissensionibusque omnia miscentur. Cum ergo ex his locis eo se contulerit anima, corpusque suum exuerit, ac terræ corrumpendum reliquerit, eodem tempore ac lege dæmon fit ex homine, purisque oculis spectacula intuetur sua: nulla corporis obducta caligine, nulla figurarum diversitate turbata, nulla aeris densitate interclusa, sed ita ut ipsum pulchrum oculis intueatur suis, plenoque perfruatur gaudio. Hic de vita præterita cum cogitat, vicem dolet suam:

μηρικῇ εἰκόνι, οἷον φησὶν ἐκεῖνος χαλκεῦσαι τὸν Ἥφαιστον ἐπὶ χρυσῆς ἀσπίδος πόλεις δύο,

--- ἐν τῇ μὲν ῥα γάμοι τ'
ἔσαν εἰλαπίναι τε,

καὶ χοροὶ, καὶ παιᾶνες, καὶ δαδουχίαι· ἐν δὲ τῇ, πόλεμοι καὶ στάσεις, καὶ ἁρπαγαὶ, καὶ μάχαι, καὶ ὀλολυγαὶ, καὶ οἰμωγαὶ, καὶ στόνοι. τοῦτο διώρισται καὶ γῆ πρὸς αἰθέρα. ὁ μὲν γὰρ, εἰρηναῖόν τι χρῆμα καὶ παιάνων μεστὸν καὶ θείων χορῶν· ἡ δὲ, πολυφωνίας καὶ πολυεργίας καὶ διαφωνίας. ἐπειδὰν γὰρ ἀπαλλαγῇ ψυχὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε, ἀποδυσαμένη τὸ σῶμα, καὶ καταλιποῦσα αὐτὸ τῇ γῇ φθαρησόμενον, τῷ αὐτῷ χρόνῳ καὶ νόμῳ δαίμων ἀντ' ἀνθρώπου, ἐποπτεύει μὲν αὐτὴ τὰ οἰκεῖα θεάματα καθαροῖς τοῖς ὀφθαλμοῖς, μήτε ὑπὸ σαρκῶν ἐπιπροσθουμένη, μήτε ὑπὸ σωμάτων ἐπιταραττομένη, μήτε ὑπὸ σχημάτων παντοδαπῶν συγχεομένη, μήτε ὑπὸ ἀέρος θολεροῦ διατειχιζομένη, ἀλλὰ αὐτὸ κάλλος αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρῶσα, καὶ γαννυμένη· οἰκτείρουσα

τέρπουσα μὲν αὐτὴν τοῦ πρόσθεν βίου, μακαρίζουσα δὲ τοῦ παρόντος· οἰκτείρουσα δὲ καὶ τὰς συγγενεῖς ψυχὰς αἳ περὶ γῆν στρέφονται ἔτι, καὶ ὑπὸ φιλανθρωπίας ἐθέλουσα αὐταῖς συναγελάζεσθαι, καὶ ἐπανορθοῦν σφαλλομένας. προστέτακται δὲ αὐτῇ ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐπιφοιτᾶν τῇ γῇ, καὶ συναναμίγνυσθαι πάσῃ μὲν ἀνδρῶν φύσει, πάσῃ δὲ ἀνθρώπων τύχῃ καὶ γνώμῃ καὶ τέχνῃ· καὶ τοῖς μὲν χρηστοῖς συνεπιλαμβάνειν, τοῖς δὲ ἀδικουμένοις τιμωρεῖν, τοῖς δὲ ἀδικοῦσι προστιθέναι τὴν δίκην. ἀλλ' οὐχὶ δαιμόνων πᾶς πάντα δρᾷ, ἀλλ' αὐτοῖς διακέκριται κἀκεῖ τὰ ἔργα, ἄλλο ἄλλῳ· καὶ τοῦτό ἐστιν ἀμέλει τὸ ἐμπαθές, ᾧ ἐλαττοῦται δαίμων θεοῦ, ὡς γὰρ εἶχον φύσεως ὅτε περὶ γῆν ἦσαν, οὐκ ἐθέλουσι ταύτης παντάπασιν ἀπαλλάττεσθαι. ἀλλὰ καὶ Ἀσκληπιὸς ἰᾶται νῦν, καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἰσχυρίζεται, καὶ Διόνυσος βακχεύει, καὶ Ἀμφίλοχος μαντεύεται, καὶ Διόσκουροι ναυτίλλονται, καὶ Μίνως δικάζει, καὶ Ἀχιλλεὺς ὁπλίζεται, Ἀχιλλεὺς νῆσον οἰκεῖ εὐθὺ Ἴστρου κατὰ τὴν πον-

cum de præsenti, gaudet & gratulatur sibi. Deplorat & cognatas animas, quæ adhuc in terris volvuntur: velletque, quo est erga homines amore, versari cum illis labantesque fulcire. Munus hoc illis interea à Deo impositum est, ut cuicunque hominum generi, cuicunque fortunæ, animo atque arti assistant. Hac lege, ut bonis auxilium ferant: qui injuria afficiuntur, ab ea vindicent, qui inferunt, puniant. Ita tamen ut non omnis dæmon agat omnia, sed & ibi singulis singula distincta sint ministeria, aliud alii. Et hoc est cur dæmonum genus patibile dicamus esse: quo quidem uno, Deo concedit. Id enim cui singuli, cum adhuc in terris versarentur, maximè addicti fuerunt, ne hic quidem plane omittunt. Etiam nunc medicinam exercet Asclepius, robur Hercules: bacchatur Bacchus, divinat Amphilochus, navigant Castores, judicat Minos, Achilles armatur. Et Achilles quidem insulam

circa mare Ponticum contra Istrum incolit: templum ibi Achillis & aræ sunt. Nec facile quisquam eo, nisi re prius divina facta, accesserit. Ea rite peracta, insulam conscendit. Viderunt sæpenumero nautæ juvenem flava insignem coma, aureisque armis, tripudium saltantem militare. Alii ipsum quidem non viderunt, sed cantantem tantum ad arma audiverunt. Alii rursus & viderunt & audiverunt simul. Factum est ut & inscius aliquis in insula obdormierit, quem Achilles excitavit, in tentorium deduxit, epulo excepit. Vinum Patroclus fundebat, citharam pulsabat Achilles. Etiam Thetin adfuisse aiebat, aliosque Deos. Hector vero, prout Ilienses tradunt, terram incolit suam: qui sæpenumero per campum saltare armisque fulgurare visus est. Ego, quod ad me, nec Achillem vidi nec Hectorem: vidi autem in summa navis parte Castores, stellas scilicet lu idas, quæ navem in tempestate dirigebant. Vidi & Asclepium, sed non in somnis; vidi & Herculem, sed vigilans.

πικρὰν θάλατταν, Ἀχιλλέως ναὸς καὶ βωμοὶ Ἀχιλλέως· καὶ ἑκὼν μὲν οὐκ ἄν τις προσελθῃ ὅτι μὴ θύσων, θύσας δὲ ἐπιβαίνει τῆς νήσου. εἶδον ἤδη ναῦται πολλάκις ἄνδρα ἠΐθεον ξανθὸν τὴν κόμην, πηδῶντα ἐν ὅπλοις· τὰ ὅπλα χρυσᾶ, οἱ δὲ, εἶδον μὲν οὐδαμῶς, ἤκουσαν δὲ παιανίζοντος· οἱ δὲ, καὶ εἶδον καὶ ἤκουσαν. ἤδη δέ τις καὶ κατέδαρθεν ἄκων ἐν τῇ νήσῳ, καὶ αὐτὸν Ἀχιλλεὺς ἀνίστησι, καὶ ἐπὶ σκηνὴν ἄγει, καὶ εὐωχεῖ· ὁ Πάτροκλος οἰνοχόει, Ἀχιλλεὺς ἐκιθάριζεν· παρεῖναι δὲ ἔφη καὶ τὴν Θέτιν καὶ ἄλλων δαιμόνων χορόν. ὁ δὲ Ἕκτωρ κατὰ χώραν μένει, ὡς ὁ Ἰλιέων λόγος, καὶ φαντάζεται πηδῶν ἀνὰ τὸ πεδίον καὶ ἀστράπτων. ἐγὼ δὲ τὸν μὲν Ἀχιλλέα οὐκ εἶδον, οὐδὲ τὸν Ἕκτορα· εἶδον δὲ καὶ Διοσκούρους ἐπὶ νεὼς, ἀστέρας λαμπροὺς, ἰθύνοντας τὴν ναῦν χειμαζομένην. εἶδον καὶ τὸν Ἀσκληπιὸν, ἀλλ' οὐχὶ ὄναρ εἶδεν· καὶ τὸν Ἡρακλέα, ἀλλ' ὕπαρ.

ΕΙ ΑΙ ΜΑΘΗΣΕΙΣ ἀναμνήσεις.

Λόγος κή.

Ἀφίκετό ποτε ἀνὴρ Κρὴς Ἀθήναζε ὄνομα Ἐπιμενίδης, κομίζων λόγον, οὑτωσὶ ῥηθέντα, πιθέσθαι χαλεπόν· ἡμέρας ἐν Δικταίου Διὸς τῷ ἄντρῳ κείμενος ὕπνῳ βαθεῖ ἔτη συχνά, ὄναρ ἔφη ἐντυχεῖν αὐτὸς θεοῖς καὶ θεῶν λόγοις, καὶ ἀληθείᾳ καὶ δίκῃ. τοιαῦτα ἄττα διαμυθολογῶν, ἠνίττετο, οἶμαι, ὁ Ἐπιμενίδης, ὡς ἄρα ὁ ἐν γῇ βίος ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς, ὀνείρατι ἔοικε μακρῷ καὶ πολυετεῖ. πιθανώτερος δ' ἂν ἦν καὶ τὰ Ὁμήρου ἔπη προσθεὶς τῷ αὐτοῦ λόγῳ, ἃ περὶ ὀνείρων ἐκεῖνος. λέγει γάρ που Ὅμηρος δύο εἶναι πύλας ἀμενηνῶν ὀνείρων· τὴν μέν, ἐξ ἐλέφαντος, τὴν δέ, ἐκ κεράτων. τοὺς μὲν οὖν διὰ τῶν κεράτων ἰόντας, ἀτρεκεῖς τε εἶναι καὶ πιθανοὺς πιστεύεσθαι· τοὺς δὲ ἑτέρους, σφαλεροὺς καὶ ἀπατεῶνας, καὶ

UTRUM DISCIplinæ sint reminiscentiæ.

DISSERT. XXVIII.

CRetensis quidam Athenas olim venit, Epimenides nomine, qui Atheniensi populo mira quædam nec admodum creditu facilia adferebat. Se cum aliquando clara luce in Dictæi Jovis antrum secessisset, multos ibi annos alto sopore oppressum fuisse, Deosque in somnis vocesque eorum usurpasse, atque ita veritati litasse & justitiæ. Qua fabula nihil aliud videtur mihi indicare voluisse Epimenides, quam vitam hanc animæ humanæ respectu, nihil aliud quam longum multorumque annorum esse somnium. Quod tamen persuasisset facilius, si Homeri versus, ubi de somniis poeta agit, adjunxisset. Vult enim ille alibi, duas esse somniorum (nam ita vocat) caducorum portas, alteram eburneam, corneam alteram. Jam somnia illa quæ per corneam transeunt, vera esse & fide digna. Altera contra, inania &

fallacia, nihilque quod vigilanti in mentem venire possit, animo offerre. Eodem pertinebat Epimenidis sive fabula, sive vera historia. Somnium enim revera hæc vita nostra est, quo in corpore hoc defossus ille animus, satietate nimia & crapula, vix unquam de veritate rerum somniat: & hæc ipsa quæ vident, per eburneam plerisque portam adveniunt. Cum contra si pura alibi ac sobria sit anima, & quam minimè hæc sive crapula afflat sive satietas, huic verisimile sit alteram per portam advenire somnia: eaque ipsa manifesta ac distincta, veroque quam proxima. Hoc Epimenidis fuit somnium. Primus vero Pythagoras Samius dicere ausus est, interiturum esse corpus suum, animam vero mortis immunem seniique evolaturam esse: priusquam enim huc veniret, extitisse olim. Crediderunt vero & hoc homines, & quod olim corpore alio in terra vixisset, Euphorbus Trojanus. Quippe & hoc ipsum ita persuadebat. Forte for-

μηδὲν ὕπαρ ἐπὶ τὴν ψυχὴν φέρονται. ταύτῃ τοι ἔτεινε καὶ ὁ Ἐπιμενίδου εἴτε μῦθος, εἴτε καὶ ἀληθὴς λόγος· ἐνύπνιον γάρ τι ἐστὶν ἀτεχνῶς οὑτοσὶ ὁ δεῦρο βίος, καθ' ὃν ἡ ψυχὴ καταπεφραγμένη ἐν σώματι, ὑπὸ κόρου καὶ πλησμονῆς, μόλις πως ὀνειρώττει τὰ ὄντα. ἔρχονται δὲ ταῖς μὲν τῶν πολλῶν ψυχαῖς ὄνειροι δι' ἐλεφαντίνων πυλῶν. εἰ δέ που τίς ἐστι καθαρὰ ψυχὴ καὶ νηφάλιος, καὶ ὀλίγα ὑπὸ τοῦ δεῦρο κόρου καὶ τῆς πλησμονῆς ἐπιταραττομένη, εἰκός που ταύτῃ δι' ἑτέρων ἰόντα ἀπαντᾶν ὀνείρατα σαφῆ καὶ διακεκριμένα, καὶ ἐγγύτατα τῆς ἀληθείας. οὗτος ἦν ὁ Ἐπιμενίδου ὕπνος. Πυθαγόρας δὲ ὁ Σάμιος, πρῶτος ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὅτι αὐτῷ τὸ μὲν σῶμα τεθνήξεται, ἡ δὲ ψυχὴ ἀναπτᾶσα οἰχήσεται ἀθανὴς καὶ ἀγήρως· καὶ γὰρ εἶναι αὐτὴν πρὶν ἥκειν δεῦρο. ἐπίστευον δὲ αὐτῷ οἱ ἄνθρωποι ταῦτα λέγοντι, καὶ ὅτι ἤδη πρότερον γένοιτο ἐν γῇ ἐν ἄλλῳ σώματι Εὔφορβος δὲ εἶναι ὁ Τρὼς τότε. ἐπίστευον δὲ ὧδε· ἀφι-

κνεῖτο

κετο εἰς Ἀθηνᾶς νεὼν, οὗ πολλὰ μὲν ἦν καὶ παντοδαπὰ ἀναθήματα, ἐν δὲ τοῖς καὶ ἀσπὶς, τὸ μὲν σχῆμα Φρυγία, ὑπὸ δὲ χρόνου ἐξίτηλος. εἶπεν οὖν ὅτι γνωρίζω τὴν ἀσπίδα· ἀφείλετο δέ με ὥσπερ καὶ ἀπέκτεινε τότε ἐν Ἰλίῳ ἐν τῇ μάχῃ. θαυμάσαντες οἱ ἐπιχώριοι τὸν λόγον, καθεῖλον τὸ ἀνάθημα, καὶ ἦν ἐπίγραμμα, Παλλάδι Ἀθηνᾷ Μενέλεως ἀπὸ Εὐφόρβου. εἰ δὲ βούλει, καὶ ἄλλον λόγον αὖ διέξειμί σοι. Προκοννησίῳ ἀνδρὶ τὸ μὲν σῶμα ἔκειτο ἔμπνουν μὲν, ἀλλ' ἀμυδρῶς καὶ ἐγγύτατα θανάτου, ἡ δὲ ψυχὴ ἐκδῦσα τοῦ σώματος, ἐπλανᾶτο ἐν τῷ αἰθέρι, ὄρνιθος δίκην, πάντα ὕποπτα θεωμένη, γῆν καὶ θάλατταν, καὶ ποταμοὺς, καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη ἀνδρῶν καὶ παθήματα καὶ φύσεις παντοίας. καὶ αὖθις εἰσδυομένη τὸ σῶμα καὶ ἀναστήσασα, ὥσπερ ὀργάνῳ χρωμένη, διηγεῖτο ἅττα εἶδέ τε καὶ ἤκουσε, παρ' ἄλλοις ἄλλα. τί δή ποτ' οὖν Ἐπιμενίδης καὶ Πυθαγόρας καὶ Ἀριστέας ἐθέλουσιν αἰνίττε-

tuna Minervæ templum intrabat, in quo multa variaque dona cum videret, inter alia clypeum, forma Phrygium, vetuſtate jam detritum invenit. Hunc ſe noviſſe dixit: in Iliaco enim prælio ab eoereptum ſibi fuiſſe, à quo & interfectus eſt. Quæ verba cum vehementer admirarentur cives, detraxerunt clypeum, in quo inſcriptionem hanc invenerunt: *Palladi Minervæ ab Euphorbo Menelaus.* Si vis & aliud tibi referam. Homo fuit Proconneſius, cujus corpus aliquandiu humi jacebat, non plane quidem ſine ſpiritu, ita tamen ut vix quicquam ſupereſſet vitæ, mortique eſſet quam proximum. Interim anima relicto corpore in cœlo adinſtar avis errabat, omniaque infra ſe poſita videbat: terram, mare, fluvios, urbes, gentes, hominumque affectiones & naturas quaſlibet. Mox reverſa corpus intrabat denuo ac erigebat: quo velut inſtrumento uſa quæcunque uſquam viderat narrabat. Quid ergo hæc Epimenidis, Pythagoræ ac Ariſteæ volunt ſibi? Aliudne exi-

simas quam otium quod vir bonus à voluptatibus reliquisque corporis affectionibus agit: ecum à tumultu illius vindicata anima, penitus in se mentem convertit suam, atque ita denuo relictis rerum simulacris, ipsam contemplatur veritatem? Nihil certe aliud hoc quam suavis quidam somnus est, in quo somnia quidem quamplurima, verissima tamen omnia se nobis offerunt. Non aliud, quam si alis quibusdam in altum noster erigeretur animus, non supra summa tantum montium juga, quamdiu in caliginoso hoc & confuso versatur aere, sed longè sublimius in immutabili illo æthere, à serenitate simul & quiete ad contemplationem veritatis leniter deductus. Quæ autem est tandem ea deducendi ratio, aut quo potissimum convenienter eam designabimus nomine? An disciplinam, an eodem cum Platone nomine reminiscentiam dicemus? An utrunque simul, hoc & illud; ut duo videlicet rei uni tribuamus nomina? Talis ea est ergo reminiscentia, quale illud quod inter-

θαι; ἄλλο τι ἢ τὴν σχολὴν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς ἀπὸ τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν καὶ παθημάτων; ὅταν ἀπαλλαγεῖσα τοῦ περὶ ἐκεῖνο ταράχου, καὶ ἐπιστρέψασα εἰς ἑαυτὴν τὸν νοῦν, ἔμπαλιν ἐντυγχάνῃ τῇ ἀληθείᾳ αὐτῇ, ἀφεμένη τῶν εἰδώλων. τοῦτο ἔοικε μὲν ὕπνῳ καλῷ καὶ μεστῷ ἐναργῶν ὀνειράτων, ἔοικε δὲ ψυχῆς πλήσει μεταρσίῳ, οὐχ ὑπὲρ ἄκρων φερομένης τῶν ὀρῶν ἐν ἀχλυώδει καὶ παρεσπαρμένῳ τῷ ἀέρι, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦτον ὕψους ἐν σταθερῷ αἰθέρι, γαλήνης καὶ ἠρεμίας αὐτὴν παραπεμπούσης ἀλύπως τοῦ ἀληθοῦς ἐπὶ τὴν ὄψιν. τίς δὲ ὁ τῆς παραπομπῆς τρόπος, καὶ τί αὖ αὐτὴν ἐμμελῶς ὀνομάζωμεν; ἆρά γε μάθησιν, ἢ Πλάτωνι ὁμοφώνως ἀνάμνησιν; ἢ δύο θησόμεθα ὀνόματα πράγματι ἑνί, μάθησιν καὶ ἀνάμνησιν; τὸ δέ ἐστι τοιοῦτον οἷον τὸ περὶ τῶν ὀφθαλμῶν πάθος. σώζεται μὲν γὰρ αὐτῷ ἡ ὄψις ἀεί, ἤδη δέ που ὑπὸ συμφορᾶς ἐπιχυθεῖσα ἀχλύς, καὶ ἀμ-

φιέσασα:

φιέσασα τὸ ὄργανον, διετείχισεν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὰ ὁρώμενα ὁμιλίαν. ἡ δὲ τέχνη παρελθοῦσα ὄψιν μὲν οὐκ ἐνεποίησε τῶν ὀφθαλμῶν, τὸ δὲ ἐνοχλοῦν παραγαγοῦσα, ἀπεκάλυψεν αὐτοῦ τὸν ἔξω δρόμον. νόμιζε δή μοι καὶ τὴν ψυχὴν, ὄψιν τινὰ εἶναι διορατικὴν τῶν ὄντων φύσει καὶ ἐπιστήμονα· ὑπὸ δὲ τῆς τῶν σωμάτων συμφορᾶς ὑποκεχύσθαι αὐτῇ πολλὴν ἀχλὺν, ἣ συγχεῖν τὴν θέαν, καὶ ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἀκρίβειαν, καὶ ἀποσβεννύναι τὸ οἰκεῖον φῶς. προσιόντα δὲ αὐτῇ τεχνίτην λόγον, ὥσπερ ἰατρὸν, οὐ προστιθέναι αὐτῇ φέροντα ἐπιστήμην, πρᾶγμα ὃ μήπως ἔχει, ἀλλ' ἐπεγείρειν ἣν ἔχει μὲν, ἀμυδρὰν δὲ καὶ ξυνδεδεμένην καὶ καρηβαροῦσαν. ὄντινα οὖν τρόπον καὶ ταῖς κυούσαις προσάγουσα ἡ μαιευτικὴ τὰς χεῖρας σὺν τῇ τέχνῃ, ὑποδέχεται τὸ κυόμενον, καὶ θεραπεύει τὰς ὀδύνας, καὶ ἐξάγει τὸ τελεσφορηθὲν εἰς φῶς, καὶ ἀπαλλάττει τῆς ὀδύνης τὴν φέρουσαν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ λόγος μαιεύεται τὴν ψυχὴν κύου-

dum oculo accidit, cui cum semper videndi adsit potentia, nonnunquam tamen caligo aut tenebræ viam ipsam obsident, quæ à contemplatione rerum oculum avertant. Accedit ergo ars, quæ licet videndi illi non tribuat potentiam, impedimentum tamen tollit, liberumque radiis egressum concedit. Puta animam nostram talem esse videndi potentiam, quæ ea quæ sunt natura perspicit & cognoscit. Huic communi corporum evenire calamitate, ut caligo offusa, eripiat aspectum, aciem obtundat, propriumque lumen extinguat. Accedere postea rationis artem, quæ tanquam medicus scientiam illi quidem non confert, aut præbet novam: sed eam quam habet, licet tenuem admodum confusamque ac vacillantem, erigit. Sicut ergo gravidis artem simul manumque obstetricia admovet, fœtum excipit, dolores mitigat, simulque fœtum jam maturum in lucem educit, puerperamque dolore liberat: eodem modo animæ jam gravidæ, jam partui propinquæ obstetricatur ratio. Ita tamen ut quam-

plurimæ,

plurimæ, vel obstetricum imperitia, vel dolorum vehementia, vel ignavia abortiantur seminum: paucæ contra raræque ad finem suum perveniant animæ. Finem dico perfectum ac plenum, quique à majoribus non degeneret suis. Ipsa autem animi conceptio, mens dicitur, partitudo sensus, partus ipse reminiscentia. Sed & omnes animæ natura pariunt, partitudines sensu sustinent, pariunt ratione. Sicut igitur nihil sine semine, nec aliud à semine, ut homo ex homine, bos è bove, olea ex olea, vitis è vite, nascitur: sic etiamsi veritatem intelligat animus, necesse est vera illa esse, quæ animo insita sunt semina. Quod si sunt, etiam semper fuerunt: si semper fuerunt, immortalia sunt. Ut nihil aliud sit quam quædam, ut ita dicam, eorum quæ in animo sunt efflorescentia seminum, scientia, ac matura vere perfectio: quam contra ignorantiam dicunt, nihil aliud quam quidam quasi

σαν καὶ ὠδίνων μεστήν. ἀλλὰ πολλαὶ ἀμβλίσκουσιν, ἢ δι' ἀτεχνίαν τῶν μαιευομένων, ἢ διὰ σφοδρότητα τῶν ὠδίνων, ἢ διὰ ἀμβλύτητα τῶν σπερμάτων· ὀλίγαι δέ τινες καὶ σπάνιοι ψυχαὶ τελεσφόροι· ὧν τὰ ἔκγονα σαφῆ καὶ διηρθρωμένα καὶ γνήσια τῶν πρώτων πατέρων. ὄνομα δὲ τῇ μὲν ψυχῆς κυήσει νοῦς, τῇ δὲ ὠδῖνι αἴσθησις, τῇ δὲ ἀποτέξει ἀνάμνησις. κύουσι δὲ πᾶσαι μὲν ψυχαὶ φύσει, ὠδίνουσι δὲ ἔθει, τίκτουσι δὲ λόγῳ. ὥσπερ οὖν ἀδύνατον φῦναί τι ἄνευ σπέρματος, καὶ ἀλλοῖον ἢ οἷα τὰ σπέρματα, ἄνθρωπον μὲν ἐξ ἀνθρώπου, βοῦν δὲ ἐκ βοός, καὶ ἐξ ἐλαίας ἐλαίαν, καὶ ἐξ ἀμπέλου ἄμπελον· οὕτω καὶ εἴ τι ἀληθὲς ἡ ψυχὴ ξυνίησιν, ἀνάγκη ἀληθῆ εἶναι πάντα τὰ σπέρματα ἐμπεφυτευμένα τῇ ψυχῇ· εἰ δὲ ἦν, καὶ ἀεὶ ἦν. ἀεὶ δὲ ὄντα, καὶ ἀθάνατα ἦν. καὶ τοῦτό ἐστιν ἀμέλει τὸ περὶ τὰς ἐπιστήμας γιγνόμενον σπερμάτων ψυχῆς ἄνθος καὶ τελεσφόρησις. ὃ δὲ καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι ἄγνοιαν, τί ἂν ἄλλο εἴη ἢ ἀργία τῶν σπερμάτων; εἰ μὲν οὖν τοιοῦ-

τον

πού ἐστιν ἡ ψυχὴ οἷον καὶ τὸ σῶμα, θνητὸν καὶ φθειρόμενον καὶ λυόμενον καὶ σηπόμενον, οὐδὲν ἔχω περὶ αὐτῆς σεμνὸν εἰπεῖν. οὐδὲ γὰρ περὶ σώματος σεμνὸν οὐδὲν εἰπεῖν ἔχω. ἐφήμερον γὰρ τὸ θρέμμα καὶ ἀκροσφαλὲς φερόμενον, ἄπιστον, ἀσαφὲς καὶ ἔμπληκτον. εἰ τοιοῦτον ἡ ψυχή, οὔτε τι οἶδε οὐδὲ ἀναμιμνήσκεται, οὔτε μανθάνει. θᾶττον γὰρ αὖ φυλάξαι σφραγῖδος τύπους κηρὸς ὑπὸ ἡλίου τηκόμενος, ἢ ψυχὴ μάθημα, εἴπερ ἐστὶ σῶμα. πᾶν γὰρ σῶμα ῥεῖ καὶ φέρεται ὀξέως δίκην Εὐρίπου, ἄνω καὶ κάτω· νῦν μὲν ἐκ νηπιότητος εἰς ἥβην οἰδαῖνον, νῦν δὲ ἐξ ἥβης εἰς γῆρας ὑπονοστοῦν καὶ ὑποφθειρόμενον. ἀλλ' οὐ τοιοῦτον χρῆμα εἶναι τὴν ψυχὴν μαντεύεται οὔτε Πυθαγόρας, οὔτε Πλάτων· ἀλλ' οὐδὲ ὁ πρὸ τούτων Ὅμηρος, ᾧ καὶ ἐν ᾅδου διαλέγονται αἱ ψυχαὶ καὶ εἰσι μαντικαὶ τότε· λέγει δέ που αὐτὸ καὶ ἀοιδὸς ἀνήρ,

Αὐτοδίδακτος δ' εἰμί, θεοὶ δέ μοι ὤπασαν ὀμφήν.

Καὶ ἀληθῆ λέγει. αὐτοδί-

torpor eorum. Quod si corpori similis sit anima, morti videlicet obnoxia & corruptioni si dissolvatur & putrescat, magnifice de ea loqui vereor: sicut nec magnifice de corpore loqui possum. Caduca namque periculisque proxima, dubia, incerta, intemperansque res ejus respectu homo est. Si talis sit animus, nec scire quicquam nec reminisci poterit nec discere. Facilius enim cera sole liquefacta impressam sigilli imaginem servaret, quam disciplinam animus, si quidem sit corpus. Mutatur enim corpus omne ac movetur, celeriterque Euripi instar huc illuc fertur. Nunc ex infantia in pubertatem excrescit, nunc ex juventa in senectutem delabitur. Talem esse animum, neque Pythagoræ neque Platonis concedunt oracula. Sed nec id judicavit qui præcessit eos Homerus, cui etiam apud inferos loquuntur animæ, ac ne ibi quidem divinare desinunt. Idem fere dicit citharœdus ille apud eum alibi:

Sponte mea didici, tribuerunt numina musam.

Nec fallitur: sponte enim

disci

discit animus, scientiamque à Diis natura sua copiose consequitur. Nisi forte reliqua quotquot sunt animalia sponte opera sua cognoscere, nec præceptorem ullum agnoscere dicamus; non ad fortitudinem leones, non ad fugam servos, non ad cursum equos: (ut aves taceam, quas in arborum culminibus spontanea arte nidos suos contexere, araneasque quas spontaneo filo retia sua in aere suspendere, sicut & lustra serpentes, & antra pisces natura mater docuit: quod omnes denique animalium artes singulæ generi suo ad salutem tuendam â natura donatæ sunt) homini autem cunctorum animalium, quod ad intellectum, facile principi, insititiam forisque inductam tribuamus scientiam? Apage. Alterum enim necesse est, ut aut invenerit quod scit: aut didicerit. Quorum utrunque per se infirmum est, nisi natura adsit scientia. Qui invenit enim quomodo utetur invento, si usum ignoret illius? Si enim mediterraneus aliquis, ut est apud Homerum, cuidam occurrat, qui temonem navis gestat, dicet,

διδακτὸν γάρ τι χρῆμα ἀτεχνῶς ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ εἰδέναι παρὰ θεῶν τῇ φύσει εὖ ἔχον. ἢ τὰ μὲν ἄλλα ζῷα αὐτοδίδακτα πρὸς τὰ αὐτῶν ἔργα, καὶ οὐδεὶς εἰπεῖν ἔχει διδασκάλους, οὐ λεόντων πρὸς ἀλκὴν, οὐκ ἐλάφων πρὸς φυγὴν, οὐχ ἵππων πρὸς δρόμον· ἀλλὰ καὶ ὀρνίθων γένος αὐτοδίδακτον, ἐπ' ἄκρων φυτῶν ἐμηχανήσατο καλιὰς αὐτουργῷ τέχνῃ, καὶ ἀράχναι αὐτοφυεῖ μίτῳ θήρατρα ἐν ἀέρι, καὶ ἑρπετὰ φωλεοὺς, καὶ ἰχθύες χηραμοὺς, καὶ ὅσαι ἄλλων ζώων τέχναι πρὸς σωτηρίαν ἑκάστῳ σύμφυτοι γένει. ἀνθρώπῳ δὲ ἄρα τῷ νοερωτάτῳ τῶν ὄντων ἐπείσακτον ἥξει τὸ εἰδέναι; οὐκοῦν ἥξει ποτέ· ἀνάγκη γὰρ ἢ εὑρόντα εἰδέναι, ἢ μαθόντα· ὧν ἑκάτερον ἀσθενὲς, οὐχ ὑπούσης ἐπιστήμης φύσει. ὅ τε γὰρ εὑρὼν, πῶς ἂν χρήσαιτο τῷ εὑρεθέντι, μὴ γνωρίσας αὐτοῦ τὴν χρείαν; κἂν γὰρ ἠπειρώτης ἀνὴρ κατ' Ὅμηρον οἴακι ἐντύχῃ, φήσει,

Ἀθηρηλοιγὸν ἔχειν ἀνὰ φαιδίμῳ ὤμῳ.

ὅθεν μαθὼν, παρὰ μὲν τοῦ οὐκ εἰδότος οὐκ ἂν μάθοι· παρὰ δὲ τοῦ εἰδότος κἂν μάθῃ, ἐρήσομαι τὸν διδάξαντα, πῶς καὶ οὗτος ἔγνω. οὐκοῦν καὶ οὗτος ἢ εὗρεν ἢ ἔμαθεν· καὶ εἰ μὲν εὗρε, τὰ αὐτὰ ἐρήσομαι, πῶς ἐχρήσατο τῷ εὑρεθέντι, μὴ γνωρίσας· εἰ δὲ ἔμαθε παρ' ἄλλου, πάλιν ἤδη ἐκεῖνον διέρεσθαι. καὶ ποῖ στησόμεθα, ἄλλου ἄλλον διδάσκαλον ἀνερωτῶντες; ἀφίξεται γάρ ποτε λογισμὸς περιϊὼν ἐπὶ τὸν οὐ μαθόντα, ἀλλ' εὑρόντα· πρὸς ὃν τὰ αὐτὰ ἐκεῖνα ῥητέον. ἥκει τοίνυν ἡμᾶς ὁ λόγος φέρων ἐπὶ τὸ ζητούμενον. ἴδιον γὰρ ψυχῆς εὕρεσις, αὐτογενής τις οὖσα καὶ ξύμφυτος. τί δ' ἄλλο ἐστὶν ἢ δόξαι ἀληθεῖς ἐπεγειρόμεναι; ὧν τῇ ἐπεγέρσει τε καὶ συντάξει ἐπιστήμη ὄνομα· εἰ δὲ βούλει, καὶ ταύτῃ εἴκαζέ μοι τὸ γιγνόμενον στρατιώτῃ πλανωμένῳ καὶ διακεχυμένῳ· ἢ καθ' Ὅμηρον μᾶλλον, νὺξ μὲν ἔστω καὶ ἡσυχία πολλὴ

Vannum hominem gestare humeris ingentibus illum.

. . . . Quæram unde didicerit. Ex eo enim qui nescit scire non potest: sin ex eo qui scit, quæram ex præceptore quo pacto & ipse didicerit. Necesse enim & hunc vel invenisse vel didicisse. Quod si invenit, rursus quæram quo pacto uti potuit, si non intellexerit. Sin ex alio didicit, libebit & hunc interrogare. Quando autem desinemus tandem, quove loco consistet discendi ex aliis modus? Necesse est enim tandem ad eum nos deducat, qui non didicit, sed invenit. Cui eadem illa dicemus: atque ita sponte ad id quod quæritur nos deducet ratio. Propria enim animæ est inventio, quæ spontanea genuinaque & agnata est nobis: neque aliud quam opinionum est in animo excitata veritas; quarum excitatio atque ordinatio scientia dicitur. Ipsam si lubet cum milite confer, qui in castris extra ordinem passim oberrat suum & vagatur. Aut potius ut Homerum sequamur, fingamus noctem esse, quie-

temque in castris profundam, aliosque omnes ordine somno sepultos altissimo jacere,

At non Atriden pastorem
Agamemnona gentis,
Detinuit somnus.

qui ordine omnes excitet, aciemque instruat:

---equites & robora primum,
In medio jubeat timidas procedere turmas.

Tale quid existima & in animo fieri nostro, noctem videlicet somnumque in ea qui cogitationes ejus opprimat oboriri profundum. Rationem autem imperatorem esse aut regem (vel quodcunque eam appellare velis) qui singulos adeat, sopitos excitet, excitatos ordine disponat. Somnum ipsum oblivionem, excitationem è somno, reminiscentiam voca. Curam vero conservationemque eorum quos jam ordinavit ratio, memoriam. Excitatur autem paulatim reminiscentia, dum aliud ex alio inquirit anima, & à præsenti ad id quod futurum est quasi manu deducitur. Videre etiam in actionibus humanis ejusmodi reminiscentias licet. A Demodoco in

κατὰ τὸ στρατόπεδον, καὶ ὕπνος βαθὺς τῶν ἄλλων ἁπάντων κειμένων ἑξῆς,

Ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδην Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν
Ὕπνος ἔχεν.

Ἀλλ' ἐπιὼν καὶ ἐξανιστὰς ἕκαστον καὶ συντάττων,

--- ἱππῆας μὲν πρῶτα καὶ ἐσθλοὺς,
Ἕρκος ἔμεν πολέμοιο, κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσε.

Τοιοῦτον ἡγοῦ καὶ περὶ τὴν ψυχὴν γίγνεσθαι, νύκτα πολλὴν, καὶ ὕπνον βαθὺν τῶν τῆς ψυχῆς νοημάτων· τὸν δὲ λόγον αὐτὸν, στρατηγὸν ὄντα ἢ βασιλέα (ἢ ὅ, τι περ ὀνομάζων χαίρεις) ἐπιόντα τούτων ἕκαστον καὶ ἐπεγείροντα καὶ συντάττοντα. κάλει δὲ τὸν μὲν ὕπνον αὐτὸν, λήθην· τὴν δὲ ἀνάστασιν αὐτῶν, ἀνάμνησιν· μνήμην δὲ, τὴν φυλακὴν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν συνταχθέντων. γίγνεται δὲ ἡ ἀνάμνησις κατὰ βραχὺ, ἕτερον ἐξ ἑτέρου θηρευούσης τῆς ψυχῆς, καὶ χειραγωγουμένης ὑπὸ τοῦ παρόντος ἐπὶ τὸ μέλλον. ὁποῖον ἀμέλει περὶ τὰς τῶν δεῦρο πραγμάτων ἀναμνήσεις γίγνεται· ᾄδει ὁ Δημο-

Δημόδοκος ἐν τῇ τῶν Φαιάκων δαιτὶ,

Νεῖκος Ὀδυσσῆος καὶ Πηλείδεω Ἀχιλλῆος.

Ὀδυσσεὺς παρὼν, ἀκούων τῆς ᾠδῆς, γνωρίσας, δακρύει· ἆρ' οὖν οὐκ εἰκὸς, ἐπιλαβομένης αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τοιαύτης ἀρχῆς, ὁδεύειν ἐπὶ τὰ ἐκεῖ ἔργα, καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ συμπίνειν τοῖς Φαίαξιν, αὐτοῦ μένον, τὴν δὲ ψυχὴν γίγνεσθαι ἐκεῖ ἐν Ἰλίῳ, τῆς μνήμης ἀναπεμπαζομένης ἕκαστον ὧν εἶδέ πως, καὶ ἰοῦσαν ἐπὶ πολλὰ τῶν ἑαυτῆς θεαμάτων, ἀπὸ μικρᾶς ἀρχῆς; ἤδη τὶς καὶ λύραν ἰδὼν, ἐμνήσθη τῶν παιδικῶν τῶν χρησαμένων τῇ λύρᾳ. κοῦφον γάρ τι χρῆμα ἀνάμνησις καὶ εὔκολον· καὶ ὥσπερ τὰ εὐκίνητα τῶν σωμάτων, οὐ χειραγωγοῦντος προσάγοντος δεῖται, καὶ παραλαβόντα τὴν ἐξ ἐκείνου ἀρχὴν, φυλάττει ἐπὶ πολὺ τὴν κίνησιν· οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἐπιλαβόμενος πρὸς μνήμην βραχείας ἀρχῆς, ἣν ἡ αἴσθησις αὐτῷ ὀρέγει, ἐπὶ πολλὰ χωρεῖ προσιὼν κατὰ ἀνάμνησιν. ἕκαστον γὰρ οἶμαι τῶν ὄντων ἢ γεγονότων τῶν οἷς ἡ

Phæacum convivio canitur,

Lis Laertiaden Pelidenque inter Achillem.

Adest Ulysses, cantilenam audit, auditam agnoscit, lacrymasque effundit. Quis igitur dubitet, quin ab hoc tanquam principio ad reliqua quæ ibi gesserat ejus abjerit animus: corpusque unà cum Phæacibus ibidem loci potaverit, pars altera in Ilio fuerit: dum singula quæ ibi viderat, memoria ruminat, infinitaque quæ ad tempus illud conspexerat, uno hoc admonitus, tanquam præsentia cernit iterum? Quid quod sæpe aliquis lyram cum videt, de amasio suo cogitat, qui tractavit eam? Agilis namque & expedita est reminiscentia. Sicut enim ea quæ facile moventur corpora, motum tamen impulsumque manus requirunt, à quo initium cum semel acceperunt, diutissimè eum conservant: sic mens nostra, ut in memoriam redeat, exiguum nacta principium, quod à sensibus accipit, longè lateque plurima reminiscitur. Res enim singulæ sive præsentes eæ sive an-

teractæ sint, quas semel contemplatus est animus, aliquo inter se cohærent modo. Aut tempore, sicut noctem dies, juventutem senectus, ver æstas excipit. Aut affectione, ut pulcritudinem amor, contumeliam ira, secundam fortunam gaudium, adversam mœror sequitur. Aut loco, ut

Pharinque Spartamque, columbiferam quoq; Thisben.

Aut distributione,

Bœotis dux Peneleos & Leitus heros.

Arcesilausque, Prothoënorque, Cloniusque.

Aut potentia.

Jupiter Ajacis da vel magni Diomedis,

Divitis aut sortem regis prodire Mycenæ.

Sensus igitur qui tanquam in vestibulo constituti sunt animæ, simulac rei alicujus arripuerint initium, mentique tradiderint, mens vicissim hæc arripit, reliquaque hujus intuetur beneficio, donec ea quæ vel temporis, vel naturæ, vel distributionis, vel loci, vel honoris, vel potentiæ ratione inter se cohærent, omnia simul percurrit. Sicut enim in longa aliqua tenuique hasta fieri videmus, ut extremam

ψυχὴ ἐνέτυχεν, ἀκολουθίαν ἔχειν, ἢ κατὰ χρόνον, ὡς ἐπὶ ἡμέρᾳ νὺξ, καὶ ἐπὶ νεότητι γῆρας, καὶ ἐπὶ χειμῶνι ἔαρ· ἢ κατὰ πάθος, ὡς κάλλει ἔρως ἐπιγίγνεται, καὶ προπηλακισμῷ ὀργὴ, καὶ ἡδονὴ εὐτυχίαις, καὶ λύπη συμφοραῖς· ἢ κατὰ τόπον,

Φᾶριν τε, Σπάρτην τε, πολυτρήρωνά τε Θίσβην.

Η κατὰ νομὴν,

Βοιωτῶν μὲν Πηνέλεως καὶ Λήϊτος ἦρχον,

Ἀρκεσίλαός τε, Προθοήνωρ τε, Κλονίός τε.

Η κατὰ δύναμιν,

Ζεῦ πάτερ, ἢ Αἴαντα λαχεῖν, ἢ Τυδέος υἱὸν,

Η αὐτὸν βασιλῆα πολυχρύσοιο Μυκήνης.

Ἀτε οὖν ἐν προθύροις τῆς ψυχῆς αἱ αἰσθήσεις ἱδρυμέναι, ἐπειδὰν τινὸς ἐφάψωνται ἀρχῆς, καὶ παραδῶσι τῷ νῷ, ἐπιλαβόμενος ταύτης, διορᾷ τὰ λοιπὰ καὶ διεξέρχεται ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα, ἢ χρόνῳ, ἢ φύσει, ἢ νόμῳ, ἢ τόπῳ, ἢ τιμῇ, ἢ δυνάμει· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν μακρῶν καὶ λεπτῶν δοράτων, ὁ τοῦ στύρακος κινήσας, παρέπεμψε τὴν κίνησιν κατὰ παντὸς

τοῦ

τοῦ δόρατος μέχρι τῆς αἰχμῆς· καὶ ὥσπερ τῶν μακρῶν καὶ διατεταμένων κάλων ὁ διασείσας τὴν ἀρχὴν, παραδίδωσι τὴν κίνησιν τοῦ ὅλου, βαδίζουσαν ἐπὶ τὸ πέρας. οὕτω καὶ τοῦ νοῦ βραχείας ἀρχῆς δεῖ πρὸς ἔννοιαν τῶν πραγμάτων ὅλων· ὁ μὲν δὴ εὖ πεφυκὼς ἀνὴρ, καὶ πρὸς ἀρετὴν εὐδρομώτατος, αὐτός τε παρ' αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν λαβὼν, πορεύεται, καὶ ἐφοδεύει, καὶ ξυλλαμβάνει, καὶ ἀναπεμπάζεται τῇ μνήμῃ τὰ τοῦ νοῦ θεάματα· ὁ δὲ ἧττον δεινὸς, δεῖται Σωκράτους, αὐτοῦ μὲν διδάσκοντος οὐδὲν, διερωτῶντος δὲ καὶ διαπυνθανομένου. ὁ δὲ ἀποκρίνεται πάλιν αὐτῷ. τίς ἂν οὖν ἀποκρίνηται ἃ μήπω οἶδε; πλὴν εἰ μὴ καὶ τὸν βαδίζοντα χειραγωγοῦντος ἑτέρου, φήσει τις μὴ βαδίζειν αὐτόν. τί τοίνυν διαφέρει ὁ χειραγωγῶν τοῦ ἀνερωτῶντος, καὶ τί διαφέρει ὁ βαδίζων τοῦ ἀποκρινομένου; ὁ μὲν γὰρ ἑαυτοῦ παρέχει τὴν ἐνέργειαν, ὁ δὲ ἐκείνῳ τὴν ἀσφάλειαν. ἀλλ' οὔτε ὁ χειραγωγούμενος, μανθά-

qui partem movet, motum illum ad alterum usque finem per totam diffundat: aut in longo protensoque fune, primum qui partem quatit, totum necessario, eunte ad finem usque motu illo, movet: ita exiguo tantum ad recordationem rei totius menti opus est initio. Jam præclaræ indolis homo, & ad virtutem natus, illud à se sumit initium: mox viam ingreditur, mentisque contemplationes tanquam itinere instituto petit: quas & assequitur, & recordatione volvit ac memoria. Atqui minus à natura consecutus est, Socrate opus habet, non qui doceat quicquam, sed tantum interroget, ac examinet: ipse enim quæ vera sunt, respondet. Quis autem respondebit quæ ignorat? Nisi quis hominem existimet qui manu deducitur dum incedit, non incedere. Quid autem inter eum interest qui manu ducit, & qui interrogat, aut eum qui incedit & qui respondet? Alter enim à se actionem habet, alter confirmat illam & regit. Sed neque ille qui manuducitur, discit incedere, ne-

que

que qui interrogatur, discit respondere. Et tamen uterque, alter quidem incedit, potest enim: alter respondet, novit enim. Uterqne autem utrumque confirmat & juvat. Corpus enim à natura habet quod incedit, quod ratiocinetur animus. Qui si æternus est, est, ut est revera, necesse est ab æterno intellectus illi rerum inesse & scientias. Cum vero duplici vita fruatur anima, altera pura, clarissima, nullis exercitata calamitatibus, altera turbida, concitata, diversisque fortunæ intricata casibus: hic dum versatur, obscuritate plurima perfusa est & caligine, & quod temulenti solent, capitis vertigine laborat. Inter hæc non secus quam immodica vini ingurgitatione exæstuans, non longe abest ab insania: nisi quod interdum se colligit, ut neque plane vacillet, neque omnino sincera utatur ratione, sed in ignorantiæ rationisque sedeat confinio. Postquam vero hinc illuc tanquam è Cimmeriorum terra se subduxerit, claroque frui

νει βαδίζειν, οὔτε ὁ ἀνερωτώμενος, ἀποκρίνεσθαι μανθάνει· ἀλλ' ἑκάτερος, ὁ μὲν βαδίζει· δύναται γάρ· ὁ δὲ ἀποκρίνεται· οἶδε γάρ. ξυνεπιλαμβάνουσι δὲ πρὸς ἀσφάλειαν ἑκατέρῳ ἑκάτερος· σῶμα μὲν βαδιστικὸν τῇ φύσει, ψυχὴ δὲ λογιστικὴ τῇ φύσει· εἰ δ' ἔστιν ἀθάνατος, ὥσπερ ἔστιν, ἀνάγκη που αὐτῇ τοῦτο ἐξ ἀϊδίου ἐνεῖναι, τὰς νοήσεις τε καὶ ἐπιστήμας τῶν πραγμάτων· ἅτε δὲ, οἶμαι, διττῷ βίῳ ἡ ψυχὴ συνεχομένη, τῷ μὲν, καθαρῷ καὶ διαυγεῖ καὶ ὑπὸ μηδεμιᾶς συμφορᾶς ἐνοχλουμένῳ, τῷ δὲ, θολερῷ καὶ ἐν παντοίαις τύχαις φυρομένῳ· ἐνταῦθα μὲν ἀσαφείας ἐμπίπλαται, καὶ καρηβαρεῖ, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τῶν μεθυόντων πάθος. τούτοις γάρ που φλεγμαίνουσα ἡ ψυχὴ ὑπὸ τοῦ ἀνέδην πότου, ἐγγύτατα μὲν τείνει μανίας, ἤδη δέ που ἀνακαλεῖται αὐτὴν, καὶ οὔτε ἀκριβῶς σφάλλεται, οὔτε σαφῶς λογίζεται, ἀλλ' ἐν μεθορίᾳ μένει ἀγνοίας καὶ λογισμοῦ. ἐπειδὰν δὲ ἀπαλλαγῇ ἡ ψυχὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε, ὥσπερ ἐκ τῆς κιμμερίων γῆς ἐπὶ

λαμπρὸν

λαμπρὸν αἰθέρα ἐξελθοῦσα, ἐλευθέρα μὲν γενομένη σαρκῶν, ἐλευθέρα δὲ ἐπιθυμιῶν, ἐλευθέρα νόσων, ἐλευθέρα συμφορῶν, τότε δὴ ὁρᾷ καὶ λογίζεται τἀληθῆ αὐτὰ, θεοῖς καὶ θεῶν παισὶ συγγιγνομένη, ὑπὲρ ἄκραν τοῦ οὐρανοῦ ἁψῖδα συμπεριπολοῦσα, καὶ συντεταγμένη στρατιᾷ θεῶν ὑφ᾽ ἡγεμόνι καὶ στρατηγῷ τῷ Διΐ. καὶ μέμνηται μὲν ἀληθῶς τότε, ἀναμιμνήσκεται δὲ νῦν ἐκείνων· καὶ θαρσεῖ μὲν τότε, σφάλλεται δὲ νῦν. ἡ δὲ ἐρρωμένη ψυχὴ καὶ χρηστῷ δαίμονι συγκεκληρωμένη, κἀνταῦθα ἀντέχει τῷ μυκηθμῷ, καὶ κατὰ δύναμιν ἀπαλλάττουσα αὑτὴν τῆς περὶ τὸ σῶμα ὁμιλίας, τὴν μνήμην ἐγείρει ἐκείνων τῶν θεαμάτων καὶ ἐκείνων τῶν ἀκουσμάτων. διὰ τοῦτ᾽ ἄρα καὶ οἱ ποιηταὶ τὴν μνημοσύνην αἰνίττονται μουσῶν μητέρα, μούσας μὲν τὰς ἐπιστήμας ὀνομάζοντες, ἠγάθεον χορὸν, καὶ ἔργον Διὸς, ὑπὸ μνημοσύνης δὲ γενομένας καὶ συντεταγμένας. θεραπεύωμεν τὰς μούσας, θεραπεύωμεν τὴν μνημοσύνην.

cœperit æthere, nec amplius cum corpore morbisve aut ullis luctatur calamitatibus; tum demum veritatem ipsam perspicit, puraque ratione assequitur. Tum in Deorum Deorumque filiorum recepta consortium, supra summos cœli cum iis vagatur fornices, divinæq; aciei adscribitur, cui imperator præest ac dux Jupiter. Tunc integra utitur memoria, nunc tantum reminiscitur. Tunc confidit sibi, nunc errat tantum. Præclarus nihilominus animus, & qui corporis sui hospitem bonum nactus est Deum, etiam hic à tumultu se vindicat: relictoque quantum in se est corporis consortio, quæ vel vidit ibi vel audivit, ruminat memoria. Nec aliud est cur Mnemosynen Musarum matrem esse tradant poetarum fabulæ. Nihil enim aliud Musæ sunt illis quam scientia: chorus videlicet divinus, opusque Jovis, quas producit ordinatque Mnemosyne. Colamus Musas, colamus Mnemosynen.

UTRI

UTRI MELIUS de Diis senserint poetæ an philosophi.

DISSERT. XXIX.

LIbentissime inter se contendunt homines, non de Republica tantum aut imperio, reliquisque quæ in medio versantur malorum: verum ita ut nec à rebus omnium tranquillissimis abstinendum putaverint; poetice dico & philosophia. Quæ, duo quidem sunt, nomen si spectes, unum si essentiam, & rem ipsam, adeo ut per se nihil differat. Ut si quis aliud diem esse existimet, quam Solis lucem defluentem in terras, aut solis cursum supra terram, aliud quam diem. Eodem modo ad philosophiam se habet poetice. Quid enim aliud poetice est, quam philosophia tempore vetustior, harmonia metrica, argumento fabulosa? Aut quid aliud philosophia, quam poetice, tempore recentior, harmonia expeditior, argumento apertior? Inter hæc duo ergo quæ tempore tantum inter se

ΤΙΝΕΣ ΑΜΕΙΝΟΝ περὶ θεῶν διέλαβον, ποιηταὶ ἢ φιλόσοφοι.

Λόγος κθ'.

ΔΕινῶς γε οἱ ἄνθρωποι στασιαστικοὶ, οὐ μέχρι πολιτέιας μόνον, οὐδὲ ἀρχῆς, οὐδὲ τῶν ἐν μέσῳ κακῶν· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ εἰρηνικώτατα τῶν ὄντων προεληλύθασι, ποιητικὴν καὶ φιλοσοφίαν· χρῆμα διττὸν μὲν κατὰ τὸ ὄνομα, ἁπλοῦν δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν, καὶ διαφέρον, οὐ δι᾽ ἑαυτοῦ. οἷον εἴ τις τὴν ἡμέραν ἄλλο τι ἡγήσαιτο πλὴν ἡλίου φῶς πίπτον εἰς γῆν, ἢ τὸν ἥλιον ὑπὲρ γῆς θέοντα, ἄλλο τι ἢ ἡμέραν· οὕτω τοι καὶ τὰ ποιητικῆς πρὸς φιλοσοφίαν ἔχει. καὶ γὰρ ποιητικὴ τί ἄλλο ἢ φιλοσοφία, τῷ μὲν χρόνῳ παλαιὰ, τῇ δὲ ἁρμονίᾳ ἔμμετρος, τῇ δὲ γνώμῃ μυθολογική; καὶ φιλοσοφία τί ἄλλο ἢ ποιητικὴ, τῷ μὲν χρόνῳ νεωτέρα, τῇ δὲ ἁρμονίᾳ εὐζωνοτέρα, τῇ δὲ γνώμῃ σαφεστέρα; δύο τοίνυν πραγμάτων

χρόνῳ

χρόνῳ μόνον καὶ σχήματι ἀλλήλοις διαφερομένων, πῶς ἄν τις διαιτήσειε τὴν διαφορὰν, ἐν οἷς τι περὶ τοῦ θείου ἑκάτεροι λέγουσι, καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι; ἢ τὸ σκέμμα τουτὶ ἐοικέναι φῶμεν τοιῷδε, οἷον εἴ τις καὶ ἰατρικὴν ἐνθυμηθεὶς τὴν πρώτην ἐκείνην πρὸς τὴν νέαν δὴ καὶ τοῖς νῦν σώμασιν ἐπιτετηγμένην, σκοποῖ τὸ ἐν ἑκατέρᾳ βέλτιον καὶ χεῖρον; ἀποκρίναιτο γὰρ ἂν αὐτῷ ὁ Ἀσκληπιὸς, ὅτι τὰς μὲν ἄλλας τέχνας οὐ μεταποιοῦσιν οἱ χρόνοι (ὧν γὰρ ἡ αὐτὴ χρεία, ἀεὶ τούτων παραπλήσια καὶ τὰ ἔργα) ἰατρικὴν δὲ αὖ ἀρχῇ, ἑπομένην τῇ κράσει τῶν σωμάτων, πράγματι οὐχ ἑστῶτι, οὐδὲ ὡμολογημένῳ, ἀλλὰ ταῖς κατὰ τὴν δίαιταν τροφαῖς ἀλλοιουμένῳ καὶ μεταπίπτοντι, ἰάματα καὶ διαίτας αὐτῶν ἐξευρίσκειν, ἄλλοτε ἄλλας προσφόρους τῇ παρούσῃ τροφῇ. μηδὲν οὖν ἡγοῦ τοὺς υἱέας τοὺς ἐμοὺς, τὸν Μαχάονα ἐκεῖνον καὶ τὸν Ποδαλείριον, ἧττόν τι εἶναι δεξιωτέρους ἰατροὺς τῶν αὖθις ἐπιτιθεμένων τῇ τέχνῃ, καὶ τὰ σοφὰ ταῦ-

ac agendi differunt modo; quisnam differentiam in iis quæ de rebus utraque divinis tradit, dijudicet? An similem hanc quæstionem esse dicemus, ac si quis medicinam illam veterem cum hodierna, qua in curandis hujus ætatis corporibus medicorum filii utuntur, conferat: vitiaque utriusque inter se & virtutes contendat? Ad hanc quæstionem responderet Æsculapius reliquas artes non mutare tempora (quorum enim idem usus est, eadem aut similia sunt opera) medicinam vero temperamenta sequi corporum, quorum quia nec diuturna nec definita sit, sed vna cum alimentis semper facile mutetur constitutio, remedia victusque rationem, prout præsens requirit educatio, alio atque alio semper modo excogitanda esse. Quare existimare noli meos illos filios, Machaonem Podaliriumque, minus quam ætatis hujus medicos, à quibus tam multa ac præclara inventa sunt, in arte sua excelluisse. Ea

nam-

namq; ætate quæ tractabant, minus mutationibus obnoxia, minus varia, minus dissoluta erant corpora: quare & facilior eorum cura erat, neque aliud medici opus quam,

Tollere corporibus jaculum, vulnusque fovere.

Tandem vero vario cum victu uti, minusque ob id bene temperata cœperunt esse corpora, varias quoque ipsa formas ars induit, ac pro simplicitate illa sua quoslibet assumsit modos. Agedum ergo instituti sui eodem cum Æsculapio modo rationem & poeta reddat & philosophus. Et ille quidem gravissimam sibi dicat injuriam, si quis aut Homerum, aut Hesiodum, aut Orpheum, mediusfidius, aliumve aliquem ævi illius hominem, minus quam aut Cilicem Chrysippum, aut Libycum Clitomachum, aliosque qui tam multa postea ac præclara philosophiæ addiderunt, sapientes fuisse contendat: sed & illos aut non minus aut magis etiam in iisdem illis excelluisse. Sicut autem antiqua illa

τα καὶ παντοδαπὰ ἰάματα ἐξευρηκότων. ἀλλὰ τότε μὲν ἡ τέχνη σώμασιν ὁμιλοῦσα οὐ περιττοῖς, οὐδὲ ποικίλοις, οὐδὲ ἐκλελυμένοις παντάπασι, ῥαδίως αὐτὰ μετεχείριζε, καὶ ἦν αὐτοῖς ἔργον τι ἁπλοῦν,

Ἰούς τ' ἐκτάμνειν ἐπί τ' ἤπια
φάρμακα πάσσειν·

Τελευτῶσα δὲ νῦν, ὑπολισθανόντων αὐτῇ τῶν σωμάτων εἰς δίαιταν ποικιλωτέραν καὶ κρᾶσιν πονηράν, ἐξεποικίλθη τε αὐτὴ καὶ μετέβαλεν ἐκ τῆς πρόσθεν ἁπλότητος εἰς παντοδαπὸν σχῆμα. φέρε καὶ ὁ ποιητικὸς ὁμοῦ καὶ ὁ φιλόσοφος ἀποκρινάσθω κατὰ τὸν Ἀσκληπιὸν ὑπὲρ τῶν ἐπιτηδευμάτων. οὗτος μὲν, καὶ ἄγαν δεινοπαθῶν, εἴ τις ἡγήσαιτο Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον ἢ νὴ Δία Ὠρφέα ἢ ἄλλον τινὰ τῶν τότε ἀνδρῶν, ἧττον εἶναι σοφώτερον Ἀριστοτέλους τοῦ Σταγειρίτου, ἢ Χρυσίππου τοῦ Κίλικος, ἢ Κλειτομάχου τοῦ Λίβυος, ἢ τῶν τὰ πολλὰ καὶ σοφὰ ταῦτα ἡμῖν ἐξευρηκότων. ἀλλ' οὐχὶ καὶ τούτους ὁμοίως μὲν καὶ τὰ αὐτὰ δεινούς, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον. καθάπερ δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων,

των, τὰ μὲν ἀρχαῖα ὑπὸ διαίτης χρηστῆς συμμεταχειρισθέντα τῇ τέχνῃ, τὰ δ' αὖθις, ἐδεήθη ἰατρικῆς ἀλλοιοτέρας· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ πρότερον μὲν δι' ἁπλότητα καὶ τὴν καλουμένην ταύτην εὐήθειαν, ἐδεῖτο φιλοσοφίας μουσικῆς τινος καὶ πρᾳοτέρας, ἣ διὰ μύθων δημαγωγήσει αὐτὴν καὶ μεταχειριεῖται, καθάπερ αἱ τίτθαι τοὺς παῖδας διὰ μυθολογίας βουκολοῦσι. προϊοῦσα δὲ εἰς ὀξύτητα, καὶ ἀνδριζομένη, καὶ ὑποπιμπλαμένη ἀπιστίας καὶ τοὺς μύθους, διερευνωμένη, καὶ οὐκ ἀνεχομένη τῶν αἰνιγμάτων, ἐξεκάλυψέ τε καὶ ἀπέδυσε φιλοσοφίαν τοῦ αὐτῆς κόσμου, καὶ ἐχρήσατο γυμνοῖς τοῖς λόγοις. οἱ δ' εἰσὶν οὐδὲν ἀλλοιότεροι τῶν προτέρων οἱ ἔπειτα, πλὴν τῷ σχήματι τῆς ἁρμονίας· ἀλλ' αἱ περὶ θεῶν δόξαι ἀρξάμεναι ἄνωθεν, διὰ πάσης φιλοσοφίας ἦλθον. Ἐπίκουρον δ' ἐξελῶ λόγου καὶ ποιητικοῦ καὶ φιλοσόφου, τοῖς δὲ ἄλλοις ἡ πραγματεία ἴση καὶ αὐτή. πλὴν εἰ μὴ νομίζεις Ὅμηρον ἐντετυχηκέναι τοῖς

victu suo simplici facilius arti locum relinquebant, quæ postea secuta sunt, varietate medicinæ opus habuerunt corpora: ita & animi olim simplicitas, aut ut hi homines dicerent, ruditas, philosophiam requirebat Musicam, magisque lenem: quæ fabularum eos jucunditate, non aliter quam alumnos suos nutriculæ, duceret ac tractaret. Mox processu temporis, una cum ætate facta acutior, veterique illa simplicitate discussa, diffidens penitus ac vafra, in fabulas inquirere cœpit, nec amplius obscuritatem illam ferre: sed velum philosophiæ detraxit, philosophiam mundo suo exuit, nudisque agere verbis maluit, ita ut à prioribus posteriora nisi sola harmoniæ ratione non differant. Quæ enim de Diis traduntur antiquitus inventa, ab omnibus postea recepta sunt philosophis. Exceptoque uno Epicuro, quem nec poetis merito nec philosophis annumeres, una eademque omnibus agendi est ratio. Nisi forte Homerum Deos aut jaculantes, aut dissentientes, aut compotantes,

tes, aut simile quid agentes invenisse existimes: qualia infinita in ejus passim poematis invenias. Quin ne Platonem quidem existima invenisse Jovem aurigantem, volucrique vehentem curru, aut exercitum Deorum undecim in acies distributum, aut Deorum convivia, aut Jovis Venerisque nuptias, cum Porus Peniaque furtim congressi, Amorem genuerunt. Nec Pyriphlegethontem spectasse aut Acherontem, aliosque qui sursum deorsumque ignem volvunt aut aquam (ut ipse loquitur) fluvios. Non Clotho vidisse aut Atropon: nec in eorum fuso septem illas diversas invenisse revolutiones. Sed & totam Syrii illius inspice poesin: Jovemque & Chtoniam atque Amorem in illis: tum generationem Ophionei, pugnamque Deorum: & arborem illam ac peplum. Inspice & Heraclitum, Deos mortales, homines immortales invenies: ænigmatum denique tam apud poetas quam apud philosophos plena esse

θεοῖς τοξεύουσιν, ἢ διαλεγομένοις, ἢ μεθύουσιν, ἢ τι ἄλλο δρῶσιν, οἷα περὶ αὐτῶν ἐκεῖνος ᾄδει. οὐδὲ γὰρ Πλάτωνα ἡγητέον ἐντετυχηκέναι τῷ Διῒ ἡνιοχοῦντι καὶ φερομένῳ ἐπὶ πτηνοῦ ἅρματος σὺν στρατιᾷ θεῶν κατὰ ἕνδεκα λόχους κεκοσμημένῃ, οὐδέ γε δαινυμένοις τοῖς θεοῖς, οὐ Διὸς καὶ τῆς Ἀφροδίτης γάμοις, ὅτε Πόρος καὶ Πενία λαθόντε ξυνηλθέτην τε καὶ ἔρωτα ἐξ αὐτῶν ἐγεννησάτην. οὐδέ γε θεατὴν γενέσθαι πυριφλεγέθοντός τε καὶ ἀχέροντος, καὶ κωκυτοῦ, καὶ τῶν ἄνω καὶ κάτω ποταμῶν ῥεόντων ὕδατα καὶ πυρί. οὐδὲ τὴν Κλωθὼ ἰδεῖν καὶ τὴν Ἄτροπον, οὔτε ἐντετυχηκέναι ἑλιττομένῳ τῷ ἀτράκτῳ ἑπτὰ καὶ διαφόρους ἑλιγμούς. ἀλλὰ καὶ τοῦ Συρίου τὴν ποίησιν σκόπει, καὶ τὸν Ζῆνα καὶ τὴν Χθονίην, καὶ τὸν ἐν τούτοις ἔρωτα, καὶ τὴν Ὀφιονέως γένεσιν, καὶ τὴν θεῶν μάχην, καὶ τὸ δένδρον, καὶ τὸν πέπλον. σκόπει καὶ τὸν Ἡράκλειτον, θεοὶ θνητοὶ, ἄνθρωποι ἀθάνατοι. πάντα μεστὰ αἰνιγμάτων, καὶ παρὰ ποιηταῖς

καὶ

καὶ φιλοσόφοις. ὧν ἐγὼ τὴν περὶ τὸ ἀληθὲς αἰδῶ ἀγαπῶ μᾶλλον ἢ τὴν παῤῥησίαν τῶν νεωτέρων. πραγμάτων γὰρ ὑπ' ἀνθρωπίνης ἀσθενείας οὐ καθορωμένων σαφῶς, εὐσχημονέστερος ἑρμηνεὺς ὁ μῦθος. ἐγὼ δὲ εἰ μέν τι πλέον ἐθεάσαντο τῶν προτέρων οἱ ἔπειτα, μακαρίζω τοὺς ἄνδρας τῆς θέας· εἰ δὲ μηδενὶ πλεονεκτοῦντες κατὰ τὴν γνῶσιν, μετέβαλον αὐτῶν τὰ αἰνίγματα εἰς μύθους σαφεῖς, δέδια μή τις αὐτῶν ἐπιλάβηται ὡς ἐξαγορευόντων ἀποῤῥήτους λόγους. τί γὰρ ἂν ἄλλο εἴη μύθου χρεία, ἢ λόγος περισκεπὴς ἑτέρῳ κόσμῳ; καθάπερ τὰ ἱδρύματα οἷς περιέβαλλον οἱ τελεσταὶ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ πέπλους, ἀποσεμνύνοντες αὐτῶν τὴν προσδοκίαν· θρασεῖα γὰρ οὖσα ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, τὰ μὲν ἐν ποσὶν ἧσσον τιμᾷ, τὸ δὲ ἀπὸν θαυμαστικῶς ἔχει. καταμαντευομένη δὲ τῶν οὐχ ὁρωμένων, καὶ θηρεύουσα ταῦτα τοῖς λογισμοῖς, μὴ τυχοῦσα μὲν, σπουδάζει ἀνευρεῖν· τυχοῦσα δὲ, ἀγαπᾷ ὡς ἑαυ-

omnia. Quorum ego occultam in tradenda veritate reverentiam pluris quam recentiorum facio audaciam. Eorum enim quæ ob imbecillitatem suam humana intueri perspicue nequit natura, speciosior interpres est fabula. Quod si plus prioribus illis posteriores hi viderunt, gratulor hanc illis scientiam: sin nihilo plus cum scierint, ænigmata tamen illorum in manifestius dicendi converterint genus, vereor ne quis reprehendere eos possit, quod occultas sacrasq; evulgaverint scientias. Quid enim aliud sibi vult fabula, quam ut alium orationi addat apparatum? Non aliter quam Mystæ solent, auro argentoque, ac vestibus quibusdam suas induere imagines, ut aliquid illis majestatis accedat. Ea enim humanæ mentis imprudentia est, ut quæ exposita sunt, minoris faciat, quæ abstrusa, vehementer admiretur. Res enim occultas conjectura solet assequi, rationisque investigare beneficio, quas priusquam invenit quærit, postquam invenit, tanquam opus suum amat. Quod cum non fu-

geret poetas, ad tractandas res divinas invenerunt remedium, ipsam nimirum fabulam, quæ directa oratione minus perspicua, ænigmate dilucidior, in medio scientiæ esset atque ignorantiæ. Ut partim crederetur, quod jucunda esset, partim non crederetur, quod miraculosa narraret: animumque semper ad rem ipsam, ulterioremque investigationem, tanquam manu, deduceret. Atque illi ad tempus quidem non exiguum, his quasi insidiis aures detinuerunt nostras, philosophi re, poetæ autem nomine. Qui invidiosum hoc nomen, suavissima temperabant arte, quæ simul esset popularis. Grave enim molestumque est vulgo nomen philosophi: sicut pauper divitem, temperantem intemperans, virum fortem non libenter videt qui imbellis est. Nec enim in regno suo virtutem se efferre æquis fert animis improbitas. Poetam vero audire jucundum, vulgoque gratum est: in quo ut voluptatem amamus, ita virtutem quæ latet, non satis intelligimus. Sicut autem ægris fasti-

τοῦ ἔργου. τοῦτο τοίνυν οἱ ποιηταὶ καταννοήσαντες, ἐξεῦρον ἐπ' αὐτῇ μηχανὴν τοῖς θείοις λόγοις, μύθους λόγων μὲν ἀφανεστέρους, αἰνίγματος δὲ σαφεστέρους, διὰ μέσου ὄντας ἐπιστήμης πρὸς ἄγνοιαν· κατὰ μὲν τὸ ἡδὺ πιστευομένους· κατὰ δὲ τὸ παράδοξον ἀπιστουμένους, καὶ χειραγωγοῦντας τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὸ ζητεῖν τὰ ὄντα καὶ διερευνᾶσθαι περαιτέρω. ἔλαθον μέχρι πλείστου οἱ ἄνδρες οὗτοι, ἐπιβουλεύσαντες ἡμῶν ταῖς ἀκοαῖς, φιλόσοφοι μὲν ὄντες, ποιηταὶ δὲ καλούμενοι, ἀλλαξάμενοι χρήματος ἐπιφθόνου, δημοτερπῆ τέχνην. ὁ μὲν γὰρ φιλόσοφος, βαρὺ καὶ προσάντες τοῖς πολλοῖς ἄκουσμα, ὡς ἐν πένησιν ὁ πλούσιος θέαμα βαρὺ, καὶ ἐν ἀκολάστοις ὁ σώφρων, καὶ ἐν δειλοῖς ἀριστεύς· οὐ γὰρ ἀνέχονται αἱ πονηρίαι τὰς ἀρετὰς ἐν αὐταῖς καλλωπιζομένας, ὁ δὲ ποιητὴς, ἄκουσμα ἁβρὸν καὶ δήμῳ φίλον, ἀγαπώμενον μὲν καθ' ἡδονὴν, ἀγνοούμενον δὲ κατὰ τὴν ἀρετήν. καθάπερ δὲ οἱ ἰατροὶ τοῖς κακοσίτοις τῶν καμνόν-

τῶν τὰ πικρὰ τῶν φαρμάκων ἀναδεύσαντες γλυκείᾳ τροφῇ, ἀπέκρυψαν τὴν τοῦ ὠφελοῦντος ἀηδίαν, οὕτω καὶ ἡ παλαιὰ φιλοσοφία καταθεμένη τὴν αὑτῆς γνώμην εἰς μύθους καὶ μέτρα καὶ σχῆμα ᾠδῆς, ἔλαθε τῇ περιβολῇ ψυχαγωγίας κεράσασα τὴν ἀηδίαν τῶν διδαγμάτων. μὴ τοίνυν ἔρῃ πότεροι κρεῖττον περὶ θεῶν διειλήφασι, ποιηταὶ ἢ φιλόσοφοι· ἀλλὰ σπονδὰς καὶ ἐκεχειρίαν τοῖς ἐπιτηδεύμασι ποιησάμενος, ὡς περὶ μιᾶς καὶ ὁμοφώνου τέχνης σκόπει. κἂν γὰρ ποιητὴν καλῇς, φιλόσοφον λέγεις. κἂν φιλόσοφον καλῇς, ποιητὴν λέγεις. καὶ γὰρ ἀριστεῖς καλεῖς ὁμοίως μὲν τὸν Ἀχιλλέα μετὰ χρυσῆς καὶ ποιητικῆς ἀσπίδος στρατευόμενον, ὁμοίως δὲ καὶ τὸν Αἴαντα, κἂν ἐκ βύρσης φέρῃ σάκος. ἀμφότερα δὲ ἀριστευτικὰ καὶ ἐκπληκτικὰ ὁμοίως ἡ ἀρετὴ ποιεῖ, καὶ οὐδὲν κἀνταῦθα ὁ χρυσὸς περὶ τὴν βύρσαν. εἴκαζε δὴ κἀνταῦθα τὰ μὲν μέτρα καὶ τὴν ᾠδὴν χρυσῷ, τὸν δὲ ψιλὸν λόγον ὕλῃ δημοτικῇ. Σκόπει δὲ μήτε τὸν χρυσὸν μήτε τὴν βύρσαν, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ χρωμένου ἀληθῆ λεγέτω ὁ ποιητής;

dientibus amara medicamina dulcedine aliqua imbuunt medici, quo remedii tædium occulent: ita & antiqua sapientia dum fabulis ac metris, carminumque modulis sensus condit suos, jucunditate occulta illam præceptorum temperat acerbitatem. Noli igitur quærere, utrum de Diis melius poetæ an philosophi scripserint: quin potius inducias fac, fœdusque inter hasce duas feri facultates: nec aliter quam unam eandemque artem considera. Sive enim poetam voces, philosophum dicis, sive philosophum voces, dicis poetam. Sicut utrumque virum fortem vocas; Achillem qui aureo illo poeticoque militat clypeo; & Ajacem quamvis è corio gestet suum. Quia & hunc & illum æque rei fortiter gerendæ aptum, æque metuendum virtus facit. Nec aurum ibi cum corio, sed assimilat ille carmina & cantum auro, simplicem vero sermonem materiæ com-

muni. Neque aurum aut corium ob oculos ponas, ſed virtutem iiſdem utentium. Vera dicat poeta, quamvis poetice dicat, quamvis fabulam dicat, quamvis carmine dicat. Perſequar obſcuritatem ænigmatum, inveſtigabo fabulam, neque me de veritatis via, quamvis carmen ſit, abducet. Vera dicat & Philoſophus, quamvis oratione nuda dicat: amabo amplectarque parabile hoc dicendi genus. Si vero utrique veritatem & Poetæ demas & Philoſopho, carmen abſurdum, orationem facis fabuloſam. Sine veritate ergo nec fabulæ nimis poeticæ, neque orationi credas philoſophicæ. Oratione enim Epicurus utitur, ſed quæ omnem fabulæ abſurditatem ſuperet. Quo fit ut magis ego Homero credam, cum Jovem duorum ait fortiſſimorum animas heroum, lance aurea libraſſe,

Hectoris atque tuam pariter
fortiſsime Achille,

dextraque jugum ſuſtuliſſe. Video enim fatum eorum pariter cum Jovis dextra nutare.

---nec enim mutabitur unquam.

κἂν ποιητὴς λέγῃ, κἂν μῦθον λέγῃ, κἂν ᾄδων λέγῃ· ἕψομαι τοῖς αἰνίγμασι, καὶ διερευνήσομαι τὸν μῦθον, καὶ οὐκ ἐκστήσει με ἡ ᾠδή. ἀληθῆ λεγέτω καὶ ὁ φιλόσοφος· κἂν ψιλῶς λέγῃ, δέξομαι καὶ ἀγαπήσω τὴν ῥαστώνην τῶν ἀκουσμάτων. ἐὰν δὲ ἀφέλῃς ἑκατέρου τὸ ἀληθές, καὶ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου, ἄμουσον μὲν τὴν ᾠδὴν ποιεῖς, μῦθον δὲ τὸν λόγον. ἄνευ δὲ τοῦ ἀληθοῦς, μήτε μύθῳ ποιητοῦ διαπιστεύσῃς τὸ πάμπαν· μήτε φιλοσόφου λόγῳ· καὶ γὰρ Ἐπίκουρος λέγει μὲν λόγους, ἀλλὰ μύθων ἀτοπωτέρους, ὥστε ἔγωγε πιστεύω μᾶλλον Ὁμήρῳ περὶ Διὸς λέγοντι ὅτι ψυχὰς δυοῖν ἀριστέοιν ἐπὶ πλάστιγγος χρυσῆς ἐπιταλάντευε,

Τὴν μὲν Ἀχιλλῆος, τὴν δ'
Ἕκτορος ἀνδροφόνοιο

ἀνατείνας τὰ ζυγὰ τῇ δεξιᾷ. ὁρῶ γὰρ τὴν εἱμαρμένην τῶν ἀνδρῶν συναπονεύουσαν τῇ Διὸς δεξιᾷ.

---οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον,
οὐδ' ἀπατηλὸν,

Οὐδ'

Οὐδ' ἀτελεύτητον ὅ, τι κεν
κεφαλῇ κατανεύσω.

Αἰσθάνομαι τῶν Διὸς νευμάτων· διὰ τούτων γῆ μένει, καὶ ἀναχεῖται θάλαττα, καὶ ἀὴρ διαῤῥεῖ, καὶ πῦρ ἄνω θεῖ, καὶ οὐρανὸς περιφέρεται, καὶ ζῶα γίνεται, καὶ δένδρα φύεται. τῶν Διὸς νευμάτων ἔργα, καὶ ἀνθρώπου ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία. συνίημι δὲ καὶ Ἀθηνᾶς νῦν μὲν τῷ Ἀχιλλεῖ ξυνισταμένης, καὶ ἀπαγούσης τοῦ θυμοῦ τὸν ἄνδρα, καὶ ἀπώσης ὀπίσω· νῦν τῷ Ὀδυσσεῖ παρισταμένης,

Ἐν πάντεσσι πόνοισι---

ξυνίημι καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. τοξότης ὁ θεὸς καὶ μουσικὸς, καὶ φιλῶ μὲν τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ, φοβοῦμαι δὲ τὴν τοξείαν. σείει δὲ καὶ Ποσειδῶν γῆν τριστόμῳ δόρατι· συνάγει καὶ Ἄρης στρατοπέδων τάξεις· καὶ ὁ Ἥφαιστος χαλκεύει, ἀλλ' οὐκ Ἀχιλλεῖ μόνῳ· πᾶσα τέχνη διὰ πυρὸς χρείᾳ συμπέπλεκται καὶ συνεργάζεται. ταῦτα μὲν οἱ ποιηταὶ λέγουσι, ταῦτα δὲ καὶ οἱ φιλόσοφοι λέγουσιν. ὧν ἂν μεταβάλῃς τὰ ὀνόματα, εὑρήσεις τὴν ὁμοιότητα, καὶ γνωριεῖς τὸ διήγημα. κάλει τὸν μὲν Δία, νοῦν πρεσβύ-

Quod capite annuero, nec
falsum fine carebit.

Nutum Jovis intelligo, cujus beneficio terra movetur, mare diffunditur, aer fluit, ignis sursum abit, cœlum in orbem versatur, creantur animalia, nascuntur arbores. Nutus ejusdem opus hominum virtus ac felicitas. Sic & Minervam agnosco, quæ modo Achilli assistit, iramque illius temperat, hominem à tergo trahit: modo cum Ulysse versatur,

In quocunque labore----

Etiam Apollinem agnosco, qui Deus simul Musicus & sagittator est. Harmoniam ejus amo, sagittas timeo. Etiam Neptunus tridente terram movet, agmina Mars cogit, ærariam Vulcanus colit: non soli Achilli tamen. Quemilibet ignis usum tractat, omnia ejus subsidio fabricat. Hæc poetæ dicunt, hæc dicunt philosophi. Quorum si nomina mutes, similitudinem invenies, argumenta eorum cognosces. Jovem antiquissimam dic principemque esse mentem, quam sequuntur omnia, cui pa-

rent reliqua. Minervam prudentiam, Apollinem solem, Neptunum spiritum, qui terram simul ac mare pererrat, eorumque simul harmoniam gubernat ac contentionem. Sic ad reliqua si eas, omnia sub nominibus certis à poetis exprimi, simpliciter à philosophis narrari videbis. At quæ ab Epicuro dicunrur, cum qua tandem fabula conferam? Quis tam vecors ignavusque poeta, aut tam divinæ imperitus naturæ est? Deus, inquit, nec habet ipse, nec cuiquam exhibet negotium. Quam huic sententiæ similem excogitabo fabulam? Quomodo depingam Jovem? Quid aget? qua de re deliberabit? quibus se oblectabit voluptatibus? Bibit apud Homerum Jupiter, sed & concionatur, & deliberat. Sicut negotiorum Asiæ administratio ex rege pendet, & Græciæ ex Atheniensium concilio. Deliberat enim de rebus Asiæ rex magnus; de Græcia vero, Atheniensium populus: sicut de nave gubernator, de exercitu imperator, de urbe deli-

τατον καὶ ἀρχικώτατον, ᾧ πάντα ἕπεται καὶ πείθαρχεῖ. τὴν δὲ Ἀθηνᾶν, φρόνησιν· τὸν δὲ Ἀπόλλω, ἥλιον· τὸν δὲ Ποσειδῶ, πνεῦμα διὰ γῆς καὶ θαλάττης ἰὸν, οἰκονομοῦν αὐτῶν τὴν στάσιν καὶ τὴν ἁρμονίαν. κἂν ἐπὶ τὰ ἄλλα ἴῃς, εὑρήσεις πάντα μεστὰ, παρὰ μὲν τοῖς ποιηταῖς, ὀνομάτων· παρὰ δὲ τοῖς φιλοσόφοις, λόγων. τὰ δὲ Ἐπικούρου τίνι μύθῳ εἰκάσω; τίς οὕτω ποιητὴς ἀργὸς καὶ ἐκλελυμένος καὶ θεῶν ἄπειρος; τὸ ἀθάνατον οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὔτε ἄλλῳ παρέχει. τίς μοι γένηται τοιοῦτος μῦθος; πῶς ἀναπλάσω τὸν Δία; τί δρῶντα καὶ τί βουλευόμενον, καὶ ποίαις ἡδοναῖς συνόντα; πίνει μὲν καὶ παρ' Ὁμήρῳ ὁ Ζεὺς, ἀλλὰ καὶ δημηγορεῖ καὶ βουλεύεται. ὡς ἡ τῶν περὶ τὴν Ἀσίαν πραγμάτων χορηγία ἐκ βασιλέως ῥεῖ, καὶ ἡ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων χορηγία ἐκ τῆς Ἀθηναίων ἐκκλησίας ῥεῖ· βουλεύεται γὰρ ὑπὲρ μὲν τῆς Ἀσίας, ὁ μέγας βασιλεὺς, περὶ δὲ τῆς Ἑλλάδος, ὁ Ἀθηναίων δῆμος. βουλεύεται καὶ περὶ νεὼς κυβερνήτης,

της, καὶ περὶ στρατοπέδου στρατηγὸς, καὶ περὶ πόλεως νομοθέτης· καὶ ἵνα σωθῇ ναῦς καὶ στρατόπεδον, καὶ γῆ, καὶ οἶκος, πράγματα μὲν ὁ κυβερνήτης ἔχει, πράγματα δὲ ἔχει ὁ στρατηγὸς, πράγματα δὲ ὁ νομοθέτης. ὑπὲρ δὲ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τίς Ἐπίκουρε, βουλεύεται; τίς κυβερνήτης; τίς στρατηγός; τίς νομοθέτης; τίς γεωργός; τίς οἰκονόμος; ἀλλ' οὐδὲ ὁ Σαρδανάπαλος ἀπράγμων ἦν, ἀλλ' ἐντὸς θυρῶν καταλεκλεισμένος, ἐπὶ σφυρηλάτου κλίνης κείμενος, ἐν γυναικῶν χορῷ, ἐβουλεύετο ὅμως πῶς σωθῇ Νῖνος, καὶ πῶς Ἀσύριοι εὐδαιμονῶσι. σοὶ δὲ ἡ Διὸς ἡδονὴ καὶ τοῦ Σαρδαναπάλου ἐκείνου ἀργοτέρα; ὢ μύθων ἀπίστων καὶ μηδεμιᾷ ποιητικῇ ἁρμονίᾳ πρεπόντων.

berat legiſlator. Ita ut navis, exercitus, regio ſervetur & familia, negotium habet gubernator, negotium habet imperator, negotium habet legiſlator. De cœlo vero, terra ac mari, aliiſque univerſi partibus, quis Epicure deliberat? Quis gubernator, quis imperator, quis legiſlator, quis agricola, quis diſpenſator? Atqui ne Sardanapalus quidem ſine negotiis erat: qui quamvis clauſis intus foribus maneret, quamvis cælato in lectulo inter mulierum recubaret greges, de Nino nihilominus conſervando, de Aſſyriorum proſpero deliberabat ſtatu. Tibi vero Jovis voluptas etiam illa Sardanapali eſt ignavior. O indignas fide & ab omni poetica alienas harmonia fabulas?

ΠΕΡΙ

AN ORANDUS sit Deus.

DISSERT. XXX.

HOmo quidam Phryx, ut est in fabula, vitæ desidis, pecuniæque appetens, fontem quendam vino inficit: hunc fontem sitis levandæ causa accedit Satyrus, vinosus Deus, bibitque, atque ita capitur. Petit dementissimus Phryx ille à captivo Deo votum, quod maxime & petere hunc & perficere illum decebat. Auream videlicet omnem sibi terram fieri, aureas arbores, segetes, prata, pratorumque flores. Annuit Satyrus. Cumque jam terram haberet auream, annonæ penuria Phrygas invadit. Ibi Midas divitias deplorare suas, preces aversari priores, nec vero Satyrum ut prius, verum Deos Deasque precari omnes, ut priorem sibi fertilem illam fœcundamque ac fructuosam restituant paupertatem: aurum vero in hostium transferant capita. Ille quidem cum la-

ΠΕΡΙ ΤΟΥ, ΕΙ ΕΥ-χεσθαι τῷ θεῷ.

Λόγος λ'.

ΑΝὴρ Φρὺξ, ἀργὸς τὸν βίον, ἐραστὴς χρημάτων, λαμβάνει τὸν Σάτυρον, ὡς φησὶν ὁ μῦθος, δαίμονα φίλοινον, κεράσας οἴνῳ κρήνην, εἰς ἣν φοιτῶν διψήσας, ἔπινεν. εὔχεται ὁ ἀνόητος Φρὺξ δαίμονι αἰχμαλώτῳ, εὔχεται δὴ εὐχὴν οἵαν εἰκὸς ἦν καὶ τοῦτον αἰτεῖν, καὶ ἐκεῖνον τελεσιουργεῖν. γενέσθαι αὐτῷ τὴν γῆν χρυσῆν, καὶ τὰ δένδρα χρυσᾶ, καὶ τὰ λήϊα, καὶ τοὺς λειμῶνας, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἄνθη. δίδωσι ταῦτα ὁ Σάτυρος· ἐπεὶ δὴ αὐτῷ ἐκεχρύσωτο ἡ γῆ, λιμὸς εἶχε Φρύγας· καὶ ὁ Μίδας ὀδύρεται τὸν πλοῦτον καὶ ποιεῖται παλινῳδίαν τῆς εὐχῆς, καὶ εὔχεται Σατύρῳ μὲν οὐκ ἔτι, θεοῖς δὲ καὶ θεαῖς, ἐλθεῖν αὐτῷ τὴν ἀρχαίαν πενίαν, τὴν εὔφορον ἐκείνην καὶ παμφόρον καὶ καρποτρόφον, τὸν δὲ χρυσὸν ἀπελθεῖν εἰς ἐχθρῶν κεφαλάς. ὁ μὲν ταῦτα εὔχετο πολ-

νιάμενος

νώμενος, ἐπλούτει δὲ οὐδὲν μᾶλλον. ἐπαινῶ τὸν μῦθον τῆς χάριτος, καὶ τῆς πρὸς τἀληθὲς ὁδοῦ. τί γὰρ δὴ ἄλλο αἰνίττεται ἢ ἀνοήτου ἀνδρὸς δίκην ἐπ᾽ οὐδενὶ χρηστῷ; εὐχομένους μὲν ἵνα τύχῃ, μεταγινώσκοντος δὲ ἐπειδὰν τύχῃ. τὴν δὲ θήραν τοῦ Σατύρου καὶ τὰ δεσμὰ καὶ τὸν οἶνον ἠνίξατο ὁ μῦθος, ὅτι οἱ μὲν ἀπαιτήσαντες, οἱ δὲ καὶ βιασάμενοι, τυχόντες ὧν ἐπεθύμουν, ὧν εὔξαιντο, ἀνατιθέασι θεοῖς τὴν δωρεὰν, ὡς παρ᾽ ἐκείνων λαβόντες. οὐδὲν γὰρ τῶν μὴ καλῶν δίδωσι θεός. ἀλλ᾽ ἔστι ταῦτα δωρεὰ τύχης ἄλογος ἀλόγου, οἷαι καὶ παρὰ τῶν μεθυόντων φιλοφροσύναι. τί δὲ Λυδὸς, οὐ τοῦ Φρυγὸς ἀνοητότερος; οὐκ εὔξατο μὲν τῷ Ἀπόλλωνι ἑλεῖν τὴν Περσῶν ἀρχὴν, καὶ ἐθεράπευε χρυσῷ πολλῷ τὸν θεὸν, ὥσπερ δωροδόκον δυνάστην. ἀκούων δὲ αὐτοῦ παρὰ ἐκ Δελφῶν ἐπιστέλλοντος,

Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς, μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει,

ἐνδεχόμενος πρὸς ἡδονὴν

crymis hæc petebat, frustra tamen. Utrumque, tum leporem tum veritatem ad quam nos deducit, laudo in fabula. Quid enim aliud quam dementissimi votum hominis, qui adversa sibi precatur, proponit? Qui ut consequatur petit, damnat cum consecutus est. Jam captivitas vinculaque & vinum Satyri occulte hoc innuunt, multos esse qui petunt, multos etiam qui violenter aliquid impetrant, qui si voti potiantur sui, à Diis se hoc donum quod petebant consecutos volunt. Quod est falsissimum. Nihil enim quod bonum non sit, largitur Deus: sed ut beneficia quæ ab ebriis accipimus, ita hæc insana insanæ fortunæ dona sunt. Quid vero Lydus ille, an non ipso Phryge est dementior, qui ab Apolline Persarum regnum petit, magnamque Deo vim auri mittit, nec secus cum illo agit, quam cum magistratibus suis plebs solet, quos muneribus corrumpunt? Et cum sæpius Delphis accepisset hoc oraculum.

Crœsus Halyn penetrans magnam pervertet opum vim,

Ex voto suo interpretatus

est: quare & Halyn transiit, & magnum Lydorum regnum evertit. Audio & apud Homerum Græcum quendam qui precatur,

Jupiter Ajacis da vel magni Diomedis,
Divitis aut sortem regis prodire Mycenæ.

Perficit votum Jupiter.

Exiliit galea sors quam prodire petebant.
Ajacis ---

Et Priamo quidem qui pro terra sua intercedit, boves quotidie ovesque Jovi mactat, votum irritum relinquit. Contra Agamemnoni, qui alienam invadit terram.

--- promisitque deditque
Mœnibus eversis Troiæ, ut remearet ad Argos.

Et Apollo qui antea Chrysæ injuriam non vindicabat, postquam libere eum increpuit, jussitque meminisset nidorem coxarum, quas obtulerat, tum demum sagittas suas in exercitum Græcorum emittit, ut ne à mulis quidem ovibusque abstineat: & canibus: quos novem continuos invadit dies. Quid hæc sibi volunt poetarum optime? Helluonem esse

τὸν χρησμὸν, διέβη Ἅλυν, καὶ κατέλυσε τὴν Λυδῶν μεγάλην ἀρχήν; ἀκούω δὲ καὶ παρ' Ὁμήρῳ εὐχομένου Ἕλληνος ἀνδρὸς,

Ζεῦ πάτερ ἢ Αἴαντα λαχεῖν Τυδέος υἱὸν,
Ἢ αὐτὸν βασιλῆα πολυχρύσοιο Μυκήνης.

Καὶ δηλαδὴ ὁ Ζεὺς ἐπιτελεῖ τὴν εὐχήν.

Ἐκ δ' ἔθορε κλῆρος κυνέης, ὃν ἄρ' ἤθελον αὐτοὶ,
Αἴαντος. ---

Καὶ τῷ μὲν Πριάμῳ εὐχομένῳ ὑπὲρ τῆς οἰκείας γῆς, βοῦς καὶ ὄϊς ὁσημέραι τῷ Διὶ καταθύοντι, ἀτελῆ τὴν εὐχὴν τίθησι· τῷ δὲ Ἀγαμέμνονι ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν, ἐπὶ τὴν ἀλλοτρίαν ἐλθόντι,

Ἴλιον ἐκπέρσαντ' εὐτείχεον ἀπονέεσθαι.

Καὶ ὁ Ἀπόλλων πρότερον μὲν οὐκ ἐπαμύνει τῷ Χρύσῃ ἀδικουμένῳ, ἐπεὶ δὲ πρὸς αὐτὸν ἐπαρρησιάσατο καὶ ἀνέμνησε τῆς κνίσσης τῶν μηρίων, τότε τοὺς ἰοὺς ἀφίησιν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν, ἐννῆμαρ ἐποιχόμενος αὐτοὺς οὐρῆας καὶ ὄϊς καὶ κύνας. τί ταῦτα ὦ ποιητῶν ἄριστε, λίχνον

λιχνον

λίχνον καὶ δωροδόκον τὸ θεῖον καὶ μηδὲν διαφέρον τῶν πολλῶν ἀνθρώπων; καὶ σοῦ τὸ ἔπος τοῦτο ἀποδεξόμεθα;

--- στρεπτοὶ δέ τε καὶ θεοὶ αὐτοί.

ἢ τοὐναντίον, ἄστρεπτον τὸ θεῖον καὶ ἀτελὲς καὶ ἀπαραίτητον; μετατίθεσθαι γὰρ ἢ μεταγινώσκειν προσήκει μὴ ὅτι θεῷ, ἀλλ' οὐδὲ ἀνδρὶ ἀγαθῷ· ὁ γὰρ στρεπτὸς ἀνὴρ καὶ μεταγνωστικὸς, εἰ μὲν εἰς τὸ βέλτιον ἐκ τοῦ φαυλοτέρου μετατίθεται, πονηρῶς ἐβουλεύσατο· εἰ δὲ εἰς τὸ χεῖρον ἐκ τοῦ βελτίστου πονηρῶς μετετίθετο. τὸ δὲ θεῖον ἔξω πονηρίας. καὶ γὰρ ἤτοι ὁ εὐχόμενος ἄξιος τυχεῖν ὧν ηὔξατο, ἢ οὐκ ἄξιος· εἰ μὲν οὖν ἄξιος, τεύξεται καὶ μὴ εὐξάμενος. εἰ δὲ οὐκ ἄξιος, οὐ τεύξεται οὐδὲ εὐξάμενος· οὔτε γὰρ ὁ ἄξιος μὲν, παραλείπων δὲ τὴν εὐχὴν, διὰ τοῦτο οὐκ ἄξιος ὅτι οὐκ ηὔξατο. οὔτε ὁ μὴ ἄξιος μὲν τυχεῖν, λαβεῖν δὲ εὐχόμενος, διὰ τοῦτο ἄξιος ὅτι ηὔξατο· ἀλλ' αὐτὸ τοὐναντίον, ὁ μὲν ἄξιος λαβεῖν, μὴ ἐνοχλῶν, τυχεῖν ἀξιώτερος· ὁ δὲ οὐκ ἄξιος, ἐνοχλῶν, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἄξιος.

Deum putas, aut muneribus corrumpi, aut vulgi instar se habere? Visne etiam ut hoc tuum carmen verum credamus,

--flectuntur nnmina sæpe?

An contra non flecti Deum, nec humana vota perficere, nec precibus moveri? Mutari enim aut pœnitentia duci, non Deo tantum, sed & bono viro indignum est. Homo enim qui facile à proposito deducitur mutatque sententiam, si à malo ad bonum ab:t, male consilium iniit: sin ad malum à bono, male consilium mutavit. Improbitas autem in Deum non cadit. Jam qui petit, aut dignus est id consequi, aut indignus. Si dignus est, consequetur, etiamsi non petat. Si indignus, non consequetur, etiamsi petat. Nec enim qui dignus est, & non precatur, ob id indignus est quod non precatur: neque qui indignns est consequi, & consequi precatur, propterea dignus est quia est precatus. Sed contra qui consequi dignus est, nec Deo molestiam exhibet, eo dignior est ut consequatur, qui vero indignus

est

est & molestus, etiam ob id indignus est. Et alteri quidem verecundiam fiduciamque tribuemus: fiduciam quidem, quod consecuturum se credat, verecundiam autem, quod quiescat, quamvis non consequatur. Alteri imperitiam cum improbitate: imperitiam, quod Deos precetur, improbitatem quod nihil impetret. Quid enim si imperator exercitus Deus esset, peteretque ab eo qui impedimentis tantum gestandis esset idoneus, cataphracti locum: contra qui armis idoneus esset quiesceret, an non è re exercitus futurum putas, ut hunc cum impedimentis relinqueret, illum ad cataphractos referret? Et tamen aut nescire potest, aut muneribus corrumpi imperator, aut decipi: quæ in Deum non cadunt. Quare nec precantibus dabit si indigni sunt, neque non precantibus negabit, si digni. Et enimvero quæcunque sibi evenire precantur homines, aut providentia, aut fati necessitas, aut sortis instabilitas, aut postremo artis mutat dispensatio. Jam providentia Dei, fatum necessita-

καὶ τῷ μὲν ἀναθήσομεν αἰδῶ καὶ θάρσος, διὰ μὲν τὸ θάρσος πιστεύοντι ὡς αὐτεύξομένῳ, διὰ δὲ τὴν αἰδῶ ἡσυχάζοντι, κἂν μὴ τύχῃ· τῷ δὲ ἀμαθίαν καὶ μοχθηρίαν, διὰ μὲν ἀμαθίαν εὐχομένῳ, διὰ δὲ μοχθηρίαν, οὐκ ἀξιουμένῳ. τί δὲ εἰ στρατηγὸς ἦν ὁ θεός, κᾆτα ὁ μὲν σκευοφορεῖν ἄξιος, ᾔτει τὸν στρατηγὸν ὁπλίτου χώραν, ὁ δὲ ὁπλιτεύειν ἐπιτήδειος, τὴν ἡσυχίαν ἦγεν, ἆρα οὐ κατὰ τὴν χρείαν τῆς πράξεως, τὸν μὲν ἀχθοφορεῖν εἴα, τὸν δὲ εἰς τοὺς ὁπλίτας ἔταττεν; ἀλλὰ στρατηγὸς μὲν κἂν ἀγνοήσαι, κἂν δωροδοκήσαι, κἂν ἐξαπατηθείη· τὸ δὲ θεῖον οὐ τοιοῦτον· οὔτε οὖν εὐχομένοις δώσει παρὰ τὴν ἀξίαν, οὔτε οὐκ εὐχομένοις οὐ δώσει κατὰ τὴν ἀξίαν. καὶ μὴν τῶν ὅσα οἱ ἄνθρωποι εὔχονται γενέσθαι σφίσι, τὰ μὲν ἡ πρόνοια ἐφορᾷ, τὰ δὲ εἱμαρμένη καταναγκάζει, τὰ δὲ μεταβάλλει ἡ τύχη, τὰ δὲ οἰκονομεῖ ἡ τέχνη. καὶ ἡ μὲν πρόνοια, θεοῦ ἔργον. ἡ δὲ

εἱμαρ-

εἱμαρμένη, ἀνάγκης· ἡ δὲ τέχνη, ἀνθρώπου· ἡ δὲ τύχη, τοῦ αὐτομάτου. Διακεκλήρωνται δὲ τούτων ἕκαστον αἱ ὗλαι τοῦ βίου. ἃ τοίνυν εὐχόμεθα, ἢ εἰς πρόνοιαν συντελεῖ θεοῦ, ἢ εἰς εἱμαρμένης ἀνάγκην, ἢ εἰς ἀνθρώπου τέχνην, ἢ εἰς τύχης φοράν. καὶ εἰ μὲν εἰς πρόνοιαν συντελεῖ, τί δεῖ εὐχῆς; εἰ γάρ τοι προνοεῖ ὁ θεὸς, ἤτοι προνοεῖ τοῦ ὅλου, τοῦ δὲ κατὰ μέρος οὐ φροντίζει (ὥσπερ οἱ βασιλεῖς σώζουσι τὰς πόλεις νόμῳ καὶ δίκῃ, οὐ διατείνοντες ἐφ' ἕκαστον τῇ φροντίδι) κἂν τοῖς ἐπὶ μέρους ἡ πρόνοια ἐξετάζεται, τί δὴ φῶμεν; βούλει τοῦ ὅλου προνοεῖν τὸν θεόν; οὐκ ἐνοχλητέον ἄρα τῷ θεῷ. οὐ γὰρ πείσεται ὥστε παρελθεῖν τὴν σωτηρίαν αὐτῆς τοῦ ὅλου. τί γὰρ εἰ καὶ τὰ μέρη τοῦ σώματος φωνὴν λαβόντα, ἐπειδὰν κάμνῃ τι αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ τεμνόμενον ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ὅλου, εὔξαιτο τῇ τέχνῃ μὴ φθαρῆναι; οὐκ ἀποκρινεῖται ὁ Ασκληπιὸς αὐτοῖς ὡς οὐχ ὑμῶν ἕνεκα; ὦ δείλαια, χρὴ οἴχεσθαι τὸ πᾶν σῶμα, ἀλλ' ἐκείνου

tis, ars hominis, sors fortuiti opus est. Et horum quidem singula vitam sortita humanam sunt. Quæ precamur ergo aut ad providentiam Dei, aut ad fati necessitatem, aut ad artem humanam, aut ad cursum fortunæ referenda sunt. Ac primo ad providentiam si referantur, quid prece opus est? Si enim est Dei providentia, ea vel universalia providet, singula vero negligit (sicut reges legibus ac jure urbes gubernant integras, singulos autem non intuentur mortales) aut inter ea quæ singula respiciunt censetur. Jam utrum eligis? An ut circa universa providentia versetur Dei? Non ergo obtundendus erit. Si enim quid petas quod cum salute pugnet universi, non impetrabis. Quid enim si singulæ corporis partes loqui incipiant, quotiesque aliqua illarum morbo infecta, amputanda est medico, postulet ab illo ne se corrumpat? Annon responsurus illis est Asclepius, non æquum est vestra causa, miserrimæ, corpus interire totum, sed pereundum est vobis,

ut illud conſervetur. Idem in univerſo hoc fieri videmus. Peſtes Athenienſes, terræ motus Lacedæmonios exercent, Theſſalos inundatio, ardet Ætna. Horum tu interitum corruptionem vocas. Cauſam vero novit medicus, nec preces membrorum reſpicit, ſed totum conſervat: hoc enim illi curæ eſt. Quod ſi ſingula curat Deus, nec ſic quidem orandum eſt: id enim tale eſt, ac ſi medicamentum aliquis aut cibum à medico poſcat æger. Nam ſi prodeſt, & non petenti dabit: ſi nocet, ne petenti quidem. Eorum ergo quæ à providentia fiunt, nec petendum nec orandum quicquam eſt. Quid autem quæ à fato? Nempe & hic ridiculæ ſunt preces. Facilius enim regem flexeris quam tyrannum. Tyranno enim ſimile eſt fatum: nec ſuperiorem agnoſcit, nec mutari poteſt. Hoc frænum humano gregi iniicit, quo violenter eos trahit, cogitque parere trahenti: ſicut Syracuſios Dionyſius, Athenienſes Piſiſtratus,

σώζεσθαι ὑμῶν ἀπολλυμένων. τοῦτο καὶ τῷ σύμπαντι τούτῳ γίνεσθαι φιλεῖ. Ἀθηναῖοι λιμώττουσι, σείονται Λακεδαιμόνιοι, ἡ Θετταλία ἐπικλύζεται, ἡ Αἴτνη φλέγεται, ὧν σὺ μὲν τὴν διάλυσιν φθορὰν καλεῖς· ὁ δὲ ἰατρὸς οἶδε τὴν αἰτίαν, καὶ ἀμελεῖ εὐχομένων τῶν μερῶν, σώζει δὲ τὸ πᾶν· φροντίζει γὰρ τοῦ ὅλου. ἀλλὰ κἂν τῶν κατὰ μέρος προνοῇ ὁ θεὸς, οὐδὲ ἐνταῦθα τοίνυν εὐκτέον. ὅμοιον γὰρ ὡς εἰ καὶ ἰατρὸν ᾔτει ὁ κάμνων φάρμακον ἢ σιτίον. τοῦτο γὰρ, εἰ μὲν ἀνύσιμον, καὶ μὴ αἰτοῦντι δώσει· εἰ δὲ ἐπισφαλὲς, οὐδὲ αἰτοῦντι δώσει. τῶν μὲν δὴ κατὰ τὴν πρόνοιαν οὐδὲν οὔτε αἰτητέον, οὔτε εὐκτέον. τί δὲ τοῖς κατὰ τὴν εἱμαρμένην; ἢ κἀνταῦθα ἡ εὐχὴ γελοιότατον. θᾶττον γὰρ ἄν τις βασιλέα ἔπεισεν ἢ τύραννον· τυραννικὸν δὲ ἡ εἱμαρμένη καὶ ἀδέσποτον καὶ ἀμετάτρεπτον· ἡ καθάπερ ψάλιον ἐμβάλλουσα ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἀγέλαις, βίᾳ ἄγει, καὶ προσαναγκάζει συνεπινεύειν ταῖς αὐτῆς ἀνάγκαις, ὡς Συρακουσίους Διονύσιος, ὡς Πεισίστρατος Ἀθηναίους, καὶ Περίανδρος

δρος Κορινθίους καὶ Θρασύβουλος Μιλησίους. ἐν μὲν γὰρ δημοκρατίᾳ δύναταί τι καὶ πειθώ, καὶ εὐχή, καὶ θεραπεία, καὶ λιταί. ἐν δὲ τυραννίδι ἡ βία κρατεῖ. ὡς ἐν πολέμῳ,

Ζώγρει Ἀτρέος υἱέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα.

Τίνα τοίνυν ἄποινα δόντες τῇ εἱμαρμένῃ, ἐκλυσώμεθα ἑαυτοὺς τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ δεσμοῦ; τίνα χρυσόν; τίνα θεραπείαν; τίνα θυσίαν; τίνα εὐχήν· ἀλλ' οὐδὲ ὁ Ζεὺς αὐτὸς εὕρατο παρ' ἐκείνης ἀποτροπήν, ἀλλ' ὀδύρεται,

Ὤμοι ἐγὼν ὅτε μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν,
Μοῖρ' ὑπὸ Πατρόκλοιο Μενοιτιάδαο δαμῆναι.

Τίνι εὔχεται ὁ Ζεὺς ὑπὲρ τοῦ παιδός; Καὶ ἡ Θέτις βοᾷ.

Ὤμοι ἐγὼ δειλή, ὤμοι δυσαριστοτόκεια.

Τοιοῦτον χρῆμα ἡ εἱμαρμένη, Ἄτροπος, καὶ ἡ Κλωθώ, καὶ ἡ Λάχεσις, ἄτρεπτον καὶ ἐπικεκλωσμένον καὶ διειληχὸς τοὺς ἀνθρωπίνους βίους· πῶς ἂν οὖν τις εὔξαιτο ἀπαραιτήτῳ εἱμαρμένῃ; ἀλλ' οὐδὲ ἐν τοῖς κατὰ

Corinthios Periander, Thrasibulus Milesios. In populari enim statu aliquid suada potest, aliquid preces, obsequium, & supplicatio. In tyrannide vis regnum obtinet, ut in bello.

Hunc precor Atride conserva, & præmia posce.

Quæ igitur fato persolvemus præmia, ut necessitate ejus nos expediamus & vinculo? Quod aurum? quod obsequium? Quam victimam? quas preces? Cum nec Jupiter ipse invenerit, quo eam averteret, sed hoc modo lamentetur,

Hei mihi quod charum nobis Sarpedona natum,
Fata, Menætiadæ manibus voluere necari.

Et Thetis exclamat,

Hei mihi cui natus pariter præstansque miserque
Contigit.

Tale est fatum, Atropos, Clotho, ac Lachesis, immutabile, semel definitum, cui credita est humana vita. Cur ergo fatum, cum inexorabile sit, quisquam illi supplicet? At neque quæ à fortuna

deveniunt precibus petenda sunt: & multo quidem minus quam reliqua. Nec enim cum principe insano agendum est: ubi nec consilium, nec judicium, nec temperatus affectus, sed furor, sed rationis expers habitus, sed insani motus animi, perpesque libidinum vicissitudo, summæ præsunt rei. Talis est fortuna, sine ratione, insana, improvida, surda, nullis divinationibus obnoxia: sed quæ Euripi instar refluit ac impellitur; nec ulla gubernatoris arte dirigitur. Cur igitur aliquis instabili, insanæ, inæquali, proculque à congressu hominum remotæ rei, preces commendet suas? Post fortunam sola ars restat. Quis autem faber pulcrum aratrum à Diis petat, artem cum habeat? Quis textor amiculum pulcrum, artem cum habeat? Quis faber ferrarius pulcrum clypeum, artem cum habeat? Quis homo fortis animi præsentiam, fortitudinem cum habeat? Quis bonus felicitatem, virtutem cum habeat? Quid ergo quod nec ad providentiam, nec ad fatum, nec ad artem spectat, nec ad for-

τύχην εὐκτέον· καὶ πολὺ μᾶλλον ἐνταῦθα οὐκ εὐκτέον, οὐ γὰρ ἀνοήτῳ δυνάστῃ διαλεκτέον, ἔνθα οὐ βούλευμα, οὐδὲ κρίσις, οὐδὲ ὁρμὴ σώφρων οἰκονομεῖ τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ὀργὴ, καὶ φορὰ, καὶ ἄλογοι ἕξεις, καὶ ἔμπληκτοι ὁρμαὶ καὶ ἐπιθυμιῶν διαδοχαί. τοιοῦτον ἡ τύχη, ἄλογον, ἔκπληκτον, ἀπεριόρατον, ἀνήκοον, ἀμάντευτον, Εὐρίπου δίκην μεταῤῥέον, περιφερόμενον, καὶ οὐδεμιᾶς ἀρχόμενον κυβερνήτου τέχνης. τί ἂν οὖν τις εὔξαιτο ἀστάτῳ χρήματι, καὶ ἀνοήτῳ, καὶ ἀσταθμήτῳ, καὶ ἀμίκτῳ. λοιπὸν δὴ μετὰ τὴν τύχην ἡ τέχνη· καὶ τίς τέκτων εὔξεται περὶ κάλλους ἀρότρου, τὴν τέχνην ἔχων; ἢ τίς ὑφάντης περὶ κάλλους χλανίδος, τὴν τέχνην ἔχων; ἢ τίς χαλκεὺς περὶ κάλλους ἀσπίδος τὴν τέχνην ἔχων; ἢ τίς ἀριστεὺς περὶ εὐτολμίας, τὴν ἀνδρείαν ἔχων; ἢ τίς ἀγαθὸς περὶ εὐδαιμονίας, τὴν ἀρετὴν ἔχων; τί τοίνυν ἐστὶν ὑπὲρ ὅτου κἂν εὔξαιτο ἄν τις τοῖς θεοῖς, ὃ μὴ προνοίας

ἔχοιτο

ἔχοιτο, ἢ εἱμαρμένης, ἢ τέχνης; ἢ τύχης· χρήματα αἰτεῖς; μὴ ἐνόχλει θεοῖς. οὐδὲν αἰτεῖς τῶν καλῶν; μὴ ἐνόχλει τῇ εἱμαρμένῃ. οὐδὲν αἰτεῖς τῶν ἀναγκαίων; μὴ ἐνόχλει τῇ τύχῃ, οὐ γὰρ τοῖς δεομένοις δίδωσι. μὴ ἐνόχλει τῇ τέχνῃ, ἀκούεις γὰρ Μενάνδρου λέγοντος,

Οὐ πάνυ τοι γηράσκουσιν αἱ τέχναι καλῶς,
Μὴ λάβωσι προστάτην φιλάργυρον.

Οὐκ ἔχει δ' ὧδε. χρηστὸς εἶ; μετάθου τὸν τρόπον, δίωξαι μοχθηρίας, ἐπιτήδευσον τὸ πρᾶγμα, καὶ πλοῦτον λάμβανε πορνοβοσκῶν, ἢ καπηλεύων, ἢ λῃζόμενος, ἢ πανουργῶν, ἢ ψευδομαρτυρῶν, ἢ συκοφαντῶν, ἢ δωροδοκῶν. νίκην αἰτεῖς; ἣν δύνασαι λαβεῖν, ἐν πολέμῳ μὲν, παρὰ μισθοφόρου. ἐν δικαστηρίῳ δὲ, παρὰ συκοφάντου. ἐμπορίαν αἰτεῖς; ἣν δίδωσι ναῦς καὶ θάλαττα καὶ πνευμάτων φορά. ἀγορὰ πρόκειται, ὤνιον τὸ χρῆμα. τί τοῖς θεοῖς ἐνοχλεῖς; μηδὲν τῶν παρὰ τὴν ἀξίαν φρονήσῃς, καὶ πλουτήσεις, κἂν Ἱππόνικος ᾖς, νικήσεις, κἂν Κλέων ᾖς, αἱρήσεις,

tunam, petendum à Diis relinquitnr? Opes petis? Noli Deos obtundere; nihil boni petis? noli fatum obtundere; nihil necessarii petis: noli fortunam obtundere; nec enim subvenit egentibus: noli artem obtundere; Menandrum namque dicentem audis:

Videbis artes haud diu senescere,
Nisi magistro sint auaro subdita.

An non ita res se habet? Vir bonus es? Mores tuos muta, fraudes strue, improbitatem cole, ea res curæ sit tibi, lucri causa lenoesto aut caupo, prædo aut veterator, perfidus aut sycophanta, precio æquum bonumque perverte. Victoriam petis? Hanc in bello a stipendiario milite, in judicio impetrabis a sycophanta. In mercatura petis aliquid? Hoc navis & mare ventorumque tibi perficient flamina. Forum juxta, patet, venale est quod petis. Quid Deos obtundis; Honestati renuncia: ditesces. Sive Hipponicus sis, superior evades: sive Cleo aut Melitus, obtinebis. Quod

si ad orandum accesseris Deum, judicium intras severum & inexorabile. Nec enim peti quæ petenda non sunt, ullus feret Deus, nec quæ danda non sunt, daturus est. Inquirit atque examinat singulorum preces austere: & ad utilitatis normam dirigit tua. Nec aditum præbet, ut vulgo fit in judiciis, cupiditatibus hominum, quamvis lamententur, quamvis misericordiam implorent, quamvis multum pulveris capiti inspergant: & quod interdum fieri solet, Deo exprobrent,

---*si quando tua circum limina cinxi.*

Dicit enim Deus, si bona bono fine petis, bonus ipse, accipe, si quidem es dignus. Hæc si petas, nihil precibus opus est: etiam tacendo accipies. Atqui dices, in Piræum ibat Socrates, ut preces suas Deæ offerret, aliosque idem ut facerent, monuit: nec aliud est Socratis vita, quam preces perpetuæ. Etiam Pythagoras precatus est, ac Plato, & quisquis alius lubenter salutaret Deos. At tu Her-

κἂν Μέλιτος ᾖς. ἐὰν δὲ εἰς τὰς περὶ τοὺς θεοὺς παρέλθῃς εὐχάς, εἰς δικαστήριον παρελήλυθας ἀκριβὲς καὶ ἀπαραίτητον· οὐδεὶς ἀνέξεται θεὸς εὐχομένου τι μὴ εὔχεσθαι, οὐδὲ δώσει τὰ μή σοι δοτέα. ἐξεταστὴς καὶ λογιστὴς ἐφέστηκε ταῖς ἑκάστου εὐχαῖς πικρὸς, εὐθύνων τῷ τοῦ συμφέροντος μέτρῳ τὰ σά· οὐδὲ αὐτὸς μεταχειρεῖ ἀναποδοσιαστεύμενος ὥσπερ εἰς δικαστήριον τὰς ὀρέξεις τὰς σὰς, ἐλεεινὰ φθεγγομένας, οἰκτείρειν βοώσας, πολλὴν τὴν κόνιν καταχεομένας τῆς κεφαλῆς· εἰ δὲ οὕτω τύχοι, καὶ ὀνειδιζούσας τῷ θεῷ,

---εἴ ποτέ τοι χαρίεντ᾽ ἐπὶ νηὸν ἔρεψα,

Ἀλλ᾽ ὁ θεὸς λέγει, εἰ ἀγαθὰ ἐπὶ ἀγαθῷ αἰτεῖς, λάμβανε, εἰ ἄξιος ὢν αἰτεῖς· τοιῶται αἰτοῦντί σοι, οὐδὲν εὐχῆς δεῖ· λήψῃ καὶ σιωπῶν. ἀλλὰ Σωκράτης εἰς Πειραιᾶ κατῄει προσευξόμενος τῇ θεῷ, καὶ τοὺς ἄλλους προὐτρέπετο, καὶ ἦν ὁ βίος Σωκράτους μεστὸς εὐχῆς. καὶ γὰρ Πυθαγόρας ηὔχετο, καὶ Πλάτων, καὶ ὅστις ἄλλος θεοῖς προσήγορος. ἀλλὰ σὺ μὲν ἡγῇ τὴν τοῦ φιλο-

φιλοσόφου εὐχὴν, αἴτησιν εἶναι τῶν οὐ παρόντων, ἐγὼ δὲ ὁμιλίαν καὶ διάλεκτον πρὸς τοὺς θεοὺς περὶ τῶν παρόντων, καὶ ἐπίδειξιν τῆς ἀρετῆς. ἢ οἴει, τοῦτο εὔχετο ὁ Σωκράτης, ὅπως αὐτῷ χρήματα γένοιτο, ἢ ὅπως ἄρξῃ Ἀθηναίων; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. ἀλλ' εὔχετο μὲν τοῖς θεοῖς, ἐλάμβανε δὲ παρ' ἑαυτοῦ, συνεπινευόντων ἐκείνων, ἀρετὴν ψυχῆς, καὶ ἡσυχίαν βίου, καὶ ζωὴν ἄμεμπτον, καὶ εὔελπιν θάνατον, τὰ θαυμαστὰ δῶρα, τὰ θεοῖς δοτά. ἐὰν δέ τις παρὰ μὲν τῆς γῆς εὔπλοιαν αἰτῇ, παρὰ δὲ τῆς θαλάττης εὐκαρπίαν· καὶ παρὰ μὲν ὑφάντου ἄροτρον, παρὰ δὲ τέκτονος χλανίδα· ἄπεισιν ἀτελὴς καὶ ἄδωρος καὶ ἄτευκτος. ὦ Ζεῦ καὶ Ἀθηνᾶ καὶ Ἄπολλον ἠθῶν ἀνθρωπίνων ἐπίσκοποι, φιλοσόφων ὑμῖν μαθητῶν δεῖ, οἳ τὴν ὑμετέραν τέχνην ἐρρωμέναις ψυχαῖς ὑποδεξάμενοι, ἄμαχον βίου καλὸν καὶ εὐδαίμονα ἐκκαρπώσονται. ἀλλ' ἔστι σπάνιον μὲν τὸ τῆς γεωργίας ταύτης χρῆμα, μόλις δὲ καὶ ὀψὲ παραγινόμενον, ἄλλοτε ἐν ἄλλοις

cules, preces philoſophi votum eorum quæ non habet, eſſe exiſtimas: ego nihil aliud orationem eſſe puto, quam colloquium cum Diis de bonis præſentibus, teſtimoniumque virtutis. Niſi forte divitias aut Atheniensium magiſtratum, petiiſſe exiſtimas Socratem. Longe abeſt. Ille virtutem animi, tranquillitatem vitæ, mores inculpatos, plenam fiducia mortem, bona præclara, & quæ libenter donare Dii ſolent, ab illis petebat, quæ deinde à ſemet, illis concedentibus, ſumebat ipſe. Quod ſi quis a terra navigationem petat proſperam, à mari fructus uberes, à textore aratrum, penulam à fabro, inanis, indonatuſque abibit, repulſam feret. O Jupiter, Minerva, & Apollo, morum inſpectores humanorum, non alios profecto quam philoſophos habere vos diſcipulos decebat, qui artem veſtram magno exciperent animo, ac pulcherrimam plenæque felicitatis meſſem colligerent. At rariſſima eſt hæc agriculturæ ratio: vix unquam nec niſi ſero fructus ejus proveniunt, nec eodem

modo

modo. Raro tamen hoc & exiguo in humana vita opus eſt fomite, ſicut in multa nocte tenui luce. Exiguum eſt enim in natura humana quod pulcrum eſt: & tamen ab exiguo hoc conſervantur omnia. Quod ſi è vita tollis philoſophiam, fomitem ejus vivum tollis ac ſpirantem: tollis id quod ſolum precari novit. Sicut corpori animam ſi demas, corpus fixiſti; ſicut terræ fruges ſi demas, terram infrugiferam reddidiſti; ſicut aeri ſi ſolem, diem abſtuliſti.

σώμασι φανταζόμενον. δεῖ γε μὴν τοῦ σπανίου τούτου καὶ ὀλίγου ἐναύσματος τῷ βίῳ ὡς ἐν νυκτὶ πολλῇ δεῖ φωτὸς ὀλίγου. τὸ γὰρ καλὸν ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει, οὐ πολύ· φιλεῖ γε μὴν παρὰ τοῦ ὀλίγου τούτου σώζεσθαι τὰ πάντα. ἂν δ᾽ ἐξέλῃς τοῦ βίου φιλοσοφίαν, ἐξεῖλες αὐτοῦ τὸ ζώπυρον, τὸ ἔμπνουν, τὸ ζωτικὸν, τὸ μόνον εὔχεσθαι ἐπιστάμενον· ὡς ψυχὴν σώματος ἐὰν ἀφέλῃς, ἔπηξας τὸ σῶμα· ὡς καρποὺς γῆς ἐὰν ἀφέλῃς, τὴν γῆν ἐξέτεμες· ὡς ἥλιον ἀέρος, τὴν ἡμέραν ἔσβεσας.

ΠΕΡΙ

ΠΕΡΙ ΗΔΟΝΗΣ, ὅτι εἰ καὶ ἀγαθὸν, ἀλλ' οὐ βέβαιον.

Λόγος λά.

Χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι, καὶ τὸ παλαιὸν ᾆσμα. πότερα καὶ ἵππῳ χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι τὴν ἵππου ἀρετὴν, καὶ κυνὶ τὴν κυνός; ἢ ἵππῳ μὲν καὶ κυνὶ οὐ χαλεπὸν τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν, ἀλλὰ ῥᾳστώνη τούτων ἑκάστῳ τῆς αὐτῶν ἀρετῆς· εἰ ὁ μὲν ἵππος ὑπὸ τέχνης πωλοδευθείη καλῶς, ὁ δὲ κύων ἐν θήρᾳ σκυλακευθείη δεξιῶς. τῷ δὲ ἀνθρώπῳ μόνῳ δυσθήρατον τὸ ἀγαθὸν καὶ δύσληπτον· καὶ ἀμφισβητήσιμον, καὶ οὐδεμία πω ἐξεύρηται τέχνη ὑφ' ἧς παιδευθείη τοῦτο τὸ γένος; οὐ γὰρ λήξει σοφισταῖς προφάσεις λόγων, καὶ διαλογισμοῦ, καὶ ἔριδος. καὶ οὐδεὶς ἀφαιρήσει αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα τοῦ τέλους, οὐδὲ προήσεται τὴν σωτηρίαν διὰ τὸ ἀστάθμητον τῶν λόγων, ὑποπεπηγμένος ταῖς προσδοκίαις, οὐδὲ ἀμελήσει τοῦ

VOLUPTATEM etſi bonum non tamen eſſe ſtabile.

DISSERT. XXXI.

Difficile eſt bonum eſſe, ut in veteri carmine eſt. Scire velim utrum equo difficile ſit virtute equi, & cani virtute ſua excellere; an vero proprium illi bonum ſine difficultate conſequantur, ſingulisque virtutis ſuæ facilis ſit poſſeſſio: ſiquidem ab arte equus tener adhuc, ut oportet, dometur, & à teneris venationi aſſueſcat canis. Solus vero homo ad inveſtigationem boni ſui non niſi ægre pervenit, nec facile aſſequitur, nec facile diſcernit: nullaque adhuc inventa ars eſt qua commode & perfecte inſtituatur hoc genus. .... Nulla enim unquam ſophiſtis diſſerendi deerit, aut diſputandi, aut litigandi occaſio. Nemo ſibi ſpem conſequendi finis præcidet ſui, nemo rationum ambiguitate deterritus, ſalutem abjiciet ſuam, ſed potius ipſa expectatione ſeſe acuens, novus

novus semper integerque accedet, nec proficere unquam dubitabit. Non ut nauseabundi solent, cum primum ingrediuntur mare: quos si minima excipiat tempestas inusitatæ rei specie deterriti, navem relinquunt, artis præsidium negligunt, in fluctus desiliunt, priusque quam navis ipsa, pereunt. Non aliud mihi agere videntur philosophiæ studiosi, qui simul ac diversitatem, quæ in ea est plurima, opinionum inspexerunt, non ferunt hanc animæ vertiginem, nec futurum unquam confidunt, ut in portum eos quietum deducat ipsa ratio. An opiniones affectionesque mortalium, causasque earum, initia, remedia, & salutem, de quibus quotidie inter se velitantur differuntque philosophi, rem esse ignoras non parvam neque simplicem, non directam aut expeditam, quales nonnulli sunt fluvii quibus si navem committas, ipso cum fluxu quo volueris abibit? Sed & hic mare latum vastumque est, omni Siculo Ægyptioque intricatius. Ars ve-

μανθάνειν. οὐδὲ πείσεται ὅπερ τῶν πλεόντων οἱ δυσάνιδες, καὶ θαλάττῃ πρῶτον ἐντετυχηκότες· οὓς ἐὰν καὶ σμικρὸς ὑπολάβῃ κλύδων, ἐκπλαγέντες τῇ ἀηθείᾳ, καὶ καταλιπόντες τὴν ναῦν καὶ ἀμελήσαντες τῆς σωζούσης τέχνης, παρέδωκαν ἑαυτοὺς τῷ κύματι, καὶ προανηλώθησαν τῆς νεώς. τοιοῦτόν τι γάρ μοι δοκοῦσι δρᾶν καὶ ὅσοι φιλοσοφίας ἐπιλαμβανόμενοι, ἐμπεσόντες αὐτῆς ταῖς πολυφωνίαις, οὐχ ὑπομένουσι τὸν τῆς ψυχῆς σάλον, ἀλλ' ἀπεγνώκασι τοῦ λόγου ὡς στησομένου ποτὲ καὶ καθορμιοῦντος αὐτοὺς εἰς ἑδραίους λιμένας. ἢ ἀγνοεῖς, ὅτι ἀνθρώπων δόξαι καὶ παθήματα καὶ τούτων αἰτίαι καὶ γενέσεις, καὶ ἐπανορθώσεις, καὶ σωτηρίαι, ὑπὲρ ὧν οἱ φιλόσοφοι ὁσημέραι πραγματεύονται καὶ λέγουσι, χρῆμα οὐ στενὸν, οὐδὲ ἁπλοῦν, οὐδὲ ἐοικὸς τοῖς εὐθυπόροις τῶν ποταμῶν, οἷς ἐστι παραδόντα τὴν ναῦν, ἀφεῖναι τῷ ῥεύματι καὶ κατάγειν αὐτὴν ὡμολογημένας ὁδούς; ἀλλ' ἔστι γὰρ κἀνταῦθα πέλαγος πλατὺ καὶ μέγα, παντὸς Σικελικοῦ

κιλικοῦ καὶ Αἰγυπτίου πολυπλανέστερον. ἡ δὲ τέχνη οἶδε τὴν ὁδὸν, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀφορᾷ, καὶ τοὺς λιμένας γνωρίζει. πέπονθε δὲ αὐτὸ ἐκεῖνο ὅπερ καὶ τῶν κυβερνητῶν οἱ πολλοί· ἐφίεται μὲν γὰρ ἕκαστος τοῦ εἰδέναι, ἀπολείπονται δὲ οἱ πολλοὶ τοῦ ὀρθῶς εἰδέναι· καὶ τῶν μὲν λιμένων ἀστοχοῦσιν, ἐκφέρονται δ᾽ οἱ μὲν ἐπὶ ῥαχίας δυσχερεῖς, οἱ δ᾽ ἐπ᾽ ἠϊόνας μαλθακάς, οἱ δ᾽ ἐπὶ τὰς Σειρῆνας, οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς Λωτοφάγους, καὶ ἄλλους ἄνδρας ἢ διὰ μοχθηρίαν ἀξένους, ἢ δι᾽ ἀμαθίαν ἀθέους, ἢ ὑφ᾽ ἡδονῆς διεφθαρμένους. εἰ δέ που τις ἐστὶν ἀγαθὸς καὶ εὔστοχος κυβερνήτης, εὐθὺ τῶν λιμένων χωρεῖ τῶν ἀσφαλεστάτων.

--- ἔνθ᾽ οὐ χρειὼ πείσματός ἐστιν,
Οὔτ᾽ εὐνὰς βαλέειν, οὔτε πρυμνήσι᾽ ἀνάψαι.

τίς οὖν ἐστιν ὁ κυβερνήτης οὗτος; καὶ τίνι φέροντες ἑαυτοὺς ἐπιτρέψωμεν; μήπω με τοῦτο ὦ, τᾶν ἔρῃ, πρὶν ἂν τοὺς ἄλλους ἴδῃς καὶ ἐξετάσῃς. καὶ πρῶτόν γε αὐτῶν τὸν ἁβρὸν τοῦτον καὶ ἡδίστην κυβερνήτην, ἡδίστης τῆς νεὼς οὔσης ἐκ γῆς ἰδεῖν, ἐν δὲ τῷ πλῷ ἀχρειοτάτης, καὶ πονηρᾶς ἀεὶ, καὶ δυσέργου

ro viam tenet, cœlum intuetur, portus agnoſcit. Accidit autem & his quod gubernatoribus pleriſque, ut ſcire velint omnes, recte autem ſciant pauci. Ergo à portu aberrant, aliique in cautes aſperas, alii in cœnoſa littora, alii in Sirenum ſcopulos, alii in Lotophagorum terram, ſimileſque deferuntur homines, quos vel inhoſpitales improbitas, vel Deorum ignaros fecit imperitia, vel corrupit voluptas. Si quis vero bonus peritusque eſt gubernator, recta portum ſubit tranquillum,

---ubi vincula naves
Nulla tenent, unco non alligat anchora morſu.

Quis vero hic gubernator eſt, aut cui nos committemus potiſſimum? Noli id ex me quærere, priuſquam & alios inſpicias examineſque, mi homo. Ante omnia autem fac prodeat delicioſus ille voluptatique deditus, huic navem demus, quæ è terra intuentibus appareat jucundiſſima, in mari vero inutilis & ad omnia mi-

nisteria

nisteria tarda sit ac inepta; armamentis præterea privata omnibus, ut irruenti facile tempestati cedat, nudumque undæ præbeat latus. Quandoquidem autem similitudinem à mari desumtam sua sponte nobis suppeditavit ipsa oratio, ne demittamus hanc, priusquam totum quod volumus, nobis depinxerit. Ac primum Epicuri philosophiam cum prætoria Æetæ regis navi nobis conferat. Nec fabulam referre volo: sed non ita diu est cum rex quidam ex Ægypto Trojam versus navigaret, homo barbarus è numero eorum, qui ultra Phœniciam habitant,

---nec norunt æquora ponti
Nec Jovis Aegiochi reverentur numina---
Nec Divos alios.

Hic impius marisque imperitus rex, maximam sibi latissimamque strui navem jusserat: in qua quascunque vellet secum voluptates veheret. Et intus quidem regiam sibi quam pulcherrimam fabricarat, thalamos, lecticas, curricula,

Extra aulam magnus fuit hortus, limina juxta.

In eo arbores crescebant

ταῖς ὑπηρεσίαις, καὶ ἐκπεπλημμένης τὰ ὄργανα, καὶ πρὸς τὰς τοῦ χειμῶνος ἐμβολὰς ἀσθενεστάτης καὶ ἐνδοσίμου. ἐπεὶ δὲ ὁ λόγος οὐκ οἶδ᾽ εἰκόνος θαλαττίας ἐπελάβετο, μὴ ἀφῶμεν τοῦτον ἀπελθεῖν ἡμῖν, πρὶν ἐξεργάσηται σαφῶς τὴν γραφὴν, εἰκάζων τὴν Ἐπικούρου φιλοσοφίαν βασιλικῇ ὁλκάδι Αἰήτου βασιλέως. λέγω δὲ οὐ μῦθον πλάττων, ἀλλὰ οὐ πολὺς χρόνος ὅτε ἐξ Αἰγύπτου ἐς Τροίαν ἔπλει βασιλεὺς τῶν ὑπὲρ Φοινίκης βαρβάρων ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν,

---οἳ οὐκ ἴσασι θάλατταν,
Οὐδὲ ἀλέγουσι τοῦ Αἰγιόχου Διὸς,
Οὐδὲ θεῶν μακάρων.

Παρεσκευάσατο δὴ μέλλων πλεῖν ὁ ἄθεος οὗτος καὶ ἀθάλαττος βασιλεὺς μεγάλην καὶ εὐρύχωρον ναῦν, ἵνα αὐτῷ πᾶσαι αἱ ἡδοναὶ συμπλέωσι. τὸ μὲν γὰρ αὐτῆς βασίλεια ἦν οἷα κάλλιστα, παστάδες, καὶ εὐναὶ, καὶ δρόμοι.

Ἔκτοσθεν δ᾽ αὐλῆς μέγας ὄρχατος ἄγχι θυράων
Τετραμμένος· καὶ δένδρα ἐμπε-

ἐμπεφύκεσαν, ῥοιαί, καὶ ὄγχναι, καὶ μηλέαι, καὶ ἄμπελοι· τὸ δ' αὐτῆς, λουτρὸν ἦν, καὶ γυμνάσιον· τὸ δὲ, ὀψοποιοῖς χώρα· τὸ δὲ θάλαμοι παλλακίσι· τὸ δὲ, συμπόσιον· τὸ δὲ, ἄλλο τι μέρος τρυφώσης πόλεως. προσεβέβλητο δὲ ἡ ναῦς πολλὰς μὲν χρόας ἡδίστας ἰδεῖν, πολὺν δὲ χρυσὸν καὶ ἄργυρον· καὶ διέφερεν οὐδὲν ἀνδρὸς δειλοῦ κεκοσμημένου ὅπλοις χρυσοῖς. ἐθαύμαζον οἷον τὸ θέαμα οἱ Αἰγύπτιοι, καὶ τὸν ἐπιβάτην ἐμακάριζον, καί που τις εὔξατο ναύτης γενέσθαι ἡδίστης νεώς. ἐπεὶ δὲ ὥρα ἀνάγεσθαι ἦν, ἐξέπλει μὲν ἡ μεγάλη αὕτη ναῦς καὶ πολυτελής, καὶ ἀπεσάλευε τῶν λιμένων, καθάπερ νῆσος πλωτή. ἐξέπλεον δὲ καὶ αἱ ἄλλαι ὁλκάδες αἱ δημοτικαί, εὔζωνοι καὶ πρὸς τὴν χρείαν παρεσκευασμέναι· μέχρι μὲν ἦν πρᾷον τὸ πνεῦμα, ἐκράτει ταῖς ἡδοναῖς ἡ βασιλικὴ ναῦς, καὶ κνίσσης ἦν πάντα μεστά,

Αὐλῶν, συρίγγων τ' ἐνοπῆς
ὁμαδόν τε ἀνθρώπων.

diversæ, punicæ, pyri, mali vitesque. Alibi lavacrum suum habebat & gymnasium, alibi locum coquis destinatum, alibi meretricum cubilia, alibi triclinium, alibi aliud, in quo non secus quam in urbe voluptatibus fracta oblectaret genium. Accedebant & colores qui navem commendarent varii, visu jucundissimi: neque auri deerat aut argenti copia. Denique similis erat homini imbelli, qui arma gestaret aurea. Mirabantur hoc spectaculum Ægyptii, felicemq; uno omnes ore judicabant dominum, neq; deerat qui gubernatoris munus involaret animo, & qui vehi ea vehementer optaret. Cum autem jam solvendi tempus esset, exire cœpit magna hæc atque opulenta navis, multumque jactata vix egressa est portum: non aliter quam insula quæ in aqua natat. Egressæ sunt & naves aliæ vulgares, succinctæ ad navigationem atque expeditæ. Tantisper ergo dum à ventis esset in mari tranquillitas, longe voluptatibus suis superior erat navis regia, plenaque omnia nidore erant. Tum, *Tibiaque fremitusque hominum, & stridebat arundo.*

Simul ac autem è malacia illa subita aerem turbavit tempestas, multoque ventus in mare fremitu descendit, tum demum quis volûptatis esset usus, quis artis, cœpit intelligi. Aliæ namq; vela legere naves, paria cum fluctibus facere, venti sustinere impetum, mali vim expugnare. Sola vero misera illa navis, non secus quam magni corpus hominis quod gravedine aut ebrietate vertitur, huc illuc impelli: adeo ut gubernator artis explorare opem, nec effœminata illa turba posset, ut qui omnes hic illic metu attoniti jacerent. Interim præclara illa omnia tempestas dissipavit.

Plurimaque evertit radicitus ardua ligna.

Ibi ergo dissipari regia, thalami, lavacra: eratque mira res visu, ut non navis unius, sed totius urbis naufragia, per fluctus terræ appulisse viderentur.

Ast olli fulicum similes hinc inde carinam.
Fluctibus in mediis cingebant.

Hunc finem stolidissimus navisque inutilis importunus vector habuit. Jam

Ἐπεὶ δὲ ἐξ αἰθρίας ἄφνω χειμὼν ἐπετάραξε τὸν αἰθέρα, καὶ πνεῦμα κατῇσι λάβρον, σὺν πολλῷ πατάγῳ, ἔγνωσαν τότε τίς μὲν ἡδονῆς χρεία, τίς δὲ τέχνης. αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι ὁλκάδες, ξυνειλάμεναι τὰ ἱστία, πρὸς τὸν κλύδωνα ἡμιλλῶντο, καὶ τὸ πνεῦμα ἔφερον, καὶ τὴν ἐμβολὴν τοῦ κακοῦ ἀπεμάχοντο· ἡ δὲ κακοδαίμων ἐκείνη ναῦς περιεφέρετο καθάπερ ἀνδρὸς σῶμα μέγα καρηβαροῦν καὶ ὑπὸ μέθης σφαλλόμενον. καὶ οὔτε ὁ κυβερνήτης ὅ, τι χρήσαιτο τῇ τέχνῃ, εἶχεν, οὔτε ὁ ἁβρὸς ἐκεῖνος ὄχλος, ἀλλ᾽ ἔκειτο ἐκπλαγεὶς καὶ στένων· κατήρειπε δὲ ὁ χειμὼν τὰ θαυμαστὰ ἐκεῖνα πάντα,

Πολλὰ δ᾽ ὅγε προθέλυμνα
χαμαὶ βάλε δένδρεα
μακρά.

Διελύετο δὲ τὰ βασίλεια, καὶ οἱ θάλαμοι, καὶ τὰ λουτρά, καὶ ἐξέπιπτεν εἰς γῆν πόλεως ναυάγια.

Οἱ δὲ κορώνῃσιν ἴκελοι περὶ
νῆα μέλαιναν
Κύμασιν ἐμφορέοντο.

Τοῦτο τέλος ἀνοήτου ἐπιβάτου, καὶ ἀχρήστου νεὼς, καὶ ἀκαίρου τρυφῆς. ἐπανάγωμεν δὲ αὖθις ἐπὶ τὸν λόγον·

ὦ τὴν

ἐπὶ τὴν εἰκόνα ταύτην παρελάσομεν. ἔοικε γὰρ ἀμέλει καὶ οὗτος, οὐ πλοῦν βραχὺν, οὐδὲ ἡμερῶν ὀλίγων δρόμον ἡμῖν διαγωνιουμένοις, ἀλλὰ τὸν τοῦ βίου ξύμπαντα χρόνον, νομοθετεῖν ἡδονὰς, οὐδὲν τῶν θαλαττίων ἐκείνων ἀσφαλεστέρας. μήπω γάρ τις ἡμῶν πειθέτω λόγος ὡς οὐκ ἀγαθὸν ἡδονὴ, ἀλλὰ ἀγωνιζέσθω ἐὰν πεῖσαι δυνηθῇ. εἰ δὲ μεταβάλλειν μὴ δυνηθῇ, ἀνέξομαι τοῦ λόγου, καὶ ἀμελήσω τῆς ἀρετῆς, ἐάν μοι δείξῃς ἡδονὴν ἀσφαλῆ καὶ λύπης ἀμιγῆ, ἡδονὴν ἀμετάγνωστον, ἡδονὴν ἐπαινουμένην. δείξεις δὲ πῶς; οὐ μᾶλλον ἢ λύπην. οὐδὲν γὰρ ὑγιὲς, οὐδὲ εἰλικρινὲς τούτων κατεστήσατο τοῖς ἀνθρώποις ἡ φύσις· ἀλλὰ ἀναμέμικται πανταχοῦ τὰ λυπηρὰ τοῖς ἡδέσιν, ἑκάτερον ἐν ἑκατέρῳ φυρόμενον. ἀνάγκη δὲ, αἱρούμενον θάτερον, καὶ τοῦ ἄλλου μετέχειν εὐθύς. ἅτε γὰρ ἀλλήλοις συμπεφυκότα, τὸ ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ἐπιρρεῖ, καὶ ἀντικαταλλάττε-

ad priorem sermonem, cujus causa usi hac similitudine sumus, denuo redeamus. Videtnr enim & ille, non ad dies aliquot, aut unius modo navigationis, sed totius vitæ tempus approbare nobis voluptates velle: quæ nihilo sunt marinis illis certiores. Nec dum tamen rationem, quæ voluptatem :nobis è bonorum tollendam numero esse persuadeat, admittimus. Contendat interea si volet, & operam det, si forte hoc possit. Quod si ne mutari quidem voluptatem deprehendero, jam concedam hoc, virtutemque negligam libenter: hac lege dico, ut voluptatem mihi solidam ostendas, nullis vitiatam doloribus; voluptatem quam nulla excipit pœnitentia, voluptatem laude dignam. Quomodo autem ostendas? non magis certe quam dolorem. Nihil enim horum omni ex parte solidum penitusque sanum natura hominibus concessit: ubique enim voluptati mœror adhæret, alterumque extemplo imbutum est altero. Ut necesse sit alterum si eligas, alterum quoque extemplo contin-

gat tibi. Hæc enim quasi natura sint congenita, ita alterum alteri supervenit, reciprocosque mutant ortus, ut nunc hoc adsit, nunc illud. His cum fluxibus refluxibusque turbetur animus, quænam spes, ut doloris aliquando expers agat, relinquitur? præsertim cum iis, quibus aliquando carendum est, fruatur bonis. Ego nec mari credo, quamvis venti sileant, quamvis sit tranquillum. Suspectum est enim hoc silentium. Quippe si serenitati me velis confidere, in aliquod quod mutationem non recipit mare, me deducas necesse est.

Quod neque tempestas insana, nec humidus unquam
Imber agit.
-semperque innubilus æther
Cingit, & hinc illinc lux
circum candida currit.

Eadem est animi nostri ratio, eodem jactatur modo. Si enim gubernator absit absitque ars, licet serenitatem videat, tempestatem metuit: rursus in tempestate si versetur, serenitatem expetit. Vita enim hominis voluptati dediti, mobilis, meticulosa, infida, omnique salo est incertior. Nonne

ται ταῖς ἡδοναῖς, καὶ ἀμείβει ταῖς συνουσίας. ὑπὸ δὲ τῆς παλιῤῥοίας ταύτης ψυχὴ κυκωμένη, πῶς ἄν ποτε ἐπιλάβοιτο ἀλυπίας, συνοῦσα ἀγαθοῖς ἐστερημένοις; ἐγὼ δὲ καὶ θαλάττῃ ἀπιστῶ, κἂν νήνεμος ᾖ, κἂν γαλήνην ἔχῃ· ὑποπτεύω γὰρ αὐτῆς τὴν ἡσυχίαν. εἰ δέ με βούλει πιστεῦσαι γαλήνῃ, ἄγε λαβὼν εἰς πέλαγος ἀσφαλὲς,

Ενθ᾽ οὐκ᾽ ἐς᾽ οὔτ᾽ ἂρ χειμὼν
πολὺς, οὔτε ποτ᾽ ὄμβρος
Δεύεται,
--- ἀλλὰ μάλ᾽ αἴθρη
Πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ᾽ ἐπιδέδρομεν αἴγλη.

Συγκεκλήρωται δὲ καὶ ἡ ψυχὴ τοιούτῳ πάθει· καὶ μέχρις ἂν αὐτῇ ἀπῇ μὲν ὁ κυβερνήτης, ἀπῇ δὲ καὶ ἡ τέχνη, κἂν γαλήνην ἴδῃ, χειμῶνα δέδιε, κἂν χειμῶνι ἐντύχῃ, γαλήνην ποθεῖ. ἀνδρὸς γὰρ βίος πρὸς ἡδονὴν νενευκότος, καὶ λύπην ἐπτοημένου, κοῦφος, καὶ ψοφοδεὴς, καὶ ἄπιστος, καὶ θαλάσσης πάσης ἀδηλότερος. οὐχ ὁρᾷς τοὺς μνη-

μήρας νεανικαῖς ἡδοναῖς συγγινομένους, πίονας αἶγας κατέδοντας, καὶ ἁπαλῶν ἐρίφων ἐμπιπλαμένους, καὶ αὐλῶν ἀκούοντας, καὶ οἶνον ἀπομισγομένους, καὶ δίσκοις περιπομένους, καὶ αἰγανέας ἱέντας; τίς οὐκ ἂν αὐτοὺς τῆς ἡδονῆς ταύτης ἐμακάρισεν; ἀλλὰ ὁ μαντικὸς καὶ γνωρισικὸς τοῦ μέλλοντος λέγει,

Ὦ δειλοὶ τί κακὸν τόδε πάσχετε; νυκτὶ μὲν ὑμῶν
Εἰλύαται κεφαλαί.

Παρὰ πόδας τὸ κακὸν καὶ ἐγγύς. παρὰ πόδας τὸ κακὸν ἦν καὶ Ἀλεξάνδρῳ τῷ τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ἡδονὴν ἐκ Πελοποννήσου ἐκκλέψαντι. ταχὺ γὰρ ἐπ' αὐτῇ στόλος ἐξηρτύθη Ἑλληνικός, μυρίας μὲν ὀδύνας αὐτῷ τῷ τῆς ἡδονῆς ἐραστῇ ἄγων, μυρίας δὲ τῇ ξυμπάσῃ πόλει. τὰς δὲ Ἀσσυρίας ἡδονὰς οὐ λέγω, ἃς κατέλαβεν εὐθὺς πῦρ αὐτῷ χρυσῷ καὶ αὐταῖς παλλακίσιν· οὐδὲ τὰς Πολυκράτους τὰς Ἰωνικὰς οὐ λέγω, ἃς κατέλαβεν οὐδὲ εὐσχήμων θάνατος. πλήρης ἦν Σύβαρις ἡδονῶν, ἀλλ' ἀπώλοντο μετὰ τῶν χρωμένων αἱ ἡδοναί. εὐδόκιμοι καὶ παρὰ Συρακουσίοις ἡδοναί·

procos vides quantis se oblectant voluptatibus, pingues capras ut comedant, molliculis hœdis se ut expleant, tibias audiant, vinum misceant, disco sese oblectent, tragulas emittant? Quis non hanc illis voluptatem invidisset? Adest tamen vates optimus, futuri non ignarus, qui dicit illis,

O miseri, quæ vos cingunt mala! vestra tenebræ
Involuunt capita.

Instabat miseria eorum, aderat malum. Sicut & Alexandro instabat, cum magnam illam è Peloponneso furtim advexisset voluptatem. Statim in eum Græcorum instructa classis venit: quæ sexcenta magno illi voluptatis amatori, sexcenta toti urbi advexit mala. Voluptates Assyrias omitto, quas statim cum ipso auro, cum ipsis meretricibus ignis invasit. Nec Ionicas Polycratis dico, quas ne honesta quidem mors secuta est. Plena voluptatibus Sybaris erat, sed cum cultoribus suis interierunt voluptates. Etiam apud Syracusanos fue-

runt

runt, sed calamitatibus admoniti ad frugem redierunt. Sed nec apud Corinthios diu permanserunt.

ἀλλ᾽ ἐσωφρόνισεν αὐτοὺς μετ᾽ ἐκείνας αἱ συμφοραί· ἀλλ᾽ οὐδὲ Κορινθίοις.

ITERUM, VOLUPTATEM non esse finem hominis.

DISSERT. XXII.

QUædam nuperrime nobis conatæ sunt persuadere rationes, voluptatem, si quidem diuturna dari stabilisque possit, eligendam esse. Sophisticæ vere & ad decipiendos mirifice instructæ homines. Quæ, cum de natura voluptatis, quatenus in bonis ea malisve numerari aut utri assignari debeat, agendum esset potius, quasi in confesso esset in bonis voluptatem esse, an stabile hoc bonum esset quæsiverunt. Quomodo autem mobile semper & instabile dari bonum poterit? Sicut enim toti terræ stabilitatem immobilitatemq; suam si demas, esse desinit, soli contra motum cursumque si tollas suum, una essentiam tollis: Eodem modo, bono illud si demas quod exquisitis-

Ἔτι περὶ τοῦ αὐτοῦ, ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ τὸ ἀνθρώπινον τέλος ἡ ἡδονή.

Λόγος λβ′.

ΕΠεχείρει ἐχθὲς λόγος τις παρελθὼν πείθειν ἡμᾶς ὡς αἱρετέον ἡδονὴν, ἐὰν προσγένηται αὐτῇ τὸ ἀσφαλές· σοφιστὴς λόγος καὶ ἀπατεὼν δεινῶς, ὃς, ἐξὸν σκοπεῖν τὴν ἡδονῆς φύσιν, καθ᾽ ὅσον ἡδονή που πέπτεται ἐν ἀγαθοῖς ἢ κακοῖς, ἐν ὁποτέρῳ χορῷ παρεὶς τὸ σκέμμα, ὡς ἀγαθοῦ τῆς ἡδονῆς οὔσης, ἐσκοπεῖτο εἰ βέβαιον τὸ ἀγαθὸν τοῦτο. καὶ πῶς ἄν τις ἐπινοήσαι ἀγαθὸν σαλεῦον καὶ κραδαινόμενον; ὥσπερ γὰρ, οἶμαι, καὶ τῆς ὅλης γῆς εἰ ἀφέλοι τις τῷ λόγῳ τὴν ἕδραν καὶ τὴν μονὴν, συναφεῖλεν αὐτῆς καὶ τὸ εἶναι· καὶ τοῦ ἡλίου εἰ ἀφέλοι τις τὴν κίνησιν καὶ τὸν δρόμον, συναφεῖλεν αὐτοῦ τὴν οὐσίαν· οὕτως καὶ τοῦ ἀγαθοῦ

εἴ τις

εἴ τις ἀφέλοι τὴν ἀκριβολογίαν καὶ τὴν στάσιν, συναφεῖλεν αὐτοῦ καὶ τὴν φύσιν· οὐ γὰρ χρόνῳ τὸ ἀγαθὸν ἀνθεῖ ὡς ὥρα σώματος. πῶς ἂν οὖν τις περὶ ἡδονῆς σκοποῖ; τὸ μὲν ἀγαθὸν αὐτῇ προσθεὶς, ἀφελὼν δὲ τὸ βέβαιον. εἰ γὰρ ἀνάγκη ἀγαθὸν ὂν βέβαιον εἶναι, τῇ τοῦ βεβαίου ἀπουσίᾳ καὶ τὸ ἀγαθὸν τῆς ἡδονῆς συναπέρχεται. καὶ πότερος τοῖν πιθανοῖν τούτοιν πλησιαίτερος; ὁ λέγων τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι, κἂν μὴ βέβαιον· ἢ ὁ ἀγαθὸν λέγων μὴ εἶναι ἂν μὴ ὡς βέβαιον ᾖ; ἐγὼ μὲν οἶμαι θάτερον. κρεῖττον γὰρ ἀφελεῖν ἡδονὴν ἀγαθοῦ, προσθέντας τὸ βέβαιον αὐτῷ, ἢ προσθεῖναι ἡδονῇ τἀγαθὸν, ἀφελόντας αὐτοῦ τὸ ἀσφαλές. ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὲν ἀγαθὸν οὐχ ἡδὺ πάντως, βέβαιον δὲ πάντως· τὸ δὲ ἡδὺ οὐ πάντως ἀγαθὸν, ἀβέβαιον δὲ πάντως, λείπεται δυοῖν θάτερον, ἢ τὴν ἡδονὴν διώκοντας, ἀμελεῖν τἀγαθοῦ, ἢ τὸ ἀγαθὸν αἱρουμένους, μὴ διώκειν ἡδονήν. οὐδὲν δὲ οἶμαι διωκτὸν, ὅ,τι μὴ ἀγαθόν.

ſimum in eo eſt, perſeverantiam dico, naturam ejus ſuſtuliſti. Nec enim pro tempore, ſicut forma corporis, florere poteſt bonum. Quomodo ergo de voluptate agat aliquis, qui bonum eſſe concedat, ſtabile eſſe neget? Si enim illud quod bonum eſt, ſimul & ſtabile eſſe ſit neceſſe, una cum ſtabilitate ejus qua caret, bonum ejus abit. Uter autem magis vero ſimilia dicit, qui voluptatem bonum eſſe vult, quamvis inſtabile; an qui bonum eſſe negat, niſi ſit ſtabile? Ego certe alterum puto. Præſtat enim è bonis voluptatem tollere, ſtabilitatemque illis ſuam relinquere, quam inter bona voluptatem ponere, nec ſtabilitatem illi dare. Quoniam autem non ſemper jucundum eſt omne bonum, ſemper vero eſt ſtabile; illud autem quod jucundum eſt, non ſemper eſt bonum, inſtabile autem eſt ſemper; reſtat è duobus alterum, ut vel neglecto bono voluptatem ſequamur, vel relicta voluptate, eligamus bonum. Puto autem nihil expeti niſi quod ſit bonum:

ἀλλ' ἀγαθοῦ φαντασίᾳ τὸ

ſi eri

fieri vero opinione boni, ut pro bono sequamur non bonum. Sicut a nummulariis fieri vides, qui adulterinos sequuntur nnmmos, non qua sunt adulterini, sed qua sua cum veris similtudine vitium abscondunt. Et ut ibi à vero adulterinum distinguit argentarius, ita in bonorum distributione, à veris bonis, quæ videntur bona nec sunt tamen, quidni destinguit ratio? Nisi forte malimus, quod inepti solent nummularii, adulterini nobis boni congerere thesauros. Quo autem hæc modo investigabimus; aut quæ probandi nobis relinquitur ratio? Agedum si quis ab aratro bovem solvat, à curru equum, mutatoque utriusque munere, bovem currui, aratro submittat equum, nonne naturam violare, animalibus illudere, artem ignorare, laborem sine fructu suscipere, in ipso ridiculus esse videbitur opere? Aut ut etiam absurdiora ponamus. Si alas suas demas

μὴ ἀγαθὸν διώκεται ἐν χώρᾳ ἀγαθοῦ. καθάπερ ὑπὸ τῶν χρηματιστῶν τὰ κίβδηλα τῶν νομισμάτων, οὐ διότι κίβδηλα, αἱρετὰ ὄντα, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὸ ἀληθὲς ὁμοιότητι τὴν τοῦ κιβδήλου φύσιν ἐπικρυπτόμενα. ἀλλ᾽ ἐνταῦθα μὲν οἱ ἀργυρογνώμονες τῇ τέχνῃ διεκρίναντο πλήθους τὸ μὴ δόκιμον. ἐν δὲ τῇ τῶν ἀγαθῶν νομῇ οὐ διακρινεῖ ὁ λόγος ἀπὸ τῶν ὄντων ἀγαθῶν τὰ φαινόμενα μὲν, οὐκ ὄντα δέ· ἀλλὰ λησόμεθα, ὥσπερ οἱ μοχθηροὶ χρηματισταὶ, θησαυροὺς ταμιευόμενοι κιβδήλων ἀγαθῶν. τίς ἂν οὖν καὶ γένοιτο ἡ σκέψις ἡμῖν, καὶ τίς ὁ τῆς δοκιμασίας τρόπος οὗτος; φέρε, εἴ τις ἐπιχειροῖ, τὸν βοῦν ὑπολύσας τῶν ἀρότρων, καὶ τὸν ἵππον τῶν ἁρμάτων, ὑπαλλάξας ἑκατέρου τὴν ἐργασίαν, ὑπαγαγεῖν τὸν μὲν βοῦν τῷ ἅρματι, τὸν δὲ ἵππον τῷ ἀρότρῳ; ἆρ᾽ οὐκ ἂν ἦν πρὸς μὲν τὴν φύσιν παράνομος, πρὸς δὲ τὰ ζῶα αὐτὰ ὑβριστὴς, πρὸς δὲ τὰς τέχνας ἀμαθὴς, πρὸς δὲ τὴν χρείαν ἀκερδὴς, πρὸς δὲ τὴν ὑπηρεσίαν καταγέλαστος; τί δὲ τὰ τούτων ἔτι ἀτοπώτερα, εἰ τῶν μὲν ὀρνίθων ἀφελὼν τὰ πτερὰ, βαδιστικὰ εἶναι σοι θέλοις, τῶν

δὲ

δὲ ἄνθρωπον πτερώσας παραδῷς τῷ αἰθέρι φέρεσθαι δι' αὐτοῦ, ὄρνιθος δίκην, οὐκ ἔστι καταγέλαστος τῆς ἀλλαγῆς; ὁπότε μηδὲ ὁ μῦθος τὸν Δαίδαλον ἠνέχετο ἀτόπως οὕτω τέχνας πραγματευόμενον, ἀλλὰ ἀπέρριψεν αὐτῷ τὸν παῖδα τοῦ αἰθέρος εἰς γῆν κάτω αὐτοῖς πτεροῖς. Φασὶ δὲ καὶ Καρχηδόνιον νεανίαν ἀγρεῦσαι λέοντα ἄρτι ἐκ γάλακτος, καὶ ἡμερῶσαι τοῦτον παρανόμῳ τροφῇ, καὶ τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἐξελεῖν διαίτῃ νόθῳ· ὥστε ἐπιθεὶς αὐτῷ φορτίον, ἤλαυνε δι' ἄστεος, ὄνου δίκην. ἀλλ' ἀπέκτειναν γε αὐτὸν Καρχηδόνιοι, μισήσαντες τῆς παρανομίας, ὡς τύραννον μὲν τῇ φύσει, ἰδιώτην δὲ τῇ τύχῃ. ὥσπερ οὖν τῷ ἵππων γένει συγκεκλήρωται πρὸς σωτηρίαν δρόμος, καὶ τῷ τῶν βοῶν πόνοι, καὶ ὄρνισι πτερά, καὶ λέουσιν ἀλκή, καὶ ἄλλοις ἄλλα· οὕτως ἀμέλει καὶ τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχει δύναμις ξυμφυὴς διασωστικὴ τοῦ γένους. ταύτην δὲ ἑτέραν εἶναι δεῖ παρ' ἕκαστον τῶν ἄλλων, εἰ μέλλει ἄνθρωπος ὢν μὴ ὑπὸ ἀλκῆς

avibus, tantumque incedere eas postules, homini alas addas, velisque in altum cum avibus ferri, quid hac mutatione erit stultius? Quandoquidem nec Dædalum suum rem tam ineptam moliri ipsa passa est fabula: sed deorsum in terras filium ejus ex alto cum alis suis dejecit. Aiunt & Pœnum aliquando juvenem leonem ab ipso lacte cepisse, quem inusitata educatione mansuetum reddidit; degenerique quadam victus ratione animos enervavit belluæ. Adeo ut sarcinis tandem impositis per mediam urbem non aliter quam asinum vectaret. Verum paulo post tanquam legum violator morte mulctatus est à civibus: quod conditione quidem privatus esset, natura vero tyrannus & indole. Sicut ergo ad conservationem sui cursus equis, bobus labor, alæ avibus, robur leonibus, aliisque aliud assignatum est à Deo: sic & homini quædam annata est facultas, quæ hoc genus conservaret. Hanc aliam seorsim à reliquis oportet esse, siquidem nec robore homo se conservat, ut leo; nec cursu, ut equus:

quus: nec onus subire cum asino, nec arare cum bove, nec volare cum avibus nec natare possit cum piscibus. Sed & huic peculiare necesse est opus esse quo vitam conservet, si quidem sua singulis divisa animalibus sit facultas, eaque prout usus flagitat singulorum. Ita functiones propriæ singulorum potentiæ, instrumenta vero functionibus respondent ac bonis. Et ut brevius dicam, bonum singulorum in operibus propriis, opera in usus necessitate, usus in facilitate potentiæ, potentia in aptitudine instrumentorum, instrumenta in varietate naturæ consistunt. Varia enim est natura. Atque hæc causa est, cur singulis diversa arma ad conservationem sui concesserit animalibus. His unguium robur, illis vim dentium, aliis acumen cornuum, aliis velocitatem pedum, animos aliis, aliis venenum. Horum quidem homini concessit nihil: nam & nudum edidit, & imbellem, ac depilem: robur exiguum, velocitatem prope nul-

σωθήσεσθαι, ὥσπερ οἱ λέοντες, μηδὲ ὑπὸ δρόμου, ὥσπερ οἱ ἵπποι, μηδὲ ἀχθοφορεῖν ὄνου δίκην, μηδὲ ἀρῦν βοὸς δίκην, μηδὲ πέτεσθαι κατὰ ὄρνιθας, μηδὲ νήχεσθαι κατὰ ἰχθύας. ἀλλ' ἔστι τι καὶ τούτῳ ἔργον ἴδιον, διασωστικὸν τοῦ βίου, εἰ νενέμηται τὰ ζῶα τὰς δυνάμεις, καὶ ἑκάστῳ ἕκαστον κατὰ τὴν χρείαν τοῦ βίου, καὶ τὰ ἔργα κατὰ τὰς δυνάμεις, καὶ τὰ ὄργανα κατὰ τὰ ἔργα, καὶ τὰ ἀγαθά· καὶ ξυνελόντι εἰπεῖν, τὸ ἑκάστου ἀγαθὸν ἐν τῇ ἐπιχωρείᾳ τῶν ἔργων μένει, τὰ δὲ ἔργα ἐν τῇ τῆς χρείας ἀναγκαίᾳ, ἡ δὲ χρεία ἐν τῇ τῆς δυνάμεως εὐπορίᾳ, ἡ δὲ δύναμις ἐν τῇ τῶν ὀργάνων εὐμηχανίᾳ, τὰ δὲ ὄργανα ἐν τῇ φύσεως ποικιλίᾳ, παντοδαπὴ γὰρ ἡ φύσις· καὶ διὰ τοῦτο προσέβαλε καὶ διεκόσμησε τὰ ζῶα ἕκαστα ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ βίου, ἄλλα ἄλλοις ὅπλοις· τὰ μὲν ὀνύχων ἀκμαῖς, τὰ δὲ ὀδόντων ῥώμῃ, τὰ δὲ κεράτων ὀξύτητι, τὰ δὲ ποδῶν τάχει, τὰ δὲ θυμῷ, τὰ δὲ ἰῷ. τὸν δὲ ἄνθρωπον ἀποδύσασα τουτωνὶ τῶν προβλημάτων, ἀπέφηνε γυμνὸν καὶ ἀσθενῆ, καὶ ἄτεχνον, καὶ

ῥώμην

ῥώμην ἀσθενῆ, καὶ θεῖν βράδιστον, καὶ ἀνίπτασθαι ἀμήχανον, καὶ νήχειν ἀμόλυπτον· ἐνέφυσε δέ τι αὐτῷ ζώπυρον ἀφανὲς πρὸς σωτηρίαν βίου, ὃ καλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι νοῦν, ᾧ διατελεῖ σωζόμενον καὶ τὰς ἀπορίας ἐξιώμενον τοῦ βίου, καὶ θεραπεῦον τὴν ἔνδειαν τῶν σωμάτων, καὶ ἀντιτεχνώμενον ταῖς τῶν ἄλλων ζώων πλεονεξίαις, καὶ πάντων κρατοῦν, καὶ ὑπάγον τῷ τούτου νόμῳ καὶ λόγῳ. ἔρου δή με καὶ περὶ τοῦ ἀνθρώπου· σκεπτέον τὸ τούτου ἀγαθὸν ποῦ καὶ τίνα τρόπον; ἀποκρινοῦμαί σοι ὡς περὶ τοῦ λέοντος, ὡς περὶ τοῦ ὄρνιθος, ὡς περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀπεκρινάμην. ἐνταῦθα ζήτει τὸ ἀνθρώπου ἀγαθὸν, ὅπου τὸ ἀνθρώπου ἔργον. ποῦ δὲ εὕρω τὸ ἔργον; ὅπου τὸ ὄργανον. ποῦ δὲ εὕρω τὸ ὄργανον; ὅπου τὸ διασῶζον· ἐντεῦθεν ἄρξαι. τί ἄνθρωπον διασώζει; ἡδονή. πρᾶγμά μοι κοινὸν λέγεις, ἐπὶ πάσαις φύσεσιν ἐξικνούμενον, καὶ διὰ τοῦτο αὐτοῦ τὴν προτιμίαν οὐκ ἀνέχομαι· ἥδεται καὶ βοῦς καὶ ὄνος, καὶ σῦς καὶ πί-

lam dedit: volandi facultatem omnino negavit, natandi vix parvam indulsit. Quid ergo? Occultam qua se tueri posset quasi scintillam concessit ei: quam mentem dicunt homines. Hoc uno se tuetur, hoc uno quicquid deest resarcit, reliquaque quæ concessa sunt corpori explet: hoc uno singula, quibus reliqua antistant animalia, facile compensat. Hoc uno cæteris imperat: ratione hujus & lege cuncta sibi subjicit. Quære ex me jam de homine. Quomodo bonum hujus aut qua ratione investigabimus? Eodem modo quo de leone, de avibus, reliquisque animalibus, respondebo tibi. Quære bonum hominis, ubi ejusdem est functio. Functionem vero ubi inveniam? ubi instrumentum. Instrumentum ubi? ubi id quod conservat hominem. Hinc jam incipiamus. Hominem quid conservat? Voluptas. Rem communem dicis, qua nulla pars naturæ caret, ideoque quare cæteris præponi debeat, nondum video. Voluptate & bos & asinus & sus afficitur, & simius. Vide jam quo

loco

loco ponas hominem, quos illi socios bonorum adjungas. Quod si id est voluptas, quod conservat hominem: quære quod sit instrumentum voluptatis. Multa invenies ac diversa. Et ad oculos quidem usque atque aures instrumenta laudo. Quod si porro pergas, reliquasque voluptatis ingrediaris semitas; vide quibus instrumentis conservationem ascribas hominis. Instrumenta invenisti, quære functiones. Helluetur lingua, libidine tabescant oculi, voluptate liquescant aures, impleatur venter, Veneri serviant partes illi destinatæ. Invenisti functionem, invenisti bonum. Hæccine est conservatio? hæccine felicitas?

θηκος, ὅρα ποῦ τάττεις τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, τίνας αὐτῷ κοινωνοὺς τῶν ἀγαθῶν δίδως. εἰ δὲ ἡδονὴ τὸ σῶζον, ζήτει μετὰ τοῦτο τί ἡδονῆς ὄργανον, ἐντεύξῃ δὲ πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς· καὶ μέχρι μὲν ὀφθαλμῶν καὶ ὤτων, τίμια τὰ ὄργανα. ἐὰν δὲ προέλθῃς περαιτέρω ἐπὶ τὰς ἡδονῆς ὁδοὺς, ὅρα τίσιν ὀργάνοις ἀνατίθης τὴν σωτηρίαν. εὗρες τὰ ὄργανα, ζήτει τὰ ἔργα. λιχνευέτω ἡ γλῶττα, τηκέσθωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ, ἐκλυέσθω ἡ ἀκοὴ, πληρούσθω ἡ γαστὴρ, ὑβριζέτω τὰ ὑβρίζειν πεφυκότα. εὗρες τὰ ἔργα, ἐντετύχηκας τοῦ ἀγαθοῦ· τοῦτο ἡ σωτηρία; τοῦτο ἡ εὐδαιμονία;

Ἐπ περὶ τοῦ αὐτοῦ,

ΟΤΙ ΠΑΝΤΩΝ τέλος ἡ ἡδονή.

Αἰσώπῳ τῷ Φρυγὶ πεποίηνται λόγοι διὰ τῶν θηρίων τῆς ξυνουσίας· διαλέγεται δὲ αὐτῷ καὶ τὰ δένδρα, οἱ ἰχθύες, ἄλλο ἄλλῳ, καὶ ἀνθρώποις ἀναμίξ· καταμέμικται δὲ ἐν τοῖς λόγοις τούτοις νοῦς βραχύς, αἰνιττόμενός τι τῶν ἀληθῶν. ᾄδεται δέ τις αὐτῷ καὶ τοιοῦτος μῦθος. ἔλαφον διώκει λέων. ἡ δὲ φεύγουσα ὑπεξάγει καὶ καταδύεται εἰς δρυμῶνα βαθύν· ὁ δὲ λέων (ὅσα γὰρ ἀλκῇ περιεῖχε, τάχει λείπεται) ἐπιστὰς τῷ δρυμῷ ἐρωτᾷ τὸν ποιμένα εἴπου εἶδε πτήξασαν τὴν ἔλαφον. ὁ δὲ ποιμὴν οὐκ ἔφη εἰδέναι. καὶ ὅμως λέγων, τὴν χεῖρα ἀνατείνας ἔδειξε τὸ χωρίον. ᾤχετο ὁ λέων ἐπὶ τὴν δειλαίαν ἔλαφον. ἡ δὲ ἀλώπηξ (σοφὴ γάρ τις αὕτη τῷ Αἰσώπῳ ἐστὶ) πρὸς τὸν ποιμένα λέγει, ὡς δειλὸς ἄρα καὶ πονηρὸς ἦσθα· δειλὸς μὲν πρὸς λέοντας,

ITERUM

VOLUPTATEM omnium esse finem.

ÆSopus Phryx ille, fabellas conscripsit quasdam, in quibus mutua inter se consuetudine bruta utuntur animalia. Interdum vero & arbores introducuntur, & pisces, aliud cum alio, vel una cum homine. Breviter autem moralem sensum continent hæ fabulæ, occulteque quasi innuunt veritatem. Celebratur inter reliquas & talis. Cervam prosequitur leo: illa fuga evadit, densoque quodam abdit se in nemore. Leo vero qui quantum robore cervam vincit, tantum velocitate à cerva vincitur, nemus adit, quæritque ex pastore sicubi latitantem vidisset cervam. Negat pastor, simulque manu protensa locum ostendit. Atque ita cervam miserrimam invadit leo. Vulpecula autem (hanc enim callidam ubique Æsopus facit) næ tu, inquit pastori, imbellis simul improbusque es: coram leo-

ne quidem imbellis, improbus vero in cervam. Videtur mihi hac hominis Phrygii fabula, adversus eos qui voluptatem accusant, uti posse Epicurus: qui voce tenus fortes videntur, animum vero, ut ille digitum, ibi habent. Quis enim tam sibi inimicus est, ut rem quæ omnium natura sua maximè nos allicit, sponte sua aspernetur? Reliqua enim quæ sequuntur homines, aut experientia intelligenda nobis dedit, aut artis approbavit industria, aut de iis fidem nobis fecit ratio, aut longi indicium temporis ea conciliavit nobis. Voluptas nec ratione eget, & arte est antiquior, & experientiam prævenit, nec tempus expectat. Ut ineffabilis quidem ejus amor una cum corporibus nobis innatus sit, qui quasi fundamentum aliquod animalium subjicitur saluti, quod si quis tollat, statim id quod natum est evanescere sit necesse. Scientiam enim rationemque, & id quod ab omnibus intellectus dicitur, progressu temporis, paulatim congredientibus cum rebus ipsis sensibus,

πονηρὸς δὲ εἰς ἐλάφους. δοκεῖ δέ μοι χρήσασθαι αὖ καὶ ὁ Ἐπίκουρος τῷ Φρυγίῳ τούτῳ αἰνίγματι πρὸς τοὺς τῆς ἡδονῆς κατηγόρους, τῇ μὲν φωνῇ ἀνδριζομένους, τῇ δὲ γνώμῃ, καθάπερ τῇ χειρὶ, ἐκτεινομένους ἐφ' ἡδονῇ. τίς γὰρ οὕτω πολέμιος αὐτὸς ἑαυτῷ, ὥστε τὸ μόνον δὴ πραγμάτων τῇ αὐτοῦ φύσει ἐπαγωγότατον ἀποσείσασθαι ἑκών; τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἃ ὑπ' ἀνθρώπων διώκεται, ἢ πείρᾳ γνωρισθέντα παρεδέχθη, ἢ τέχνῃ δοκιμασθέντα ἐτιμήθη, ἢ λόγῳ ἐξετασθέντα ἐπιστεύθη, ἢ χρόνῳ βασανισθέντα ἠγαπήθη. ἡδονὴ δὲ, καὶ λόγου ἀδεὴς, καὶ τέχνης πρεσβυτέρα, καὶ τὴν πεῖραν φθάνει, καὶ οὐκ ἀναμένει χρόνον, ἀλλ' ὑπερφυὴς ἡ πρὸς αὐτὴν φιλία καὶ ἡλικιῶτις τῶν σωμάτων, ὥσπερ κρηπὶς τῇ σωτηρίᾳ τοῦ ζώου ὑποβέβληται· ἣν εἴ τις ἀφέλοι, τὸ γινόμενον εὐθὺς οἴχεσθαι δεῖ. ἐπιστήμην μὲν γὰρ καὶ λόγον, καὶ τοῦτο δὴ τὸ θρυλλούμενον τὸν νοῦν αὐτὸν, προϊὼν τῷ χρόνῳ ὁ ἄνθρωπος τῇ κατὰ βραχὺ συναύξει τῶν αἰσθήσεων

σεων διὰ τῆς πείρας συνειλεγμένος, ἤθροισεν ἐφ᾽ ἑαυτῷ. ἡδονὴν δὲ αὐτοδίδακτον παρὰ τῆς φύσεως λαβὼν ἔχει ἐξ ἀρχῆς εὐθύς. καὶ ταύτην μὲν ἀγαπᾷ, πολεμεῖ δὲ τῷ ἀλγεινῷ· καὶ ὑπὸ μὲν τῆς ἡδονῆς σώζεται, ὑπὸ δὲ τοῦ ἀλγεῖν φθείρεται. εἰ φαῦλόν τι χρῆμα ἡδονὴ οὐκ ἂν ἦν ξύμφυτον, οὐδὲ τῶν σωζόντων ἡμᾶς τὸ πρεσβύτατον. τὰ δὲ ὑπὸ τῶν σοφιστῶν θρυλλούμενα ἐς αὐτήν, ἡ Σαρδαναπάλου τρυφή, καὶ ἡ Μηδικὴ χλιδή, καὶ ἡ Ἰωνικὴ ἁβρότης, καὶ τράπεζαι Σικελικαί, καὶ ὀρχήσεις Συβαριτικαί, καὶ ἑταῖραι Κορίνθιαι, ταῦτα ἀθρόα, καὶ ὅσα τούτων ποικιλώτερα, οὐχ ἡδονῆς ἔργα, ἀλλὰ τέχνης καὶ λόγου, παρανομησάντων τῶν ἀνθρώπων εἰς ἡδονὰς δι᾽ εὐπορίαν τῶν τεχνῶν ὀψὲ τοῦ χρόνου. ὥσπερ οὖν οὐδεὶς λοιδορεῖται τῷ λόγῳ ὡς οὐκ ἔστι καλὸν τῇ φύσει, κἂν ἀπάγῃ τις αὐτοῦ τὴν χρείαν ἐπὶ τὸ μὴ φύσει καλόν· οὕτως οὐδὲ τῇ ἡδονῇ λοιδορητέον, ἀλλὰ τοῖς χρωμένοις ἡδονῇ κακῶς. δύο δὲ ὄντων ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ, ἡδονῆς

longa experientia colligit homo conservatque. Voluptatem autem sponte, statim à natura ipsa, haurit atque accipit. Hanc amplectitur, oditque quicquid dolorem affert, ab hac servatur, ab illo corrumpitur. Quod si vituperanda esset voluptas, neque nobiscum ea nasceretur, neque omnium quibus conservationem debemus nostram, esset antiquissima. Quæ autem vulgo à sophistis objiciuntur voluptati, Sardanapali luxus, Medicæ deliciæ, mollities Ionica, mensæ Siculæ, Sybaritica tripudia, Corinthiæ meretriculæ, hæc omnia, & si plura etiam his adferre velis, non voluptatis, sed artis rationisque sunt effectus: longo namque post tempore, accedente plurimarum lenocinio artium, voluptatem violarunt homines. Sicut autem rationem rem natura sua honestam, nemo negat esse, quamvis ea in re minime natura sua honesta quis utatur: ita neque de voluptate secus loquendum est, sed qui voluptate abutuntur. Duo autem hæc cum in animo sint hominis, ratio & voluptas, rationi si admiscea-

tur

tur voluptas, necessarium ejus usum non tollit, sed emollit. Voluptati contra si accedat ratio, modum ejus nimia intendit copia eique quod natura delectat, usum demit necessarium. Atqui non propria inquies hominis voluptas est, sed & reliquis communis animalibus. Jam illud scilicet quod in voluptate maxime salutare est, reprehendis, quod omnia quæ vivunt conservat: siquidem eo tibi displicet nomine, quod multis est communis. O circumscriptor avare! Tu, ut video, ne solis quidem lumen amabis, quia omnibus oculis commune est. Solum enim te judice id intueri oportebat hominem: ideoque non conducet homini hoc lumen. Non aer qui corpora inspirat permeatque, & disponit, non fluviorum latices, non terræ fructus. Quo enim ulterius quæcunque maxime necessaria sunt, excusseris, communia videbis esse omnia, proprium autem nihil alicujus. Eodem loco & voluptatem pone: in societate dico boni illius, quod naturam omnem sensu prædi-

καὶ λόγου, λόγῳ μὲν ἡδονὴ κραθεῖσα, μηδὲν ἀφελοῦσα τοῦ ἀναγκαίου, προσέθηκεν αὐτῷ τὸ ἀγωγότερον. λόγος δὲ ἡδοναῖς προσγενόμενος, αὐξήσας αὐτῶν δι' ἀπορίας τὸ μέτριον, ἀφεῖλε τοῦ φύσει τερπνοῦ τὸ ἀναγκαῖον. ἀλλ' οὐκ ἴδιον ἀνθρώπου ἡδονή, κοινὸν δὲ καὶ τῶν ἄλλων ζώων. τοῦτο λέγεις τὸ ἐχεγγυώτατον ἡδονῆς πρὸς σωτηρίαν, τὸ παντὸς τοῦ πεφυκότος ζῆν διασωστικόν, ἢ διὰ τὴν κοινότητά σε ἐνοχλεῖ. ὦ τῆς πλεονεξίας· σύ μοι δοκεῖς μηδὲ τοῦ ἡλίου ἀγαπᾶν τὸ φῶς, ὅτι ἐστὶ κοινὸν ὀφθαλμῶν πάντων· ἀλλὰ ἔδει γὰρ τὸν ἄνθρωπον μόνον ὁρᾶν, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ τὸ φῶς. οὐδέ γε ὁ ἀήρ, εἰσπνεόμενός τε καὶ οἰκονομῶν τὰ σώματα ταῖς αὐτοῦ ὁδοῖς, οὐ ποταμῶν νάματα, οὐ γῆς καρποί. πέρα γὰρ τῶν ἀναγκαίων ἐὰν προέλθῃς, πάντα κοινά, ἴδιον δὲ οὐδὲν οὐδενός. ἐνταῦθά μοι πάττε καὶ τὴν ἡδονήν, ἐν κοινότητι ἀγαθοῦ σώζοντος πᾶσαν αἰσθητικὴν φύσιν. ἐπεὶ

δὲ

ἡ δὲ ἀρετῆς πρὸς ἡδονὴν ἡ ἐξέτασις γίνεται, οὐ λοιδορήσομαι μὲν τῇ ἀρετῇ (οὐ γὰρ πικρὸς, οὐδὲ βλάσφημος ὁ καθ' ἡδονὴν λόγος) τοσοῦτον δὲ λέγω, ὡς εἰ τῆς ἀρετῆς ἀφαιρήσει τις τὸ ἡδὺ, καὶ τὸ δυνατὸν αὐτῆς περιῄρηκεν. οὐδὲν γὰρ τῶν καλῶν αἱρετὸν, ἀπογινομένης ἡδονῆς. καὶ γὰρ ὁ κατ' ἀρετὴν πονῶν ἑκὼν, φιλίᾳ ἡδονῆς πονεῖ, παρούσης ἢ προσδοκωμένης. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς χρηματισμοῖς οὐδεὶς ἑκὼν ἀντικαταλλάττεται δραχμὴν ταλάντου, οὐδὲ χρυσοῦ χαλκὸν,

--- ᾧ μὴ φρένας ἐξέλετο Ζεύς,

ἀλλὰ δεῖ τὰς ἀμοιβὰς, κἂν ἰσοστάσιοι ὦσι, λυσιτελεῖν τῷ ἀλλαττομένῳ κατὰ τὴν χρείαν τοῦ λαμβάνοντος· οὕτως ἀμέλει κἂν ταῖς τῶν πόνων ὁμιλίαις, οὐδεὶς πονεῖ πόνου ἐρῶν· (ἦ γὰρ ἂν εἴη ὁ δυσαρεστότατος) ἀλλάττεται δὲ τοὺς παρόντας πόνους, ὡς μὲν εἴποι ἄν τις τῶν ἀγροικοτέρων, τοῦ καλοῦ· ὡς δέ τις τῶν ἀληθεστέρων, ἡδονῆς. κἂν γὰρ

tam conservat. Quandoquidem autem cum voluptate confertur virtus, virtuti quidem obtrectare haud decretum est mihi (nec enim virulenta aut maledica potest esse quæ de voluptate instituitur oratio) hoc tantum dico, si quis virtuti voluptatem demat, eum vim ejus præcidere, auferre autem potentiam. Nullum enim, si voluptas absit, petitur honestum. Quippe qui laborem sponte ex virtutis subit præscripto, amore voluptatis aut præsentis id facit, aut futuræ. Sicut enim in re quæstuaria nemo sciens talentum cum drachma permutat, nec cum argento aurum,

---nisi cui mentem eripit omnem Jupiter,

sed in permutatione quamvis æqualis sit, permutantis spectatur commodum, prout usus flagitat accipientis. Sic omnino in subeundis nemo laboribus, laborum causa laborem subit (infelicissimum enim hoc votum esset.) Præsentes vero labores cum pulcro, ut quidem ex agrestioribus diceret aliquis, ut vero illi qui verius judicant, cum voluptate com-

mutat. Pulcrum enim quamvis dicas, voluptatem nominas. Nisi forte aliquid pulcrum sit, cui non adsit voluptas. Ego vero contrarium sequi ex his arbitror, omnibus nimirum voluptatem præferendam esse rebus, cujus causa morbum aliquis & vulnera & labores, & sexcenta subit alia. Quamvis enim alias alii causas ascribas, ut Achilli cum vindicandi causa Patrocli lubens moritur, amicitiam; Agamemnoni vigilanti ante reliquos ac deliberanti, curam regni; Hectori exercitum ducenti, primaque in acie pugnanti, strenueque rem gerenti, patriæ salutem: nihil adhuc aliud quam voluptatis attulisti nomina. Quippe quemadmodum in corporum morbis secari non recusat æger aut uri, sitim etiam perferre famemque, & quicquid natura ingratum est; ut pro his postea somno suo frui possit: quod si spem futuri tollas boni, etiam præsentium tolles malorum patientiam. Ita in actionibus nostris laborum cum voluptatibus vicissitudo intercedit & permutatio.

τὸ καλὸν εἴπῃς, ἡδονὴν λέγεις. σχολῇ γὰρ ἂν εἴη τὸ κάλλος, εἰ μὴ ἥδιστον εἴη. ἐγὼ δὲ οἶμαι καὶ αὐτὸ τοὐναντίον, διὰ τούτων ἀποφαίνεσθαι πάντων χρημάτων αἱρετωτέραν, ἧς ἕνεκα ἄν τις καὶ θάνατον ἀλλάξαιτο καὶ τραύματα, καὶ πόνους, καὶ ἄλλα μυρία δυσχερῆ. κἂν γὰρ ἄλλο ἄλλῳ ἐπιτιθῇς ὄνομα τῶν τούτων αἰτίας, Ἀχιλλεῖ μὲν ἀποθνήσκοντι ἑκόντι, καὶ τιμωροῦντι ἀποθανόντι τῷ Πατρόκλῳ, φιλίαν· Ἀγαμέμνονι δὲ ἀγρυπνοῦντι καὶ προβουλευομένῳ καὶ προπολεμοῦντι, βασιλείαν. τῷ δὲ Εκτορι ἐξηγουμένῳ καὶ προμαχομένῳ καὶ ἀριστεύοντι, σωτηρίαν πατρίδος· πάντα ταῦτα ἐρεῖς ἡδονῶν ὀνόματα. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς τῶν σωμάτων νόσοις ἀγαπᾷ ὁ κάμνων τεμνόμενος καὶ ἐμπιπράμενος καὶ διψῶν καὶ λιμώττων, καὶ τὰ δυσχερῆ φύσει προσιέμενος ἑκὼν, αὐτίκα καταλλαττόμενος ταῦτα τῆς προσδοκίας τοῦ ὕπνου· εἰ δὲ ἀφέλοις τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος ἀγαθοῦ, ἀφαιρήσεις καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν παρόντων κακῶν· οὕτω

κἂν

κἂν ταῖς πράξεσιν αὐτόδοτος γίνηται πρὸς ἡδονὰς πόνων, ἣν σὺ μὲν ἀρετὴν καλεῖς, ἐγὼ δὲ τὴν μὲν ἀρετὴν δίδωμι, ἐρήσομαι δέ σε, εἰ ἄνευ τῆς πρὸς αὐτὴν φιλίας, τὴν ἀρετὴν ἡ ψυχὴ εἵλετο. ἐὰν γὰρ τὴν φιλίαν δῷς, ἡδονὴν δίδως. κἂν ὑπαλλάξῃς τοὔνομα, καὶ χαρὰν τὴν ἡδονὴν καλῇς, οὐ νεμεσῶ τῆς ἀφθονίας τῶν ὀνομάτων, τὸ δὲ πρᾶγμα ὁρῶ, καὶ τὴν ἡδονὴν γνωρίζω, ἣ ποιεῖ τὸν Ἡρακλέα ἐκεῖνον τὸν τῶν πολλῶν καὶ θαυμαστῶν πόνων ὁμιλητὴν καὶ ἀγωνιστὴν καὶ ἐθάδα, τὸν πρὸς τὰ θηρία παραβαλλόμενον, τὸν τοῖς πανταχοῦ δυνάσταις προσφερόμενον, τὸν πρὸς τοὺς ἀρχοὺς φιλονεικοῦντα, τὸν ἡμερωτὴν τῆς γῆς, τὸν καθαρτὴν, τὸν ἐπὶ τὴν Οἴτην ἰόντα, τὸν ἐπὶ πῦρ παραγιγνόμενον, οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἢ μεγάλαις καὶ θαυμασταῖς καὶ ἀκράτοις ἡδοναῖς χειραγωγούμενον, ταῖς μὲν, παρούσαις ὁμοῦ τοῖς πόνοις, ταῖς δὲ, μελλούσαις μετὰ τοὺς πόνους ἐπὶ ταῦτα ἰέναι ἑκόντα.

Quam tu quidem virtutem dicis: ego vero ut virtutem non tollo, ita unum hoc ex te quæram. Utrum ſine amore ullo virtutem perſequatur animus. Hunc ſi das amorem, voluptatem dediſti. Licet non nomen permutes, nec voluptatem voces, ſed gaudium, diverſa admitto nomina, rem tamen ipſam video, voluptatem agnoſco. Quæ ſola effecit, ut qui tot tantiſque ſeſe obtulit laboribus Hercules, tot quotidie mala ſuſtinuit; qui cum belluis certavit, tyrannos invaſit, feras aggreſſus eſt, cum violentis totius terræ congreſſus eſt imperatoribus, terramque ſecuram vacuamque monſtris reddidit & quaſi purgavit, qui Oetam petiit, ignem acceſſit, non alio manuductore, quam magnis diviniſque quibuſdam uſus voluptatibus, quarum aliæ comitabantur labores, ſequebantur aliæ, ſponte ſua ſubierit hæc omnia. Atqui ſolos quos ſubit labores intueris, voluptates vero quibus paſcitur non vides. His ipſis dum ageret delectabatur Hercu-

ἀλλὰ σὺ μὲν τοὺς τότε πόνους ὁρᾷς, τὰς δὲ Ἡρακλέους

les

les, ac propterea agebat: nec egisset nisi delectatus fuisset. Nam de Bacchi quid opus est dicere voluptatibus, quæ sacrorum vice sunt? Nocturni illi discursus, thyasi, choreæ, tibiæque ac cantus. Quæ omnia nihil aliud sunt quam diversæ voluptates Bacchicæ, quæ repræsentantur in mysteriis. Quid de Baccho loquor aut Hercule? Fabulosa sunt hæc, aut heroica. Adducamus Socratem. Alcibiadem amas, ô noster Socrates, post hunc Phædrum, post Phædrum Charmiden. Amas, ô Socrates, nec ulla te latere potest pulcritudo Attica. Age, fatere causam, nec ignominiam time, Castus enim cum voluptate potest esse amor, sicut cum dolore impudicus Quod si absque voluptate ulla solum animum, non etiam corpus amas, Theætetum ama. Atqui hunc non amas, simus quippe erat. Ama ergo Chærophontem. Sed ne hunc quidem amas, pallebat enim. Aristodemum ergo ama. Atqui nec Aristodemum amas, deformis enim erat. Quem

ἡδονὰς οὐκ ὁρᾷς αἷς ἔχαιρεν. ἔχαιρε καὶ ὁ Ἡρακλῆς ταῦτα δρῶν, καὶ διὰ τοῦτ' ἔδρα· καὶ οὐκ ἂν ἔδρα, εἰ μὴ δρῶν ἔχαιρεν. αἱ μὲν γὰρ Διονύσου ἡδοναὶ καὶ τελετῆς χώραν ἔχουσι, κῶμοι ἐκεῖνοι καὶ θίασοι καὶ χοροὶ καὶ αὐλοὶ καὶ ᾄσματα· πάντα ταῦτα Διονύσου ἡδονῶν σχήματα ἐν μυστηρίοις ὀργιαζόμενα· τί λέγω Διόνυσον καὶ Ἡρακλέα; μῦθοι ταῦτα, ἡρωϊκὰ ταῦτα. τὸν Σωκράτην λέγω. ἐρᾷς ὦ Σώκρατες Ἀλκιβιάδου, καὶ μετὰ τοῦτον Φαίδρου, καὶ μετ' ἐκεῖνον Χαρμίδου. ἐρᾷς ὦ Σώκρατες, καί σε οὐ λανθάνει κάλλος Ἀττικόν. ἀλλ' ὁμολόγησον αὐτοῦ τὴν αἰτίαν, καὶ μὴ φοβηθῇς τὴν ἀδοξίαν. ἔξεστι καὶ μεθ' ἡδονῆς σωφρόνως ἐρᾷν, ὡς ἔξεστι καὶ μετὰ λύπης ἀκολάστως ἐρᾷν. εἰ δὲ καὶ χωρὶς ἡδονῆς ἐρᾷς τῆς ψυχῆς μόνης, καὶ σώματος οὐκ ἐρᾷς, ἐράσθητι Θεαιτήτου. ἀλλ' οὐκ ἐρᾷς (σιμὸς γὰρ ἦν) ἐράσθητι Χαιρεφῶντος· ἀλλ' οὐκ ἐρᾷς (ὠχρὸς γὰρ ἦν) ἐράσθητι Ἀριστοδήμου. ἀλλ' οὐκ ἐρᾷς, (αἰσχρὸς γὰρ ἦν) ἀλλὰ τίνων ἐρᾷς; εἴ του τις δυνάμεως, εἴ του τις ἀρεῖος

ραῖος, εἴπου ὡραῖος, εἴπου καλός. καὶ πιστεύω μὲν τῇ ἀρετῇ, ὅτι δικαίως ἐρᾷς, οὐκ ἀπιστῶ δὲ τῇ ψυχῇ, ὅτι δι' ἡδονὴν ἐρᾷς. οὐδὲ γὰρ σώματι ἀπιστῶ ὑπὸ πυρὸς θερμαινομένῳ, οὐδὲ ὀφθαλμοῖς ὑπὸ ἡλίου φωτιζομένοις, οὐδὲ ἀκοαῖς ὑπὸ αὐλῶν γανυμέναις, οὐδὲ Ησιόδῳ ὑπὸ μουσῶν διδασκομένῳ, οὐδὲ Ομήρῳ ὑπὸ Καλλιόπης λιγαινομένῳ, οὐ Πλάτωνι ὑπὸ Ομήρου μεγαλυνομένῳ· πάντα ταῦτα ὑφ' ἡδονῆς ἕλκεται, καὶ ὀφθαλμοὶ καὶ ἀκοαὶ, καὶ σώματα, καὶ λόγοι. ἀλλὰ καὶ τὸν Διογένην ἐκεῖνον εἰς τὸν πίθον ἡδονὴ εἰσήγαγε· εἰ δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ αὐτῷ συνεισῆλθε, τί τὴν ἡδονὴν ἐξοικίζεις τοῦ λόγου; ἥδετο Διογένης τῷ πίθῳ, ὡς Βαβυλῶνι Ξέρξης· ἥδετο τῇ μάζῃ ὁ Διογένης, ὡς ὁ Σμινδυρίδης τῇ καρύκῃ. ἥδετο ταῖς κρήναις πανταχοῦ, ὡς ὁ Καμβύσης Χοάσπῃ μόνῳ. ἥδετο τῷ ἡλίῳ, ὡς Σαρδανάπαλος ταῖς πορφυρίσιν. ἥδετο τῇ βακτηρίᾳ, ὡς Αλέξανδρος τῷ δόρατι· ἥδε-

ergo amas? Si quis delicate comam alit, si quis formosus, aut venustus aut pulcher est. Et de virtute quidem tua dubitare non possum, quin impudice non ames: nec diffido tamen animo, quin voluptatis causa id facias. Non enim corpori diffido quin ab igne calere, nec oculis quin ab eo illustrari, nec auribus quin tibiæ modis affici possint, sicut nec Hesiodo diffido qui à Musis docetur, nec Homero qui Musicæ suæ suavitatem Calliopæ, nec Platoni qui orationis suæ sublimitatem Homero debet. Omnia enim hæc, oculi, aures, corpora, sermo, à voluptate trahuntur. Etiam Diogenem illum in dolium suum voluptas deduxit. Quod si virtus comitetur quoque, cur exclusum propterea is voluptatem? Delectabatur dolio suo Diogenes, ut Babylone sua Xerxes. Delectabatur sicco pane, sicut condimento suo Simindyrides. Delectabatur omnibus fontibus, ut Choaspe solo Cambyses. Delectabatur sole, sicut purpuris suis Sardanapalus. Delectabatur baculo suo, sicut hasta sua Alexander.

Delecta-

Delectabatur pera sua, sicut omnibus thesauris Crœsus. Quod si voluptatem alteram confers cum altera vincit Diogenis. Plena quidem voluptatum sunt illorum omnia, sed quæ molestiam secum trahant. Prœlio devictus lamentatur Xerxes, vulneratus gemit Cambyses, exustus ejulat Sardanapalus, rejectus dolet Smindyrides, captivus lacrymatur Crœsus; pugna prohibitus luget Alexander. At voluptates Diogenis sine ulla lamentatione aut gemitu, sine lacrymis sunt aut mœrore. Tu interim labores eas vocas. Quia enim ex natura tua illius Hercule metiris ingenium, mensura medius fidius iniqua. Tibi namque labor erit eadem si agas, Diogeni voluptas. Ausim ego amplius dicere, nullum unquam veriorem fuisse voluptatis amatorem Diogene. Domum quam administraret non habuit: molesta est domesticæ rei administratio. Remp. non attigit: res enim est gravissima. Vxorem non duxit: de Xanthippe audiverat. Liberos non eduxit: pericula ante oculos habe-

το τῷ θυλάκῳ, ὡς ὁ Κροῖσος τοῖς θησαυροῖς. καὶ παραβάλλῃς ἡδονὰς ἡδοναῖς, τὰ Διογένους κρατεῖ· τὰ γὰρ ἐκείνων, μεστὰ μὲν ἡδονῆς, ἀλλὰ ἀναμέμικται λύπη πανταχοῦ. (ὀδύρεται Ξέρξης ἡττώμενος, στένει Καμβύσης τιτρωσκόμενος, οἰμώζει Σαρδανάπαλος ἐμπιπράμενος, ἀνιᾶται Σμινδυρίδης ἀπελαυνόμενος, δακρύει Κροῖσος λαμβανόμενος, λυπεῖται Ἀλέξανδρος μὴ μαχόμενος.) αἱ δὲ Διογένους ἡδοναὶ, οἰμωγῆς ἄπειροι, ἄστονοι, ἀδάκρυτοι, ἄλυποι. σὺ δὲ τὰς ἡδονὰς αὐτοῦ πόνους καλεῖς· μετρεῖς γὰρ τὰ Διογένους τῇ σαυτοῦ φύσει, πονηρῷ μέτρῳ. σὺ μὲν γὰρ ἀλγήσεις ταῦτα δρῶν· Διογένης δὲ ἥδετο. ἐπιτολμήσαιμι δ' ἂν ἔγωγε εἰπεῖν ὡς οὐδεὶς ἡδονῆς Διογένους ἦν ἐραστὴς ἀκριβέστερος. οὐχ ἑστίαν ἔνειμεν· ἐπίλυπον γὰρ οἰκονομία. οὐ πολιτείας ἐφήψατο· ἀνιαρὸν γὰρ τὸ χρῆμα. οὐκ ἐπεστράφη γάμου. ἤκουε γὰρ τὴν Ξανθίππην. οὐκ ἐπεστράφη παιδοτροφίας· ἑώρα γὰρ τὰ

δεινὰ

δεινά. ἀλλὰ ἄφετος πάντως τοῦ δεινοῦ, ἐλεύθερος, ἄφροντις, ἀδεής, ἄλυπος, ἐνέμετο τὴν πᾶσαν γῆν ὡς οἶκον ἕνα, μόνος ἀνθρώπων ἡδοναῖς συνὼν ἀφρουρήτοις καὶ ἀταμιεύτοις καὶ ἀφθόνοις. τὸν Διογένην ἐῶμεν, καὶ μετίωμεν τοὺς νομοθέτας, καὶ πολιτείας σκεψώμεθα. μή με οἰηθῇς ἐπὶ Σύβαριν ἥξειν, μηδὲ Συρακουσίων μνησθήσεσθαι τῶν ἁβροτάτων, μηδὲ Κορινθίων τῶν φιληδόνων, μηδὲ Χίων τῶν πλουσίων, μηδὲ Λεσβίων τῶν εὐοινοτάτων, μηδὲ Μιλησίων τῶν εὐειμονεστάτων· ἀλλ' ἐπὶ τὰς ἡγεμονίας ἔρχομαι, ἐπὶ Ἀθηναίους ἔρχομαι, καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐξετάζω. μάστιγες αὗται καὶ πληγαὶ Λακωνικαί, καὶ θῆραι, καὶ δρόμοι, καὶ δεῖπνα λιτά, καὶ στιβάδες εὐτελεῖς· ἀλλ' ὁρῶ καὶ τούτων τὰ τερπνά. εὖγε ὦ Λυκοῦργε, σμικρῶν πόνων μεγάλας ἡδονὰς ἀντιδιδούς, ὀλίγα δοὺς, μεγάλα ἔλαβες, ἐφημέρους δοὺς πόνους, ἡδονὰς διηνεκεῖς ἀντέλαβες. τίνες, λέξεις, Σπαρτιατικαὶ ἡδοναί; πόλις ἀ-

bat. Sic omnis immunis mali, liber ſecuruſque, ſine metu aut mœrore ullo, ſolus mortalium tanquam domum unam to. tam colebat terram. Voptatibus apertis fruebatur, incuſtoditis, affluentibus. Ad legiſlatores tranſeamus à Diogene, ipſaſque inſpiciamus Reſpub. Noli de Sybaritarum arbitrari me dicturum eſſe. Aut de Syracuſiorum, quorum deliciæ, aut Corinthiorum, quorum voluptates, aut Chiorum, quorum opulentia; aut Lesbiorum, quorum vina, aut Mileſiorum, quorum veſtimenta celebrantur. Ad principes ipſos accedo, ad Athenienſes venio; Lacedæmonios lubet intueri. Hic flagella ſunt plagæque Laconicæ, hic venationes curſuſque: tum cœnæ parciſſimæ ſtragulaque viliſſima. Etiam in his tamen voluptates video. Macte Lycurge: qui pro minimis laboribus voluptates introducis magnas. Parva das, magna accipis. Labores inſtituis breviſſimos, voluptates pro iis accipis perpetuas. Quæ ſunt voluptates, inquis, Spartanæ; Urbs ſine muris, ſine me-

tu, intacta ab igne: quæ nec hostem unquam nec peregrinum vidit clypeum, quæ luctum nullum, nullas unquam minas audivit. Quid autem metu tristius, aut necessitate est molestius? Quibus si semel urbem liberaris, multas pro illis reddis voluptates. Illius voluptatis alumnus erat Leonides, illius Othryades, illius Callicratides. Atqui hi fuere cæsi. Ita, sed honeste. Quarum autem voluptatum caussa? Non aliter quam in corpore fieri solet, in quo partes amputantur, ut servetur totum. Pars Reip. Spartanæ erat Leonides, sed pro tota Spartanorum occidit Rep. Pars erat & Othryades, pars & Callicratides. Ergo parvis hisce in bello interfectis partibus, domi vigebant cives, voluptate fruebantur integra. de Atheniensium vero rebus quid necesse est dicere? Omnia ibi festorum plena, hilaritatis omnia, ut ipsa anni tempora divisisse inter se voluptates videantur. Vere Dionysia celebrantur, autumno mysteria: Et ita deinceps singulas anni partes aliquis sibi vindicat Deus. Panathe-

τείχιστος, ἄφοβος, ἄπειρος πυρὸς, ἀθέατος πολεμίων, ἀθέατος ξενικῶν ἀσπίδων, ἀνήκοος στόνων, ἀνήκοος ἀπειλῆς· τί δ' ἂν εἴη φόβου λυπηρότερον; τί δὲ δουλείας ἀνιαρώτερον; τί δὲ ἀνάγκης ἐπιπονώτερον; ὅταν δὲ ταῦτα ἀπαλλάξῃς πόλεως, πολλὰς αὐτῇ ἡδονὰς ἀντεισάγεις. ἐκείνης τῆς ἡδονῆς θρέμμα ἦν ὁ Λεωνίδης, ἐκείνης ὁ Οθρυάδας, ἐκείνης ὁ Καλλικρατίδας. ἀλλὰ ἀπέθνησκον οὗτοι. ἀπέθνησκον καλῶς. ὑπὲρ ποίων ἡδονῶν; καὶ γὰρ τῶν σωμάτων ἐκκόπτεται μέρη ὑπὲρ ῥαστώνης τοῦ ὅλου. μέρος ἦν καὶ ὁ Λεωνίδας τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ ἀπέθνησκεν ὑπὲρ τῆς Σπάρτης. μέρος Οθρυάδας, καὶ Καλλικρατίδας μέρος· τοιγαροῦν ἀφαιρουμένων σμικρῶν μερῶν, ἐσώζοντο αἱ οἴκοι ἡδοναί. τὰ δὲ Ἀθηναίων τί χρὴ λέγειν; πάντα μεστὰ ἑορτῆς τὰ Ἀττικὰ, πάντα θυμηδίας· καὶ διέλαχον αὐτοῖς ὧραι τὰς ἡδονὰς, ἦρος Διονύσια, μετοπώρου μυστήρια· καὶ ἄλλην ὥραν ἔχει ἄλλος θεὸς, Παναθήναια,

ναια, Σκιρροφόρια, Αλωα, Απατȣρια ναυμαχȣ̃σιν ἐν θαλάττῃ. οἱ δὲ, οἴκοι ἑορτάζȣσι. πολεμȣ̃σιν ἐν γῇ· οἱ δὲ, ἐν Διονύσȣ γελῶσιν. ἀλλ' ȣ̓δὲ οἱ πόλεμοι, τὸ σκυθρωπότατον, ἡδονῶν ἔρημοι, ἀλλὰ συμπέπλεκται τȣ́τοις ἡ Τυρρηνὴ σάλπιγξ, ἢ αὐλὸς τριηρικὸς, ἢ ᾠδὴ ἐμβατήριος. ὁρᾷς τὴν ἀφθονίαν τῶν ἡδονῶν.

næa, Scirrophoria, Haloa, Apaturia. Dum alii navali prælio certant, alii domi festa agunt. Alii terrestrem ineunt pugnam, alii Dionysia cum risu celebrant. Sed nec ipsa bella, quæ res omnium est severissima, carent voluptatibus: sed & his tuba Tyrrhenica, tibia triremica, cantus militaris interjungitur. Vides voluptatum copiam.

ΟΤΙ ΟΥΚ ΕΣΤΙ τὸ τȣ̃ φιλοσόφȣ τέλος ἡ ἡδονή.

Λόγος λδʹ.

Χαλεπὸν εὑρεῖν λόγον ἀληθῆ· κινδυνεύει γὰρ ἡ τȣ̃ ἀνθρώπȣ ψυχὴ, δι' εὐπορίαν τȣ̃ φρονεῖν, τȣ̃ κρίνειν ἀπορεῖν. καὶ αἱ μὲν ἄλλαι τέχναι, ὅσῳ ἰȣ̃σαι, κατὰ τὴν εὕρεσιν εὐπορώτεραι γίγνονται, ἑκάστη περὶ τὰ αὐτῆς ἔργα. φιλοσοφία δὲ, ἐπειδὰν αὐτῆς εὐπορώτατα ἔχῃ, τότε μάλιστα ἐμπίπλαται λόγων ἀντιστασίων καὶ ἰσορρόπων. καὶ ἔοικε γεωργῷ, ἐπειδὰν ἐν

VOLUPTATEM non esse finem Philosophi.

DISSERT. XXXIV.

VEram invenire rationem est difficile. Plerumq; enim id evenit homini, ut quo fœcundiore sit ingenio, eo minus valeat judicio. Et reliquæ quidem artes, in iis circa quæ versantur singulæ, cum ipso progressu plura semper inveniunt quotidie. Philosophia quo plus proficit, eo contrariis magis ambiguisque abundat argumentis. Non aliter quam agricolæ, qui instrumenta cum habent plurima, minus

nus fœcundo tamen agro utuntur. Et civilia quidem judicia, ſententiæ judicum ac corona, tum pigmenta oratorum populique dirigunt ſuffragia. Hic vero quis nobis judex erit, qua tandem verum à falſo diſtinguemus ſententia? Ratione? At nullam invenies cui non dari poſſit contraria. Affectione? Parum fidum narras judicem. Multitudine? plures hic indocti ſunt. Opinione? Deterioribus favet illa. Ecce tibi, vel in hoc ipſo de quo agimus, cum voluptas inter ſe virtuſque contendant, atque inter ſe componantur, nonne & vi ſua virtutem ejicit voluptas, & opinione vulgi ſuperior evadit, & numero vincit teſtium, & vehementius afficit? Illud vero quod reſtat, in quo omne virtuti eſt præſidium, ipſa ratio, non minus ſecatur, non minus dividitur, nec raro ſuum voluptati defert patrocinium. Invenies aliquem qui ornate pro voluptatibus dicat, virtutem vituperet, & quod dici ſolet, à viris ad fœminas transferat imperium. Simulque & ha-

περιουσίας γίνεται ὀργάνων πολλῶν, ἀκαρποτέρᾳ τῇ γῇ χρώμενοι. τὰς μὲν οὖν πολιτικὰς διαδικασίας εὐθύνει ψῆφος καὶ ἀριθμὸς δικαστῶν, καὶ γνῶμαι ῥήτορος, καὶ δήμου χεῖρες. ἐνταῦθα δὲ τίς ἡμῖν παρέσται δικαστής; καὶ τίνι ψήφῳ τἀληθὲς κρινοῦμεν; λόγῳ; ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν λόγον, ὅτῳ οὐκ ἂν ἐξεύροις τὸ ἐναντίον. πάθει; ἀλλ᾽ ἄπιστος ὁ δικαστής. πλήθει; ἀλλὰ πλείους οἱ ἀμαθέστεροι. δόξῃ; ἀλλὰ τὰ χείρω ἐνδοξότερα. αὐτίκα ἐν τῷ παρόντι τούτῳ σκέμματι, ἡδονῆς καὶ ἀρετῆς ἁμιλλωμένης καὶ ἀντεξεταζομένης, οὐ παρωσαμένη τὴν ἀρετὴν ἡδονή, καὶ δόξῃ κρατεῖ, καὶ πλήθει μαρτύρων ὑπερβάλλεται, καὶ κατὰ πάθος δυναστεύει; ὃ δὲ μόνον ὑπόλοιπον ἦν τῇ ἀρετῇ συμμαχικόν, ὁ λόγος, καὶ τοῦτο σχίζεται καὶ διαιρεῖται· καὶ ἐξεύρηταί τις καὶ παρ᾽ αὐτοῦ ἐπιχειρεῖν ἡδοναῖς, καὶ λέγει τις καλῶς, ὑπὲρ ἡδονῆς λέγων, καὶ τὴν ἀρετὴν φαυλίζει, καὶ μετατίθησι τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ ἀνδρωνίτιδος ἐπὶ τὴν γυναικωνῖτιν

ναικωνῖτιν, καὶ τὸ μὲν σχῆμα τοῦ φιλοσόφου μετενδύεται, τοῦ δὲ ὀνόματος ἀξιοῖ κρατεῖν. ἄφες ἄνθρωπε καὶ τοὔνομα μετὰ τοῦ λόγου. παρανομεῖς περὶ τοὺς θεμελίους· οὐδὲν φιλοσοφίᾳ καὶ ἡδονῇ κοινόν· ἄλλο μὲν ὁ φιλήδονος, ἄλλο δὲ ὁ φιλόσοφος· διακέκριται τὰ ὀνόματα, διακέκριται καὶ τὰ ἔργα. διῄρηται τὰ γένη, ὡς τὰ Λακωνικὰ τῶν Ἀττικῶν, καὶ τὰ Βαρβαρικὰ τῶν Ἑλλήνων. ἐὰν δὲ, Σπαρτιάτης εἶναι λέγων, καὶ Ἕλλην, καὶ Δωριεὺς, καὶ Ἡρακλείδης, θαυμάζῃς τιάραν Μηδικὴν, καὶ τράπεζαν Βαρβαρικὴν καὶ ἁρμάμαξαν Περσικὴν, περσίζεις, βαρβαρίζεις, ἀπολώλεκας τὸν Παυσανίαν· Μῆδος εἶ, Μαρδόνιος εἶ, ἀπόθου τοὔνομα μετὰ τοῦ γένους. τοὺς μὲν οὖν πολλοὺς ἡδονὴν ὑμνοῦντας φέρω (βάναυσος γὰρ ψυχὴ, καὶ ἀπεληλαμένη λόγου, ἐλεεινὴ μὲν τοῦ πάθους, συγγνωστὸς δὲ τῆς ἀγνοίας) Ἐπίκουρον δὲ διὰ τοὔνομα, οὐ φέρω, οὐδὲ ἀνέχομαι φιλοσοφίας ὑβριζούσης. οὐδὲ γὰρ στρατηγοῦ ἀνέχομαι τὴν τά-

bitum mutet philosophi, & retineat nomen. Relinque, mi homo, una cum oratione tua & nomen. Ipsa fundamenta evertis. Nihil philosophiæ cum voluptate est commune. Alius est voluptatis, alius sapientiæ studiosus. Distincta sunt nomina, distincta sunt opera, distinctum est genus. Sicut aliud est Laconicum quam Atticum, aliud Barbaricum quam Græcum. Si enim Spartiatam te esse dicas, aut Græcum, aut Doricum, aut Heracliden, & tiaram tamem admireris Medicam, aut mensam Barbaricam, aut essedum Persicum, jam ad Persas deficis, transis ad Barbaros: Pausaniam exuisti, Medus es, es Mardonius. Depone & nomen cum genere. Et vulgus quidem, cum voluptatem laudant, facile ferre possum. Animus enim illis illiberalis est, rectæque rationis penitus ignarus: cujus miseriam deplorare, cujus ignorantiæ possis ignoscere. Epicuri vero nomen cum recordor, ferre hominem non possum Nec enim philosophiam admitto quæ lasciviat. Sicut imperato-

rem

rem non fero, ſtationem qui deſerat, tantumque in fuga dux ſit, nec agricolam qui ſegetes ſuas incendat, nec gubernatorem qui marinos metuat fluctus. Navigare oportet, imperare oportet, terram colere oportet. Laborum plena hæc ſunt omnia. Nihil quod pulcrum, quod honeſtum ſit, ab ignavia producitur. Quod ſi ea quæ honeſta ſunt voluptates dicas, ſequi concedam. Sequantur dummodo ubique præcedat honeſtas.

---rex unicus eſto
Et dominus, cuicunque dedit--

Jupiter ut regnum gerat. Nam ſi ordinem confundas, ut imperet voluptas, morem gerat ratio, durum animo tyrannum & inexorabilem præficis. Cui ubique & ſine excuſatione ulla ſerviendum eſt: etiam cum fœda & injuſta imperat. Quem enim voluptati terminum præſcribes, quæ à cupiditatum licentia vires ſibi aſſumit? Inſatiabilis hic tyrannus eſt: qui & quæ adſunt deſpicit, & quæ non adſunt deſiderat, qui & abundantia accenditur, & ſpe erigitur, ni-

ξιν ἀπολείποντα, καὶ ἐξηγούμενον τῆς φυγῆς· οὐδὲ γεωργοῦ ἀνέχομαι ἐμπιπράντος τὰ λήια, οὐδὲ κυβερνήτου ἀνέχομαι ἀποδειλιῶντος πρὸς τὴν θάλατταν. πλεῖν σε δεῖ, στρατηγεῖν σε δεῖ, γεωργεῖν σε δεῖ, πόνων ταῦτα μεστά· ἀλλ' οὐδὲν καλὸν ὑπὸ ῥᾳστώνης γίγνεται. εἰ δὲ ἕπεται ἡδονὴ τοῖς καλοῖς, δίδωμι τοῦτο· ἑπέσθω. ἀλλ' ἡγείσθω τὸ καλὸν πανταχοῦ·

--- εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκεν
ἀρχὴν -

ὁ Ζεύς. ἐὰν δὲ μεταθῇς τὴν τάξιν, καὶ ἄρχῃ μὲν ἡδονὴ, ἕπηται δὲ ὁ λόγος, δίδως τῇ ψυχῇ τύραννον πικρὸν, καὶ ἀπαραίτητον· ᾧ δουλεύειν ἀνάγκη καὶ ὑπηρετεῖν ὑπηρεσίας ἀνεπιτιμήτου, καὶ παντοδαπὰς, κἂν αἰσχρὰ προστάττῃ, κἂν ἄδικα προστάττῃ. τί γὰρ ἂν εἴη μέτρον ἡδονῆς ἐπιλαβομένης ἐξουσίας ἐπιθυμημάτων; ἀκόρεστος γὰρ ὁ τύραννος οὗτος, καὶ τῶν παρόντων ὑπεροπτικὸς, καὶ τῶν μὴ παρόντων ὀρεκτικὸς, καὶ διὰ πολυτελείαν ἐξαπτόμενος, καὶ ὑπὸ ἐλπίδος κουφιζό-

φιζόμενος, καὶ δι' εὐπορίαν ἐξυβρίζων. οὗτος ὁ τύραννος ἐπανέστηκε τὰ αἰσχρὰ τοῖς καλοῖς, οὗτος ἐφώπλισεν ἀδικίαν δικαιοσύνῃ, οὗτος μέτρῳ ἀμετρίαν· ὡς ἥγε χρεία τῶν σωμάτων τὰς αὐτῆς ὀρέξεις οὐ χαλεπῶς ἀναπίμπλησι. διψῇ τις; κρῆναι πανταχοῦ· πεινῇ τις; φηγοὶ πανταχοῦ· ἥλιος οὗτος, χλανίδων ἀλεεινότερος. λειμῶνες οὗτοι, θεαμάτων τὰ ποικιλώτατα· ἄνθη ταῦτα, εὐωδίαι φυσικαί· καὶ μέχρι μὲν τούτων ἐστὶ λαβεῖν ὅρους ἡδονῶν, τὴν χρείαν αὐτήν. ἐὰν δὲ ταῦτα ὑπερβῇς, καὶ προέλθῃς περαιτέρω, διδοὺς ταῖς ἡδοναῖς δρόμον ἄπαυστον, καὶ τὰς ἀρετὰς ἀποτειχίζεις· τοῦτο γεννᾷ τὰς πλεονεξίας, τοῦτο ποιεῖ τὰς τυραννίδας. οὐ γὰρ ἱκανὸν τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν χωρίον Πασαργάδαι, καὶ τὸ Κύρου κάρδαμον, ἀλλ' ἡ Ἀσία ἅπασα διέλαχε χορηγεῖν ἡδονὰς ἀνδρὸς ἑνός. τρέφει μὲν αὐτῷ Μηδία Νισαῖον ἵππον, πέμπει δὲ Ἰωνία παλλακίδας Ἑλληνικάς, τρέφει δὲ Βαβυλὼν

miaque lascivit copia. Hic tyrannus contra honestatem irritat turpitudinem, contra justitiam armat injustitiam. Nihil enim est quod facilius sibi satisfieri patiatur, quam corporis necessitas. Sitit aliquis? ubique fontes sunt. Esurit aliquis? ubique fagi sunt. Sol ille quem vides, quavis penula calidior est. Hæc prata quovis spectaculo amœniora sunt. Hi flores genuinum odoris oblectamentum sunt. Et hactenus quidem voluptati præfigi potest terminus: ipse nimirum usus. Quem si semel transcenderis longiusque processeris, liberum voluptati cursum nullisque definitum spatiis concedis, virtutemque penitus intercludis. Hoc est quod plus habendi semper sitim excitat, hoc est quod tyrannides creat. Sicut nec regio angusta Pagasardæ Persarum regi, neque Cyri sufficit nasturtium: verum universa voluptatibus illius vectigalis est Asia. Nisæos illi equos alit Media, meretriculas Græculas Ionia, Barbaros eunuchos educat Babylon: artes cujuscunque generis subministrat-

Ægyptus, ebur suum Indi, odores Arabes. Ne ipsi quidem nihil voluptatibus illius suppeditant fluvii. Pactolus aurum, triticum Nilus, aquam præbet Choaspes. Quid quod ne hæc quidem illi sufficiunt, quin peregrinas amare incipit voluptates? Atque eo fine Europam petit? Scythas persequitur, Pæones evertit, Eretriam capit, navibus Marathonem invadit, ubique oberrat denique. O deplorandam in homine paupertatem! Quis enim pauperior illo esse potest, qui nunquam concupiscere desinit? Animus enim humanus, cum semel ultra quam flagitat necessitas, voluptates gustauerit, priora semper negligit, optat nova. Ut revera Tantali de hoc mutato nomine narretur fabula. Quid enim aliud est, quam perpetua sitis ejus hominis, quem explere voluptas non potest? quid aliud quam cupiditatum aqua, quæ fluit semper aut refluit: quæ tristissimis, semper imbuuntur curis, tumultu, ac metu? Si adsit voluptas, times ne abeat, si absit, times ne non veniat. Ut eum qui

σύνεχες Βαρβάρους, πέμπει δὲ Αἴγυπτος παντοδαπὰς τέχνας, ἐλέφαντα Ἰνδοὶ, Ἄραβες εὐωδίαν. χορηγοῦσι δὲ καὶ οἱ ποταμοὶ ταῖς βασιλέως ἡδοναῖς· Πακτωλὸς χρυσὸν, Νεῖλος πυρὸν, Χοάσπης ὕδωρ· τῷ δὲ οὐδὲ ταῦτα ἱκανὰ, ἀλλ' ἐπιθυμεῖ ξένης ἡδονῆς· καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τὴν Εὐρώπην ἔρχεται, διώκει Σκύθας, ἀνίστησι Παίονας, Ἐρετρίαν λαμβάνει, Μαραθῶνι ἐπιπλεῖ, καὶ πλανᾶται πανταχοῦ. ὢ τῆς πενίας δυστυχέστατος. τί γὰρ ἂν εἴη πενέστερον ἀνδρὸς ἐπιθυμοῦντος διηνεκῶς; ἐπειδὰν γὰρ ἅπαξ ψυχὴ γεύσηται ἡδονῶν ὑπὲρ τὴν αὐτῆς χρείαν, κόρος τῶν προτέρων ἔχει, καὶ ἑτέρων ἐρᾷ. καὶ τὸ τοῦ Ταντάλου αἴνιγμα, τοῦτο ἦν ἄρα, δίψα διηνεκὴς ἀνδρὸς φιληδόνου, καὶ ἡδονῆς νάματα προσιόντα, καὶ ἀπιόντα αὖθις, καὶ παλίρροια ἐπιθυμιῶν, καὶ λῦπαι πικραὶ ταύταις ἀνακεκραμέναι, καὶ ταραχαὶ, καὶ φόβοι. φοβερὸν μὲν γὰρ παροῦσα ἡ ἡδονὴ μὴ ἀπέλθῃ· ἀνιαρὸν δὲ μὴ παροῦσα,

μη

μὴ οὐκ ἔλθῃ. ὥστε ἀνάγκη τὸν διώκοντα ἡδονὴν, λυπούμενον μὲν μὴ παύσασθαι, ἡδόμενον δὲ, μὴ αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ συγκεχυμένον ζῆν ἐν ἀσαφείᾳ πολλῇ. ὅρα τίνα καὶ ποῖον τύραννον τῇ ψυχῇ δίδως. ὡς Ἀθηναίοις Κριτίαν, παρωσάμενος τὸν Σόλωνα· ὡς Λακεδαιμονίοις Παυσανίαν, παρωσάμενος τὸν Λυκοῦργον. ἐγὼ δὲ ἐλευθερίαν ποθῶν, νόμου δέομαι, λόγου δέομαι. οὗτός μοι φυλάξει τὴν εὐδαιμονίαν ὀρθὴν, καὶ ἄσειστον, καὶ ἀδεῆ, καὶ αὐτάρκη· οὐ ταπεινὴν δὲ, οὐδὲ ὑποβεβλημένην ἀνδραπόδων τέχναις, ὑφ' ὧν ἐρανιζόμενος, ἀθροίσω τὸ μέγα τοῦτο ὄφελος, ἡδονὴν αἰτίζων· οὐκ ἀκόλους μὰ Δία, κατὰ τὸν Ὁμήρου πτωχεύοντα,

--Οὐκ ἄορας οὐδὲ λέβητας

μόνον, ἀλλὰ τὰ τούτων ἔτι ἀτοπώτερα. παρὰ μὲν Μιθαίκου ὄψον, παρὰ δὲ Σαραμβοῦ οἶνον, παρὰ δὲ Κόννου κιθάραν, παρὰ δὲ Μελησίου ᾠδήν. καὶ τί τούτων ἔσται μέτρον; τίς τῆς ἐξ ἡδονῶν εὐδαιμονίας ὅρος; ποῖ στησόμεθα; τίνι δώ-

hæc sectetur, nec dolore vacare unquam, nec ullas sentire voluptates sit necesse; perpetuaque in confusione rerum & ambiguitate versari. Jam cogita quem qualemque animo præficias tyrannum: Ut si Critiam loco Solonis Atheniensibus, ut si Pausaniam loco Lycurgi præficias Lacedæmoniis. Ego enim qui libertatem amo, lege opus, opus ratione habeo. Hæc erectam immobilemque felicitatem servabit mihi, sine metu ullo, nullius indigam auxilii: Non dejectam animo, non quæ illiberalibus se submittat artibus; à quibus tanquam rem magnam, paulatim voluptatem emendicet suam. Non frustum panis tantum, ut mendicus ille Homericus; mehercules

---*Non enses magnosque lebetes*

solum, sed quæ etiam his absurdiora sunt. Obsonium à Mithæco videlicet, vinum à Sarambo, citharam à Conno, cantum à Milesia. Et quis erit horum modus, quis felicitatis ejus quæ ex voluptate oritur terminus? Ubi tandem consistemus? cui deferemus

mus præmium? Quis tam beatus ille, tam vigil, tam induſtrius, quem nec noctu, nec interdiu, ulla latet, aut præterit voluptas? Qui omnem animum, omnes ſenſus, non aliter quam flagella ſua marinus polypus, eo intendit, ut omnes ſimul quæ ubique ſunt attrahat voluptates. Fingamus, ſi videatur, hominis, quem voluptatum beat felicitas, hujuſmodi imaginem. Unum eſſe, qui eodem tempore colores videat jucundiſſimos, ſonos audiat ſuaviſſimos, naribus odores percipiat gratiſſimos, ſuccos guſtet diverſiſſimos, tepore foveatur jucundiſſimo, venereæ rei ſit intentus. Si enim ſpatium concedas intermedium, ſepareſque voluptates ac disjungas ſenſus; enervas voluptatem. Cujus enim juvat præſentia, ejus neceſſario nocet abſentia. Quis ergo tam firmus eſt animus, ut tantum voluptatis ferre poſſit impetum, quæ quietem nullam, reſpirationem admittat nec minimam? Quis miſerrime cum hoc agi non in-

μεν τὰ νικητήρια φέροντες; τίς ὁ μακάριος ἀνὴρ οὗτος, καὶ ἄγρυπνος, καὶ ἐπίπονος, ὃν οὐκ ἔλαθεν, οὐδὲ ἐξέφυγεν οὐδεμία ἡδονὴ, οὐ νύκτωρ, οὐ μεθ' ἡμέραν; ἀλλὰ ἀποτείνασα αὐτῷ ἡ ψυχὴ τὰς αἰσθήσεις πάσας, καθάπερ ὁ θαλάττιος Πολύπους τὰς πολλὰς κόμας, διὰ τούτων πάντοθεν τὰς ἡδονὰς ἐπάξεται πάσας ὁμοῦ. πλάττωμεν, εἰ δυνατὸν, τοιαύτην εἰκόνα, ἄνδρα εὐδαίμονα τὴν ἐξ ἡδονῶν εὐδαιμονίαν· ὁρῶντα μὲν τὰ ἥδιστα τῶν χρωμάτων, ἀκούοντα δὲ ἡδίστων ψόφων, ὀσφραινόμενον ὀδμῶν περιπνοτάτων, γευόμενον χυμῶν ποικιλωτάτων, χλιαινόμενον, ἀφροδισιάζοντα ὁμοῦ. ἐὰν γὰρ δῷς χρόνον, καὶ διαστήσῃς τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς αἰσθήσεις διέλῃς, κολούσεις τὴν εὐδαιμονίαν. πᾶν γὰρ τὸ παρὸν εὐφραίνει, ἀφαιρεθὲν λυπεῖ. καὶ τίς ἀνάσχοιτο ψυχὴ ἡδονῶν τοσούτων ὄχλον ἐπιῤῥέοντα αὐτῇ, καὶ ἐπιφερόμενον, καὶ μηδεμίαν ἀνακωχὴν, μηδὲ ἀναψυχὴν παρεχόμενον; ἆρ' οὐκ ἀθλιώτατα εἰκὸς διαχθεὶς,

καὶ

καὶ ἐπιθυμεῖν ἀναβολῆς, καὶ ἀναπαύλης ἐρᾷν; χρονίζουσα γὰρ ἡδονὴ λύπη γίνεται. τί ἂν οὖν γένοιτο ἀπιστότερον εὐδαιμονίας ἐλεουμένης; ὦ Ζεῦ, καὶ Θεοὶ πατέρες καὶ ποιηταὶ γῆς, καὶ θαλάττης, καὶ ὅσα γῆς καὶ θαλάττης θρέμματα, οἷον τοῦτο τὸ ζῶον τῷ δεῦρο τόπῳ καὶ βίῳ ἐγκατεστήσατε; ὡς θρασὺ καὶ ἰταμὸν καὶ λάβρον; ἀγαθοῦ ἄπορον, ἔργου ἔρημον, ἡδοναῖς βοσκόμενον, καὶ δημαγωγούμενον.

Αἴθ᾽ ὄφελεν ἄγονόν τ᾽ ἔμμεναι ἄγαμόν τ᾽ ἀπολέσθαι

τὸ γένος τοῦτο πᾶν, εἰ μηδὲν ἕξει παρ᾽ ὑμῶν ἡδονῆς κρεῖττον. καὶ πῶς οὐκ ἔχει; ἀποκρινώμεθα γὰρ καθ᾽ Ὅμηρον ὑπὲρ τοῦ Διός. ἔχει μὲν γὰρ, ἔχει νοῦν, καὶ λόγον, συγκέκραται δὲ αὐτῷ ὁ βίος ἐξ ἀθανάτων, καὶ θνητῶν πραγμάτων, ὡς ζώῳ τινὶ ἐν μεθορίῳ πεπηγμένῳ, καὶ παρὰ μὲν θνητῆς πλημμελείας τὸ σῶμα ἔχοντι, ἐκ δὲ τῆς ἀθανάτου ἀπορροῆς, τὸν νοῦν διαλαμβάνοντι· ἴδιον δὲ σαρκῶν μὲν,

telligat, futurumque ut otiari aliquando & vacare ipse desideret? Quæ enim diutius perseverat voluptas, fit molestia. Quid ergo miserius ea esse voluptate potest, quæ commiseratione digna videtur? O Jupiter, Diique reliqui patres, artificesque terræ & maris, quæque vigent in illis, quodnam hoc est animal cui hunc locum, hanc vitam tribuistis? Quam audax, quam temerarium, quam vorax! Bonum non respicit, quod agendum est prætermittit, voluptatibus pascitur: sicut ducem suum populus, ita hanc sequitur.

Debuerat nasci nunquam, vel conjugis expers

interire totum hoc genus: si nihil voluptate à vobis majus poterit consequi. Quomodo autem non posset? Respondeamus enim cum Homero pro Jove. Habet, inquam, habet mentem, habet rationem. Vita præterea ejus ex mortalibus constat immortalibusq; principiis. Estque tanquam animal in medio utriusque positum: quod ab humana quidem contagione corpus deducat, è divino autem fonte mentem,

tem,

tem. Jam corpori proprium eſt voluptas, menti ratio. Et corpus quidem cum brutis commune habet, peculiarem autem ſibi mentem. Quare ibi quære bonum hominis, ubi ejus eſt operatio. Ibi operationem, ubi inſtrumentum: ibi inſtrumentum, ubi ejus conſervatrix pars eſt. Ab ea jam incipe. Utrum alterum conſervat, corpus anima, an animam corpus? Conſervatricem inveniſti partem. Quod animi inſtrumentum eſt? Mens. Operationem quære. Quæ mentis operatio eſt? Prudentia. Inveniſti id quod bonum dicimus. Si quis vero hanc in homine partem, quæ prudentiæ capax eſt, quæ Deum reſpicit, contemnat; fœdam illam alteram (corpus nimirum) voracemque, quæ voluptates curat, velit paſcere, cui hoc dicemus eſſe ſimile? Fabulæ huic mehercules. Fingunt in Theſſaliæ Pelio fuiſſe homines poetæ, monſtroſo corpore, qui ab umbilico equi pone attrahebant formam. In ejuſmodi forma monſtroſa neceſſe fuit belluinam una ſaginare partem: loqui quidem ut

ἡδοναὶ, νοῦ δὲ, λόγος· καὶ κοινὸν μὲν αὐτῷ αἱ στέρξεις πρὸς τὰ θηρία, ἴδιον δὲ νοῦς. ἐνταῦθα τοίνυν ζήτει τὸ ἀνθρώπου ἀγαθὸν, ὅπου τὸ ἔργον. ἐνταῦθα τὸ ἔργον, ὅπου τὸ ὄργανον· ἐνταῦθα τὸ ὄργανον, ὅπου τὸ σῶζον. ἀπὸ τοῦ σώζοντος ἄρξαι. πότερον ποτέρου διασωστικόν; σῶμα ψυχῆς, ἢ ψυχὴ σώματος; εὗρες τὸ σῶζον. τί ψυχῆς ὄργανον; νοῦς. ζήτει τὸ ἔργον. τί νοῦ ἔργον; φρόνησις· εὗρες τὸ ἀγαθόν. εἰ δέ τις τἀνθρώπου τὴν μοῖραν ταύτην τὴν φρονοῦσαν καὶ θεοφιλῆ ἀτιμάσας, τὸ ἄτιμον ἐκεῖνο μόνον θρέμμα (τὰς σάρκας λέγω) τὸ ἀκόλαστον, τὸ ἀδηφάγον, τὸ ἡδοναῖς φίλον διωχεῖν ἐθέλοι, τίνι αὖ εἰκάσαιμι τὴν τοιαύτην τροφήν; ἢ τῷ μύθῳ, νὴ Δία. γενέσθαι φασὶν οἱ ποιηταὶ ἄνδρας ἐν Πηλίῳ, Θετταλικὸν γένος, ἀτόπους τὰ σώματα, ἐξ ὀμφαλῶν ἐπισυρομένους ἵππου φύσιν. ἐν δὲ τῇ τῆς τοιαύτης ξυνουσίας ἀμουσίᾳ, πᾶσά που ἀνάγκη βόσκειν ὁμοῦ τὴν θηριώδη φύσιν· φθέγγεσθαι

ho-

μὲν ὡς ἄνθρωπον, σιτεῖσθαι δὲ ὡς θηρίον· ὁρᾶν ὡς ἄνθρωπον, ὀχεύειν δὲ ὡς θηρίον. εὖγε ὦ ποιηταὶ. καὶ ποιητῶν παῖδες, πατέρες παλαιᾶς καὶ γενναίας μούσης, ὡς ἐναργῶς ἄρα ἡμῖν τὸν πρὸς τὰς ἡδονὰς δεσμὸν ᾐνίξασθε. ἐπειδὰν ψυχῆς θηριώδεις κρατήσωσιν ἐπιθυμίαι, φυλάττουσαι τὴν ἀνθρωπίνην ἐπιφάνειαν τῇ τῶν ἔργων ὑπηρεσίᾳ, ἀπέφηναν τὸν χρώμενον, ἐξ ἀνθρώπου θηρίον. τοῦτο οἱ Κένταυροι, τοῦτο αἱ Γοργόνες, τοῦτο αἱ Χίμαιραι, ὁ Γηρυόνης, ὁ Κέκροψ. ἄφελε τὴν γαστρὸς ἐπιθυμίαν, καὶ ἀφεῖλες τοῦ ἀνθρώπου τὸ θηρίον. ἄφελε τὴν αἰδοίων ἐπιθυμίαν, καὶ διέκοψας τὸ θηρίον. μέχρι δὲ ταῦτα τῷ συζῇ καὶ συντρέφεται, καὶ πρὸς αὐτὰ τῇ θεραπείᾳ νένευκεν, ἀνάγκη τὰς ἐκείνων ὀρέξεις κρατεῖν, καὶ βοᾶν τὴν ψυχὴν τὰς ἐκείνων φωνάς.

hominem, ſaginari autem ut belluam. Videre ut homines, coire ut belluas. Euge poetæ, poetarumque filii, antiquæ generoſæque Muſæ primi parentes, quam manifeſte nobis illud quod voluptatibus nos conjungit oſtendiſtis vinculum. Simulac enim belluinæ imperant animo libidines, formam quidem integram relinquunt; ſui vero obſequio eum qui utitur hominem in belluam convertunt. Hoc ſibi Centauri volunt, hoc Gorgones, hoc Chimæræ, hoc Geryon, hoc Cecrops. Deme ventris libidinem, belluam demſiſti homini: Deme penis, belluam amputaſti. Dum vero vivunt una cum aliquo ac nutriuntur illa, quem in obſequium traxere ſui, in eo neceſſe eſt cupiditates eorum dominari, animumque voces eorum perſonare.

EX ADVERSA fortuna utilitatem percipi.

DISSERT. XXXV.

Miſerum videri poſſit, ſiquidem bona in ratiam hominum à malis diſtinxere Dii immortales, ut diverſas definitaſque habeant naturas, nec cum altero confundi poſſit alterum; non magis quam dies cum nocte, aut lux cum tenebris, aut ignis cum aqua (quorum ſingula ſi cum contrariis velis conjungere, aut pugnantiam utriuſque in eandem naturam confundere, quod utriuſque proprium eſt, penitus tollis:) homines tamen qui beatam ſequuntur vitam, ultro illis mala admiſceant. Ut ſi quis illis concedat Deorum ut interdiu luce clara vivant, perpetuo fruantur lumine, ſomno nocturnaque quiete carere poſſint; indignaturi ſint ſolem nunquam recedere, nec tenebris viciſſim locum dare. Mane quæſo, ne plurima ſimul reſpondere cogamur. Si quidem

ΟΤΙ ΕΣΤΙ ΚΑΙ ἐκ τῶν περιστάσεων ὠφελεῖσθαι.

Λόγος λέ.

ΔΕινόν γε εἰ οἱ μὲν Θεοὶ διέκριναν τοῖς ἀνθρώποις τἀγαθὰ, ἐκ τῆς τῶν κακῶν ὁμιλίας ἀνεπίμικτον ἑκάτερον ἑκατέρῳ εἶναι θέμενοι, καὶ διαστήσαντες αὐτῶν τὰς φύσεις, καθάπερ ἡμέρας πρὸς νύκτα, καὶ φωτὸς πρὸς ζόφον, καὶ πρὸς ὕδωρ πυρὸς (ὧν ἕκαστον εἰ ἐθελήσαις πρὸς τοὐναντίον ἀγαγεῖν, καὶ ἀνακεράσαι αὐτῶν τὴν διαφορὰν εἰς κοινὴν φύσιν, διαφθερεῖς τὸ ἑκατέρου ἴδιον,) οἱ δὲ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἑκόντες εὐδαίμονα διώκοντες βίον, καταμιγνύουσιν αὐτῷ δυστυχίας· κἄν τις Θεῶν αὐτοῖς συγχωρήσῃ ζῆν δι᾽ ἡμέρας ἐν φωτὶ λαμπρῷ καὶ διηνεκεῖ, ἀΰπνῳ καὶ ἀνενδεεῖ τῆς ἐν νυκτὶ ἀναπαύλης, ἄχθοιντο τῷ ἡλίῳ, μηδέποτε ἐξισταμένῳ, μηδὲ εἰς τὸ παλίσκιον παραχωροῦντι. ἔχε δὴ αὐτόθι,

μὴ ἀποκρινώμεθά σοι ποικίλον. ὡς εἰ μέν που τὶς ἐστιν ἀνθρώπου ὄψις ἀνέχεσθαι φωτὸς διηνεκοῦς, καὶ εἴπερ τις μηχανὴ στῆσαι τὸν ἥλιον τοῦ κύκλου δρόμου, ὥστε ἀνέχειν ὑπὲρ γῆς αἰεὶ, καθάπερ πυρσὸν ἐκ κορυφῆς ὑψηλῆς ἐκπέμποντα ἐφ' ἡμᾶς τὸ παρ' ἑαυτοῦ φῶς· εἰ ταῦτα ὑπάρχοι καὶ σταίη μὲν ὁ ἥλιος, ἀνέχοιντο δὲ οἱ ὀφθαλμοὶ διηνεκῶς πρὸς αὐτὸν δεδορκότες, τίς οὕτως ἀνόητος καὶ ἐπιμανὴς καὶ κακοδαίμων τοῦ ἔρωτος, ὥστε ποθῆσαι νύκτα καὶ σκότος, καὶ ὀφθαλμῶν ἀργίαν, καὶ σώματος ῥίψιν ἐγγύτατα νεκροῦ; εἰ δὲ θάτερον μὲν ἀνάσχοιντο οἱ ὀφθαλμοὶ ἀϋπνίας ἢ σταίη ὁ ἥλιος, θάτερον δὲ αὖ σταίη ὁ ἥλιος ἢ ἀνάσχοιντο οἱ ὀφθαλμοὶ ἀϋπνίας, οὐκ εὐχῆς ἔργον ἡ πρὸς τὸ φῶς φιλία, ἀλλὰ ἀνάγκη ἡ πρὸς τὴν νύκτα συνουσία. ταύτῃ τοι καὶ ὁ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἔρως ἔχει. ἐφίεται μὲν γὰρ αὐτοῦ ἡ ψυχὴ (τί δὲ οὐ μέλλει;) καὶ πολεμεῖ τῷ κακῷ (τί δὲ οὐ μέλλει;) ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὐτῇ οὔτε ὧν ἐφίεται, καθαρῶς

inveniri humani possint oculi, qui lucem ferant perpetuam, aut dari ars aliqua quæ solis circularem queat sistere ambitum, ut supra terram suspensus lampadis instar clarissimæ, quæ in excelso defigitur loco, lumen nobiscum semper communicaret suum. Hoc siquidem posset, staretque sol ipse, nec aspectu ejus nostri defatigarentur oculi, quis ita demens furiosusque esset, quem tam sinistra animi afflaret cupido, ut noctem tenebrasque amare, oculis quiescere, corpus denique adinstar defuncti hominis malit abjicere? Quod si connivere perpetuo possint oculi, nec tamen propterea sol abire desinat, aut si abire sol desinat, connivere tamen perpetuo nequeant oculi; vides non voti nostri opus esse, ut lucem semper videamus, sed necessitatis, ut noctem admittamus. Eodem modo amor qui bonum prosequitur, sese habet. Amat enim hoc animus (quidni amaret enim?) Et odit malum (quidni odisset enim?) Nec fieri tamen potest, ut vel quod amat consequatur penitus, aut

quod odit vitet penitus. Nec jam de improbo loquor animo, qui malis & abundat undique, & bona ignorat; qui in ſpe ipſa diffidit, in felicitate ſumma facile labitur: ſed quem probum, quem prudentem dicimus. Videamus ergo an & hunc putemus, ſi ad felicitatem ſemel pervenerit, poſſe inoffenſo vitæ curſu pergere, ſummaque illa for tunæ benignitate ſemper uti? An potius humanæ id naturæ contingere non poſſe arbitrandum ſit: quia multa ſunt quæ obſtant. Sicut viro celeriter currenti evenire ſolet, multæ ut occurrant foveæ, viarumque prærupta: tum abyſſi, aggereſque, quos niſi curſu admodum aut ſaltu valet tranſilire, ſi velit, facile labitur, offendit, errat, animum deſpondet. Vir contra fortis, curſor ſtrenuus, viæ peritus, à viribus ſuis hoc habet, celeriter ut pergat, à peritia, ut non aberret, ab arte, ut non impingat. Novit enim quæ plana ſit via minimeque ſalebroſa, quæ contra cælet foveam; quæ nec vitari poſſit in curſu, nec videri poſſit

τυχεῖν, οὔτε οἷς πολεμεῖ, μὴ περιπεσεῖν ἐξ ἀνάγκης. οὔπω λέγω τὴν μοχθηρὰν ψυχήν (αὕτη μὲν παγκακός τις, καὶ ἀγαθῶν ἄμοιρος, καὶ ἐν ἐλπίσιν ἄπιστος, καὶ ἐν εὐτυχίᾳ ἀκροσφαλής) ἀλλὰ τὴν ἐπιεικῆ καὶ φρονήσεως ἐπήβολον. φέρε ἴδω πότερα καὶ ταύτην φῶμεν ἐπιλαβομένην τῆς ἀρετῆς, εὐροίᾳ τινὶ βίου καὶ εὐτυχημάτων ἀκμῇ δύνασθαι συγγίνεσθαι ἀεί· ἢ τοῦτο μὲν ἀμήχανον ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει· πολλὰ γὰρ τὰ ἐν ποσί. καθάπερ ἀνδρὶ κούφως θέοντι, ὀρύγματα καὶ κρημνοὶ καὶ βάραθρα καὶ τείχεα, ἐν οἷς ὁ μὲν ἀμαθὴς τῆς ὁδοῦ, καὶ μαλθακὸς θεῖν καὶ διαπηδᾷν ἀσθενής, καὶ παραθεῖν ἀκροσφαλής, πταίει καὶ σφάλλεται καὶ ἀποδειλιᾷ· ὁ δὲ ἀγαθὸς καὶ δρομικὸς ἀνὴρ καὶ ἐπιστήμων τῆς ὁδοῦ, κατὰ μὲν τὴν ῥώμην, ὀξέως θεῖ, κατὰ δὲ τὴν ἐμπειρίαν, ἀπλανῶς, κατὰ δὲ τὴν τέχνην, ἀσφαλῶς· οἶδε μὴν τίς μὲν ἡ τῆς ὁδοῦ λεία καὶ ἄπταιστος, τίς δὲ ἡ διεσκαμμένη, καὶ ἀναγκαία μὲν διελθεῖν, ἀπροόρατος δὲ τῷ θέοντι.

τοῦτο

τοῦτό τοι καὶ περὶ τὸν βίον Ὅμηρος ᾐνίξατο.

Δοιοὶ γάρ τε πίθοι κατακείαται ἐν Διὸς οὔδει,

φησὶν, ὁ μὲν, πλήρης κακῶν ἀγαθῶν ἀνεπίμικτος· ὁ δὲ, ἐξ ἀμφοῖν κεκραμένος. τρίτον γὰρ πίθον οὐδαμοῦ ἐν Διὸς εἶναι λέγει ἀγαθῶν ἀκράτων. νέμει δὲ Ζεὺς τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, κατὰ τὴν Ὁμήρου ᾠδὴν ἐκ τοῖν πίθοιν τούτοιν ἀρυόμενος, ἐκ μὲν τοῦ, κακῶν ἀκηράτων ῥεῦμα ἰσχυρὸν καὶ βίαιον, μεστὸν ἐρίδων καὶ ἐριννύων, καὶ πτοίας καὶ φόβου, καὶ ἄλλων μυρίων δυσεντήτων τε καὶ ἀκράτων κακῶν· ἐκ δὲ τοῦ νέμει, ὡς μὲν αὖ Ὅμηρος εἴποι, ῥεῦμα μικτὸν ἀγαθῶν καὶ κακῶν. ἐγὼ δὲ ὁρῶ μὲν τὴν μίξιν, καὶ πείθομαι τῷ λόγῳ, εὐφημότερον δὲ ὀνομάζειν θέλω τὴν βελτίω παρὰ Διὸς νομήν. ἔχει γὰρ δὴ ὧδε· ἀρετὴ ψυχῆς καὶ μοχθηρία, αὗται πηγαὶ τῶν Διὸς πίθων· ὧν ἡ μὲν μοχθηρία, λάβρον καὶ ἔμπληκτον ὀχετὸν ἐξιεῖσα, συγχεῖ τὸν βίον καὶ ταράττει, καθάπερ ἐμβολὴ χειμερίου νάματος, ἐπὶ λήια καὶ φυτουργίας ὀρ-

currenti. Hoc eſt quod obſcure de humana vita protulit Homerus.

Dolia bina jacent Jovis alto inclusa cubili,

inquit: quorum in altero mala ſunt plurima, bonum nihil: alterum utroque mixtum eſt. Tertium vero in quo bona pura ſint, nuſquam in Jovis ponit domo. Jam quæ ex doliis hauriuntur illis, ita hominibus diſtribuit, ut Homero placet, Jupiter: ut ex altero puri putique mali calicem profundat inevitabilem; contentionibus plenum & furiis, pavore ac metu: ſexcentis denique aliis noxiis meriſque malis. Ex altero vero, ut Homerus diceret, bono mixtum maloque. Ego temperamentum hoc quidem intelligo: nec fidem detraho: libet tamen verbis paulo lenioribus alteram diſtributionem Jovis, quæ melior videtur, exprimere. Hoc nimirum modo. Virtus animi improbitaſque horum doliorum ſunt fontes: quarum hæc rapidam præcipitemque evomens undarum vim, vitam confundit ac inundat: haud ſecus quam fluminis hyberni impetus, in ſegetes

plantasque diffunditur, invisus agricolis, invisus pastoribus, nec viatoribus gratus: infructuosus, sterilis, inutilis, noxiusque. Virtutis contra cujuscunque animum irrigarint fontes, totam huic vitam foecundam cultamque, ac maturis educandis frugibus reddunt idoneam. Interim sudor requiritur agricolæ, requiritur labor, requiritur molestia. Nec enim Ægyptius colonus solo Nili fretus flumine semen suum spargit: nisi prius aratro bovem junxerit, sulcum duxerit, multum laborarit. Tum demum flumen vocat, opus suum illi commendat. Ita fluvius miscetur cum labore agricolæ, cum labore spes, cum molestia fructus. Ita bonis miscenda sunt mala. Aut saltem, ut lenius loquamur, scias hominis in potestate non esse, nuda ut aliquid agentibus contingant bona Ad portum si navigaturus aliquo iueris, gubernatorem tibi credo eliges, non qui tempestatem nullam, nullos unquam vidit fluctus, sed qui multis ex periculis longaque malorum experientia paulatim sibi compararit artem. Ego

μηθεῖσα, ἐχθρὰ μὲν γεωργοῖς, ἐχθρὰ δὲ καὶ ποιμέσιν, ἐχθρὰ δὲ καὶ ὁδοιπόροις, ἄκαρπος, ἄγονος, ἀνόνητος, ἐπισφαλής. αἱ δὲ ἀρετῆς πηγαὶ, ὅταν αὖ ἐν ψυχῇ διαφανῶσι, πάντα τούτῳ ποιοῦσι τὸν βίον ἔγκαρπον καὶ ἀρώσιμον καὶ τελεσφόρον· ἀλλὰ ἱδρῶτος δεῖ τῷ γεωργῷ, καὶ πόνου δεῖ καὶ ταλαιπωρίας δεῖ. οὐδὲ γὰρ ὁ Αἰγύπτιος τῷ Νείλῳ θαῤῥεῖ μόνῳ, οὐδὲ παραδίδωσιν αὐτῷ τὰ σπέρματα, πρὶν ἢ τῷ ἀρότρῳ ζεύξῃ βοῦν, πρὶν τέμῃ αὔλακα, πρὶν πονήσῃ μακρά. καὶ μετὰ τοῦτο ἤδη καλεῖ τὸν ποταμὸν ἐπὶ τὰ αὐτοῦ ἔργα. αὕτη μῖξις ποταμοῦ πρὸς γεωργίαν, καὶ ἐλπίδων πρὸς πόνους, καὶ καρπῶν πρὸς ταλαιπωρίαν. οὕτως ἀγαθοῖς κακὰ κεραννυτέον. εἰ βούλει, ἄφελε μὲν τὴν δυσφημίαν, ἴσθι δὲ αὐτῶν τὴν οὐσίαν οὐκ αὐθαίρετον οὖσαν τοῖς πονοῦσι, κἂν ἐπὶ τοὺς λιμένας ἔλθῃς, κυβερνήτην λήψῃ, οὐ τὸν ἄπειρον χειμῶνος, οὐδὲ ὅτῳ ἀηθὲς κλύδωνος, ἀλλ' ἐκ πολλῶν σφαλμάτων ἀθροίσαντα τὴν τέ-

χὴν ἐν πείραις κακῶν. ἐγὼ καὶ στρατηγῷ διαπιστῶ πάντα εὐτυχήσαντι· ἀλλ' οἷος ἂν ἦν Ἀθηναίοις στρατηγὸς Νικίας, σωθεὶς ἐκ Σικελίας· ἢ οἷος ἂν ἦν σωφρονέστερος δημαγωγὸς Κλέων, ἐπανελθὼν ἐξ Ἀμφιπόλεως. ὅπου δὲ ἴδω πάντα εὐτυχοῦντα καὶ κυβερνήτην καὶ στρατηγὸν, καὶ ἰδιώτην καὶ ἄρχοντα, καὶ ἄνδρα καὶ πόλιν, διαπιστῶ ταῖς εὐτυχίαις, ὡς Σόλων Κροίσῳ, ὡς Ἄμασις Πολυκράτει. Κροῖσος μὲν γὰρ εἶχεν εὔιππον γῆν, Πολυκράτης δὲ εὔνεων θάλατταν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων βέβαιον, οὐχ ἡ γῆ Κροίσῳ, οὐχ ἡ θάλαττα Πολυκράτει· ἀλλ' ἐλάμβανεν Ὀρόντης μὲν Πολυκράτην, Κροῖσον δὲ Κῦρος· καὶ διαδοχὴ, μετ' εὐτυχίαν μακρὰν, ἀθρόων κακῶν. διὰ τοῦτο Σόλων οὐκ εὐδαιμόνισε Κροῖσον· σοφὸς γὰρ ἦν. διὰ τοῦτο Ἄμασις ἔλειπε Πολυκράτην· ἀσφαλὴς γὰρ ἦν. διὰ τοῦτ' ἐγὼ ἐπαινῶ βίον γευσάμενον κακῶν, ἀλλὰ γευσάμενον μόνον,

Χείλεα μέν τ' ἐδίην', ὑπερῴην δ' οὐκ ἐδίηνε,

imperatori diffido qui nunquam male rem gessit: sed ducem potius quæro qualis Atheniensibus fuisset Nicias, si è Sicilia redire potuisset aut qualis Cleon qui modestius in populari se gessisset imperio, si Amphipoli rediisset. Quem contra quocunque in vitæ genere, seu gubernator fuerit, seu imperator, siveprivate vivat, sive præsit aliis, sive unus sit, sive urbs tota, nimis felicem videro; benignitati fortunæ diffidam, ut Crœso Solon, ut Polycrati Amasis. Terram equis abundantem Crœsus, navibus instructum mare possidebat Polycrates. Quorum nihil diuturnum fuit, non terra Crœso, non Polycrati mare. Polycratem enim Orontes, Crœsum cepit Cyrus. Ita felicitatem longam magna malorum excepit series. Ideoque Crœsum non judicabat felicem esse Solon: sapiens enim erat. Propterea Polycratem Amasis relinquebat: periculum enim vitabat. Sic & ego vitam approbo, quæ adversam gustavit fortunam, sedgustavit tantum,

Ipsa modo tinxit labra arescente palato,

quæ virtutem habeat, eaque utatur, quoties fortuna invitum petit. Sic inter omnes colores qui maxime clarus est, maxime delectat oculos, nisi tamen fuscum conjungas, magnam illi voluptatis detrahis partem. Ita si secundis rebus misceas adversa, magis virtutem advertes, magis felicitatem senties. Sitis voluptatem bibendi commendat homini, fames voluptatem edendi commendat homini, nox oculis desiderium commendat solis: optat homo noctem post solem, famem cum satur est, sitim cum ebrius fuit. Quod si demas hanc vicissitudinem, voluptas quæ fuerat, fit dolor. Sic & Artaxerxes rex Persarum dicitur, præ voluptate nimia continuaque in qua versatus erat pace, felicitatem aliquamdiu ne vidisse quidem suam. Cui epulum parabat tota Asia, potum præbebant fluvii omnes plucherrimi, vitæ inserviebant artes plurimæ. Verum postquam è mari bellum illi est exortum, cum decem Græcorum millibus, fortissimisque

ἔχοντα μὲν τὴν ἀρετήν, χρώμενον δὲ αὐτῇ καὶ πρὸς ἀκουσίους τύχας. καὶ γὰρ ὀφθαλμοῖς φίλον μὲν χρωμάτων τὸ λαμπρότατον, ἀλλ' ἐὰν μὴ παραθῇς τὸ φαιὲν, ἐλύπησας αὐτοῦ τὴν ἡδονήν· ἐὰν δὲ μίξῃς ταῖς εὐτυχίαις τὰ δυσχερῆ, μᾶλλον αἰσθήσῃ τῆς ἀρετῆς, καὶ συνήσεις τῆς εὐτυχίας. ἡ δίψα μὲν σώματι παρασκευάζει ἡδονὴν ποτοῦ, καὶ λιμὸς σώματι παρασκευάζει ἡδονὴν βρωτοῦ, καὶ νὺξ ὀφθαλμοῖς παρασκευάζει ἡδονὴν ἡλίου· ποθεῖ ἄνθρωπος καὶ νύκτα μεθ' ἥλιον, καὶ λιμὸν μετὰ κόρον, καὶ δίψαν μετὰ μέθην. κἂν ἀφέλῃς αὐτοῦ τὴν μεταβολὴν, λύπην τὴν ἡδονὴν ποιεῖς. οὕτω λέγεται καὶ Ἀρταξέρξης ὁ Περσῶν βασιλεὺς, τέως μὲν ὑφ' ἡδονῆς μακρᾶς καὶ εἰρήνης διηνεκοῦς μὴ συνιέναι τῆς εὐτυχίας· ᾧ παρεσκεύαζεν ἡ Ἀσία τὸ δεῖπνον, ἔπεμπον δὲ πόμα ποταμῶν οἱ κάλλιστοι, ἐμηχανῶντο δὲ αὐτῷ τὴν δίαιταν τέχναι μυρίαι. ἀλλ' ἐπεὶ πόλεμος αὐτῷ ἐκ θαλάττης ἦλθε, καὶ Ἕλληνες μύριοι, καὶ στρα-

τηγοὶ

τηγοῖ δζνοὶ, ἡττηθεὶς, ἔφυγεν ἐπὶ ψιλὸν λόφον, ὅπου τῆς νυκτὸς ἀναπαυσάμενος, ἐδίψησεν ὁ δύστηνος πρῶτον τότε, ἔνθα ἦν οὐ Χοάσπης, οὐ Τίγρις, οὐ Νεῖλος, οὐκ ἐκπώματα, οὐκ οἰνοχόοι· καὶ ἠγάπησε παρὰ ἀνδρὸς Μάρδου λαβὼν ἐν ἀσκῷ ὕδωρ ὀδωδός. καὶ τότε ἄρα ὁ δείλαιος ἔγνω τίς μὲν δίψης χρεία, τίς δὲ ἡδονὴ ποτοῦ. εἶτα ἡδονῆς μὲν ἔσται κόρος, εὐτυχημάτων δὲ οὐκ ἔσται; κόρος ἦν μὲν, οἶμαι, σιτίων καὶ μέθης ἀνιαρώτερος. οὐ γὰρ ἀνασχετὸν εἶναι, οὔτε τῷ Ἀχιλλεῖ τὴν χολὴν, οὔτε τῷ Νέστορι τὴν σιωπὴν, οὔτε τῷ Ὀδυσσεῖ τὴν ἀσφάλειαν· ἐξῆν γὰρ καὶ τῷ Ἀχιλλεῖ ἐν εἰρήνῃ ζῆν καὶ βασιλεύειν Μυρμιδόνων, καὶ γεωργεῖν τὴν Θετταλῶν γῆν, καὶ γηρωκομεῖν τὸν Πηλέα· καὶ τῷ Νέστορι ἐν Πύλῳ ἐν εἰρήνῃ ἄρχειν, καὶ γηράσκειν καθ' ἡσυχίαν· καὶ τῷ Ὀδυσσεῖ οἴκοι μένειν περὶ τὸ Νήριτον τὸ εὔφυλλον ἐν τῇ γῇ τῇ κουροτρόφῳ, ἢ τὸ τελευταῖον παρὰ Καλυψοῖ ἐν ἄντρῳ

congressus imperatoribus, victus in colliculum quendam profugit: in quo noctu cum quievisset, tum primum sitire cœpit, homo miserrimus. Ubi non Choaspen suum habebat, non Tigrin, non Nilum, non pocula aut pincernas. Hic illi satis fuit, quod à Mardo homine aquæ corruptæ utrem acciperet: ac tum demum scire infelicissimus potuit mortalium, quis voluptatis sit usus, quid suaviter sit vivere. Ergone volupatis aliqua erit satietas, secundæ fortunæ non erit? Est, ut arbitror, quam aut cibi ullius aut vini gravior. Nec enim ociari Achilles potuit, nec silere Nestor, nec periculis carere Ulysses. Licebat enim in pace vivere Achilli, Myrmidonibusque imperare: Thessalam terram colere, Pelei fovere senectutem: Nestori rursus in Pylo præesse suis sine bello, seniumque otiose transigere: domi Ulyssi circa frondosum Neritum, in terra, quam *felicem juvenum nutricem* Homerus vocat, maneret; aut in umbroso postremo irriguoque Calypsus antro, famulantibus undiq; Nym-

phis,

phis, mortis ſeniique ignaro vitam ducere. Sed nec immortalis eſſe ea lege voluit ut ocioſus eſſet, aut virtutem ſuam nuſquam exhiberet. Neceſſe enim eſt hac qui uti cœpit ſemel, ſæpe in mediis quibus humana obnoxia eſt vita caſibus exclamet,

Hoc quoque ſuſtineas cor: nam graviora tuliſtis.

Quam autem Ulyſſi famam relinquis, miſeriam ſi demis? Quam Achilli, ſi Hectorem, Scamandrum, ſi

Mœnia bis ſex capta mari--

Undecimque urbes, quas in terra. Herculem non aliunde quam è media cum periculis lucta ſuſtulerunt Jovique aſſcripſerunt homines. Cui feras ſi demas & tyrannos, ſi plurima illa ſurſum deorſumque itinera, & adverſa omnia, Herculis virtutem mutilaſti. Atqui Olympicis Pythiiſque lud:s oleaſtrum nemo, nemo malum conſequitur, qui ſolus ſecum in pulvere decertarit: ſed adverſario prius opus eſt, ut præconis voce victor

καταῤῥύτῳ καὶ κατασκίῳ, ὑπὸ Νυμφῶν θεραπευόμενον, ἀγήρῳ ὄντι καὶ ἀθανάτῳ· ἀλλ' οὐκ εἵλετο ἀθάνατος εἶναι, ἀργὸς ὤν, καὶ μηδὲν χρώμενος τῇ ἀρετῇ. ἀνάγκη δὲ τὸν ταύτην μεταχειριζόμενον, ἀνθρωπίνοις συμπτώμασι παραβαλλόμενον, πολλάκις βοᾷν,

Τέτλαθι δὴ κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης.

τίς δ' ἂν μνήμη τοῦ Ὀδυσσέως, ἐὰν ἀφέλῃς αὐτοῦ τὰ δυσχερῆ; τίς δὲ τοῦ Ἀχιλλέως, ἐὰν ἀφέλῃς αὐτοῦ τὸν Ἕκτορα καὶ τὸν Σκάμανδρον,

Καὶ τὰς δώδεκα μὲν σὺν νηυσὶ πόλεις,--

Ἕνδεκα δὲ ἠπειρώτιδας; τὸν μὲν γὰρ Ἡρακλέα οὐδ' ἄλλοθεν οἱ ἄνθρωποι προσετίθεσαν φέροντες τῷ Διΐ, εἰ μὴ μέσης πρὸς κακὰ ὁμιλίας ἀνταγωνισαμένης αὐτοῖς. ἐὰν ἀφέλῃς αὐτοῦ τὰ θηρία καὶ τοὺς δυνάστας καὶ τὰς ἄνω καὶ κάτω ὁδοὺς, καὶ τὰ δεινὰ ἐκεῖνα πάντα, ἠκρωτηρίασας τὴν ἀρετὴν τοῦ Ἡρακλέους. ἢ Ὀλυμπίασι μὲν καὶ Πυθοῖ οὐκ ἔνεστι κότινον λαβεῖν, οὐδὲ μήλων τυχεῖν, αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ κονισάμενον,

ἀλλὰ

ἀλλὰ ἀνταγωνιστῶν δεῖ τῷ κηρύγματι· ἐν δὲ τῷ τοῦ βίου σταδίῳ καὶ τῇ δεῦρο ἀγωνίᾳ τίς ἂν γένοιτο ἀνταγωνιστὴς ἀνδρὶ ἀγαθῷ, πλὴν τῆς πείρας τῶν δυσχερῶν; φέρε, τοὺς ἀγωνιστὰς παρακαλῶμεν ἐπὶ τὸ στάδιον· ἔχε· τίνες μὲν Ἀθηνῶν· Σωκράτης ἀγωνιζόμενος πρὸς τὸν Μέλιτον καὶ πρὸς τὰ δεσμὰ καὶ τὸ φάρμακον· ἐκ δὲ Ἀκαδημίας; Πλάτων ἀγωνιζόμενος πρὸς τυράννου ὀργὴν καὶ θάλατταν πολλὴν καὶ κινδύνους μεγάλους. ἡκέτω καὶ ἄλλος ἀγωνιστὴς Ἀττικὸς, ἀγωνιζόμενος πρὸς Τισσαφέρνην ἐπιορκοῦντα, καὶ Ἀριαῖον ἐπιβουλεύοντα, καὶ Μένωνα προδιδόντα, καὶ βασιλέα ἐπιτιθέμενον. καὶ δεῖ μοι καὶ τὸν ἐκ τοῦ Πόντου ἀθλητὴν ἀγωνίζεσθαι, καὶ τοῦτον ἀγῶνα ἰσχυρόν· καὶ πρὸς ἀνταγωνιστὰς πικροὺς, πενίαν καὶ ἀδοξίαν καὶ λιμὸν καὶ κρύος· ἐγὼ δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ γυμνάσια ἐπαινῶ,

Αὐτόν μιν πληγῇσιν ἀεικελίῃσι δαμάσσας,
Σπεῖρα κάκ' ἀμφ' ὤμοισι βαλὼν,

οὐ χαλεπῶς διὰ τοῦτο ἐκράτει. τοιγαροῦν στεφανῶ τοὺς ἄνδρας, καὶ ἀνακηρύττω νικηφόρους τῆς ἀρετῆς·

declareris. In hoc vero vitæ ſtadio, hoc in certamine, quem bono viro adverſarium dabis, præterquam adverſæ fortunæ guſtum? Agedum athletas noſtros in ſtadium vocemus. Age, quinam Athenis? Socrates, qui cum Melito, cum vinculis, cum veneno luctaturus eſt. Quis ex Academia? Plato, qui cum tyranni ira, cum mari multo; cum maximis periculis. Veniat & alius athleta Atticus, qui cum Tiſſaphernis perjuriis, cum Ariæi inſidiis, cum proditione Menonis, & occultis regis decertet conſiliis. Volo è Ponto adveniat athleta, & quidem ad certamen maximum, maximoſque adverſarios; paupertatem dico, infamiam, famem, frigusque. Ego vero & exercitia ejus laudo.

Corpus ſponte ſibi laniavit
verbere multo;
Injiciens pannos humeris.--

Nec difficulter propterea vicit. Quapropter coronam viris deſero, victoreſque eos in virtutis cer-

tamine præconio meo proclamo. Quod si mala illis cum quibus luctantur demseris, coronam illis demis, demis prius præconium. Deme Atheniensibus velocem illum ad Marathonem cursum, mortemque quam oppetiere ibi: & Cynægiri manum, & Polyzeli cladem, & Callimachi vulnera, nihil præclarum Atheniensibus relinquis: nisi fortè Erichtonium aut Cecropem, fabulas meras, nec fide digna nomina. Hanc ob causam quam diutissime salva libertas sua Spartanis constitit, quod ne pace quidem otiantur. Habes etiam tum flagra, habes plagas Laconicas, magnumque malorum agmen virtutibus immistum.

ἐὰν δ' ἀφέλῃς αὐτῶν τὴν πρὸς κακὰ ἀγωνίαν, ἀποστεφανοῖς τοὺς ἄνδρας καὶ ἀποκηρύττεις. ἄφελε Ἀθηναίων τὸν ἐπὶ Μαραθῶνα δρόμον, καὶ τὸν ἐκεῖ θάνατον, καὶ τὴν Κυναιγείρου χεῖρα, καὶ τὴν Πολυζήλου συμφορὰν, καὶ τὰ Καλλιμάχου τραύματα· καὶ οὐδὲν Ἀθηναίοις καταλείπεις σεμνὸν, πλὴν τοῦ Ἐριχθονίου καὶ τοῦ Κέκροπος, μύθων ἀπιστουμένων. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη ἐπὶ πλεῖστον ἐλευθέρα, ὅτι οὐδὲ ἐν εἰρήνῃ σχολὴν ἄγει. μάστιγες αὐταὶ καὶ πληγαὶ Λακωνικαὶ, καὶ ἔθνη κακῶν ταῖς ἀρεταῖς ἀναμιγνύμενα.

ΠΩΣ ΑΝ ΤΙΣ πρὸς φίλον παρασκευάσαιτο.

Λόγος λϛ'.

Ἔχεις εἰπεῖν τίνας ποτὲ Ὅμηρος ὀνομάζων χαίρει θεοῖς ἰκέλους καὶ διογενεῖς καὶ μῆτιν ἀταλάντους Διΐ; τίνας γὰρ ἄλλους ἢ τοὺς ἀρίστους, Ἀγαμέμνονά τε καὶ Ἀχιλλέα καὶ Ὀδυσσέα, καὶ ὅστις ἄλλος συνετέλει αὐτῷ εἰς ἐπαίνου μοῖραν; τί δὲ, εἰ μὴ τῷ Διῒ εἴκαζεν αὐτοὺς, ἀλλ' ἢ Μαχάονι τῷ ἰατρῷ, ἢ Κάλχαντι τῷ μαντικῷ, ἢ Νέστορι τῷ ἱππικῷ, ἢ Μενεσθεῖ τῷ τακτικῷ, ἢ Ἐπειῷ τῷ τέκτονι, ἢ Νιρεῖ τῷ καλῷ; ἆρ' οὐκ ἂν εἶχες ἀποκρίνασθαί μοι τῆς εἰκόνος τὴν αἰτίαν; ἢ ἐκεῖ μὲν γνωρίζεις τὴν ὁμοιότητα, ἐνταῦθα δὲ, ὅτι μὲν ὅμοιοι τῷ Διΐ, οἶσθα, καὶ ἐπαινεῖς τὴν εἰκασίαν, τῆς γνωρίσεως, τὸ δὲ γνώρισμα αὐτὸ ἀγνοεῖς; Φέρε οὖν, ἐγώ σοι ὑπὲρ τοῦ Ὁμήρου διηγήσωμαι ὡς πεζῷ τῷ

QUOMODO QUIS ad amicum se præparare debeat.

DISSERT. XXXVI.

Possisne dicere, qui sint illi quos Homerus modo Diis similes, modo dios, modo prudentia Jovi æquales vocare soleat? Quos vero alios quam summos illos viros, Agamemnonem, Achillem ac Ulyssem, & si quis virtute sua aliquam illi laudis subministravit materiam? Quid si vero non cum Jove eos contulisset, sed aut cum Machaone medico, aut vate Calchante, aut Nestore, qui equitandi, aut Menestheo qui instruendæ aciei, aut Epeo qui fabrili arte, aut Nireo qui forma antecessit omnibus? Quid an non statim in promptu tibi causa comparationis hujus videretur? Num ergo in altero similitudinis continuo tibi constat ratio, in altero Jovi quidem similes dici vides, & poetæ comparationem laudas, ipsam tamen non assequeris? Agedum Homeri nomine causam tibi exponam, idque ratione

libera

libera (nec enim ad poesin sum factus.) Patrem ille Deum alibi hominumque Jovem dicit: non quod relicto cœlo suo, modo in avem, modo in aurum, aut quodcunque aliud postularet usus, conversus, mortales complexus sit fœminas:

Sic primum generans magnorum semina regum.

Quod si verum esset, næ paucorum liberorum pater esset Jupiter, sed quia iis de quibus diximus & nasci dederit & natos conservet, visum est patrem eum dicere poetæ: quod nomen primum est, & à quo initium sumit amicitia. Esto. Et hoc quidem de ipso Jove. At eorum qui similes Jovi dicuntur, alia ratio est. An non Salmoneum vides, qui fulmen, ut putabat, manu molitus, tonitruumque strepitum ac flammæ cœlestis ignem imitari conatus est, Jovi tamen à poetis minime conferri. Hæc enim cum faceret Salmoneus, Thersitæ erat similis qui imitatur Nestorem. Quonam igitur modo accedere ad Jovem possunt homines? Si illud nimirum in Jove imitentur, ex quo salus, dilectio,

λόγῳ (οὐ γάρ εἰμι ποιητικός·) πατέρα γάρ τοῦ θεῶν καὶ ἀνθρώπων εἶναι λέγει τὸν Δία· οὐχ ὅτι ὑπεκδὺς τοῦ οὐρανοῦ, νῦν μὲν ὄρνιθι εἰκασθεὶς, νῦν δὲ χρυσῷ, καὶ ἄλλοτε ἄλλῳ, γυναιξὶ θνητοῖς ἐπλησίαζε,

Σπερμαίνων τὰ πρῶτα γένος κυδρῶν βασιλήων,

(Οὕτω γὰρ ἂν εἴη ὁ Ζεὺς ὀλιγοτεκνότατος) ἀλλὰ τὴν αἰτίαν ἀναθεὶς αὐτῷ τοῦ εἶναι τὰ γένη ταῦτα καὶ σώζεσθαι, προσεῖπεν πατέρα, τὸ ἐν φιλίᾳ ὀνομάτων τὸ πρεσβύτατον. εἶεν· οὕτω σοι τὰ τοῦ Διὸς ἔχει. τὰ δὲ τῶν ὁμοίων τῷ Διῒ, ἄλλῃ πῃ ἔχει. ἢ οὐκ ὁρᾷς ὡς οὐδὲ τὸν Σαλμωνέα ἠκάσαν οἱ ποιηταὶ αὐτῷ, καίτοι κεραυνὸν ἀφιέντα, ὡς ᾤετο, καὶ βροντῶν κτύπον μιμούμενον, καὶ τὸ ἀστραπῆς φῶς; ἀλλὰ ταῦτά γε ὁ Σαλμωνεὺς δρῶν, ὅμοιος ἦν Θερσίτῃ μιμουμένῳ τὸν Νέστορα. πῶς οὖν γένοιντ' ἂν ὅμοιοι ἄνθρωποι Διΐ; μιμούμενοι αὐτοῦ τὸ σωστικὸν καὶ φιλητικὸν καὶ πατρικὸν δὴ τοῦτο. αὕτη θνη-

τῆς πρὸς θείαν ἀρετὴν ὁμοιότης, ἣ παρὰ μὲν Θεοῖς καλεῖται θέμις καὶ δίκη, καὶ ἄλλ᾽ ἄττα μυστικὰ καὶ θεοπρεπῆ ὀνόματα, παρὰ δὲ ἀνθρώποις φιλία καὶ χάρις, καὶ ἄλλ᾽ ἄττα προσηνῆ καὶ ἀνθρωπικὰ ὀνόματα. ἐνδεέστερον δὴ τὸ ἀνθρώπινον τῆς θείας ἀρετῆς τά τε ἄλλα, καὶ κατὰ φιλίας ἔλασσον· οὐ γὰρ ἐξικνεῖται ἡ θνητὴ φύσις ἐπὶ τὸ ὅμοιον πᾶν, ἀλλ᾽ ὥσπερ αἱ τῶν βοσκημάτων ἀγέλαι, οἰκειοῦται τῷ ξυννόμῳ μόνον· ἀγαπητὸν δὲ εἰ καὶ τούτῳ παντί. νυνὶ δὲ, ἴδοις ἂν ἐν ἀγέλῃ μιᾷ ὑπὸ ποιμένι ἑνὶ στάσεις πολλὰς καὶ διαφωνίας, ξυγκερατιζόντων ἀλλήλους καὶ διαδακνόντων, μόγις ὄντα που ζώπυρα εἰς βραχὺ ἀριθμὸν φιλίας σαφοῦς ξυνεληλαμένα. σιτία μὲν καὶ ποτὰ καὶ ἀμπεχόνας, καὶ ὅση ἄλλη χρεία σωμάτων, πορίζονται ἄνθρωποι ἀμοιβῇ καὶ ἀντιδόσει, ἐκ χαλκοῦ καὶ σιδήρου, καὶ τὰ σεμνὰ δὴ ταῦτα, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου· ἐξὸν, χαίρειν τῇ

paternaque ejus in homines cura dimanat. Hæc mortalium virtuti cum divina eſt cognatio; quæ à Diis quidem fas & juſtitia, aut ſi quæ alia ſunt auguſta magis magiſque divina nomina, appellatur: apud homines amicitia benevolentiaque, aut ſi quæ ſint mitiora magis magiſque humana nomina, vocatur. Divinæ autem virtuti cum in aliis, tum in hoc potiſſimum humana cedit, quod minus late ejus pateat amicitia. Quæ quidem non in totum ſe diffundit genus, ſed ut in pecudibus fieri videmus, tantum in ejuſdem gregis conſortibus locum habet: idque vix omnibus. Sæpe enim videas eodem in grege, ſub eodem paſtore, contentiones crebras, crebra diſſidia: quorum alii cornibus, alii dentibus inter ſe velitantur: ut vix amicitiæ ullius reſtent ſcintillæ aliquot, eæque numero pauciſſimæ. Ac cibos quidem potumque & amictum, reliquaque corpori neceſſaria, homines æris inter ſe ferrique commutatione comparant; & quæ majora habentur, auro argentoque. Vitio quidem illorum: ſine ullo enim metallo-

rum usu gratis inter se communicare poterant, mensura omnium æquissima: ut is qui re aliqua egeat, quo necessitati suæ consulat, rem à possidente mutuetur: is qui eadem abundet, ea lege dimittat, ut ab eo vicissim expectet, quæ reddi sine reprehensione possunt. Et Glauco quidem Lycio objicere Homerus videtur, quod aurum cum ære commutet, & quæ centum nummis præstinata erant, novem dimittat. Quod si paulum utriusque seponamus pretium, & ex instituto potius tam hujus quam illius permutationem hanc metiamur, æqualis erit res utraque. Nunc quot homines, propemodum tot caupones. Mercaturæ omnia, strictissimorum commerciorum plena sunt omnia. Sunt forensia, sunt marina, sunt terrestria, sunt peregrina: sunt urbana, sunt provincialia, sunt transmarina. His qui incumbunt sursum terram deorsumque vertunt, miscent mare. Hi quæ abdita sunt venantur, quæ occulta scrutantur, quæ dissita sequuntur, quæ rara conquirunt, quæ conquisita sunt rursus defo-

τῶν μεταλλῶν φράσαντες τέχνῃ, λαμβάνειν παρ' ἀλλήλων ταῦτα ἀπονητὶ, μετρουμένους μέτρῳ τῷ πάντων ἰσαιτάτῳ, τὸν μὲν ἐνδεᾶ, τὴν χρείαν λαβόντα παρὰ τοῦ ἔχοντος· τὸν δὲ ἐν περιουσίᾳ ἀφεῖναι, κτησάμενον παρὰ τοῦ λαβόντος, ὧν ἡ ἀντίδοσις οὐκ ἕξει αἰτίαν. τῷ μὲν Λυκίῳ Γλαύκῳ χρυσὸν δόντι καὶ λαβόντι χαλκὸν, καὶ ἑκατόμβοια ἐννεαβοίων ἀλλαξαμένῳ, ὀνειδίζει Ὅμηρος· εἰ δὴ παρωσάμενοι τὴν τούτων ἀξίαν, τῇ γνώμῃ τὰς ἀντιδόσεις διαμετροῖντο, ἦν ἂν δή που τὸ χρῆμα ἰσόρροπον· νυνὶ δὲ καπηλείας πάντα μεστὰ, καὶ ἐμπορείας, καὶ συμβολαίων πικρῶν, ἀγοραίων τε καὶ θαλαττίων καὶ ἠπειρωτικῶν, ξενικῶν τε, καὶ ἀστικῶν, καὶ ἐπιχωρίων, καὶ διαποντίων· ἄνω καὶ κάτω στρεφομένης τῆς γῆς, καὶ τῆς θαλάττης, τὰ ἀθήρατα ἐκθηρωμένων, καὶ τὰ ἀφανῆ μεταλλευόντων, καὶ τὰ πόρρω διωκόντων, καὶ τὰ σπάνια πορίζομένων, θησαυροὺς κατορυττόντων, καὶ κατώρυχας ἐμπιπλάντων,

καὶ

καὶ ταμιεῖα συμβέβυσται· τὸ δὲ τούτων αἴτιον, ἀπιστία φιλίας, καὶ πλεονεξίας ἔρως, καὶ ἀπορίας δέος, καὶ μοχθηρίας ἔθος, καὶ ἡδονῆς πόθος· ὑφ' ὧν τὸ φιλεῖν ἐλαυνόμενον καὶ κατορυττόμενον καὶ βαπτιζόμενον, μόγις που σώζει ἀμυδρὰ ἴχνη καὶ ἀσθενῆ. καὶ τὸ κοινότατον καὶ ἀταμίευτον καὶ ἀφθονώτατον διὰ τὴν τῶν χρημάτων σπάνιν, εἴ που καὶ γένοιτο τῆς Ἑλλάδος, ἢ τῆς Βαρβάρου γῆς, ᾄδεται τοῦτο, καὶ μύθου σχῆμα ἔχει, καὶ ἀπιστεῖται αὐτοῦ ἡ ἀκρόασις· καὶ μάλα εἰκότως. ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνικὸς στόλος νεῶν χιλίων, πλῆθος ἀνδρῶν τὸ καλλιστεῦον τῆς Ἑλλάδος, ὁμόσκηνον καὶ ὁμοδίαιτον, δεκαετεῖ χρόνῳ ἀντικαθημένων αὐτοῖς ἐχθρῶν Βαρβάρων. ἡ δὲ φήμη τῶν ἔργων τούτων εἰσπεσοῦσα εἰς τὴν Ὁμήρου ᾠδήν. οὐκ ἔχει ἑταιρείαν εἰπεῖν ἀκριβῆ ἐν τοσούτῳ στόλῳ καὶ χρόνῳ, πλὴν μιᾶς, Θετταλικοῦ μειρακίου πρὸς Λοκρὸν ἄνδρα. ἧς οὐδὲν Ὅμηρος διηγήσατο οὔτε πρὸς

diunt, terram implent, arcas stipant. Horum omnium causa una est, quod fides ubique nulla, nulla sit amicitia, quibus accedit injusta cupiditas sibi nata tantum, egestatis metus, improbitatis consuetudo, voluptatis studium. A quibus omnibus fugatur, in terram defoditur, penitusque mergitur amicitiæ nomen; vix ut minima tenuissimaque ejus apparere queant vestigia. Quod si usquam vel apud Græcos vel Barbaros ob pecuniarum inopiam, sine ulla invidia aut custodia, omnia amicorum communia fuisse leguntur, id pro miraculo à poetis celebratur, interque fabulas locum habet: neque fidem invenire, tanquam res nimium eximia, potest. Nec sine causa. Ita Græcorum olim classis, navium mille, flos ipse terræ totius, flos populi, in Asiam venisse dicitur, qui eodem contubernio, eodemque cibo, integrum quo in conspectu hostium versati sunt decennium, usi dicuntur. Cujus cum rei memoria in Homerico locum invenerit carmine, in tanto tamen vel tempore vel populo,

unicam modo quam describeret societatem invenire veram potuit. Thessalici dico juvenis cum viro Locrensi. Quo nihil in tota ejus poesi est, quod aut voluptatem adferat majorem, aut ad virtutem magis invitet, aut ab omnibus magis celebretur. Reliqua Homeri, si diligenter inspexeris, quid aliud sunt, quam pugnæ & furores, minæ & iræ? quorum finis est luctus, gemitus, necesque; pernicies, ac cædes. Circumfertur & Attica historia, quæ ab amicitia suum mutuatur splendorem. In plurimis Atticorum scriptis, solum hoc Minerva dignum, solum Theseo, honesta nimirum bonorum virorum ac justa amicitia: quæ utrique gladium communem in tyranni necem tradidit, communem mortem præbuit. Quod si demas, non video quid in Atheniensium amicitia laudare possis: exulcerata omnia, putida omnia, infida, corrupta; non sine invidia, vel ira, vel illiberalitate, vel avaritia, vel ambitione. Eodem modo reliquam quoque si percurras Græciam, idem invenies: funestas passim historias, viri cum

ἡδονὴν τερπνότερον, οὔτε πρὸς ἀρετὴν ἀγωγότερον, οὔτε πρὸς μνήμην ἐπικυδέστερον. τὰ δὲ ἄλλα τοῦ Ὁμήρου εἰ σκοποίης, πόλεμοι πάντα, καὶ θυμοὶ, καὶ ἀπειλαὶ, καὶ μῆνις· καὶ τὰ τούτων τέλη, οἰμωγαὶ καὶ στόνοι, καὶ θάνατοι, καὶ φθοραὶ, καὶ ὄλεθροι. ᾄδεται καὶ διήγημα Ἀττικὸν ὑπὸ φιλίας σεμνυνόμενον· ἐν πολλοῖς τοῖς Ἀθηναίων λόγοις ἓν τοῦτο ἄξιον τῆς Ἀθηνᾶς, ἄξιον τοῦ Θησέως, φιλία καλὴ καὶ δικαία ἀγαθῶν ἀνδρῶν· ἣ παρέδωκεν ἀμφοτέροις ἐπὶ τυράννῳ κοινὸν ξίφος, καὶ σύνθημα κοινὸν, ἢ καὶ κοινὸν θάνατον. μεθ' ἣν, οὐκ ἔτι ὄφελος φιλίας Ἀττικῆς, ἀλλὰ πάντα ὕπουλα καὶ σαθρὰ, καὶ ἄπιστα, καὶ διαβεβρωμένα, μετὰ φθόνου καὶ ὀργῆς, καὶ ἀπειροκαλίας, καὶ φιλοχρηματίας, καὶ φιλοδοξίας. κἂν τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἐπίῃς, ἀφθονίαν ὄψει σκυθρωπῶν διηγημάτων, ἀνδρα ἀνδρὶ συμπεπλωκότα, καὶ πόλιν πόλει,

καὶ

καὶ γένος γένει, οὐ τὸ Δωρικὸν τῷ Ἰωνικῷ μόνον, οὐδὲ τὸ Βοιώτιον τῷ Ἀττικῷ, ἀλλὰ καὶ Ἴωνας Ἴωσι, καὶ Δωριέας Δωριεῦσι, καὶ Βοιωτοὺς Βοιωτοῖς συμπίπτοντας, καὶ Ἀθηναίους Ἀθηναίοις, καὶ Θηβαίους Θηβαίοις, καὶ Κορινθίους Κορινθίοις, συγγενεῖς καὶ συνοίκους, πολεμίους, πάντας πᾶσιν ἐπιτιθεμένους, τοὺς ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἥλιον καὶ τὸν αὐτὸν αἰθέρα καὶ τὸν αὐτὸν νόμον, καὶ τὴν αὐτὴν φωνὴν ἱέντας, καὶ τὴν αὐτὴν γῆν νεμομένους, καὶ καρποὺς τοὺς αὐτοὺς σιτουμένους, καὶ μυστήρια τὰ αὐτὰ πληρουμένους· οὓς περιβάλλει τεῖχος ἓν καὶ πόλις μία, πολεμοῦντας, σπενδομένους· ὀμνύοντας, ἐπιορκοῦντας· συντιθεμένους, μετατιθεμένους· καὶ περιφάσεις μικρὰς μεγίστων κακῶν· οἷς γὰρ ἂν τὸ φιλεῖν τῆς γνώμης ἐκπέσῃ, πάντα ἤδη ἀξιόχρεα κινεῖν ὀργὴν καὶ ταράττειν. καθάπερ κοίλην ναῦν ἀφαιρεθεῖσαν τοῦ ἕρματος, βραχεῖαι ῥοπαὶ σαλεύουσί τε καὶ περιτρέπουσι. τίς ἂν οὖν παρασκευὴ γένοιτο αὐ-

viro, urbis cum urbe, gentis unius pugnam cum altera: non Doricam tantum cum Ionica, nec cum Attica Bœotam, ſed cum Ionibus Jonas, Dores cum Doribus, cum Bœotis Bœotos, cum Athenienſibus Athenienſes, cum Thebanis Thebanos, cum Corinthiis inter ſe decertantes Corinthios; cognatos inter ſe hoſtili eſſe animo contubernaleſque: omnes inter ſe mutuo inſurgere: qui ſub eodem ſole vivunt & eodem aere, qui iiſdem legibus utuntur & lingua, qui eandem colunt terram, frugibus iiſdem vivunt, eadem celebrant ſacra: quos murus idem, eadem complectitur civitas: Hos omnes, inquam, videas pugnare modo, modo fœdus pangere: jurare & pejerare, paciſci pactumque rumpere: atque ita minima interdum de cauſa mala movere maxima. Quibus enim ſemel vis amicitiæ effluxerit animo, nihil eſt quod non facile ad iram impellere eos & turbare poſſit. Sicut navi concavæ ſaburram ſi demas ſuam, paulo momento movetur quovis & impellitur.

Quam ergo rationem ineat homo, cui cordi est amicitia, ut tam rarum sibi vindicare possit munus? Non ita dictu facile est & tamen dicendum:

Ut nullum est homini fœdus sævoque leoni,
Vivere nec pariter possunt agnique lupique,

Ita ad conciliandum homini hominem nihil est quod magnopere valeat, donec auro argentoque intentos habet oculos. Quod si à se impetrarit ne faciat, nondum hæc ad amicitiam sufficit continentia, aliud enim mentem perturbat: pueri puta alicujus flos, aut uxoris forma. Quæ omnia irretorto si spectet oculo, *speciosus est magnanimi populus Erechthei*, & concionum præconia, & parta apud omnes gloria, res celerrima, quæque universam velocissime terram pervagatur. Hanc si contemnas, nondum judicium contempsisti. Quod si possis, nondum potes carcerem; carcerem si possis, mortis adventum metues. Necesse est autem multas præterire

δὲ φιλίας ἐραστῇ, περὶ τὸ κτῆμα τοῦτο; χαλεπὸν μὲν εἰπεῖν, ῥητέον δὲ ὅμως·

Ὡς οὐκ ἔστι λέουσι καὶ ἀνδράσιν ὅρκια πιστά,
Οὐδὲ λύκοι τε καὶ ἄρνες ὁμόφρονα θυμὸν ἔχουσιν.

οὐκ ἔστιν οὐδὲ ἀνδρὶ πρὸς ἄνδρα φιλίας ὁλκή, μέχρις ἂν αὐτῷ οἱ ὀφθαλμοὶ φαντάζωνται χρυσὸν καὶ ἄργυρον. κἂν τούτων ἀπαγάγῃ τὴν ὄψιν, οὐκ ἀπέχει πρὸς φιλίαν ἡ καρτερία, ἀλλ' ἐνοχλεῖ αὖθις ἡ παιδικῶν ὥρα, ἢ γυναικὸς κάλλος. κἂν καταμύσῃ πρὸς ταῦτα, εὐπρόσωπος γὰρ ὁ τοῦ μεγαλήτορος Ἐρεχθέως δῆμος, καὶ τὰ ἐν ἐκκλησίαις κηρύγματα καὶ ἡ ἁπάντων δόξα, κοῦφον χρῆμα, καὶ πᾶσαν γῆν ὀξέως περιπτάμενον. κἂν ὑπερίδῃς ταύτης, οὐχ ὑπερόψει δικαστηρίου· κἂν ὑπερίδῃς τούτου, οὐχ ὑπερόψει δεσμωτηρίου· κἂν ἐνέγκῃς δεσμά, οὐκ ὑπερόψει προσιόντος τοῦ θανάτου. πολλὰς δὲ δεῖ ἡδονὰς παραδραμεῖν, καὶ πολλοῖς πόνοις ἀντιβλέψαι, ἵνα κτήσῃ κτῆμα ἡδοναῖς πάσαις ἰσοστάσιον καὶ πό-

οις πᾶσιν ἀντίῤῥοπον, κτῆμα χρυσοῦ τιμιώτερον, κτῆμα ὥρας βεβαιότερον, κτῆμα δόξης ἀσφαλέστερον, κτῆμα τιμῆς ἀληθέστερον, κτῆμα αὐθαίρετον, αὐτεπάγγελτον, κτῆμα ἀδεκάστως ἐπαινούμενον, κτῆμα, κἂν λύπην καὶ πρᾶξιν φέρῃ, εὐφραῖνον τὸν δρῶντα, κατὰ τὴν μνήμην τῆς αἰτίας. σπάνιον δὲ τὸ κτῆμα τοῦτο. τὸ δὲ εἴδωλον αὐτοῦ πρόχειρον, καὶ παντοδαπὸν, κολάκων ἐσμοὶ καὶ θίασοι, σεσηρότων καὶ σαινόντων, καὶ ἐπ' ἄκρᾳ τῇ γλώττῃ τὸ φιλεῖν ἐχόντων, οὐκ ὑπ' εὐνοίας ἀγομένων, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χρείας ἠναγκασμένων, καὶ μισθοφόρων, ἀλλ' οὐ φίλων· καὶ οὐκ ἔστιν ἀπαλλαγὴ τοῦ κακοῦ, μέχρι τὸ φιλεῖν νομίζωσι τὴν ἀντίδοσιν· τὸ δὲ ἔστι μὲν, ἀλλ' οὐχ ὁρῶσιν οἱ πολλοὶ, οὔτε ἰδίᾳ, οὔτε κατὰ πόλιν. ἢ γὰρ ἂν αὐτοὺς ἐξοπλίσαντες καὶ χαίρειν φράσαντες στρατηγῶν τέχναις, καὶ ὁπλοποιῶν δημιουργίαις, καὶ μισθοφόρων ἀθροισμῷ, καὶ συνθημάτων παραδόσει, καὶ φρουρίων ἐπι-

voluptates, multis resistere laboribus, ut id quod omnibus par sit virtutibus, omnibus æquipolleat laboribus, consequaris: rem auri pretio majorem, forma diuturniorem, omni certiorem gloria, omnibus integriorem honoribus: rem quæ & per se petitur, & sponte offertur, & merito laudatur: quæ sive dolorem sive voluptatem afferat: recordatione tamen sui se sustentat instituti. Est autem res ea rarissima. Cujus tamen umbram ubique invenies. Adulatorum dico, qui rideant semper, semper palpo feriant, plurima examina cœtusque plurimos: quorum in summa lingua amicitia habitat, nec benevolentia, sed necessitate adducti circumvolitant: mercenarii vere non amici. Et hujus quidem mali immunis futurus es nunquam, dum qui remuneratione metiantur amicitam, invenire poteris. Nec negari potest propterea quin alibi existat illa, quamvis nec publice nec privatim vulgo hominum videtur. Cito enim arma exuerent, cito militaribus artibus armorumque officinis,

omnique militum renunciarent turbæ: nemo de tesseris sollicitus esset, nemo arces muniret amplius aut in castris ageret: sed sub Jove tanquam fœciali de integro fœdus inirent commune: qui non ex Olympia Isthmoque id indicit, sed ex ipso cœlo voce maxima proclamat:

State viri mihique hoc permittite, multa dolenti,
Ut vos conservem, priusquam mutuis omnes vulneribus ad internecionem redigamini. Nunc vero fœdera initis momentanea, triginta fortasse annorum, quibus nec omnino nec satis tuto à malis respiratis, donec novus oriatur prætextus aliquis, qui sursum deorsumque omnia moveat. Adde, quod plerumque evenit, ut quamvis ab armis decedatis, quamvis pace fruamini, bellum tamen aliud interveniat, non publicum sed privatum; quod non ferro, non igne, non classe geritur, non equitatu, sed sine his omnibus, animum corrumpit, animum oppugnat, animum invidia, ira, bile, contumeliæ studio, aliisque sexcentis implet ma-

τειχίσει, καὶ στρατοπέδων. πάλιν ἐδέξαντο αὖ τὰς σπονδὰς ἔχοντες παρ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς, οὐκ ἐν Ὀλυμπίᾳ, οὐδὲ ἀπὸ Ἰσθμοῦ τὴν ἐκεχειρίαν κηρύττοντος, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ μέγα βοῶντος,

Σχέσθε φίλοι, καὶ μ' οἴοι
ἐάσατε, κηδόμενόν περ,

Σώζειν ὑμᾶς, καὶ μὴ περιορᾶν ὑπ' ἀλλήλων κακουμένους. νῦν δὲ, ἐφημέρους σπονδὰς σπενδόμενοι τριακοντούτιδας, ἀνάπαυλαν κακῶν ἐπορίζοντο ἀμυδρὰν, καὶ οὐ πάντῃ ἀσφαλῆ, μέχρις αὖ ἄλλη πρόφασις ἐπιπεσοῦσα, πάντα ἄνω καὶ κάτω ἐπιταράξῃ αὖθις. ἀλλὰ κἂν τὰ ὅπλα ἀποδύσωνται, κἂν εἰρήνην ἄγωσιν, ἄλλος αὖ πόλεμος ἐμπεσὼν τῇ ψυχῇ, οὐ δημόσιος, ἀλλ' ἰδιωτικὸς, οὐ σιδηροφόρων, οὐδὲ πυρφόρων, οὐδὲ νηΐτην ἄγων στρατὸν οὐδὲ ἱππικὸν, ἀλλὰ γυμνὸς ὅπλων, ἀσίδηρος, ἄπυρος, λυμαίνεται τῇ ψυχῇ, καὶ πολιορκεῖ αὐτὴν, ἐμπιπλὰς φθόνου καὶ ὀργῆς καὶ θυμοῦ καὶ προπηλακισμοῦ, καὶ ἄλλων μυρίων κακῶν. ποῖ τις τράπηται; καὶ

τίνα

τίνα εὕροι ἐκεχειρίαν; ποίαν Ὀλυμπίαν, τίνα Νεμέαν; καλὰ μὲν τὰ Ἀθήνησι Διονύσια καὶ Παναθήναια· ἀλλὰ καὶ ἑορτάζουσι, μισοῦντες καὶ μισούμενοι· πόλεμόν μοι λέγεις, οὐχ ἑορτήν· καλαὶ καὶ ἐν Λακεδαίμονι αἱ Γυμνοπαιδίαι καὶ τὰ Ὑακίνθια καὶ οἱ χοροί. ἀλλὰ καὶ Ἀγησίλαος Λυσάνδρῳ φθονεῖ, καὶ Ἀγησίπολις Ἆγιν μισεῖ, καὶ Κινάδων τοῖς βασιλεῦσιν ἐπιβουλεύει, καὶ Φάλανθος τοῖς Ἐφόροις, καὶ Παρθενίαι τοῖς Σπαρτιάταις· οὐ πιστεύω τῇ ἑορτῇ, πρὶν τοὺς ἑορταστὰς ἴδω φίλους· οὗτος ἀληθινῆς ἐκεχειρίας νόμος καὶ τρόπος, ὑπὸ νομοθέτῃ τῷ Θεῷ τεταγμένος· ὃν οὐκ ἔστι μὴ κλησάμενον, φιλίαν ἰδεῖν· οὐδ' ἂν πολλάκις τις σπείσηται, οὐδ' ἂν πολλάκις ἀναγράψηται τὰ Ὀλυμπιάσι, καὶ Ἰσθμοῖ, καὶ Νεμέᾳ. εἴσω δεῖ ἐπὶ τὴν ψυχὴν τὸ κήρυγμα ἐλθεῖν, εἴσω τὴν ἐκεχειρίαν. ἕως δὲ ἄσπονδος καὶ ἀκήρυκτος ὁ ἐν ψυχῇ πόλεμος, ἄφιλος ἡ ψυχὴ μένει, ἐχθρά, σκυθρωπή· ταῦται αἱ ποιναί, ταῦται αἱ Ἐριννύες,

lis, Quid remedii igitur? quæ nobis induciæ? quæ Olympia aut Nemea? Pulcra quidem apud Athenienſes celebrantur feſta, Dionyſia dico & Panathenæa, ſed ab iis qui odia exercent mutua. Bellum narras, non feſtum. Pulcra ſunt apud Lacedæmonios Gymnopædiæ & Hyacinthia chorique ſolennes. Sed & Ageſilaus Lyſandro invidet, & Agin odit Ageſipolis; & regibus Cinadon, & Ephoris Phalanthus, & Spartiatis inſidiantur Partheniæ. Feſto diffido, niſi iis inter ſe conveniat à quo celebratur. Hæc una induciarum lex, una ratio, à legiſlatore præſcripta Deo: ſine qua amicitiam nemo videbit unquam. Licet ſæpe fœdus inierit, licet ſæpe Olympicis, aut Iſthmicis aſcriptus ſit aut Nemeæis. Quod ad animum penetret volo præconium: tales inducias loquor. Dum enim bellum illud animi internum ſine libamine, ſine præcone adhuc durat, amicitiæ expers manet animus, inimicus, acerbus. Hæ ſunt Pœnæ, hæ Erinnyes: hinc thea-

trica

trica spectacula, hinc tragœdiæ. Sequamur has inducias, advocemus philosophiam. Veniat, fœdus feriat, vocem suam præconiumque interponat.

OMNI SUBJECTO philosophiam convenire.

DISSERT. XXXVII.

QUid causæ est cur nihil delinquere aut absurdi committere histriones putentur, qui Dionysiis poetarum repræsentant fabulas: quod nunc Agamemnonis, nunc Achillis vocem exprimant, Telephi subinde aut Palamedis personam induant, aut aliud quodcunque drama postulet: semperque iidem cum sint, alii tamen videantur? Quod si quis ludos Bacchicos reliquasque delectationes theatro malit relinquere, aliamque in vita communi esse existimet fabulam, quæ non iambis medius fidius aliquot, quos festi unius causa poeta aliquis consarcinavit ex arte, aut cantiunculis, quas apte inter se chorus moduletur, sed ipsa vita ejusque constet

τὰ θεάματα, καὶ τραγῳδίαι. διώκωμεν τὴν ἐκεχειρίαν παρακαλῶμεν φιλοσοφίαν· ἡκέτω, σπενδέσθω, κηρυττέτω.

ΟΤΙ ΠΡΟΣ ΠΑΣΑΝ ὑπόθεσιν ἁρμόζεται ὁ τοῦ φιλοσόφου λόγος.

Λόγος λζ'.

ΤΙ δήποτε οἱ ἐν Διονυσίου τὰ δράματα ὑποκρινόμενοι, νῦν μὲν τὰς τοῦ Ἀγαμέμνονος ἱέντες φωνὰς, νῦν δὲ τὰς τοῦ Ἀχιλλέως, καὶ αὖθις Τήλεφόν τινα ὑποδυόμενοι ἢ Παλαμήδην, ἢ ἄλλ' ὅ, τι περ ἂν τὸ δρᾶμα ἐθέλῃ, οὐδὲν πλημμελὲς, οὐδὲ ἔξω τρόπου νομίζονται ποιεῖν, ἄλλοτε ἄλλοι φαινόμενοι, οἱ αὐτοί; εἰ δέ τις τὰ μὲν τοῦ Διονύσου καὶ τὴν παιδιὰν φυλάττοι καὶ τῷ θεάτρῳ, ἡγεῖται δέ τι εἶναι αὐτῷ δρᾶμα πολιτικὸν, οὐκ ἰαμβείων τινῶν μὰ Δία περὶ ἕνα ἑορτῆς καιρὸν ὑπὸ ποιητοῦ τέχνης συντεθέντων, οὐδὲ ᾀσμάτων χορῷ ἐς ἁρμονίαν συνταχθέντων

των, ἀλλὰ τὴν περὶ τὸν βίον πραγματείας, ἥπερ ἂν εἴη τῷ φιλοσόφῳ δρᾶμα, ἀληθέστερον μὲν τῇ ὑποθέσει, διηνεκὲς δὲ τῷ χρόνῳ, διδασκόμενον δὲ ὑπὸ ποιητῇ τῷ Θεῷ. καὶ ἐπεί τις τὸ δρᾶμα τοῦτο ὑποδυόμενος, καὶ τάξας ἑαυτὸν πρωταγωνιστὴν τοῦ χοροῦ, φυλάττοι μὲν τὸ τῶν ποιητῶν ἀξίωμα, σχηματίζοιτο δὲ τῷ ἤθει τοῦ λόγου πρὸς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ὧν δραματουργεῖ ὁ Θεός, ἆρ᾽ ἄν τις ἡγήσαιτο τοῦτον πλημμελῆ καὶ πολύφωνον, καὶ οἷον τὸν Πρωτέα διηγεῖται Ὅμηρος ἥρω θαλάττιον, πολύμορφόν τινα καὶ παντοδαπὸν τὴν φύσιν; ἢ καθάπερ εἰ μουσικῆς τέχνης καὶ δυνάμεως τοῖς ἀνθρώποις ἔδει πρὸς εὐδαιμονίαν, οὐδεὶς ἂν δὴ που λόγος ἦν ἀνδρὸς πρὸς μὲν τὸν Δώριον τρόπον ἡρμοσμένου καλῶς· εἰ δέ που ἐδέησεν ἴσιον ἁρμόσασθαι κατὰ τὸ Αἰόλιον ἦθος, ἀφώνου γιγνομένου, ἐν τῇ πολυφωνίᾳ τῆς τέχνης· ἀλλ᾽ ἐπεὶ ᾠδῆς μὲν καὶ τῆς ἐκ μελῶν ψυχαγωγίας ὀλίγη τοῖς ἀνθρώποις χρεία, δεῖ δέ τινος ἄλλης Μούσης

actionibus, quæ philosopho digna esset fabula (utpote argumento verior, tempore perpetua, nec ex poetæ repræsentanda præscripto, sed ipsius Dei) si quis ad actionem dico hujus fabulæ veniat histrio, primasque in choro sibi sumat, qui & dignitatem poetæ tueri, diversisque orationis gestibus res omnes quæ à Deo in hoc conscriptæ sunt dramate, commode exprimere posset, meritone reprehendi deberet hic homo aut vafer haberi? Vel qualem Protea describit suum Homerus, quem heroem facit marinum, qui in formas omnes transit, omnes in naturas? An vero aliter hic agitur? Ut, exempli gratia, si nemo sine arte Musica, ejusque ad felicitatem pervenire posset scientia, adesset autem aliquis, qui Doricos quidem modos teneret omnes, in Æolicis autem, si quando eos ars quæ varia est requireret, obmutesceret, nullus ejus hominis usus in arte ea esset quæ diversitatem vocum ac varietatem requirit. Cum vero Musices ejusque quæ ex

modu-

modulationibus hauritur voluptatis usus sit exiguus hominibus sed robustiore quadam Musa sit opus, quam Calliopen Homerus, Philosophiam Pythagoras, alio alius appellat nomine: tali ergo, quem afflaverit hæc Musa, hoc studium, si & dignitatem tueri ejus, & nunquam suam silentio confiteri velit imperitiam, minus quam vulgaribus istis, ad omnia vocum modorumque genera accommodandam esse vitam arbitramur? Si enim ita se res ferrent, ut in tam longo perpetuoque ævo pars vitæ esset, quæ philosophia opus non haberet, fortasse diversa hac multimodaque nihil esset opus modulatione Musica. Si res humanæ vultum servarent suum, si eodem modo procederent, non ut voluptatem mœror, mœrorem voluptas, casum casus exciperet. Atque hæc ipsa sursum secum deorsumque mentem singulorum traherent.

Talis mens hominum terra quos sustinet uber,
Qualem quotidie genitor velit esse Deorum.

Conversionem. n. rebus quotidie humanis inducit

ἀνδρικωτέρας, ἣν Ὅμηρος μὲν Καλλιόπην ὀνομάζων χαίρει, ὁ Πυθαγόρας δὲ Φιλοσοφίαν, ἄλλοι δὲ ἴσως ἄλλο τι· τῇ Μούσῃ ταύτῃ κάτοχον ἄνδρα, καὶ λόγοι, ἆρα ἧττον ἐκείνων τῶν ᾠδικῶν ἡρμόσθαι δεῖ πολυφώνους τε καὶ πολυτρόπους; σώζοντα μὲν ἀεὶ τὸ τῶν ποιημάτων κάλλος, μηδέποτε δὲ ὑπ' ἀφωνίας ἐκπληττόμενον; εἰ μὲν γάρ ἐστι τις χρόνος βίου ἐν τῷ μακρῷ τούτῳ καὶ διηνεκεῖ αἰῶνι ἀνενδεὴς φιλοσόφου λόγου, οὐδὲν ἔδει τῆς πολυμεροῦς ταύτης καὶ πολυτρόπου μούσης τε καὶ ἁρμονίας· ἐπειδὴ τὰ ἀνθρώπινα εἰς ἓν σχῆμα συνταχθέντα ὁμοίως περιῄεσαν, οὔτε εἰς λύπας ἐξ ἡδονῆς, οὔτε εἰς ἡδονὴν ἐκ λύπης μεθιστάμενα, οὔτε πάθος ἀμείβοντα ἐκ πάθους. οὕτως ἄνω καὶ κάτω στρέφοντα καὶ μεταβάλλοντα τὴν ἑκάστου γνώμην.

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Ἀντίστροφα γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων βουλεύεται τὸ

δαιμό-

δαιμόνιον, καὶ ἔστιν αὐτῶν ἐφήμερος ἡ φύσις. ὥσπερ οὖν τῶν ποταμῶν οὓς ἀφιᾶσιν αἱ ἀέννaοι πηγαί, τὸ μὲν ὄνομα ἕν, ὁ Σπερχιὸς ἢ Ἀλφειὸς, ἢ ἄλλο τι, ἀμείβουσα δὲ ἡ γένεσις τὸ ἐπιὸν πρὸς τὸ οἰχόμενον, ἐξαπατᾷ τὴν ὄψιν τῇ συνεχείᾳ τῆς φορᾶς, ὡς ἑνὸς ὄντος ποταμοῦ διηνεκοῦς καὶ ἡνωμένου· οὕτω καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὥσπερ ἐκ πηγῆς ἀεινάου ῥεῖ, ἡ γένεσις καὶ ἡ χορηγία, ὀξέως μὲν καὶ μετ' ἀμηχάνου τάχους, ἀνεπαίσθητος δὲ ἡ φορά· καὶ ἐξαπατᾶται ὁ λογισμὸς, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ ἡ ὄψις, καὶ καλεῖ βίον ἕνα καὶ τὸν αὐτόν. τὸ δέ ἐστι χρῆμα πολύμορφον, καὶ παντοδαπὸν, πολλαῖς μὲν τύχαις, πολλοῖς δὲ πράγμασι, πολλοῖς δὲ καιροῖς ἀλλοιούμενον. ἐπιτέτακται δὲ αὐτῷ ὁ λόγος, σχηματιζόμενος ἀεὶ τοῖς παροῦσιν· ὥσπερ ἰατροῦ τέχνη ἐπὶ σώματι οὐκ ἑστῶτι, ἀλλὰ φερομένῳ ἄνω καὶ κάτω, καὶ ὑπὸ κενώσεως, καὶ πλησμονῆς κυκωμένῳ, οἰκονομοῦσα αὐτοῦ τὴν ἔνδειαν

Deus: nec alia quam in diem earum est conditio. Quippe sicut fluviis qui è perpetuo oriuntur fonte, nomen unum est, Spherchius videlicet, Alpheus, aut simile, nova autem semper aquarum accessio, quarum hæc transiit, illa accedit, oculis imponit, ut unum idemque esse videatur flumen: eodem modo è perenni res humanæ fonte, mira quadam perpetuaque velocitate fluunt, nascuntur, proveniunt; cursum vero eorum nemo sentit, nec aliter humana in eo decipitur ratio, quam in fluvio aspectus: ut unam eandemque esse arbitretur vitam. Ea autem res diversa inprimis est ac varia, quæ à casibus, negotiisque multis mutatur & occasionibns. Huic præest ratio, quæ præsentibus semper se accommodat. Non aliter quam medicina in corpore instabili, quodque nunc in hanc nunc illam varie movetur partem, & aut fame aut nimio infestatur cibo, utrumque tam hoc quam illud arte certa temperat, ut nec cibo egeat, nec repleatur nimium: idem in vita humana sermo potest philosophicus:

ut ipsis se accommodet affectionibus, adeoque si quæ duriores sunt mitiget, si quæ hilariores sunt approbatione sua confirmet. Quod si vivendi unus esset modus eademque ratio, una opus disciplina esset, una vivendi consuetudine. Nunc vero certum vides citharœdo tempus esse, cum ad fides molliter canit,

---cum mensa redundat
Frugibus atque epulis, meraque è crateribus altis
Effundit pincerna.---

Certum tempus oratori in judicio frequenti: certum Dionysiis poetæ, cum chorum suum flagitat spectator. Sola philosophia tempus non agnoscit certum, sola vitæ humanæ arctissimè adhæret, neque magis ab ea separari, quam lux potest ab oculis. Quod enim oculo relinquis opus, lucem si demis illi? Et tamen visus noster nocte etiam potest aliquid: licet caliget enim, auxilium tamen manuductoris flagitat in tenebris. At ex humana vita rationem si tollas de semita continuo sua per asperas incertas-

καὶ τὸν κόσμον· τοῦτο καὶ τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ ὁ τῶν φιλοσόφων δύναται λόγος, ξυναρμοζόμενος τοῖς πάθεσι, καὶ πεπαίνων μὲν τὰ σκυθρωπά, συνευφημῶν δὲ τοῖς φαιδροτέροις. εἰ δὲ ἦν ὁ βίος πρᾶξις μία καὶ εἶδος ἕν, ἑνὸς ἔδει λόγου καὶ ἤθους ἑνός. νῦν δέ, ἀοιδοῦ μὲν πρὸς κιθάραν μινυρίζοντος καιρὸς εἷς,

--ἐπειδὰν πλήθωσιν αἱ τράπεζαι
Σίτου καὶ κρεῶν, μέθυ δὲ κρητῆρος ἀφύσσων
Οἰνοχόος προχέῃσι.--

Καὶ ῥήτορος καιρὸς εἷς, ἐπειδὰν ἀθροισθῇ τὰ δικαστήρια· καὶ ποιητοῦ καιρὸς εἷς ἐν Διονυσίοις, ἐπειδὰν χοροῦ δέῃ· τῷ δὲ φιλοσόφου λόγῳ οὐδεὶς ἀποτέτμηται καιρὸς ἴδιος, ἀλλὰ συμπέφυκεν ἀτεχνῶς τῷ βίῳ, καὶ ἀνακέκραται καθάπερ τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ φῶς. τί γὰρ ἂν ἐπινοήσαις ὀφθαλμοῦ ἔργον, ἀφελὼν τὸ φῶς; ἀλλ' ὄψις μὲν ἤδη καὶ ἐν νυκτὶ θαρσεῖ, ἀμβλὺ μὲν ὁρῶσα, αἰτίζουσα δὲ ἐν τῷ ἀφανεῖ τὴν χειραγωγίαν· οὗ δὲ τῶν ἀνθρώπων βίου ἂν ἀφέλῃς λόγον, οἰχήσεται κατὰ κρημνῶν τινῶν

πονηρὰς

πονηρὰς καὶ ἀσαφεῖς ὁδοὺς καὶ τραχείας· οἵας ὁδοὺς καὶ βαρβαρικὸν ἔρχεται, ὅσον αὐτοῦ μὴ μετέχει λόγου· τὸ μὲν, ληϊζόμενον, τὸ δὲ μένον, τὸ δὲ μισθοφοροῦν, τὸ δὲ πλανώμενον· ἀλλ' αἰπολίου μὲν ἂν ἀποστήσας τὸν ποιμένα καὶ ἀφελὼν τὴν σύριγγα, διέλυσας τὸ αἰπόλιον· τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἀγέλης ἐὰν ἀποστήσῃς τὸν ἡγεμόνα τοῦτον καὶ συναγωγέα λόγον, τί ἄλλο δράσεις; λυμαίνῃ καὶ διαλύεις ἀγέλην, ἥμερον μὲν τὴν φύσιν, δυσπαθῆ δὲ ὑπὸ πονηρᾶς τροφῆς, καὶ δεομένην ποιμένος μουσικοῦ, μὴ μάστιγι μηδὲ κέντρῳ κολάζοντος αὐτῶν τὴν ἀπείθειαν· παραπλήσιον γὰρ δοκεῖ δρᾶν μοι ὅστις οὐκ ἀξιοῖ τὸν φιλόσοφον μηδένα παραλείπειν καιρὸν λόγου, οἷον εἴ τις καὶ ἀνδρὶ δεινῷ τὰ πολέμια, ἀγαθῷ μὲν ὁπλιτεύειν, ἀγαθῷ δὲ ἐκηβολεῖν, καὶ ἐφ' ἵππου καὶ ξὺν ἅρμασιν, ἀποκλείσαι καιρὸν ἕνα ἐξελόμενος τῆς ὅλης τοῦ πολέμου χρείας καὶ τύχης, πράγματος οὐκ ἑστῶτος οὐδ' ὡμολογημένου. ἀθλητῇ μὲν γὰρ

que aberrabit salebras, donec in præceps feratur. Quod in Barbaris vides, si qui eorum ratione destituuntur: alii prædæ causa semper vagantur, manent semper alii, alii mercede locant operam, alii quo error ducit sequuntur. Nam ut è pecudum grege pastorem si tollas, fistulam demas, gregem dissolvis: ita in hoc hominum grege, rationem si demas, quæ vitæ dux est, in unum errantes quæ cogit, quid aliud agis? Dissolvis nimirum ac disjungis hunc gregem; natura quidem cicurem & mitem; sed quem pabulorum facile corrumpit incuria: qui pastorem requirit commodum, non qui flagris semper aut stimulis in eorum rigide advertat contumaciam. Non aliud enim mihi facere videtur, qui nullum prorsus omittere philosophandi vult tempus, quam si viro quis militari, qui & inter cataphractos pugnare cum laude, & eminus tela tam ex equo quam è curru possit dirigere, certum aliquod belli tempus præfigat, aut parti alicui ex omnibus astringat: id-

que tam varia in re ambiguaque. Forte enim athletæ ut Olympicis certet, Isthmica vero negligat, aliquis permittat. Quamvis nec hæc reprehensione careat ignavia. (Non enim facile à se generosa impetrare potest anima, ut non omnia experiri malit quam otiari: nec oleastrum tantum Olympicis, sed & pinum Isthmicis, & apium Argolicum, & mala consequatur Pythica. Cum præcipue non causa sua hæc certamina subeat anima, sed ob eam qua cohæret cum corpore suo & versatur consuetudinem, victoria ipsius quoque delectetur & præconio.) Ubi vero totus animæ solius labor poscitur, solius animæ certamen cernitur, hic occasionem illius negliget anima, hic volens sciensque torpebit? Ubi nec mala, nec oleaster proponitur, sed aliud præmium: quod, si pulcritudinem intueare, magis expetendum, si spectatorum commodum, magis sit utile: quod postremo vitam dicentis efficacius commendet. Tempus certaminis hujus & locus non est unus, neque raro indicitur ex impro-

ἐστιν, Ὀλυμπιάσιν ἀγωνισαμένῳ, ἀμελῆσαι τῶν Ἰσθμῶν· καί τοι κἀνταῦθα ἐπονείδιστος ἡ ῥαθυμία· οὐκ ἀνέχεται ἡ φιλότιμος ψυχὴ, ῥᾳστώνης πόθῳ, τὸ μὴ διὰ πάντων ἐλθεῖν, καὶ μετασχεῖν κοτίνου μόνον Ὀλυμπιάσιν, ἀλλὰ καὶ πίτυος Ἰσθμικῆς, καὶ σελίνου Ἀργολικοῦ, καὶ μήλων Πυθικῶν· καὶ ταῦτα, οὐκ αὐτὴ ἔχουσα ἡ ψυχὴ τὴν αἰτίαν τῆς ἀγωνίας, ἀλλὰ διὰ τὴν συνοίκησίν τε καὶ πρὸς τὸ σῶμα ὁμιλίαν, συναπολαύουσα τῆς νίκης αὐτῶν καὶ τῶν κηρυγμάτων. ὅπου δὲ καὶ ὁ πόνος τῆς ψυχῆς αὐτῆς, καὶ τὸ ἀγώνισμα τῆς ψυχῆς μόνης, ἐνταῦθα παρόψεται τὸν ἀγῶνος καιρὸν, καὶ ῥαθυμήσει ἑκοῦσα, ὅπου μήτε μῆλα, μήτε κότινος, τὸ ἆθλον, ἀλλ' ἀντὶ τούτων, ὡραιότερον μὲν πρὸς φιλοτιμίαν, ἀνυσιμώτερον δὲ τοῖς θεαταῖς πρὸς ὠφέλειαν, ἐνδρομώτερον δὲ τῷ λέγοντι πρὸς πίστιν βίου; οἱ δὲ καιροὶ τῆς ἀγωνίας καὶ οἱ τόποι ἄλλοτε ἄλλοι ἄφνω κηρυττόμενοι, καὶ ἀθροίζοντες τὴν Ἑλληνικὴν αὐτόκλη-

κλη-

κλητον καὶ αὐτεπάγγελτον, καὶ ζωϊὸν οὐκ ἐφ' ἡδονῇ ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ ἀρετῆς ἐλπίδι, ὅπερ οἶμαι τῇ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῇ, ἡδονῆς συγγενέστερον· ἰδεῖν γοῦν ἐστιν ἐπὶ μὲν τὰς ἄλλας θέας, ὁπόσαι ῥώμης ἢ τέχνης σωμάτων, ἀφικνουμένους συχνοὺς δὴ, οὐδένα τῶν θεατῶν, ὡς τὸ θέαμα ζηλώσοντα ἢ μιμησόμενον· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἐξ ἀλλοτρίων πόνων τὰς ἡδονὰς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐρανιζόμεθα, καὶ ἐκ μυρίων θεατῶν οὐδεὶς ἂν εὔξαιτο εἷς εἶναι τῶν ἐν μέσῳ τῷ σταδίῳ κονιομένων, ἢ θεόντων, ἢ ἀγχόντων, ἢ ἀγχομένων, ἢ τυπτομένων, πλὴν εἴπου τις ἀνδραποδώδης ψυχή· ἐνταῦθα δὲ τοσοῦτον οἶμαι καὶ τὴν ἀγωνίαν τήνδε ἐκείνης τῆς ἀγωνίας φιλοτιμοτέραν εἶναι, καὶ τοὺς πόνους τῶν πόνων ἀνυσιμωτέρους, καὶ τὸ θέατρον τοῦ θεάτρου συμπαθέστερον, ὥστε οὐδεὶς τῶν παρόντων, νοῦν ἔχων, οὐκ ἂν εὔξαιτο ἀποθέμενος τὸ θεατὴν, ἀγωνιστὴς γενέσθαι. τί δή ποτ' οὖν τὸ τούτων αἴτιον; ὅτι τὰς μὲν τῶν σωμάτων τέχ-

viſo: in quibus tota ſua ſponte convenit Græcia, non ut oculos paſcat, nec voluptatis ſpe tantum, ſed virtutis: quod meo quidem judicio bonum animæ magis eſt proprium quam voluptas ulla. Illud præterea videbis, ad reliqua quæ robore aut arte corporis conſtant certamina, nullum eo animo venire ſpectatorem, ut imitari id quod agitur aut ſequi velit. Siquidem ex alienis ibi voluptatem oculorum aucupamur laboribus, nec in mille ſpectatoribus unum invenias qui eorum optet eſſe è numero, qui medio in ſtadio pulvere fœdantur, aut currunt, aut premunt, aut premuntur, aut vapulant: niſi anima quædam fortaſſe ſit degener, tantumque ſervilibus nata miniſteriis. Hic vero tanto hoc certamen illo liberalius eſſe, hos labores illis utiliores eſſe reor, tanto magis hoc quam illo ſpectatorem ſanæ mentis affici, ut non facile reperiri aliquem ex illis poſſe putem, qui non certare malit quam ſpectare. Quæ vero cauſa eſt? quia corporis nimirum artes laboreſque earum, corpus

non facile ſuſtinet quoduis: eſtque ea res non in voluntate cuiuſquam poſita, ſed naturalis, ſed ſpontanea, & quæ ex infinito hominum numero paucißimis ſit conceſſa. Nam aut coporis mole Titormo, aut viribus Miloni, aut robore Polydamanti, aut velocitate ſimilem prius naſci oportet Laſtheni. Quod ſi quis infirmior ſit Epeo, deformior Therſite, minor Tydeo, Aiace tardior, omniaque quæ vituperari poſſint, ſimul in corpore conjunxerit, & certare tamen velit, fruſtra hoc optat, fruſtra ſperat. At vero animæ contra certamina ſe habent ac illud. Pauci quippe ſunt mortalium, qui non ad hæc ſatis à natura ſint inſtructi. Non quod per ſe arbitrer aut ſponte ſua naſci animæ virtutes: ut qui ſciam & naturam aliquid conferre, non ſecus quam qui muro maximo fundamentum ſubjicit parvum, aut navi altiſſimæ parvam carinam. Cogitationibus autem humanis contubernales duos adjunxit Deus, Amorem ac

νας, καὶ τοὺς ἐπὶ ταύταις παλαιτωρίας οὐ πᾶσα ἀνέχεται σαρκῶν φύσις, οὐδὲ ἐστι τὸ χρῆμα κομιδῆ ἑκούσιον, ἀλλὰ αὐτοφυὲς καὶ αὐτόματον, καὶ εἰς ὀλίγους ἐκ πολλῶν ἥκον. ἢ γὰρ κατὰ μέγεθος φῦναι δεῖ Τιτόρμῳ ὅμοιον, ἢ κατὰ καρτερίαν Μίλωνι, ἢ κατὰ ῥώμην Πολυδάμαντι, ἢ κατὰ τάχος Λασθένει. εἰ δέ τις ἀσθενέστερος μὲν ὢν τοῦ Ἐπειοῦ, αἰσχίων δὲ τοῦ Θερσίτου, μικρότερος δὲ τοῦ Τυδέως, βραδύτερος δὲ τοῦ Αἴαντος, καὶ πάσας τὰς τοῦ σώματος ἐλαττώσεις ἠθροισμένας ἔχων, ζηλώσαι τὴν ἀγωνίαν, ἢ ἔρωτα ἠράσθη κενὸν καὶ ἀτελεύτητον· τὰ δὲ τῆς ψυχῆς ἀγωνίσματα ἔμπαλιν ἔχει τοῖς ἐκεῖ. ὀλίγον γὰρ καὶ σπάνιον ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, τὸ μὴ πεφυκός. οὐ γὰρ αὐτοφυεῖς αἱ τῆς ψυχῆς ἀρεταί, οὐ γὰρ αὐτόματοι, ἀλλὰ συνεξεργάζεται μέν τι καὶ ἡ φύσις, ὅσον ὑποβάλλειν κρηπῖδα ὀλίγην μεγάλῳ τείχει, ἢ τρόπιν μικρὰν ὑψηλῇ ὁλκάδι· συγκατῴκισε δὲ ὁ Θεὸς τοῖς λογισμοῖς ἔρωτα καὶ ἐλπίδα, τὸν μὲν, ὥσπερεὶ πτέρωμά τι κοῦφον καὶ μετέωρον, ἐπαῖρον.

ρόν τε καὶ ἀνακουφίζον τὴν ψυχὴν, καὶ παρέχον αὐτῇ δρόμον ἐπὶ τὰς αὐτῆς ὀρέξεις (καλοῦσι δὲ τὸ πτέρωμα οἱ φιλόσοφοι τοῦτο, ὁρμὴν ἀνθρωπίνην) αἱ δὲ ἐλπίδες συγκατῳκισμέναι τῇ ψυχῇ, παραμύθιον ταῖς ἐκείνου ὁρμαῖς. οὐ κατὰ τὸν Αττικὸν ποιητὴν, τυφλαὶ, ἀλλὰ ὀξυωπεῖς πάνυ, οὐκ ἐῶσαι αὐτὴν ἀπαγορεῦσαι πονοῦσαν, ὡς τευξομένην πάντως ὧν ἐρᾷ, πάλαι γὰρ ἂν, ἀπούσης ἐλπίδος, καὶ ὁ χρηματιστὴς ἐπαύσατο χρηματιζόμενος, καὶ ὁ μισθοφόρος στρατευόμενος, καὶ ὁ ἔμπορος πλέων, καὶ ὁ λῃστὴς λῃϊζόμενος, καὶ ὁ ἀκόλαστος μοιχεύων· ἀλλ᾽ οὐκ ἐῶσιν αἱ ἐλπίδες, παραστᾶσαι τούτοις ἀνήνυτα πονεῖν καὶ ἀτελεύτητα· τὸν μὲν χρηματιστὴν, ὡς πλουτήσοντα· τὸν δὲ πολεμοῦντα, ὡς νικήσοντα· τὸν δὲ πλέοντα, ὡς σωθησόμενον· τὸν δὲ λῃϊζόμενον, ὡς κερδανοῦντα. τὸν δὲ μοιχεύοντα, ὡς λησόμενον· κᾆτά τις ἑκάστῳ ὑπολαβοῦσα αἰφνίδιος συμφορὰ, ἐσύλησε μὲν τὸν χρηματιστὴν, ἀπέκτεινε δὲ τὸν μισθο-

Spem: alteram quidem tanquam alarum remigium leve, quod in altum per se feratur, animamque secum sursum ferat & extollat: viamque qua quod petit consequatur ostendat. Quod quidem appetitionem humanam vocant philosophi. Spes vero animam comitantur, ut illam quam diximus appetitionem sustineant ac solentur: non illæ quidem cæcæ, ut ab Attico dicuntur poeta, sed perspicacissimæ, ne ante deficiat anima, sed ea quæ maxime optat consecuturam se confidat. Quæ quidem Spes ex humanis si exulasset rebus, jam diu commercia sua negotiator, & stipendia miles, & navigationem mercator, & rapinas suas prædo, & nocturna intermisisset furta scortator. Quod illa neutiquam permittit, sed illarum studio accendit rerum, quæ nec fieri possunt, nec ad finem interdum perventura sunt suum. Certo enim divitias sibi negotiator proponit, miles sperat vincere, evadere mercator, prædo lucrari, scortator fallere. Interim subita quædam singulis intervenit calamitas, quæ negotiatorem spoliat, militem

litem interficit, merca-
torem mergit, in vincu-
la conjicit prædonem,
prodit scortatorem; quo-
rum omnium appetitus
una cum spe occiduntsua.
Nihil enim horum est
cui fines suos assignarit
Deus aut limites: non di-
vitiæ, non voluptas, non
aliud quodcunque sibi
proponere homo possit:
sed infinita est eorum
possessio: ut qui ea se-
quuntur maxime, voti si
fiant compotes, sitiant
maxime. Minus. n. est,
quicquid consecuti sunt,
eo quod expectant. Cum
vero aliquid anima per-
sequitur, quod stabi-
le, quod certum, quod
non ambiguum est, sed
definitum; quod vi si-
bi insita hominem tra-
hit, quod & labore com-
parari, & ratione com-
prehendi, & voto ambi-
ri & exambiri spe possit;
ibi demum animæ certa-
men succedit, ibi finem
consequitur suum, ibi
victrix declaratur. Hoc
unum est non aliud, cu-
jus causa spectatores suos
convocant philosophi.
Quare denuo athletarum
utamur exemplo. Inter
quos nullus est qui non
optet, alium certaminis
causa in stadium descen-
dere neminem? ut solus

φόρον, κατέδυσε δὲ τὸν ἔμ-
πορον, ἔλαβε δὲ τὸν λῃστὴν
ἐφώρασε δὲ καὶ τὸν μοιχόν·
καὶ ἀπολώλασιν αὐτοῖς αἱ
ὀρέξεις, σὺν αὐταῖς ἐλπί-
σιν· οὐδὲν γὰρ τούτων περιέ-
λαβε μέτρῳ οὐδὲ ὥρισεν ὁ
Θεὸς, οὔτε πλοῦτον, οὔτε
ἡδονὰς, οὔτε ἄλλό τι τῶν
ἀνθρωπίνων ἐπιθυμημά-
των· ἀλλ' ἔστιν αὐτοῖς ἄπει-
ρος ἡ οὐσία. ἔνθεν που καὶ
οἱ διώκοντες ταῦτα, ἐμ-
πλησθέντες αὐτῶν, διψῶσι
μᾶλλον· ἔλαττον γὰρ τὸ λη-
φθὲν τοῦ προσδοκωμένου· ὁ-
πόταν δὲ ἥξῃ ψυχὴ ἐπὶ
πρᾶγμα ἑστὼς καὶ ὡμολο-
γημένον, καὶ περασμένον, καὶ
ὡρισμένον, καὶ καλὸν μὲν
τῇ φύσει, ἀνυστὸν δὲ τῷ πό-
νῳ, ληπτὸν δὲ τῷ λογισ-
μῷ, διωκτὸν δὲ τῷ ἔρωτι,
καταληπτὸν δὲ τῇ ἐλπίδι·
τότε γίνεται ἡ τῆς ψυχῆς ἀ-
γωνία ἐπιτυχὴς καὶ τελε-
σιουργὸς καὶ νικηφόρος. ἔστι
δὲ τοῦτο οὐκ ἄλλό τι οὗπερ
ἕνεκα ταυτὶ τὰ θέατρα οἱ
φιλοσοφοῦντες ἀθροίζουσι.
πάλιν οὖν μοι δεῖ τῆς ἀθλη-
τῶν εἰκόνος. ἐκείνων μέν-
γε εὔξαιτ' ἂν ἕκαστος μη-
δένα ἀγωνιστὴν ἄλλον πα-

μελθεῖν ἐπὶ τὸ στάδιον, ἀλλ' ἀκονιτὶ νικᾶν αὐτοὺς. δεῖ γὰρ νικᾶν ἐκ πολλῶν ἕνα· ἐνταῦθα δ' οὗτος μάλιστα τῶν ἀγωνιστῶν νικηφόρος, ὃς ἂν πολλοὺς ἐπὶ τῇ ἀγωνίᾳ παρακαλέσῃ. εἰ γὰρ, ὦ Θεοὶ, ἐμῶν θεατῶν γένοιτό τις ἀγωνιστὴς ἐμοὶ, ἐπὶ ταυτησὶ τῆς ἕδρας συγκονιούμενος καὶ συμπονῶν, ἐγὼ τότε εὐδοκίμως στεφανοῦμαι, τότε κηρύττομαι ἐν τοῖς πανέλλησιν· ἕως δὲ νῦν, ἀστεφάνωτος εἶναι ὁμολογῶ καὶ ἀκήρυκτος, κἂν ὑμεῖς βοᾶτε. τί γὰρ ἐμοὶ ὄφελος τῶν πολλῶν λόγων καὶ τῆς συνεχοῦς ταύτης ἀγωνίας; ἔπαινοι; ἅλις τούτων ἔχω; δόξα; διακορής εἰμι τοῦ χρήματος. τὸ δὲ ὅλον, ἐπαινεῖ τις λόγους, καὶ οὐ λέγει, φωνὴν ἔχων, ἀκοὴν ἔχων; ἐπαινεῖ τις φιλοσοφίαν, καὶ οὐ λαμβάνει, ψυχὴν ἔχων, διδάσκαλον ἔχων; γέγονε τοίνυν τὸ χρῆμα οἷον αὐλήματα, ἢ κιθαρίσματα, ἢ εἴ τις ἄλλη ἐν Διονύσου μοῦσα τραγική τις καὶ κωμῳδική· ἐπαινοῦσι πάντες, μιμεῖται δὲ οὐδείς. ἢ κἂν-

ipſe ſine ullo pulvere conſequatur victoriam: ſiquidem uni è multis eam contingere eſt neceſſe. Hic vero qui ad certamen plurimos pellexerit, victor putatur. Faxit enim Deus, ut meorum aliquis ſpectatorum in hac mecum certet cathedra, ejuſdem mecum pulveris, ejuſdem laboris fiat particeps. Hoc enim uno modo ſumma cum laude coronam auferam; victorque ſpectante tota Græcia à præcone deſignabor. Hactenus enim, licet clamor non deſit populi, nec coronam conſecutus ſum, nec vocem præconis audivi. Quo enim diſciplinarum mihi harum exercitatio, & frequens illa decertatio? Ut laudem conſequar? Satis habeo. Ut gloriam? Satias me tenet. Et ut brevius dicam: Eſtne aliquis, qui ſermonem laudet, nec ſermone uti velit, cum nec voce careat, nec auditu? Eſtne aliquis qui philoſophiam laudet, nec eam amplectitur, qui & animum ad diſcendum habeat, & magiſtrum? Plane quemadmodum tibias ac citharas, aut ſi quæ Dionyſiis præterea in tragœdiis aut comœdiis adhiben-

hibentur instrumenta, omnes laudant, nemo imitatur: nisi forte & hic plurimum à voluptate laus absit. Nemo est enim qui non delectetur: qui autem vere laudarit, etiam imitabitur. Priusquam enim æstimat, ne laudat quidem. Fit etiam sæpe ut Musicæ imperitus aliquis, tibiam si audiat, amore capiatur artis, nec amplius abhorreat. Sæpe etiam absens modulationem tamen auribus retinet, carmen ruminat, secumque tacitus cantillat. Etiam hoc vestrum imitetur aliquis. Forte enim & ipsas incipiet amare tibias. Homo fuit, ut dicitur, qui animalia quædam magno, ut ferunt, domi studio alebat: hic aves habebat quæ suaviter matutinum illud canebant, incondite tamen ut reliquæ solent. Erat autem illi tibicen vicinus: hæ cum quotidie audirent hunc tibicinem, qui artis suæ faceret periculum, respondere voce cœperunt; auresque ita ad tibiam paulatim earum formavit, ut quoties inflare cœpisset, tibiam voce præeuntem, ut in choro fieri consuevit, sequerentur omnes. Qui ergo fit ut ipsi homines, frequenter si audiant non

ταύτῃ πάμμηκες διαφέρει ἔπαινος ἡδονῆς. ἥδονται μὲν γὰρ πάντες ἀκροώμενοι, ὃς δ' ἂν τῷ ὄντι ἐπαινέσῃ, καὶ μιμήσεται· μέχρι δέ τις μὴ ζηλοῖ, οὐκ ἐπῄνεσεν. ἤδη τις καὶ ὑπὸ αὐλημάτων ἀνὴρ ἄμουσος διετέθη μουσικῶς, καὶ τὰ ὦτα ἔναυλος ὤν, διαμέμνηται τοῦ μέλους, καὶ μινυρίζει πρὸς αὐτόν. καὶ τοῦτό τις ὑμῶν τὸ πάθος ζηλωσάτω. τάχα γάρ τι ἐρασθήσεται καὶ τῶν αὐλῶν αὐτῶν. ἀνὴρ φιλοθρέμμων ὄρνιθας εἶχε τῶν ἡδὺ μὲν φθεγγομένων, τὸ ὄρθριον δὴ τοῦτο, ἄσημον δέ, καὶ οἷον ὄρνιθας εἰκός. ἦν δὲ αὐτῷ γείτων αὐλητικός. ἀκροώμενοι δὲ οἱ ὄρνιθες διαμελετωμένου τοῦ αὐλητοῦ καὶ ἀντᾴδοντες αὐτῷ ὁσημέραι, ἐτυπώθησαν τῇ ἀκοῇ πρὸς τὰ αὐλήματα· καὶ πλειόνων ἀρξαμένου αὐλεῖν, συνεπήχουν πρὸς τὸ ἐνδόσιμον δίκην χοροῦ. ἄνθρωποι δὲ ὄντες, οὐδὲ κατὰ ὄρνιθας ξυνᾴσονται ἡμῖν, ἀκούοντες θα-

καὶ

μοι οὐκ ἀσήμων αὐλημάτων, ἀλλὰ νοερῶν λόγων καὶ διηρθρωμένων καὶ γονίμων, καὶ πρὸς μίμησιν εὖ πεφυκότων; ὥστε ἔγωγε τέως μὲν καὶ πρὸς ἅπαντας ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων σιγὴν ἔχων, καὶ μηδὲν σεμνὸν, μηδὲ ὑπέραυχον, μήτε εἰς κοινὸν εἰπὼν, νῦν μοι δοκῶ ὑμῶν ἕνεκεν γαυρότατα ἂν καὶ μεγαλαυχότατα εἰπεῖν. παρελήλυθεν εἰς ὑμᾶς ὦ νέοι, παρασκευὴ λόγων αὕτη πολύχους καὶ πολυμερὴς καὶ πάμφορος, καὶ ἐπὶ πάσας ἐξικνουμένη ἀκοὰς καὶ πάσας φύσεις καὶ πάσας ζηλώσεις λόγων καὶ πάσας παιδευμάτων ἰδέας, ἀταμίευτος, ἄμισθος καὶ ἀπροφάσιστος καὶ ἄφθονος, ἐν μέσῳ κειμένη τοῖς δυναμένοις λαβεῖν· εἴτε τις ῥητορείας ἐρᾷ, οὗτος αὐτῷ δρόμος λόγου πρόχειρος καὶ πολυαρκὴς, καὶ εὔπορος, καὶ ὑψηλὸς, καὶ ἐκπληκτικὸς, καὶ ἄῤῥυκτος, καὶ ἰσχυρὸς, καὶ ἄμικτος· εἴτε τις ποιητικῆς ἐρᾷ, ἡκέτω, πορισάμενος ἄλλοθεν τὰ μέτρα μόνον. τὴν δὲ ἄλλην χορηγίαν λαμβανέτω ἐντεῦθεν, ἐκ ποιητικῆς

inconditos tibiæ modos; verum voces ſapientes, articulatas, uberes, ad imitationem excitandam compoſitas; ſaltem ritu avium, nobiſcum canere recuſent? Mihi, qui de rationibus noſtris & ſtudio hactenus tacuerim, nihil grande, nihil magnificum publicè aut privatim dixerim, veſtra libet cauſa libere confidenterque loqui. Offertur vobis magnus diſciplinarum apparatus, ô juvenes. Nec ſimplex ille, ſed diffuſiſſimus ampliſſimus, uberrimuſque: qui ab omnibus audiri poteſt, ad omnes cujuſcunque generis pertinet homines, omnia artium ſtudia, omnium diſciplinarum ſub ſe complectitur genera: hic large, hic gratuito citra tergiverſationem ullam maxima vobis præbetur copia: omnibus, qui modo capaces ejus futuri ſunt, in medio proponitur. Oratoriæ aliquis ſtudioſus eſt? Ecce via expedita, ſufficiens, facilis, ſublimis admirabilis, nuſquam interrupta, firma, non inquinata. Poeticen aliquis amplectitur? Metra ſolummodo alicunde ſibi comparet, reliquaque hinc petat.

Sub

Subl ime illud in oratione dico, illuſtre, ſplendidum, fœcundum divinumque. Etiam diſpoſitio argumenti, fabulæ conſtructio, vocum ubertas, minimeque vitioſa hinc proveniet harmoniæ ratio. At civilis potius te ſcientia delectat, viamq; qua commodiſſime tractes populum invenire te poſtulas? En tibi rem ipſam. Curiam ante oculos, oratorem, ſuadam dicendi, & verborum vim vides. Eſtne autem aliquis, qui hæc quidem negligit omnia, philoſophiam autem amplectitur? Hic vero magniloquentiæ meæ vela contraho, remitto, aliam perſonam induam. Rem magnam dicis, quæque manuductore opus habeat minime vulgari; qui non humi repat aut iiſdem quibus populus utatur moribus. Jam ſi quis in verbis ac nominibus, aut in artificioſis orationibus, aut refutatione argumentorum, aut contentione mutua aut fallaciis, ſimiliumque verſari rerum ſtudio philoſophiam velit; non magno negotio magiſtrum invenire poſſe videor. Sophiſtarum plena ſunt omnia.

τὸ σοβαρὸν, τὸ ἐπιφανὲς, τὸ λαμπρὸν, τὸ γόνιμον, τὸ ἔνθεον, τὴν οἰκονομίαν, τὴν δραματουργίαν, τὸ κατὰ τὰς φωνὰς ἀταμίευτον, τὸ κατὰ τὴν ἁρμονίαν ἄπταιστον. ἀλλὰ τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς περὶ δήμους καὶ βουλευτήρια παρασκευῆς ἥκεις ἐνδεὴς ὤν; σὺ μὲν καὶ πεφώρακας τὸ ἔργον, ὁρᾷς τὸ βουλευτήριον, τὸν λέγοντα, τὴν πειθὼ, τὸ κράτος. ἀλλὰ τούτων μέν τις ὑπερορᾷ, φιλοσοφίαν δὲ ἀσπάζεται; ἐνταῦθα ὑφαιρῶ τῆς μεγαλαυχίας, ὑφίεμαι, οὐχ ὁ αὐτός εἰμι· μέγα τὸ χρῆμα καὶ δεόμενον προστάτου, οὐ δημοτικοῦ μὰ Δία, οὐδὲ ἐρχομένου χαμαὶ, οὐδὲ ἀνακεκραμένου τῷ τῶν πολλῶν τρόπῳ. εἰ μὲν οὖν τις τοῦτ' εἶναι φιλοσοφίαν λέγει, ῥήματα καὶ ὀνόματα, ἢ τέχνας λόγων, ἢ ἐλέγχους καὶ ἔριδας, καὶ σοφίσματα, καὶ τὰς ἐν τούτοις διατριβὰς, οὐ χαλεπὸν εὑρεῖν τὸν διδάσκαλον. πάντα ὑμῖν μεστὰ τῶν σοφιστῶν. εὔπορον τὸ χρῆμα, καὶ ταχὺ ἀναφαινόμενον· θαῤῥήσαιμι δ' ἂν ἔγωγε εἰπεῖν ὅτι

τῆς

τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας πλείους οἱ διδάσκαλοι τῶν μαθητῶν. εἰ δὲ ταῦτα μὲν ὀλίγη τοῦ φιλοσοφεῖν μοῖρα, καὶ τοσαύτη ὅσην αἰσχρὸν μὲν μὴ εἰδέναι, οὐ σεμνὸν δὲ εἰδέναι, διαφεύγωμεν τὸ αἰσχρόν· καὶ ταῦτα εἰδότες, μὴ καλλωπιζώμεθα ἐπ' αὐτοῖς. ἦ γὰρ ἂν πολλοῦ ἄξιοι καὶ οἱ γραμματισταὶ εἶεν, πραγματευόμενοι περὶ τὰς συλλαβὰς, καὶ συμψελλίζοντες ἤθει παίδων ἀνοητοτάτῳ. τὸ δὲ ἐν φιλοσοφίᾳ κεφάλαιον, καὶ ἡ ἐπ' αὐτὸ ὁδὸς, δεῖται διδασκάλου τὰς τῶν νέων ψυχὰς συνεπαίροντος, καὶ διαπαιδαγωγοῦντος αὐτῶν τὰς φιλοτιμίας, καὶ οὐδὲν ἀλλ' ἢ λύπαις καὶ ἡδοναῖς τὰς ὀρέξεις αὐτῶν συμμετροῦντος· οἷόν που καὶ οἱ πωλοδάμναι δρῶσι, μήτε ἀποσβεννύντες τὸν θυμὸν τῶν πωλευομένων, μήτε ἐφιέντες αὐτοῖς ἀνέδην χρῆσθαι τῇ δυναμότητι. οἰκονομεῖ δὲ πώλου μὲν θυμὸν χαλινὸς καὶ ῥυτῆρες, καὶ ἱππέως ἢ ἡνιόχου τέχνη. ψυχὴν δὲ ἀνδρὸς, λόγος οὐκ ἀργὸς, οὐδὲ ῥυπῶν, οὐδὲ ἡμε-

Res hæc ubique obvia, ac in oculos passim incurrit. Quin etiam dicere non verear, plures esse qui doceant hanc philosophiam quam qui discant. Quod si minima hæc philosophiæ pars est, & tantilla quidem quantam nescire est dedecus, scire autem non ita magnæ est rei; si eam consequamur, non est quod insolescamus propterea. Eo enim modo & illi qui prima literarum elementa docent, qui circa syllabas versantur, & cum pueris aliquot balbutiunt, admiratione digni essent. Præcipua autem philosophiæ pars, & quæ eo ducit semita, præceptorem requirit, qui animos juniorum erigat, studia eorum & desideria non aliter quam pædagogus aliquis gubernet: eorum appetitiones voluptatibus doloribusque attemperet. Sicut illi qui equos domant, non penitus eorum spiritus infringunt; nec tamen uti ubique iis permittunt. Quippe sicut equi animos habenæ & lora, equitisque ac magistri ars moderatur, ita animum hominis oratio; non ignava aut sordida, non supina; sed quæ lenibus vehe-

mentibusque temperata affectibus, ne tantillum otii auditoribus relinquat, ut in verba inquirere, eorumque adhærere possint voluptati. Sed ut tubæ instar, quæ nunc classicum canit, nunc receptui sonat, secum tollat. Ejusmodi oratione ei si opus sit qui philosophiam sequitur, quærendus est omni studio, explorandus, eligendus, qui docere eam possit; nec refert senex sit an juvenis, dives an pauper, magni nominis an ignotus. Est autem senectus, ut videtur, juventute infirmior, divitiis paupertas, celebritate ignobilitas. Fit tamen ut quibus ea adsint incommoda, facilius ad eam perveniant homines. Non raro enim ad philosophiæ studium, commeatum suppeditat fortunæ infelicitas. Ergo quia pauper erat Socrates, continuo qui pauper est imitabitur, si Diis placet, Socratem. Bene nobiscum agitur, quod non & simi de philosophia contendant & ventricosi. Quod vero non pauperes tantum, sed & ditissimos celeber-

λημμένος, ἀλλὰ ἀνακεκραμένος ἤθει καὶ πάθει, καὶ μὴ παρέχων σχολὴν τοῖς ἀκροωμένοις τὰς φωνὰς ἐξετάζειν, καὶ τὰς ἐν αὐταῖς ἡδονάς· ἀλλ' ἀνίσταται προσσυναγωνίζει καὶ συνενθουσιᾷν ὥσπερ ὑπὸ σάλπιγγι, νῦν μὲν τὸ ἐφορμητικὸν φθεγγομένῃ, νῦν δὲ τὸ ἀνακλητικόν. εἰ τοιούτου δεῖ λόγου τοῖς φιλοσοφίας ἐφιεμένοις, τὸν ἔχοντα ἀθροιστέον καὶ δοκιμαστέον καὶ αἱρετέον· ἐάν τε πρεσβύτης ᾖ, ἐάν τε νέος· ἐάν τε πένης ἐάν τε πλούσιος· ἐάν τε ἄδοξος, ἐάν τε ἔνδοξος. ἀσθενέστερον δὲ, οἶμαι, καὶ νεότητος γῆρας, καὶ πλούτου πενία, καὶ δόξης ἀδοξία· οἷς δ' αὖ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα πρόσεστι, ῥᾷον ἐπ' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι παραγίνονται· καὶ γεγόνασιν αἱ παρὰ τῆς τύχης συμφοραὶ πρὸς φιλοσοφίαν ἐφόδια, καὶ ὅτι μὲν πένης ἦν ὁ Σωκράτης, ὁ πένης εὐθὺς μιμήσεται τὸν Σωκράτην· ὡς ὠνάμεθα ὅτι μὴ καὶ οἱ σιμοὶ καὶ οἱ προγάστορες ἀμφισβητοῦσι φιλοσοφίας. ὅτι δὲ Σωκράτης οὐκ ἐπὶ τοὺς πένητας ἦλθε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ

τοὺς

τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς ἐνδόξους καὶ τοὺς εὐγενεστάτους, διαμέμνηται οὐδείς· ἡγεῖται γὰρ, οἶμαι, ὁ Σωκράτης Αἰσχίνου μὲν φιλοσοφήσαντος καὶ Ἀντισθένους ὀνῆσαι ὀλίγον τὴν Ἀθηναίων πόλιν, μᾶλλον ἢ μηδένα τῶν τότε, πλέον ἡμῶν τῶν ἔπειτα, κατὰ τὴν μνήμην τῶν λόγων· εἰ δὲ Ἀλκιβιάδης ἐφιλοσόφει ἢ Κριτίας ἢ Κριτόβουλος ἢ Καλλίας, οὐδὲν ἂν τῶν δεινῶν τοῖς τότε Ἀθηναίοις συνέπεσεν. οὐδὲ γὰρ ἡ Διογένους ζήλωσις, θυλάκιον καὶ βακτηρία· ἀλλ' ἔξεστί που καὶ ταῦτα περιβεβλημένον Σαρδαναπάλου εἶναι κακοδαιμονέστερον. ὁ Ἀρίστιππος ἐκεῖνος πορφυρίδα ἀμπεχόμενος, καὶ μύροις χριόμενος, οὐχ ἧττον τοῦ Διογένους ἐσωφρόνει· ὥσπερ γὰρ εἴ τις δύναμιν σώματος παρασκευάσαιτο οὐδὲν ὑπὸ πυρὸς λυμαινομένην, ἐθάρρει ἄν, οἶμαι, καὶ τῇ Αἴτνῃ αὐτοῦ παραδοὺς τὸ σῶμα· οὕτω καὶ ὅστις πρὸς ἡδονὴν παρεσκεύασται καλῶς, οὐδὲ ἐν αὐτοῖς ἂν θάλπεται, οὐδὲ ἐμπίπραται, οὐδὲ ἐκτήκεται. ἐξεταστέον

rimosq; juxta ac nobilissimos, incitare ad hoc studium soleat Socrates, nemo recordatur. Scivit enim Socrates, ut arbitror, dum philosophiam Æschines profitetur aut Antisthenes, parum ad Atheniensium Remp. boni inde perventurum esse; aut tantum potius ad illius temporis neminem, quantum ad posteros ex illarum memoria dissertationum. At si philosophiam aut Critias professus esset aut Critobulus aut Callias, multas gravissimasque ætatis illius Athenienses clades vitassent. Nec enim Diogenem imitatur qui cum pera incedit & baculo, quia potest cum his esse aliquis Sardanapalo infelicior. Aristippus ille olim purpura indutus, unguentis delibutus non minus temperans habebatur Diogene. Nam quemadmodum si quis vim quandam consecutus esset corporis, quæ ignem ferret, & quidlibet contemneret; nihil credo metueret ipsi Ætnæ corpus admovere; ita si quis probe adversus voluptates sit munitus, ne in ipsis quidem si versetur, uri potest aut ardere,

aut liquefcere. Philofophum vero non habitus probabit, non ætas, non fortuna, fed judicium, fed fermo, fed animi inftitutum: à quibus folis dignitatis fuæ fuffragia capit philofophus. Reliqua quæ fortuna folet addere, hiftrionicorum inftar funt amictuum. Eadem enim poematum eft præftantia, five princeps ea recitet, five famulus. Agamemnon fceptrum gerit, pellem bubulcus, arma Achilles, pannos laceros cum pera Telephus. Neque magis tamen Agamemnonem, quam Telephum fpectator audit. Animus quippe magis poetæ verba quæ dicuntur refpicit quam fortunam ejus qui dicit. Idem exiftima de oratione philofophi: virtutem ejus non variam, non diverfam effe, fed unam eandemque. Actores vero ejus alium alio habitu in vitæ fcenam à fortuna produci. Pythagoram in purpura, in lacerna Socratem, cum thorace Xenophontem & clypeo, cum pera ad in-

δὴ τὸν φιλόσοφον οὐ σχήματι, οὐχ ἡλικίᾳ, οὐ τύχῃ, ἀλλὰ γνώμῃ, καὶ λόγῳ, καὶ παρασκευῇ ψυχῆς, ὑφ' ὧν μόνων χειροτονεῖται φιλόσοφος· τὰ δὲ ἄλλα ταυτὶ παρὰ τῆς τύχης σχήματα ἔοικε τοῖς ἐν Διονύσου περιβλήμασι. τὸ μὲν γὰρ τῶν ποιημάτων κάλλος, ἓν καὶ ταυτὸν, ἐάν τε δυνάστης ὁ λέγων ᾖ, ἐάν τε οἰκέτης· αἱ δὲ χρεῖαι τῶν δραμάτων μετατιθοῦσι τὰ σχήματα. ὁ Ἀγαμέμνων τὸ σκῆπτρον φέρει, ὁ βουκόλος διφθέραν, ὁ Ἀχιλλεὺς ὅπλα, Τήλεφος ῥάκια καὶ θύλακον· ἀκροῶνται δὲ οἱ θεώμενοι οὐδὲν μᾶλλον τοῦ Ἀγαμέμνονος ἢ τοῦ Τηλέφου. ἀποτείνεται γὰρ ἡ ψυχὴ ἐπὶ τὰ ποιήματα αὐτὰ, οὐ τὰς τύχας τῶν λεγόντων. νόμιζε δὲ κἀν τοῖς τῶν φιλοσόφων λόγοις, τὸ μὲν καλὸν οὐκ εἶναι παντοδαπὸν, οὐδὲ διαπεφορημένον, ἀλλ' ἓν, καὶ αὐτὸ αὐτῷ παραπλήσιον· τοὺς δὲ ἀγωνιστὰς αὐτοὺς ἄλλον ἄλλῳ σχήματι ὑπὸ τῆς τύχης ἐστολισμένον, εἰσπέμπεσθαι ἐπὶ τὴν σκηνὴν τοῦ βίου. Πυθαγόραν μὲν πορφύρᾳ ἀμπεχόμενον, τρίβωνι δὲ Σωκράτην, Ξενοφῶντα δὲ θώρακι καὶ ἀσπίδι, τὸν

τὸν δὲ ἐκ τῆς Σινώπης ἀγωνιστὴν, κατὰ τὸν Τήλεφον ἐκεῖνον, βακτηρίᾳ καὶ θυλάκῳ, συνετέλει δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ σχήματα αὐτὰ πρὸς τὴν δραματουργίαν· καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν Πυθαγόρας ἐξέπληττεν, ὁ δὲ Σωκράτης ἤλεγχεν, ὁ δὲ Ξενοφῶν ἔπειθεν, ὁ δὲ Διογένης ὠνείδιζεν· ὦ μακάριοι μὲν τῶν δραμάτων οἱ ὑποκριταὶ, μακάριοι δὲ τῶν ἀκουσμάτων οἱ θεαταί. τίς ἂν καὶ νῦν ἡμῖν ποιητὴς καὶ ἀγωνιστὴς γένοιτο οὐκ ἀσχήμων, οὐδὲ ἄφωνος, ἀλλ᾽ ὁμιλεῖν ἀξιόχρεως θεάτροις Ἑλληνικοῖς; ζητῶμεν τὸν ἄνδρα. τάχα που φανήσεται, καὶ φανεὶς οὐκ ἀπομαθήσεται.

ſtar Telephi & baculo Sinopenſem illum athletam. Aliquid tamen & ipſe ad repræſentationem ſui dramatis ſingulis addebat habitus. Itaque homines in ſtuporem dabat Pythagoras, arguebat Socrates, perſuadebat Xenophon, exprobrabat Diogenes. Ego quidem & beatos hos hiſtriones judico, qui agunt, & ſpectatores, qui audiunt. Quem vero nos poetam, quem inveniemus hiſtrionem, qui ornatu certo inſtructus, nec ut muta interim perſona in theatris Græcorum pro dignitate poſſit verſari? Quæramus hominem. Fortaſſe invenietur alibi, nec ſi id eveniat, contemtus abibit.

UTRUM DIIS SINT dicandæ statuæ.

DISSERT. XXXVIII.

Opitulari Deos mortalibus, omnes quidem omnibus, alios tamen aliis pro diversitate nominum, omnes confitentur. Hac ratione honores illis divisere homines, signaque publica alii, alii privata dicarunt: prout opem eorum experti erant singuli. Ita nautæ in eminenti scopulo, quem infra undæ alluebant, Diis maris temonem posuerunt. Ita Pana suum pastorum colit aliquis, qui aut excelsam ei abietem, aut antrum dedicat profundum. Agricolæ in horto suo stipitem figunt ingenuum, vere agrestem statuam: atque eo modo Bacchum se colere postulant. Jam fontes laticum, saltusque cavi, & vestita floribus prata, Dianæ sacra sunt. Ne Jovem quidem immunem honoris hujus primi habuere mortalium. Culmina montium illius sunt: Olympi & Idæ, aut si quis præterea montium cœlo proximus est. Est

ΕΙ ΘΕΟΙΣ ΑΓΑΛ-ματα ἱδρυτέον.

Λόγος λή.

Ἀρωγοὶ ἀνθρώποις θεοὶ, πάντες μὲν πᾶσιν, ἄλλοι δὲ ἄλλοις ἐνομίσθησαν, κατὰ τὴν φήμην τῶν ὀνομάτων, καὶ διένειμαν αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι τιμὰς καὶ ἀγάλματα, οἱ μὲν τὰ κοινὰ, οἱ δὲ τὰ ἴδια, ἕκαστοι ὠφεληθέντες· οὕτω μὲν ναῦται ἐπὶ ἀκλύστου πέτρας ἀνέθηκαν οἴακας θαλαττίοις· οὕτω δέ τις ποιμένων τὸν Πᾶνα τιμᾷ ἐλάτην αὐτῷ ὑψηλὴν ἐξελόμενος, ἢ ἄντρον βαθύ· καὶ γεωργοὶ Διόνυσον τιμῶσι, πήξαντες ἐν ὀρχάτῳ αὐτοφυὲς πρέμνον, ἀγροικικὸν ἄγαλμα· ἱερὰ δὲ Ἀρτέμιδος, πηγαὶ ναμάτων, καὶ κοῖλαι νάπαι, καὶ εὔθηροι λειμῶνες· ἐπεφήμισαν δὲ καὶ Διὶ ἀγάλματα οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, κορυφὰς ὀρῶν, Ὀλύμπου, καὶ Ἴδης, καὶ εἴ τι ἄλλο ὄρος πλησιάζει τῷ οὐρανῷ· ἐστὶ που καὶ ποταμῶν τιμὴ ἢ κατ' ὠφέλειαν,

ὥσπερ

ὥσπερ Αἰγυπτίοις πρὸς τὸν Νεῖλον· ἢ κατὰ κάλλος, ὡς Θετταλοῖς πρὸς τὸν Πηνειόν· ἢ κατὰ μέγεθος, ὡς Σκύθαις πρὸς τὸν Ἴστρον· ἢ κατὰ μῦθον, ὡς Αἰτωλοῖς πρὸς Ἀχελῷον· ἢ κατὰ νόμον, ὡς Σπαρτιάταις πρὸς τὸν Εὐρώταν· ἢ κατὰ τελετήν, ὡς Ἀθηναίοις πρὸς Εἰλισσόν. εἶτα ποταμοὶ μὲν διέλαχον τὰς τιμὰς κατὰ τὴν χρείαν τῶν ὠφελουμένων, καὶ αἱ τέχναι τιμῆς θεῶν, ἑκάστης ὑπ᾽ ὄρος ἄλλο ἄλλης προσεστησαμένης ἄγαλμα. εἰ δέ πού τι γένος ἀνθρώπων ἐστίν, οὐ θαλάττιον, οὐδὲ γεωργικόν, ἀλλ᾽ ἀστυπολοῦν καὶ ἀνακεκραμένον κοινωνίᾳ πολιτικῇ νόμου καὶ λόγου, ἆρα τούτοις ἀγέραστον ἔσται τὸ θεῖον καὶ ἀτίμητον; ἢ τιμήσουσι μέν, τῇ δὲ φήμῃ μόνῃ; ἀγαλμάτων δὲ καὶ ἱδρυμάτων οὐκ οἰήσονται δεῖν τοῖς θεοῖς; οὐδὲν γὰρ δεῖ τοῖς θεοῖς ἀγαλμάτων, οὐδὲ ἱδρυμάτων, μᾶλλον ἢ εἰκόνων ἀγαθοῖς ἀνδράσιν· ὥσπερ δέ, οἶμαι, τῷ κατὰ τὰς φωνὰς λόγῳ οὐδὲν δεῖ πρὸς σύστασιν χαρακτήρων Φοι-

& suus fluviis honos, sed diversus. Aut enim utilitatis ergo colunt eos homines, ut Nilum Ægyptii: aut pulcritudinis causa, ut Peneum Thessali: aut magnitudinis, ut Istrum Scythæ: aut ex tradita per manum fabula, ut Acheloum Ætoli: aut ex lege, ut Spartiatæ Eurotam: aut ex sacro instituto, ut Ilissum Athenienses. Itane ergo & fluviis honores utilitatis causa, quam ex iis consequuntur, designarunt homines, inventæque sunt artes ab agrestibus diversæ, quarum singulæ statuam in monte alio aliam Diis erexere: si quod vero genus sit mortalium, non nauticum aut rusticum, sed urbanum, quodque civili rationis pariter legumque inter se cohæret vinculo, solumne hoc nec cultum Deo ullum exhibebit nec honorem? An potius sola verbo tenus commemoratione id præstabit, imaginibus autem & statuis non magnopere Diis opus putabit: cum iis non magis egere videantur quam statua viri boni? Sicut autem sermo noster ore cum profertur, nihil o-

pus

pus habet ut constet Phœniciis ullis aut Ionicis aut Atticis aut Assyriis aut Ægyptiis denique literis: quas humanæ propterea mentis excogitavit imbecillitas, ut sic ingenii sui occurrentes tenuitati, earum opera notarum rursus in memoriam redirent. Ita Deorum naturæ nec statuis per se nec imaginibus est opus, sed cum infirma sit oppido mortalium conditio, tantumque à divina, quantum à cœlo terra recedat, signa ejusmodi excogitavit sibi, quibus & nomina & nuncupationes tribueret Deorum. Si quibus igitur tam firma sit memoria, ut erecto statim animo cœlum usque ipsum possint pertingere, Deumque recta adire, nihil iis fortasse opus sit statuis. Verum rarissimi inter homines sunt hujusmodi: nec facile in tota aliquem invenias gente, qui divinæ semper meminerit naturæ, nec ejusmodi egeat subsidio. Ita pueris qui elementa addiscunt prima, tenues quasdam magistelli notas solent præscribere, ad quas manu deducant eos, donec paulatim memoriæ beneficio arti insuescant.

νικίων τινῶν, Ἰωνικῶν, ἢ Ἀττικῶν, ἢ Ἀσσυρίων, ἢ Αἰγυπτίων, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπίνη ἀσθένεια σημεῖα ἐξεῦρε ταῦτα, ἐν οἷς ἀποτιθεμένη τὴν αὐτῆς ἀμβλύτητα, ἐξ αὐτῶν ἀναμιμνήσκεται τὴν αὐτῆς μνήμην. οὕτως ἀμέλει καὶ τῇ τοῦ θείου φύσει δεῖ μὲν οὐδὲν ἀγαλμάτων, οὐδὲ ἱδρυμάτων, ἀλλὰ ἀσθενὲς ὂν κομιδῇ τὸ ἀνθρώπειον, καὶ διεστὼς τοῦ θείου ὅσον οὐρανὸς γῆς, σημεῖα ταῦτα ἐμηχανήσατο, ἐν οἷς ἀποθήσεται τὰ τῶν Θεῶν ὀνόματα καὶ τὰς φήμας αὐτῶν, οἷς μὲν οὖν ἡ μνήμη ἔρρωται, καὶ δύνανται εὐθὺ τοῦ οὐρανοῦ ἀνατεινόμενοι τῇ ψυχῇ, τῷ θείῳ ἐντυγχάνειν, οὐδὲν ἴσως δεῖ τούτοις ἀγαλμάτων. σπάνιον δὲ ἐν ἀνθρώποις τὸ τοιοῦτο γένος, καὶ οὐκ ἂν ἐντύχοις ἐν δήμῳ ἀθρόῳ τοῦ θείου μνήμονι καὶ μὴ δεομένῳ τοιαύτης ἐπικουρίας· οἷον καὶ τοῖς παισὶν οἱ γραμματισταὶ μηχανῶνται, ὑποχαράττοντες αὐτοῖς σημεῖα ἀμυδρά, οἷς ἐπάγοντες τὴν χειρουργίαν, ἐθίζονται τῇ μνήμῃ πρὸς τὴν τέχνην. δοκοῦσι δή μοι

καὶ

καὶ οἱ νομοθέται, καθάπερ τινὶ παίδων ἀγέλῃ, ἐξεῦρον τοῖς ἀνθρώποις ταυτὶ τὰ ἀγάλματα, σημεῖα τῆς πρὸς τὸ θεῖον τιμῆς, καὶ ὥσπερ χειραγωγίαν τινὰ καὶ ὁδὸν πρὸς ἀνάμνησιν. ἀγαλμάτων δὲ οὐχ εἷς νόμος, οὐδὲ τέχνη μία, οὐδὲ ὕλη μία· ἀλλὰ τὸ μὲν Ἑλληνικὸν τιμᾶν τοὺς Θεοὺς ἐνόμισε τῶν ἐν γῇ τοῖς καλλίστοις, ὕλῃ μὲν καθαρᾷ, μορφῇ δὲ ἀνθρωπίνῃ, τέχνῃ δὲ ἀκριβεῖ, καὶ οὐκ ἄλογος ἡ ἀξίωσις τῶν τὰ ἀγάλματα εἰς ἀνθρωπίνην ὁμοιότητα κατασκευαζομένων. ἡ γὰρ ἀνθρώπου ψυχὴ, ἐγγύτατον Θεῷ καὶ ἐμφερέστατον· οὐ δήπου εἰκὸς τὸ ὁμοιότατον αὐτῷ περιβαλεῖν τὸν Θεὸν σκήνει ἀτοπωτάτῳ. ἀλλ' ὅπερ ἔμελλε ψυχῆς ἀθανάτου εὔφορόν τε ἔσεσθαι καὶ κοῦφον καὶ εὐκίνητον, τοῦτο μόνον τῶν ἐν γῇ σωμάτων ἀνατεῖνον τὴν κεφαλὴν ὑψοῦ, σοβαρὸν, καὶ γαῦρον, καὶ σύμμετρον, οὔτε διὰ μέγεθος ἐκπληκτικὸν, οὔτε διὰ χαίτην φοβερὸν, οὔτε διὰ βάρος δυσκίνητον, οὔτε διὰ λειότητα ὀλισθη-

Videntur certe & legislatores mihi non aliter quam puerorum gregi has generi mortalium invenisse imagines: honoris divini quasi signa quædam vel notas, queis ad memoriam ejus tanquam manuductione quadam & via homines deducerent. Harum porro imaginum nec lex una, nec ratio, nec ars una est, nec materies. Græci quippe iis quæ pulcherrima in terra habentur, materia pura, forma humana, arte exquisitissima colere consuevere Deos. Sed nec improbandum eorum videtur consilium, qui humanam Deorum imaginibus affinxere formam. Siquidem Deo simillima est anima hominum. Nec æquum videtur rem sui simillimam deformi includere corpori voluisse Deum: sed quod animam facillime circumferret immortalem, leve, motui aptum, quodque solum omnium quæ in terra sunt corporum caput in cœlum attolleret, venustum, alacre, apte compositum. Non tam magnum ut terrere quenquam, nec tam hirsutum ut formidabile cuiquam esse posset,

set, nec tam grave ut non moveri, nec tam læve ut stare nequeat: non tam durum ut tactum repellat, nec tam frigidum ut humi serpere, nec tam calidum ut in altum se efferre, nec tam laxum ut natare cogatur. Non tam postremo immane ut crudas carnes; nec tam infirmum ut solas è terra herbas voret. Sed ea corporis totius compositione, quæ vere est concinna, singulisque ejus operibus quam maxime respondet; quæ & metum timidis & amorem conciliet probis. Natura quidem incedat, ratione tamen volet, arte natet, terram colat, fruges edat, fructus mandat; colore nitido, membris firmissimis, vultu pulcro, barba quæ deceat. Tali corporis forma repræsentare Deos eosque colere consuerunt Græci. Inter Barbaros vero qui Deos non agnoscat, nemo est: alia tamen illi atque alia signa inscripsere. Ignem Persæ, quotidianum hoc elementum, rem voracem atque insatiabilem. Igni sacrum faciunt Persæ, igni alimentum suppeditant, acclamantque, Comede ô domine. Quibus qui-

ρὸν, οὔτε διὰ τραχύτητα ἀντίτυπον, οὔτε διὰ ψυχρότητα ἑρπυστικὸν, οὔτε ἰταμὸν διὰ θερμότητα, οὔτε νηκτὸν διὰ μανότητα, οὐκ ὠμοφάγον δι᾽ ἀγριότητα, οὐ ποιηφάγον δι᾽ ἀσθένειαν· ἀλλὰ κεκραμένον μουσικῶς πρὸς τὰ αὐτοῦ ἔργα· φοβερὸν μὲν δειλοῖς, ἥμερον δὲ ἀγαθοῖς· βαδιστικὸν μὲν τῇ φύσει, πτηνὸν δὲ τῷ λόγῳ· νηκτὸν δὲ τέχνῃ, καὶ γεωπόνον, σιτοφάγον, καὶ καρποφάγον, καὶ εὔχρουν, καὶ εὐπαγὲς, καὶ εὐωπὸν, καὶ εὐγένειον· διὰ τοιούτου σώματος τύπων τοὺς Θεοὺς τιμᾶν ἐνόμισαν οἱ Ἕλληνες. τὸ δὲ βαρβαρικὸν, ὁμοίως ἅπαντες μὲν ξυνετοὶ τοῦ Θεοῦ, κατεστήσαντο δὲ αὐτοῖς σημεῖα ἄλλοι ἄλλα. Πέρσαι μὲν πῦρ, ἄγαλμα ἐφήμερον, ἀκόρεστον καὶ ἀδηφάγον. καὶ θύουσι Πέρσαι πυρὶ, ἐπιφοροῦντες αὐτῷ τὴν πυρὸς τροφὴν, ἐπιλέγοντες, πῦρ δέσποτα ἔσθιε. ἄξιον δὲ πρὸς τοὺς Πέρσας εἰπεῖν, ὦ πάντων γένων ἀνοητότατοι, οἱ τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀγαλμάτων ἀμελήσαντες, γῆς ἡμέρου, καὶ

ἡλίου

ἡλίου λαμπροῦ, καὶ θαλάττης πλωΐμου, καὶ ποταμῶν γονίμων, καὶ ἀέρος τροφίμου καὶ αὐτοῦ οὐρανοῦ, περὶ ἓν μάλιστα ἀχολεῖσθε τὸ ἀγριώτατον καὶ ὀξύτατον, οὐ ξύλων αὐτῷ τροφὴν χορηγοῦντες μόνον, οὐδὲ ἱερείων, οὐδὲ θυμιαμάτων, ἀλλὰ τούτῳ τῷ ἀγάλματι, καὶ τούτῳ τῷ Θεῷ καὶ τὴν Ερετρίαν ἀναλῶσαι δεδώκατε, καὶ τὰς Ἀθήνας αὐτὰς, καὶ τὰ Ἰώνων ἱερὰ, καὶ τὰ Ἑλλήνων ἀγάλματα. μέμφομαι καὶ τὸν Αἰγυπτίων νόμον. βοῦν ἐκεῖνοι τιμῶσι καὶ ὄρνιν καὶ τράγον καὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Νείλου τὰ θρέμματα· ὧν θνητὰ μὲν τὰ σώματα, δειλοὶ δὲ οἱ βίοι, ταπεινὴ δὲ ἡ ὄψις, ἀγεννὴς δὲ ἡ θεραπεία, αἰσχρὰ δὲ τιμή. ἀποθνήσκει Θεὸς Αἰγυπτίοις, καὶ πενθεῖται Θεὸς, καὶ δείκνυται παρ' αὐτοῖς ἱερὸν Θεοῦ, καὶ τάφος Θεοῦ. καὶ Ἕλληνες μὲν θύουσι καὶ ἀνθρώποις ἀγαθοῖς, καὶ τιμῶνται μὲν αὐτῶν αἱ ἀρεταί, ἀμνημονοῦνται δὲ αἱ συμφοραί. παρὰ δὲ Αἰγυπτίοις, ἰσοτιμίαν μὲν ἔχει

dem merito dicat aliquis, Ecquid te pudet, gens dementissima, tot tantasque negligere statuas, terram mitissimam, solem clarissimum, mare navigationibus destinatum, fluvios fœcunditatis dominos, almum aerem, ipsumque postremo cœlum; uni vero elemento immanissimo omnium violentissimoque soli adhærere? quam quidem vestram statuam vestrumq; Deum non lignis tantum pascitis aut victimis, aut suffitu sacro, sed majoribus longe. Quippe & Eretriam totam, ipsasque Athenas & Jonum sacra Græcorumq; statuas huic devorandas objecistis. Ne Ægyptiorum quidem ferre possum consuetudinem. Bovem illi colunt, avem & hircum, ut omittam Nili monstra: quorum omnium mortale corpus, vita abjecta, vultus in terram conversus, cultus degener, honor pudendus est. Moritur ergo in Ægypto Deus & lugetur: ejusdemque & templum monstratur & sepulcrum. Et Græci quidem bonis etiam viris sacra faciunt, quorum virtutum memoriam celebrant, cala-

mitates

mitates vero omittunt. Apud Ægyptios vero ex æquo lacrymas Deo & honores offerunt. Mulierem olim Ægyptiam crocodili catulum aluisse fama tenet. Felicissimam eam Ægyptii judicabant, utpote nutricem Dei. Errant & qui nutrici simul alumnoque blandirentur. Mulieri huic erat filius, qui necdum ex ephebis excesserat, æqualis Dei: quicum adolescere unaque lusitare consuerat. Quæ res illi non male successit, dum præ corporis imbecillitate cicur videretur, postquam vero adolevit ad ingenium redit, puerum vorat. Ibi miserrima mulier filii sui morte gaudere, tanquam beatissimi, quod domestici Dei factus esset victima. Atque ita quidem Ægyptiorum fert ratio. Magnus autem Alexander devictis jam Persis, Babylone expugnata, capto Dario, terram Indorum petiit, quæ nunquam, ut dicebant ipsi, exercitum externum præterquam Bacchi & ipsius Alexandri admiserat. Gravi eo tempore inter se contentione dissidebant duo reges, Porus & Taxiles. Et Porus quidem vi pugnans capitur, in fi-

τὸ θεῖον τιμῆς καὶ δακρύων. γυναικὶ Αἰγυπτίᾳ θρέμμα ἦν κροκοδείλου σκύλαξ· ἐμακάριζον οἱ Αἰγύπτιοι τὴν γυναῖκα, ὡς τιθηνουμένην θεόν· τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ προσεθρύπτοντο καὶ αὐτὴν καὶ τὸ τρόφιμον. ἦν αὐτῇ παῖς ἄρτι ἡβάσκων ἡλικιώτης τοῦ θεοῦ, συναθύρων αὐτῷ καὶ συντρεφόμενος· ὁ δὲ, τέως μὲν ὑπὸ ἀσθενείας ἦν τιθασὸς, προσελθὼν δὲ εἰς μέγεθος, ἤλεγξε τὴν φύσιν καὶ διέφθειρε τὸν παῖδα. ἡ δὲ δύστηνος Αἰγυπτία, ἐμακάριζε τὸν υἱὸν τοῦ θανάτου, ὡς γενόμενον δῶρον ἐφεστίῳ θεῷ. τὰ μὲν Αἰγυπτίων, τοιαῦτα. Ἀλέξανδρος δὲ ἐκεῖνος, Πέρσας ἑλὼν, καὶ Βαβυλῶνος κρατήσας, καὶ Δαρεῖον χειρωσάμενος, ἦλθεν εἰς τὴν Ἰνδῶν γῆν, ἄβατον οὐδὲν τέως στρατιᾷ ξένῃ, ὡς Ἰνδοὶ ἔλεγον, πλήν γε Διονύσου καὶ Ἀλεξάνδρου. ἐστασίαζον Ἰνδοὶ βασιλεῖς Πῶρος καὶ Ταξίλης. Πῶρον μὲν λαμβάνει ὁ Ἀλέξανδρος, Ταξίλην δὲ κατὰ

dem

φιλίαν παρεστήσατο· ἐπεδείκνυεν Ἀλεξάνδρῳ Ταξίλης τὰ θαυμαστὰ τῆς Ἰνδῶν γῆς, ποταμοὺς μεγίστους, καὶ ὄρνιθας ποικίλους, καὶ εὐώδη φυτὰ, καὶ εἴ τι ἄλλο ξένον ὀφθαλμοῖς Ἑλληνικοῖς· ἐν δὲ τοῖς ἔδειξε καὶ ζῶον ὑπερφυὲς, Διονύσου ἄγαλμα, ᾧ Ἰνδοὶ ἔθυον· δράκων ἦν μῆκος πεντάπλεθρον, ἐτρέφετο δὲ ἐν χωρίῳ κοίλῳ, ἐν κρημνῷ βαθεῖ, τείχει ὑψηλῷ ὑπὲρ τῶν ἄκρων περιβεβλημένος· καὶ ἀνήλισκε τὰς Ἰνδῶν ἀγέλας, χορηγούντων αὐτῷ τροφὴν, βοῦς καὶ οἶς, καθάπερ τυράννῳ μᾶλλον ἢ Θεῷ. οἱ Ἑσπέριοι Λίβυες οἰκοῦσι γῆς αὐχένα στενὸν καὶ ἐπιμήκη καὶ ἀμφιθάλαττον· σχιζομένη γὰρ κατὰ κορυφὴν τοῦ αὐχένος ἔξω θάλαττα, περιλαμβάνει τὴν γῆν κύμασι πολλῷ καὶ πελαγίῳ· τοῖς ἀνθρώποις τούτοις ἱερόν ἐστι καὶ ἄγαλμα ὁ Ἄτλας. ἔστι δὲ ὁ Ἄτλας ὄρος κοῖλον, ἐπιεικῶς ὑψηλὸν, ἀνεῳγὸς πρὸς τὸ πέλαγος, ὥσπερ τὰ θέατρα πρὸς τὸν ἀέρα· τὸ δὲ ἐν μέσῳ τοῦ ὄ-

dem ſocietatemque à rege recipitur Taxiles. Qui quidem quicquid vel admiratione dignum in India, vel homini Græco novum videri poterat in aliena terra, regi oſtendit. Fluvios maximos, aves varias, plantas odoratas. In his omnibus animal erat maximum Baccho ſacrum, cui victimas quotidie Indi mactabant. Hoc animal draco erat, qui jugera terræ quinque corpore æquaret: is devexo in loco, amfractuoſo, profundo, altiſſimis deſuper muris circumſepto, alebatur. Hic Indorum armenta ac pecudes vorabat, quippe illis novum illi cibum quotidie præbentibus, boves puta & oves; tanquam tyranno potius quam Deo. Heſperii Libyes terram incolunt anguſtam, in longum diffuſam, mari cinctam undique. Hujus faucis ſummum circa verticem exterius dividitur mare, multaque aquarum vi & vorticibus marinis, terram amplectitur. His hominibus ſacer eſt Atlas. Hunc vicem ſtatuæ habent. Eſt autem Atlas, mons cavus ſatis altus, qui mari patet, ſicut theatra aeri. Quod in medio

montis patet ſpatium, vallis exigua eſt, terra amœna, arboribus conſita. Itaque & fructus ex arboribus pendentes videas, nec aliter è ſummo culmine contemplanti apparet, quam ſi in puteum deſpicias profundum. Deſcendere autem nec poſſis, locus enim præceps eſt, nec per religionem fas ſit. Nihil tamen magis mirandum videtur, quam pontus ipſe, qui undarum vi maxima littori incumbit, inque patentes ubique campos diffunditur: circa Atlantem ergo aſſurgunt fluctus, ſuoque pondere muri adinſtar ſtat aqua, ut nec in prærupta terræ deſcendat, nec ab ipſa humo fulciatur. Medium inter montem ac mare locum aer occupat nemuſque in convalle. Libycum hoc templum, hic Deus eſt: hunc jurejurando teſtem invocant, hanc habent ſtatuam. Jovem Celtæ colunt, Jovis autem apud eos ſimulacrum alta quercus eſt. Pæones ſolem colunt, ſoliſque apud hos ſimulacrum brevis diſcus eſt, perticæ ſupra longiſſimæ affixus. Colunt & Arabes Deum, quem vero haud facile dixerim: quod

ρους χωρίον, αὐλὼν βραχὺς, εὔγαιος καὶ εὔδενδρος· καὶ ἴδοις ἂν καὶ καρποὺς ἐπὶ τῶν δένδρων, καὶ ὀπτεύσαις ἐκ τῆς κορυφῆς, ὥσπερ εἰς φρεατίας ἔδαφος. κατελθεῖν δὲ οὔτε δυνατὸν (κρημνώδης γὰρ) οὔτε ἄλλως θέμις. τὸ δὲ ἐν τῷ χωρίῳ θαῦμα ὡς ὠκεανὸς πλημμύρων ἐμπίπλων τῇ ἠϊόνι, καὶ τῇ μὲν ἄλλῃ ἀναχεῖται ἐπὶ τὰ πεδία, κατὰ δὲ τὸν Ἄτλαντα αὐτὸν κορυφοῦται τὸ κῦμα· καὶ ἴδοις ἂν τὸ ὕδωρ ἀνεστηκὸς ἐφ' ἑαυτοῦ, ὥσπερ τείχιον, οὔτε εἰσρέον ἐπὶ τὰ κοῖλα, οὔτε ὑπὸ γῆς ἐρειδόμενον, ἀλλ' ἐκ μέσου τοῦ ὄρους καὶ τοῦ ὕδατος ἀὴρ πολὺς, κοῖλον ἄλσος. Λιβύων τοῦτο καὶ ἱερὸν, καὶ Θεὸς, καὶ ὅρκος, καὶ ἄγαλμα. Κελτοὶ σέβουσι μὲν Δία, ἄγαλμα δὲ Διὸς Κελτικὸν, ὑψηλὴ δρῦς. Παίονες σέβουσι μὲν ἥλιον, ἄγαλμα δὲ ἡλίου Παιονικὸν, δίσκος βραχὺς ὑπὲρ μακροῦ ξύλου. Ἀράβιοι σέβουσι μὲν, ὅντινα δὲ οὐκ οἶδα· τὸ δὲ ἄγαλμα ὃ εἶδον,

λίθος ἦν τετράγωνος. Παφίοις ἡ μὲν Ἀφροδίτη τὰς τιμὰς ἔχει, τὸ δὲ ἄγαλμα οὐκ ἂν εἰκάσαις ἄλλῳ τῳ ἢ πυραμίδι λευκῇ. ἡ δὲ ὕλη ἀγνοεῖται. Λυκίοις ὁ Ὄλυμπος πῦρ ἐκδίδωσιν, οὐχ ὅμοιον τῷ Αἰτναίῳ, ἀλλ' εἰρηνικὸν καὶ σύμμετρον. καὶ ἔστιν αὐτοῖς τὸ πῦρ τοῦτο καὶ ἱερὸν καὶ ἄγαλμα. Φρύγες οἱ περὶ Κελαινὰς νεμόμενοι τιμῶσι ποταμοὺς δύο, Μαρσύαν καὶ Μαίανδρον· εἶδον τοὺς ποταμούς. ἀφίησιν αὐτοὺς πηγὴ μία, ἡ προσελθοῦσα ἐπὶ τὸ ὄρος, ἀφανίζεται κατὰ νώτου τῆς πόλεως, καὶ αὖθις ἐκδίδωσιν ἐκ τοῦ ἄστεος, διελοῦσα τοῖς ποταμοῖς καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ ὀνόματα. ὁ μὲν ἐπὶ Λυδίας ἵεται, ὁ Μαίανδρος. ὁ δὲ, αὐτοῦ περὶ τὰ πεδία ἀναλίσκεται· θύουσι Φρύγες τοῖς ποταμοῖς, οἱ μὲν, ἀμφοτέροις, οἱ δὲ, τῷ Μαιάνδρῳ, οἱ δὲ, τῷ Μαρσύᾳ, καὶ ἐμβάλλουσι τὰ μηρία εἰς τὰς πηγὰς, ἐπιφημίσαντες τοὔνομα τοῦ ποταμοῦ ὁποτέρῳ ἔθυσαν. ἀπενεχθέντα δὲ ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ ὑποδύντα τοῦ ὕδατος, οὔτ' αὖ ἐπὶ τοῦ

autem vidi apud eos simulacrum, lapis erat quadrangularis. Venerem Paphii colunt, cujus statuam albæ pyramidi non dissimilem dixeris. Apud Lycios mons Olympus ignem eructat, non Ætnæi instar, sed placidum compositumque. Estque hic ignis ipse & templum & statua. Qui Celænas accolunt Phryges, fluvios duos Marsyam colunt Mæandrumque: quorum ipse spectator fui. Duo hi fluvii è fonte oriuntur uno, qui cum ad montem processit usque, ad posteriorem urbis partem se subducit, rursusque ex urbe oritur, simulque aquam distinguit fluviis & nomen. Atque ex iis quidem Lydiam Mæander petit, alter ibidem in campis finitur ac consumitur. His fluviis rem divinam Phryges faciunt: alii utrique simul, seorsim vero alii, M andro Marsyæve. Femora victimæ quæ mactatur, in fontes, addito alterius cui mactatur fluvii nomine, projiciuntur. Quæ à fluvio ad montem deferuntur usque, ubi sub aquam demerguntur: nec unquam fit, ut quæ Mæandro mactata sunt, Mar-

ſyam petant, aut quæ Marſyæ Mæandrum. Nam ſi utriuſque ſint, dividunt victimam. Mons Cappadocibus, & Deus, & jusjurandum eſt, & ſtatua: palus Mæotica Maſſagetis, Tanaiſque. O multas variaſque ſtatuas, quarum alias ars excogitavit, alias commendavit uſus, alias utilitas, alias admiratio colere præcepit, alias Deorum in numerum formæ amplitudo retulit, alias pulcritudo ſua evexit. Cum interim nullum ſit genus hominum, vel Barbarum vel Græcum, ſive ad mare ſive in continente vivat, ſive ſine ſede vagetur, ſive urbem incolat, quod non aliqua divinitatis ſigna conſecraverit. Quis ergo litem hanc de ſimulacris Deo dicandis decidere audeat? Si enim lex nobis præſcribenda eſſet aliis quibuſdam hominibus, qui longe extra fines quos incolimus, noſtrumque aerem recens è terra emergerent, aut à Prometheo aliquo effingerentur, vitæ, rationis, legumque ignari, moveri fortaſſe poſſet

Μαρσύαν ἐκδοθείη τὰ τοῦ Μαιάνδρου, οὔτ' ἐπὶ τὸν Μαίανδρον τὰ τοῦ Μαρσύου. εἰ δὲ ἀμφοῖν εἴη, διαιροῦνται τὸ δῶρον. ὄρος Καππαδόκαις, καὶ θεὸς, καὶ ὅρκος, καὶ ἄγαλμα. Μαιῶτις λίμνη καὶ Τάναϊς, Μασσαγέταις. ὦ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἀγαλμάτων, ὧν τὰ μὲν ὑπὸ τέχνης ἐγένετο, τὰ δὲ διὰ χρείαν ἠγαπήθη, τὰ δὲ δι' ὠφέλειαν ἐτιμήθη, τὰ δὲ δι' ἔκπληξιν ἐσεβάσθη, τὰ δὲ διὰ μέγεθος ἐθειάσθη, τὰ δὲ διὰ κάλλος ἐπηνέθη. πλὴν οὐδὲν γένος, οὐ βαρβαρικὸν, οὐχ Ἑλληνικὸν, οὐ θαλάττιον, οὐκ ἠπειρωτικὸν, οὐ νομαδικὸν, οὐκ ἀστυπολοῦν, ἀνέχεται τὸ μὴ καταστήσασθαι σύμβολα ἄττα τῆς τῶν θεῶν τιμῆς. πῶς ἂν οὖν τις διαιτήσαι τὸν λόγον, εἴτε χρὴ ποιεῖσθαι ἀγάλματα θεῶν, εἴτε μή; εἰ μὲν γὰρ ἄλλοις τισὶν ἐνομοθετοῦμεν ὑπερορίοις ἀνθρώποις, ἔξω τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰθέρος, ἄρτι ἐκ γῆς ἀναφυομένοις, ἢ ὑπό τινος Προμηθέως πλαττομένοις, ἀπείροις βίου καὶ λόγου καὶ νόμου, δέοι ἂν ἴσως τοῦ σκέμματος, πότερα ἐατέον τοῦτο τὸ γένος

ἐπὶ

ἐπὶ τῶν αὐτοφυῶν τούτων ἀγαλμάτων, προσκυνοῦντας οὐκ ἐλέφαντα, οὐδὲ χρυσὸν, οὐδὲ δρῦν, οὐδὲ κέδρον, οὐδὲ ποταμὸν, οὐδὲ ὄρνιθα, ἀλλὰ τὸν ἥλιον ἀνίσχοντα, καὶ τὴν σελήνην λάμπουσαν, καὶ τὸν οὐρανὸν πεποικιλμένον, καὶ γῆν αὐτὴν, καὶ ἀέρα αὐτὸν, καὶ πῦρ πᾶν, καὶ ὕδωρ πᾶν· ἢ καὶ τούτους καθείρξομεν εἰς ἀνάγκην τιμῆς λίθων, ἢ ξύλων, ἢ τύπων; εἰ δέ ἐστιν οὗτος κοινὸς ἁπάντων νόμος, τὰ κείμενα ἐῶμεν, τὰς φήμας τῶν Θεῶν ἀποδεχόμενοι καὶ φυλάττοντες αὐτῶν τὰ σύμβολα, ὥσπερ καὶ τὰ ὀνόματα. ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ὁ τῶν ὄντων πατὴρ καὶ δημιουργὸς, ὁ πρεσβύτερος μὲν ἡλίου, πρεσβύτερος δὲ οὐρανοῦ, κρείττων δὲ χρόνου καὶ αἰῶνος καὶ πάσης ῥεούσης φύσεως, ἀνώνυμος νομοθέτης, καὶ ἄρρητος φωνῇ, καὶ ἀόρατος ὀφθαλμοῖς· οὐκ ἔχοντες δὲ αὐτοῦ λαβεῖν τὴν οὐσίαν, ἐπερειδόμεθα φωναῖς καὶ ὀνόμασι καὶ ζώοις, καὶ τύποις χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος καὶ ἀργύρου, καὶ φυτοῖς καὶ ποταμοῖς, καὶ

hæc quæstio, iisne hominibus ea relinquenda essent simulacra, ea adoranda, quæ natura præscripsit; non ebur, non aurum, non quercus, aut cedrus, non fluvius, non avis; sed solis orientis imago lunæque splendor, sed picta cœli domus, ipsaque terra & aer ipse, ignis omnis, omnisque aqua: an contra & hi redigendi essent in ordinem, ut lapides, aut ligna imaginesque ex iis colerent quascunque. Quod si hæc communis omnium lex est, nihil antiquemus, nihil de opinione Deorum detrahamus: eorumque insignia una cum nominibus servemus. Deus enim omnium quæ extant pater conditorque, sole antiquior, antiquior cœlo, omni tempore major, omni ævo, & quicquid in natura mutatur; legislator sine nomine, quem vox nulla exprimit, nulla oculorum intuetur acies: cujus cum sensus nostros excedat essentia, auxilium à verbis, à nominibus animalibusque, ab auri, eboris, argentique figuris, à plantis fluviisque, à montium jugis aquarumque scatebris aliquod peta-

mus. Ut ad ejus hac ratione intellectum pervenire liceat. Cum n. tenuitatis nostræ ita poscat ratio, quicquid apud nos est pulcherrimum illius inscribimus naturæ: plane ut amantes solent, qui eorum quos amant, libenter simulacra intuentur. Sic cum voluptate aspiciunt aut lyram quam reliquere, aut jaculum, aut sellam in qua sedere, aut circum in quo currere solent, aut quicquid memoriam iis reducit pristinam. Quid ergo ultra de his inquirendum est; quæ de simulacris lex ferenda? Animus modo Deum proponat sibi. Cæterum sive memoriam ejus maxime repræsentet Græcis ars Phidiæ, aut aliis fluvius, aut ignis aliis; varietatem non damno. Intelligant modo quem colunt, ament modo, illius memoriam conservent.

κορυφαῖς καὶ νάμασιν, ἐπιθυμοῦντες αὐτοῦ τῆς νοήσεως. ὑπὸ δὲ ἀσθενείας, τὰ παρ' ἡμῖν καλὰ, τῇ ἐκείνου φύσει ἐπονομάζοντες, αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τῶν ἐρώντων πάθος, οἷς ἥδιστον μὲν θέαμα, οἱ τῶν παιδικῶν τύποι· ἡδὺ δὲ εἰς ἀνάμνησιν καὶ λύρα καὶ ἀκόντιον, καὶ θῶκός που καὶ δρόμος, καὶ πᾶν ἁπλῶς τὸ ἐπεγεῖρον τὴν μνήμην. τί μοι τὸ λοιπὸν ἐξετάζειν, καὶ νομοθετεῖν ὑπὲρ ἀγαλμάτων; θεῖον εἰς γνώμην ἴστω μόνον. εἰ δὲ Ἕλληνας μὲν ἐπεγείρει πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ ἡ Φειδίου τέχνη, Αἰγυπτίους δὲ ἡ πρὸς τὰ ζῶα τιμὴ, καὶ ποταμὸς ἄλλους, καὶ πῦρ ἄλλους, οὐ νεμεσῶ τῆς διαφωνίας· ἴστωσαν μόνον, ἐράτωσαν μόνον, μνημονευέτωσαν μόνον.

ΕΙ ΚΑΛΩΣ ΕΠΟΙΗΣΕ Σωκράτης μὴ ἀπολογησάμενος.

Λόγος. λθ΄.

Δεινόν γε τὰς μὲν ἄλλας τέχνας ἀπηλλάχθαι ἑκάστην τῆς τῶν πολλῶν δικαστηρίας, καὶ μήτε τὸν κυβερνήτην, ἐπιλαβόμενον τῆς νεὼς καὶ χρώμενον τῇ τέχνῃ κατὰ τοὺς αὑτοῦ λόγους, εὐθύνεσθαι πρὸς τῶν ἀτέχνων, μήτε τὸν ἰατρὸν ἀνέχεσθαι τοὺς κάμνοντας τὰ προστάγματα αὐτοῦ, καὶ τὰ ἰάματα καὶ τὰ διαιτήματα ἐπισκοποῦντας καὶ βασανίζοντας, ἀλλ᾽ οὐδὲ κεραμέας, οὐδὲ σκυτοτόμους, οὐδὲ τοὺς τὰ ἔτι τούτων ἀτιμότερα μεταχειριζομένους, ἄλλον τινὰ ἔχειν δικαστὴν τῶν ἔργων πλὴν τῆς τέχνης· Σωκράτην δὲ τὸν μηδὲ τῷ Ἀπόλλωνι παρασχόντα ἀμαθίας αἰτίαν, τῷ τὰς ψάμμους εἰδότι, καὶ καταμαντευσαμένῳ τῆς θαλάττης, οὔπω καὶ νῦν πεπαῦσθαι συκοφαντούμενον καὶ εὐθυνόμενον· ἀλλὰ πικροτέρους αὐτῷ εἶναι τοὺς ἐπι-

AN RECTE FECERIT Socrates, quod accuſatus non reſponderit.

DISSERT. XXXIX.

INdignum facinus ſi reliquas artes omnes à vulgi tribunali ſua vindicet ſcientia: nec gubernator cum in ſuo verſatur munere, navemque ex opinione dirigit propria, imperitorum cuiquam cogatur rationem reddere, nec æquo ferat animo medicus, ſi ea quæ præſcribit, quæque aut prodeſſe morbo aut ad victus conferre rationem exiſtimat, ſcrutetur atque anxie exploret æger; nec figuli denique vel coriarii, aut ſi quis etiam ignobiliore in arte verſetur, alium judicem noverit quam ipſam artem: Socratem vero, qui ne ab ipſo quidem Apolline ignorantiæ accuſari potuit, qui & arenæ numerum perſpectum habuit, & maris magnitudinem conjicere potuit; tamen hodieque calumniis peti, & quaſi in judicium de integro vocari. Adeo quidem

ut infeſtior ei indies ſit poſteritas: nec plus illi parcant hi ſycophantæ, quam Anytus fecit aut Melitus, vel judices illius ævi Athenienſium. Idem tamen ſi pictor eſſet aut ſtatuarius, qualis vel Zeuxis vel Polycletus aut Phidias, ipſa opera cum admiratione quadam abſolveret concepta de arte ejus opinio. Ea enim tantum abeſt ut accuſent, ut ne examinare quidem auſint cum intuentur homines: ſed ultro, tanquam de opere quod communi probetur judicio, laudem illi deferunt. Si quis vero ſit, qui non ut pictor aliquis, aut ſtatuarius, arte manuaria excellat, verumenimvero ſuam ſibi vitam ratione, labore, aſſuetudine, frugalitate, temperantia continentiaque, reliquis denique omnibus virtutibus, ad exactiſſimam vivendi normam direxit, hunc nec gloriam conſequi certam, nec indubitatum præconium, nec conſenſum inter ſe judicum, ſed alium de eo aliter cenſere, mihi quidem indigniſſimum videtur. Tale eſt de quo hic acturi ſumus. Hunc Socratem noſtrum reum

γιγνομένους αἰεὶ καὶ τοὺς συκοφάντας, Ἀνύτου καὶ Μελίτου, καὶ τοὺς δικαστὰς, Ἀθηναίων τῶν τότε. καὶ εἰ μὲν γραφεὺς ἦν ἢ δημιουργὸς ἀγαλμάτων, οἷον Ζεῦξις ἢ Πολύκλειτος, ἢ Φειδίας, παρέπεμπεν ἂν τὰ ἔργα αὐτὰ μετ' εὐφημίας ἡ τῆς τέχνης δόξα. ὁρῶντες γοῦν ἐκεῖνα οἱ ἄνθρωποι, μὴ ὅτι αἰτιᾶσθαι, ἀλλ' οὐδὲ ἐξετάζειν τολμῶσιν, ἀλλ' εἰσὶν αὐτεπάγγελτοι ἐπαινεταὶ θεαμάτων ἐνδόξων. εἰ δέ τις μὴ κατὰ γραφέας, μηδὲ κατ' ἀγαλμάτων δημιουργοὺς ἀγαθὸς ἦν τὴν χειρῶν τέχνην, ἀλλὰ τὸν αὑτοῦ βίον συμμέτρως καὶ πρὸς τὸ ἀκριβέστατον λόγῳ καὶ πόνῳ καὶ ἐθισμῷ καὶ εὐτελείᾳ καὶ καρτερίᾳ καὶ σωφροσύνῃ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς ἡρμόσατο, τοῦτον μὴ τυγχάνειν βεβαίας δόξης, μηδὲ ἐπαίνων ὡμολογημένων, μηδὲ ὁμοφώνων δικαστῶν, ἀλλὰ ἄλλον ἄλλο τι διατελεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντας. ὁποῖόν τι καὶ τὸ παρὸν ἡμῖν νυνὶ σκέμμα· Σωκράτην τοῦτον Μέλιτος μὲν ἐγράψατο, Ἄ-

νυτος

υτος δὲ εἰσήγαγε, Λύκων δὲ ἐδίωκε, κατεδίκασαν δὲ Ἀθηναῖοι, ἔδησαν δὲ οἱ ἕνδεκα, ἀπέκτεινε δὲ ὁ ὑπηρέτης· καὶ Μελίτου γραφομένου ὑπερεώρα, καὶ Ἀνύτου εἰσάγοντος κατεφρόνει, καὶ Λύκωνος λέγοντος κατεγέλα, καὶ ψηφιζομένων Ἀθηναίων ἀντεψηφίζετο, καὶ τιμωμένων ἀντετιμᾶτο· καὶ δεόντων αὐτῶν τῶν ἕνδεκα, τὸ μὲν σῶμα παρεῖχεν (ἀσθενέστερον γὰρ ἦν πολλῶν σωμάτων) τὴν δὲ ψυχὴν οὐ παρεῖχε· κρείττων γὰρ Ἀθηναίων ἁπάντων. οὐδὲ τῷ ὑπηρέτῃ ἐχαλέπηνεν, οὐδὲ πρὸς τὸ φάρμακον ἐδυσχέραινεν· ἀλλ' Ἀθηναῖοι μὲν αὐτὸν οὐχ ἑκόντες κατεδίκασαν, ὁ δὲ ἀπέθνησκεν ἑκών. ἔλεγχος δὲ τοῦ μὲν τὸ ἑκούσιον, ὅτι ἐξὸν αὐτῷ καὶ χρημάτων τιμήσασθαι, καὶ φυγεῖν ἐκκλαπέντι, προείλετο ἀποθανεῖν· τοῦ δὲ τὸ ἀκούσιον· μετέγνωσαν γὰρ εὐθύς· οὗ τί ἂν εἴη πάθος δικασταῖς καταγελαστότερον; ἔτι οὖν ποθεῖς σκέψασθαι περὶ Σωκράτους εἰ ἄρα ταῦτα ἔδρα ἢ μή; τί οὖν εἴ τις συμπαρελθὼν διηγεῖτο

fecit Melitus, judici ſtitit Anytus, accuſavit Lyco, damnarunt Athenienſes, vinxerunt undecim viri, interfecit tortor. Ille tamen & Melitum qui intendit, & Anytum qui detulit litem, & Lyconem qui propoſuit, audacter contemſit. Sed & decretum Athenienſium decreto ſuo & mulctam mulcta eluſit. Ille & undecimviris, cum vinciretur, corpus (minus enim unius quam plurimorum potuit) præbuit: animam vero neutiquam, quæ ſola omnibus erat Athenienſibus ſuperior. Ille nec tortori indignari potuit, nec venenum difficulter admiſit: cumque ab invito damnaretur populo, ipſe non invitus deceſſit. Quod quidem ex eo patet, quod cum mulcta redimere litem potuerit, aut clam effugere, mortem prætulit. Populo vero invito id factum eſſe, vel ex eo, quod factum damnarunt protinus. Quo quid evenire judicibus poteſt ſtultius? Vin' igitur ulterius videamus, rectene id à Socrate factum ſit, an ſecus? Quid ſi igitur ad nos veniret aliquis qui narraret, Athenis fuiſſe

homi-

hominem, ætate provectum, professione Philosophum, fortuna pauperem, indole eximium, eloquentia magnum, mentis acumine majorem, vigilem, sobrium; qui nec quicquam temere egisset, nec verbum ullum effutisset: eundem postquam diu inter homines vixisset, nec ullus esset in tota Græcia indolis homo eximiæ, quem non in admirationem rapuisset sui, sicut & è Diis ipsum Apollinem; tamen cum invidia paulatim & indignatione, eoque quo pleraque mortalium gens laborat honestatis odio, multi in eum insurgerent, ex theatro Aristophanes, è sophistis Anytus, è sycophantis Melitus, ex oratoribus Lyco, quorum hic in comœdia tangebat hominem, ille litem intendebat, tertius nomen deferebat, quartus accusabat, reliqui omnes judicabant: hic ita se gessit, ut primo in Aristophanem inveheretur, mediaque in Atheniensium urbe ipsis Dionysiis, ebriis adhuc judicibus, comicis contra conviciis hominem proscinderet. Illinc in judicium se contulit ubi verbis cum ad-

ὅτι ἀνὴρ Ἀθηναῖος, γέρων τὴν ἡλικίαν, φιλόσοφος τὴν ἐπιτήδευσιν, πένης δὲ τὴν τύχην, δεινὸς τὴν φύσιν, ἀγαθὸς εἰπεῖν, συνετὸς νοῆσαι, ἄγρυπνος καὶ νηφάλιος, καὶ οἷος μηδὲν εἰκῇ μήτε ἔργον πρᾶξαι, μήτε εἰπεῖν λόγον· βεβιωκὼς μὲν πόρρω ἡλικίας, ἐπαινέσας δὲ χρῶν τοῦ τρόπου, Ἑλλήνων μὲν οὐ τοὺς φαυλοτάτους τὴν φύσιν, Θεῶν δὲ, τὸν Ἀπόλλωνα. οὗτος, ἐπαναστάντων αὐτῷ φθόνῳ καὶ ἀπεχθείᾳ καὶ τῇ περὶ τὰ καλὰ ὀργῇ, ἐκ μὲν τοῦ θεάτρου, Ἀριστοφάνους, ἐκ δὲ τῶν σοφιστῶν, Ἀνύτου, ἐκ δὲ τῶν συκοφαντῶν, Μελίτου, ἐκ δὲ τῶν ῥητόρων, Λύκωνος· καὶ τοῦ μὲν κωμῳδοῦντος, τοῦ δὲ γραφομένου, τοῦ δὲ εἰσάγοντος, τοῦ δὲ λέγοντος, τῶν δὲ δικαζόντων, ἐχαλέπαινε πρῶτα μὲν τῷ Ἀριστοφάνει, καὶ καταστὰς ἐν Ἀθηναίοις, ἀντεκωμῴδει τὸν ἄνδρα ἐν Διονυσίοις, ἔτι μεθυόντων τῶν δικαστῶν. ἔπειτα εἰς τὸ δικαστήριον παρελθὼν, αὐ-τερρητόρευε τοῖς λέγουσι καὶ λόγους διεξῄει μακροὺς, ἀ-

πολογίαν

πολογίαν εὖ μάλα εἰς ἀπαγωγὴν δικαστῶν συγκειμένην, ἐξευμενιζόμενος μὲν τὸ δικαστήριον τοῖς προοιμίοις, πείθων δὲ τοῖς διηγήμασιν, ἀποδεικνὺς δὲ τεκμηρίοις καὶ πίστεσι καὶ εἰκάσμασιν, ἀνακαλιζόμενος δὲ καὶ μάρτυρας τῶν πλουσίων τινὰς, καὶ ἀξιόχρεως ἐν Ἀθηναίοις δικασταῖς, κᾀν τοῖς ἐπιλόγοις ἱκετεύων καὶ ἀντιβολῶν καὶ δεόμενος, καὶ που καὶ δάκρυον ἐν καιρῷ ἀφιείς· καὶ μετὰ τοῦτο τελευτῶν τὴν Ξανθίππην ἀνακαλεσάμενος κωκύουσαν, καὶ τὰ παιδία κλαυθμυριζόμενα, διὰ τούτων ἁπάντων μετεχείρισατο τοὺς δικαστὰς, καὶ ἀπεψηφίσαντο αὐτοῦ, καὶ ᾤκτειραν, καὶ ἀφῆκαν. ὢ καλοῦ τοῦ νικηφόρου, ἧπου εἰς Λύκειον ὥσπερ αὖ ἐκεῖθεν καὶ εἰς Ἀκαδημίαν αὖθις, καὶ τὰς ἄλλας διατριβὰς φαιδρὸς, ὥσπερ οἱ ἐκ χειμερίου θαλάττης σεσωσμένοι. καὶ πῶς ἂν ἠνέσχετο φιλοσοφία ἐπανιόντα πρὸς ἑαυτὴν τοῦτον τὸν ἄνδρα; οὐ μᾶλλον ἢ παιδοτρίβης ἐκ σταδίου

verſariis velitatus eſt, prolixaque oratione cauſam ſuam ea egit arte, quæ non difficulter à calumniis judicum averteret animos. Nam & ad captandam curiæ benevolentiam exordia direxit, & ad fidem faciendam narrationes, ſignis vero argumentiſque, & ſimilibus rationibus, quod vellet demonſtravit. Teſtes etiam opulentiſſimos, quorum res fideſque ſpectata eſſet, judicibus in medium adduxit: tum ſuppliciis, precibus, obſecrationibuſque orationem concluſit, neque non lacrymulam, ſicubi eſſet opus, effudit. Xanthippen poſtremo ejulantem adduxit, quæ infantes judicibus vagientes oſtenderet. Quibus omnibus cum animos coronæ tractaret, miſerti abſolverunt hominem ac dimiſerunt. Præclarum hercules victorem! Recta videlicet illinc in Lyceum aut Academiam reliquoſque Philoſophorum hortos læto hilarique ſe contuliſſet vultu: non ſecus quam qui ex hyberna tempeſtate redeunt ſuperſtites. Quomodo autem ferre hunc viri reditum, philoſophia potuiſ-

ſet

set? Non magis quam athletam sine sudore, sine pulvere, sine ictibus aut vulnere è stadio cum corona redeuntem, nec ullum pulcræ virtutis præ se vestigium ferentem, unguento tantum delibutum, palæstræ præfectus. Quare iis autem Atheniensibus causam probare suam conatus esset Socrates? Tanquam judicibus? at injusti erant. Tanquam prudentibus? at dementes erant. Tanquam viris bonis? at improbi erant. Tanquam benevolis? at succensebant Socrati. Tanquam similibus? at dissimillimi erant. Tanquam melioribus? at deteriores erant. Tanquam deterioribus? at quando unquam deteriori causam suam probare conatus est melior? Quid autem pro se attulisset? philosophum se negasset? Mentitus esset. Philosophum se confessus esset? Hoc ipsum erat cur succenserent. Sed ponamus nihil horum ab eo dicendum fuisse, sed diluendum solummodo crimen. Falsum esse nempe quod aut juventutem corrumperet, aut Deos novos induceret. At quis imperito artis ea persuadeat, quæ si-

ἀγωνιστὴν μύρῳ κεχρισμένον, ἀνιδρωτὶ καὶ ἀκονιτὶ στεφανωθέντα, ἄπληκτον καὶ ἄτρωτον, καὶ μηδὲν ἴχνος ἀρετῆς ἔχοντα. τίνος δ' αὖ καὶ ἕνεκα ἀπελογήσατο Σωκράτης ἐπ' ἐκείνων τῶν Ἀθηναίων; ὡς ἐπὶ δικαίων; ἀλλὰ ἄδικοι. ὡς ἐπὶ φρονίμων; ἀλλὰ ἀνόητοι. ὡς ἐπὶ ἀγαθῶν; ἀλλὰ μοχθηροί. ὡς ἐπὶ εὐμενῶν; ἀλλὰ οἱ ὠργίζοντο. ὡς ἐπὶ ὁμοίων; ἀλλὰ ἀνομοιότατοι. ὡς ἐπὶ κρειττόνων; ἀλλὰ χείρους ἦσαν. ὡς ἐπὶ χειρόνων; καὶ τίς κρείττων χείρονι ἀπελογήσατο; τί δ' αὖ καὶ εἰπὼν ἀπολογούμενος; ἆρα ὡς οὐκ ἐφιλοσόφει; ἀλλὰ ἐψεύδετο ἄν. ἢ ὅτι ἐφιλοσόφει; ἀλλ' ἐπὶ τούτῳ ἐχαλέπαινον. ἀλλὰ νὴ Δία τούτων μὲν οὐδὲν, ἀπολύεσθαι δὲ χρῆν τὴν αἰτίαν· ὡς μήτε διέφθειρε τοὺς νέους, μήτε καινὰ δαιμόνια ἐπεισφέρειν. καὶ τίς τεχνίτης τὸν ἄτεχνον πείθει ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν τέχνην; πῶς γὰρ Ἀθηναίοις, συνιεῖναι

τί μὲν τὸ δαιμόνιον, πῶς δὲ τιμητέον; οὐ γὰρ τῷ κυάμῳ λαχόντες δικασταὶ χίλιοι ταῦτα ἐξετάζουσιν, οὐδὲ Σόλων τι ὑπὲρ αὐτῶν γέγραφεν, οὐδὲ οἱ Δράκοντος σεμνοὶ νόμοι· ἀλλὰ κλήσεις μὲν καὶ φάσεις καὶ γραφαὶ εὐθῦναι καὶ ἀντωμοσίαι ῥητορικαὶ, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐν Ἡλιαίᾳ εὐθύνεται, ὥσπερ ἐν ταῖς τῶν παίδων ἀγέλαις αἱ περὶ τῶν ἀστραγάλων διαμάχαι, ἀφαιρουμένων ἀλλήλους, καὶ ἀδικούντων καὶ ἀδικουμένων· ἀλήθεια δὲ, καὶ ἀρετὴ, καὶ βίος ὀρθὸς, ἑτέρων δικαστῶν δεῖται καὶ νόμων ἑτέρων, καὶ ῥητόρων ἑτέρων, ἐν οἷς Σωκράτης ἐκράτει καὶ ἐστεφανοῦτο, καὶ εὐδοκίμει. πῶς ἂν οὐκ ἂν ἦν καταγέλαστος γέρων ἀνὴρ καὶ φιλόσοφος, συναστραγαλίζων τοῖς παισίν; ἢ τίς πώποτε ἰατρὸς ἔπεισε τοὺς πυρέττοντας, ὅτι ἀγαθὸν τὸ διψῆν καὶ λιμώττειν; ἢ τίς τὸν ἀκόλαστον, ὅτι πονηρὸν ἡδονή; ἢ τίς τὸν χρηματιστὴν, ὅτι οὐδενὸς ἀγαθοῦ ἐφίεται;

ne arte ea cognosci non possnnt? Unde enim ea Athenienfibus peritia, ut quæ sit corruptela juventutis, quæ virtus, possint assequi? Quis sit Deus, quo pacto colendus. Nec enim hæc curant mille illi judices quos faba creavit: nihil de his Solon scripsit, nihil de his venerandæ illæ Draconis præcepere leges. Sed in jus vocare, deferre, accusare, rationem facti exposcere, juramentum calumniæ exigere aut præstare, aliaque ejusmodi, hæc sunt de quibus curia, quam ibi Heliæam dicunt, pronunciat. Non aliter quam in puerorum turba, qui de talis suis inter se velitantur: quos alii injustè auferunt, alii injustè amittunt. Veritas autem & virtus vitæque probitas alios judices, alias leges, alios postulat patronos. Quorum judicio vicit Socrates, coronam accepit, laudem meruit. Quis vero non rideret & senem & philosophum, qui talis cum pueris luderet? Aut quis unquam medicus febricitanti persuasit, famem sitimque conducere? Aut intemperanti malam esse voluptatem? Aut quæstui intento, non in bonis

esse quod petit? Id si posse fieri demus, etiam Socratem facile Atheniensibus persuadere potuisse, virtutis cultum corruptelam non esse juvenum, concedam: nec qui vere Deum noverit, circa Deos peccare. Nam aut hæc juxta sciverunt cum Socrate, aut Socrates scivit, illi ignorarunt. Quod si sciverunt, quid oratione opus fuit, cum scirent? Sin ignorarunt, non defensione illis opus fuit, sed scientia. Alias enim defensiones, testes, probationes, argumenta, certæ conjecturæ, quæstiones, pluraque ejusmodi, ut de quo dubitatur in judicio appareat, confirmare solent. *Virtus* vero probitasque unum habet quo se tueatur? *Sui Reverentiam.* Quæ cum eo tempore Athenis nulla esset, quid oratione opus fuit Socrati? Ut se morti, si Dis placet, subduceret. Atqui si præcipuè vitanda viro bono mors sit, aliud spectandum fuit Socrati. Non ut judicibus causam oratione probaret suam: verum ut nec Melitum offenderet, nec Anytum taxaret, nec Atheniensium vitiis bellum indiceret: nec ut

ἢ γὰρ αὖ καὶ τοῦτο Σωκράτης οὐ χαλεπῶς ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους, ὡς οὐκ ἔστι διαφθορὰ νέων, ἀρετῆς ἐπιτήδευσις, οὐδὲ ἡ τοῦ θείου γνῶσις, περὶ δαίμονας παρανομία. καὶ γὰρ ἤτοι συνηπίσταντο ταῦτα τῷ Σωκράτει· ἢ ὁ μὲν ἠπίστατο, οἱ δὲ ἠγνόουν. καὶ εἰ μὲν ἠπίσταντο, τί ἔδει λόγου πρὸς τοὺς εἰδότας; εἰ δὲ ἠγνόουν, οὐκ ἀπολογίας αὐτοῖς ἀλλ' ἐπιστήμης ἔδει· τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀπολογίας μάρτυρες ἀποφαίνουσι, καὶ πίστις καὶ ἔλεγχος, καὶ τεκμήρια, καὶ βάσανοι, καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἵνα τὸ ἀφανὲς πως ἐπὶ δικαστηρίου φωραθῇ· ἀρετῆς δὲ καὶ καλοκαγαθίας ὁ ἔλεγχος εἷς ἡ πρὸς ταῦτα αἰδώς. ἧς ἐξεληλαμένης τότε Ἀθήνηθεν, τί ἔδει τῷ Σωκράτει λόγου; νὴ Δία, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ. ἀλλ' εἰ τοῦτο ἐξ ἅπαντος φυλακτέον τῷ ἀγαθῷ ἀνδρί, ὥρα ἦν Σωκράτει μὴ τοῖς Ἀθηναίων δικασταῖς ἀπολογεῖσθαι, ἀλλὰ μήτε Μελίτῳ ἀπεχθάνεσθαι, μήτε ἐλέγχειν Ἄνυτον, μήτε παρέχειν πράγματα τοῖς

ἁμαρ

ἁμαρτάνουσιν Ἀθηναίων, μηδὲ περιϊέναι τὴν πόλιν, ἐντυγχάνοντα πάσαις ἀνδρῶν καὶ τύχαις καὶ τέχναις καὶ ἐπιτηδεύμασι καὶ ἐπιθυμίαις, σωφρονιστὴν κοινὸν πικρὸν καὶ ἀπαραίτητον, μηδὲν ταπεινὸν, μηδὲ θωπικὸν, μηδὲ ἀνδραποδῶδες, μηδὲ ὑφειμένον πρὸς μηδένα λέγοντα. εἰ δὲ θανάτου μὲν ἤδη τις ἐν πολέμῳ κατεφρόνησε, καὶ κυβερνήτης ἐν θαλάττῃ, ὀρέγονται δὲ ἕκαστοι τῶν ἐν ταῖς τέχναις ἀποθνήσκειν καλῶς σὺν τῇ τέχνῃ· ἦπου τὸν φιλόσοφον ἔδει λειποτάκτην γενέσθαι, καὶ λειπόνεων καὶ φιλόψυχον, ῥίψαντα τὴν ἀρετὴν, ὡς ἐν πολέμῳ ἀσπίδα; καὶ ταῦτα δρῶντα τίς ἂν αὐτὸν δικαστὴς ἐπῄνεσεν, ἢ τίς ἠνέσχετο τῶν Σωκράτην ἑστῶτα ἐν δικαστηρίῳ ταπεινὸν καὶ ἐπτηχότα, καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς ἐρανιζόμενον παρ᾽ ἄλλων; τοῦτο γάρ τι τῆς ἀπολογίας τὸ σχῆμα ἦν. ἢ λέγειν ἐχρῆν ταπεινὸν μὲν οὐδὲν, οὔτε ἐπτηχὸς, οὔτε ὑφειμένον, ἀλλ᾽ ἐλεύθερόν τι καὶ ἄξιον φιλοσοφίας; οὐκ ἀπολογίαν μοι λέγεις, ἀλλ᾽

tanquam communis vitiorum censor, durus & inexorabilis, qui nihil humile, nihil blandum, nihil servile aut demissum insusurraret cuiquam, totam circuiret urbem, hominumque cujuscunque generis fortunas, artes, instituta ac libidines examinaret libere. Quod si miles sæpe aliquis mortem in bello contemsit, gubernator in mari; nec quisquam qui in munere versatur aliquo plus optat quam ut in eo stans, ut aiunt, & cum laude moriatur: soline pulcrum erit philosopho, ordinem in terra, classem in mari deserere, vitæque conservandæ causa virtutem non aliter quam in bello clypeum abjicere? Hoc factum ejus quis laudasset judex? Quis autem ferre potuisset stantem in senatu Socratem, humilem, dejectum, vitæq; suæ spes ab aliis emendicantem? Neque n. alius defensionis fuisset habitus. Nisi quis putet humile nihil, nihil summissum aut abjectum ab ea dicendum fuisse, sed liberum, sed philosophia dignum. Hæc non defensio fuisset, sed iræ irritatio,

ſed flabellum. Quomodo enim defenſionem ejuſmodi æquo animo tuliſſet improbus ſenatus, popularis, nimia corrruptus licentia? qui vix nomen libertatis norat amplius, & diuturnæ adulationi penitus inſuerat? Non magis quam ebrii homines virum ferrent in convivio ſobrium pocula auferre ſibi, tibicinam abducere, coronam eripere, ebrietatis denique cauſas præcidere. Tacuit igitur tuto Socrates, ubi loqui honeſte non poterat. Hac ratione virtutem ſervavit ſibi integram, iram compreſſit: fædamque illis labem inuſſit, quorum judicio damnatus prius quam auditus eſt. Quam autem neceſſaria apud judices hos fuerit defenſio, vel hinc apparet. Annos ſeptuaginta habebat Socrates, cum interea nec à philoſophia nec à virtute feciſſet divortium: vitæ ſtadium ſine offenſione ulla, ſine vitio decurrerat: victus ejus purus, conſuetudo proba: neminem compellabat cui non prodeſſet, nemini ſe jungebat, quem non meliorem redderet. Hæc omnia nec à judicum ſententia, nec

ὀργῆς ζωπυρῶσιν καὶ φλεγμονήν. πῶς γὰρ ἂν ἤνεγκε τοιαύτην ἀπολογίαν δικαστήριον πονηρὸν καὶ δημοκρατικὸν, καὶ ἐκδεδιῃτημένον ὑπ' ἐξουσίας, καὶ ἀνήκοον παῤῥησίας, καὶ κολακείᾳ διηνεκεῖ κεχρημένον; οὐ μᾶλλον ἢ ἀκόλαστον συμπόσιον νήφοντα ἄνδρα, ἀφαιρούμενον μὲν τὸν κρατῆρα, ἀπάγοντα δὲ τὴν αὐλητρίδα, καθαιροῦντα δὲ τοὺς στεφάνους, παύοντα δὲ τὴν μέθην. τοιγαροῦν ἐσιώπησεν ὁ Σωκράτης ἀσφαλῶς, ὅπου λέγειν οὐκ ἐξῆν καλῶς, φυλάξας μὲν τὴν ἀρετὴν, φυλαξάμενος δὲ τὴν ὀργὴν, καὶ παραχὼν τὸ συνειδὸς αὐτοῖς πικρὸν, ὅτι καὶ σιωπῶντος αὐτοῦ κατεδίκασαν· πάνυ γοῦν ἔδει τοῖς τότε Ἀθηναίων δικασταῖς λόγων. Σωκράτει γὰρ ἑβδομήκοντα μὲν ἐτῶν χρόνος, καὶ ἐν τούτῳ φιλοσοφία καὶ ἀρετὴ διηνεκὴς, καὶ ἄπταιστος βίος καὶ ὑγιὴς, καὶ δίαιτα εἰλικρινὴς, καὶ ὁμιλίαι χρησταὶ, καὶ ἐντεύξεις ὠφέλιμοι, καὶ συνουσίαι ἀγαθαί. ταῦτα μὲν αὐτὸν οὐκ ἐξεῖλετ' ἐκ τοῦ δι-

καὶ

στηρίου καὶ τοῦ δεσμωτηρίου καὶ τοῦ θανάτου. ἀμφορεὺς δὲ ἔμελλε διαμετρηθεὶς πρὸς ῥητορείας καιρὸν βραχὺν ῥύσεσθαι τὸν Σωκράτην; ἀλλ' οὔτε ἠδύνατο, οὔτε δυνάμενος, ἐδέξατ' ἂν ὁ Σωκράτης. ἄπαγε ὦ Ζεῦ καὶ Θεοὶ, ὅμοιον ὡς εἰ καὶ Λεωνίδαν τὸν Σπαρτιάτην ἐκεῖνον ἠξίωσεν ἄν τις παρελθὼν τοιοῦτος σύμβουλος, ὑποχωρῆσαι βραχὺ, καὶ ἐνδοῦναι τῇ Ξέρξου ἐμβολῇ, ὡς ὡπλισμένῳ συκοφάντης, ὁ δὲ οὐκ ἐδέξατο, ἀλλ' αὐτοῦ κεῖσθαι σὺν τῇ ἀρετῇ καὶ τοῖς ὅπλοις μᾶλλον ἢ ζῶν δεῖξαι τὰ νῶτα βασιλεῖ βαρβάρῳ; τί τοίνυν ἦν ἄλλο ἢ Σωκράτους ἀπολογία ἢ νώτων ἀποστροφὴ, καὶ φυγὴ βλημμάτων, καὶ εὐπρεπὴς δειλία; τοιγαροῦν ἔμεινε, καὶ τὴν ἐμβολὴν ἐδέξατο, καὶ ἠρίστευσεν. Ἀθηναῖοι δὲ ᾤοντο αὐτοῦ καταψηφίζεσθαι, καὶ γὰρ Ξέρξης ᾤετο νικᾶν Λεωνίδαν· ἀλλὰ Λεωνίδας μὲν ἀπέθνησκε, Ξέρξης δὲ ἡττᾶτο. καὶ Σωκράτης μὲν ἀπέθνησκεν, Ἀθηναῖοι δὲ κατεδικάζοντο, δικαστὴς δὲ ἦν αὐτοῖς Θεὸς καὶ ἀλή-

à vinculis nec à morte eum vindicarunt: aquæ vero hydria, breve orationis ſpatium datura, abſolviſſet Socratem? Sed nec poterat hoc Socrates, nec ſi potuiſſet, voluiſſet tamen. Id vero Jupiter, & quicquid uſquam eſtis Deorum, avertite. Hoc enim tale eſt, ut ſi quis in caſtris ſycophanta Leonidem illum Spartiatam adiiſſet, ſuaſiſſetque ut paulum recederet, neque primum Xerxis ſuſtineret impetum. Ille nihil audiviſſet credo, ſed ibidem cum virtute ſua & armis terram mordere, quam ſuperſtes regi barbaro monſtrare tergum, maluiſſet. Quid aliud futura erat Socratis defenſio, quam tergum obvertere, animo deficere, quam timor ſpecioſus? Manſit igitur, impetum excepit, ſtrenue rem geſſit. Exiſtimarunt interim damnatum à ſe Athenienſes Socratem, ſicut victum à ſe Xerxes Leonidem. Atqui Hercule, cecidit Leonides, victus autem eſt Xerxes Mortuus eſt Socrates, damnati autem fuerunt Athenienſes. Judex eorum Deus fuit & veritas. Accuſatio vero

quam Athenienfibus intendit Socrates, hæc eft: Peccant Athenienfes, cum quos putat Socrates Deos, ipfi negant, novofque adeo inducunt. Socrates enim Jovem Olympium vocat, Athenienfes Periclem. Socrates credit Apollini, Athenienfes contra judicium ejus calculum ferunt. Peccat & populus cum juventutem corrumpit. Hic eft qui Alcibiadem pervertit, qui Hipponicum, qui Critiam, aliofque infinitos. O accufationem veram! ô judicium æquum! ô fententiam acerbam! Impietatem populi in Jovem Opt. Max. peftis, & illatum à Peloponnefiis bellum excepit. Corruptelam juventutis Decelia, & illa in Sicilia Hellefpontoque calamitas. Ita judicat Deus, ita condemnat.

θεια. ἡ δὲ Σωκράτους κατὰ Ἀθηναίων γραφὴ, ἀδικεῖ ὁ Ἀθηναίων δῆμος, οὓς μὲν Σωκράτης νομίζει θεοὺς, οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια ἐπεισφέρων. Σωκράτης μὲν γὰρ νομίζει Ὀλύμπιον τὸν Δία, Ἀθηναῖοι δὲ Περικλέα· καὶ Σωκράτης μὲν πιστεύει τῷ Ἀπόλλωνι, Ἀθηναῖοι δὲ αὐτῷ ἀντιψηφίζονται. ἀδικεῖ δὲ ὁ δῆμος καὶ τοὺς νέους διαφθείρων. οὗτος καὶ Ἀλκιβιάδην διέφθειρε καὶ Ἱππόνικον καὶ Κριτίαν, καὶ ἄλλους μυρίους. ὢ γραφῆς ἀληθοῦς, καὶ δικαίου δικαστηρίου, καὶ καταδίκης πικρᾶς. ὑπὲρ μὲν Διὸς ἀσεβουμένου λοιμὸς ἦλθε καὶ ἐκ Πελοποννήσου πόλεμος, ὑπὲρ δὲ νέων διαφθειρομένων Δεκέλεια, καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ τύχη, καὶ αἱ ἐν Ἑλλησπόντῳ συμφοραί. οὕτω δικάζει Θεὸς, οὕτω καταψηφίζεται.

ΤΙ ΕΣΤΙΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ.

Λόγος μ.

Τί ποτ' ἐστὶ τοῦτο ᾧ διαφέρει ἄνθρωπος θηρίου; καὶ τί ποτέ ἐστιν ᾧ διαφέρει ἀνθρώπου Θεός; ἐγὼ μὲν οἶμαι θηρίων μὲν ἀνθρώπους ἐπιστήμῃ κρατεῖν, Θεῶν δὲ ἐλαττοῦσθαι μοχθηρίᾳ. Θεὸς μὲν γὰρ ἀνθρώπου σοφώτερον, ἄνθρωπος δὲ θηρίου ἐπιστημονέστερον. ἄλλο τι οὖν ἐπιστήμην σοφίας ἡγῇ; οὐ μὰ τὸν Δία, οὐ μᾶλλον ἢ ζωὴν ζωῆς. ἀλλὰ κοινὸν ὑπάρχον τὸ τῆς ζωῆς θνητῇ φύσει πρὸς τὸ ἀθάνατον, κατὰ μὲν τὴν ποιότητα ἰσομοιρεῖ, κατὰ δὲ τὴν βραχύτητα τοῦ βίου χωρίζεται. Θεοῦ μὲν γὰρ ζωὴ αἰώνιος, ἀνθρώπου δὲ ἐφήμερος. ὥσπερ οὖν εἴ τις ἦν δύναμις ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν ἀεί, καὶ ἀποτείνειν διηνεκῶς τὴν ὄψιν, καὶ δέχεσθαι τὴν προσβολὴν τοῦ φωτός, καὶ μηδὲν αὐτῇ δεῖν καλυπτόντων βλεφάρων, μηδὲ ὕπνου πρὸς ἀνάπαυλαν, μηδὲ νυκτὸς πρὸς ἠρεμίαν, κοινὸν μὲν

QUID SIT SCIentia

DISSERT. XL.

Quid est quod à bruto hominem distinguit? Quid est quod ab homine distinguit Deum? Ego reliquis animalibus antecellere scientia hominem judico: imbecillitatis causa esse infra Deos. Nam & homine sapientior Deus est, & reliquis plus animalibus scit homo. Quid ergo, dicet aliquis, aliud scientiam vis esse quam sapientiam? Non magis quam vitam, aliud quam vitam: quæ cum hominibus mortalibus cum Deo communis sit immortali, qualitate eadem est, temporis vero brevitate distinguitur. Deus enim semper vivit, homo in diem. Ut si, exempli gratia, dari aliquo in oculo facultas posset, quæ perpetuo aciem intenderet, lucem admitteret, nec palpebrarum involucro, nec relaxatione somni egeret, nec noctis quiete. Huic oculo cum his nostris,

visus

visus quidem communis esset, perpetuitate vero differret. Ita Deo homini que cum communis sit scientia, differt tamen. Et de divina quidem alias fortasse: nunc hujus rei insistamus vestigiis. Ut sciamus, quo pacto sumi debeat, cum scire aliquid, aut cognoscere, aut addiscere hominem dicimus: aut tale quid denique, quod aliquem contemplandi animæ attribuat habitum. Num ergo quodcunque longa singularium contemplatione paulatim à sensibus collectum (vulgo experientiam dicunt) quisque ad animum transfert, si ratione postea ipsoque usu confirmetur, scientiam dicimus? Exempli ergo. Primi mortalium cum inventæ nondum essent naves, & commercíorum tamen amore ducerentur quæ & necessitas exigebat, & prohibebat mare avem forte fortuna è cœlo delapsam viderunt, quæ aquis innataret: aut aliquid è navi delapsum, quod in summis fluctibus subsideret aut arborem quæ è fluvio in profundum ferretur. Ali-

ὴν τὸ ὁρᾶν ἐκείνοις τοῖς ὀφθαλμοῖς περὶ ταύτην τὴν τῶν πολλῶν ὄψιν, διέφερε δὲ τῷ διηνεκεῖ· οὕτως ἀμέλει καὶ ἡ ἐπιστήμη, κοινόν τι οὖσα, διαφορὰν ὅμως ἔχει. ἡ θεία περὶ τὴν ἀνθρωπίνην· καὶ τὴν μὲν θείαν τάχα καὶ αὖθις εἰσόμεθα, νῦν δὲ δὴ ἐπὶ τὰ γνωρίσματα ἴωμεν, τί ποτ᾽ ἐστὶ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἐπίστασθαι, καὶ εἰδέναι καὶ μανθάνειν, καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγοντες, ἕξιν τινὰ θεωρίας τῇ ψυχῇ περιτίθεμεν. ἆρα πᾶν ὅπερ ἂν ἡ αἴσθησις ἀθροίσασα τῇ κατὰ βραχὺ θεωρίᾳ, ἐμπειρίαν τοῦτο ὀνομάζουσα, προσαγάγῃ τῇ ψυχῇ, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπισφραγίσηται ὁ λογισμὸς τῇ ἐμπειρίᾳ, τοῦτο φῶμεν ἐπιστήμην εἶναι; οἷον τὸ τοιόνδε λέγω. οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι οὔπω ναῦν εἰδότες, ἐρῶντες ἐπιμιξίας, ἀγόμενοι μὲν ὑπὸ τῆς χρείας, εἰργόμενοι δὲ ὑπὸ τῆς θαλάττης, εἶδον ὄρνιν ἐξ ἀέρος καταπτάντα νηχόμενον, εἶδον δὲ καὶ φόρτον φερόμενον κούφως ὑπὲρ τοῦ κύματος, ἤδη δέ που καὶ δένδρον ἀπενεχθὲν ἐκ ποταμοῦ εἰς κλύδωνα· καὶ τάχα μέν τις καὶ ἄκων κατε-

ηχθεὶς, κινῶν τὼ ἄρθρα, ἐξενήξατο, τύχα δὲ καὶ ἑκὼν ἐν παιδιᾶς μέρει· ἀθροίσασα δὲ ἡ πεῖρα τὴν ἔννοιαν τοῦ πλοῦ, σχεδίαν τινὰ φαύλην τὸ πρῶτον ἐξειργάσατο, ὕλην κούφην, ξύλων δεόντων αὐτοσχέδιον ναῦν· κατὰ βραχὺ δὲ προϊοῦσα ἡ αἴσθησις ὁμοῦ τῷ λογισμῷ, ἐσοφίσατο καὶ ἐξεῦρεν ὄχημα κοῖλον ἐρεσσόμενόν τε καὶ ἐξ ἱστίων πλέον, καὶ ὑπὸ ἀνέμων φερόμενον, καὶ ὑπὸ οἰάκων εὐθυνόμενον, καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν ἐπιστήμῃ μιᾷ τῇ κυβερνητικῇ. φασὶ δὲ καὶ ἰατρικὴν εὑρῆσθαι τὸ ἀρχαῖον ὧδε. κομίζοντες οἱ οἰκεῖοι τὸν κάμνοντα εἰς τῶν ἀγυιῶν τὴν ἐν τέλει, κατετίθεντο· ἐφιστάμενοι δὲ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἀνερωτῶντες τὸ ἄλγος ὅτῳ τὸ αὐτὸ ξυμπεσὸν, ἔπειτα ὄναιτο ἢ ἐδωδῇ τινὶ, ἢ καύσει, ἢ τεμὼν, ἢ διψήσας, ἢ λιμώξας παρετίθεντο ἕκαστοι ταῦτα τῷ κάμνοντι οἱ πεπονθότες πρότερον καὶ ὠφελημένοι. ἡ δὲ ὁμοιότης τοῦ πάθους συναθροίσασα τὴν τοῦ ὠφελήσαντος μνήμην,

quis etiam forte invitus in aquam concidit, moxq; movere cœpit se & evasit: alius etiam volens & ludibundus hoc tentavit. Ita paulatim & per gradus navigandi peritiam experientia collegit, cœpitque materia è levi ratem extemporaneam contexere: quam firma tignorum inter se compago committeret. Dum hoc paulatim modo sensus & magistra procederet ratio: quorum industria vehiculum excogitavit atque invenit cavum, quod remiges impellerent, alæ ventorum ferrent, venti tollerent, clavus dirigeret. Huic vitam suam sola gubernandi freta arte, commisit. Etiam inventam olim hoc modo ferunt medicinam. Ægrum sui singuli propinqui in viam deferebant publicam. Accedebant continuo alii, & de morbo quærebant. Tum si quis eidem aliquando obnoxius malo, cibo aliquo aut igne aut ferro, aut potus denique id depulisset temperantia, cum ægro sua communicabant singuli. Atque ita similitudo morborum, remediorum simul colligens memoriam,

paula-

paulatim in artem redegit id totum. Sed nec architectura, nec ferraria, nec textura aut pictura, aliter quam experientiæ ſubſidio ad finem pervenere ſuum. Sit ita. Alicujus in homine operis aut inſtituti conſuetudinem, ſcientiam dicamus. An & illud homini cum brutis commune eſt? Eſt vero: nam nec ſenſum nec experientiam rectè aliquis propriam dixerit homini. Quia & ſentire belluæ, & ſæpius tentando aliquid poſſunt addiſcere. Atque adeo eo modo ſibi vindicabunt ſapientiam. Grues æſtivo tempore cum calorem illius terræ amplius non ferunt, ex Ægypto abeunt: paſſiſque veli in modum leniter alis, recta Scythiam verſus per aërem feruntur. Cum vero non ita concinna ſit & æquilibris corporis eorum conſtitutio (in medio enim gravior, ſupra eſt protenſior; rurſus, quæ caudam pars tangit, levior, quæ alas, inanior eſt, pedes denique diſpaſti ſunt illis & diviſi) neceſſe eſt ut non ſecus quam navis quæ à ventis jactatur, fluctuet in aere. Id cum vel ſenſu vel

τῇ κατ' ὀλίγον ἐντεύξει ἐπιστήμην ἐποίησε τὸ πᾶν. οὕτω καὶ τεκτονικὴ συνέστη, καὶ χαλκευτική, καὶ ὑφαντική, καὶ γραφική, ὑπὸ τῆς πείρας ἐκφάση χειραγωγουμένη. εἶεν. τοῦτο ἐπιστήμην φῶμεν, ἐθισμὸν ψυχῆς περὶ ὁτιοῦν τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων καὶ ἐπιτηδευμάτων· ἢ τοῦτο μὲν διατείνει καὶ ἐπὶ τὰ θηρία; καὶ αἴσθησις γὰρ καὶ πεῖρα, οὐκ ἀνθρώπου ἴδιον, ἀλλὰ καὶ τὰ θηρία αἰσθάνεται καὶ ἐκμανθάνει τι ὑπὸ τῆς πείρας, ὥστε καὶ τούτοις ἄρα μεταποιεῖσθαι σοφίας. αἱ γέρανοι ἐξ Αἰγύπτου ὥρᾳ θέρους ἀφιστάμεναι, οὐκ ἀνεχόμεναι τὸ θάλπος, τείνασαι πτέρυγας ὥσπερ ἱστία, φέρονται διὰ τοῦ ἀέρος εὐθὺ τῆς Σκυθῶν γῆς. ἅτε δὲ οὐκ ἐν ῥυθμῷ τὸ ζῷον, ἀλλ' ἐμβριθὲς μὲν τὰ μέσα, μακρὸν δὲ κατὰ τὸν αὐχένα, κοῦφον δὲ κατὰ τὸ οὐραῖον, ἀραιὸν δὲ κατὰ τὰς πτέρυγας, ἐσχισμένον δὲ κατὰ τὰ κῶλα, κλυδάζεται τὴν πτῆσιν, ὥσπερ ναῦς χειμαζομένη. τοῦτο γνοῦσα γέρανος, ἢ αἰσθανομένη ἢ πειραθεῖσα,

οὐ περι-

οὐ πρότερον ἀνίπταται πρὶν ξυλλάβῃ λίθον τῷ στόματι, ἕρμα μὲν εἶναι αὐτῇ πρὸς τὴν πτῆσιν, φυλακὴν δὲ πρὸς σωτηρίαν. ἔλαφοι ἐκ Σικελίας ἐπὶ Ῥηγίου περαιοῦνται, νηχόμεναι ὥρᾳ θέρους, ἐπιθυμίᾳ καρπῶν· ἅτε δὲ ἐν μακρῷ πλῷ, ἐξασθενεῖ ἡ ἔλαφος ἀνέχουσα τὴν κορυφὴν ὑπὲρ τοῦ ὕδατος· κουφίζονται δὴ τὸν κάματον ὧδέ πως· νήχονται ἐπὶ μιᾶς τεταγμέναι, ἀλλήλαις ἑπόμεναι, ὥσπερ στρατόπεδον ἐπικαίρως βαδίζον. νήχονται δὲ, ἐπιθεῖσα ἑκάστη τὴν κορυφὴν τῇ τῆς ἡγουμένης ἰξύϊ· ἡ δὲ στρατηγοῦσα τῆς τάξεως, ἐπειδὰν κάμῃ, ἐπὶ οὐραγίαν μεθίσταται, καὶ ἡγεῖται ἄλλη, καὶ οὐραγεῖ ἄλλη. ὡς ἐν τοῖς στρατοπέδοις Ξενοφῶν μὲν οὐραγεῖ, ἡγεῖται δὲ Χειρίσοφος. ὥστε καὶ στρατηγίας τακτικῆς μεταποιεῖται ταυτὶ τὰ θηρία. μήτε οὖν αἴσθησις μὲν καὶ πεῖρα οὐκ ἀνθρώπινον, λόγος δὲ ἀνθρώπου ἴδιον. καὶ οὐδὲν εἴη ἄλλο ἐπιστήμη πλὴν βεβαιότης λόγου ὁδεύοντος κατὰ τὰ αὐτὰ, ἐκθηρωμένου

ipsa compertum habeat experientia, non prius in altum se attollit grus, quam lapidem assumat ore, qui illi & saburræ instar est, commode ut volet, & saluti est ne pereat. Cervæ æstivo tempore pascendi causa ex Sicilia circa Rhegium transmittunt: qui cum non exiguus sit trajectus fit tandem ut deficiant, ægreque supra aquam sustollant verticem. Ergo hoc excogitarunt remedium. Sigillatim omnes natant ordine, ut alteram sequatur altera: non aliter quam bene instructus procedit exercitus. Sequentis enim caput anterioris incumbit lateri, atque ita natant, dum defatigetur prima quæ agmen ducit. Quod cum fit, illa in tergo locatur, aliaque primos semper, alia postremos ducit. Sicut in castris tergo Xenophon, fronti præest Chærisophus. Ut etiam in aciei instruendæ peritia aliquid sibi vindicent hæc animalia. Unde sequitur nec sensum nec experientiam, sed rationem proprium esse hominis Nec aliud scientiam esse quam firmam rationem, quæ per eadem semper

procedit, cujus proprium est res cognatas inquirere, res dissimiles distinguere, similes componere, proprias conjungere, conjunctas discernere, alienas distinguere, quæ denique sine ordine sunt, in ordinem redigere, quæ parum congruunt, quadrare. Tales revera sunt & Arithmetice, & Geometrice, & Musice, aut si quæ aliæ non manuum beneficio, sed vi rtionis inventæ, humano omnia exequuntur ingenio. Quas Homerus tamen & antiquus homo & fide dignissimus, neutiquam primo statuit loco: sed potius hos tanquam solos sapientes miratur,

Vatemque medicumque, aut
fabrum ligna secantem,
Divinumque poetam.

O æqualitatem admirabilem! Et vates ergo sapiens est & faber, & medicus. Apollo & Asclepius eodem cum Phemio honore digni erunt. Quare vide ne ex inventione magis quam utilitate artes æstimet Homerus: nobis vero non eo modo sit investiganda veritas, sed sic potius. Anima

τὰ συγγενῆ τῶν πραγμάτων, καὶ διακρίνοντος τὰ ἀνόμοια, καὶ τὰ ὅμοια συγκρίνοντος, καὶ τὰ οἰκεῖα συντιθέντος, καὶ τὰ συγκεχυμένα διαιροῦντος, καὶ τὰ ἀλλότρια χωρίζοντος, καὶ τὰ ἄτακτα συντάττοντος, καὶ τὰ ἀνάρμοστα ἁρμοττομένου. τοιαύτη γὰρ ἀμέλει καὶ ἀριθμητικὴ καὶ γεωμετρία καὶ μουσικὴ, καὶ ὅσαι ἄλλαι χειρουργίας ἀνενδεεῖς, τῇ δὲ τοῦ λόγου ῥώμῃ ἐπεξῆλθον καὶ τοῖς ἀνθρώπων νοήμασι, καὶ κατεξειργάσαντο. καὶ μὴν Ὅμηρος οὐ ταύτας πρεσβυτάτας ἐπισημῶν λέγει, παλαιὸς ἀνὴρ, καὶ ἀξιόχρεως δήπου τις εἶναι, ἀλλὰ θαυμάζει τούτους ὡς μόνους σοφοὺς,

Μάντιν, ἢ ἰητῆρα κακῶν, ἢ
τέκτονα δούρων,
Καὶ θέσπιν ἀοιδόν.

Ὢ τῆς ἰσοτιμίας. ὁ μάντις σοφὸς, καὶ ὁ τέκτων σοφὸς, καὶ ὁ ἰατρὸς, καὶ ὁ Ἀπόλλων δήπου, καὶ ὁ Ἀσκληπιὸς δήπου ὁμοίως τίμιος, καὶ ὁ Φήμιος. μή ποτ᾽ οὖν Ὅμηρος μὲν ταῖς τέχναις τὰς τιμὰς νέμει κατὰ τὴν εὕρεσιν μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν χρείαν αὐτῶν, ἡμῖν δὲ οὐ ταύτῃ θηρατέον, ἀλλὰ ὧδε λέγωμεν·

λέγωμεν· ὅτι ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ τὸ εὐκινητότατον οὖσα τῶν ὄντων καὶ ὀξύτατον, κεκραμένη ἐκ θνητῆς καὶ ἀθανάτου φύσεως, κατὰ μὲν τὸ θνητὸν αὐτῆς ξυντάττεται τῇ θηριώδει φύσει (καὶ γὰρ τρέφει καὶ αὔξει καὶ κινεῖ καὶ αἰσθάνεται) κατὰ δὲ τὸ ἀθάνατον, τῷ θείῳ ξυνάπτει (καὶ γὰρ νοεῖ, καὶ λογίζεται, καὶ μανθάνει, καὶ ἐπίσταται) καθὸ δὲ ξυμβάλλουσιν αὐτῷ αἱ θνηταὶ φύσεις τῷ ἀθανάτῳ, τοῦτο πᾶν καλεῖται φρόνησις, διὰ μέσου οὖσα ἐπιστήμης πρὸς αἴσθησιν. καὶ ἔστιν ἔργον ψυχῆς, ὡς μὲν ἀλόγου, αἴσθησις· ὡς δὲ θείας, νοῦς· ὡς δὲ ἀνθρωπίνης, φρόνησις. ἀθροίζει δὲ αἴσθησις μὲν ἐμπειρίαν, φρόνησις δὲ λόγον, νοῦς δὲ βεβαιότητα. τὴν δὲ ἐξ ἁπάντων ἁρμονίαν, ἐπιστήμην καλῶ. εἰ δέ τι δεῖ καὶ εἰκόνος τῷ λόγῳ, ἔστω ἡ μὲν αἴσθησις, κατὰ τὴν ἐν τεκτονικῇ χειρουργίαν· ὁ δὲ νοῦς, κατὰ γεωμετρίαν· ἡ δὲ φρόνησις, οἷα καὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων· ἡ δὲ τέχνη διὰ μέσου οὖσα γεωμετρίας καὶ τεκτονικῆς, πρὸς

hominum res est quæ & facillime movetur, & omnium est velocissima: constatque ex humana partim, partim ex divina natura. Pars ejus quæ mortalis est belluinam quam proxime attingit (nam & augmentum cum iis habet commune & nutrimentum: tum id quod movetur in ea & sentit.) Pars quæ immortalis est ad divinam accedit: (nam & intelligit,& ratione utitur, & discit & scientiæ fit compos.) Jam qua natura ejus quæ mortalis est maxime ad immortalitatem accedit, id omne prudentiam vocamus: cui medium inter scientiam ac sentiendi facultatem locum tribuimus.Itaq;opus animæ qua ratione caret, est sensus: qua divina est, intellectus; qua humana est,prudentia. Sensus autem experientiam colligit, prudentia rationem, certitudinem intellectus.Hæc si apte inter se communeque concurrant omnia, jam scientiam habes. Quod si à simili confirmandum est quod dicimus, confer sensum cum fabrili opera, cum geometria intellectum, cum architectionice pru-

dentiam. Ars in medio sit Geometriæ & fabrilis operæ: quæ ad hanc collata, scientia erit, ad illam, vincetur certitudine. Jam hæc tria, scientia, prudentia, & experientia, naturalem in homine singulæ pro se promovere solent facultatem. Quarum illa quidem circa ignem & ferrum reliquasque versatur materias, multarumq; beneficio artium quælibet humanæ vitæ colligit commoda. Prudentia quæ in animi affectionibus munus exercet suum, quas non aliter quam familias mater ex rationis dirigit præscripto, si cum experientia conferatur, scientiæ vicem gerit, sin cum scientia, eo superatur, quod nec certam circa rem, nec definitam versetur, ejusque semper se accommodet naturæ. At vero mens, summum animæ bonum, magnaque Imperatrix, id in ea est, quod lex in urbe. Non quæ in tabulis scribitur aut columnis inciditur, aut decretis sancitur, aut concionis manu sciscitur, aut à populo approbatur, aut in judicio recepta, aut à Solone lata est, aut Ly-

μὲν τὴν χειρουργίαν, ἐπιστήμη τις ἔσται· πρὸς δὲ γεωμετρίαν, ἐλαττουμένη κατὰ τὴν βεβαιότητα. διείληχε δὴ καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων δυνάμεις ἐπιστήμη καὶ φρόνησις, καὶ ἐμπειρία· ἡ μὲν ἐμπειρία περὶ πῦρ καὶ σίδηρον καὶ ἄλλας ὕλας πραγματευομένη, παντοδαπὰς ἐρανίζει τὰς χρείας τοῦ βίου ταῖς εὐπορίαις τῶν τεχνῶν. ἡ δὲ φρόνησις ἐπιτεταγμένη τοῖς τῆς ψυχῆς παθήμασι, καὶ οἰκονομοῦσα ταῦτα τῷ λογισμῷ, πρὸς μὲν ἐμπειρίαν, ἐπιστήμης ἔχει λόγον, ἀπολείπεται δὲ ἐπιστήμης, καθόσον περὶ πρᾶγμα οὐχ ἑστὼς οὐδὲ ὡμολογημένον πραγματευομένη, χρηματίζεται τῇ τούτου φύσει. ὁ δὲ νοῦς τὸ τιμιώτατον ἐν ψυχῇ καὶ ἀρχικώτατον, καθάπερ ἐν πόλει νόμος, οὐκ ἐπ' ἀξόνων γεγραμμένος, οὐδὲ ἐπὶ στήλης ἐγκεχαραγμένος, οὐδὲ ὑπὸ ψηφισμάτων κεκυρωμένος, οὐδ' ὑπ' ἐκκλησίας κεχειροτονημένος, οὐδ' ὑπὸ δήμου ἐπῃνημένος, οὐδ' ὑπὸ δικαστηρίου δεδοκιμασμένος, οὐδ' ὑπὸ Σόλωνος ἢ Λυκούργου τεθείς, ἀλλὰ

Θεὸς

Θεὸς μὲν ὁ νομοθέτης, ἄγραφος δὲ ὁ νόμος, ἀχειροτόνητος καὶ ἡ τιμὴ, ἀνυπεύθυνος δὲ ἡ ἐξουσία· καὶ μόνος ἂν εἴη οὗτος νόμος, οἱ δὲ, ἄλλως καλούμενοι, δόξαι ψευδεῖς καὶ διημαρτημέναι καὶ σφαλλόμεναι. κατ' ἐκείνους τοὺς νόμους καὶ Ἀριστείδης ἔφευγε, καὶ Περικλῆς ἐζημιοῦτο, καὶ Σωκράτης ἀπέθνησκε· κατὰ δὲ τὸν θεῖον τοῦτον νόμον καὶ Ἀριστείδης δίκαιος ἦν, καὶ Περικλῆς ἀγαθὸς ἦν, καὶ Σωκράτης φιλόσοφος. ἐκείνων τῶν νόμων ἔργον δημοκρατία, καὶ δικαστήρια, καὶ ἐκκλησίαι, καὶ δήμου ὁρμαὶ, καὶ δημαγωγῶν δωροδοκία, καὶ τύχαι παντοδαπαὶ, καὶ συμφοραὶ ποικίλαι· τούτου δὲ νόμου ἔργον ἐλευθερία καὶ ἀρετὴ, καὶ βίος ἄλυπος, καὶ ἀσφαλὴς εὐδαιμονία. ὑπ' ἐκείνων τῶν νόμων ἀθροίζεται μὲν τὰ δικαστήρια, πληροῦνται δὲ αἱ τριήρεις, ἐκπέμπονται δὲ οἱ στόλοι, τέμνεται γῆ, πολεμεῖται θάλαττα, Αἴγινα ἀνίσταται, Δεκέλεια τειχίζεται, Μῆλος ἀπόλλυται, Πλαταιαὶ ἁλίσκονται, Σικυώνη ἀνδραποδίζεται, Δῆλος κα-

curgo. Ejus quippe legiſlator Deus eſt, ipſa lex non ſcripta, & quæ nullis ſuffragiis autoritatem debet ſuam, neque eorum quæ jubet cuiquam rationem reddit. Hæc ſola lex eſt: reliquas vero quæ falſo hoc ſibi nomen vindicant, inanes merito opiniones vocaveris: quæ falluntur ſæpiſſime & aberrant. Illis legibus Ariſtides debet quod exulat, quod mulctatur Pericles, Socrates quod moritur. Nam ſi alteram hanc ſpectes quæ divina eſt, juſtus Ariſtides, vir bonus Pericles, vir ſapiens eſt Socrates. Illius opus eſt nimia populi potentia, judicia, conciones, cæci plebis impetus, principumque ejus corruptelæ, varii caſus, incommoda diverſa. Hujus vero, libertas, virtus, tranquilla vita ſtabiliſq; felicitas. Ex illarum præſcripto frequenter in judicium curritur, triremes implentur, educuntur claſſes, terra vaſtatur, bello ardet mare, Ægina deficit, muro Decelia cingitur, perditur Melus, occupantur Plateæ,

Sicyon diripitur, Delos evertitur. Ex harum vero virtus colligitur, præclaris impletur disciplinis animus, res privata honeste, publica præclaris dirigitur legibus: bellum nusquam est, ubique terra marique parta securitas. Nihil usquam sinistrum, nihil inhumanum, nihil barbarum. Pacis plena sunt omnia, omnia fœderum: ubique scientia viget, ubiq; sapientiæ studium, & liberales disciplinæ. O legibus antiquiores leges, ô legislatoribus mansuetiores legislatores! Quibus si quis volens se submiserit, liber pariter divesque aget: nec quotidianis hisce magnopere legibus stultisque egebit judicibus, Quicunque vero ab earum recesserint præscripto, injusteque vixerint, pœnas illi subeunt: non quod Athenienslum damnentur suffragiis aut ab undecim viris abducantur, aut denique è tortoris manu venenum hauriant. Minimè: sed propria, sed innata, sed voluntaria improbitate sua.

θαιρεῖται· ὑπὸ τούτων τῶν νόμων ἀρετὴ ἀθροίζεται, πληροῦται ψυχὴ μαθημάτων, οἰκεῖται οἶκος καλῶς, εὐνομεῖται πόλις, εἰρήνην ἄγει γῆ καὶ θάλαττα· οὐδὲν σκαιὸν, οὐδὲ ἀπάνθρωπον, οὐδὲ βαρβαρικόν· πάντα εἰρήνης μεστὰ καὶ ἐκεχειρίας, καὶ ἐπιστήμης, καὶ φιλοσοφίας, καὶ λόγων μουσικῶν. ὧν νόμοι νόμων πρεσβύτεροι, καὶ νομοθέται νομοθετῶν ἡμερώτεροι· οἷς ὁ μὲν ἑκὼν ὑπορρίψας ἑαυτὸν, ἐλεύθερος καὶ εὔπορος, καὶ ἀνενδεὴς ἐφημέρων νόμων καὶ ἀνοήτων δικαστῶν· οἱ δέ τινες παραβαινόμενοι ἐν τούτοις, καὶ ὑβρισταὶ ἄνδρες, ἔχουσι τὴν δίκην, οὐκ Ἀθηναίων καταψηφιζομένων, οὐδὲ τῶν ἕνδεκα ἀπαγόντων, οὐδὲ τοῦ δημίου προσφέροντος τὸ φάρμακον, ἀλλ' αὐτόθεν ἐξ αὐτοφυοῦς καὶ ἑκουσίου μοχθηρίας.

Αὐτῶν γὰρ σφετέρῃσιν ἀτασθαλίῃσιν ὄλοντο.

Τοῦτον παραβὰς τὸν νόμον

Crimine nam periere suo pœnasque dedere.

Hanc legem transgressus est Alcibiades, hujus ex

legis

Ἀλκιβιάδης ἐδυστύχει, οὐχ ὁπότε αὐτὸν ἐκ Σικελίας Ἀθηναῖοι ἐκάλουν, οὐδ' ὁπότε ἐπηρῶντο αὐτῷ κήρυκες καὶ Εὐμολπίδαι, οὐδ' ὁπότε ἔφευγεν ἔξω τῆς Ἀττικῆς. μικρὰ ταῦτα, καὶ καταδίκη εὐκαταφρόνητος. κρείττων γὰρ ἦν καὶ φεύγων Ἀλκιβιάδης τῶν οἴκοι μενόντων. οὗτος παρὰ Λακεδαιμονίοις φεύγων εὐδοκίμει. οὗτος Δεκέλειαν ἐπετείχιζεν, οὗτος Τισσαφέρνῃ φίλος, καὶ Πελοποννησίων ἡγεμών. ἀλλ' ἡ ἀληθὴς Ἀλκιβιάδου δίκη πρεσβυτέρα μακρῷ πρεσβυτέρου νόμου, καὶ πρεσβυτέρων δικαστῶν, ἡνίκα ἐξῆλθε Λυκείου, καὶ ὑπὸ Σωκράτους κατεγινώσκετο, καὶ ὑπὸ φιλοσοφίας ἐξεκηρύττετο. τότε φεύγει Ἀλκιβιάδης, τότε ἁλίσκεται. ὢ καταδίκης πικρᾶς καὶ ἀμειλίκτου ἀρᾶς, καὶ ἐλεεινῆς πλάνης. τοιγαροῦν Ἀθηναῖοι μὲν αὐτὸν καὶ δεηθέντες κατεδέξαντο, φιλοσοφία δὲ καὶ ἐπιστήμη καὶ ἀρετὴ τοῖς ἅπαξ φεύγουσιν ἄβατος μένει, καὶ ἀδιάλλακτος. τοιοῦτον ἡ ἐπιστήμη: τοιοῦτον ἡ ἀμα-

legis judicio infelix dicendus fuit: non cum è Sicilia ab Athenienſibus ad dicendam cauſam vocaretur, non cum à ſacris præconibus, non cum ab Eumolpidis devoveretur, non cum Atticam relinqueret. Vulgaria hæc ſunt, leviſſimæ hæ pœnæ ſunt. Major enim & in exilio iis qui manebant erat Alicibiades. Nam & apud Lacedæmonios exul vixit non inglorius. Poſtea, & Deceliam munivit, & amicus Tiſſaphernis, & dux fuit Peloponneſiis. Sed vera illa de qua loquor Alcibiadis pœna, antiquior, ab antiquiore multo irrogata lege, antiquioribuſque judicibus: cum Lyceum relinqueret, cum à Socrate damnaretur, cum à philoſophia fuit proſcriptus. Tum exulare cœpit Alcibiades, tum capi. O proſcripionem gravem, ô diras implacabiles, ô miſerrimum errorem! Igitur poſtea etiam cum precibus receperunt eum Athenienſes, philoſophia vero & ſcientia & virtus quem ſemel proſcripſerunt, nunquam admittunt, nunquam in gratiam recipiunt. Talis eſt ſcien-

tia, talis ignorantia. Ego vero & Minois leges ſcientiam vocare non dubitem, quam novem annis Jupiter docuit, Minos didicit: cum bono ſuo Cretenſes ſequebantur. Ego & virtutem Cyri regiam dico ſcientiam: quam docebat quidem Cyrus, non diſcebat tamen Cambyſes, non diſcebat Xerxes. Cyrus enim Perſis haud ſecus imperabat, quam pecoribus paſtor. Ille ſaluti gregis proſpicit & pabulo. Ille in Medos bellum movet, ille Babylonios invadit. Lupis vero barbaris feriſque ne aditum quidem ad gregem permittit. Cambyſes contra Xerxeſque è bonis paſtoribus lupi evaſere improbi. Illi gregem totondere, illi ad hanc ne acceſſere quidem ſcientiam. Ego & Lycurgi leges ſcientiam voco.

θία. ἐγὼ δὲ καὶ τοὺς Μίνω νόμους ἐπιστήμην καλῶ. ἣν ἐδίδασκε μὲν ὁ Ζεὺς ἐν ἐννεατεῖ χρόνῳ, ἐμάνθανε δὲ ὁ Μίνως, εὐδαιμόνει δὲ τὸ Κρητῶν γένος. καὶ τὴν Κύρου ἀρετὴν ἐπιστήμην καλῶ βασιλικήν, ἣν ἐδίδασκε μὲν Κῦρος, Καμβύσης δὲ οὐκ ἐμάνθανεν, οὐδὲ Ξέρξης ἐμάνθανε. Κῦρος μὲν γὰρ ἡγεῖτο Περσῶν, ὡς ποιμὴν θρεμμάτων, σώζων τὸ αἰπόλιον καὶ τρέφων, καὶ Μήδοις πολεμῶν, καὶ Βαβυλωνίους λαμβάνων, καὶ μηδενὶ ἐφιεὶς λύκῳ βαρβάρῳ, καὶ ἀγρίῳ ἀναμιχθῆναι τῇ ἀγέλῃ. Καμβύσης δ' ἦν καὶ αὖθις Ξέρξης ἐκ ποιμένων ἀγαθῶν πονηροὶ λύκοι, κείροντες τὴν ἀγέλην, καὶ τῆς ἐπιστήμης ἀπηλλαγμένοι. ἐγὼ καὶ τοὺς Λυκούργου νόμους, ἐπιστήμην καλῶ μουσικήν.

ΠΟΤΕΡΑ ΧΑΛΕΠώτερα νοσήματα, τὰ τοῦ σώματος, ἢ τὰ τῆς ψυχῆς.

Λόγος μα'.

Ἀδεταί τι ἐξ ἀρχαίου ᾆσμα ἐν εὐχῆς μέρει,

Ὑγίεια πρεσβίστα μακάρων
Μετὰ σοῦ ναίοιμι
Τὸ λειπόμενον βιοτᾶς.

Ἐρωτῶ δὴ τὸν ποιητὴν τοῦ ᾄσματος, τίνα καὶ οὖσαν τὴν ὑγίειαν ταύτην, ξύνοικον αὐτῷ ἐλθεῖν παρακαλεῖ τῇ εὐχῇ. ἐγὼ μὲν γὰρ ὑποπτεύω δαιμόνιόν τι χρῆμα καὶ εὐχῆς ἄξιον. οὐ γὰρ ἂν εἰκῇ οὐδὲ ἐκ τοῦ προστυχόντος κατηξιώθη ᾠδῆς, καὶ ἔμεινεν ᾀδόμενον. εἰ δὲ καὶ τοιοῦτόν ἐστιν ὁποῖον αὐτὸ ὑποπτεύω εἶναι, ἀποκρινάσθω ἡμῖν ὑπὲρ τοῦ ποιητοῦ ὁ λόγος αὐτός. δύο γὰρ ὄντοιν ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ἁρμονίᾳ, ψυχῆς καὶ σώματος, εἰ μὲν οὐ πέφυκε ψυχὴ νοσεῖν, ἦν ἂν δήπου τὸ ᾆσμα τοῦ τοῦ σώματος, τοῦ καὶ πεφυκότος νοσεῖν καὶ ὑγιείᾳ ἰωμένου·

CORPORISNE an animi graviores sint morbi.

DISSERT. XLI.

JAm inde antiquitus carmen quoddam circumfertur, quod votum continet hujusmodi,

Divarum Dea sanitas
Tecum sit mihi vivere,
Vita quod superest mea.

Velim equidem ex autore ipso audire, quænam sit illa sanitas, cujus sibi optat contubernium. Ego quidem & divinam esse rem arbitror, & quæ merito petatur. Nec n. verisimile est, aut frustra à poeta celebratam esse, aut sine ratione hoc ab omnibus quotidie cani. Quod nisi me augurium fallit, vereque de ea judico, respondeat nobis pro poeta ipsa ratio. Duo cum sint quæ constituunt hominem, anima & corpus, siquidem probari posset nullum esse morbum animæ, necessario sequeretur corporis hoc votum esse, quod & incidere in morbum potest, & è morbo

con-

convalescere: sin vero ita se res habet ut utrunque simul beneficio naturæ quam aptissime sit mixtum,& facillime singulorum insolentia concitari soleat membrorum, cum autem aliquid plus æquo sibi vindicat eorum, ut in urbe tota populus aut tyrannus, non sibi modo, sed & aliis officit, totumque quo inter se cohærent amicissime vinculum dissolvit ;nec minus hæc quam illa injusta dicitur cupiditas, quamvis animæ altera, altera sit corporis,& respectu quidem sui utrique æque sanitate opus est, respectu vero alterius non eadem definiri potest æqualitas, quæro utrius congruentia salusque, augustissima Dearum sit appellanda? Quare ut ex collatione utriusque morbi constet de utroque, uter major sit, hoc modo rem totam decidamus. Homo totus anima & corpus est ; illa imperat,hoc paret quemadmodum in urbe interdum magistratus, interdum populus. Non minus autem urbis pars est qui paret quam qui imperat. Vtrius vero morbus plus nocet urbi? Laboret in statu populari

εἰ δὲ ἀμφοῖν ὁμοίως συγκεκραμένων μὲν πρὸς τὸ κάλλιστον ὑπὸ τῆς φύσεως, παραπτομένων δὲ ὑπὸ τῆς παροινίας τῶν μερῶν, ἐπειδὰν πλεονεκτήσῃ τι ἐν αὐτοῖς, ὡς ἐν πόλει δῆμος, ἢ τύραννος, κωλύει τὰ ἄλλα καὶ λυμαίνεται αὐτοῦ τῇ συμμετρίᾳ· καλοῦμεν δὲ ἑκατέραν, πλεονεξίαν· τὴν μὲν, ψυχῆς, τὴν δὲ σώματος· καὶ πρὸς μὲν αὐτὸ, ἑκάτερον ὁμοίως ὑγείας ἐνδεές, πρὸς δὲ τὸ πλησίον, οὐ κατ' ἰσηγορίαν τάττεται, τὴν ποτέραν αὐτῶν συμμετρίαν καὶ σωτηρίαν, πρεσβίσταν μακάρων ὀνομάζομεν; ἵνα δὴ καὶ τὴν ἑκατέρου νόσον ἐκ τοῦ ἐναντίου θεασώμεθα, πότερα τῷ ἀνθρώπῳ μεῖζον κακὸν, φέρε δὴ οὕτω τὸ πᾶν διαιρήσωμεν· ψυχὴ καὶ σῶμα ὁ ἄνθρωπος, τὸ μὲν αὐτῶν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον, ὡς ἐν πόλει ἄρχων καὶ ἀρχόμενος. καὶ ἔστι καὶ ὁ ἄρχων πόλεως μέρος, καὶ οἱ ἀρχόμενοι, παραπλησίως· πότερον δὴ τῶν μερῶν τούτων πρᾶττον κακῶς, λυμαίνεται τῇ πόλει; νοσεί-

τῳ δήμῳ ἐν δημοκρατίᾳ· ἀλλὰ Περικλῆς ὑγιαίνων, ἄρχων ἀγαθὸς· ἐπανορθοῖ τὴν τοῦ δήμου νόσον. νοσείτω Συρακουσίοις Διονύσιος τυραννικὴν νόσον· ἀλλ' ὁ δῆμος ὑγιαίνων ἐξασθενεῖ πρὸς τὴν σωτηρίαν. βούλει δὴ τὸ μὲν σῶμα εἶναί σοι οἷον δῆμον, τὴν δὲ ψυχὴν, ὥσπερ δυνάστην; θέασαι τοίνυν καὶ παράβαλλε τὴν εἰκόνα. ὁ δῆμος πλέον ἢ ὁ ἄρχων, καὶ τὸ σῶμα πλέον ἢ ἡ ψυχή· δῆμος ἔμπληκτον, καὶ τὸ σῶμα ὅμοιον· δῆμος πολυμερὲς καὶ πολύφωνον καὶ πολυπαθὲς, δῆμος ἐξ ἀνομοίων πολλῶν καὶ παντοδαπῶν συγκεκραμένον, καὶ τὸ σῶμα ἐξ ἀνομοίων πολλῶν καὶ παντοίων συγκεκραμένον· δῆμος χρῆμα ὀξὺ ἐν ὀργαῖς, ἰσχυρὸν ἐν ἐπιθυμίαις, ὑγρὸν ἐν ἡδοναῖς, δύσθυμον ἐν λύπαις, χαλεπὸν ἐν θυμοῖς. ταυτὶ καὶ σώματος πάθη· καὶ γὰρ ἐπιθυμητικὸν, καὶ αἰτητικὸν, καὶ φιλήδονον, καὶ ὁρμητικόν. φέρε, καὶ τὸν ἄρχοντα τῷ ἄρχοντι εἰκάζωμεν. ἄρχων ἐν πόλει πρεσβυτικώτατον καὶ τιμιώτατον, καὶ ἰσχυρότατον, ἄρχων τῇ φύσει

populus, recte veleat Pericles, imperator optimus, facile hunc populi morbum eurabit. Laboret Syracusis morbo tyrannico Dionysius, populus tametsi valeat rei conservandæ par non est futurus. Quid si igitur populum cum corpore, cum anima conferamus principem? Hoc fac: & in utroq; contemplare singula. Major est populus quam imperator, & corpus quam anima. Stolidus est populus, tale est & corpus. Populus est multiplex, nec diversa tantum loquitur, sed & sentit. Ex dissimilibus constat populus & variis, Populi ira vehemens, libido violenta, voluptas est dissoluta: mœret sine spe, inflammatur sine modo. Invenies eadem in corpore. Nam & libidine facile accenditur, & quidvis petit: nec voluptatem tantum sequitur, sed & impetum. Cum principe vicissim conferamus principem. Princeps lubenter sibi vindicat imperium, honorem, potestatem, princeps natura cogitabundus est, & ratio-

tem,

ne abstrusa colligit: eodem modo & anima. Quæ cum ita sint, uter gravior censendus morbus, & in urbe & in homine est? An non pars melior male affecta plus nocet toti? Salvo enim magistratu æger populus nondum libertatem amisit. Et, ut breviter dicam, anima corpori præfertur ab omnibus. Jam quod præfertur bonum majus est. Quod autem majori bono contrarium est, majus est malum. Sanitas autem animæ corporis sanitate majus bonum est: morbus ergo animæ morbo corporis majus est malum. Et corporis sanitas artis opus est: animæ vero, virtutis. Animæ morbus est improbitas; corporis externa calamitas. Voluntaria est improbitas, invito evenit calamitas. Quæ invito eveniunt, misericordia, quæ à volente fiunt, odio prosequimur. Misericordiam auxilium, odium vero sequitur supplicium. Jam quæ auxilio digna judicamus, meliora, quæ supplicio pejora sunt. Rursus sanitatem utriusque iu utroque

φροντιστικώτατον καὶ λογιστικώτατον, τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἡ ψυχή. ὁ ἄρχων αὐτεξούσιον, καὶ ἡ ψυχή. τούτων τοίνυν οὕτως ἐχόντων, τὴν ποτέραν νόσον χαλεπωτέραν φήσομεν καὶ ἐν ἀνθρώπῳ καὶ ἐν πόλει; οὐ τὸ κρεῖττον νοσοῦν ἀνιαρώτερον τῷ ὅλῳ; δῆμος μὲν γὰρ κάμνων, ὑγιαίνοντος ἄρχοντος, ἐν ἐλευθερίᾳ. συνελόντι δ' εἰπεῖν. ψυχὴ σώματος τιμιώτερον· τὸ δὲ τοῦ τιμιωτέρου ἀγαθὸν, μεῖζον· τὸ δὲ τῷ μείζονι ἀγαθῷ ἐναντίον, μεῖζον κακόν. ἀγαθὸν δὲ μεῖζον ὑγεία ψυχῆς ὑγείας σώματος· μεῖζον οὖν κακὸν νόσος ψυχῆς, νόσου σώματος. ὑγεία μὲν σώματος, τέχνης ἔργον· ὑγεία δὲ ψυχῆς, ἀρετῆς ἔργον. νόσος ψυχῆς, μοχθηρία· νόσος σώματος, δυστυχία. ἑκούσιον ἡ μοχθηρία, ἀκούσιον ἡ δυστυχία. ἐλεεῖται τὰ ἀκούσια, μισεῖται τὰ ἑκούσια, τὰ ἐλεούμενα βοηθεῖται, τὰ μισούμενα κολάζεται· τὰ βοηθούμενα, μέτρια, τὰ κολαζόμενα, χείρω. πάλιν αὖ τὴν ὑγείαν ἐφ' ἑκατέρου

σκόπει·

σκόπει· ἡ μὲν, πάντων ἀνενδεής, ἡ δὲ, πάντων ἐνδεής· ἡ μὲν, εὐδαιμονίᾳ χορηγεῖ, ἡ δὲ κακοδαιμονίᾳ πορίζεται· ἡ μὲν, ἄμοιρος κακοῦ, ἡ δὲ, ἐπισφαλὴς εἰς μοχθηρίαν· τῇ μὲν ἀέναος ὑγεία, τῇ δὲ ἐφήμερος· τῇ μὲν βέβαιος, τῇ δὲ ἄστατος· τῇ μὲν ἀθάνατος, τῇ δὲ θνητή· σκόπει καὶ τὰς νόσους. νόσος σώματος εὐπαράλλακτος τῇ τέχνῃ, νόσος ψυχῆς δυσμετάβλητος τῷ νόμῳ· ἡ μὲν τὸν ἔχοντα ἀνιῶσα, ποιεῖ πρὸς τὴν ἴασιν ἰασιμώτερον· ἡ δὲ ἐξακαλοῦσα τὸν ἔχοντα, ὑπερορᾶν τῶν νόμων παρασκευάζει· τῇ μὲν βοηθοῦσι θεοί, τὴν δὲ μισοῦσιν· πόλεμον οὐκ εἶναι διὰ νόσον σώματος· διὰ δὲ ψυχῆς νόσον, οἱ πολλοὶ πόλεμοι. οὐδεὶς νοσῶν τὸ σῶμα, συκοφαντεῖ, ἢ τοιχωρυχεῖ, ἢ λῃζεται, ἤ τι ἄλλο δρᾷ κακὸν μέγα· νόσος σώματος ἀνιαρὸν τῷ ἔχοντι, νόσος ψυχῆς ἀνιαρὸν καὶ τῷ πλησίον. θεάσαι τὸ λεγόμενον ὧδε σαφέστερον ἐπὶ πολιτικῆς εἰκόνος. Ἀθήνησιν ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει, καὶ ἀκμαζούσῃ πλήθει ἀνδρῶν

videamus. Altera quidem omnibus eget, altera nullo. Altera beatitudini confert omni, altera infelicitatem ſuſtinet. Altera mali immunis eſt: propendet ad improbitatem fere altera. Alterius perpetua ſanitas eſt, alterius in diem eſt. Alterius ſolida, alterjus incerta eſt. Immortalis alterius, mortalis alterius. Vide & morbos viciſſim. Morbus corporis curatur facillime, malum animæ lege vix reſtituitur. Alter dolore ſuo efficit ut curari æger deſideret, alter eo redigit, ut & leges contemnat. Alteri ſubſidium à Diis paratum eſt, alteri odium. Nullius unquam belli cauſa morbus extitit corporis, plurimorum animæ. Nemo corporis vitio ſycophantias ſtruit, aut tumulis mortuorum, aut viventium inſidiatur bonis: aut atrox aliquod committit facinus. Ægræ tantummodo parti nocet morbus corporis: animæ, vicinæ quoque. Quod ut magis intelligas, è Rep. aliqua exemplum petamus. Magiſtratu Athenis Atticis

Pericl,

Pericle, quo tempore & populi poteſtas ea in urbe fuit ſumma, neque minor hominum frequentia, & tam imperii magnitudine opumque vi, quam ducum copia militarium floreret Reſp. urbem forte fortuna peſtis invaſit. Hæc peſtis ex Æthiopia ortum ſumpſit, per Perſiam deſcendit, Athenis vero quaſi ſtatione fixa deſedit, totamque graviſſime urbem afflixit. Huic malo Peloponneſiacum acceſſit bellum. Ergo & ager ab hoſtibus diripi, & urbs interire, nec homines tantum, ſed & imperii paulatim defloreſcere potentia: totum denique malo ſuo civitatis corpus ſuccumbere. Reſtabat urbis anima Pericles ille: qui cum morbi immunis eſſet ipſe, Remp afflictam conſilio erexit ac ſuſtinuit, extinctam propemodum excitavit: ſolus denique cum peſte congreſſus eſt & bello. Accipe & alterius exemplum. Cum jam peſtis remitteret, populus valeret, Reip. de integro floreret potentia; Magiſtratus contra morbo conflictari cœpit graviſſimo & qui parum ab inſania abeſſet. Hic morbus & plebem

καὶ μεγέθει ἀρχῆς καὶ δυνάμει χρημάτων καὶ εὐπορίᾳ στρατηγῶν, ὑπὸ Περικλεῖ δυναστεύοντι, λοιμὸς ἐμπεσὼν ἐξ Αἰθιοπίας ἀρξάμενος, καὶ καταβὰς διὰ τῆς βασιλέως γῆς, καὶ τελευτήσας ἐκεῖ, καὶ ἱδρυθεὶς αὐτόθι, ἔφθειρε τὴν πόλιν. συνεπελάμβανε δὲ τῇ τοῦ κακοῦ ἐπιδημίᾳ καὶ ὁ ἐκ Πελοποννήσου πόλεμος. δηουμένης δὲ τῆς γῆς, καὶ φθειρομένης τῆς πόλεως, καὶ ἀναλισκομένων τῶν σωμάτων, καὶ μαραινομένης τῆς δυνάμεως, καὶ ἀπαγορεύοντος τῇ πόλει τοῦ σώματος, εἷς ἀνήρ, οἷον ψυχὴ πόλεως, ὁ Περικλῆς ἐκεῖνος ἄνοσος καὶ ὑγιὴς μένων, ἐξώρθου τὴν πόλιν καὶ ἀνίστη, καὶ ἀνεζωπύρει, καὶ ἀντεπετάττετο τῷ λοιμῷ καὶ τῷ πολέμῳ. θέασαι δὴ καὶ τὴν δευτέραν εἰκόνα. ὅτε μὲν ὁ λοιμὸς ἐπέπαυτο, καὶ τὸ πλῆθος ἔῤῥωτο, καὶ ἡ δύναμις ἤκμαζε, τότε δὴ τὸ ἀρχικὸν μέρος τῆς πόλεως ἐνόσει νόσον δεινὴν καὶ ἐγγύτατα μανίας, καὶ κατελάμβανε τὸ πλῆθος, καὶ τὸν δῆμον συννοσεῖν προσηνάγκαζε. ἦν γὰρ

οὐχ

οὐχ οὗτος ὁ δῆμος καὶ Κλέωνι συνεμαίνετο, καὶ Ὑπερβόλῳ συνενόσει, καὶ Αλκιβιάδῃ συνεφλέγετο, καὶ πλουτῶν τοῖς δημαγωγοῖς συνετήκετο καὶ συνεσφάλλετο καὶ συναπώλετο, ἄλλου ἄλλοσε τὴν δειλαίαν καλοῦντος,

Δεῦρ' ἴθι νύμφα φίλη ἵνα θέσκελα ἔργα ἴδηαι.

Καὶ δείκνυσι μὲν Αλκιβιάδης Σικελίαν, δείκνυσι δὲ Κλέων Σφακτηρίαν, καὶ ἄλλος ἄλλην γῆν ἢ θάλατταν, ὡς πυρέττοντι πηγὰς καὶ φρέατα. ταῦτά ἐστιν ὑμῶν, ὦ πονηροί, τὰ θέσκελα ἔργα, φθορὰ καὶ ἀνάστασις, καὶ κακῶν ἀκμή, καὶ φλεγμονὴ νόσου. τοῦτο δ' εἶναί μοι καὶ ψυχῆς νόσος πρὸς σώματος νόσον παραβαλλομένη. νοσεῖ σῶμα καὶ ταράττεται καὶ φθείρεται, ἀλλ' αὖ ἐπιστήσης αὐτῷ ψυχὴν ἐρρωμένην, ἀμελεῖ τῆς νόσου καὶ ὑπερφρονεῖ τοῦ κακοῦ· ὡς Φερεκύδης ὑπερεφρόνει ἐν τῇ στρωμνῇ κείμενος, τῶν μὲν σαρκῶν αὐτῷ φθειρομένων, τῆς δὲ ψυχῆς ἑστώσης ὀρθῆς, καὶ περιδοκούσης τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ δυσχερέστου τούτου

invasit, & populum contagione sua infecit. Quid enim? Nonne & insaniam Cleonis & morbum Hyperboli, & ardorem Alcibiadis secutus est populus? donec cum ducibus postremo suis defecit paulatim, cecidit, interiit. Cum alius alio afflictam civitatem vocaret:

Huc age Nympha veni, divinaque conspice gesta.,

Et ut febricitanti fontes, qui monstrat & puteos: ita Siciliam Alcibiades, Sphacteriam Cleo, alius denique terram aliam ostendit aut mare. Hæc, scelesti, gesta vestra sunt, quæ *divina* dicitis; pernicies manifesta & eversio, mali vis maxima ac fomes morbi. Idem morbus potest animi, si cum morbo conferatur corporis. Fac laborare corpus, torqueri, corrumpi: præsit illi vegeta anima & robusta, facile morbum contemnit, facile contemnit malum. Non aliter quam Pherecydes cum in capulo decumberet, supra morbum tamen erat: & cum paulatim carnes ejus liquescerent, erecta tamen stabat anima, nec aliud quam tempus expectabat, quo miserrimas has de-

poneret exuvias. Ausim ego dicere, ne invita quidem quæ generosa sit anima corpus corrumpi. Ut si vinctum tibi proponas hominem, qui dum carceris sui putrescere ac defluere paulatim muros videt, & ruinam minari, stat tantisper exitumque è vinculis expectat, & libertatem : ut è multa illa densaque in qua sepultus jacet caligine, cœlum suum videat, puraque luce penitus fruatur. Nisi forte hominem qui multis se validisque corporis ad robur exercuit laboribus, laceras cum vestes suas intuetur, commoveri posse animo abjecturum eas potius libenter: ut corpus suum aeri, nudum nudo, amicum amico, liberum libero permittat. Quod autem aliud animæ respectu esse hanc pellem, hæc ossa, has carnes, quam diei unius penulam aut pannos tenues vel scruta, arbitraris? Hæc & ferrum scindit, & ignis consumit, & depascuntur vulnera. Præclara igitur multisque ac validis subacta laboribus negligit ea anima: nec aliud petit quam ut actutum exuatur. Ut merito

περιβολήματος. φαίην δ' ἂν ἔγωγε, οὐδὲ ἀκούσης εἶναι τῇ γενναίᾳ ψυχῇ φθειρομένου σώματος· οἷον εἰ καὶ δεσμωτῶν συννοήσαις ὁρῶντα σηπόμενον καὶ διαρρέον τὸ τειχίον τοῦ δεσμωτηρίου, ἀναμένοντα τὴν ἔκδυσιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ εἰργμοῦ· ἵνα ἐκ πολλοῦ καὶ ἀφεγγοῦς ζόφου, οὗ τέως κατορώρυκτο, ἀναβλέψῃ πρὸς τὸν αἰθέρα, καὶ ἐμπλησθῇ λαμπροῦ φωτός. ἢ οἴει ἄνδρα ἠσκημένον καλῶς καὶ διαπεπονημένον τὸ σῶμα, παραχθῆναι ἂν τῶν χλανιδίων αὐτῷ διαρρηγνυμένων, ἀλλ' οὐκ ἂν ἀπορρίψαι αὐτὰ ἄσμενον, καὶ παραδοῦναι τὸ σῶμα τῷ ἀέρι, γυμνὸν γυμνῷ, φίλον φίλῳ, ἐλεύθερον ἐλευθέρῳ; τί οὖν ἄλλο ἡγῇ τῇ ψυχῇ εἶναι τὸ δέρμα τοῦτο καὶ τὰ ὀστᾶ καὶ τὰς σάρκας, ἢ χλανίδια ἐφήμερα, καὶ ῥάκια ἀσθενῆ καὶ τρύχινα; ταῦτα καὶ σίδηρος διαρρήγνυσι, καὶ πῦρ τήκει, καὶ ἕλκη ἐπινέμηνται· ἡ μὲν οὖν ἀγαθὴ ψυχὴ καὶ διαπεπονημένη καὶ ἠσκημένη ἀμελεῖ, καὶ ὡς τάχιστα ἐφίεται γυμνωθῆναι

μνησθῆναι. ὥστε κἂν ἐπιφθέγξαιτό τις τῷ γενναίῳ ἀνδρὶ, νοσοῦντι τῷ σώματι θεασάμενος, τὸ Ὀδυσσέως ἐκεῖνο,

Οἵην ἐκ ῥακέων ὁ γέρων ἐπιγουνίδα φαίνει.

ἡ δὲ δειλὴ ψυχὴ κατορωρυγμένη ἐν σώματι, ὡς ἑρπετὸν νωθὲς εἰς φωλεὸν, φιλεῖ τὸν φωλεὸν, καὶ οὐδέποτε θέλει ἀπαλλαγῆναι αὐτοῦ, οὐδὲ ἐξερπύσαι, ἀλλὰ καιομένῳ συγκαίεται, καὶ σπαττομένῳ συσπαράττεται, καὶ ἀλγοῦντι τῷ σώματι συναλγεῖ, καὶ βοῶντι συμβοᾷ.

Ὦ πούς, ἀφήσω σε;

Ὁ Φιλοκτήτης λέγει. ἄνθρωπε, ἄφες, καὶ μὴ βόα, μηδὲ λοιδόρει τοῖς φιλτάτοις, μηδὲ ἐνόχλει τὴν Λημνίων γῆν.

Ὦ θάνατε Παιάν.

Εἰ μὲν ταῦτα λέγεις ἀλλαττόμενος κακὸν κακοῦ, οὐκ ἀποδέχομαι τῆς εὐχῆς. εἰ δὲ ἡγῇ τῷ ὄντι τὸν θάνατον Παιᾶνα εἶναι καὶ ἀπαλλακτὴν κακοῦ καὶ ἀπλήστου καὶ νοσεροῦ θρέμματος, ἡγῇ καλῶς. εὔχου καὶ κάλει τὸν Παιᾶνα· καὶ δή φέρων με ὁ λόγος εἰς πα-

aliquis qui fortem corporis in morbo deprehendit virum, illud quod de Ulysse dicitur, de eo usurpare possit:

Et pannis quantos genuum
pater exhibet orbes.

Degener vero sepulta in corpore latet anima lustrumque amat suum, non secus quam pigrum reptile latibulum: nec mutat illud unquam, nec erepit, sed comburitur, discerpitur, dolet cum corpore & exclamat, Ut Philoctetos ille,

Ten' pes relinquam?

Tu vero relinque eum, mi homo, nec amicis propterea tuis maledicas, aut Lemniorum terræ infestus esto:

O mors malorum medice!

Si quidem hæc quasi malum commutaturus cum malo dicis, votum tuum non accipio. Sin revera existimas mortem non aliud quam medicum vindicemque improbi hujus esse corporis, quod nec expleri unquam potest nec convalescere, recte sentis. Perge supplicare, medicum implora. Verum enimvero sermo me ducit in luculentius hujus rei exemplum, quod

diu in votis habui vobis proponere. Vigebant enim tum inter Græcos infinita temporis corpora, quot

Uere novo frondes aut flores parturit annus.

Quæ cum valerent optimè & sine morbo viverent ullo, robore præterea membrisque essent integris, urbem obsidebant novennium, frustra & labore irrito. Nec quicquam effecit Achilles dum hostes persequitur, nec Ajax dum sustinet, nec Diomedes dum mactat, non arcu Teucer, non consilio Agamemnon; nec oratione Nestor, nec divinatione Calchas, nec dolis Ulysses. Verum aliud illis consilium dat Deus. Audite præstantissimi, inquit, Græciæ alumni, frustra laboratis, frustra fugatis hostem, frustra sagittas emittitis, frustra consilium initis. Nec enim spes est ulla, hæc ut expugnetis mœnia, nisi auxilium impetretis ab homine, cujus recte valet anima, corpus vero graviter affectum, male putet, claudicat, morbo exhaustum est. Illi dicto audientes sunt Deo, sociumque belli è Lemno adducunt, hominem cui sana anima,

ἔργῳ δείγματι ἐμβεβόληκε σαφέστερον, ὃ πάλαι ποθῶ ἐνδείξασθαι ὑμῖν. ἐν γὰρ τοῖς Ἀχαιοῖς τότε ἦν τὰ σώματα μυρία,

Ὅσσα τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίνεται ὥρῃ,

ὑγιῆ πάντα, ἄνοσα, καὶ ἰσχυρὰ καὶ ἄρτια, τῷ τῶν πολεμίων τείχει περιεχόμενα· ἐννάετει χρόνῳ ἐπέραινεν οὐδέν, οὐχ ὁ Ἀχιλλεὺς διώκων, οὐχ ὁ Αἴας μένων, οὐχ ὁ Διομήδης ἀναιρῶν, οὐχ ὁ Τεῦκρος τοξεύων, οὐχ ὁ Ἀγαμέμνων βουλευόμενος, οὐχ ὁ Νέστωρ λέγων, οὐχ ὁ Κάλχας μαντευόμενος, οὐχ ὁ Ὀδυσσεὺς σοφιζόμενος. ἀλλ' ὁ Θεὸς λέγει, ὦ καλὰ καὶ γενναῖα γῆς Ἑλλάδος θρέμματα, μάτην πονεῖτε, μάτην διώκετε, κενὰ τοξεύετε, κενὰ βουλεύεσθε. οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἕλοιτε τουτὶ τὸ τεῖχος, πρὶν ὑμῖν ἐπίκουρος ἔλθῃ ψυχὴ μὲν ἐρρωμένη, σῶμα δὲ νοσοῦν, ὀδυνῶδες καὶ χωλεῦον καὶ διασεσηπὸς ὑπὸ τῆς νόσου. οἱ δὲ ἐπείσθησαν τῷ Θεῷ, καὶ ἤγαγον ἐκ Λήμνου σύμμαχον, ψυχὴν μὲν ὑγιᾶ, σῶμα δὲ νοσοῦν. εἰ δὲ

βούλει,

βούλει, σκέψαι, μεταλαβὼν τῆς ψυχῆς νόσον ἐν σώματι ὑγιεινῷ· νοσεῖ ψυχὴ τὴν ἡδονῆς νόσον, τήκεται καὶ μαραίνεται. τί χρήσῃ τῷ νοσοῦντι; τίς ὄνησις σώματος τοιαύτῃ ψυχῇ; Σαρδανάπαλος νοσεῖ. οὐχ ὁρᾷς ὡς καὶ ἐπὶ τὸ σῶμα αὐτῷ τὸ κακὸν ἔρχεται; ἐντρίβεται ὁ δύστηνος, καὶ λεαίνεται, καὶ τὼ ὀφθαλμὼ συντήκεται· καὶ οὐκ ἀνεχόμενος τὴν νόσον, ἐπὶ πῦρ ἦλθεν. νοσεῖ Ἀλκιβιάδης, πῦρ αὐτὸν ἐπινέμεται πολὺ καὶ ἄγριον, καὶ τοὺς λογισμοὺς ἐπιταράττει ἐγγύτατα μανίας, καὶ περιφέρει πανταχοῦ· ἀπὸ μὲν Λυκείου ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἀπὸ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τὴν θάλατταν, ἀπὸ δὲ τῆς θαλάττης ἐπὶ Σικελίαν, κἀκεῖθεν εἰς Λακεδαίμονα, εἶτα παρὰ τοὺς Πέρσας, καὶ ἀπὸ Περσῶν ἐπὶ Σάμον, καὶ ἀπὸ Σάμου ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, καὶ ἐπὶ τὸν Ἑλλήσποντον αὖθις, καὶ πανταχοῦ· νοσεῖ Κριτίας νόσον πικρὰν καὶ παντοδαπὴν, καὶ οὐκ ἰάσιμον, οὐδὲ ἀνασχετὴν πάσῃ τῇ πόλει· καίτοι τούτοις τὰ σώματα ὑγιῆ καὶ ἄρτια. ἁβρὸς μὲν γὰρ

ægrum esset corpus. Jam vice versa, si placet, animæ morbum in sano considera corpore. Voluptatis morbo anima affligitur, liquitur, tabescit. Quid facias hoc ægro? Quid corpus prodest animæ ejusmodi? Hoc morbo Sardanapalus laborat. Gliscit malum, transit ad corpus. Fricat se miserrimus mortalium & depilat: oculi libidine tabescunt. Donec de morbo desperat suo, & in ignem semet jacit. Laborat & Alcibiades: magna vehemensque inflammatio similis furori hominem depascitur, mentem turbat, huc illuc impellit. E Lyceo ad concionem abit, è concione ad mare, illinc in Siciliam; è Sicilia Lacedæmonem; è Lacedæmone Persiam, è Persia Samum, petit. Samo relicta Athenas, Athenis iterum ad Hellespontum abit, & quo non tandem? Laborat & Critias, gravi morbo varioque: quem nec sanare medicus, nec ferre urbs potest. His tamen nihilo minus sana concedes esse corpora, membra integra. Mollis enim Sardanapalus, pul-

cher Alcibiades, robustus est Critias. Quorum tamen mihi non probatur sanitas. Æger sit Alcibiades, dummodo ne in Siciliam Athenienses vehat. Æger sit Sardanapalus: melius enim morbus uret eum quam voluptas. Imo funditus potius intereat, cui nova semper ac perpetua suppullulat improbitas. Nam ut vulnera ea quæ serpunt, corpus si semel invaserint, pergunt semper partemque sanam corrumpunt, medicamentis irritantur, donec fundamentum mali sedemque ars excidat. Eodem modo cum partem aliquam purulenta morboque infecta suo ac corrupta invasit anima, latiusque serpere & afflare vicina cœpit, corporis commoditas partesque, sunt tollendæ idoneæ, ut in latrone manus solent: in libidinoso oculi, in helluone venter. Si judicem enim solummodo carceremque adhibere huic morbo paras & tortorem, frustra es. Vivet malum serpetque semper & gliscet. Inexpugnabilis enim improbitatis est velocitas,

Σαρδανάπαλος, καλὸς δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης, ἰσχυρὸς δὲ ὁ Κριτίας. ἀλλὰ τὴν ὑγείαν ἐπὶ τούτων μισῶ. νοσείτω Κριτίας, ἵνα μὴ τυραννῇ· νοσείτω Ἀλκιβιάδης, ἵνα μὴ ἐπὶ Σικελίαν Ἀθηναίους ἄγῃ, νοσείτω Σαρδανάπαλος· βέλτιον γὰρ αὐτῷ διὰ νόσον ὑποκαίεσθαι μᾶλλον, ἢ διὰ ἡδονήν. μᾶλλον δὲ φθειρέσθω πᾶς ὅτῳ ἐπιῤῥεῖ ἀέναος πονηρία. ὥσπερ γὰρ τὰ ἑρπυστικὰ τῶν ἑλκῶν τοῖς σώμασιν ἐμπεσόντα, πρόσω νέμεται, καὶ τοῦ ὑγιαίνοντός τι ἀεὶ προσαπόλλυσι, καὶ πρὸς τὰς ἰάσεις ἀγριαίνει, ἕως ἂν ἡ τέχνη τὴν κρηπῖδα καὶ τὴν ἕδραν τοῦ νοσήματος ἐκτέμῃ· ὡς δὲ καὶ ὅτῳ ὕπουλος καὶ διαβεβρωμένη καὶ σαθρὰ οὖσα ἡ ψυχὴ ἐπινέμεται, πρόσω τε καὶ πλησίον ἀεὶ καταλαμβάνει, ἐκτμητέον δὴ αὐτῆς καὶ ἀφαιρετέον τὰς δυνάμεις τῶν σωμάτων, ὡς λῃστοῦ χεῖρας, ὡς ἀκολάστου ὀφθαλμοὺς, ὡς λίχνου γαστέρα. κἂν γὰρ ἐπιστήσῃς τῇ νόσῳ δικαστὰς καὶ δεσμωτήρια καὶ δημίους, τὸ κακὸν φθάνει, καὶ ἕρπει, καὶ περιλαμβάνει. ἀμήχανον γὰρ ἡ πο-

ἡ πονηρίας ὀξύτης, ἐπειδὰν ἅπαξ ἤθει ψυχῆς ἐμπεσοῦσα, ἐπιλάβηται ὕλης πονηρᾶς, καὶ ἐξουσίας ἀδεοῦς, καὶ ἀνεπιτιμήτου τόλμης.

postquam ſemel animam occupavit, in eaque dignam ſe materiam, licentiam nimirum impudentem, atque effrænem invenit audaciam.

ΔΗΜΟΦΙΛΟΥ ΟΜΟΙΑ.

Ἡ βίου θεραπεία.

Ἔοικεν ἡ κολακεία γραπτῇ πανοπλίᾳ· διὸ τέρψιν μὲν ἔχει, χρείαν δὲ οὐδεμίαν παρέχεται.

Ἡ παιδεία ὁμοία ἐστὶ χρυσῷ στεφάνῳ· καὶ γὰρ τιμὴν ἔχει καὶ τὸ λυσιτελές.

Οἱ ἐλαφροὶ τῶν ἀνθρώπων, καθάπερ τὰ κενὰ τῶν ἀγγείων, εὐβάστακτοι τοῖς ὠταρίοις εἰσίν.

Ὁ βίος ὥσπερ ὄργανον ἀνέσει καὶ ἐπιτάσει ἁρμοζόμενος ἡδίων γίνεται.

Ὁ λόγος ὥσπερ πλάστης ἀγαθὸς καλὸν τῇ ψυχῇ περιτίθησι σχῆμα.

Ὁ τῶν σοφῶν νοῦς, ὥσπερ χρυσὸς, βάρος ἔχει μέγιστον.

Τῆς ἀλαζονείας, καθάπερ τῶν κεχρυσωμένων ὅπλων, οὐχ ὅμοιά ἐστι τὰ ἐντὸς τοῖς ἐκτός.

Μύρῳ τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχει ὁ λόγος· κάμνοντας γὰρ ἡμᾶς ὠφελεῖ, καλῶς πράσσοντας εὐφραίνει.

DEMOPHILI SIMILITUDINES.

Seu Vitæ curatio.

Adulatio pictæ armaturæ similis est; ideoque oblectamentum quidem adfert, sed usum nullum præbet.

Eruditio similis est coronæ aureæ, quæ honorem simul cum pretio conjunctum habet.

Homines vani & leves, quemadmodum vasa inania, facillime auribus prehensi ducuntur.

Vita musici instrumenti instar, remissione & intentione temperata suavior redditur.

Ratio ad instar boni fictoris, egregiam figuram animo inducit.

Mens sapientum ad instar auri, ponderis quamplurimum habet.

Jactantiæ, perinde ut armorum deauratorum, interna externis haudquaquam respondent.

Eadem orationis virtus atque unguenti: nam & male affectos nos juvat, & bene habentes oblectat.

Hominis improbi, haud secus ac mali canis, silentium magis quam vox cavenda.

Φαύλου ἀνδρὸς, καθάπερ κυνὸς κακοῦ, μᾶλλον δεῖ τὴν σιγὴν ἢ τὴν φωνὴν εὐλαβεῖσθαι.

Neque uxori amica, neque amicitiæ adulatio præferenda.

Οὔτε τῇ γαμετῇ πρέπον τὴν ἑταίραν, οὔτε τῇ φιλίᾳ τὴν κολακείαν προτιμεῖσθαι.

Homines garruli hirundinum, instar continua loquacitate conversationis voluptatem perdunt.

Οἱ ἀδολέσχαι, ὥσπερ αἱ χελιδόνες, τῷ συνεχεῖ τῆς λαλιᾶς τὴν ἡδονὴν τῆς ὁμιλίας ἀποβάλλουσιν.

Homines malos in impietatem prolapsos, dementes vero & protervos senectute provectos, peccatorum furiæ exagitant.

Τοὺς μὲν κακοὺς ἀσεβήσαντας, τοὺς δ' ἀνοήτους καὶ θρασεῖς γηράσαντας, αἱ τῶν ἁμαρτημάτων συνδιώκουσιν ἐριννύες.

Sapienti ex vita, veluti ex convivio, modeste discedendum.

Τὸν πεπαιδευμένον ὥσπερ ἐκ συμποσίου τοῦ βίου εὐσχημονοῦντα δεῖ ἀναλύειν.

Navi quidem portus, vitæ autem amicitia statio est.

Λιμὴν μὲν πλοίῳ ὅρμος, βίῳ δὲ φιλία.

Parentis objurgatio dulce pharmacum est: plus enim habet quod juvet, quam quod mordeat.

Πατρὸς ἐπιτίμησις ἡδὺ φάρμακον· πλεῖον γὰρ ἔχει τὸ ὠφελοῦν τοῦ δάκνοντος.

Virum bonum boni luctatoris instar, adversanti fortunæ tota corporis mole obniti decet.

Τὸν σπουδαῖον ἄνδρα, καθάπερ παλαιστὴν ἀγαθὸν, δεῖ πρὸς τὴν ἀνταγωνιζομένην τύχην τὰ βάρη μεταφέρειν.

Frugalitas brevis & Jucundæ viæ instar multum gratiæ, defatigationis parum habet.

Ἡ αὐτάρκεια, καθάπερ ὁδὸς βραχεῖα καὶ ἐπιτερπὴς, χάριν μὲν ἔχει μεγάλην, κόπον δὲ μικρόν.

Oi

Οἱ μὲν τραχεῖς ἵπποι τοῖς χαλινοῖς, οἱ δ' ὀξεῖς θυμοὶ τοῖς λογισμοῖς μετάγονται.

Equi contumaces frenis, animi ad iracundiam proni rationibus, ducuntur.

Τῷ γελοίῳ καθάπερ ἁλὶ πεφεισμένως δεῖ χρῆσθαι.

Joco salis instar parce utendum.

Καὶ ὑπόδημα καὶ βίος ἁρμόττων ὁ ἀλυπότερος.

Et calceus & fortunæ modus apte quadrans minus molestiarum habet.

Αἱ μὲν ποδήρεις ἐσθῆτες τὰ σώματα, αἱ δὲ ὑπέρμετροι οὐσίαι τὰς ψυχὰς ἐμποδίζουσιν.

Vestes talares corpora, opes immoderatæ animos impediunt.

Τοῖς μὲν σταδιοδρομοῦσιν ἐπὶ τῷ τέρματι τὸ βραβεῖον τῆς νίκης, τοῖς δὲ φιλοπονήσασιν ἐπὶ τοῦ γήρως τὸ πρωτεῖον τῆς φρονήσεως ἀπόκειται.

Stadii cursoribus victoriæ præmium in meta, studiosis autem prudentiæ palma in senectute reposita est.

Δεῖ ὥσπερ Σειρῆνας τὰς ἡδονὰς παρελθεῖν τὸν κατασπεύδοντα τὴν ἀρετὴν ἰδεῖν ὡς πατρίδα.

Voluptates Sirenum instar prætereundæ sunt ei, qui virtutem tanquam patriam visere cupit.

Ὥσπερ οἱ ἐν εὐδίᾳ πλέοντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα ἔχουσιν ἕτοιμα· οὕτως οἱ ἐν εὐτυχίαις φρονοῦντες, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀτυχίαν ἑτοιμάζουσι βοηθήματα.

Ut secunda tempestate navigantes etiam adversæ præsidia in promptu habent; ita viri sapientes in rebus secundis etiam adversæ fortunæ remedia sibi parant.

Αἱ μὲν ἐσθῆτες γενόμεναι διάλαμπροι, πάλιν ἐν τῇ χρήσει ἀναπίμπλανται ῥύ-

Vestes lotæ & nitidæ, usu iterum sordibus opplentur; animi autem

semel

semel ab ignorantia purgati, perpetuo nitorem servant.

που· αἱ δὲ ψυχαὶ ἅπαξ ἀποκαθαιρόμεναι τὴν ἀμαθείαν, διαπαντὸς μένουσι λαμπραί.

Mancipia fugitiva etiam nemine persequente timent: stulti autem quamvis nullis malis conflictentur, perturbantur.

Οἱ μὲν δραπέται κἂν μὴ διώκωνται φοβοῦνται. οἱ δὲ ἄφρονες κἂν μήπω κακῶς πράσσωσι ταράσσονται.

Divitiæ avarorum, occidui solis instar terram subeuntis, nulli viventium voluptatem afferunt.

Ὁ τῶν φιλαργύρων πλοῦτος, ὥσπερ ἥλιος καταδὺς εἰς τὴν γῆν, οὐδένα τῶν ζώντων εὐφραίνει.

Ex terra singulis annis, ex amicitia quovis momento fructus proveniunt.

Οἱ μὲν κατ' ἐνιαυτὸν καρποὶ ἐκ τῆς γῆς, οἱ δὲ ἐκ τῆς φιλίας κατὰ πάντα καιρὸν φύονται.

Musici opus est quodcunque instrumentum concinne adaptare; viri autem sapientis cuivis animo sese adtemperare.

Μουσικοῦ μὲν ἔργον τὸ πᾶν ὄργανον ἁρμόσασθαι, πεπαιδευμένου δὲ ἀνδρὸς τὸ πάσῃ ψυχῇ συμφωνῆσαι.

Neque ægroti verbera, neque stulti minæ pertimescendæ.

Οὔτ' ἀῤῥώστου πληγὴν, οὔτ' ἀνοήτου ἀπειλὴν δεῖ εὐλαβεῖσθαι.

Thoraci quidem tunica, dolori autem bonus animus subinduendus.

Ὑπενδύεσθαι δεῖ τῷ μὲν θώρακι χιτῶνα, τῇ δὲ λύπῃ νοῦν.

Victus ægrotantis, & stulti animus fastidii plenus.

Νοσοῦντος δίαιτα καὶ ἄφρονος ψυχὴ δυσάρεστον.

Pueri indocti literas, viri imperiti actiones confundunt.

Οἱ μὲν ἀμαθεῖς παῖδες τὰ γράμματα, οἱ δὲ ἀπαίδευτοι ἄνδρες τὰ πράγματα συγχέουσιν.

Animus sapientiæ præ-

Ὁ ἐκ φιλοσοφίας νοῦς

ἔοικεν

ἔοικεν ἡνιόχῳ· ὑπέρ ἐστι γὰρ τῶν ἐν ἡμῖν ἐπιθυμιῶν, ἀεὶ μετάγων αὐτὰς εἰς τὸ καλόν.

ceptis imbutus aurigæ similis est; nam insitas nobis cupiditates cohibet, & ad honestum redigit.

Τὸ μὲν ἀψίνθιον ὁ καιρὸς τοῦ μέλιτος γλυκύτερον, τὸν δὲ ἐχθρὸν ἐντιμότερον τοῦ φίλου ἡ περίστασις ἐνίοτε ποιεῖ.

Tempus quidem absynthium melle suavius reddit; occasio autem & necessitas quandoque efficit, ut inimicum amico præferas.

Καὶ κυβερνήτης ἀγαθὸς ἐνίοτε ναυαγεῖ, καὶ ἀνὴρ σπουδαῖος ἀτυχεῖ.

Aliquando & bonus gubernator naufragium, & vir bonus infortunium patitur.

Αἱ μὲν βρονταὶ μάλιστα τοὺς παῖδας ἐκφοβοῦσιν, αἱ δὲ ἀπειλαὶ τοὺς ἄφρονας.

Tonitrua pueros, minæ autem stultos potissimum terrent.

Ἀνδριάντα μὲν τὸ σχῆμα, ἄνδρα δὲ ἡ πρᾶξις κοσμεῖ.

Statuam figura, virum actio exornat.

Ταυτόν ἐστιν ἐκ χρυσοῦ ποτηρίου φάρμακον θανάσιμον πιεῖν, καὶ παρὰ φίλου ἀγνώμονος συμβουλίαν λαμβάνειν.

Perinde est lethale venenum bibere ex aureo poculo, & consilium ex amico perfido capere.

Αἱ μὲν χελιδόνες εὐδίαν σημαίνουσιν ἡμῖν, οἱ δὲ φιλοσοφίας λόγοι τὴν ἀλυπίαν.

Hirundines cœli serenitatem, sermones autem philosophici tranquillitatem animi nobis prænunciant.

Οὐχ οὕτως τοῖς ὀρφανοῖς παισίν, ὡς τοῖς ἀνοήτοις ἀνδράσιν ἐπιτρόπων ἐστὶ χρεία.

Non tam orbi parentibus pueri, quam viri stulti tutoribus indigent.

Η τύχη ἔοικε φαύλῳ ἀγωνοθέτῃ· πολλάκις γὰρ τὸν μηδὲν πράξαντα στεφανοῖ.

Fortuna malo munerario similis est, quæ sæpius nihil perpetrantem coronat.

Ad feliciter navigandum gubernatore & vento; ad beate vivendum ratione & fortuna opus eſt.

Εἰς μὲν τὸ εὐπλοῆσαι κυβερνήτου καὶ πνεύματος χρεία· εἰς δὲ τὸ εὐδαιμονῆσαι λογισμοῦ καὶ τύχης.

Ut timidus arma, ita ſtultus opes contra ſe ipſum habet.

Ὁ μὲν δειλὸς καθ' ἑαυτοῦ τὰ ὅπλα, ὁ δὲ ἀνόητος τὰ χρήματα ἔχει.

Idem eſt navium infirmæ ancoræ, & ſpem animo perverſo inniti.

Τὸ αὐτό ἐστιν ἐξ ἀσθενοῦς ἀγκύρας σκάφος ὁρμίζειν, καὶ ἐκ φαύλης γνώμης ἐλπίδα.

Solem ſubinde nebulæ, rationem affectus obtenebrant.

Ἐπισκοτεῖ τῷ μὲν ἡλίῳ πολλάκις τὰ νέφη, τῷ δὲ λογισμῷ τὰ πάθη.

Neque ægrotantem aureus lectus, nec ſtultum fortuna ſplendida juvat.

Οὔτε τὸν ἄῤῥωστον ἡ χρυσῆ ὠφελεῖ κλίνη, οὔτε τὸν ἀνόητον ἐπίσημος εὐτυχία.

Temperata aquæ potio inteſtinorum ardores, lenis autem oratio iras diluit.

Τὸ μὲν εὔκρατον ὕδωρ τὰς φλεγμονὰς ἐπιλύει· ὁ δὲ ἐπιεικὴς λόγος τὰς ὀργάς.

Neque vinum auſterum largiori compotationi, neque aſperi mores converſationi apti ſunt.

Οὔτε ὁ αὐστηρὸς οἶνος εἰς πολυποσίαν εὔθετος, οὔτε ἄγροικος τρόπος εἰς ὁμιλίαν.

Ira ſimiæ, & adulatoris minæ eodem loco habendæ.

Πιθήκου ὀργὴν καὶ κόλακος ἀπειλὴν ἐν ἴσῳ θετέον.

In vita, tanquam in comœdia, primum actum adoleſcentia ſuſtinet; ideo cuncti attento animo eam ſpectant.

Τοῦ βίου καθάπερ δράματος πρῶτον μέρος ἐστὶν ἡ νεότης· διὸ πάντες αὐτῇ προσέχουσιν.

Scripturas cautionibus

Τὰς μὲν γραφὰς ἀ-

σφαλί-

σφαλεστέρας, τὰς δὲ πράξεις λαμπροτέρας ἔχειν δεῖ.

Ὃν τρόπον ἐπὶ τῶν φυτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν νέων ἡ πρώτη φυὴ προδείκνυσι τὸν μέλλοντα καρπὸν τῆς ἀρετῆς.

Ἐν μὲν τοῖς συμποσίοις ὁ μὴ παροινῶν ἡδύτερος, ἐν δὲ τοῖς ἀγαθοῖς ὁ μὴ παρανομῶν.

Τὸ αὐτό ἐστιν ὄφιν ἐκτρέφειν, καὶ τὸν πονηρὸν εὐεργετεῖν· παρ' οὐδετέρῳ γὰρ ἡ χάρις εὔνοιαν γεννᾷ.

Ἐν μὲν εὐδίᾳ σπάνιον τὸ ναυαγῆσαι· ἐν δὲ τῇ ἀβουλίᾳ τὸ μὴ ναυαγῆσαι.

Τοὺς μὲν κενοὺς ἀσκοὺς τὸ πνεῦμα διΐστησι, τοὺς δ' ἀνοήτους ἀνθρώπους τὸ οἴημα.

Γυμναζόμενον δεῖ φυλάσσεσθαι τὸν κόπον, εὖ πράσσοντα δὲ τὸν φθόνον.

Μέτρον ἄριστον, ἔφη τις τῶν σοφῶν· ᾧ πειθόμενοι καὶ ἡμεῖς ὁμοίως τὰς τοῦ βίου θεραπείας ἀναπαύσωμεν, φίλτατε ἡμῖν καὶ ἱερώτατε Ἀσκληπιάδη.

munitas, actiones splendidas habere oportet.

Sicut in plantis, ita in pueris quoque prima indoles futurum virtutis fructum indicat.

In conviviis quidem suavior est homo minime vinolentus, in bonis autem minime iniquus.

Idem est enutrire anguem & malum beneficiis afficere; apud neutrum enim gratia benevolentiam parit.

Raro secunda cœli tempestate navis frangitur; raro autem sine consilio servatur.

Utres inanes ventus, homines autem stultos opinio inflat.

In exercitiis lassitudo, in rebus secundis invidia cavenda.

Modum omnium rerum optimum sapientum aliquis pronunciavit: cujus consilio etiam nos, O amicissime piissimeque Asclepiades, vitæ curandæ præceptis finem imponemus.

Ejuſdem aliæ SENTENTIÆ

QUæ parta tueri non poſſis, ea à Deo ne expetas: nullum enim Dei donum eripi poteſt; idcirco haudquaquam dabit, quod nequeas conſervare.

Mente pervigili eſto: nam animi veternus veræ morti affinis eſt.

Mala hominibus immittit Deus non iratus, ſed ignoratus: ira enim aliena eſt à Deo; quippe quæ in rebus contra voluntatem accidentibus locum habet. Deo autem nihil invito accidit.

Ubi de alio mali quid cogitas te ipſum malo prævertis: neque vero boni quidquam à malo expectes: nam quales cujuſque mores, talis & vita & actiones: penu enim & promtuarium eſt animus, bonus quidem bonorum, malus autem malorum.

Poſtquam diu multumque conſulueris, ad dicendum vel agendum accede: neque enim in tua poteſtate erit facta aut directa revocare.

Τοῦ αὐτοῦ ΓΝΩΜΑΙ ΑΛΛΑΙ

Ἃ κτησάμενος οὐ καθέξεις, μὴ αἰτοῦ παρὰ θεοῦ. δῶρον γὰρ θεοῦ πᾶν ἀναφαίρετον· ὥστε οὐ δώσει, ὃ μὴ καθέξεις.

Ἄγρυπνος ἔσο κατὰ νοῦν· συγγενὴς γὰρ τοῦ ἀληθινοῦ θανάτου ὁ περὶ τοῦτον ὕπνος.

Βλάπτει Θεὸς οὐ χολωθεὶς, ἀλλ' ἀγνοηθείς. ὀργὴ γὰρ Θεοῦ ἀλλότριον. ἐπ' ἀβουλήτοις γὰρ ἡ ὀργή· Θεῷ δὲ οὐδὲν ἀβούλητον.

Βουλόμενος περὶ ἄλλου κακῶς, φθονεῖς σαυτῷ πάσχων ὑπὸ σαυτοῦ κακῶς. καὶ αὖτις δὲ μὴ βούλου παρὰ κακοῦ πάσχειν καλῶς. οἷον γὰρ τὸ ἦθος ἑκάστου, τοῖός δὲ ὁ βίος καὶ αἱ πράξεις. ψυχὴ γάρ ἐστι ταμιεῖον, ἀγαθὴ μὲν ἀγαθοῦ, κακὴ δὲ κακοῦ.

Βουλευσάμενος πολλὰ, ἧκε ἐπὶ τὸ λέγειν, ἢ πράττειν· οὐ γὰρ ἕξεις ἐξουσίαν ἀνακαλέσασθαι τὰ πραχθέντα, ἢ λεχθέντα.

Γλῶσσα

Γλῶσσα σοφοῦ οὐ προηγουμένως τίμιον παρὰ Θεῷ, ἀλλὰ τὰ ἔργα· σοφὸς γὰρ καὶ σιγῶν τὸν Θεὸν τιμᾷ.

Non linguam ſed opera ſapientis Deus præcipue æſtimat: nam ſapiens etiam cum tacet Deum honorat.

Γλωσσαλγὸς ἄνθρωπος καὶ ἀμαθὴς εὐχόμενος καὶ θύων τὸ θεῖον μιαίνει. μόνος οὖν ἱερεὺς ὁ σοφὸς, μόνος θεοφιλὴς, μόνος εἰδὼς εὔχεσθαι.

Homo garrulus atque imperitus & orando & ſacrificando numen contaminat. Solus igitur ſapiens ſacerdos, ſolus pius, ſolus orandi gnarus.

Γυμνὸς ἀποσταλεὶς σοφὸς, γυμνιτεύων καλέσει τὸν πέμψαντα. μόνου γὰρ τοῦ μὴ τοῖς ἀλλοτρίοις πεφορτισμένου ἐπήκοος ὁ Θεός.

Sapiens nudus huc miſſus, nudus eum qui miſit invocet: Deus enim ſolum exaudit illum qui alienis non eſt oneratus.

Δῶρον ἄλλο μεῖζον ἀρετῆς οὐκ ἔστι παρὰ Θεοῦ λαβεῖν.

Nullum donum majus virtute à Deo accipi poteſt.

Δῶρα καὶ θυσίαι Θεὸν οὐ τιμῶσιν, ἀναθήματα Θεὸν οὐ κοσμεῖ· ἀλλὰ τὸ ἔνθεον φρόνημα διαρκῶς συνάπτει Θεῷ. χωρεῖν γὰρ ἀνάγκη τὸ ὅμοιον πρὸς τὸ ὅμοιον.

Munera & victimæ nihil honoris Deo conferunt, neque ſuſpenſa templis donaria Deum ornant: ſed mens pia ſolide nos Deo conjungit: nam ſimile ſimili adjungi neceſſum eſt.

Δουλεύειν πάθεσι χαλεπώτερον, ἢ τυράννοις.

Durius eſt ſervire affectibus, quam tyrannis.

Διαλέγεσθαι ἄμεινον ἑαυτῷ πλέον, ἤπερ τοῖς πέλας.

Præſtat ſæpius cum ſeipſo, quam cum externis colloqui.

Ἐὰν ἀεὶ μνημονεύῃς, ὅτι ὅπου δὴ ἂν ἡ ψυχή σου καὶ τὸ σῶμα ἔργον ἀποτε-

Si ſemper memineris, quocunque demum loco anima aut corpus tuum aliquid perpetret, Deum

inſpectorem adeſſe; in cunctis quidem orationibus actionibuſque tuis vereberis inſpectoris præſentiam, quem nihil latet. Deum vero intimum pectoris hoſpitem habebis.

In quantum temetipſum ignoras, furere & inſanire te exiſtima.

Ii conjuges & liberi quærendi, qui etiam poſt hanc vitam ſuperſtites maneant.

Vivit revera vitam Deo ſimilem frugalis inopſque philoſophus, & opes maximas ducit nihil externum & non neceſſarium poſſidere: nam divitiarum acquiſitio quandoque cupiditatem accendit: ſed ad bene beateque vivendum ſufficit ne quid injuſte agas.

Vera bona nequaquam otio & ignavia parantur.

Illud potiſſimum bonum eſſe exiſtima, quod cum alio communicatum tibi magis augetur.

Eos præcipue amicos judica, qui animum potius quam corpus juvant.

Cujuſvis ſtulti & lau-

λεῖ, Θεὸς ἐφέστηκεν ἔφορος, ἐν πάσαις σου ταῖς εὐχαῖς καὶ πράξεσιν, αἰδεσθήσῃ μὲν τοῦ θεωροῦ τὸ ἄληστον, ἕξεις δὲ τὸν Θεὸν σύνοικον.

Ἐφ' ὅσον σεαυτὸν ἀγνοεῖς, νόμιζε μαίνεσθαι.

Ζητεῖν δεῖ καὶ ἄνδρα καὶ τέκνα τὰ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ βίου τούτου παραμένοντα.

Ζῇ ὡς ἀληθῶς Θεῷ ὁμοίως ὁ αὐτάρκης καὶ ἀκτήμων φιλόσοφος, καὶ πλοῦτον ἡγεῖται μέγιστον, μηδὲν ἀλλότριον κεκτῆσθαι καὶ μὴ ἀναγκαῖον. ἐπιτείνει γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ποτὲ ἡ τῶν χρημάτων ἐπίκτησις· αὐταρκες δὲ πρὸς εὐζωίαν τὸ μηδὲν ἀδικεῖν.

Ἡ τῶν ὄντως ὄντων κτῆσις διὰ ῥᾳστώνης οὐ περιγίνεται.

Ἡγοῦ μάλιστα ἀγαθὸν εἶναι, ὃ καὶ ἑτέρῳ μεταδιδόμενόν σοι μᾶλλον αὔξεται.

Ἡγοῦ μάλιστα φίλους τοὺς ὠφελοῦντας τὴν ψυχὴν, ἢ τὸ σῶμα.

Ἡγοῦ παντὸς ἀνοήτου καὶ

τῶν ἐ-

τὸν ἔπαινον καὶ τὸν ψόγον καταγέλαστον, καὶ ὅλον τὸν τῶν ἀμαθῶν ὄνειδος εἶναι τὸν βίον.

dem & vituperium ridiculum ducito: & totam hominis imperiti vitam opprobrium existima.

Θέλε μᾶλλον τοὺς συνόντας αἰδεῖσθαί σε, ἢ φοβεῖσθαι. αἰδοῖ γὰρ παρέπεται σέβας, φόβῳ δὲ μῖσος.

Da operam ut tui te familiares vereantur potius, quam metuant: nam verecundia venerationem, metus odium conjunctum habet.

Θυηπολία ἀφρόνων πυρὸς τροφή, τὰ δὲ ἀναθήματα ἱεροσύλων χορηγία.

Stultorum sacrificia ignis alimenta sunt; donaria autem, sacrilegorum proventus.

Ἴσθι ὡς οὐδεμία προσποίησις πολὺν χρόνον λανθάνει.

Id scito, nullam simulationem diu latere.

Κακὰ μείζω πάσχει διὰ τὸ συνειδὸς ὁ ἀδικῶν, βασανιζόμενος τῇ ψυχῇ, ἤπερ τὸ σῶμα ταῖς πληγαῖς μαστιγούμενος.

Homo iniquus majora perpetitur mala dum animus scelerum conscientia excruciatur, quam si corpus cædatur verberibus.

Λόγον περὶ Θεοῦ τοῖς ὑπὸ δόξης διεφθαρμένοις λέγειν οὐκ ἀσφαλές· καὶ γὰρ τἀληθῆ λέγειν ἐπὶ τούτων καὶ τὰ ψευδῆ κίνδυνον φέρει.

Apud homines pravis opinionibus imbutos sermonem de Deo instituere haudquaquam tutum est; nam æque periculosum est, seu vera, seu falsa iis dicantur.

Λόγῳ ἡγεμόνι ἐν παντὶ χρώμενος οὐχ ἁμαρτήσεις.

Rationem ubique ducem sequendo nequaquam peccabis.

Λυποῦντα τὸν πλησίον, οὐ ῥᾴδιον αὐτὸν ἄλυπον εἶναι.

Aliis molestus haud facile ipse molestiis carebit.

Μεγάλην παιδείαν νόμιζε, δι' ἣν δύνῃ φέρειν ἀγνοούντων ἀπαιδευσίαν.

Magnam doctrinam existima, qua ignorantium imperitiam ferre possis.

Impro-

Improbitas legi divinæ aurem non præbet; ideoque contra leges agit.

Peregrinus vir justus non tantum civi, sed etiam cognato quodammodo præstat.

Quot animi affectus, tot immanes domini.

Nemo liber, qui sui ipsius non sit compos.

Cujuscunque boni acquisitionem conjunctus cum continentia labor præcedit.

Id persuasum habeto, tuas opes non esse quas animo reconditas non servas.

Fac quæ honesta judicas, etiamsi nullam tibi allatura sint gloriam: vulgus enim malus recte-factorum arbiter.

Ex operibus potius quam ex sermonibus hominis periculum facito: multi enim male vivunt, & optime loquuntur.

Fac magna nil magni promittens..

Radicati natique ex Deo radici nostræ inhæreamus: nam & aquarum scaturigines, cæteraque terræ germina succisa radice siccantur, & putrescunt.

Νόμου θείου τὸ φαῦλον ἀνήκοον, διὸ καὶ παρανομεῖ.

Ξένος ἀνὴρ δίκαιος οὐ μόνον πολίτου, ἀλλ' οὐδὲ συγγενοῦς τι διαφέρει.

Ὅσα πάθη ψυχῆς, τοσοῦτοι οἱ ὠμοὶ δεσπόται.

Οὐδεὶς ἐλεύθερος ἑαυτοῦ μὴ κρατῶν.

Παντὸς καλοῦ κτήματος πόνος προηγεῖται ὁ καθ' ἐγκράτειαν.

Πέπεισο μὴ εἶναι σὸν κτῆμα, ὅπερ μὴ ἐντὸς διανοίας ἔχεις.

Ποίει ἃ κρίνεις εἶναι καλὰ, κἂν ποιῶν μέλλῃς ἀδοξήσειν· φαῦλος γὰρ κριτὴς καλοῦ πράγματος ὄχλος.

Πεῖραν ἀνθρώπου ἐκ τῶν ἔργων μᾶλλον λάμβανε ἢ ἐκ τῶν λόγων· πολλοὶ γὰρ βίῳ μὲν εἰσι κακοὶ, λέγειν δὲ πιθανώτατοι.

Πρᾶττε τὰ μεγάλα μὴ ὑπισχνούμενος μεγάλα.

Ῥιζωθέντες ἐκ Θεοῦ καὶ φύντες τῆς αὐτῶν ῥίζης ἐχώμεθα· καὶ γὰρ ὕδατος προχοαὶ, καὶ τὰ ἄλλα φυτὰ τῆς γῆς, ῥίζης ἀποκοπέντα αὐαίνεται καὶ σήπεται.

Ῥώμη

Ῥώμη ψυχῆς σωφροσύνη· αὕτη γὰρ ψυχῆς ἀπαθοῦς φῶς ἐστι. τεθνάναι δὲ πολλῷ κρεῖττον, ἢ διὰ ἀκρασίας σώματος τὴν ψυχὴν ἀμαυρῶσαι.

Ῥαδίως μὴ μακαρίσῃς ἄνθρωπον σαλεύοντα ἐπὶ φίλοις, ἢ τέκνοις, ἢ τινι τῶν ἐφήμερον τὴν σωτηρίαν ἐχόντων. ἐπισφαλῆ γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα. τὸ δὲ ἐφ' ἑαυτοῦ ὀχεῖσθαι καὶ τοῦ Θεοῦ, μόνον βέβαιον.

Σοφὸς ἄνθρωπος καὶ θεοφιλής, ὃς ὅσα οἱ ἄλλοι μοχθοῦσι τοῦ σώματος ἕνεκα, τοσαῦτα σπουδάζει αὐτὸς ὑπὲρ ψυχῆς πονεῖν.

Συγγενεῖ καὶ ἄρχοντι πλὴν ἐλευθερίας πάντα εἶκε.

Τέκνα μάνθανε τίκτειν ἀΐδια, οὐ τὰ γηροβοσκήσοντα τὸ σῶμα, τὰ δὲ τὴν ψυχὴν θρέψοντα τῇ ἀϊδίῳ τροφῇ.

Φιλήδονον, καὶ φιλοσώματον, καὶ φιλοχρήματον, καὶ φιλόθεον τὸν αὐτὸν ἀδύνατον εἶναι. ὁ γὰρ φιλήδονος, καὶ φιλοσώματος· ὁ δὲ φιλοσώματος, πάντως καὶ φιλοχρήματος, ὁ δὲ φιλοχρήματος, ἐξ ἀνάγκης

Animæ robur eſt temperantia: hæc enim vacui affectibus animi lumen eſt: ut multo ſatius eſt mori, quam corporis incontinentia animum offuſcare.

Haud facile beatum dixeris hominem, qui amicis vel liberis, aut ulla reflexa & caduca nititur: cuncta enim hæc lubrica ſunt: at ſeipſo Deoque niti, id ſolum firmum & ſtabile eſt.

Is ſapiens & pius homo eſt, qui quantum laboris alii corporis cauſa ſuſtinent, tantum ipſe animo impendere ſtudeat.

Agnato & principi omnia, una libertate excepta, concede.

Liberos æternos parere diſcito, non qui corpus in ſenectute alant, ſed qui animum cibo perpetuo nutriant.

Fieri haudquaquam poteſt, ut unus idemque & voluptatibus, & corpori, & opibus parandis, ſimulque Deo vacet. Nam qui voluptatibus deditus eſt, idem quoque ſtudet corpori: at cui corpus curæ eſt, idem profecto & opibus ſtudet: atqui

opnm

opum ſtudioſus neceſſario injuſtus eſt : injuſtus autem & impius eſt erga Deum, & iniquus erga homines, proinde etiamſi hecatombas ſacrificet, multo magis impius eſt, & ab omni religione Deoque averſus, & animi propoſito ſacrilegus : quapropter omnem voluptuarium, ut impium & ſacrilegum, averſari oportet.

ἄδικος· ὁ δὲ ἄδικος, εἰς μὲν Θεὸν ἀνόσιος, εἰς δὲ ἀνθρώπους παράνομος. ὥστε κἂν ἑκατόμβας θύῃ, πολὺ μᾶλλον ἀνοσιώτερός ἐστι, καὶ ἀσεβὴς, καὶ ἄθεος, καὶ τῇ προαιρέσει ἱερόσυλος. διὸ καὶ πάντα φιλήδονον, ὡς ἄθεον καὶ μιαρὸν ἐκτρέπεσθαι χρή.

Animo caſto & puro locum convenientiorem in terris non habet Deus.

Ψυχῆς ἁγνῆς τόπον οἰκειότερον ἐπὶ γῆς οὐκ ἔχει Θεός.

FINIS.